ANNALES

ACADEMICI.

CIƆIƆCCCXLIX—CIƆIƆCCCL.

LUGDUNI-BATAVORUM,

EX TYPOGRAPHEO
J. G. LA LAU.

PROSTAT APUD
E. J. BRILL.

1854.

Quae hoc annalium volumine continentur, haec sunt:

ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA.

Pag.

Nomina Professorum, caet. . . . . . 3.

Oratio Rect. Magn. . . . . . 5.

Acta et gesta in Senatu . . . . . 35.

Series Lectionum . . . . . 38.

Numerus Studiosorum . . . . . 46.

Doctores creati . . . . . 47.

ACADEMIA RHENO-TRAJECTINA.

Nomina Professorum, caet. . . . . . 55.

Oratio Rect. Magn. cum addendis . . . . . 57.

Programma certaminis litterarii . . . . . 90.

Acta et gesta in Senatu . . . . . 92.

Oratio inauguralis Professoris L. C. van Goudoever . . . . . 93.

Series Lectionum . . . . . 114.

Numerus Studiosorum . . . . . 121.

Doctores creati . . . . . 122.

ACADEMIA GRONINGANA.

Pag.

Nomina Professorum, caet. . . . . 127.

Oratio Rect. Magn. . . . . 129.

Redevoering van den Rector Magnificus, den Hoogleeraar Mr. J. H. PHILIPSE, *uitgesproken in de Martini Kerk, bij gelegenheid der inwijding van het nieuwe Academiegebouw,* 25 *Sept.* 1850 . . . . 145.

Oratio Professoris P. HOFSTEDE DE GROOT, *die* 26 *m. Sept.* 1850, *quum inter solennia, quibus templum Academiae Groninganae novum inaugurar etur, duodecim viri honoris causa variarum facultatum doctores proclamarentur* 183.

Inwijdingsrede van den Hoogleeraar M. DE VRIES . . . . 199.

Inwijdingsrede van den Hoogleeraar J. H. JANSEN . . . . 231.

Ordo Lectionum . . . . 256.

Numerus Studiosorum . . . . 261.

Doctores creati . . . . 262.

ADDITAMENTA AD ANNALES ACADEMICOS MDCCCXL—MDCCCXLIX.

Fata Acad. Groninganae inde a d. IX m. Oct. a. MDCCCXL usque ad d. XII m. Oct. a. MDCCCXLVIII . . . . 269.

Doctores honoris causa creati . . . . 274.

Programma litterarii certaminis . . . . 275, 283.

Judicia de Commentationibus, caet. . . . . 277, 285.

Corrigenda . . . . 288.

ATHENAEUM AMSTELODAMENSE.

Nomina Professorum . . . . 291.

Acta et gesta in Conventibus, caet. . . . . 292.

Series Lectionum . . . . 293.

Numerus Studiosorum . . . . 298.

Oratio inauguralis Professoris D. I. VAN LENNEP . . . . 299.

ATHENAEUM DAVENTRIENSE.

Nomina Professorum, caet. . . . . 325.

Ordo Lectionum . . . . 326.

ACADEMIA

LUGDUNO-BATAVA.

NOMINA PROFESSORUM ET LECTORUM,

QUI,

INDE A. D. IX FEBR. CIϽIϽCCCXLIX AD VIII FEBR. CIϽIϽCCCL,

IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA

DOCENDI MUNUS OBIERUNT.

RECTOR MAGNIFICUS

GERARDUS CONRADUS BERNARDUS SURINGAR,

SENATUS ACADEMICI ACTUARIUS

ANTONIUS RUTGERS.

IN FACULTATE MEDICA.

G. C. B. SURINGAR.
M. J. MACQUELYN, quantum aetas et valetudo sinebant.
C. PRUYS VAN DER HOEVEN.
F. W. KRIEGER.
A. E. SIMON THOMAS, Prof. Extraord.
H. HALBERTSMA, Prof. Extraord.

IN FACULTATE JURIDICA.

H. G. TYDEMAN, quantum aetas et valetudo sinebant.
C. J. VAN ASSEN.
H. COCK.
J. R. THORBECKE.
J. DE WAL.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

W. A. VAN HENGEL.
N. C. KIST.
J. F. VAN OORDT, J. G. FIL.
J. H. SCHOLTEN.

IN FACULTATE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

C. G. C. REINWARDT, quantum aetas et valetudo sinebant.
J. VAN DER HOEVEN.
A. H. VAN DER BOON MESCH.
G. J. VERDAM.
F. KAISER.
G. H. DE VRIESE.
P. L. RYKE, Prof. Extraord.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

M. SIEGENBEEK, quantum aetas et valetudo sinebant.
J. BAKE.
J. M. SCHRANT.
A. RUTGERS.
T. G. J. JUYNBOLL.
J. H. STUFFKEN.
C. G. COBET, primum Prof. Extraord., deinde Ord.

P. O. VAN DER CHIJS, titulo Prof. Extraord.

LECTOR.

C. A. X. G. F. SICHERER, Lector German. Litt.

GER. CONR. BERN. SURINGAR

ORATIO

DE

NATURAE ET LITERARUM STUDIO IN RE MEDICA CONIUNCTISSIMO,

HABITA DIE VIII M. FEBRUARII AN. MDCCCL, QUUM MAGISTRATUM ACADEMICUM SOLEMNI RITU DEPONERET.

16x

Salvete iterumque salvete, Auditores Humanissimi, festo die anniversario Academiae Lugduno-Batavae, cuius lucem civitati huic literariae bonis auspiciis adfulsisse laetamur!

Gratulor vobis et omnibus, quotquot literis et humanitati favent, quotquot animorum culturae hominumque tam publicae quam privatae felicitati bene cupiunt, solemnem hunc laetumque diem, natalem Academiae ducentesimum septuagesimum quintum.

Quam quidem longam annorum seriem cogitare vix possumus, quin laetis piisque animi sensibus laudes celebremus Dei, summi et supremi rerum humanarum omnium moderatoris, ad cuius providam curam tum alia beneficia, tum sartam tectamque referri oportet hanc, nobis dilectissimam, eruditionis, doctrinae et sapientiae scholam.

Itaque Tu Deus ter optime maxime, quem Academiae nostrae conditorem veneramur, conservatorem fautoremque benignissimum, Tu non dedigneris nostras accipere grates nostrisque adnuere votis, quae pro perpetua huius scholae salute facimus.

Ad Te Academiae, in rebus quoqne adversis, quae subinde perniciem et interitum minabantur, servatae et adhuc antiquam suam famam tuentis, laus omnis ac gloria redeat!

Tu nobis rebusque nostris pergas esse propitius!

Placeat Tibi, precamur, ut, post quinque lustra denuo expleta, haec nobis et qui in nostrum succedent locum, Te duce et auspice, contingat felicitas, ut Academia nostra sospes, amplificata, ubi opus erit, reformata novoque splendore ornata, festum saeculare tertium, sereno ac hilari vultu, sit celebratura!

Sic igitur, A. A. H. H., post quadrantem saeculi, Deo volente, tertia sua saecularia Leidensis Academia celebrabit, neque tunc, si augurari hoc liceat, illi, qui annuo Rectoris munere defunctus, eodem octavo mensis Februarii die, orationem saecularem habebit, larga deerit dicendi materia, si argumentum, ut fieri solet, ab ipsius Academiae historia et insignioribus, quae habuerit, fatis petatur.

Quod ut in saecularibus festis commode fieri possit, tum acta et gesta in senatu diligenter scriptis mandari solent, tum vero, qui annuum magistratum depositurí sunt, lege iubentur, ut res prosperas et adversas, quae proximo anno contigerint Academiae, aut breviter aut magis copiose in audientium memoriam revocent.

Quod quidem exemplum, ut maxime semper laudandum esse censui, ita nunc libentissime sequi instituam.

Quum tamen mihi adeo felici esse contigerit, ut, quae vocantur, superioris anni academica fata quam brevissime enarrare possim, equidem prius alteri, quod muneris mei ratio, non quidem lege sed more laudabili, postulat, officio, sic ut potero, satisfacere conabor.

Quod consilium pace vestra A. A. H. H. iam exsequi liceat.

Ex quaestionibus igitur, postremo tempore plurimum agitatis, de academicae institutionis consilio, de optima docendi methodo, de loco studiis apto, de vario disciplinarum genere, quae vel publice doceri debeant, vel autodidactis possint committi, et quae ex eo genere sunt aliae, una praesertim nobis esse videtur, de qua saepius nos cogitare et nobiscum deliberare oportebit, ubi academiarum laudes et ipsum, quod tulerunt, *Universitatum* nomen tueri cupimus. Versatur haec, quam significamus, quamque in rebus academicis magni momenti esse censemus, gravissima quaestio tum in partitione, qua varia disciplinarum genera, in institutionis gratiam, distinguuntur, tum in cognatione aut affinitate, qua inter sese coniunctae sunt, tum denique in communi vinculo, quo omnes et singulae continentur.

Nimirum varia disciplinarum genera, quae communi scientiae nomine comprehenduntur et quarum infinita varietate ingeniorum ornamento et emolumento optime consultum est, si ad fontem attendimus, ex quo

manarunt, duplicis fere generis sunt. Aut quippe in corporibus, quae nata sunt vel creata, horumque proprietatibus et viribus explorandis, ideoque in ipsius Naturae rebus versantur: aut in literis et historia potissimum occupatae sunt, id est, in cognoscendis humani ingenii monumentis. Haec *humanitatis studia* appellantur, illa *physicarum disciplinarum* et *physiologicarum* nomine solent insigniri.

Horum utrorumque studiorum rationem prorsus disparem esse, et ita quidem ut sibi invicem adversentur, in rebus praesertim ad artem medicam pertinentibus, multi fuerunt et etiam nunc sunt, qui sibi persuasum habere profiteantur, suam quisque rationem acriter defendentes eamque unice probandam esse opinati. Quod quidem non paucis demum ante nos saeculis, sed in ipsa fere medicinae, simul atque aliquam scientiae formam adepta esset, origine factum esse videtur, quum constet, iam ante Celsi aetatem in eo dissensionem fuisse, quod alii sibi experimentorum tantummodo notitiam necessariam esse contenderent; alii, nisi corporum rerumque naturalium ratione comperta, non satis potentem usum esse proponerent. Attamen eadem res praesertim medicorum exercuit mentem atque industriam, a quo tempore Franciscus Baco, acri vir ingenio et magnum Angliae decus, condito et commendato philosophiae *experimentalis* seu *practicae* studio et spreta scholarum auctoritate, novam eamque evidentissimam monstravit instaurandae cuiuscunque humanae scientiae methodum. Quam veritatis inveniendae viam, ut fieri solet, alii impense laudarunt et alacriter ingressi sunt, alii improbarunt aut solam sufficere negarunt, aegre praesertim ferentes, omne sic negligi historiae studium. Cuius quidem belli inter viros doctos agitati, novam nostra aetate factam esse instaurationem, nemo valde mirabitur, qui aut insignes cogitaverit, qui hoc ipso saeculo facti sunt, scientiarum naturalium progressus, aut temerariam quorumdam hominum levitatem, qui, solo utilitatis studio ducti, quae ex prisco aevo nobis supersunt, humanitatis et scientiae reliquias, in hac saeculi, quod vivimus, luce prorsus fere negligi posse, aut, tamquam inveteratas et aniles opiniones, longe exterminandas esse opinentur.

Itaque in hoc hominum dissensu, de methodo deliberantium in rebus medicis praesertim probanda, aut *physiologica*, quam vocant, aut *historica* et *philosopha*, operae pretium mihi facere visus sum si indicare possim,

quae maxime ex utraque parte dicantur, et qua potissimum conditione medicorum dissentientium lites componi possint et debeant.

Quam quidem provinciam in me suscepturus, pace vestra A. A. H. H., dicam: de Naturae et Literarum studio in re medica coniunctissimo.

In quo quidem argumento explicando non universam studiorum naturalium et historicorum indolem atque ingenium eruere vobisque proponere conabor, quale quippe propositum exsequi, et virium mearum ratio et vero tempus, quod ad dicendum conceditur, prorsus vetarent; verum simpliciori dicendi genere usus, vestraque benevolentia fretus, exempla potius excitabo, quibus constet, utrumque studiorum genus minime adversis, ut dicitur, frontibus inter se pugnare, sed contra amico foedere contineri, nec sine gravissimo damno in re medica separari posse aut divelli.

Si quis quaerat, qua praesertim naturae et ingenii excellentia opus sit, ut iuvenes, in academiis scholas medicorum adeuntes, ad gravissimum medendi munus rite possint praeparari, aut ego fallor, aut respondendum est, praeter alias corporis ingeniique dotes, animum requiri, qui naturae contemplatione delectetur magnamque rerum naturalium explorandarum habeat cupiditatem. Quapropter si quis contendere velit, in hac consideratione et contemplatione naturae praecipuum positum esse omnis scientiae et artis medicae fundamentum, non admodum me dissentientem habebit.

Nimirum, sive ad disciplinarum, quae medicis res scitu dignas suppeditare censentur, attendamus argumentum, sive doctrinae, qualem medici curant, spectemus ingenium, sive consulamus superiorum temporum historiam, sive recentissimam cogitemus, quae ad nostram aetatem pertinet, universae disciplinae nostrae apud principes Europae populos conditionem; singula haec et universa luculenter docere videntur, omnem fere, quam medici habent, scientiam solis rebus naturalibus contineri. Nec est, quod multum hac de re disputemus. Etenim in natura humana et natura, quam vocamus, externa, sive in explorandis et cognoscendis rebus singulis, quae tum ad hominem et corpus humanum, tum ad notitiam pertinent corporum, in quorum societate vivimus aut quibuscum commercium aliquod habemus, omne cognitionis medicae argumentum versatur.

Itaque praecipua studiorum, quorum medici interest, materies ipse homo est et corpus humanum: in quibus quippe quam diutissime servandis, sanis praestandis, et, ubi ex morbo laborant, curandis suum habeat, quod assequi cupit, consilium atque propositum. Cum hac autem hominis notitia, quam vocare poterimus Anthropologiam, modo omnem vim vocis teneamus, neque limitibus iusto arctioribus hanc definiri patiamur, coniungenda est accurata stirpium et bestiarum, quas contubernales habemus, cognitio, tum universae naturae, quam anorganicam vocare solemus, scientia. Ceterorum vero animantium et, quae solo affixae sunt, plantarum notitia indigemus, quoniam singula corpora, quae structuram organicam possident, quae aëris lucisque vi et desiderio reguntur et procreandi vim nacta sunt, adeo inter sese conspirant, ut imperfectissima sit hominis et corporis humani scientia, nisi clarissima luce, quam aliorum corporum viventium cognitio suppeditat, rite collustretur. Praeter ea autem naturam universam, res fere singulas, quotquot spatio et tempore continentur, quotquot sensu hominum externo percipiuntur, ad medicorum studia referri diximus, tum quia homo cognosci nequit, ignoratis corporibus, quae in hominem agunt, tum quia haec ipsa, praeter causas morborum, remedia suppeditant sive instrumenta, quibus hos vel superare possimus, vel lenire et mitigare. Videtis iam, nisi me omnia fallunt, singula, in quibus explorandis et cognoscendis medicorum industria occupatur, res naturales esse, solo sensuum auxilio investigandas; quaecunque autem extra vel supra naturam sunt, a foro medico prorsus excludi.

Quod quo melius appareat, principes in re medica locos persequamur singulos.

Itaque in materiae et formae studio, cuius utriusque notitia opus est ad corporis cuiuscunque, ideoque organismi etiam humani naturam intelligendam, occupata est Anatomia, quae ideo totius medicae scientiae praecipuum fundamentum habetur et firmissimum fulcrum. Haec autem, quo nunc colitur, ambitu, ecquid aliud est quam disciplina, quae universam fere complectitur corporum organicorum analysin? Quem finem ut assequatur, non solius cultri auxilio, a quo nomen habere scimus, sed manuum sensuumque adiumentis quam plurimis utitur, tum ad partium quarumcunqne sedem, positum, ordinem, nexum omnemque figuram recte intelligendam,

tum ad subtilissimam et penitiorem, elementarem vocant, textuum et organorum fabricam investigandam. In quibus arcanae subtilitatis mysteriis detegendis si nuperrime longe magis simus progressi, quam Bichati tempore fieri potuit, ecquis dubitet, causam quaerendam esse in novis aut perfectioribus, quae ad organismi humani analysin adhibita fuerint, adiumentis sive praesidiis? Quodsi enim insignes cogitemus progressus, qui in cognoscendis minimis, ex quibus fluidae et solidae corporis partes conflatae sunt, elementis, qua nec manus pervenire poterat, nec acies oculi penetrare, tum microscopii tum Chymiae organicae auxilio, nostra praesertim aetate, facti sunt, tunc parum profecto abest, quin fateamur, omnem in re anatomica ceterisque disciplinis, quae naturales vocantur, perfectionem, pro maxima parte, pendere a novis, quae nunc adhibentur, artificiorum adiumentis.

Neque alia est methodus perficiendae disciplinae, in qua de usu partium, quae coniunctae constituunt organismum, probabiliter disputatur. Quid enim in cognoscendis naturalibus, quas appellant, corporis eiusque partium actionibus magnopere proficiemus, nisi sensuum nostrorum ministerio et diversissimis horum adiumentis diligenter utamur? Admirabilem illam, ut unum alterumve exemplum afferam, et prorsus singularem, quaeque, quamdiu vivimus, nunquam quiescit, actionem, qua spiritum vicissim trahimus et emittimus, nemo intelliget, nisi prius, quid in pulmones intret, quid ex his exeat, accurate cognoverit. — Intricatum digestionis et nutritionis negotium prorsus lateret, nisi, praeter alimentorum naturam, diversa succi gastrici, bilis aliorumque menstruorum organicorum elementa arte detegi possent. — Organa motus tandem, (ne de aure et oculo dicam, qui ab omni fere parte, cum instrumentis physicis comparari merentnr,) organa motus igitur in quos usus sint, quibusque vicibus fungantur in corpore, is demum intelliget, qui animadverterit musculos ceu funes subtensos vectibus machinisque animalium; qui adverterit tendinum, in quos desinunt, directionem; ossium iuncturae genus; ligamentorum formam, quibus tamquam vinculis et retinaculis fulciuntur, et quae ex eodem genere sunt alia.

Itaque omne doctrinae physiologicae fundamentum prorsus empiricum est, solis superstructum observatis et experimentis, quorum interpretatio,

quum ad sobrietatis praesertim laudem adspiret, tum ab accuratissima petitur, quam anatomicam vocavimus, organismi cognitione, tum ab eo disciplinarum genere, quas per excellentiam physicas nominare solemus, tum denique, ubi sermo est de corporis animique commercio, ab eo Psychologiae genere, quam vocamus empiricam.

Vix alia est studiorum ratio, qua ad accuratam venire possimus morborum notitiam. Ut enim horum cognoscamus formam ac speciem, quae utramque produnt, notae physicorum more sunt explorandae. Itaque morbi non minus, quam, quae corpore bene valente fiunt, actiones, sua habent signa physica, chymica, anatomica sive organica, in quibus cognoscendis medici eadem, qua physici, utuntur methodo experimentali et analytica. Cogitetis eximios, qui nostra aetate in Pathologia facti sunt, progressus, quos debemus excultae Acusticae medicae: cuius quippe ope, ex percussi pectoris sono et vario, quod per tubum pectori impositum aure excipimus, intrantis vel exeuntis aëris murmure, strepitu aut clangore, reconditos pulmonum aliarumve vicinarum partium morbos adeo probabiliter suspicari possumus, ut signa sic intellecta pro clarissima habeamus Naturae voce. Quid praeter ea, accurata inspectio, exploratio, mensuratio (qua vel aërem, quovis emisso spiritu exeuntem, metiri et ponderare didicimus) aliaeque rationes physicae, et inter has quoque microscopica et chymica rerum exploratio, ad declarandam aegrotantis corporis naturam contulerint, equidem indicare cuperem, nisi in rerum praecipuarum commemoratione me continere deberem. Quemadmodum vero his aliisque praesidiis diagnosticis multum in morborum cognitione profecimus, sic non minus in hac re momentum habet Anatome pathologica, cuius ingenium recentissimo tempore prorsus fere mutatum est. Si enim cogitemus, qualis recentiorum aliquot medicorum sagacitati debetur, universam huius disciplinae rationem, vix dubium superest, quin eam vocemus et habeamus universae pathologiae clavem, qua intima morborum penetralia, antea prorsus recondita, felicissime quandoque recludi possint.

Si tandem quaeratur, quid de altera medicinae parte, de morbis sanandis et de praesidiis in hunc finem adhibendis, censendum sit, respondemus, praecipuam, quae ad harum rerum notitiam ducat, methodum in natura observanda et exploranda esse positam. Nisi enim naturam ducem ac

magistram habeamus in omni artis nostrae ministerio, nisi illius in morbis sanandis opera imitari et iuvare studeamus, metus est, ne pleraque nostra molimina omni successu careant. In morbis quippe plerisque ipsa natura indicat, quid a medico, qui auxilium allaturus sit, fieri oporteat. In his autem *indicationibus*, quo nomine naturae monita insignire solemus, prima Praxeos fundamenta contineri, ita ut, iisdem detectis, remedia facillime depromantur ex medicinae penu, post Sydenhamum recte monuit Italus medicus, quem in naturae studio excelluisse scimus, Georgius Baglivius. Ipsorum denique remediorum notitiam prorsus empiricam esse, solis observationibus et experimentis superstructam, adeo clarum et manifestum est, ut neque meo ad rem comprobandam, neque aliorum testimonio opus esse videatur.

Fateor A. A. H. H., non nisi obiter a me perlustrata esse tenuique penicillo adumbrata praecipua disciplinarum genera, quae coniunctae stadium medicum in hoc terrarum orbe absolvunt. At vel sic tamen, si recte video, luculenter constare potuit, hoc commune esse earum ingenium, ut nec in iisdem explorandis et cognoscendis, neque in praeceptis, quae continent, exsequendis proficere possimus sine accurato naturae studio. Unde intelligimus, quo iure dixerit, quem modo memoravi, Baglivius: Ars medica tota est in observationibus.

Experientia igitur, observationibus et experimentis diligenter factis superstructa, firmissimum omnis scientiae et artis medicae fundamentum est. Quanto autem magis observandi artem calleat medicus et in natura interroganda sit exercitatus, ad tanto maius perveniet doctrinae, eiusque germanae et salutaris, fastigium, tanto praestantior fieri poterit artifex, non solum ad faciendam, sed etiam ad promovendam artem idoneus.

In utrisque illis, quibus experientia medica comparatur, praesidiis qualis sit et quanta vis ad detegendam veritatem, vix satis potest declarari. Licet enim in rebus, quae tam ad hominis, quam ad universae naturae organismum pertinent, explorandis principem locum teneat observatio, in huius tamen complementum utiliter saepissime adhibentur experimenta. Quemadmodum quippe hominum ingenia melius subinde cognoscuntur in animi commotione, quam in placido vitae cursu, sic etiam pro naturae sua sponte loquentis voce, interdum audire praestat eiusdem interrogatae

et invitatae ad quaestiones sibi factas responsa. Praeter ea hoc quoque commodum habent experimenta, quod saepius et pro voluntate nostra, aut repeti possint, aut, si necesse fuerit, variari vel prorsus mutari. Quid ideo mirum, si declaremus, omnia et singula, quae ad scientiam et artem medicam pertinent, observando et periclitando sensim esse detecta, a medicis, eamdem viam ingressis, ulterius perficienda; aut si universam rem nostram spectantes, adsentiamur notissimo Aristotelis aliorumque philosophorum placito, nihil esse in intellectu, quod non antea fuerit in sensu.

Si tandem consulamus historiam, doceri videmur, in longa, quae sese exceperunt, saeculorum serie saepissime quidem ab intaminato naturae studio esse deflexum, ad hunc tamen purissimum scientiae fontem medicos, excellentissimo ingenio praeditos, nunquam non esse reversos. Prae aliis laudari meretur, quem artis nostrae parentem vocare solemus ac principem, Hippocrates, quippe qui antiquissimam Graecorum medicinam sic informaverit, ut hanc, quod Celsi testimonium est, a *studio sapientiae* separaverit, id est, ad naturae studium a mirabilium studio et ab inanibus hominum philosophantium commentis revocaverit. — Simili fere modo, medicos dogmaticos, qui post Hippocratis aetatem vixerunt, vario errorum genere irretitos, excepit praeclarus naturae interpres et in paucis eximius de rebus medicis scriptor, Aretaeus Cappadox, qui in observandi arte adeo excelluit, ut iure dicatur medicus diagnosticus summus, et ut vel nunc, ab aequalibus fere neglectum, praeclarum nobis exemplum sit, cuius magnitudinem admiremur. — Pulsam medii aevi barbariem secuta sunt immortalia Harvaei inventa, a Marcello Malpighio, Leeuwenhoekio aliisque optime comprobata, a quibus viris clarissimis, ex musei umbra in naturae lucem egressis, quid ad reformandam universam artis nostrae rationem sit praestitum, vix satis potest praedicari. — Cogitemus tandem Sydenhamum, Baglivium, Boerhavium aliosque in arte medica Coryphaeos, quorum exemplo factum esse laetamur, ut luxuriantis ingenii illecebris, quales a Paracelso et Helmontio profectae erant, naturae studium medici praeferre didicerint.

De eadem re nobis persuadebitur, si recentissimam spectemus universae disciplinae nostrae in Anglia, in Francia, in Germania conditionem. Ubi de Anglia sermo est, id est, de Harvaei, Ienneri, utriusque Hunteri et

Caroli Bellii patria, haec ipsa exempla testantur, libertatis studium, quo quippe ab auctoritatum vinculis liberemur, ingenii sobrietatem et infinitam in observando et periclitando industriam multum conferre, ut in disciplinis, quae empirici generis sunt, ideoque etiam in rebus medicis, quam plurimum proficiatur. — Neque aliam naturae explorandae methodum medicos in Francia habere, docet Anatomes generalis sive histiologicae, docet Physiologiae experimentalis, quam vocant, docet Anatomes pathologicae historia, quas quippe disciplinas in Francia aut primum cultas, aut penitus reformatas esse sciamus. — Si tandem ad Germaniam animum advertamus, in cuius nempe exemplum nostrates medici maxime solent intueri, decem fere postrema lustra luculenter testantur, per varios quasi gradus, in exploranda rerum natura, medicos principes, quos ea terra habuit et quibus adhuc gloriatur, esse progressos. Ineunte quippe hoc saeculo, reformandae medicinae initium factum est a philosophia naturali, id est a methodo quadam speculativa, cuius fautores ex naturae organicae contemplatione universam rerum naturalium rationem intelligi sive construi posse existimarunt. Horum autem labores, per quadrantem saeculi continuatos, si omni fere successu caruisse dixero, non est, quod quis valde miretur. Methodus enim, in qua soli ratiocinanti ingenio habebatur auctoritas, quasi philosophia ipsam suppeditare posset cogitandi materiam, vix aliquid bonae frugis conferre potuit ad stabiliendam scientiam, quae a rebus in facto positis omne suum momentum repetit. Itaque his maiorem auctoritatem habendam esse intellexerunt, qui ex eadem Schellingii schola, recentiori memoria, progressi sunt medici, maiorem a modestia laudem habentes, et rerum naturam minus creare, quam creatam intelligere cupientes, qui ipsam vitae scientiam ex cognitione vitae genetica petendam esse docuerunt. Hanc igitur sibi parare cupientes et philosophiae speciem professi, quae *naturae historia* sive *theoria evolutionum* vulgo vocatur, singulares quasdam scientiae medicae partes, embryologiam comparativam, morphologiam elementarem, metamorphoses, quae vocantur, aetatum et sexuum, morborum cum organismis simplicioribus convenientiam, et quae alia ad vitae historiam conferre visa sunt, quam diligentissime sunt persecuti. Neque hoc frustra factum fuisse, praeter alia, quae laudari merentur, praeclara quaedam docent doctrinae specimina de vario epidemiarum per hominum mundique aetates cursu.

Attamen et hanc methodum sua laborare imperfectione, neque solam sufficere ad declarandam, qua opus est, hominis et rerum externarum naturam, nostro demum tempore intelligere coeperunt medici, vere opinantes, firmissimum medicinae fundamentum nec in *naturae philosophia*, neque in *naturae historia*, verum in universa *naturae scientia* esse quaerendum.

Hoc igitur recentioris medicinae ingenium est, ut accurata naturae cognitio sola habeatur illius interpres, et vero nulla ad eam discendam aut perficiendam probetur methodus praeter empiricam, observationibus et experimentis superstructam. Itaque non amplius iam, ut antea fieri solebat, in exploranda rerum natura medici incipiunt, ubi physici desinunt (qua sententia multos, ut ignorantiam suam contegerent, abusos esse constat), ad propriam vitae legem, tamquam Deum ex machina, saepissime recurrentes; sed contra, ad physicorum similitudinem, ab universis naturae legibus humanae quoque naturae interpretationem, pro maxima parte, petendam esse existimant. Sic igitur intelligimus, Physicam, Chymiam, Anatomiam, Pharmacologiam experimentalem, et quae alia disciplinarum genera ad accuratam ducunt organismi viriumque huic insitarum analysin, sola fere haberi praesidia, quibus ad rerum medicarum cognitionem perveniatur, tum etiam subtilem potissimum physicorum et chymicorum esse experiundi artem, quam medici sibi imitandam proponant. Qua quidem via hoc profecimus, ut, si nondum absoluti operis extremum assecuti simus, praeclara tamen inchoati operis iacta sint fundamenta.

Absolvi A. A. H. H., priorem maioremque orationis partem, et felicem me praedicabo, si ex iis, quae dicta sunt, intellexeritis, quanti in re medica aestimari oporteat genuinum naturae studium.

Iam denuo benignas mihi praebeatis aures, dum in parte altera breviter dicturus sum de Literis cum naturae studio coniungendis.

Si experientiam recte dixerimus omnis artis et scientiae medicae fundamentum, et sic nobis constiterit, in utraque probandam praesertim esse methodum physiologicam, nunc quidem a commendando Literarum studio prorsus abstinerem, nisi mihi persuasum esset, in his maximum positum esse praesidium, tum ut in ipsa observandi arte proficiamus, tum ut brevis experientiae nostrae copiam augeamus observatis atque inventis aliorum,

tum vero, ut naturam recte interpretari possimus et intelligere, tum denique, ut animo nostro praebeatur pabulum, quo nutriantur virtutes, quibus in arduo medendi negotio, tam in aliorum, quam in nostram gratiam, indigemus.

Itaque, primo loco, hanc germanae experientiae medicae naturam esse censemus, ut maxime indigeat historiae et philosophiae luce, ideoque earum disciplinarum adminiculo, quas communi literarum nomine comprehendimus. Ut igitur in observanda et exploranda natura recte procedamus, sano praesertim opus esse videtur et subacto iudicio, ad quod acuendum et perficiendum, tum aliorum exempla magnum habent momentum, tum vero docta et accurata scientia plurimum confert. „Neque enim, qui rationalem „medicinam profitentur," ut Celsus monuit, „inficiantur, experimenta „quoque esse necessaria, sed, ne ad haec quidem aditum fieri potuisse, „nisi ab aliqua ratione, contendunt." Hunc igitur aditum suppeditant scientia atque doctrina, quae si cum disciplinis naturalibus dextras iungant et amico foedere consocientur, dici vix potest, quantum mutuis opibus sibi invicem possint auxiliari.

Testor illustrissima Boerhavii atque Halleri exempla, qui, ut constat inter omnes, in naturae studio mirifice excelluerunt, et in legendis medicorum, tam veterum quam recentiorum, scriptis adeo incredibilem posuerunt industriam, ut omnem omnium temporum memoriam tenuisse dicantur. Neque nostra aetate eiusmodi desiderari exempla, testes sunt, ne vivos nunc excitem atque sic aut in adulationis aut invidiae culpam incurram, Curtius Polycarpus Ioachimus Sprengelius, Stephanus Endlicherus, Carolus Prichardus paucique alii eximii viri, quorum quippe labores accuratam et multiplicem exponunt doctrinam, cum ipsius naturae studio quam diligentissime coniunctam. Aut quo tandem alio modo, ut in maximis et simul notissimis exemplis maneamus, quo, inquam, alio modo Georgium Cuvierium et, quem rebus humanis nondum ereptum esse gaudemus, Alexandrum Humboldtium ad eam laudis pervenisse censetis celebritatem, cuius magnitudinem non nostra solum admirata est aetas, sed vix minus admirabuntur nepotes? — Itaque his aliisque exemplis docemur, in observandis et explorandis naturae rebus ad nullam perveniri posse praestantiam sine scientia atque doctrina, quarum quippe luce carentes, fieri non potest, quin veritatis quaerendae et inveniendae viam ignoremus, et in errores

subinde incidamus gravissimos. Etenim, nisi quis didicerit, quid explorari oporteat, quo modo, quo tempore, quibus adminiculis quibusque cautelis opus sit, nae ille parum in arte videndi proficiet, comparandus utpote fere cum homine, qui, nullo modo praeparatus et paene indoctus, homines visurus et urbes, longe lateque peregrinatur, sed redux, praeter iacturam temporis, nullum reportare solet itineris fructum. Itaque intelligetis A. A. H. H., solos *corporis* sensus per se parum valere, si quis bonae frugis experientiam sibi parare cupiat, sed maxime opus esse nobilissima, et quae ceteris omnibus imperet, *animi* vi, quam rationem vocamus. Haec si in explorandis naturae rebus praesidium teneat et viam monstret, et omnes dirigat gressus multasque cautiones praecipiat, vix dubium est, quin, quam unam cupimus quaerimusque, eam consequi possimus *experientiam rationalem*, in qua omnem scientiae et artis medicae vim residere, una et consentiens intelligentium vox est.

Si altero loco dixerim, opus esse observationibus atque inventis aliorum, ut, quae ipsi observaverimus aut experti simus, augeantur et amplificentur, iam statim suspicor fore nonnullos, qui huic doctrinae et scientiae laudi multum detrahi opinentur Sydenhami aliorumque medicorum exemplo, in quibus ignorantia eorum, quae ab aliis praestita erant, compensari et resarciri videbatur ingenii felicitate et nativa quadam artis observandi excellentia. At vero his respondendum esse censemus, tum eiusmodi capitalia ingenia, quale Sydenhami fuit, raros esse nantes in gurgite vasto; tum, quae bona et laudabilia sunt, fieri posse meliora et maiori etiam laude digna; tum denique, Sydenhamum ipsum, epidemiarum initio, fortasse eos, quorum vitam periclitatam esse fatetnr, interdum potuisse servare, si aliorum observata magis curasset.

Itaque a nemine, ne Sydenhamo quidem excepto, observationes et experimenta aliorum impune negligi posse existimamus. Quodsi enim medicina recte dicatur temporis filia, ideoque nec unius hominis scientia sit, neque unius aetatis debeatur industriae, quis est quin videat, omnem doctrinam nostram fore imperfectissimam, si studia nostra intra loci temporisque, quae ad unam hominis aetatem pertinent, angustias contineantur. Si igitur, inter veterum medicinam eamque, qualem nunc habemus,

scientiam medicam instituta comparatione, fortunas nostras maxime laudandas esse putemus, simul, ut homines veri amantes decet, fatebimur, multis multorum laboribus et communi omnium aetatum omniumque populorum sollertia opus fuisse, ut tandem ad excellentiam aliquanto maiorem veniremus. Quodsi autem, post plurima demum aliorum experimenta iterataque studia et longe plures etiam commissos errores, nobis ad gradum altiorem in scientia et arte escendere licuerit, ne obliviscamur eorum, quorum humeris innixi paulo longius prospicimus. Neque hoc solum faciendum est, ne impietatis culpam sustineamus, sed etiam, ut nostra ipsi commoda promoveamus. Sine accurata enim scientia ars salutaris cogitari non potest; de medica antem disciplina non minus quam de aliis valet, *accurate* scire esse *historice* scire.

Praeter ea vero curandum est, ne in artis difficillimae studio et in hac vitae humanae brevitate, omnia a nobismet ipsis observari aut experimentis indagari posse putemus. Quo magis enim nobiscum habitemus et quo melius sciamus, quam sit nobis curta supellex, eo certius intelligemus, maiorum nostrorum et aequalium observatis atque inventis opus esse, quibus experientiam nostram augeamus et amplificemus. Nam in hac temporis nobis ad vivendum a natura praescripti brevitate, homines singuli, vel maxima diligentia usi, in ea arte, quae non terrarum sed ipsius demum naturae finibus circumscribitur, vix aliquid, quod laude dignum sit, praestare possunt, nisi multos multorum labores in suos usus convertere sciant, aut ex alienis periculis sibi cavere didicerint. Hoc demum modo artem, quam suo iam tempore longam dixit Hippocrates, aliquanto breviorem facere vitaeque nostrae cancellos quasi extendere nobis licebit. Si quis enim cum principum medicorum scriptis, bis mille annorem experientiam continentibus, amicam familiaritatem contraxerit, quidni hunc longaevum esse, aliosque homines vitae longitudine multum superare dicamus? Accedit etiam hoc, quod docta rerum, alio tempore locoque gestarum, scientia praesertim indigeamus in Pathologiae historicae, Geographiae medicae aliarumque disciplinarum gratiam, quae nostra praesertim aetate laudabilem excitarunt medicorum industriam, quibusque disciplina nostra, quae inter artes ingenuas et liberales suum tuetur locum, prorsus nequit carere, nisi rebus utilissimis et splendido ornamento eam orbari velimus.

Tandem, ut hoc unum addam, diligenti historiae et literarum studio, et quam huic debemus, exquisita doctrina hunc consequi poterimus fructum, ut experientiae nostrae addamus fidem. Si enim quaeratur, quare experientiam *fallacem* dixerit Hippocrates, respondemus, eiusmodi intelligenda esse observata et experimenta, quae aut imperfectionis notam prae se ferunt, aut a singulis hominibus facta, nondum aliorum testimonio sunt comprobata. Nimirum experientia subiectiva, quae vocatur, non minus erroribus obnoxia esse solet, quam subiectivum iudicium. Quapropter vix fidem merentur observata singularia, nisi confirmentur consensu quodam communi, aut saltem virorum in arte principum testimonio. Quemadmodum igitur observata aliena nostris confirmari debent lucubrationibus, nisi alios semper sequi et servili pecudum generi aequiparari cupiamus, sic vicissim, quae ipsi observasse nobis videmur, repetitis demum aliorum experimentis poterunt comprobari. Sic aetas docet aetatem et coniunctae vires plurimum valent in faciendis aut perficiendis, quae unius hominis sagacitatem et diligentiam superant.

Aliud, idque eximium, in literarum studio positum est adiumentum, ubi quaestio est de rebus naturalibus, quas medici curant, intelligendis. Nimirum libri, qui alienae experientiae fructus continent, et ipsius Naturae liber, qui in omnium gratiam apertus, infinitam lectionis copiam et varietatem suppeditat, hoc inter sese commune habent, ut solum scientibus prosint aut scire cupientibus. Praestantissima enim, quae tamquam multorum haereditatem accepimus, aliorum observata atque inventa, nostraeque, quas ipsi fecimus, observationes omni fere usu carebunt, nisi ea recte intelligamus intellectaque adhibere sciamus. Quid enim in arduo medendi negotio proficeretur, nisi ex morborum formis, quae observatione sensibusque cognoscuntur, eorum natura, quae ut plurimum intus latet et a sensibus remota est, probabiliter posset intelligi?

Itaque ad naturae observationem accedere debet naturae interpretatio. In hac tunc demum proficiemus, si non solius corporis sed animi quoque oculis omnem rerum formam ac speciem, omnem earum vim ac naturam explorandam esse noverimus. Nisi enim iudicium adhibeatur usu et doctrina subactum, tum in interpretando naturae libro, tum in intelligendis veterum

medicorum scriptis maiorumque nostrorum institutis atque inventis, metus est, ne saepissime incerti haereamus. Etenim inter utrumque, quem vocavimus, historiae et naturae librum hanc quoque communionem adesse scimus, ut ex eadem re, ex eadem observatione, ex eodem experimento argumenta subinde diversissima peti videamus. Quod ubi fit, quomodo assequi poterimus veritatem, nisi testimonia potius ponderanda quam numeranda esse sciamus?

Intelligitis A. A. H. H. eam, qua medicus indiget, naturae explorationem et cognitionem minime absolvi eo, ut diligenter cognoscamus aliorum de rebus sibi observatis testimonia, et ut ipsi sedulo observemus, aut experiundo extricemus, quae natura vel sensibus nostris ultro offerat, vel recondita servet, sed alterum accedere debere scientiae adminiculum, ut videlicet eorum, quae invenerimus, nexum videamus mutuasque necessitudines, utque uniuscuiusque rei, totiusque, quod contemplamur, rerum universi rationem aliquam assequamur probabilem. Itaque in rebus quoque medicis philosophari oportet, id est, exculto iudicio sive ingenio critico opus est, ne in rebus singularibus ordinandis, inter se comparandis et probabiliter explicandis erremus gravissime. Hoc enim mentis lumine carentibus, quo demum modo nobis scire liceret, quam fidem sensuum testimonio haberi oporteat, quae sit veri falsique nota in aestimanda scriptorum auctoritate, quis sit nexus rerum, quas ipsi vidimus aut viderunt alii, qua cautione opus sit ne fallamur, ubi ex effectibus causas rerum eruere conamur, aut ubi per inductionem ex specialibus ad generalium notitiam pervenire cupimus? Quodsi contra sana et sobria, quae a sensu communi orditur, philosophia veritatis inveniendae muniat viam, medicus filum sibi nactus videbitur, quo ex ambagibus, in quas aut suarum aut alienarum observationum dissensu ducitur, feliciter sese expediat et, in viam rectam reductus, finem sibi propositum assequatur, in suum aliorumque commodum.

Tandem, neque haec doctrinae et eruditionis infima laus est, literas haberi oportet morum et humanitatis magistras, tum etiam in ipsa artis factitatione, ubi in medias hominum calamitates ducimur, gratum animi solatium et oblectamentum. Tune igitur censes, dixerit fortasse quispiam,

linguae graecae latinaeque cognitionem multum profuturam esse aut chirurgo, ut ossa fracta committat, aut medico, ut tertianae febri medeatur? Audio, et ego, fateor, hac de re dubitarem, nisi mihi persuasum esset (ne nunc dicam de literarum notione melius definienda), longe potiorem hominis aegrotantis quam morbi rationem habendam esse, maioremque saepe animi quam corporis afflicti curam requiri. Quod si verum sit, ut est verissimum, medicus profecto artem vere salutarem exercere non poterit, nisi probitate et humanitate excellat. Itaque non a sola doctrina et medendi peritia, sed etiam ab animi et morum excellentia, quam vix uno nomine appellare possumus, praecipua proficiscatur medici commendatio. Quodsi enim sic, ut oportet, aliis vivere cupiat et prodesse, studeat omnino excellere probitate, benevolentia, benignitate, honestate, urbanitate, omnique genere virtutis. Singulae istae animi dotes, si coniunctae et consociatae fuerint, unam et perfectam efficiunt virtutem, in amore Dei et in omnium hominum caritate fundatam, cuius praeclaram et augustam imaginem tacite admirari, quam laudare, facilius est. Quodsi autem hanc humanitatem, quo nomine universam virtutis amplitudinem complecti liceat, itineris ducem ac sociam habere cupiamus, vix aliud aut efficacius ad eam colendam et perficiendam invenire poterimus praesidium, quam literas, quae ab ipsa humanitate nomen adeptae sunt et ad humanitatis studia pertinent. In his enim, quis est, quin vel levissime initiatus, videat, saluberrima contineri recte vivendi praecepta, et vero abundare hominum optimorum et cultissimorum exempla, quorum splendore animi nostri ad virtutis studium et imitationem alliciantur?

Idem fere dicendum est de animi consolatione et oblectamento, quibus, si quis alius, maxime indiget medicus, qui dies noctesque, in mediis hominum aerumnis vivit, et vero, aliis inserviendo, consumitur. Nec tamen animum laxari posse aut poculis, aut conviviis, aut chartis lusoriis, quis est quin videat, si secum reputet gravitatem ministerii, cui hominum vita committitur, res utique sanctissima? Neque etiam sermo est de excitanda hilaritate aut petulantia, sed de promovendis animi robore et constantia, quibus gravissimos labores, curas, vigilias et omne molestiarum genus aequabiliter tolerare, quibus nostrum aliorumque dolorem levare possimus. Hoc facere cupientes, ecquid, amabo, aliud praesidium, homine

dignum et satis perpetuum invenire poterimus praeter studia literarum, quae secundas res ornant, adversis perfugium ac solatium praebent? Aut quis nostrum, Auditores, in suo ipse animo adeo hospes ac peregrinus est, quin expertus didicerit, quid in mitigandis vitae malis, in levandis miseriis, in depellendis fastidiis valeant literarum humanitas et eximiae virtutis exemplum, ad cuius expressam imaginem nosmet ipsos informare possimus?

Plura addi possunt; sed brevi praecidam, ne in amoenissimo loco versatus, latius excurram, quam loci et temporis opportunitas sinere videntur.

Quodsi igitur Vobis, Auditores Humanissimi, persuadere potuerim, naturae et literarum studium in re medica esse coniunctissimum et alterum alterius lumine, complemento, auxilio non posse carere, causam meam iam peroratam esse censerem, nisi in eorum gratiam, qui in medicina discenda suam collocant operam, pauca quaedam addenda esse viderentur monita sive praecepta, ex iis, quae disputavimus, proxime derivanda.

Et primo quidem loco hos monendos esse existimo, ut utramque, quam in re medica commendavimus, studiorum methodum, physiologicam atque historicam, sedulo coniungendam, neque alteram alteri posthabendam esse intelligant. Quodsi enim, utramque viam ingressi, unum idemque habeamus propositum, accuratissimam nimirum, qua medici indigemus, hominis et naturae notitiam, neutram sine gravissimo damno intactam relinqui posse videbimus, utpote scientes, quemadmodum in naturae studio rectam, sic in librorum lectione indirectam nobis esse cum homine ceterisque rebus naturalibus consuetudinem. Ecquid igitur audiamus eos, qui magnopere celebrantes studiorum medicorum rationem, hoc demum tempore melius intellectam, solas scientias physicas, inter quas ipsam medicinam collocari cupiunt, maxime commendant, sed literarum humaniorum studium a futuris medicis minus curandum, ne dicam, tamquam inutile membrum resecandum esse existimant? Quasi vero studia mathematica, physica, chymica, botanica, zoölogica, quas disciplinas nos etiam medicorum ministras et vel perpetuas comites esse cupimus, sufficerent sola ad eum excolendum veri pulcrique sensum, quo medicus neque in studiis suis recte regendis, neque in arte exercenda impune carere potest! Esse autem nostra aetate medicos, qui, non nisi suam aut aequalium admirati sapientiam, omnem superiorum

temporum memoriam pessime negligant, quasi medicina saeculi decimi noni aut postremi decennii esset inventum, tum, si argumento opus sit, plerique recentiores de rebus medicis conscripti libri probant, tum ipsa declarant medicorum, et inter hos virorum, qui satis magnam nominis famam adepti sunt, testimonia; quibus si obsequantur iuvenes, quotquot studiis medicis initiari cupiunt, non solum graecas latinasque literas non valde desiderabunt, sed vel cum Pragensi illo Medicinae doctore, cuius scholas vel exteri adire solent, existimabunt, in academiis iam non amplius opus esse cathedra, ex qua historia medicinae doceatur: Attendite, quaeso, et videte, quorsum se abduci sinant, qui a partium studio sibi cavere nesciunt, quique de suis suorumque temporum laudibus tam magnifice sentiunt, ut viam prorsus novam munitam esse, neque amplius de priorum vestigiis quaerendum esse existiment.

Si tamen, quod minime inficiamur, diligentissimum naturae studium futuris medicis maxime commendandum sit, secundo loco monendi sunt iuvenes, ut ad hoc melius praeparati accedant, quam quidem adhuc fieri solet. Quicunque enim in naturae templo magis, quam in museo literario, habitare sibi proponunt, alia fere *προπαιδείᾳ* sive praeparatione indigent, quam quae opus sit futuris literarum cultoribus. Licet enim et hi in naturae rebus accuratius cognoscendis operam suam cum fructu eximio collocare possint, quarum quippe eontemplatione pulcri bonique sensum mirifice excitari sciamus, quemadmodum illustria docent poëtarum, oratorum, philosophorum et historicorum ex omni aevo exempla, per excellentiam tamen, quod nemo dubitabit, ut opinor, futuri medici sic praeparandi sunt, ut in arte observandi prae aliis excellere possint. Haec qualis esse debeat ad naturae studium praeparatio, ipsa rei ratio satis declarat. Etenim si in observationibus et experimentis praesertim sensuum ministerio opus est, hos non solum integros et natura bene valentes, sed etiam usu exercitatos et excultos esse oportet. Adhibita vero exercitatione et arte sensuum vim ac iudicium maxime posse augeri, quotidiana exempla satis aperte declarant. Quodsi autem opifices sola oculorum consuetudine admirabilem adipiscantur dexteritatem, aut si artium elegantiorum cultores quam plurima in pictura videant vel in cantu audiant, quae ne suspicantur quidem homines in eo genere minus exercitati, parum profecto abesse

opinamur, quin futuri etiam medici usu et exercitatione aciem sensuum suorum ac fidem multum augere, et sic ad arctissimam cum natura consuetudinem et familiaritatem optime praeparari possint. Quod si verum sit, iam tenera puerorum aetate utendum esse censemus, ut, aliis non neglectis, sensuum cultura fiat et congrua educatio. Cui quidem sententiae ipsa natura suffragari videtur. Quemvis enim, si modo aliquam habeat ingenia spectandi solertiam, experientia docet, tum magna rerum naturalium varietate ac specie ingenia puerorum maxime allici, tum insignem his propriam esse curiositatem et sciendi cupiditatem, ita ut, quaecunque videant vel audiant, accuratius explorare et cognoscere studeant. O praeclara vitae magistra natura! Tuam aperte monentis vocem si audirent, qui puerorum animos formare cupiunt, longe alio modo quam nunc fieri solet, primae institutionis initium facerent. Intelligerent quippe sensuum facultatem primam esse, quae in homine appareat, ideoque et primo loco esse excolendam. Interim huic naturae praecepto, tum in domus paternae umbra, tum in scholis, ubi pueri elementa docentur, tum etiam in Gymnasiis, tam parum satisfieri solet, ut maiorem fere in erudienda canis sagacitate operam collocari videamus, quam in exercitiis, quibus puerorum sensus perficiantur. Quodsi igitur quaeratur, quaenam adhucdum desideretur ad academica medicorum studia praeparatio, respondendum est, desiderari educationem sensuum. Nisi enim habitum et promptitudinem bene recteque videndi iam in scholis et Gymnasiis adepti sint iuvenes, et nisi iam ea aetate didicerint res singulas, etiam minimas, magis distincto ordine contemplari et explorare, metuendum est, ne academica institutio pro maxima parte frustretur. Quum autem, quae Rousseavius de educatione omnino dixit, eam minus praeceptis quam exercitiis contineri, ad sensuum potissimum eruditionem transferri mereantur, neminem fore opinor, qui sic nimium a me postulari existimet.

Si temporis genium consulamus, tertio loco, medici monendi videntur, ne in specialium studio toti sint et sic artis suae magnitudinem et integritatem aut ignorent aut parvi faciant. Licet enim laudemus in explorandis rebus singularibus, nostro praesertim tempore, laudabiliter collocatam hominum plurimorum industriam, intelligentes non parum profectum esse,

si in vastissimo scientiae et artis medicae campo plures cernantur agri, ante prorsus neglecti, nunc autem tam diligenter exculti, ut laetos iam tulerint fructus et messem uberiorem promittant; at vel sic tamen cautione quadam opus esse et moderatam prudentiam requiri censemus, ne virtus vertatur in vitium. Etenim labor, qui in rebus tantum paucis, singulis, discretis, omnino subsistit, multiplici rerum diversarum nexu et mutua coniunctione prorsus neglectis, quem alium ferre poterit fructum, praeter exiguam et mancam doctrinae copiam, ad vitae usum, qui ab omni abhorret partium studio, parum accommodatam? Quodsi igitur, pro more hodierno, singulae, quae medicorum sunt, disciplinae in portiones minimas secari pergant, sique singuli non nisi eiusmodi portionem singularem, eamque satis exiguam, sibi sumant elaborandam, ceterarum, ut fieri solet, multo negligentiores, utique metuendum est, ne specialia tractantes et non nisi in singularibus occupati, universam medicinae rationem et arctissimam doctrinarum, quae ad hanc pertinent, societatem minus recte perspiciant aut penitus negligant, utque iuvenum ingenia, quae undique ali cupiunt, sic nimia rerum singularium multitudine confundantur potius, quam ornentur et instruantur. Itaque hi, ut ex specialium studio laudabiles fructus reportent, mature intelligant, rerum naturae vim atque maiestatem, ut recte Plinius monuit, in omnibus momentis fide carere, si quis modo partes eius ac non totam complectatur animo. Quod si verum sit, Specialistarum, ut vocantur, laboribus sic utendum esse censebimus, ut ex reclusis rerum singularium mysteriis universum rerum organismum accuratius cognoscere studeamus. Hoc autem consilium ubi ante oculos semper habemus, ex scriptis monographicis, quibus aetas nostra abundat, multa lucrari poterimus eamque consequi doctrinam accuratam sive eruditionem medicam, qualis ab omni tempore maximas habuit laudes. Haec non rivulos sectatur aut disiecta corporis membra, at vero integram et universam scientiam artemque complecti studet, ideoque, licet quandoque, quae hominum quorumdam levitas est, in vituperium potius quam in laudem vertatur, praeclarum haberi meretur vitae ornamentum et ad promovendam, quam spectamus, aliorum salutem praesidium efficacissimum.

Hanc hominum salutem spectantes, minime ignorabimus artis nostrae

finem atque consilium. Intelligemus quippe artem, quam salutarem vocamus, in hominum gratiam esse inventam et utilitatis causa posteris tradi, nec vero contra in artis gratiam esse homines, qui vario morborum genere affligantur. Quod si verum sit, perspicietis A. A. Humanissimi, quare ultimo loco moneamus, curandum esse, ne methodo physiologica, cuius praestantiam praedicavimus, medici abutantur ad ipsos aegrotantium lectulos. Quod quidem facere mihi videntur, qui nullam observatis aliorum fidem habentes, ipsa morborum auxilia nunc demum invenienda esse censent, et medicam praxin habendam esse existimant pro arte experimentali. A quorum iudició quantum dissideam, non pudet me publice profiteri. Licet enim concedam, in hominum aegrotantium cura, subinde ex iuvantibus et nocentibus intelligenti medico ipsam morborum naturam accuratius patefieri, ideoque saepe, ut Celsi verbis utar, aliorum salute aliorum interitu, perniciosa discerni a salutaribus, maxime tamen improbandi mihi videntur medici, qui hac sola methodo utuntur, quasi semper discendum sit periculis alienis et experimenta agere liceat per mortes. In quem gravissimum errorem, ut chirurgos taceam, si Gabrielem Andralium, Iohannem Cruveilhierium et alios non mediocres viros incidisse videamus, utique monendi videntur futuri medici, ne his aliisve exemplis seducti, in quovis fere morborum genere periclitentur, quid natura ferat aut faciat, immemores praecepti, quo prodesse et non nocere iubemur. Si quis enim, ubi a certis et exploratis remediis peti potest praesidium, novis semper utatur, aut si quis ratione arithmetica de varia medendi methodo iudicium ferri posse existimet, parum profecto abest, quin graviter peccetur tum contra notissimam Ethicae legem, quae praecipit, ne, quod nobis fieri nolumus, id faciamus alteri, tum etiam contra ipsam rationem, quae satis aperte declarat, nunquam inveniri posse remedia, quae in eodem aut simili morbi genere, singulis conveniant aegrotantibus, aetate, sexu, temperamento, corporis animique viribus et vivendi genere longe diversis. Neque enim eadem omnibus, etiam in similibus casibus, opitulantur; sed pro natura locorum hominumque diversitate, genera medicinae maxime differunt. Renuntiemus itaque inani studio inveniendae methodi generalis, et vero, prudentiam primum medici officium habentes, sacro sancto vitae tuendae munere sic veluti oportet, id est, religiose fungamur, quo magis nostro etiam

exemplo confirmetur amica inter probitatem et medendi peritiam conspiratio; qua neglecta omnis ars nostra perniciosa potius vocanda erit quam salutaris.

Superest, Auditores Humanissimi, ut vobis enarrem, quae aut tristia et adversa, aut laeta et prospera, superiori anno, Leidensi scholae contigerint.

In rebus igitur tristibus, quae Academiae cum universa patria fuerunt communes, et temporis ordine et luctus amplitudine, primum locum tenet clades gravissima, quam ex Guilielmi II, optimi regis, morte percepimus. Quo quidem acerbissimo casu non solum, ubi res accidit, vehementer contristati sumus, sed adhuc, licet tempus aliquam vulneri cicatricem induxerit, affectus nostros graviter commoveri sentimus. Abstinerem igitur a renovando dolore, nisi hac ipsa communis luctus renovatione pie grateque optimo Regi parentandum esse censerem. Huius autem memoriam quominus ulla sit deletura dies, praeter generis nobilitatem, eximiae vetant animi dotes, quibus amorem sibi conciliaverat omnium. Ut vero ob animi magnitudinem, comitatem, liberalitatem, rerum bellicarum peritiam aliasque virtutes, quas admirati sumus aequales et laudabunt posteri, omnium omnino civium animo grata et accepta manebit defuncti regis memoria, sic quoque hanc sanctam servabit Academia, cuius laudes cum monumentis historicis arctissime coniunctae esse censentur. Non solum enim hic, cuius iacturam dolemus, ex eadem fuit gentis Arausiacae stirpe, quacum perpetuam fere habuit Academia Leidensis, tam belli quam pacis tempore spectatam, necessitudinem; sed ipse etiam, quanti faceret academicam institutionem, ante hos quindecim, et quod excurrit, annos, magnifico probavit exemplo, quum filios dilectissimos hoc ipso loco, intra Leidenses muros, doceri iusserit et erudiri. Tum vero Guilielmum II venustis artificum operibus in pictura, sculptura, caelatura, statuaria, architectura similique genere magnopere delectatum esse, nemo fere est, qui ignoret. Denique, ut alia nunc taceam, si in memoriam nobis revocemus, hoc fere postremum fuisse optimi regis praeclare factum, ut praestantissimis aliquot et in vario doctrinae genere excellentissimis viris, inter quos ex nostratibus Ewijkium, Bakium et Wallium fuisse gaudemus, perficiendarum rerum academicarum curam mandaverit, tunc utique nulli dubitabimus, quin rex modo augu-

stissimus propensum quoque in literas habuerit animum. Itaque nobis etiam sancta maneat Regis Guilielmi II memoria!

Dolorem autem et laetitiam sibi per vices succedere, mox ego et collegae quidam experti sumus, ubi Guilielmo III, in patris locum suffecto, de calamitate ex genitoris obitu perpessa, Senatus academici verbis, moestitiam nostram significavimus et simul de imperio, quod interim auspicatus erat, gratulati sumus. Tunc quippe augustissimum regem (cuius imperio benigne annuat et secundet providentia Dei!) haec, praeter alia, pronuntiantem audivimus verba, quae coram vobis, A. A. Humanissimi, quum magnam laetandi contineant causam, sic ut excepimus auribus, repetere lubet: „Academiam vestram, inquit, Leidensem equidem maximi facio; et huius quidem loci, ubi altus et doctus sum, memoriam nulla umquam delebit dies. Vel nunc intelligo, academicam institutionem mihi plurimum profuisse. Apage parcos istos literarum et eruditionis cultores, qui de academia una aut pluribus delendis locuti sunt. Horum sermones et ego subinde audivi cum indignatione. Ignorare mehercle videntur, ut eiusmodi sapientiae scholae expensas cum usuris reddant abunde, et ut in iisdem praecipuum contineatur patriae ornamentum. Quod ad me attinet, qui academiarum laudibus aliquid detrahant, equidem istos similes fere reor, ac si qui dicant, nec in exercitu vexillum opus esse, ad quod concurratur, nec pugna finita, tropaeum, quod ponatur victoribus."

Ad exemplum regis, qui ita locutus est, si nostrorum hominum ingenia componantur, nullam desperandi causam habebimus, et vix dubium erit, quin sub vestris auspiciis, Curatores Amplissimi, tum antiquam suam famam Academia servatura sit, tum ad maius etiam perfectionis fastigium perventura. — Ex vestro Ordine neminem nobis morte ereptum esse, admodum laetamur. — Universas res nostras vobis, viri amplissimi, denuo commendamus quam maxime. — Tum provida vestra cura, tum virorum doctissimorum, qui iis praefecti sunt, labore et studio Bibliotheca, Nosocomium, hortus Botanicus, specula Astronomica, apparatus physicus et oeconomicus, Musea varia, anatomicum, antiquarium, numismaticum, alia, sive disciplinis ea, sive artibus, sive literis promovendis inserviant, tum

famam suam tueri pergant, tum etiam nova et tempori opportuna, quantum fieri poterit, capiant incrementa, quo magis magisque vere et omnium consensu, schola Leidensis locus mereatur vocari studiis aptissimus, domus Musis sacra, orbis terrarum compendium!

Vestrum Ordinem quum intueor Collegae coniunctissimi, in eo magnam laetandi habeo causam, quod omnes, qui superiori anno his solemnibus celebrandis interfuistis, adhuc sitis superstites sani salvique: quin adeo et veteranis omnibus integritatem corporis animique possum gratulari: quin etiam, quod ad hos attinet, impense laetor, Clar. Macquelynium, nuper gravissimo morbo afflictum, feliciter nobis servatum esse.

Neque tamen, ut nobis hominibus evenire solet, vita nostra privata ab omni clade immunis fuit.

Tecum enim dolemus, Cl. Stuffken, de acerbissimo casu, quo tibi et numerosae proli iactura facta est irreparabilis. Licet autem admodum flebilem censeamus dilectissimae coniugis obitum, macte tamen, precamur, animo esse pergas, intelligens ex eadem re, quae te tuosque maxime contristavit, carissimam tuam uxorem multum lucratam esse. Teneas, quaeso, quod tibi persuasum esse scio, exitum ex hac vita et aerumnarum fuisse finem et vitae melioris initium.

Est igitur hoc humanae conditionis, ut a laetis ad tristia, a tristibus ad laeta vicissim eamus. Itaque iam officium me admonet, quod libenter facio, ut ad vos animum advertam Viri Clarissimi, quibus superiori anno, festum aliquem diem celebrare licuit et singularia Dei beneficia recordari.

Tibi utique haec contigit felicitas, Cl. Pruys van der Hoeven, ut in media collegarum et discipulorum caritate vivens, corpore et animo vegetus, vicesimum quintum muneris, laudabiliter a te gesti, expleveris annum. Utinam quam diutissime, dum vitae tuae viribusque parcat Deus omnipotens, Academiae nostrae ornamentum esse pergas, tuumque nobis servetur, in quod intueamur, modestiae, doctrinae, probitatis exemplum!

Eadem fere vota habemus pro Tydemanno et Hengelio, Viris Clarissimis, quorum hic, septuagesimo aetatis anno expleto, honorifice rude donatus est, ille, idem otium iam ante duos annos adeptus, superiori anno, grato

animo festi diei celebravit memoriam, quo ante quinquaginta annos, summos in Ordine Iureconsultorum honores erat consecutus. Utrique viro Clarissimo miram corporis animique alacritatem superesse, omnes gaudemus Collegae. Quae si aliquamdiu maneat alacritas, neuter quidem, ut auguramur, indulgebit otio, sed praeclaris doctrinae et ingenii fructibus tum academiae, tum universae patriae civibus prodesse pergent uterque. — Qui autem Tibi Cl. van Hengel, in Theologorum Ordine, ab augustissimo rege constituetur successor, is nobis, precamur, in docendi munere socius sit, qui ingenii dotibus, qui doctrinae copia, qui facundia, qui morum comitate aliisque virtutibus, de docto et liberali Theologiae studio, de academia Leidensi huiusque civibus non minus mereatur, quam te vir clarissime, de his singulis diu et abunde meruisse, grato animo publice praedicamus.

In Iureconsultorum Ordine brevi expletum iri gaudemus locum, quem vacuum reliquit, ad altiora vocatus, Cl. Thorbecke. Qui vir Cl. si ea conditione eoque eventu ex scholae umbraculis in solem ac pulverem processerit, ut salus patriae, quae omnes omnium caritates complectitur, stabiliatur et amplificetur, erit profecto, quod laetemur et abunde compensatum existimemus insigne damnum, quod ex viri Cl. iactura Leidensis academia fecit. — Utinam hanc, sic ut in votis habemus, nobis reparaturus sit vir Consultissimus Vissering, cui vacantem cathedram ab augustissimo rege, bono successu, oblatam esse cognovimus!

Peerlkampio nostro ut honestum, quod ex voluntate sua consecutus est, gratulamur otium, ita tamen dolemus, adversam maxime valetudinem fuisse in causa, quod Vir Cl. de academica statione, quam per viginti quinque annos et ultra ornaverat, decedere cupierit. Cuius optimi viri egregia institutione quum orbatos videmus cives nostros academicos, tanto magis id dolemus, quo magis cogitamus ea, quibus vir praestantissimus et de nostra academia et de literis optime meruit. Utinam de his bene mereri pergat et suavissimo otio literario diu fruatur!

Tibi, Doct. Dozy, honorificam gratulamur provinciam, nuper ab augustissimo rege in te delatam. Academia L. B., quae te civem suum et

alumnum gloriata est, quod te sibi vindicaverit et doctorem publicum nacta sit, est, quod impense laetemur. Quo magis autem ea, quae a te docebuntur, ad vitae usum et ornatum sunt accommodata et quo magis allicere solent iuvenum ingenia, quippe quos in varios populorum mores, ritus, studia omnemque vitae rationem et cultum libentissime intueri sciamus, eo plures tibi nobisque pollicemur studiorum tuorum successus. Hos in tui honorem, in academiae utilitatem, in patriae gloriam redundare iubeat Deus!

De docenda historia cogitare non possum, quin tui memor sim, Clar. Cobet, qui hoc anno has Peerlkampii partes, ne prorsus vacaret cathedra, in te susceperis. Pro his officiis, quae iterum iterumque academiae nostrae praestare voluisti, mea voce, gratum tibi suum testificantur animum academiae cives, qui simul maxime tibi gratulantur auctos, quos consecutus es, honores, quorum fructibus quam diutissime tibi frui contingat. De academica iuventute, ut adhuc fecisti, docendis literis, in quibus prorsus te habitare scimus et regnare, pergas bene mereri, tuoque exemplo excitati discipuli in diligenti literarum studio positum esse intelligant et perennem honestae voluptatis fontem, et praeclarum culturae et humanitatis auxilium, et optimum utilis scientiae ipsiusque veritatis consequendae instrumentum!

De honesta voluptate ex diligenti literarum studio percipienda tibi, suspicor, maxime erit persuasum, vir iuvenis praestantissime Iohannes Corneli Zaalberg, cui haec contigit felicitas, ut in certamine literario de solvenda quaestione, ab Ordine Theologorum proposita reportaveris victoriam. Ut tibi impense gratulor summum hunc doctrinae honorem, sic te discipulum gratulor viris clarissimis, ex quorum schola prodiisti, Theologiae in hac academia Professoribus.

Itaque huc accedas, velim, iuvenis praestantissime, ut ex mea manu, eximium, quod consecutus es, accipias virtutis praemium! Quo quidem iucundissimo munere, a viris clarissimis, qui in certamine fuerunt iudices, invitatus, quam libentissime fungar.

Salve, praestantissime Zaalberg! En accipe doctrinae et eruditionis praemium, quod meruisti.

5

Sic tibi iam gloriae fores apertae sunt, tibique viam laudis ingresso ad maiora et grandiora patefactus est aditus.

Itaque tu eodem, quo coepisti, cursu gnaviter perge et in studiorum tuorum curriculo, ut nuperrime, sic porro etiam experire, nihil esse volentibus arduum. Nummo, quem tibi dedi, insculpta leguntur verba: „Honos alit artes." Idem vero philosophus, cuius haec verba sunt, potiori etiam iure dixit: „fortes et sapientes viri non tam praemia sequi solent recte factorum, quam ipsa recte facta." Tu igitur haec potissimum sequi pergas, et propediem sacro muneri admotus, commendes aliis. Quod si feceris, optima quaevis de te, tuisque studiis, horumque fructibus augurari nobis licebit.

In Vos tandem, Iuvenes optimi, Leidensis Academiae alumni, mea oratio desinit. In vestro Ordine desiderari duos optimae indolis adolescentes, Ioannem Henricum Regenbogen et Guilielmum Georgium Marinum van der Mee, hunc Theologiae, illum Medicinae studiosum, utrumque, post brevissimam in academia moram, subito brevique morbo exstinctos, est quod vobiscum, cum parentibus et amicis graviter doleamus. Itaque his iterum exemplis didicimus, mortem saepissime de improviso pulsare fores et ne florem quidem aetatis ab extremo fato esse immunem. Neque tamen haec cogitatio, generosi Iuvenes, sed longe magis, quae in vobis vestrisque studiis collocata est parentum, praeceptorum et universae patriae spes, optimum et efficacissimum vobis sit, si quo subinde indigeatis, ad omnia, quae bona, honesta et laudabilia sunt, incitamentum. Cogitate, quaeso, saepius, quae apud veterem scriptorem leguntur verba: „Sui cuique mores fingunt fortunam." Hac enim sententia, quae proverbii vim et auctoritatem propemodum nacta est, hoc vobis, in hac statione collocatis, significari censete, omnem omnino totius reliquae vitae vestrae exspectationem ab academica vita pendere. Quod si vobis persuasum sit, agite, in sapientiae et virtutis studio vigiles estote et in utramque sic incumbite, ut a vestris moribus, vestroque ingenii cultu et humanitate praecipuas suas laudes repetere possit, quae nobis curae cordique est, quae instar matris nos diligit, quamque nos vicissim amamus et, quamdiu spirabimus, amare pergemus, Academia Lugduno-Batava!

ACTA ET GESTA IN SENATU

ACADEMIAE LUGDUNO-BATAVAE.

A. 1849.

Die 19 Martii. Rector de tristi Regis Augustissimi obitu cum Senatu communicavit.

Die 27 Martii. Rectori et Senioribus mandatum est, ut Regem Guilielmum III Viduamque Regis Augustissimam consolationis caussa adirent.

Die 19 Junii. Rector ad Senatum refert sese cum tribus Senatoribus, die 2 m. Aprilis, Augustissimum Regem consolationis caussa adiisse, legationem benevole et honorifice acceptam esse a Rege, Viduam vero Regiam huic observantiae specimini humanissime renunciasse.

Recitatae sunt literae Curatorum diei 4 m. Junii cum Senatu communicantium responsum Excellentissimi rerum internarum Administri, diei 4 m. Maji h. a., quo Clarissimo Tydeman, Antecessori Emerito, jus datur Juris Studiosos et Candidatos in examinibus interrogandi.

Die 5 Octobris. Lectae sunt literae Curatorum diei 26 m. Junii, quibus Senatui significant, Virum Clarissimum P. Hofman Peerlkamp honorifice rude donatum esse.

Die 27 Novembris. Lectae sunt literae Curatorum diei 25 m. Octobris h. a. nunciantes, Cl. COBET, Professorem Extraordinarium, die 5 ejusdem mensis a Rege dictum esse Professorem Ordinarium in Facultate Philosophiae Theoreticae et Literarum Humaniorum.

A. 1850.

Die 16 Januarii. Recitatum est Decretum Regium diei 20 m. Decembris a. s., quo Cl. W. A. VAN HENGEL, in Facultate Theologica Professor Ordinarius, propter aetatem septuagenariam rude donatur.

Curatores cum Senatu communicarunt Decretum Regium diei 2 m. Januarii h. a., quo Doctissimus R. P. A. DOZY, Phil. Theor. Mag. Litt. Hum. Dr. et Adjutor Interpretis Legati Warneriani, creatur Professor Extraordinarius in Facultate Philosophiae Theoreticae et Literarum Humaniorum.

Candidati quatuor apud Regem edendi, e quibus Rector Magnificus in proximum annum Regis Decreto constituatur, designati sunt Viri Clarissimi:

J. DE WAL.
N. C. KIST.
G. J. VERDAM.
T. G. J. JUYNBOLL.

Senatus Actuarium creari jussit ex quatuor his Viris Clarissimis:

H. COCK.
F. G. KRIEGER.
N. C. KIST.
G. J. VERDAM.

Die 6 Februarii. Recitata est epistola Curatorum diei 1 h. m. adjunctum habens Decretum Regium diei 24 m. Januarii, quo Rector Magnificus in annum sequentem creatur Clarissimus J. DE WAL.

Rectori futuro decernuntur a Senatu Assessores Viri Clarissimi:
J. H. Scholten.
A. H. van der Boon Mesch.
J. H. Stuffken.
G. C. B. Suringar.

Literae Curatorum diei 26 m. Januarii attulerunt Decretum Regium diei 18 ejusdem mensis, quo, loco Cl. J. R. Thorbecke, ad internam Regni administrationem vocati, Consultissimus S. Vissering creatur Professor Ordinarius in Facultate Juridica.

Die 8 Februarii. Rector ad Senatum retulit, in Conventu Curatorum, Rectoris et Assessorum e Candidatis designatis Actuarium in proximum annum creatum esse Cl. H. Cock.

Rector cum Senatu caeterisque Professoribus in auditorium majus descendit. Actuarius pro concione Regis decretum de Rectore in annum sequentem creato recitavit, Assessores novo Rectori additos et Actuarium commemoravit.

Rector, adscensa cathedra, dixit orationem *de naturae et literarum studio in re medica conjunctissimo.*

Mox solemnibus verbis deposito magistratu e cathedra descendit et in subsellia rediit.

Novum Rectorem Magnificum Professores deduxerunt et officiosissime salutarunt.

SERIES LECTIONUM

IN

ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA

HABENDARUM INDE A MENSE SEPT. A. 1849 USQUE AD FERIAS AESTIVAS A. 1850.

FACULTAS MEDICA.

G. C. B. Suringar Therapiam generalem docebit, d. Mart. et Jov. horâ XII. et die Saturni . . . . IX.
Pharmacognosin et naturalem remediorum Historiam, diebus Lunae, Mercurii et Veneris . . . . XII.
Therapeuticum remediorum usum indicabit, d. Merc. et Ven. X.
Doctrinam morborum singularium tradet, d. Lun., Mart. et Jov. X.
Praxin medicam, ad lectulos aegrotantium, moderabitur, diebus singulis . . . . IX.

M. J. Macquelyn quantum rerum suarum ratio patietur, juventutis Academicae commodis inservire paratus est.

C. Pruys van der Hoeven Pathologiam docebit, diebus Lunae, Mercurii et Veneris . . . . I.
Medicinam practicam cum exercitatione in Nosocomio Academico, quotidie . . . . XI.
Historiam Medicinae tradet, diebus Martis et Jovis . . . . I.

F. W. Krieger Theoriam disciplinae Chirurgicae exponet, diebus Lunae, Mercurii et Veneris . . . . VIII.
Exercitationibus Clinicis, in Nosocomio Academico habendis, vacabit, diebus Lunae, Mercurii, Jovis et Saturni . . . XII.
Collegio casuali, diebus Martis et Veneris . . . . XII—III.
Operationes Chirurgicas, tum etiam Vincturarum et Fasciarum doctrinam demonstrabit, tempore opportuno, singulis diebus Saturni . . . . X—XII.
Doctrinam de morbis oculorum exponet, horis dein indicandis.
Medicinam Forensem, die Lunae et Jovis . . . . I.

A. E. Simon Thomas, Prof. Extraord., Theoriam Artis Obstetriciae exponet, diebus Martis, Jovis et Saturni . . . . horâ VIII.

Operationibus obstetriciis tum in pelvi factitia, tum in cadavere instituendis, praeërit die Mercurii . . . . I.

Gynaecologiae et gynaecopathologiae capita selecta tradet, horis auditoribus commodis.

Praxin Obstetriciam in Nosocomio Academico, quoties necesse erit, moderabitur.

H. Halbertsma, Just. Fil., Prof. Extraord., Anatomiam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris . . . . . . X.

Physiologiam observationibus microscopicis illustratam, iisdem diebus . . . . IX.

Methodum secandi cadavera, quotidie, hiberno tempore . . XI—III.

F. W. Krieger et H. Halbertsma disputandi exercitiis publicis praeërunt, die Jovis . . . . III.

FACULTAS JURIDICA.

H. G. Tydeman Emeritatum nactus et cessans a praelectionibus, non tamen cessabit in studiorum suorum fructu lubenter communicando.

C. J. van Assen interpretabitur libros Digestorum, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . IX.

Institutiones Juris Civilis Romani, d. Lun., Mart. et Merc. X.

Gaji Commentarios Institutionum, cum selectis auctorum classicorum locis, jus civile Romanum illustrantibus, diebus Jovis et Veneris . . . . XI.

Jus Civile hodiernum, diebus Lunae, Martis et Mercurii . II.

die Jovis . . . . X.

Ordinem judiciorum et rem judiciariam privatam cum exercitationibus forensibus, die Jovis . . . . IX.

et die Veneris . . . . IX et X.

H. Cock tradet Jus Publicum et Gentium, d. Lun., Mart. et Merc. IX.

Jus Criminale, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . . X.

et die Jovis . . . . XI.

Jus Naturale, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . . . horâ XI.
Ordinem Judiciorum Criminalium, dieb. Lun., Mart. et Merc. XII.

J. R. THORBECKE explicabit Statisticam patriae, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . I.
Historiam Europae diplomaticam a regno LUDOVICI XIV usque ad Congressum Viennensem, iisdem diebus . . . . XII.
Oeconomiam politicam, iisdem diebus . . . . XI.
Jus Mercatorium, die Jovis . . . . XII.
et die Veneris . . . . XI et XII.

J. DE WAL explicabit Encyclopaediam et Methodologiam Juris, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . XII.
Historiam Juris Romani enarrabit, iisdem diebus . . . . . I.
Origines ac Progressus Juris apud Gentes Germanicas, inprimis Juris Patrii Historiam illustrabit, iisdem diebus VIII.

FACULTAS THEOLOGICA.

W. A. VAN HENGEL Euangeliorum capita, quae JESU CHRISTI *Passionem* ita dictam continent, interpretabitur, diebus Lunae, Mercurii et Veneris . . . . VIII.
Locos Classicos Veteris et Novi Testamenti explicabit, diebus Martis et Jovis . . . . VIII.
Cum Theologiae studiosis provectioribus de variis rebus gravioris argumenti familiariter colloquetur, die Veneris V sqq.
Oratoriae Sacrae exercitationibus praeërit, die Jovis . . . . I.

N. C. KIST Historiam Ecclesiasticam docebit inprimis recentiorem, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . XII.
Christianae Morum Disciplinae partem exponet practicam et asceticam, diebus Lunae, Mercurii et Veneris . . . . . . XI.
Doctrinae et Dogmatum Christianorum Historiam tradet, diebus Jovis et Veneris . . . . XII.
Historiae Ecclesiasticae Veteris monumenta exponet, die Martis XI.
Exercitia disputandi moderabitur, die Saturni . . . . II.
Orationibus Sacris praeërit, die Martis . . . . II.

J. F. van Oordt, J. G. Fil., Theologiam Christianam theoreticam tractabit, diebus Mercurii, Jovis et Veneris . . . . . . horâ IX.
Euangelium Johannis interpretabitur, dieb. Lunae et Mercurii X.
Historiam librorum N. F. exponet, duce E. Reuss, *die Geschichte der H. Schriften N. T.*, diebus Martis et Jovis X.
Theologiam Pastoralem tradet, die Mercurii . . . . I.
et Veneris . . . . X.

J. H. Scholten Disquisitionem de Euangelii quarti origine et pretio, respectu in primis critices Baurianae instituet die Lunae I.
et diebus Martis et Jovis . . . . XI.
Colloquiis vacabit de theologiâ naturali die Martis et Jovis, atque de Euangelio Johannis, die Veneris . . . . I.
Cum provectioribus leget loca selecta ex Actis Apostolorum, die Saturni, horis vespertinis . . . . VII—X.
Orationibus Sacris praeërit, die Mercurii . . . . II.
Publice disputandi exercitationibus praeërunt alternis hebdomadibus, die Saturni horâ I, alternatim J. F. van Oordt, J. G. Fil. et J. H. Scholten.

FACULTAS DISCIPLIN. MATHEM. ET PHYSIC.

C. G. C. Reinwardt Civium academicorum studia, quantum aetas et vires sinent, juvare paratus est.

J. van der Hoeven Zoologiam docebit, d. Lun., Mart. et Merc. XI.
Anatomen comparatam tradet, diebus Jovis et Veneris. . . XI.
Anthropologiam sive Historiam naturalem hominis et generis humani exponet, diebus Martis et Jovis . . . . I.
Mineralogiam docebit et elementa Geologiae, d. Lun. et Ven. II.
Vernaculo sermone et publice primas lineas Zoologiae generalis exponet, die Mercurii . . . . II.

A. H. van der Boon Mesch Chymiam corporum organicorum exponet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . IX.
Chymiam, quae anorganica vocatur, docebit iisdem diebus XI.
Artem pharmaceuticam theoreticam et experimentalem exponet, diebus Lunae et Mercurii . . . . XII.

Oeconomiam ruralem tradet, diebus Martis et Jovis . . . . horâ XII.
Experimenta instituendi artem docebit, et Exercitia practica in Laboratorio moderabitur quotidie.
Cum studiosis provectioribus de Physiologia chymica colloquetur, die Veneris horâ vespertinâ . . . . V—VIII.

G. J. Verdam Elementa Geometriae planae et Trigonometriam planam tradet, die Jovis . . . . X.
et die Veneris . . . . IX et X.
Stereometriam et Trigonometriam sphaericam, hujusque usum, docebit, diebus Martis et Jovis . . . . VIII.
Arithmeticam universalem sive Algebram tractabit, die Jovis IX.
et die Mercurii et Veneris . . . . VIII.
Lectiones de *Calculo Integrali* continuare et *Mechanices analyticae* principia exponere velit; dies autem et horas postea indicabit.
Scholas paedagogicas explicabit, die Lunae . . . . XI.

F. Kaiser Astronomiam theoreticam tradet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . IX.
Astronomiam practicam, iisdem diebus . . . . X.
Astronomiam, quam popularem vocant, tradet diebus Lunae et Mercurii, horâ vespertinâ . . . . V.
Post ferias paschales autem hora quadam matutina, auditoribus commoda.
Theoriam motus corporum coelestium et disquisitiones selectas, de perturbationibus, quas motus corporum coelestium patiuntur, aptis horis commentabitur.
Singulos suos auditores, ad coelum, tubi optici ope, perlustrandum, aptis temporibus evocabit.
Si qui sint, qui Chronographiae et Calendariographiae operam dare cupiant, in auditorum commodum horas constituet.

G. H. de Vriese Phytographiae fundamenta tradet autumnali tempore matutino, singulis diebus . . . . VII.
Plantarum indigenarum et medica virtute praeditarum historiam illustrabit verno et aestivo tempore, dieb. horisq. iisdem.

Physiologiam plantarum exponet, d. Lun., Mart., Merc. et Jov. horâ I.
Selectas demonstrabit familias naturales, iisdem diebus . . . II.
Excursionibus botanicis praeërit die Saturni, apta tempestate.

P. L. Rijke, Prof. Extr., Physicam experimentalem docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris . . . . . . XII.
Physicam Mathematicam tradet, diebus Lunae et Veneris . VIII.

FACULTAS PHIL. THEOR. ET LIT. HUMANIORUM.

M. Siegenbeek propter aetatem septuagenariam rude donatus, quantum per vires licebit, studiosae juventuti prodesse conabitur.

J. Bake explicabit Ciceronis Orationes *Verrinas* Act. II, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . IX.
Interpretabitur Sophoclis *Trachinias* et Platonis de Republ. Lib. I et II, iisdem diebus . . . . X.
In rerum Atticarum studio et cognitione exercebit Auditores, propositis Demosthenis orationibus Timocratea et Aristocratea, diebus Lunae et Mercurii . . . . I.
Scholas Paedagogicas moderabuntur J. Bake et C. G. Cobet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . II.

J. M. Schrant, Praecepta styli Neêrlandi seu Eloquentiae, nec non Oratoriae artis externae, tradet diebus Jovis, Veneris . . II.
et die Saturni . . . . X.
Historiam Patriae enarrabit, diebus Lunae, Martis et Mercurii II.
Vondelium interpretabitur, die Saturni . . . . XI—I.
Literarum Neerlandicarum historiam criticam enarrabit, diebus et horis auditoribus commodis.

A. Rutgers Jesajae Vaticinia inde a Cap. XL et *Psalmos* selectos interpretabitur, diebus Lunae et Martis . . . . IX.
et die Mercurii . . . . I.
Primum Samuelis Librum cursoria lectione tractare perget, die Martis . . . . I.
et die Jovis . . . . XII.
Antiquitates Israëlitarum explicabit, d. Lun., Mart. et Merc. XII.

Grammaticam Sanskritam docebit et Anthologiam Sanskritam a Cl. LASSENO editam, explicabit, die Lunae . . . . . . horâ I—III.
Hitopadesam explicabit, die Veneris . . . . I—III.
Mahabharatam interpretabitur, die Jovis . . . . IX—XI.
T. G. J. JUYNBOLL Sermonis Hebraei elementa tradet, tum Grammaticâ explicandâ, tum analyticis exercitiis moderandis, diebus Lunae, Martis, Mercurii . . . . VIII.
et die Jovis . . . . I.
Literarum Arabicarum, Chaldaicarum et Syriacarum initia docebit (duce Cl. ROORDA, WINERO, UHLEMANNO), diebus Jovis, Veneris et Saturni . . . . VIII.
Cum provectioribus Librum legere perget Arabicum *de expugnatione Memphidis et Alexandriae*, ab HAMAKERO editum, die Martis . . . . II.
Et HAMĀSAE Carmina cum TIBRĪZĪI Commentario, die Veneris XI—I.
Coranum, additâ lectione Commentarii Baidhawiani, die Jovis V—VII.
Chrestomathiam Syriacam KIRSCHII a Cl. BERNSTEINIO iterum editam et Carmina EPHRAEMI selecta ex Chrest. A. HAHNII et F. L. SIEFFERTI, die Mercurii . . . . II.
Chrestomathiam Persicam SPIEGELII, die Veneris . . . . . II.
J. H. STUFFKEN *Logicam* tradet, diebus Jovis et Saturni . . . . IX.
et die Veneris . . . . XI.
Metaphysicam docebit, diebus Jovis et Veneris . . . . I.
Paedagogicam exponet diebus et horis auditoribus commodis.
C. G. COBET, Prof. Extraord., Antiquitates Romanas tradet, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . XII.
Elementa Artis Metricae docebit, diebus Jovis et Veneris . I.
Initia Palaeographiae Graecae provectioribus explicabit, diebus Lunae et Mercurii . . . . I—III.
Disputandi exercitia publica moderabitur, die Jovis . . . . XI.
Scholae *de Historia Universali* post ferias indicabuntur.

P. O. van der Chijs, titulo Prof. extr. ornatus, Numismaticam generalem tradet, diebus Lunae et Jovis . . . . horâ I.

C. A. X. G. F. Sicherer, Litt. Germ. Lector, Klopstockii Odas interpretabitur, diebus et horis, auditoribus commodis.

Si qui sint, qui linguae Germanicae minus periti, Grammaticam doceri cupiant, iis quoque lubentissime vacabit.

C. G. Lokkers, Academicus Artis gladiatoriae Magister, aptum et elegantem gladii usum quotidie docebit.

NUMERUS STUDIOSORUM

IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA

DIE 31 DECEMRIS 1849.

E FACULTATE MEDICA.	E FACULTATE JURIDICA.	E FACULTATE THEOLOGICA.	E FACULTATE DISC. MATH. ET PHYS.	E FACULTATE PHIL. THEOR. ET LITT. HUM.	CUNCTUS NUMERUS.
60	168	67	10	27	332

Praeterea in album academicum nomina studiosorum in diversis Athenaeis studiis operam navantium relata sunt, eo tantum consilio, ut hic examinentur et Doctores creari possint, quorum

in Facultata Medica . . . . 32.
〃 〃 Juridica . . . . 48.
〃 〃 Theologica . . . . 28.
〃 〃 Disc. Math. et Phys. . . . . 1.
〃 〃 Phil. Theor. et Litt. Hum. . . . . 13.

DOCTORES CREATI

IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA

A DIE 9 M. FEBRUARII 1849 AD DIEM 8 M. FEBRUARII 1850.

IN FACULTATE MEDICA.

d. 12 Mart. Josephus Carolus Bernardus Maury, Roterodamensis, def. Diss. *de lichene islandico*, M. D. *cum laude.*

d. 28 Mart. Janus Jacobus Fredericus Henricus Theodorus Merkus Doornik, Indo-Batavus, M. D., def. Thes. A. O. D.

Janus Paulus Gildemeester, Amstelodamensis, M. D., def. Thes. A. O. D.

d. 30 Mart. Carolus Antonius Adrianus Kieckens, Bredanus, def. Diss. *de meningitide*, M. D. *cum laude.*

d. 20 April. Ludovicus Johannes Del Baere, Gandavensis, M. et A. O. D., def. Thes. Ch. D.

d. 1 Maji. Isidorus Leonides van Praag, Leidensis, M. et A. O. D., def. Thes. Ch. D.

d. 14 Maji. Balduinus Versélewel de Witt Hamer, Goesa-Zeelandus, def. Diss. *de haemorrhagiis post partum*, M. D. *cum laude.*

d. 15 Maji. Gomarus Franciscus van Dommelen, Ultrajectinus, publice def. Diss. *de structura urethrae*, M. D. *cum laude.*

d. 18 Maji. Arnoldus de Jong, Campensis, M. D., def. Thes. A. O. D.

d. 25 Maji. Josephus Reicher, Leerensis, M. D., def. Thes. A. O. D.

d. 26 Maji. Arnoldus de Jong, Campensis, M. et A. O. D. def. Thes. Ch. D.

Henricus Petrus van Praag, Oudewaterensis, def. Diss. *continente duas observationes caet.*, M. D. *magna cum laude.*

d. 1 Junii. Guilielmus Joannes Knockers van Oosterzee, Roterodamensis, def. Diss. *de ratione quae est inter catumenia et morbos mulierum caet.*, M. D. *cum laude.*

d. 2 Junii. Antonius Franciscus van Wieringen, Bodegrava-Hollandus, def. Diss. *de pelvi oblique ovata*, M. D. *magna cum laude.*

d. 4 Junii. HERMANUS TOMAS, Roterodamensis, def. Diss. *de asa foetida*, M. D.

d. 9 Junii. PETRUS SMITS, Delphensis, M. D., def. Thes. A. O. D.
PETRUS SMITS, Delphensis, M. et A. O. D. def. Thes. Ch. D.
DIDERICUS VEEGENS, Harlemensis, M. D., def. Thes. Ch. D.

d. 13 Junii. HENRICUS JOANNES VAN HENGEL, Amstelodamensis, M. et A. O. D., def. Thes. Ch. D.
JANUS JACOBUS FREDERICUS HENRICUS THEODORUS MERKUS DOORNIK, Indo-Batavus, M. et A. O. D., def. Thes. Ch. D.
JANUS PAULUS GILDEMEESTER, Amstelodamensis, M. et A. O. D., def. Thes. Ch. D.

d. 20 Junii. DIDERICUS HENRICUS WILDSCHUT RYNDERS, Hornanus, publice def. Diss. *de acido urido caet.*, M. D. *cum laude.*

d. 21 Junii. PETRUS ADRIANUS RICHARD, Amstelodamensis, publice def. Diss. *de antiphlogistica medendi methodo*, M. D. *cum laude.*
ISAÄCUS ELISA LUBER, Amstelodamensis, publice def. Diss. *continente quaedam radicis valerianae analysin spectantia*, M. D. *magna cum laude.*

d. 22 Junii. JOHANNES VAN LEEUWEN, Alcmariensis, def. Diss. *de Scirrho Cardiae ventriculi*, M. D. *cum laude.*

d. 25 Junii. ADRIANUS BROERS, ex pago Zeyst, def. Diss. *exhibente casum rupturae aortae adscendentis caet.*, M. D. *cum laude.*
JOHANNES FREDERICUS GUILIELMUS NEEB, Leidensis, def. Diss. *de carcinomate epitheliali*, M. D. *cum laude.*

d. 26 Junii. THEODORUS DE VEER, ex insula Curaçao, def. Diss. *continente nonnullos morborum casus*, M. D. *cum laude.*
GUILIELMUS JOANNES PETRUS TIMMERMANS, Leidensis, def. Diss. *de cystide ovarii*, M. D. *cum laude.*

d. 27 Junii. JOANNES NICOLAUS LUDOVICUS BAX, Roterodamensis, publice def. Diss. *de studio veterum ac majorum minime negligendo*, M. D. *cum laude.*

d. 29 Junii. LUCAS JACOB EGELING, Harlemensis, def. Diss. *de pubertate*, M. D. *cum laude.*

d. 2 Julii. JOHANNES VERBOOM SOUMAIN, ex pago Zegwaart, def. Diss. *de cholera asiatica*, M. D.

d. 2 Julii. JUSTUS LUDOVICUS DUSSEAU, e pago 's Gravenland, def. Diss. *de tela ossea*, M. D. *cum laude*.
JOANNES BAPTISTA ANTONIUS GOYARTS, Sylva-Ducensis, def. Diss. *continente tres observationes clinicas*, M. D. *cum laude*.

d. 17 Sept. JOHANNES CAROLUS HUMMEL, ex Cattovico ad Rhenum, def. Spec. *de monstro caet.* M. D. *cum laude*.

d. 25 Oct. ANTONIUS FRANCISCUS VAN WIERINGEN, Bodegrava-Hollandus, M. D. def. Thes. A. O. D.

d. 5 Dec. HENRICUS PETRUS VAN PRAAG, Oudewaterensis, M. D., def. Thes. A. O. D.

d. 20 Dec. JOHANNES FREDERICUS GUILIELMUS NEEB, Leidensis, M. D., def. Thes. A. O. D.

d. 21 Dec. GUILIELMUS MARINUS PERK, Delphensis, def. Diss. *continente calculi urinarii cujusdam historiam et analysin chemicam*, M. D. *magna cum laude*.

d. 8 Jan. JOHANNES CAROLUS HUMMEL, ex Cattovico ad Rhenum, M. D., def. Thes. A. O. D.

d. 18 Jan. ADRIANUS BROERS, ex pago Zeyst, M. D., def. Thes. A. O. D.

d. 21 Jan. FREDERICUS JANUS ISAÄCUS SCHMIDT, Delphensis, M. et A. O. D., def. Thes. Ch. D.

d. 29 Jan. DIDERICUS HENRICUS WILDSCHUT RYNDERS, Hornanus, M. D., def. Thes. A. O. D.

IN FACULTATE JURIDICA.

d. 3 Mart. HERMANNUS MARIUS VAN DER SANDE, Dordraco-Batavus, def. Diss. *de jure cambiali Borussico et nostro*, J. U. D. *cum laude*.

d. 26 Mart. EPKE VAN HELOMA, Wolvega-Frisius, def. Thes. J. U. D.

d. 30 Mart. JOANNES POLS, Haganus, def. Diss. *de corporibus moralibus*, J. U. D. *magna cum laude*.

d. 31 Mart. EDUARDUS CAROLUS MANUEL, Samarangensis, def. Thes. J. U. D.

d. 25 April. ALEXANDER GUILIELMUS MAURITIUS CAROLUS VER HUELL, Doesburgensis, def. Thes. J. U. D.

d. 24 Maji. EMANUEL LEVIUS VAN EMDEN, Lugduno-Batavus, def. Diss. *continente quaestiones juridicas*, J. U. D. *cum laude*.

d. 20 Junii. Fredericus Jacobus Alexander Fles, Bredanus, def. Thes. J. U. D. *cum laude.*

d. 22 Junii. Guilielmus Fredericus Jacobus van Pallandt, ex Rozendaal Gelrus, def. Thes. J. U. D. *cum laude.*

Abrahamus Nederburgh, ex pago 's Gravesande, def. Thes. J. U. D. *cum laude.*

Sebastianus Cornelius Hermanus Nederburgh, ex pago 's Gravesande, def. Thes. J. U. D. *cum laude.*

d. 23 Junii. Thomas Adrianus Lambrechtsen, Medioburgensis, def. Diss. *de societate mutua*, J. U. D. *cum laude.*

Fredericus Bernardus van Leeuwen, Soerabaya-Indus, def. Thes. J. U. D.

d. 25 Junii. Augustus Theodorus Ver Huell, Haganus, def. Thes. J. U. D.

d. 26 Junii. Guilielmus Petrus Cornelius Knuyse de Mey, ex pago Ossendrecht Brabantus Sept., def. Thes. J. U. D. *cum laude.*

d. 28 Junii. Janus Hendricus Waller Diemont, ex pago Haastrecht, def. Thes. J. U. D. *cum laude.*

Johannes Fredericus van Lennep, e pago Bloemendaal, publice def. Diss. *de partibus quas reges habuerint in administranda justitia*, J. U. D. *magna cum laude.*

d. 29 Junii. Gerardus Joannes Vriese, Indo-Batavus, publice def. Diss. *de poena exsilii*, J. U. D. *cum laude.*

d. 30 Junii. Abrahamus Guilielmus Theodorus de Jongh, ex insula Java, def. Thes. J. U. D.

Henricus Carolus Franciscus Aemilius Seydlitz, Venloënsis, def. Diss. *de flagranti delicto*, J. U. D. *magna cum laude.*

Paulus Guilielmus Eugenius Henricus de Bieberstein, Ultrajectinus, def. Thes. J. U. D. *magna cum laude.*

d. 5 Sept. Petrus Jacobus Henricus van Weel, Oosterhoutanus, publice def. Diss. *de emancipatione pleniore*, J. U. D. *cum laude.*

d. 22 Sept. Thomas Joannes van Outeren, Leidensis, def. Thes. J. U. D. *cum laude.*

Bartholomaeus Marinus Verbrugge, Roterodamensis, def. Thes. J. U. D. *cum laude.*

d. 5 Oct. Clemens Sandenbergh Matthiessen, Amstelodamensis, publice def. Diss. *de liberis expositis*, J. U. D. *magna cum laude.*

d. 29 Oct. Jacobus Gerardus de Bruyn, Roterodamensis, def. Thes. J. U. D. *cum laude.*

d. 1 Nov. Carolus Henricus Josephus van Brienen, Amstelodamensis, def. Thes. J. U. D. *cum laude.*

d. 9 Nov. Franciscus Joannes Antonius Hubertus Vermeulen, Sylva-Ducensis, def. Thes. J. U. D. *cum laude.*

Christianus Mirandolle, Haganus, def. Diss. *continente quaestiones duas e jure Neerlando*, J. U. D. *cum laude.*

d. 13 Dec. Paulus Guilielmus Henricus van Sonsbeeck, Zwollanus, def. Thes. J. U. D. *cum laude.*

d. 19 Dec. Joachimus Jochems, Haganus, def. Thes. J. U. D. *cum laude.*

Antonius Jacobus Clant, Haganus, def. Thes. J. U. D. *cum laude.*

d. 21 Dec. Johannes van Andel, ex pago Klaaswaal, def. Diss. *continente quaestiones quasdam*, J. U. D. *cum laude.*

d. 16 Jan. Eduardus Hermannus 's Jacob, Haganus, publice def. Diss. *de art. IX legis quae generaliora exhibet praecepta*, J. U. D. *cum laude.*

d. 25 Jan. Petrus Paulus Philippus Kist, Haganus, def. Thes. J. U. D. *cum laude.*

d. 6 Febr. Franciscus Johannes Laurentius Moleschott, Sylva-Ducensis, def. Thes. J. U. D. *cum laude.*

IN FACULTATE THEOLOGICA.

d. 1 Mart. Zeno Bachiene Muntendam, Noordyk-Groninganus, publice def. Diss. *de hymno angelico*, Theol. D. *cum laude.*

d. 1 Junii. Fredericus Guilielmus Bernardus van Bell, Roterodamensis, publice def. Diss. *de patefactionis Christianae indole e vocabulis φανεροῦν et ἀποκαλύπτειν in libris N. F. efficienda*, Theol. D. *magna cum laude.*

d. 27 Sept. Abrahamus Guilielmus van Campen, Leidensis, V. D. M. in pago Opperdoes, publice def. Diss. *de jure quo nonnulli consilium apologetico-irenicum auctori act. apost. tribuant*, Theol. Doct. *magna cum laude.*

IN FACULTATE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

d. 2 Nov. ANTONIUS JACOBUS VAN DEINSE, def. Diss. *exhibente determinationem orbitae cometae detecti a Cl. de Vico die* 20 *Febr.* 1846; M. M. Ph. N. D. *magna cum laude.*

d. 21 Dec. GUILIELMUS MARINUS PERK, Delphensis, def. Diss. *de aquis Leidensibus*, M. M. Ph. N. D. *magna cum laude.*

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

d. 9 Febr. LEONARDUS PETRUS OUWERSLOOT, Amstelodamensis, def. Diss. *continente observationes quasdam de vita Cimonis Miltiadis filii*, Ph. Th. M. L. H. D.

d. 28 Sept. JOHANNES CAROLUS VAN DER WULP, Haganus. def. Spec. *continente observationes criticas in locos nonnullos scriptorum utriusque linguae*, Ph. Th. M. L. H. D. *magna cum laude.*

ACADEMIA

RHENO-TRAJECTINA.

NOMINA PROFESSORUM ET LECTORUM,

QUI,

INDE A DIE XXVI MARTII A. MDCCCIL

USQUE AD DIEM XXV MARTII A. MDCCCL,

IN ACADEMIA RHENO-TRAJECTINA

DOCENDI MUNUS OBIERUNT.

RECTOR MAGNIFICUS

HERM. JOH. ROYAARDS.

SENATUS ACADEMICI ACTUARIUS

FRANCISCUS CORNELIUS DONDERS.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

H. BOUMAN.
H. J. ROYAARDS.
H. E. VINKE.

IN FACULTATE JURIDICA.

A. C. HOLTIUS.
J. ACKERSDYCK.
G. W. VREEDE.
B. J. LINTELO DE GEER (Extraordin.).
J. VAN HALL.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

A. VAN GOUDOEVER.
J. C. SWYGHUISEN GROENEWOUD.
L. G. VISSCHER.
S. KARSTEN.
C. W. OPZOOMER (Extraordin.).

IN FACULTATE MEDICA.

B. F. SUERMAN.
J. J. WOLTERBEEK (Emeritus).
J. L. C. SCHRÖDER VAN DER KOLK.
G. J. LONCQ, CORN. JAN. FIL.
F. C. DONDERS (Extraordin.).
L. C. VAN GOUDOEVER (Extraordin.).

IN FACULTATE MATHESEOS ET PHILOSOPHIAE NATURALIS.

TH. G. VAN LIDTH DE JEUDE.
R. VAN REES.
C. A. BERGSMA.
P. J. I. DE FREMERY (Extraordin.).
G. J. MULDER.
P. HARTING.
C. H. D. BUYS BALLOT (Extraordin.).

LECTORES.

Antiquarum Litt. G. DORN SEIFFEN.
Linguae Germanicae J. H. HISGEN.
Linguae Anglicae J. VENNING.
Astronomiae A. S. RUEB.

HERM. JOH. ROYAARDS

ORATIO

DE

COMMUTATIONIS,
QUAM SUBIIT THEOLOGIA IN NEDERLANDIA,
SAECULO HOC UNDEVICESIMO,
VIA AC RATIONE.

PUBLICE HABITA, DIE XXI M. MARTII A. MDCCCL, CUM ACADEMIAE
RHENO-TRAJECTINAE REGUNDAE MUNUS ITERUM DEPONERET.

8

Festina lente.

Effatum Theologiae Nederlandicae,
saec. 19.

ACADEMIAE RHENO-TRAJECTINAE CURATORES, VIRI AMPLISSIMI, QUIQUE HIS AB ACTIS ES, VIR CONSULTISSIME.

DISCIPLINARUM PROFESSORES, VIRI CLARISSIMI, COLLEGAE CONJUNCTISSIMI, LECTORES DOCTISSIMI.

QUI IN REGNO NEDERLANDICO, IN PROVINCIA ET URBE RHENO-TRAJECTINA, AUCTORITATE ESTIS CONSPICUI, VIRI SPECTATISSIMI.

DIVINORUM ORACULORUM INTERPRETES; DISCIPLINARUM DOCTORES, VIRI VENERABILES, ERUDITISSIMI.

STUDIOSAE JUVENTUTIS LECTISSIMA CORONA, PATRIAE SPES, NOSTRA CURA.

CIVES DENIQUE ET HOSPITES, SUO QUIQUE LOCO HONORANDI, AUDITORES OPTATISSIMI.

Annum agimus quinquagesimum saeculi undevicesimi. Prolabente jamjam dimidiata saeculi parte, — nisi nos fallit arithmetica, — oculos convertamus par est in praeterita illa, quae ipsi viximus, tempora, ut vitae anteactae rationem habeamus, utque praeterita nos doceant, vitam instituere et regere futuram.

Quodsi Europae et Patriae nostrae adeo historiam per dimidiatum fere saeculum hocce attendimus, quot quaeso, Aud.! rerum conversiones agitarunt gentes! — Ineunte saeculo, anarchia, quae thronos et altaria subvertebat, quae Deum curabat neque homines, ut sibi ipsi altaria strueret homo, vexavit Galliam, atque ex illo receptaculo studiorum Europaeorum ceteras suâ peste infecit regiones. Mox anarchiam excepit despotismus dirissimus; despotismum frangere studuit studium libertatis acerrimum; alia vero post aliam rerum conversio, semper fere e Galliâ procedens, plures peragravit regiones, turbavitque pacis et tranquillitatis, quae successerat,

aetatem. Neque tamen recentiorum gentium historia phaenomenon nobis spectandum praebuit, quod paucorum intra mensium dierumve spatium talem tantamque peperit rerum conturbationem, quantam annus hujus saeculi quadragesimus octavus.

Movebatur *Gallia*, ubi velut fulminis ictu turbata rerum politicarum conditio regnumque eversum, quod splendore Galliam ornaverat, inque mediis procellis agitatisque hominum mentibus, uno temporis articulo, Respublica condita, colluctans ab incunabulis inde cum Socialismi et Communismi insanis simul et horrendis conatibus. Motâ vero Galliâ omnis fremere Europa. Caput iterum extulit in *Teutoniâ* anarchia, ut quorsum se verterent homines, securitatis politicae et tranquillitatis studiosi, nescirent plane. Surrexit *Italia* et, democraticis aevi studiis Hierarchiae minitans, Papam fugavit ipsaque Respublicas condidit, quarum praecipuam ipsi Rerumpublicarum in Europa auctores, Franco-Galli, evertere haud erubuerunt. Surrexerunt *Teutones*, tremendâ anarchiâ Imperatori, Regibus, Principibusque pavorem et metum incutientes, quaeque postulabant exasperatae gentes, mox, veluti vi coacti, iis concesserunt Principes; vel adeo regnum, quod occupabant, quam citissime possent, abdicarunt. Omnis ferme agitabatur Europa, et, penitus quassata, fundamentis suis vacillare videbatur, adeo ut intra paucorum mensium dierumve spatium novam periodum ingressa videretur recentiorum gentium historia.

Quorsum haec ducant, quidve futurum sit hoc nostro tempore, augurari nondum licet. Illud tamen constat, principia quaedam extrinsecus prodiisse, quae haud adeo facile gentes sibi ereptum iri sinent. Hactenus sane in multis pari rerum conditione versamur hodie, qua versabamur hoc saeculo ineunte.

Verum non civitatum tantum, ipsa item Religionis et Ecclesiae conditio vehementer fuit turbata, quassata adeo. Quae enim fuit, ineunte hoc saeculo, rerum conditio, hanc majori vi hoc nostro animadvertimus tempore. — Religionem Christianam vim fere vitalem novimus Europae recentioris, quae tam altas egit in gentibus Neo-Europaeis radices, ut sane nulla hominum vi neque ingenio evelli queat. Mater illa exstitit cultûs Europaei, ipsiusque elementa arctissime hodieque cohaerent cum gentium Europaearum institutis, moribus, legibus; adeo quidem, ut oppugnatâ illâ,

vel debilitatâ per breve temporis spatium, malint plerumque ad crassiorem redire superstitionem vel hierarchiam populi, quam illam abrogare aut vi vel usu destituere. Profecto carere illa haud amplius possunt, nisi ad barbariem sint recessuri. Hanc quidem Religionem, uti antea, ita jam denuo antiquatam dixerunt nonnulli, suique ingenii (dicam an phantasiae?) figmenta oraculis divinis substituere temerarie et violenter conati sunt. Abrogatâ publice (uti Franco-Gallis visum erat), Religione Christianâ sub finem saeculi superioris, Theophilanthropismus Atheismum et Materialismum fugare et Deismum novâ quadam formâ restituere conabatur. Verum enimvero, jam ineunte hoc saeculo restituendae Rel. Chr. studium exarsit, quandoquidem sine Religionis Christianae professione vivere diu nequeunt gentes hominesve. — Quid! nonne eadem phaenomena, mutatâ formâ, hac ipsâ aetate advertuntur? Civitatem, humanis fundamentis nixam, Religione carere posse, quin indole atheisticam esse debere, multi sibi persuadent. Quoad possunt e gentium legibus Christiana tollere elementa student, inscii, frustra aliquamdiu e legibus tolli, quod ipsi hominum animo altissime inhaereat, ut vix aut ne vix quidem evelli possit. Quid mirum adeo si gentes, quae Dei loco ingenii humani cultum venerari inceperunt, hac nostrâ aetate refugium quaerant in superstitionis sacrariis, et facili transitu ab *ἀπιςίᾳ* ad superstitionem ducantur? Maximam sane in mediis hisce rerum conversionibus disciplinae theologicae, una cum Religione turbatae, commutationem subierunt per saeculum undevicesimum. Quidquid enim sit rerum politicarum atque civilium, hoc sane constare nobis videtur, *Ecclesiae* historiam novam sibi aperuisse periodum, quam ob ingentem illam commutationem, hoc aevo excitatam, jam ante aliquot annos praesagire licuit.

Quid mirum, A. A. hodiernam Patriae conditionem ob oculos mihi versari, exeunte fere priori hujus saeculi parte? Neque tamen metuatis velim, inane mihi esse propositum e hodierno tempore futura praesagiendi. Historica enim studia in deliciis habere soleo: Historia autem praeterita curat et hodierna, non adeo futurâ longeque a vate et prophetâ distat historicus. Oculos propterea conjeci, Historiâ duce, in illam, quae jam elabsa est hujus saeculi partem; non adeo, ut ego, Theologus qualiscunque, de rebus civilibus aut politicis dicerem; quam quidem provinciam aliis facile cedo; neque etiam, ut hoc loco de rebus ecclesiasticis verba

facerem, de quibus multa sane monenda forent hac nostrâ aetate. Verum solam disciplinae theologicae historiam hac horâ animadvertendam esse duxi. Dicam igitur *de commutationis, quam subiit saeculo hoc undevicesimo Theologia in Nederlandia, via ac ratione.*

Habetis, AA. HH. argumentum sane uberrimum, de quo tamen pauca dicere jubet hujus diei locique opportunitas, adeo ut nonnulla tantum, eaque praecipua, ex eo eliciamus. Ne autem in Theologiae penetralia *hujus* loci auditores abducerem, non quidem de ipsâ Theologiae commutatione, verum potius de commutationis illius viâ ac ratione dicendi regulam mihi scripsi, ita tamen ut superstitum Theologorum nomina excitemus nulla, ne cui injuria fiat. — Quae quidem singula indicanti magis, quam exponenti, vos faciles, uti soletis, praebeatis aures, rogo.

Disciplinam dico theologicam; non adeo ut Theologiam arctioribus circumscribam limitibus, uti antea solebat, sed ut Encyclopaediam theologicam significarem. Recentiori enim tempore communi *Theologiae* nomine diversae comprehenduntur disciplinae theologicae. Dicunt adeo de Theologiâ exegeticâ, historicâ, dogmaticâ, philosophâ, practicâ, communi vinculo encyclopaedico conjunctis, quarum nulla alterius ope indigere potest. Quas quidem singulas persequi prohibet hujus diei solemnitas. Praecipua igitur seligamus, ita tamen ut prius nonnulla moneamus *de gentis nostrae in excolendâ Theologiâ indole*, quae ad rite intelligendam Theologiae hoc nostro aevo commutationem valere poterunt.

Peculiarem suam indolem in disciplinis excolendis explicare solent gentes. Quam si negligamus, injuste plerumque de iis judicium interponimus. Quae sane studiorum et indolis varietas ad disciplinarum ambitum uberius excolendum earumque fructus amplificandos, magnopere valuit. Hinc explicandum, quod qui *aliarum* gentium rationem maxime *imitari* student, vix laboris inter indigenas fructus ferant; contra, qui, illarum exemplum et progressus suos in usus convertentes, suae ipsius gentis principia ulterius excolunt, prosperos plerumque habuerint successus. Uti enim in rerum naturâ e seminibus sui generis plantae evolvuntur, ita apud quamque gen-

tem e hesterno die explicatur hodiernus et futurus. — Attendant illud nostri aevi homines, qui rumpendum esse hodie vinculum cum historiâ affirmant. Spem fallet eventus! Quod quidem imprimis in eos dictum sit, qui quam primum attenderint progressus peculiares, quos fecerunt in hac illâve gente disciplinae, statim quaerant: utrum eosdem illos suâ in gente animadvertant? Sin secus, nullius praetii esse hanc suae genti disciplinam, clamitant. Verum enimvero per *varias* admodum vias excoli solent inter diversas gentes disciplinae, ipsa adeo Theologia; quae conjunctae magis ducere solent ad disciplinarum maturitatem promovendam, quam si unius gentis disciplina supremam exerceat auctoritatem.

Quod sane attendamus potissimum, ut respondeamus ad quaestionem: num Nederlandia eâdem illâ viâ, quâ ceterae gentes, maxime Teutones, ad illam pervenerit Theologiae commutationem, quam hodie observamus? Quod ut rite fiat, sunt peculiaria gentis nostrae studia in excolendâ Theologiâ attendenda.

Uti in ceteris disciplinis, ita potissimum in sanctiori Theologiae disciplinâ suam semper explicuit indolem gens nostra, qua distinguebatur admodum a ceteris gentibus. Nec mirum! Valet enim magnopere Religio, — et quidni eo valeret Theologia? — ad explicandas sublimiores ingenii facultates animique sensa; valet illa ad omnem explicandum *hominem*. Hinc uniuscujusque gentis Theologia ipsius fere characterismum referre solet.

Quae Nederlandis ab antiquo inde tempore propria fuit privaque *tum* animi in Deum pietas, ab aliarum gentium *ἀπιστίᾳ* aliena, *tum* summa Codicis s. veneratio, hanc expressit, licet diversis admodum formis, Theologia Nederlandica. Quippe bina potissimum studia in nostratibus viguerunt, evangelica dico et practica, quae (quod attendere neglexerunt nonnulli) ab aliis conjuncta, a plurimis vero suâ singula viâ peculiariter fuerunt exculta. Neque tamen in hisce substiterunt. Accessit enim philosophandi et ratiocinandi subtilitas, cum duobus hisce principiis arcte conjuncta, numquam vero ab iis divulsa. In hisce quidem nostrae Theologiae peculiaris cernitur indoles. — E variâ autem ratione, qua tria haec principia vel conjunxerunt, vel separarunt, diversae sunt explicandae Theologiae, quae exstiterunt inter nostrates, formae. Ita, *evangelicae* i. e. positivae fidei tenaces, in illâ

exponendâ et commendandâ, summo animi ardore versati fuere Theologi primarii, stupendâ admodum doctrinâ clari, negativa plerumque fastidientes. Facile ita ea philosophorum placita susceperunt, quae *positivam* firmarent doctrinam. Illud vero semper ob oculos habuerunt, ut in rebus exegeticis atque dogmaticis, practicam suam ipsi explicarent indolem. — Hinc etiam, Theologiam apud nos arctius plerumque, quam apud exteros, conjunctam fuisse cum Ecclesiae commodis, scite animadverterunt extranei Theologi, qui de nostris agerent rebus. Hinc liberaliores adeo Theologi nostri in tuendâ doctrinâ positivâ fuerunt occupatissimi, ne iis exceptis, qui de formis dogmaticis haud raro ipsi minus erant solliciti. Hinc explicandum, utramque illam Theologiae formam, quae Ecclesiam nostram diu agitavit, — Voetianismum dico et Coccejanismum — dispari nonnumquam ratione, Dogmatismum coluisse; *aristotelicum* Voetiani de praxi, *typicum* Coccejani de interpretando Cod. s. meritissimi; quin et practici Coccejani, qui utrorumque principia miscuerunt, Lampii, viri pietate conspicui, vestigia prementes, in Theologiam typicam plane abierunt. Quid! nonne in praestantissimis doctrinâ et liberalitate Theologis, Venema, Vitringa, Witsio (ut ceteros taceam) positiva aeque ac dogmatica ratio plane habitare videtur? Nonne singula haec veluti elementa Theologiae Nederlandicae, opposita saepe, satis patuerunt in antiquorum Teleio-baptistarum et Remonstrantium familiis, dum contra Lutheranorum plurimi, inter Teutones plerique instituti, horum rationem retulerunt?

Multiplex ita fuit Theologiae ratio, quae a tribus hisce principiis, exegeticis, practicis, dogmaticis, magis minusve vel conjunctis vel disjunctis, pependit. — In ipsâ Ecclesiâ Reformatâ superiori saeculo triplex fere regnavit Theologia, Voetiana, Coccejana et mixta, quam Lampianam minus recte dixerunt. Hoc unum tamen habuerunt variae hae formae commune, quod *Dogmatica*, Reginae instar, ceteras saepissime secum duceret disciplinas theologicas, veluti pedissequas, dum in alia ruerunt ceterae familiae, quae singulae haec illave explicuerunt elementa gentis Nederlandicae, s. biblica, s. ascetica, s. dogmatica severiora. — De quibus quidem singulis fusius dicere, hîc certe non decet.

Jam vero, Aud.! commutatio, quam hoc nostro saeculo orientem vidimus in rebus theologicis, hisce, nisi egregie fallor, cernitur notis characteristicis. —

Primum quidem, quod commutata fuerit *mutua* inter se disciplinarum theologicarum ratio, earumque encyclopaedia justius veriusque constituta. Commutatio illa non unam tantum alteramve spectavit disciplinam, sed vero omnes omnino disciplinas theologicas, adeo quidem ut singulae illae sensim progrediendo hujus commutationis fuerint participes. Nova ita plane exstitit Theologia, ineunte dimidiato hoc saeculo undevicesimo, incognita exeunte saeculo superiori. Spectavit illa cum ambitum disciplinae theologicae, ejusque Encyclopaediam, tum ejus fundamentum; tandem principia, e quibus processit. Theologia enim, suae, qua versabatur, conditionis pertaesa, alia petiit et summo in eâ ardore ferebatur. *Dogmaticae* partes quidem primarias, neque tamen supremas illas, tribuere perrexerunt Theologi. — Hinc factum est *deinceps*, ut illam justo superstruerent fundamento, Cod. s. interpretationi, quae sane liberaliorem tulit Theologiam, a vi hujus illiusve systematis dogmatici liberiorem. — Accessit *tandem*, quod variarum familiarum inter Protestantes Theologi, antea a se invicem separati, jam iisdem principiis ducti, communi ardore excoluerint Theologiam. — Quas quidem si animadverterimus indolis Theologiae recentioris notas, liberaliorem sensim exstitisse eam, nemo facile mirabitur.

Hisce praemonitis, qua quidem *viâ* et qua *ratione* illam subierit Theologia commutationem, agedum, paullo accuratius inquiramus!

Aetatem hanc nostram ingredientibus luce clarius nobis patebit, varias disciplinas theologicas suas easque peculiares vixisse aetates, quibus una post alteram praesertim Theologorum occupavit studia atque labores; unamque post alteram in dies majori ardore fuisse excultam et novâ prorsus facie prodiisse. — Quod quidem, ne de singulis dicamus, temporis augustia coacti, in studiis exegeticis, historicis, dogmaticis persequamur, temporum *περιςάσεων* ratione habitâ.

Theologiae recentissimâ aetate commutatio incepit fere ab exegeticâ disciplinâ, quam fundamentum iterum posuerunt omnis omnino Theologiae. — *Praeparatam* dicimus illam rerum commutationem a quartâ fere inde parte posteriore saeculi duodevicesimi; *ad maturiorem* autem processit rationem hoc nostro tempore.

Quae enim tentaverant, post unius Grotii, quem sua non intellexit aetas, labores, *primum* Coccejani, ipsi mox in errores abducti typologicos, itemque Remonstrantes, Grotii vestigiis insistentes, magis tamen tempore Episcopii et Wetstenii, quam quidem postea, haec in ipsâ Ecclesiâ Reformatâ resuscitarunt Philologi. Studia enim philologica, quae triumviri in patria nostrâ philosophicâ viâ excitaverant, Ten Katius, Hemsterhusius et Alb. Schultensius, haec schola Schultensiana, Henrici Alberti Schultensii vestigia secuta, ad saniorem interpretationem Vet. Foederis applicare coepit, idque magno cum applausu fructuque, ita ut una cum grammaticâ interpretatione aestheticam simul adverteret librorum V. F. dignitatem, utque ex ipsâ Reformatâ Ecclesiâ nova ita lux oriretur libris poeticis et propheticis. — Sic via parata, qua mox incesserunt in grammaticâ N. Foederis interpretatione. *Teutonia* vim habere beneficam incepit in Nederlandiâ. Ipse Semlerus multorum aperuit oculos, licet a temerariis ipsius hypothesibus abstinuerit fere plerumque prudentius nostratium ingenium, qui Ernestii maxime et Michaëlis vestigia prementes, *disciplinae* jura vindicarunt Exegesi et Hermeneuticae s. — Non amplius Exegesis solum (paucos si excipias) a Dogmaticis et Homiletis exculta, ut inde systema theologicum construerent; sed grammatice et critice procedentes, fundamentum, quo niteretur universa Dogmatica, illam posuerunt plurimi. — Testes nobis sint Universitates Nederlandicae! Nullae plerumque illic haberi antea solebant a Theologis scholae exegeticae, pro tenui admodum parte a Professoribus Linguae Graecae haberi solitae. Jam vero post annum demum octogesimum saeculi superioris, Theologi, uti in Leidensi Academiâ, Broesius, Te Waterus et maxime Voorstius, in Groninganâ Abreschius atque Muntinghuis, ita in hac nostrâ *Pater*, mihi carissimus, primas suo marte instituerunt scholas exegeticas de V. et N. T., antea nullibi obvias, a quo inde tempore suam sibi cathedram vindicarunt, in hac nostrâ scholâ ab Heringa egregie occupatam.

Fuit, fateor, haec ineunte hoc saeculo disciplinae nostrae conditio, ut antiquae rationis vestigia superessent plurima; nova vero simul studia excitata prodierunt et promota in dies. Quod quidem item patuit in Exegesi sacrâ. Eam omni suâ vi restituerunt, antesignanos secuti, hujus aevi

Theologi, in eo maxime occupati, ne analogia fidei *ecclesiasticae* amplius moderatrix haberetur interpretandi Codicis sacri.

Ab initio inde hujus commutationis duplex fuit usus Exegeseos, *tum* ut ipsi libri s. explicarentur, secundum regulas grammaticas, criticas, hermeneuticas, *tum* ut emendaretur Dogmatica, quae saniore niteretur exegesi, non amplius spinis scholasticis vel formulis typicis et allegoricis referta. Quod quidem postremum imprimis a nostratibus Theologis negligi vix potuit, qui, peculiari suâ indole ducti doctrinaeque Religionis Christianae positivae tenaces, in Dogmaticâ excolendâ praecipuas semper egerant partes. Jam vero Grotii et Ernestii, a Segario et Voorstio laudatorum, vestigiis institerunt in exegeticis; in dogmaticis haud raro Doederleinii, Mori et scholae Tubingensis — antiquiorem dico, Storrianam illam, — quae exegetico-dogmatica audit. Excitato vero in Universitatibus potissimum hoc studio, ecce! ita Exegesis occupatos tenuit omnes fere Theologos, ut maximam sane partem scripta Theologorum nostratium id temporis argumenti fuerint vel exegetici, vel exegetico-dogmatici. — Testor nomina Borgeri, Brinkii, Clarissii, Heringae, Muntinghii, Palmii, Pareavii, Perponcherii, Reddingii, Vlotenii, Voorstii, ut alios taceam complures! Testor Dissertationes et Specimina, quae in Academiis nostris prodierunt tribus prioribus hujus saeculi lustris! Testor scripta ipsa dogmatica, quae in operibus Societatis Haganae prodierunt, ad unum fere cuncta dogmaticam exegeticam spectantia.

Sed quid plura! — In medio hoc Exegeseos excolendae ardore abesse vix potuit, quin Patria, quae antea Erasmum, Grotium, Wetstenium, aliosque complures tulerat, arctissime cum eâ conjungeret *Critices* s. studium, in Clarissii, Heringae, Muntinghii, Voorstii scholis excitatum denuo. Hanc Critici adhibuerunt, non adeo, uti alibi jam id temporis solebat, ut Critices, q. d. conjecturalis ope ad sui ingenii placita libros Codicis s. emendarent; verum potius ut Codicum Versionumque auctoritate Codicis s. textum rite constituerent. — Nec vero minus, Seileri Ernestiique vestigia secuti, *Hermeneuticam* peculiariter explicuerunt et constituerunt, quo firmiori fundamento niteretur interpretatio Cod. s. — Neque tamen negligendum, utrasque hasce disciplinas imprimis in Academiis

fuisse excultas, illosque Theologos, qui ultra Academiarum cancellos interpretes prodierunt, magis in pure exegeticis scriptis, quam quidem in Criticis et hermeneuticis fuisse versatos.

Quod sane commutationis, de qua agimus, fundamentum magnopere non valere non potuit ad excolendam Theologiam liberaliorem. Mediâ processerunt illi inter Palaeologos et Neologos viâ, odiosâ plerumque iis, qui in extrema ruere gestiunt. Magno profecto ardore Dogmaticam colere perrexerunt nostrates; verum eam non amplius apud plurimos pendentem plane a systematibus et placitis, s. dogmaticis, s. philosophis, contra vero ab unâ auctoritate divinâ, quam pie venerabantur nostrates. — Huic autem fundamento exegetico institerunt per hoc, quo vivimus, saeculum.

Quodsi cui mirum videatur, excitato Theologiae exegeticae studio non citius progressus fecisse Theologiam, attendat quaeso temporum illorum περιςάσεις. — Non tantum vim habere insignem perrexit constituta ab Ecclesiâ doctrina orthodoxa; verum et negativa illa Theologia, quae alibi in mediis Neologorum et Rationalistarum cum Palaeologis et Supranaturalistis viguit dissidiis, plurimos deterruit Nederlandos prudentiores. Imprimis autem cogitate temporum injuriam, quam ineunte hoc saeculo passi sumus. Vix cathedras theologicas iterum publice occupaverant Theologi nonnulli personati, q. d., quos hîc illîc Theologorum nomine in Academiis haud tulerant recentioris libertatis patroni ferventiores, jactantes illi, Professores Theologiae libertatis et aequalitatis votis obesse. Vel sic tamen hi, latentes sub aliis professoriae dignitatis titulis, Theologiam docere perrexerant, donec, ineunte hoc saeculo, Facultatibus theologicis debitus iterum concederetur in Universitatibus locus, quae cunctas repraesentarent disciplinas. Ab insanâ illâ rabie mox recesserunt nostrates, quibus alte inhaeret sensus religionis, isque Christianus; neque tamen simul remota erant obstacula disciplinarum satis feliciter excolendarum.

Scilicet, alia potissimum innuo. Ea fuit prioribus hujus saeculi lustris incerta afflictaque Patriae conditio, ut in ipsis fere musaeis scholisque laterent plerumque Theologi, suam sedulo excolentes disciplinam, neque tamen in publicum editis scriptis prodeuntes. Ecclesiae, quae apud nos arctiori, quam quidem in Teutoniâ, vinculo Theologiae erat socia, incerta

admodum et dubia erat conditio, maxime nata e mirâ illâ volubilitate, qua sibi invicem successerunt leges fundamentales, atque ex immutatâ semel iterumque Patriae formâ et regiminis ratione. Evanuerat non tantum jam antea Belgii foederati Respublica, inter gentes clarissima; sed vero evanuit item mox Batava illa, quae antiquo satis nomine dicebatur a viris, nova quaeque sectantibus. Jam gens Napoleontica Nederlandiam regebat, animosque ita depressos tenuit, ut sub ipso Ludovico Rege, multis nominibus erga nostrates laudando, minus alacri animo versari viderentur, uti alii, ita ipsi etiam Theologi bene multi; in his, quod mirandum, potissimum juniores illi. Quod quidem obstaculum augebatur in dies, quo tempore Patria, atrocissimo Napoleontis jugo submissa, Francogallici Imperii vastissimi alluvies diceretur. — Quominus vero extrinsecus somno oppressa videretur Theologia, caverunt Societates theologicae, Teyleriana, Hagana, Stolpiana, itemque privatus Professorum in musaeis et scholis indefessus labor, qui eos, velut in horrea, condiderunt thesauros, quos, paucis admodum exceptis Theologis, Censurae Napoleonticae submittere recusarunt plerique.

Nova vero lux affulsit tandem Theologiae! Quippe litterae et disciplinae, a tyrannide alienae, flagranti ducuntur libertatis arbore. Vix igitur dirissimo excusso jugo et restitutâ libertate in regno Nederlandico, quid mirum praeparatam jam in mediâ illâ temporum injuriâ liberalioris Theologiae commutationem, e musaeis privatisque scholis in publicum processisse? — Ecce! novo vigore prodeunt disciplinae theologicae, in *Ephemeridibus* theologicis, id temporis classicis, latiorem sibi aperiuntes exspatiandi campum. Exarserunt in dies una cum libertatis ardore, qui gentem nostram occupavit, liberalioris Theologiae studia, publice celebrata e Leidensi cathedrâ a Clarissio, justisque suis terminis prudenter comprehensa. Huc autem profecto haud parum valuit sublatum schisma, quod antea disciplinarum theologicarum in diversis Protestantium familiis cultores separatos tenuerat. Hi enim in mediâ sententiarum diversitate, Theologiam communis esse juris advertentes, pari ardore in eam incubuerunt, singulisque sentiendi libertatem de rebus dogmaticis lubenter concedentes, fraterno disciplinae vinculo conjungebantur. Quos fecerant in Teutoniâ hae disciplinae pro-

gressus, avide in suos usus converterunt Reformati, Remonstrantes, Lutherani, Teleiobaptistae, ita tamen ut, a servo imitatorum pecore abhorrentes, suam eamque Nederlandicam rationem et indolem in hisce explicare perrexerint.

Quae quidem quò magis promoverentur, accessit satis feliciter *Universitatum Nederlandicarum instauratio* anno hujus saeculi quinto decimo, quam sane disciplinis theologicis vehementer profuisse publice affirmare haud erubesco.

Moris est, A. A., apud multos hodie, ut illam vehementer vituperent legem academicam, quam impense laudarunt illius temporis homines, docti aeque ac liberales; vereor autem, ut hisce instituendis querelis animi non tantum grati, sed etiam veri studiosi, testimonium edant. Non is ego sum, qui vitia, legi illi inhaerentia, maxime hoc nostro tempore, abnegarim; neque tamen aliquem eorum, qui mecum illa tempora in Academiis vixerunt, facile negaturum crediderim, legem illam academicam disciplinis vehementer profuisse. In memoriam praeterea revocemus, quantopere viri, vere liberales — dico inter plurimos Kemperum, Heringam, Muntinghium! — laudare solerent legis liberalitatem eo, quo vivebamus, tempore. Facile quidem concesserim legi illi inesse, quae cum nostris temporibus minus congruant; verum enimvero sunt singula instituta non adeo e posteriorum temporum commodis et desideriis dijudicanda, sed potius ex illorum, quibus exstiterunt, temporum conditione, comparatâ cum superiori, non adeo cum posteriori aetate. Quin et nemini me opponam affirmanti, multa, quae ex illâ lege exorta hodie feruntur incommoda, originem magnam partem cepisse ex iis, quibus legem illam deinceps dilacerarunt, decretis regiis, tum et maxime e perversâ studiorum ratione, legi vim inferente, quam haud raro secuti sunt disciplinarum studiosi; quibus sane medela paranda videtur. — Sed quidquid est, hoc mihi haud dubie constare videtur, legem illam academicam disciplinae theologicae campum amplificasse, eamque ad maturitatem perduxisse nova illa studia, quae praeparaverant Theologi. Profecto novo ardore, saltem per priora lustra, imbuit lex illa Theologiae studiosos. Neque aliter fieri potuit, quin Academiae in posterum reformationi Theologiae inservirent quam maxime. —

Novistis A. A.! antea plurimos (neque tamen omnes,) Theologiae studiosos scholis unis interesse solere dogmaticis, pastoralibus, homileticis; hîc illic exegeticis; verum de Ethicâ Christianâ, Criticâ, Hermeneuticâ, Historiâ dogmatum, Patristicâ, aliis, a multis ne cogitari quidem; quin et Historiae ecclesiasticae parvam, si ullam, navari plerumque operam. — Jam vero campus ubivis apertus singulis disciplinis theologicis, et opportunitas oblata per illum huc illuc exspatiandi. Inaudita antea id temporis audivimus, cum peculiares scholae variis his disciplinis instituerentur. Uti vero in fronte ceterarum disciplinarum, ita etiam Theologiae, scripsit lex illa Encyclopaediam, qua justum Studiosis aperiret totius Theologiae ambitum; quam tamen jam antea in ipsâ Gelrorum Academiâ erectioris ingenii Studiosis tradere coeperat Clarissius, ipse Theologus rarâ doctrinâ encyclopaedicâ clarus. — Sane dici vix potest, quantopere reformatio illa academica valuerit ad imbuendos futuros Evangelii nuncios saniore et liberaliore Theologiâ et porro ad promovendam ulterius commutationem, quam illa in Nederlandiâ subiit.

Ad quam quidem Theologiae commutationem revertentes, attendamus potissimum eam deinceps ulterius processisse ope maxime Theologiae Historicae, quae itidem novam denuo vivere incepit in Nederlandiâ aetatem. Huc igitur oculos convertamus!

Tulerat sane Nederlandia ipsâ recentiori aetate plus semel Historiae ecclesiasticae patronos praeclaros; quos inter Hamelsveldium, Muntinghium, Ypeijum, Te Waterum fuisse, cui vestrum ignotum, ne superstitem illum Veteranum dicam? Neque tamen disciplina, cujus nulla antea fere in probationibus ecclesiasticis habebatur ratio, nisi ut haereses refellerentur, magno pretio habebatur a Studiosis, paucis admodum exceptis, qui privatis potissimum studiis ei operam darent. Illius vero ardor accessit ardori exegetico, jam diu excitato.

Quid vero tu (ita forte aliquis) Historiae laudatorem agis hisce nostris temporibus, quae vincula ruperunt cum superioribus saeculis? Occupata est Historia in rebus superioris aevi perscrutandis: nostrae aetatis est procedere continue. Hodierna nos curamus et futura, non item praeterita.

Progrediendum est, non retrocedendum. Quid igitur est, quod hodie tempus teramus in antiquatis rebus fatisque explicandis? Nostri aevi est philosophari, ut sui ipsius tandem conscius reddatur homo. Historica nostrae aetati nequaquam amplius conveniunt!

Audio, — at quae reponam plura habeo; unum illud regero: absque Historiae ope nullam facile disciplinam rite pertractari. Jure enim meritoque illa dicitur *lux veritatis*, a qua aberramus, nisi historiam consulamus. Historia facem praefert singulis sane disciplinis theologicis; illius nisi auxilium imploremus, nulla rite excolatur Theologia vere liberalis. — Recte mones, progrediendum esse continue, non retrocedendum; sin vero juste et prudenter procedas, facem tibi praeferat Historia, par est. Haec illustrat omnem illum orbem theologicum: haec cavendum docet ab erroribus, quibus indulgent dogmatisantes et philosophantes contemplando: haec in justam nos ducit viam: haec hodierna et futura a praeteritis divelli non posse, quippe e seminibus, antea sparsis, fructus esse ortos, quos hodie animadvertimus, serio monet. — Quae quidem (ne alia plura addam) quomodo valuerint inter nostrates, paucis, age, videamus!

Historiae studium progressus fecerat permagnos recentiori aetate. Neque tamen pari passu processerant nostrates, qui docte satis et accurate in explodendis fatis factisque inque crisi historicâ versabantur, minus autem philosopham Historiae indolem attigerant. Historia Ecclesiae saltem nondum communis juris videbatur inter Theologos. Jam antea Venema noster pragmaticis historicis viam paraverat; verum ad excitandum ardorem historiae ecclesiasticae nemo facile inter nostrates magis valuit, quam summus noster Heusdius. — Nomen excitavi pluribus dulcissimum! — Novistis enim, eam fere fuisse vim institutionis Heusdianae, non adeo ut scholam conderet vel systema, sed ut institutionis principiis, quae excitabat, studium acueret veri, pulcri et justi, quo mentem informaret, praeparatam ad singulas excolendas disciplinas. Hinc explicandum, quod haud minus sane valuerit ad regunda studia Jureconsultorum, Philosophorum, Medicorum et Theologorum, quam Literatorum; quippe suâ eos imbuit mente, neque facile quispiam reperiatur, qui tantam exercuerit vim in diversis disciplinis, quantam dilectissimus nobis Heusdius. — Testes

vos compello, Collegae Conjunctissimi, Heusdii mecum condiscipuli! testes plures in vario disciplinarum genere conspicuos Collegas, Leidenses et Groninganos et Amstelodamenses, e quibus Te praesentem hîc intueri, optime Texi, germanum Heusdii discipulum, est profecto, quod gaudeam; quem quidem non dissentientem crediderim. — Mihi sane grata ad rogum usque erit et pia Praeceptoris optimi, amici integerrimi, memoria!

Pragmaticae autem historiae studium et acumen historicum prae ceteris excitavit Heusdius. Historiae amore auditores imbuit, quippe quae in accurate explicandis fatis factisque simul humani ingenii et generis progressionem nobis indicet. Ita altiora excitata fuerunt ejus studia, vere philosopho-pragmatica, longe aliena ab illâ Franco-gallorum, superiori saeculo, philosophiâ historiae, q. d.; sed quae ad omnem vitam regundam, quin ad disciplinas singulas juste excolendas, perquam valerent.

Hunc quidem historici studii amorem excitavit profecto Heusdius acerrimum inter futuros Theologos ad indaganda explicandaque Ecclesiae et dogmatum fata. Recedentes illi ab inani sententiâ, quae viguerat, eheu! in patriâ nostrâ ante triginta adhuc hosce annos, ac si Historia ecclesiae unice absolveretur spinis tricisque, et litium atque haeresium explosione, historicum cum habuerunt divinae mentis interpretem, qualem eum praedicaverat Borgerus, tum vero simul humanarum facultatum perscrutatorem, adeo ut ipsius *hominis* progressio in eâ maxime sit conspicua.

Excitato ita ipsis aevi studiis, in Teutoniâ et alibi excultis, novo eoque uberiore Historiae ecclesiasticae ardore, ecce! ubivis ipsius eruperunt desideria. — Novam vitam illa agere videbatur, novâque veluti gratiâ sese commendare. Jam peragrarunt ubivis campos Ecclesiae, antiquioris aeque ac medii aevi et recentioris, bene multi historici, rite animadvertentes, hospites nos esse et peregrinos in iis, nisi justa nobis adsit atque accurata fontium notitia et erudita doctaque rerum gestarum, ex ipsis fontibus ductarum, copia: his vero sedulo esse utendum, ut tandem historiam condant. Sibi enim persuasum habuerunt ad aedificium struendum non saxa sufficere et caementa, rerum architectum etiam desiderari, qui justo ordine singula disponat.

Novam ita aetatem ingressa videbatur Theologia Historica. — Vide, quam alacri animo juniores, aeque ac veterani Theologi, hancce abhinc excoluerint disciplinam! Historia facem praeferente Theologiae, humana in

rebus religionis a divinis secernebantur, quibus cunctis opem tulit illa exegeticae doctrinae. Docuit illa, quomodo ecclesiastica dogmata sensim increverint et qua viâ tutissime redeamus ad Christi et Apostolorum mentem: docuit, quantopere studia, quae omni aevo viguerunt, dogmatica, philosopha, hierarchica, superstitiosa et fide destituta, quae ἀπιςίας nomine dici solent, valuerint ad corrumpendam omnino disciplinam theologicam. Vera a falsis segregans, Historia ad ipsa Theologiae accessit penetralia, ut missis iis, quae de suo addiderant homines, puriorem conderent doctrinam Christianam. Communi ita ardore in vitam rediit Theologia historica, a proavis exculta, a posterioris aevi Theologis nostris, dogmatisandi studio abreptis, haud raro neglecta. Locum illa dedit in Nederlandiâ *Apologeticae*, nullo non tempore nostratibus carae atque acceptae, porro *Juri Ecclesiastico*, *Patristicae* et *Patrologiae* atque *Archaeologiae*, ne de aliis dicam disciplinis philosopho-theologicis ceterisque, quas s. in Universitatibus, s. in privatis studiis coluerint nostrates. — Hinc ita praeterea lux accensa universae Theologiae dogmaticae et exegeticae: dogmata purius exposita, illorumque fata per saeculorum decursum explicata fuere: imprimis vero multiplices illa tulerunt fructus in interpretando criticâ et grammatico-historicâ viâ Codice s. — Longe enim abfuit, quod excitato studio historico negligeretur Theologia exegetica. Contra eo majori ardore excolebatur utraque disciplina, quo magis sibi invicem opem ferret.

Neque tamen est, quod negem, historicâ hac Theologiâ, aeque ac Crisi, abusos fuisse nonnullos, adeo ut historicâ et criticâ viâ explicanda sibi sumerent, quae e puro revelationis fonte ducenda aliis videbantur; verum usum non tollit abusus. Testis sit mythica illa interpretatio, quam, eheu! nonnulli cum historicâ confuderunt. Eo majoris vero pretii habenda est exegetica disciplina, a qua inceperunt nostrates Theologi ante, quam historicam ulterius excolerent. Haec enim ab hypothesibus, nullo fuudamento nixis, et a laxiore (quam dicunt,) interpretatione, cui diu faverunt, aliena est dicenda. Contra conjuncta illa studia exegetica, critica, historica, egregie valuerunt ad emendandam Theologiam.

Aliter enim fieri haud potuit, quin hujus quidem commutationis vim in dies magis experirentur Dogmatica et Ethica, quae tandem suam item

aetatem vivere inceperunt. — At vero in hac mediâ aetate ipsi hodieque versari nobis videmur, neque adhucdum omnem ejus vim experiri licet. Absit propterea, A. A. quod illam commutationem Dogmatices et Ethices *historice* indicemus, ne hîc itidem hominum commenta deleat dies crastinus. — Vel sic tamen sunt pauca quaedam nobis, potissimum de Dogmaticâ dicturis, attendenda. Quominus enim peculiariter de Ethicâ dicamus et Asceticâ, tempus vetat.

Tertiam vero hanc *commutationis* theologicae *aetatem* indicantibus forte quis nobis objiciat: quid est, quod Nederlandi recentiori aetate, non adeo, uti Teutones illi, aetatem vixerint in Theologiâ philosopham? Quippe philosophorum, sibi invicem succedentium, placitis plane regebatur omni hoc saeculo Teutonum Theologia, cujus in eo hodieque habetur ἀκμή. Quid ita est, quod horum progressuum participes non fuerint Nederlandi, tantopere recedentes a proavorum exemplo, ut antiquato mallent procedere tramite, ab aevi nostri ratione prorsus aliena? — Cui quidem opponenti hoc unum opponere liceat. Causa in eo fuit, quod nostri Theologi fuerint Nederlandi, non Teutones. — Unum illud, de quo in Orationis initio dixi, attendamus; scilicet peculiarem illam Theologiae indolem et rationem, in gente nostrâ excultam. Suâ semper viâ processerunt in illâ excolendâ nostrates, nullo, nisi forte hoc nostro, tempore de eo solliciti, num accurate vestigia premerent extraneorum Theologorum. Servilis illa ratio numquam nostratibus placuit, neque placet plerisque hodieque. Peculiaris cernebatur omni aevo Theologiae Nederlandicae character, peculiaris item Teutonicae. Quod quidem nostra item tempora probarunt.

Hanc enim gentis indolem, in Theologiâ conspicuam, ubi attendimus, manifesto patet, animi pietatem, imis infixam medullis, summo ardore eos duxisse in Exegesin s. et practica studia, quae plerumque nostratium Dogmaticam magis regebant, quam studia philosophiae abstracte contemplativa. Haec quidem Theologiae, a nostratibus exultae, colorem dederunt et formam. *Positivae* potissimum fidei tenaces erant Nederlandi, quaeque hanc enervare videbantur, ea singulae inter Protestantes familiae, licet diversâ admodum ratione, vehementer oppugnarunt. Sic in dogmatismum saepe ruerunt illi ipsi, qui lubentes philosophabantur de Deo, ubi cum

10*

sacri Codicis veneratione sua placita conjungerent. Hanc quidem philosophiam sedulo coluerunt eamque juxta suam ipsi indolem ad Apologeticam adhibuerunt Christianam. Contra vero illa Philosophorum placita, quae terminos sacri Codicis excedere iis videbantur, minorem semper vim habuerunt inter nostrates, Philosophiae pure contemplativae, uti et Scepticismo minus indulgentes; quodsi ea recipere tentarint nonnulli, successu plerumque caruerunt. Namque *abstracte* philosophari minus iis placuit, qui philosophari studebant non *scholae*, sed *vitae*. Eclecticismum coluerunt potissimum.

Cogitate quaaso aetatem inter nostrates Cartesianam, et oppositam huic Aristotelicam; Wolfianorum item inter Teutones aetatem; cogitate Societatem theologicam Teylerianam, de Theologiâ philosophâ egregie meritam; cogitate imprimis haec nostra tempora! A conjungendâ Philosophiâ cum Theologiâ nequaquam alieni, necessarium utriusque disciplinae vinculum semper existimarunt. Notitiam ita sibi compararunt placitorum, a Philosophis excultorum; verum, apum instar, e singulis illis systematibus eclectice optima, quae sibi videbantur, collegerunt. Potissimum Kantianae philosophiae fructus uberrimos susceperunt ad purgandam Theologiam a naevis scholasticis, ipsi adhaerentibus, licet veri nominis Kantiani inter Theologos pauci admodum exstiterint. In his autem ne ipse quidem eorum Coryphaeus, Paulus Hemertus, Vir sagacissimus, idemque doctissimus et pius, scholam condere potuit. Vel sic tamen acumen philosophum ejusque vim et doctrinam adeo philosopham adhibuerunt multi ad Theologiam exegeticam, historicam, dogmaticam, practicam, excolendam. Quo vero minus ipsi susciperent Theologi, uti superiori aevo puriorem Cartesianismum et Wolfianismum, ita hoc nostro aevo Kantianam, tum maxime Fichtianam, Schellingianam, Hegelianam, vel Feuerbachianam adeo doctrinam, prohibuerunt tum eclectica ratio, nostratibus propria, tum practica studia, quae absolute contemplativis minus indulgebant; imprimis autem pia et sincera fides, qua Deum Christumque amplectebantur, nec vero minus regnans inter nostrates Theologiae exegeticae, historicae, asceticae, studium, quod eos discernere docuit Philosophiam a Philosophorum placitis. Illam coluerunt assidue; haec aliis pertractanda reliquerunt. Contra Religionis Christianae amor et *positivae* Theologiae tuendae studium eos, uti antea, ita et

hoc nostro tempore, ad Apologeticam sedulo colendam duxerunt, adeo ut Philosophiae effata adhiberent ad vindicandam, non adeo enervandam, fidem Christianam.

En discrimen Theologiae Teutonicae et Nederlandicae hoc ipso saeculo! — Utraque exegeticas et historicas disciplinas sedulo coluit. Verum in illâ praevaluit elementum philosophum, maxime contemplativum, quod haud raro oppugnavit historicam rationem; contra in hac elementum exegetico-historicum. Utroque hoc elemento apud diversas hasce gentes regebatur Dogmatica, quae plane principia illa suscepit, sive philosopha, seu exegetico-historica perque varias hasce vias, saepenumero sibi invicem oppositas, in excolendâ Dogmaticâ versati fuere. Qua quidem suâ sibi propriâ viâ procedentes, cum extranei multi Theologi saeculo hoc undevicesimo iter facerent per labyrinthum systematum *ἐφημερῶν*, nostrates Theologi non vehementer *converterunt*, sed vero commutare et *reformare* Theologiam placide perrexerunt. Et sane varias hasce vias Theologiam pertractandi, per quas inter diversas gentes iverunt Theologi, egregie valuisse ad ipsam emendandam Theologiam, quis est, qui neget?

Quid vero, (forte dicas,) Theologi Nederlandi, qui antea potissimum in rebus dogmaticis occupati esse solebant, ipsi per maximam hujus saeculi partem, tam parum curarunt Dogmaticam, ut plurima, quae prodierunt, scripta theologica in argumento versarentur, s. exegetico, s. historico; dogmatica vero scripta perpauca prodierint? Nonne ita a suâ ipsi indole recesserunt nostrates?

Nequaquam, Auditores. — Sunt sane multa his opponenda, quae tamen mihi hac horâ nonnisi digito attingere licet. — Reputetis quaeso, eundem illum ardorem, qui superiori saeculo nostrates in dogmaticis occupatos ténuerat, jam vi reciprocâ magnam partem transiisse in alias disciplinas; exegeticas, historicas, alias. Reputetis praeterea, ineunte hoc ipso saeculo, Compendia prodiisse dogmatica, plura, quam quidem antea; Muntinghii dico, Voorstii, Regenbogenii, Bosveldii, pluraque alia in usus academicos confecta, licet, non typis expressa; quin et praeterea scripta haud pauca prodiisse argumenti dogmatici, de quibus jam monui. Attendatis potissimum Theologiam Nederlandicam, sibi propriâ privâque viâ

procedentem, longe diversâ illâ a Teutonum Theologiâ, sanctioris disciplinae *reformationem*, quae minus adeo in oculos incurrit, pedetentim spectasse; non item, quam dixi, vehementiorem *conversionem*. Imprimis vero ne obliviscamini, integram illam et Exegeseos et Historiae ecclesiae ac dogmatum emendationem, omni hoc saeculo undevicesimo, a Theologis nostris fuisse adhibitam, ut, aliud agentes, Dogmaticam simul et Ethicam emendarent. — *Erasmianam*, ut ita dicam, spectarunt Theologiae reformationem et historice idque prudenter procedere adamabant Nederlandi. Quamdiu ita, hac viâ euntes, eam emendare possent, ad puriorem sanctioris doctrinae Christianae notitiam penetrare studuerunt.

Neque tamen negandum plane, Theologos nostros, qui ad libros conscribendos edendosque stimulis externis minus quidem, quam aliarum gentium Theologi, incitari solebant; eos dico diutius forsan, quam nostra tempora flagitare videbantur, a dogmaticâ ratione abstinuisse et nonnisi lento pede accessisse ad Dogmaticam ex instituto excolendam. — Tandem vero in arenam dogmaticam ipsi descenderunt nostrates Theologi, tribus his posterioribus lustris. Quae eos eo perduxerint causae in promtu sunt. Quippe eo jam redire iis videbatur nonnullorum Theologorum in Germaniâ Philosophia, ut cum sacri Codicis auctoritate atque fide Christianâ eam se componere posse sibi viderentur. Potissimum vero eo accesserunt, ubi diversa studia Theologos occupabant, omnisque Theologia fundamentis suis vacillare videbatur, neque tantum hujus illiusve libri sacri, verum totius Codicis s. impugnaretur auctoritas; maxime, cum eadem illa studia et principia, quae alibi Theologiam invaserant, in solum nostrum natale transferrentur. — Quae postquam animadverterunt, Theologorum plurimorum ardor in Dogmaticam plane converti coepit. — Novistis, A. A. in quibusnam ardor ille dogmaticus patuerit phaenomenis. Cogitate opposita sibi invicem aevi studia, quae magno animorum impetu prodierunt, ipsamque Theologiae disciplinam, ab auctoritate ecclesiasticâ liberam, singulorum et Theologorum et Christianorum, matronarum ac mulierum adeo, subjectivae crisi submittendam docuerunt. Cogitate lites, uti alibi, ita hîc itidem de Symbolorum ecclesiasticorum auctoritate ortas; porro lites Palaeologorum dogmatisantium, qui in Separatistarum coetibus antiquatam jam diu doctrinae formam resuscitare studebant, ac si inscii essent illi, non

frustra bina posteriora saecula vixisse Theologos; tum vero maxime omnem illam cogitate commutationem, quae oritura videbatur e Christologiâ Theologorum, qui Evangelii indolem et vim non adeo a Christi doctrinâ, verum potius a Christi personâ et ἐπιφανείᾳ repetebant, eamque ad vitam Christianam alendam commendabant; nec vero minus postea renovatum novâ admodum formâ sententiarum discrimen, utrum Rationi, anne sensibus, potiores sint in Religione et Theologiâ partes tribuendae; quin et Theismi et Pantheismi certamen, quod alibi occupavit Theologos, neque intactum reliquerunt Nederlandi, omni aevo Theismi patroni; studia porro apologetica, quae omni aevo nostratibus placuerunt; tandem (ne plura afferam) Pietismum q. d. recentiorem, qui doctrinae ecclesiasticae tuendae ardorem cum studiis practicis ad vitam excitandam Christianam arcte conjunxit. — Quae cum viderent, jam suas esse partes agendas in dies magis animadverterunt Dogmatici, imprimis postquam vernaculo sermone dogmata explicare coeperunt nostrates. Jam in ipsam indolem tum Evangelii, tum Religionis Christianae, altius inquirere inceperunt; jam ab utraque parte pugnarunt pugnantque multi de cunctis hisce Theologi; in mediis quibus incedunt ingenti sane numero Eclectici Theologi, nemini se mancipantes, nullius nomen gerentes, qui, usi nostri aevi subsidiis historicis, exegeticis, philosophis, semper progrediendo Theologiae reformationem spectant vere liberalem. De cunctis hisce Theologiae et principiis et placitis cum disputetur hodieque, multiplex inde exstitit Theologiae ratio et forma, quae quorsum ducat, historici non est hoc nostro tempore dijudicare vel vaticinari, sibi quippe conscii nos in mediâ hac principiorum pugnâ in Theologiâ colendâ versari. — Noverit ea posteritas!

Iter fecimus per amplissimum Theologiae campum. — Quodsi, Aud.! retrospicientes oculis ita lustremus inceptam, progredientem adeo, neque tamen consummatam rerum theologicarum commutationem, quae jam per dimidiatum hoc saeculum obtinuit, facile animadvertimus cuncta illa arctissime cohaerere, unum ex altero ita processisse, ut *reformari* coeperit Theologia, plane *conversa* non item fuerit. Suae adeo gentis indolem in rebus theologicis expresserunt nostrates Theologi plerique, ita quidem, ut qui inter eos conversionem vehementiorem — revolutionem barbare dicunt, —

spectaverint, successu satis prospero fere caruerint; contra, qui sensim pedetentimque processerint in reformandâ Theologiâ, critice et philosophice excolendis disciplinis, alterâ post alteram, hi ingentem habuisse vim dicendi sint. Sententiae vis: *festina lente* in nostrâ sane patuit Theologiâ. Neque tamen vel philosophandi contemplative ardor, vel politica rerum in Europâ conditio, summam vim in hodiernâ Theologiae facie non habere non potuit, habebitque haud dubie in posterum. Haec vero nobis occlusa!

Quod autem novimus, est illud, omnem hanc disciplinae theologicae commutationem processisse ex Universitatibus, ibique sedem habuisse, unde in Ecclesiam transiit. Haec fuit Europae ratio recentior; quid mirum adeo, nullam dari gentem paulo prudentiorem, atque a religionis sensu haud alienam, nisi forte atheistico nomine glorietur, quin Facultates theologicas cum Universitatibus arctissime junxerit. — Advertat illud Nederlandia hoc, quo vivimus, tempore, neque suum Theologiae locum in Ordinibus Academiarum denegare audeat!

Est autem, quod gaudeamus de progressibus, quos fecit Theologia hoc ipso saeculo undevicesimo, neque desideramus illam rerum theologicarum conditionem, quae fuit ineunte hoc saeculo. Omnino tamen caveant Theologi, ne eâ ferantur superbiâ, acsi disciplina sua, in rebus sublimioribus versans, vera et justa, hac nostrâ demum aetate exstiterit, utque adeo detrahatur proavorum meritis. Eorum humeris insistentes, oculos in Theologiae campum clarius quaquaversus conjicere potuimus, quin et sine eorum labore assiduo, eheu! quantum distaremus ab eâ Theologiâ, qua gaudemus hodie. Vel sic tamen ne impense gaudeamus, ac si metam jam aliquatenus attigissent hodierni Theologi. Longissime sane ab eâ distamus! — Opposita longe animadvertimus in ipsâ Ecclesiâ Christianâ aevi principia. Vigent ubivis summâ vi libertatis studia, communia illa plurimis gentibus Europaeis in rebus non tantum politicis, verum et religiosis et ecclesiasticis, quae diversa prorsus excitant phaenomena. Imprimis vero huic nostrae proprium est aetati in Protestantismo aeque atque Romano-Catholicismo illud, quod diversa illa elementa, quae in diversis Societatibus s. Ecclesiis Christianis conjuncta fuerunt hucusque, magis magisque dissolvantur.

Singula illa peculiari ratione sese explicatura videntur in Neo-Catholicismo, Puseijismo, Irvingianismo, Separatismo, Ecclesiis liberis aliisque nostri aevi institutis. Tendit praeterea hic illic aetas nostra, proh dolor! ad anarchiam et barbariem in rebus politicis et theologicis. — Has aevi notas Vos attendatis, futuri Theologi! discipuli carissimi! ne usum tollat abusus; ne cuncta subvertentes, sive Palaeologiâ, sive liberalismo abducti, negligatis, quos fecerit hoc aevum progressus. Explicentur potius a vobis item in dies magis semina, terrae mandata, neque evellantur una cum fructibus radices! Caveatis, ne in sanctissimâ colendâ disciplinâ imprudenter procedatis, neque ut illa vos inficiat hujus aevi labes, qua Dei loco sese substituit pusillus homo. Tum demum stabilior exspectanda erit Theologiae conditio, si singulae disciplinae, rite excultae, mutuam sibi opem ferant et pius Dei Christique amor Theologos occupet ac regat. Quodsi hoc amore imbuti, prudenter, fortiter et vere liberaliter agatis, Patriae et Ecclesiae emolumentum estis allaturi, ipsaque Religio Christiana, qua, quidquid moliuntur homunculi, carere haud amplius possunt neque humanae societates, neque Reges nec Principes — haec magis magisque in usus practicos conversa, *fermentum* erit *generis humani.*

Saeculi hujus fatis lustratis, ad nostra accessimus tempora. In his jam subsistamus. Sunt enim mihi, Aud. Academiae nostrae fata, quae fuerunt me Rectore, enarranda.

De *Musaeis* et *Clinicis* academicis pauca dicenda habeo, ne bis in idem incidamus; quippe qua sint conditione ea, quae ad Philosophiae naturalis et Medicinae studia promovenda inserviunt, fusius indicarunt Amplissimi Curatores, editâ Relatione, typis expressa [1]). Quae quidem aperte declaravit allatisque testimoniis probavit in hac nostrâ palaestrâ ea inveniri,

[1]) *Rapport betrekkelijk den toestand der hulpmiddelen voor het Natuur-Geneeskundig onderwijs enz. aan de Hoogeschool te Utrecht aanwezig, — aan Zijne Exc. den Minister van Binnenl. zaken aangeboden door Curatoren der evengemelde Hoogeschool.* 1849.

vel brevi affore, quae studiis academicis satis superque sufficiant, *dummodo non desit pecunia, ne lentâ tabe consumantur Academiae!* — Jam vero novis instructa sunt instrumentis *Musaea* et *Laboratoria mineralogica, geologica, chemica*, alia, et institutionis academicae egregie inserviunt commodis.

Musaeum anatomicum pluribus hoc anno speciminibus egregiis rursus ornatum est, in quibus praecipue enumerandi sunt quatuor uteri gravidi e diversis graviditatis periodis, quorum vasa sanguifera in duobus speciminibus egregie arte impleta sunt, tum etiam plura specimina rara diversarum partium Elephantis, superiori anno Amstelodami mortui; porro nonnulla crania rariora aliaque specimina sunt addita. Parti autem Musaei *pathologicae* perpauca tantum specimina sunt addita.

Laboratorii physiologici subsidia egregie sunt aucta: exercitiis physiologicis varii generis opportunitas data, et a plurimis studiosis gnaviter adhibita est.

In *horto botanico* numerus plantarum tropicarum, inter quas multae in hortis Europaeis vix obviae, insigniter auctus est, donis iteratis Virorum Spect. H. Heylidyi et Listii, item et Teumanni Hortulani in horto Botanico Bogoriensi, singulorum illorum horti nostri fautorum benevolorum.

Bibliotheca academica hoc quoque anno non tantum pecuniâ, publice et Curatorum decreto attributâ, valde locupletata est; sed donis etiam aliquantum ditata, imprimis collectione librorum argumenti mathematici, a Viro Cl. van Rees oblatâ. — *Amanuensis* librorum Catalogo in artem redigendo, duce Eberto, diligenter occupatus est. Cum vero res admodum sit difficilis et summi laboris, eam nonnisi lente procedere, nemini hujus rei perito mirum accidet, reputanti Amanuensem aliis etiam muneris sui partibus distractum, impediri, quominus unice in hac Catalogi confectione operam ponat.

Sunt vero alia hodie haud negligenda. — A Deo principium! — Incipiamus igitur a celebrando providam Dei curam, qui in mediis gentium motibus et rerum conversionibus salvam sospitemque reddidit Academiam nostram; qui, quo tempore extraneae plures Universitates tumultuum civilium et politicorum fluxu fuerunt agitatae et sententiae veritatem confirmabant: *inter arma silent Musae*, annum academicum nobis concessit, quiete et tranquillitate, quae literis favere solent, admodum conspicuum.

Illius tamen initium tristissimo fato insigne fuit. — Mecum reputatis, V. Ampl. et Clar., diem vicesimum sextum Martii anni superioris, quo intra parietes Senaculi nostri academici, in consessu Senatus amplissimi, mihi traderetur Rectionis munus. Festum enim diem Academiae celebrare non licuit. Lugebat Patria optimum Regem, Guilielmum II, paucos ante dies exstinctum. Ante exacta funeralia festum agere publicum, nec licuit, nec placuit ulli. Quam in me contulerat provinciam Guilielmus II, sub ejus filio et successore Guilielmo III, suscepi. Postea autem die vicesimo quarto Maji demum festum celebratum academicum, praeeunte Clar. de Fremery, superioris anni Rectore Magnifico. — Mox vero novum Regem Senatus nomine salutatum iverunt Rector et Assessores. Quali sit Academia nostra animo erga Patriam et Regem aperte Ipsi significavimus; quali vero Ipse feratur ardore promovendarum disciplinarum et tuendarum Academiarum, veluti primarii regiae coronae ornamenti, Ipsi haereditarii, quo est candore affirmavit Rex augustissimus, quaeque tunc verbis expressit, haec deinceps significavit ipso inaugurationis die, quo Clar. Mulderum Decurionem, Cl. Boumannum Equitem Leonis Nederlandici creavit, quos quidem Decurionum honores et tum et brevi post contulit in viros Ampl. Golsteinium et Ravium, de patriâ et foro meritissimis, uti et in ipsum Rectorem magnificum. Regi nostro vitam viresque conservet et augeat Deus O. M., quo favente, Rege Guilielmo III, diu floreat Nederlandia!

Est praeterea, ut Deo summas agamus gratias, quod vehementissimus ille morbus, qui superiori anno in patriâ et hac nostrâ in urbe dirissime saeviit, intactam praeterierit Academiam. — Reputetis, Aud. tristissimos illos dies, quibus afflicta erat admodum Patria, ob millenorum luctum ad angustias plane redacta: quibus angelus mortis, supremi Dei in hisce terris nuncius, urbes visitaret et vicos, quaquaversus cujuscunque aetatis, sexus, conditionis homines, ad sepulcrum rapiens. Benignissime tamen Academiae nostrae cavit Deus, qui Curatores, Professores, Studiosos salvos sospitesque omnes servavit. — Ad Academiae limina accedere videbatur *Cholera*, cum praestantissimum juvenem, Engelbertum Marinum van Ysendyk, vixdum per aliquot horas e stadio academico egressum, dirissimâ morte raperet. Miseremur omnes afflictos parentes, qui vix filium, institutâ

probatione, s. Ministerii Candidatum ex imo pectore salutabant, quem post paucarum horarum spatium lecto incumbentem, morbo vehementissimo perculsum, moribundum, mortuum adeo, ploraverunt: quamvis carissimum filium ad altiorem scholam evocatum pii profiterentur. — Sit illi terra levis!

Neque tamen dirissimus ille morbus carissima vobis capita intacta reliquit, Clar. Karstene et Vredi, qui cum uxoribus mortem lugetis sororis et matris, animo vestro carissimae. — Mortem autem non cholerae auxilio indigere, Tu expertus es, Amplissime van Nes, cui fidelissima per quadraginta annos vitae socia, uxor praestantissima, moderante Deo, ex improviso fuit erepta; cui quidem animi dolori accessit nuperrime luctus de morte sororis carissimae, unicae Tibi superstitis; Vosque illud item experti estis, Amplissime Ravi a Gameren et Clar. Mulder, quibus paternum, eumque acerrimum, qualis esse solet, dolorem paravit Deus, exstinctis post diuturnum morbum pueris dilectissimis; vosque Cl. Holti, cui fratris conjunctissimi luctus animum cruciavit, et Cl. Donders, qui socrum, hesterno die ereptam, luges carissimam.

Vestrum omnium ex animo lugemus dolorem, admodum sperantes, fore ut Evangelii, quod profitemur, vis consolatrix, unicum illud afflictorum animorum remedium, medelam vobis afferat, omni vi humanâ efficaciorem!

Neque vos, quam fragilis et caduca sit in ipso aetatis flore vita humana, non experti estis, Ornatissimi juvenes, e quorum cohorte tres rapuit mors dira socios.

Occubuit primum Jacobus Johannes Christianus de la Sabloniere, Juris Cand., tabe confectus, ab insigni studiorum assiduitate commendatus, qui ne ulla negligeret, quae ad suae disciplinae provinciam pertinerent, raro admodum exemplo inter Juris studiosos! Juri Ecclesiastico etiam operam navavit. — Occubuit deinceps Paulus Alex. Eduard Phil. de Rote, qui valetudinis causa in paternâ domo versatus, exstinctus fuit; tandem nuperrime Janus Daniël Fockens, vix ad Theologorum scholas delatus et industriâ moribusque sese commendans, parentibus suisque flebilis occidit. — Quorum quidem desideratorum juvenum fatum, vobis, o boni! in memoriam revocat illud:

omnium
Versatur urna; serius, ocius
Sors exitura, ...

nec vero minus seriam illam admonitionem, dum hîc versamur:

Mementote mori!

Ceterum vero, Aud. impense laetor ejusdem me, qua ante tria haecce lustra frui contigit, et nunc participem esse felicitatis, quod mihi, magistratum academicum deponenti, nemini, vel Curatorum, vel Professorum sit parentandum. — Vigentem te, aetate, non animô senem, suspicimus Curatorum Praesidem, Amplissime Lyndene a Lunenburg, cui nuper, exacto octogesimo quinto aetatis anno, ex animo sumus gratulati. Tu veri Christiani, ad mortem semper parati, sed vivere non refragantis, diu sis exemplum! — Restitutam gaudemus corporis sanitatem Curatorum Graphiario, Viro Consult. Craeyvanger et Clar. Vreedio, ad labores academicos rursus, uti solent, paratis, ipsisque ut et ceteris Viris Ampl. et Clar. sanam apprecamur mentem in corpore sano. — Gaudemus omnino pluribus Collegis contigisse editis scriptis profuisse disciplinis. Quae dum recordor liceat mihi, nemine invito, gratulari Clar. Boumanno, qui pietatis erga praeceptores, quam in gente nostrâ antea laudare solebant extranei, documentum dedit splendidissimum, ubi Clarissium, quem haud raro die hujus Academiae natali praesentem hîc intueri solebamus, accuratissime nobis depinxit, et futuris Theologis exemplar ad imitandum proposuit.

Sunt autem et alia, quae gratos excitant hoc ipso die animi sensus. — Rumor exierat Regni Moderatores, ut fisco consulerent, hujus illiusve Universitatis Nederlandicae exstinguendae propositum cepisse. Confabulabantur plurimi de quanam actum foret Academiâ. Nonnulli Rheno-Trajectinam indicare imprimis sibi placebant. Tales quidem tempestates semel iterumque vixerat Universitas nostra, e quo tamen certamine ita semper exiit ut majori prodiret splendore ornata. Nec mirum adeo! Illa enim tam altas egit in ipsâ gente nostrâ radices, ut facile evelli nequeat. Quod, ecce! nostra iterum docuerunt tempora. Namque post ipsos incertos hosce rumores et fallaces hominum sententias de sorte Academiarum, tot

ex universâ Patriâ ad nostram, exactis feriis, accesserunt studiosi novitii, ut longe superaret numerum non tantum eorum, qui Academiam reliquerant, verum etiam eorum, qui superioribus annis ad nos accesserant. Tantam probarunt fiduciam nostrates in Academiâ nostrâ repositam, ut Studiosorum numerus trecentorum et quinquaginta jam superet. Quis quaeso credat, Nederlandiam, ἐραςὴν παιδείας, exemplum daturam, quod frustra in historiâ Universitatum Europae cultioris quaesiveris, Academiam sublatam iri florentissimam?

Credat Judaeus Apella, non ego!

Hac igitur spe freti, Academiae hodieque florentissimae commoda Illi commendamus, qui per duo et quod excurrit saecula salvam sospitemque eam servavit.

Quid? quod hoc ipso anno jacturam, quam fecerat Academia morte praestantissimi Baumhaueri, resarcire studuerunt Curatores, annuente Rege Guilielmo III, dum ejus loco substitueret Virum doctissimum Ludovicum Christianum van Goudoever, jam antea, vacante cathedrâ Mulderianâ, de Academiâ et Medicinae studiosis egregie meritum. — Gratulamur ita Tibi, Vir Cl., mandatam hanc provinciam extraordinariam. Tu, favente Deo, medelam afferas Medicorum ordini, post alteratam Suermanni, Mulderi et Baumhaueri mortem semel iterumque afflicto. Diu sis ornamento Academiae et cum Collegis tuis aestumatissimis diu Medicinae prodesse, tibi concedat Deus!

Cum Collegis dico tuis; — inter quos hoc ipso die Cl. Dondersium, tamquam nostrum salutare, nobis esse concessum, est quod magnopere gaudeamus. Tu quidem, Vir Clarissime, bene egisti, quod stationem Rheno-Trajectinam haud reliqueris, dum ad Groninganam cathedram ordinariam te vocaret decretum Regis et Curatorum providentia. Vestigia pressisti omnium eorum Professorum, qui per saeculum undevicesimum tibi praeiverant, Cathedram Ultrajectinam nulli alii cedendam statuentes. Hoc te monuerant Heringa, Heusdius, Mollius, aliique quos superstites vides. Sit tuum nomen in provectam usque, fieri si possit, senectutem Academiae Rheno-Trajectinae decori, ut in dies magis magisque hîc vigeant Medicorum studia!

Est vero praeterea de eo laetandum, quod ipsi Academiae Studiosi plurima ediderint documenta, satis probanda. Sunt sane bona mixta malis in tantâ juvenum frequentiâ, imprimis hac nostrâ aetate, neque vitia et errores desunt prorsus a vitâ academicâ; vel sic tamen his opponenda alia meliora. — Quo tempore alibi arma caperent Juvenes academici, ut patriae turbarent ordinem, Vos hoc anno arma deposuistis, suscepta illa antea, ubi, insanis studiis ne turbaretur ordo publicus, vobis item cum ceteris civibus cavendum videbatur.

Vestram erga Patriam et Regem significastis animum, cum luctum de morte Regis vestes indicarent; atque deinceps, ubi delegatos vestros misistis ad Regem Guilielmum III, significaturos, quali ardore in Patriam et Regem feratur juventus nostra academica.

Vestrum erga hujus urbis cives, matronas, puellas maxime, significastis animum, cum honesto admodum concentu musico illarum exhilarereretis animos, et pulcri studia harmonice excitaretis, etiam ludis gymnasticis — *olympicis* fere dicam, — in quibus probarunt nonnulli, quid valerent humeri, quidve ferre recusarent. — Quin et nuperrime vestras adjecistis symbolas, egregiae mentis testes, ad sublevandam miseriam nostratium, aquarum colluvie oppressorum.

Imprimis vero, quod majus est, studiorum assiduitate et morum sinceritate multi sese Praeceptoribus perquam commendarunt. — Neque reticere velim erga disciplinas ardorem, quem solenniter testati sunt Chemiae studiosi. Vos enim, procul dubio non adeo ducti aevi nostri communi quodam ardore, (dicam an furore?) ubivis monumenta ponendi, aut ingenii humani cultui altaria struendi, verum potius incensi disciplinae vestrae amore in splendidissimo vestro laboratorio chemico Berzelii imaginem Muldero vestro obtulistis. Sit illud omen, disciplinarum causam vobis curae cordique esse, atque quotidie vos doceat Berzelii imago vera persequi indefessâ industriâ, neque ab iis abripi vulgari hominum sententiâ, neque temerariis aevi commentis.

Ad metam fere accessimus. Quippe unum tantum mihi superest officium, cui lubentissime satisfacio, ut Magistratum academicum iterum deponam illudque conferam in successorem designatum.

Ex auctoritate Regis Augustissimi, Guilielmi III.

Bartholdum Jacobum Lintelo de Geer, virum Cl. in proximum annum Academiae Rheno-Trajectinae *Rectorem Magnificum* dico, renuncio, proclamo. — Accedas igitur, vir Magnifice, et vacuam hanc occupes sedem, quam lubens tibi cedo.

Salve, Magnifice Rector, iterumque salve! Tu, quo es aetatis vigore, Academiae prospicias! Sit tibi leve munus! Sint tibi rectionis curae exiguae, tempestates Academiae obortae nullae! Sit tibi in regundâ Academiâ propitius Deus, cujus sub auspiciis firmetur, stabiliatur, floreat Academia Rheno-Trajectina!

DIXI.

ADDENDA.

Pauca sunt, quae addam huic Orationi typis expressae. Datâ mihi hac publice dicendi opportunitate, haud abs re fore judicavi ea, quae mihi per longam annorum seriem in stadio theologico observanda visa erant, brevi idque compendiose pro Orationis publicae ambitu communicare, imprimis cum Theologiae studiosis, quo magis propria Theologiae Nederlandicae indoles, qualis illa mihi videbatur, pateret. — Primum quidem propositum mihi fuerat, huic Orationi annotationem addendi, ut ea, quae in tantâ rerum ubertate non nisi verbo indicari possent, ulterius illustrarentur, et allatis rerum testimoniis probarentur. Mox vero ab eo persequendo proposito abstinui, animadvertens, annotationis copiam facile excessuram Orationis ambitum, neque magnopere sese commendaturam Orationem, cujus singula fere verba vel pericopae uberius notis allatis explicarentur. Quodsi tanti videatur, alibi forsitan, Deo favente, haud abs re erit argumenti hujus continuata expositio.

Haec vero dum typis pararentur, ad me pervenit amicissimi Luckii, Theologi Gottingensis Clar., docta atque accurata disputatio de celebratâ imprimis inter nostrates sententiâ: *In necessariis Unitas* cet. — una cum Epistolâ, ad Theologos Nederlandos missa, humanâ illâ, atque animi integerrimi teste. Grata mihi item erat praeter alia multa observatio, Luckium in dijudicandâ Theologiâ nostratium plura protulisse, quae ipse in hac indicaveram Oratione de indole Theologiae nostrae. Teutonum et Nederlandorum Theologiam suâ quamque propriâ indole esse conspicuam, rite quidem ille animadvertit, nec vero minus utramque gentem ad unam eandemque stirpem referri Germanicam. Quod quomagis ipse indicarem in hac Oratione Germanos et Teutones, pariter fere ac ille, discernendos duxeram, de quo quidem discrimine fusius antea dixi [1]). Hinc est, quod *Teutonum* Theologiam et gentem dixerim, non adeo *Germanicam;* quippe ad Germanicam et gentem et Theologiam aeque referenda est Nederlandorum, atque illa Teutonum, qui communis sunt stirpis Germanicae. — Verum haec hactenus, ne propositi sim immemor mei!

M. MAJI 1850.

[1]) *Geschiedenis van het Christendom en de Christelijke Kerk in Nederland, gedurende de Middeleeuwen*, bl. 28 verv.

PROGRAMMA CERTAMINIS LITTERARII

A

RECTORE ET SENATU ACADEMIAE RHENO-TRAJECTINAE,

DIE XXVI MENSIS MARTII A. MDCCCIL.

E DISCIPLINA THEOLOGICA.

Narrationes de Sauli ad Christum conversione, quae in Actorum Apostolicorum libro exstant, conferantur, explicentur, a dubitationibus novissimis praesertim vindicentur; item hujus conversionis momentum ad comprobandam religionis Christianae veritatem exponatur.

E JURISPRUDENTIA.

I. Exponatur historia probationis per testes in causis civilibus, qualis ea communis juris Europaei fontibus continetur; deinde comparentur inter se praecipuae hac de re recentiorum leges; postremo explicentur nostri juris, quae ad hunc locum pertinent, praecepta.

II. Instituatur disquisitio de tributis directis et indirectis, quo exponantur commoda et incommoda, quibus inter se differant et magis minusve commendanda videantur.

E MEDICINA.

Quaeritur, quid efficiant ad fibrinae e sanguine acquirendae quantitatem mutandam:

1°. diversa, quacum liquor examinandus e vena vel arteria effluxerit, celeritas;

2°. parcior aut copiosior eademque sive promtior sive tardior sanguinis detractio, proxime praegressa;

3°. temperatura diversa, motus, quies, aliae conditiones, quibus sanguis emissus subjiciatur.

Ad quam quaestionem ita respondeatur, ut, experimentis institutis, requisitae quantitatis differentiae primum definiantur, deinde, quoad possint, explicentur.

E PHILOSOPHIA NATURALI.

I. Exponantur critice recentiorum indagationes et propria instituantur experimenta de aequivalentibus, quae dicuntur, endosmoticis.

II. Instituantur observationes et experimenta de praesentia acidi tannici in plantarum organis earumque partibus elementariis per varias evolutionis periodos.

E LITTERIS ET PHILOSOPHIA THEORETICA.

I. Phocionis Atheniensis in administranda repnblica voluntas, ratio, consilia et acta exponantur et dijudicentur.

II. Generales regulae, tam jubentes quam vetantes, quae in morum disciplina tanquam sanctae et immutabiles vitae leges proponi solent, veluti: proximum tuum diligas! ne mentiare! ne occidas! cett. unde ortae sunt et quam habent auctoritatem?

Certaminis campus aperitur omnibus Academiarum et Athenaeorum in regno Nederlandiae civibus, qui ante finitum annum MDCCCL curriculi Academici annum tertium ingressi erunt.

Commentationes latina oratione sunt conscribendae, exceptis iis quibus respondetur ad quaestiones e disciplina Medica, e Philosophia naturali, ad secundam e Jurisprudentia, secundam item e Litteris et Philosophia theoretica, quas vel latino vel vernaculo sermone conficere licebit. Responsa, aliena manu scripta, ante diem X m. Januarii MDCCCLI mittuntor ad Virum Cl. S. Karsten; singula lemmate inscribuntor adjunguntorque scidulae obsignatae, extrinsecus eodem lemmate distinctae, intus auctorum nomina continentes.

De acceptis commentationibus judicia publice pronuntiabuntur et optimorum responsorum auctoribus praemia tribuentur ipso die Academiae natali anni MDCCCLI.

ACTA ET GESTA IN SENATU

ACADEMIAE RHENO-TRAJECTINAE

A DIE 26 M. MARTII MDCCCXXXXIX AD DIEM 26 M. MARTII MDCCCL.

MDCCCXXXXIX.

Die 24 Maji. Convenit Senatus, diem academiae natalem celebraturus, quod officium ob Regis Augustissimi Guilielmi II obitum fuerat dilatum. Itaque in cathedram deductus est anni superioris Rector Magnificus P. J. I. de Fremery, Vir Clarissimus, qui orationem habuit de *Jano Kopsio ejusque erga patriam meritis*, — qua habita praecipua Academiae fata memoravit.

Die 21 Junii. In Senatus conventu Doctor Theologiae creatur honoris causa Vir erudit. Didericus Harting, in Teleobaptistarum coetu Enchusano verbi divini Minister, promotionis formulam recitante Cl. Royaards.

Die 12 Octobris. Rector cum Senatu communicat duas epistolas a Curatorum collegio datas, quarum alteri junctum est apographum decreti Regii, quo Vir Doctissimus L. C. van Goudoever Medicinae Professor extraordinarius creatur; alterâ nunciatum est, ab eodem Viro Clarissimo jusjurandum solenne jam datum esse. Novum Collegam in Senatum modo receptum nomine collegarum salutat Vir Clar. Royaards, Rector Magnificus.

Die 3 Decembris. Vir Clarissimus L. C. van Goudoever, Facultati medicae nuper adscriptus, jam antea praestito solenni jurejurando, Professoris extraordinarii munus publice auspicatur habenda oratione *de chirurgicae et obstetriciae disciplinae in Academia Rheno-Trajectina adminiculis, eorumque amplificatione optabili.*

MDCCCL.

Die 26 Martii. Comitante Senatu, in cathedram deductus est Vir Clarissimus J. H. Royaards, qui orationem habuit *de commutationis, quam subiit theologia in Nederlandia saeculo hoc undevicesimo, via ac ratione*, et magistratu deposito in proximum annum Rectorem Magnificum renuntiavit Virum Cl. Barth. Jac. Lintelo de Geer.

L. C. VAN GOUDOEVER

ORATIO

DE

CHIRURGICAE ET OBSTETRICIAE DISCIPLINAE
IN ACADEMIA RHENO-TRAJECTINA
ADMINICULIS, EORUMQUE AMPLIFICATIONE OPTABILI.

HABITA PUBLICE DIE III. M. DECEMBRIS 1849.

ACADEMIAE RHENO-TRAJECTINAE CURATORES, VIRI NOBILISSIMI, AMPLISSIMI! QUI HIS (PRO TEMPORE) AB ACTIS ES, VIR CONSULTISSIME!

MAGNIFICE ACADEMIAE RECTOR!

DOCTRINARUM ET ARTIUM PROFESSORES, VIRI CLARISSIMI, NEC NON LECTORES DOCTISSIMI!

QUI IN PROVINCIA NOSTRA AC URBE POTESTATE ET AUCTORITATE CONSPICUI ESTIS, VIRI HONORATISSIMI!

RERUM DIVINARUM INTERPRETES, ARTIUM ET DISCIPLINARUM DOCTORES ET MAGISTRI, VIRI VENERABILES, DOCTISSIMI!

JUVENES LITERARUM DISCIPLINARUMQUE STUDIIS OPERAM DANTES, EXOPTATISSIMI, COMMILITONES AMICISSIMI!

VOS DENIQUE CIVES ET HOSPITES, QUOTQUOT HUC CONVENISTIS, AUDITORES OPTATISSIMI!

Plures forsitan mirabuntur, nonnullos forte taedebit, me, hoc quo vivimus tempore, nunc praesertim, quum sermo est uniuscujusque arbitrio permittere, utrum latina lingua utatur nec ne, publicam orationem dicentem, hac adhuc lingua uti. Optandum ab omni parte me judice foret legitimum linguae latinae usum lege quoque abrogari, quandoquidem revera, examinibus tantum promotionibusque pro parte exceptis, in medica saltem facultate, jam prorsus fere in desuetudinem abierit. Quamdiu autem lex nostra medica, nondum abolita, vigere existimari debet, tamdiu, ut mihi videtur, illi nos obtemperare, tamdiu quoque nos latina lingua uti oportet, nisi sontica caussa prohibeat, quominus secus faciamus. Talem vero caussam tunc non adesse opinor, quando latine sententiam nostram clare satis ac perspicue exprimere possumus. Permulta, cum in doctrinis physicis universe, tum in iis earum partibus, quae magis speciatim res medicas

tractant, argumenta inveniri, de quibus latino sermone clare et dilucide agere nequeamus, id, ut mihi videtur, optimum est argumentum, ut eo in posterum non utamur. Brevi, quod speramus simul et confidimus, hodiernam legem alia et melior excipiet, prouti ab omni parte necessitas jubet.

Argumentum, quod hac hora mihi tractare in animo est, istiusmodi est, ut sine difficultate latine tractari possit, quod si non ita fuisset, ne momentum quidem dubitassem belgico sermone verba facere; atque inique de me judicarent isti, qui ex hoc latinae linguae usu rationem ac sensum dijudicare vellent, quae sequi mihi in animo est; ac si latina lingua utentes semper temporis acti laudatores essent, et statum rerum praesentem servare cuperent, dum ille contra, qui patrio sermone utitur, *hac re* progressui se favere indicaret. Quodsi mihi Deus vitam incolumem servet, me omnibus ostendere posse spero et confido ad progressum continuum indefesso gradu sed caute me usque tensurum esse. Quae imperfecta sunt aut vitiosa, ostendam, ubi ea inveniam; ut emendentur nitar, quantum mihi vires sufficiant, nec quiescam antequam revera sublata fuerint.

Argumentum, quod hoc tempore tractaturus sum, agit *de chirurgicae et obstetriciae disciplinae in Academia Rheno-Trajectina adminiculis, eorumque amplificatione optabili.*

In qua re exponenda vestra precor mihi adsit benevolentia, Auditores optatissimi. Multa profecto in oratione mea desideranda adhuc, multa imperfecta sunt; indulgete vero mihi; feci quae potui, non quae volui, meliora facere temporis angustiis prohibitus sum.

Ut emendarentur atque ampliarentur academica instituta, medico usui destinata, en quod semper nimis cito defunctus Mulderus, cujus memoria et nunc nobis omnibus cara est, toto animo optabat. Licet industria ejus atque assidua diligentia nequaquam, uti merebatur, remunerarentur, semper tamen indefessus manebat ad attingendum summum illud, quod ei erat in votis. Quem tamen finem Muldero attingere non licuit, quum eo ipso tempore, quo conari potuisset repraesentare ea, quae optima judicaret, gravis morbus eum corripuerit, qui intra paucos dies vitae finem imposuit. Mors ejus clades insignis tum Academiae, tum omnibus qui, quantum valeret, cognoverant, sed insignis praesertim iis, qui intima

amicitia cum eo conjuncti erant. Mihi semper non tantum praeceptor erat humanissimus, sed et carus amicus; semper eum et ego et omnes tristi animo recordabimur, semper, quoad potero, ejus vestigia premere conabor.

Defuncti Mulderi locus per plures menses vacuus manserat, quum discipulus, qui illi carus fuerat, ad eum occupandum vocabatur. Multi vestrum Clarissimum von Baumhauer cognoverunt, sciuntque eum omnes intendisse vires ut decessoris vestigiis instaret; sciunt quoque ejus conamina jam in initio felici eventu coronari. Et ille clare perspexerat permultas et magnas rimas institutiones nostras academicas ducere; nil quoque ei optatius erat, quam vitiis istis medicinam quaerere, et remedia adhibere, quibus penitus refici possent. At vero aeque minus atque ille, cui successerat, voti compos factus est; et illum vehemens morbus corripuit, brevique e medio sustulit.

Iterum nunc munus vacabat, donec ego ad illud gerendum vocarer. Num bene munus gerere potero? Num omnia efficiam, quae a praecessoribus meis, si vixissent, facta essent? Persuasum mihi est, me hoc tempore nondum disciplinas, quas tradere jubeor, ita docere posse, ut ab omni parte satisfaciam iis, quae hodierna scientiae conditio poscit; persuasum mihi est in institutione mea plura adhuc imperfecta reperiri posse; simul autem scio industriam et indefessam perseverantiam multum valere; scio nos ea, quae facere volumus, plerumque quoque facere posse; et sincerum meum usque desiderium erit, strenueque conabor disciplinarum tradendarum munere jam mihi imposito ita fungi, ut ea, quae hodie in istis disciplinis postulantur, praebere possim; sed omni ope simul nitar ea obtinere, quibus istis scientiae conditionibus satisfacere queam. Ut enim scopum feriat institutio, omnia adsint oportet, quae ut feriatur requiruntur, tum creber detur locus videndi ac sese exercendi. Jam vero? atqui hîc praebetur locus ille? Doleo profecto responsum, quo huic quaestioni respondeam, nequaquam, quale optarem, esse posse. Multa, quin plurima, mutari debebunt, antequam instituta nostra talia esse queant, qualia esse oportet. Quid enim theoreticae lectiones, etiamsi ab omni parte cum praesenti doctrinae statu conveniant, juvabunt, nisi illis theoreticis lectionibus practica simul institutio, et quidem latiori vocis sensu accepta, jungi possit?

Quodsi de medicina in universo valet, valet praesertim de iis doctrinae partibus, quae meae curae mandatae sunt, nempe de arte chirurgica et obstetricia. Nemo profecto bonus chirurgus, nemo peritus obstetricator fiet legendo tantum, etiamsi optimis libris utatur, eosque perfecte cognoverit. Hoc ut fiat, opus est ut videamus, et quidem multa videamus, sed simul ut ipsi agamus necesse est, omnimoque dolendum in praesenti rerum statu hujus rei non satis rationem haberi posse.

Omnis academica institutio, si saltem academia *Universitatis* nomine digna esse velit, revera liberalis esse oportet. Multiplex ibi adesse debet occasio sese ab omni parte exercendi, et totam artem, quam nobis comparare cupimus, addiscendi. Non necessarium esse deberet in peregrinis regionibus ea addiscere, quae in ipsa patria non aeque bene addisci possunt. Nonne magna in eo injustitia sita est, quod illi tantum, quibus non deest pecunia, iter in peregrinas regiones facere queant, atque in externa universitate addiscere ea, quae domi prorsus non, aut imperfecte saltem addiscuntur, dum alii, ingenii dotibus hosce fortasse longe superantes, ea carent occasione, quum sumtus necessarios in iter impendere nequeant?

Quomodo ille cui tradere disciplinam mandatum est, eam ut oportet tradere poterit, deficientibus remediis, quae requiruntur ut institutio bona sit ac frugifera? Quo tandem modo aliquis bonos chirurgos et obstetricatores formare poterit, cui deest occasio illis omnes aut plurimos saltem, qui occurrunt, casus monstrandi, qui iis facultatem agendi sufficientem praebere nequit? Quomodo boni chirurgi orientur, ubi subinde tantum operatio instituitur, ubi aptus desideratur locus, quo juvenes exercitationibus in cadavere factis addiscant ea, quae in vivis dein periclitaturi sunt?

Mihi proposui primum de instituto chirurgico agere, ut deinde de obstetricio verba faciam.

Si in nosocomio academico cubicula accipiendis aegrotantibus, ad forum chirurgicum pertinentibus, destinata percurrimus, sponte exiguum illorum spatium, ne de prava eorum constructione verba faciam, ante oculos venit. Occupatis omnibus, qui in illis adsunt, lectulis, locus datur viginti quinque circiter aegrotis. Quodsi ab illo numero eos, qui oculorum morbos patiuntur, eosque qui institutioni clinicae non aut parum tantum apti sunt, talesque in nosocomio semper dantur, abstrahimus, tunc non nisi

exiguus admodum numerus aegrotantium revera clinicae institutioni inservire valentium remanet.

Non apta occasio datur, eos, qui ab oculis patiuntur, seorsim collocandi, et nihil est, quod tantopere urget; nulla occasio aegrotantes syphiliticos ab aliis separandi, unde necesse sequitur me ejusmodi aegrotos sufficienti numero recipere nequire. Duo dantur cubicula, in quibus isti, qui oculorum morbis laborant, recipiuntur, sed quot aegroti? Tres aut quatuor ad summum in utroque. Evenire igitur potest, ut aeger in quo cataractae operatio fuit instituta prope alium aegrotantem, qui ophthalmia gonorrhoica correptus est, decumbat; et si majori numero tales aegrotantes recipiuntur, tunc inter alios aegros chirurgicos collocandi sunt.

Policlinicum sic dictum, quamvis in meliori versetur conditione, multumque adhuc extendi queat, ut per se patet, eodem gradu utile non esse potest, quo clinici aegroti prodesse valent; sufficit vero ad addiscendam quam vocant chirurgiam minorem. Ab eo autem, qui gradum chirurgiae doctoris sibi comparare velit, plura desiderantur, quam ut minorem chirurgiam exercere possit; artem toto ambitu cognoscat oportet, et hancce cognitionem, ut in clinico chirurgico sibi parare queat, undique necesse est.

Clinicum nostrum chirurgicum non tale mansurum esse, quale nunc est, hoc quidem pro certo habendum; mutationes orituras esse non dubitandum, brevi vero eas orituras speramus, nam quoque hoc respectu cavendum ne sero medicina malo paretur.

Ut bonum sit institutum prorsus necesse erit, ut occasio detur quinquaginta ad minimum aegrotos vere chirurgicos in clinicum recipiendi; viginti quinque circiter syphilitici, talesque qui ab oculis laborant eodem numero recipi possint oportet. Pro paucis istis, maleque constructis cubiculis, quibus huc usque usi sumus, octo saltem vel decem ampla cubicula continere debet clinicum chirurgicum, talia ut in quoque decem circiter aegrotantes aptum locum inveniant. Balnearia adsint oportet, hucusque plane deficientia, ita ut, etiamsi vellemus, balneum aegrotanti praescribere nunc fere non possimus.

Est quoque valde inepta consuetudo aegrotantes, uti nunc facere cogimur, famulorum curae prorsus relinquere; detur occasio oportet ut in ipso

nosocomio habitet medicus, qui in omni casu ad auxilium ferendum promptus sit, quod nunc non raro nisi aliquo jam praeterlapso tempore obtinet. Ita se res habet in omnibus fere peregrinis academiis, quot ut haud secus in nostra obtineat utique optandum.

Quae si facta fuerint, quando simul policlinicum bonum est, satisque extensum, institutio chirurgica revera utilis erit, et proposito respondebit.

Quae mihi vires sunt semper impendam ad institutum eo, quo dixi, modo instructum obtinendum, dum mihi prorsus persuasum est hunc in finem tum Amplissimorum Virorum, academiae nostrae antistitum, qui semper salutem academiae sibi ante omnia cordi esse ostenderint, qui, si potuissent, necessarias mutationes jam faciendas curavissent, tum eorum, qui urbi nostrae praesunt, auxilium mihi nunquam defore; persuasum mihi est utrosque, ut servetur academia, omnia, quae facere possint, facturos esse ad praesentia instituta emendanda.

At vero etiamsi adsit occasio sufficientem aegrotantium numerum in clinicum recipiendi, unde talis aegrorum numerus habebitur, et nonne saepius cubicula aut vacua erunt, aut aegrotis institutioni parum valentibus repleta?

Verum omnino est in nostra urbe pauperes pro magna parte male de nosocomio judicare, eosque saepius domi summa inopia versari malle, quam in nosocomio curari. Praejudicata ista opinio non ita facile eruenda est, nec brevi tempore deleri poterit. Multa tamen fieri possunt, quibus aegrotantium numerus in nosocomio curatorum augeatur. Quod ut fiat libere adeundi facultas omnibus tribui debet, nec opus esse ut dies pro dimidia parte vel totus praetereat, antequam aeger nosocomium possit intrare, uti nunc subinde fit; atque ab altera parte remedia minus facile talibus aegrotantibus essent tribuenda, qui melius in nosocomio possent curari. — Tunc quidem mirandum esset in urbe, quam quinquaginta millia incolarum habitant, in qua pauperes nequaquam desunt, in tali urbe sufficientem aegrorum chirurgicorum numerum non reperiri. Sed non ex ipsius tantum civibus aegri quaerendi sunt, multi alii peregre advenient, quando sciunt omnes sine ulla difficultate nosocomium intrare posse, et quando non amplius requiritur ut vel pagus vel oppidum, quod habitant aegri, sumtus solvat eorum curationi destinatos, quo fit ut saepe aegrotantes ex iis locis in nosocomium mittere vel nequeant vel nolint.

Utinam semel, brevique speremus, quae optavi vera fiant; utinam institutum obtineamus chirurgicum tale ut optimis in aliis locis institutis aequiparari possit; utinam brevi eluceat dies, quo non amplius nos pudeat opus sit peregrinum in clinico nostro circumducere, mirantem in tanta urbe tam imperfectum dari institutum, cum sciat in aliis multis urbibus longe minoribus clinica inveniri, quae nostrum, quod ad amplitudinem et casuum occurrentium gravitatem attinet, longe superant.

Jam ad institutum, quod ad docendam practicam artis obstetriciae partem destinatum est, transeuntes, et hîc multa vitia inveniemus, quibus tamen facilius, minorique pretio subveniri poterit.

Numerus mulierum, quotannis in clinicum obstetricium venientium, vulgo circiter sexaginta erat, nunc autem, uti jam superiori quoque anno, parumper major factus est. Jam per se satis exiguus hic numerus est, et optandum profecto esset eum totum ad practicam artis obstetriciae partem addiscendam inservire posse, quod tamen neutiquam locum habet: clinicum quovis tempore cuivis foeminae auxilium petenti patere necesse est, neque uti nonnulli voluerunt feriarum tempore claudendum est, quod uti cuivis, bene de re cogitanti, facile patebit, optimum remedium esset ad nullas omnino gravidas amplius accipiendas. Per has ferias, itaque per quatuor aut quinque anni menses, disciplina obstetricia tradi nequit, unde necessario sequitur non paucas mulieres a medicinae candidatis aut non videri, aut tantum ab uno horum alterove, qui forte fortuna in urbe remanserit. Quum numerus eorum, qui medicinae candidati vocantur, hoc tempore tam exiguus sit, eorum quisque, velit modo, plures partus observare poterit; certum vero non est eum numerum semper tam exiguum fore, et quo major fit eo minor videndi occasio et sese exercendi redditur; quae res paucos ante annos obtinuit, quo tempore nemo fere, etsi optima voluntate praeditus, plus quam octo vel decem ad summum partus toto anno durante observare potuit. Eum numerum justo longe minorem esse, quisque facile mecum conveniet. Quomodo iis, qui viginti circiter parturientibus opem tulerunt, aut eas parturientes viderunt, facultatem tribuere poterimus totam artem obstetriciam exercendi, atque in omni casu, difficillimo quoque talique, quem nunquam ante viderunt, suo tantum consilio ducti agendi? Et utinam omnes 20 mulieribus opem tulissent! Plures mihi

innotuerunt artis obstetriciae doctores, qui, quo tempore doctores creati sunt, tot partuum numerum non viderant, multo minus tot parturientibus opem tulerant; et nihilominus iis, dummodo possideant theoreticam lege postulatam doctrinam gradus artis obstetriciae doctoris tribuendus est.

Quum jam ita difficile sit sufficientem numerum partuum naturalium, quos vocant, observare, idem, et multo magis quidem, valet de partubus sic dictis praeternaturalibus. In clinico, in quo quotannis circiter sexaginta parturientes auxilium petunt, mulieres ut plurimum sanae, juniores, corpore bene conformato praeditae, multum quod praeter naturam est accidere nequit. Non raro plures praetereunt menses, quibus ne quidem ullus instrumentalis aut praeternaturalis, ut dicunt, partus observatur. Per spatium sex annorum, in quo longe majorem numerum partuum hîc obviorum aut observare aut terminare potui, bis tantum, ne de aliis rebus mentionem faciam, versio infantis in pedes instituta est; partus forcipis ope ad terminum perducti paullo frequentiores erant, sed felix jam ille, qui talium partuum duos vel ad summum tres per totum annum videre potuit, felix dicendus, cui semel forcipem applicare contigit. — Pars dimidio major eorum, qui artis obstetriciae doctores lege creantur, nunquam versionem instituit, quin multi tali operationi nunquam interfuerunt. Postulat nihilominus lex ut quisque duos minimum praeternaturales partus ipse terminaverit, dum, quod partus secundum naturam decurrentes attinet, ejus tantum praesentiam poscit, neque rogat utrum auxilium tulerit, an viderit modo. Quasi sola praesentia sufficeret, quasi videndo tantum peritia, qua nemini artem factitare cupienti carere licet, addisci posset! An igitur omnes partus solius naturae viribus ad finem perducti sibi invicem similes sunt? Nonne sexcenties ipsa natura a norma discedit? Nonne in quovis fere partu decursus plus minusve modificatur? Et in omni tali casu justa exercitatione carentes peritia quoque carebimus. Qua tandem ratione fieri potest, ut hîc, ubi tam pauca accidunt, quae contra naturam sunt, artisque auxilium postulant, quisque legi satisfaciat? Hoc autem minoris esset momenti: ut legi satisfaciamus, facile hunc illumve practicum obstetricatorem adire possumus, eoque ducente semel, aut bis si opus est, forcipem applicare, vel si id non succedit, instrumento ab obstetricatore applicato, saltem tractiones instituere, et tali ratione ipsi partum ad finem

perducere. Neminem vero tali modo obstetricatorem fieri, etiamsi gradus artis obstetriciae doctoris ei tributus fuerit, quisque mihi assentietur.

„Talibus hominibus doctoris gradus non concedendus est," dixerit fortasse quispiam, „iique tantum doctores creandi sunt, qui revera non „theoreticae modo, sed practicae quoque artis obstetriciae partis peritos se „esse ostenderint." Et bene dixerit, ita esse deberet, sed tali ratione agentes ab omni parte injusti essemus. An licet nobis excludere eos, quibus occasio ulterioris ac justae exercitationis defuit? Caussa igitur, qua plurimi artis obstetriciae doctores tam parum parati practicae vitae curriculum intrant; caussa, quae facit, ut casus maxime momentosos, eos in quibus non raro ab obstetricatoris judicio animique praesentia matris salus non tantum sed infantis quoque pendet, non prius fortasse observare poterint, quam practicam vitam jam inchoaverint; — caussa cur artis obstetriciae doctor practica cognitione simplici chirurgo saepe inferior est, quin imo a perita obstetrice interdum discere potest; — haec, quam dico, caussa non in eo ipso est quaerenda, non est quaerenda in iis, qui legibus obtemperantes secundum legis praescripta examina instituere debent, et unumquemque admittere coacti sunt, qui legi satisfacere possit, — quaerenda tantum est in *instituto obstetricio admodum imperfecto.*

Quod primum ad spatium attinet clinico obstetricio destinatum, satis superque notum est, quot quantaque in eo desiderentur. Eo excepto cubiculo, in quo parturientes recipiuntur, unum tantum remanet cubiculum, in quo tum puerperae, tum gravidae, quae noctem in clinico degunt, tum eae, quae aliquo ante partum tempore recipiuntur, remanere coactae sunt; cubiculum ejusmodi in quo septem ad summum lectuli apte collocantur, nimisque jam exiguum, ubi septem in eo puerperae degere debent; saepiusque vidi per noctem in parvo eo spatio decem ad duodecim mulieres habitare, ita ut duae in eodem lectulo decumbere deberent. Noxias, quas tam exiguum spatium afferat, indicare non opus erit, unicuique eae satis manifeste apparebunt. Et si jam nunc spatium longe minus est, quam esse oportet, quid tunc, quando gravidarum numerus increscit, quod, opportunis consiliis captis, procul dubio eveniet?

Instituti, quale nunc est, noxiae, eo tempore magis adhuc conspicuae fiunt, quo dirus iste puerperarum morbus, febris puerperalis dictus, saevire

incipit, ut ante annum et dimidium accidit. Nullum datur cubiculum, in quo tales mulieres ab aliis separatae curari possint, ita ut tum istae, quae aeque ac aegrotantes brevi ante pepererunt, tum eae, quae partum quotidie exspectant, quaeque jam in clinicum receptae sunt, saevi istius morbi imaginem continenter ante oculos habeant, semperque metu vexentur, ne, unam post alteram morbo correptam, plerumque brevi tempore e medio sublatam videntes, et ipsae morbo corripiantur.

Quis est qui momentum, quod animi conditio, quod terror et metus ad morbum procreandum habeant, negare vel possit, vel audeat? Et, quod peius adhuc, quis est qui morbum non contagiosum esse ostendere queat? In febre puerperali contagium produci, talique modo morbum ab una in alteram transmitti posse, plurimi pro certo, aut saltem admodum verisimile, habent auctores; et nihilominus aegrotantes a sanis segregare nequimus. Nulla occasio tali epidemia orta alius cubiculi eligendi, quod consentientibus omnibus prorsus necesse esset. Nonne vero, ut ante aliquot annos necessitate coacti fecerunt, totum clinicum in alium locum transferri potest, donec cubiculum infectum a contagio purgatum sit? Hac autem ratione metus necessario augetur. In ipso clinico obstetricio adsit cubiculum amplum aegris recipiendis aptum, in quod puerperae, suspicione febris puerperalis orta, transferri possint. In clinico praeterea duo ad minimum ampla cubicula adesse oportet, quorum alterum ad puerperas, alterum ad gravidas recipiendas inservire possit. In alio cubiculo quatuor simul parturientibus auxilium ferri posse oportet. Verum quidem est hodie numquam quatuor parturientes eodem tempore adesse, facile autem tale quid evenire poterit aucto earum numero.

Primum igitur quod requiritur spatium sufficiens est in quo recipiantur mulieres, occasio puerperas a gravidis segregandi, aegrotantes quoque a sanis. Quale spatium si in nosocomio nostro inveniri non potest, et inveniri me judice nequit, extra nosocomium quaerendum est, omnesque semper vires intendam ad mutationem istam obtinendam, quam puerperarum salus ab omni parte requirit.

Etiamsi vero spatium, in quo recipi mulieres possint, emendatum sit atque amplius factum, nondum peractum negotium erit; hac enim ratione earum, quae auxilium invocant, numerus non major redditur. Intelligi

prorsus nequit, quomodo in urbe, quam quinquaginta millia incolarum habitant, et quae pauperibus abundat, uti satis superque notum est; in urbe, ubi quotannis mille et quingenti infantes gignuntur, quorum centum et viginti ad centum et quinquaginta extra matrimonium procreantur; ubi plus quam trecenti partus quotannis in Dei gratiam, ut dicunt, perficiuntur; in tali urbe sexaginta tantum ad septuaginta mulieres auxilium in clinico obstetricio invocare, ubi omnia, quibus indigent, inveniunt, longe melius quam domi suae invenire possint; — idque minus adhuc intelligitur si a parvo isto numero quintam fere partem detraxerimus, quum quotannis plures aliunde advenientes gravidae in clinicum recipiantur, quo facto ex tota nostra urbe ne quinquaginta quidem tococomium adeuntes remanebunt. Quodsi hac in re nostram urbem, aut potius hanc non tantum sed et alias quoque patriae urbes, academia praeditas, cum aliarum regionum oppidis comparamus, exiguus hicce numerus magis adhuc animadversionem nostram excitat. In nonnullis Germaniae urbibus, quas incolarum numero bis terve urbs nostra superat, in tococomia academica longe plures quam hîc gravidae recipiuntur. In urbe Pragae quotannis plus quam duo millia mulierum in tococomium receptarum pariunt, et tamen istud oppidum vix centum et viginti millia incolarum continet. Quaenam igitur caussa est, cur eatenus patria nostra peregrinis regionibus hac in re sit postponenda, et qua ratione vitium illud emendari poterit?

Maxima pars pauperum tum in nostra urbe, tum in aliis quoque patriae nostrae, non nisi summa necessitate coacta nosocomium adit; est praejudicata profecto opinio, quae, uti jam diximus, sensim tantum paullatimque, si et nosocomiorum institutio congrua, et aditus introire cupientibus facilior et celerior factus fuerit, successu temporum poterit deleri.

Quod si de nosocomiis valet in universo, magis adhuc de tococomio verum est; plurimas gravidas clinicum obstetricium adire recusare constat; praejudicata illa opinio cum tempore speramus evanescet, in praesenti quidem nimis pervulgata est, quam ut ex omnium animis prorsus eripiatur. Dantur vero et aliae caussae, quae tolli omnino poterunt, et de his tantum nunc agere volo. Inter illas caussas primum fere locum tenet, quod in instituto academico, in quo liberalitatem vigere oportet, minime inveniri deberet: nempe *rei pecuniariae inopia*. Exigua summa est, quae in diversas

medicinae partes impendi potest; sumtus quotannis in clinicum obstetricium impensus paucorum centenorum florenorum summam excedere non debet, et ex summa illa non tantum instrumenta, quae requiruntur, paranda sunt, sed et cubicula bene instruenda atque sufficienti statu retinenda; eadem porro pecunia non solum tum ignis et lumen, tum vestimenta tegumentaque et medicamina, quibus opus est, solvenda, sed inde quoqne gravidis puerperisque alimenta quaerenda sunt, quorum alimentorum sumtus, pro exiguo numero earum, quae in tococomio nostro parturiunt, quotannis non minus quam quingentorum florenorum summam aequat.

Ex omnibus hisce sequitur nunquam fere gravidas aliquo ante partum tempore in tococomium recipi posse, sequitur etiam eas exercitationibus obstetriciis plerumque inservire non posse. Haud sane magni momenti est semel iterumque infantem nascentem videre, dari quoque ante omnia debet occasio observandi ipsius graviditatis decursum. Ab omni igitur parte necesse est ut jam aliquo ante partum tempore gravidas in clinicum recipere possimus, quod hodie non nisi rarissime fieri potest. Gaudeo autem me hic coram omnibus opinionem proferre posse, hac in re verosimiliter brevi notabilem emendationem esse exspectandam, et a benevolentia eorum, qui Nosocomii urbani negotia gerunt, omnia, quae concedere possunt, exspectemus; nunquam vero obliviscamur ea, quae fieri nequeunt, ab iis roganda non esse.

Hocce sublato obstaculo, aditu libero omnibus gravidis, quousque saltem requiritur, breviori longiorive ante partum spatio patente; si non amplius cogimur anxie calculare num forte gravida aliquot ante partum hebdomadibus clinicum intret, aut puerpera paullo diutius in eo remaneat, summa instituto obstetricio impensa non nimis exigua erit, et, quod pluris adhuc momenti, tunc multum jam factum erit ut numerus partuum notabili ratione increscat. Quae enim caussa est quare in aliis oppidis, quae nostra urbe, quod ad incolarum numerum attinet, longe inferiora sunt, major gravidarum numerus in clinica obstetricia recipiatur? Num omnes hae ex uno oppido proveniunt? Minime vero; magna earum pars ex vicinitate advenit, idemque etiam hîc obtinere poterimus, si cognitum fuerit gravidis jam aliquo ante graviditatis terminum tempore tococomium intrare licere. Hae quoque mulieres amplam exercitationis opportunitatem praebebunt,

nam raro tantum fiet ut mulieres, non in tococomium receptae, etiamsi moribus maxime dissolutae, ante partum saepius in clinicum veniant, ut explorationem tum externam tum internam subeant; quod apud eas tantum obtinere potest, quae in ipso tococomio degunt.

Altera ex caussis, quibus tam paucae gravidae in clinico auxilium quaerant, ubi tamen earum conditio ab omni parte praeferenda est conditioni, in qua domi versantur, quaerenda est in magno eorum numero, qui antea cuivis partui adstabant; sola hac caussa multae retinebantur, quae alioquin procul dubio venissent, sola hac caussa nullae fere nuptae tococomium intrant.

Antea prorsus necesse erat ut cuivis partui quatuor medicinae candidati praesto essent, idque necesse fuit ob majorem eorum numerum, nunc autem candidatorum numero longe minori facto hocce obstaculum sublatum est. Nunc si apud singulam parturientem duo adsunt, quisque longe plura adhuc videbit quam antea; si duo tantum adsunt tococomii metus et fastidium sensim sensimque evanescet. Hoc autem paucis mensibus nondum ita fore, aliquot fortasse annos requiri, admodum verisimile est; scimus enim omnes quam difficile sit praejudicatas opiniones non ex vulgarium tantum, sed ex humaniorum etiam animis evellere; sed etiamsi difficulter evellantur in dies tamen vim suam amittunt, et sic etiam praejudicata illa et apud multas, quin plurimas vigens, de tococomio opinio successu temporis, et brevi quidem ut speramus, delebitur.

Jam vero si in posterum duo tantum cuivis parturienti praesto sunt, hujus mutationis major parturientium numerus non sola erit salutaris sequela, sed iis quoque qui partui intersunt longe optabilius est, quod non majori simul numero adsint. Quid enim, vulgo saltem, locum habet, quando quatuor, aut ut aliquando evenit quinque vel sex assistentes, ut dicuntur, adsunt? Tam facile tunc tempus confabulando terimus, neque utilibus rebus occupati sumus, saepeque alter libenter alteri curam relinquit explorationem instituendi; ita ut antea non raro factum sit, ut unus aliusve per plures horas partui interfuisset, nec semel ipse explorasset. Dissipabantur nonnunquam decem pluresve horae, quem ad finem? Ut videretur, quomodo infantis caput et truncus nascerentur, quod profecto longe minoris est momenti, quam accurata totius partus decursus observatio. Et etiamsi plurium adsistentium praesentia non id efficiat ut tempus desidiae

detur; etiamsi quisque libenter explorare velit, tali explorationi in casu modo allato non apta occasio datur, quia nequaquam licet mulierem tam saepius explorare, neque explorationem tantopere producere, quantopere a novitiis, si aliquid distinguere velint, fieri solet et debet. Si contra duo tantum adsunt, eorum uterque partus decursum accurate observare poterit, tunc iste qui et senior est, et majorem jam experientiam sibi comparavit, juniorem in explorando adjuvare poterit; tunc facilius, quam si plures adsunt, per libera intervalla, rebus utilibus occupati erunt, multaeque horae, per quas non raro in tococomio morantur, non amplius prorsus perditae erunt. Si praeterea remanenti tempore exercitationes in phantasmate instituuntur, et instrumentorum cognitio addiscitur, illud tempus non vacuum erit, tunc tococomium revera exercitationis aptam occasionem praebebit.

Hac ratione practica artis obstetriciae pars in academia nostra revera utilis fiet, et scopum feriet; simul quoque firmiter credo hac demum via sufficientem parturientium numerum obtineri posse. Ut iis, quae in instituto nostro desiderantur, prospiceretur, proposuerunt ut medicinae candidati etiam extra nosocomium parturientes observarent, iisque auxilium ferrent. Cujus autem auspicio partus istos observabunt? Auspice obstetrice? Nemo profecto erit, qui desideret. Auspice eo, cui tradere disciplinam obstetriciam in academia nostra mandatum est? Hoc fieri nequit, tempus enim illi prorsus deesset. An igitur partubus illis aderunt auspice alio quovis obstetricatore? Et hoc fieri non potest quin academicae institutioni magnopere noceatur. In ipso tococomio numerus partuum tantus esse debet, ut justae exercitationi sufficiat, et, uti vidimus, hunc scopum, si non statim saltem sensim sensimque, attingere poterimus. Sed quoque tunc unius adhuc rei cura habenda erit, ejus nempe ut medicinae candidatis occasio praebeatur partus sic dictos praeternaturales numero satis magno videndi et terminandi. Hoc obtinere poterit, quando partus urbis sumtibus locum habentes, auspice eo, qui disciplinam obstetriciam tradere debet, geruntur. Tunc in quovis casu difficiliori ejus auxilium invocaretur, tunc ille cuivis partui praeternaturali adesset, et candidatis occasionem talium partuum etiam extra clinicum observandi et finiendi praebere posset.

Quae hic proposui non facile fortasse instituentur, spero tamen fore ut

propositum illud temporis lapsu, bene enim scio hoc in praesenti fieri nequire, revera locum habeat.

Hucusque in serie lectionum in academia nostra habendarum nulla mentio facta est *de morbis mulierum et infantum*, sed cuivis relinquebatur ut semet ipsum, quantum posset, exerceret. Etiamsi dictae medicinae partes non ad meam provinciam pertineant, si stricto ac vulgari sensu accipitur, pertinent omnino ad eam liberiori et ampliori sensu acceptam; et revera omnia, quae tum mulierem spectant, tum propriam muliebrem vitam, ad obstetricatorem omnino pertinent; nec minoris momenti isti morbi sunt, qui prorsus aut praesertim saltem infantili aetati proprii sunt. Utraque morborum species digna omnino est, quae separatim tractetur, ad quod faciendum vires mihi sufficiant opto.

Multa profecto requirentur ad obtinendum institutum tum chirurgicum, tum obstetricium, quale supra depinxi; sumtus, ut per se patet, majores fient, fructus autem, quos tunc feret institutio, horum omnium optima plenaque remuneratio erunt; et si a summa in patria potestate mutationes istae obtineri nequeunt, quandoquidem ab ista potestate subsidia pecuniaria majora concedi non possunt, tunc Rheno-Trajectini incolae, speramus sed exspectamus simul, ostendent scientias se doctrinasque magno pretio habere, atque semper paratos esse tam urbis saluti, quam academiae, quae nunc per duo jam saecula floruerit, quantum possint prospicere.

Ex intima animi convictione ea, quae supra locutus sum, dixi; aperte ac libere, quae nobis desunt, ostendi, et, quantum potui, indicavi remedia, quibus deficienti succurrere possimus. Veritati me, quantum scio, fidelem semper praestiti; nemini ingrata sit veritas.

Eorum, quae hac occasione dicere mihi proposui, restat altera pars eaque sane gratissima. Quidni enim Vos, Viri Amplissimi, lubenter compellarem, utpote qui me muneri, quod gero, parem judicastis, Regique me ut crearer commendare voluistis! Sentio muneris meis humeris impositi gravitatem, scio multa a me expeti, quorum peritia usu tantum et experientia comparatur, et quibus rite docendis maturior aetas quam mea magis fortasse par esset. Vel sic tamen spes, quam in me posuistis Viri Am-

plissimi, ne admodum Vos fallat, quoad possum studebo. Utinam mihi vires suppeditent ut dignum me praestem exspectationibus vestris. Scio equidem et probe sentio mihi multa deesse, sed eo majori teneor desiderio addendi ea, quae adhuc in me desiderantur; cui desiderio, quo semper flagrabar, quum jam operâ vestrâ satisfaciendi locus mihi datus sit, Vobis per totam vitam gratias agere me jubebit mens laetis exspectationibus plena. Etiamnunc tamen vestram imploro indulgentiam, nec frustra me implorare autumo. Locus enim, in quo me collocastis, istiusmodi est, ut nisi pedetentim progressus faceremus, doctrinae copiam continenter augeremus, meliora inveniremus et ingenium nostrum in dies excoleremus, ludibrio essemus iis, quos instituere nos oportet.

Quodsi tabernaculum vitae in disciplinarum studiis ponere, aliis prodesse potuero, vestrae munificientiae, Viri Amplissimi, id me debere ex animo profitebor; Vobis vitae meae felicitatem debebo, quum me honorifico munere ornaveritis, quo nihil, fateor, mihi optatius vel fuit, vel hodie est.

Quod munus ut honorificum est accipere, sic honorificentius est digne probeque gerere: atque equidem munere, quo me decorastis, ita fungi studebo, ut quum jam in praesenti dignus judicer fide vestra, in posterum cum benevolentia vestra favorem amicitiamque mereri videar!

Jam ad Vos me converto, Viri Clarissimi, jam Collegae mei aestumatissimi, quondam, pro parte saltem, per longius breviusve temporis spatium Praeceptores carissimi! Credite me cum reverentia quadam dulce mihi illud Collegae nomen effari. Accipite quaeso cum benevolentia recens collegio vestro adscriptum! Quid? Benevolentiam erga me vestram invocem? Praeteritorum me immemorem jure dixissetis, si Vos mihi propitios esse vellem, deque futuris vota facerem. Maneat precor idem vester erga me animus; benevolentia ista dignum me gerere assidue, credite, conabor.

Gratus me animus cogit inprimis Vos alloqui, Viri Clarissimi, qui quondam mihi dilecti Praeceptores fuistis, et in quorum me numerum jam relatum video. Saluberrimos fructus, quos ex institutione vestra discipulus percepi, collega non sum obliturus, sed pluris, si fieri poterit, aestimaturus sum; mihi vestro discipulo et multa quotidie addiscere cupienti auxilium vestrum ne denegete. Utinam semper Vos, Viri Clarissimi, benignos non tantum Collegas sed etiam Praeceptores inveniam!

De vestra in me amicitia, Collegae ex facultate medica, Viri Clarissimi Suerman, Schroeder van der Kolk, Loncq et Donders, si dubitarem impius essem, toties enim eam expertus sum, ut supervacaneum foret pro benevolentia vestra nova vota suscipere. Sinite me conatibus vestris addere meos, mihique infirmo fortasse pede progredienti Duces estote viae periti; nam eandem viam Vobiscum inibo, et eodem Vobiscum tensurus sum ad veram nempe sinceramque rerum medicarum scientiam. Hanc ut quam optime percipiamus et cum discipulis caris communicemus, accipite me socium, ardoris et studii plenum.

Vobis imprimis, Viri Clarissimi Schroeder van der Kolk et Loncq, solemni hac occasione justas, quas debeo, gratias imo pectore ago, non solum pro egregia institutione vestra, qua frui mihi contigit, verum etiam pro liberalitate et amicitia, quam in discipulum vestrum conferre voluistis. Vestram in me benevolentiam in posterum tantam imprecor, quanta gratia me Vobis devinctum esse sentio.

Te vero, Cl. Suerman, si ultimo loco alloquar, idcirco non videar de tuis erga me meritis aliquid detraxisse. Quae enim, quantaque sint, quae Tibi debeo, sentio equidem sed verbis exprimere non possum. Persuasum Tibi sit gratam acceptorum beneficiorum recordationem ad extremum usque vitae diem permansurum. Quodsi consilia tua saluberrima, et perspicientia, qua polles, naturae humanae mihi jam in gravissimis vitae temporibus praesidio fuerint; si hucusque nihil habuerim praeter gratam mentem, quo collata in me beneficia remunerarem, ne nunc quidem alia profiteri, aliaque promittere necesse est, praeter hoc, me ex ubere fonte experientiae tuae et consiliorum tamdiu avide esse hausturum, quam et per humanitatem tuam mihi licuerit, et Tibi a summo Numine vegeta senectus tributa fuerit. Te veneror, me sicut facis amare perge!

Paucis Te quoque alloquar, Carissime Donders, qui quamvis me prior facultati adscriptus, mecum tamen facultatis nostrae minimus natu es. Sit aetas, par utriusque nostrum, ratio, cur pariter quoque et conjunctis viribus agamus; quumque me in via ad honores praeiveris, de multis quoque mihi praeire et poteris et voles. Ita enim fore, propter amicitiam, quae inter nos intercessit, existimo, quam ut antea magni feci, sic in posterum quoque faciam: sim contra Tibi et ego gratus amicus!

Non possum, quin Tibi etiam, Patrue dilectissime, hac opportunitate gratias agam pro omnibus iis, quae a Te, quamdiu civium academicorum ordini adscriptus eram, et postea quoque, accepi. Sis mihi dehinc idem, qui hucusque fuisti, ut non consanguinitatis tantum, verum etiam amicitiae vinculis conjuncti simus!

Et quibus Te verbis compellem, optime Pater? Paucis sane aut nullis ut Tibi significem, quot quibusque me beneficiis Tibi devinctum sentiam, vel ut Tibi gratias agam pro cura in me posita, et sumtibus, quibus non pepercisti ut curriculum vitae, quod intrare ardebam, honeste feliciterque conficerem. Jam omnia quae sperasti, sat scio, ex voto processerunt; et si de munere, mihi mandato, maxima, qua potui, laetitia affectus sum, ejus laetitiae non minima pars inde orta est, quod felici sorte, quae mihi contigit, tuam simul felicitatem augeri sentirem. Toto pectore Deum optimum, maximum, precor ut diu Te incolumem servet, meaeque felicitatis testem, ut diu me conspiceris gravissimo munere digne fungentem!

Tandem ad Vos me converto, Juvenes ornatissimi, Commilitones amicissimi, quibuscum mihi via, quae ad scientiam ducit, erit ineunda. Insigni Curatorum quam in me posuerunt fide, et delectu Regis vocatus sum ut viam istam Vobis munirem. Audivisti me ingenue vitia institutis nostris inhaerentia enumerantem: utinam Vos etiam videretis ista vitia, nisi omnia, saltem pleraque esse sublata; sed etiamsi vigeant, nec fortasse statim corrigi queant, nos tamen, exiguo praesidio instructi, maxima conemur; utamur iis, quae in promptu sunt; et Vobis equidem consiliis monitisque, quantum potero, praesto semper esse studebo.

Finis, quo tendimus, pulcher est: ut afflicto humano generi opem feramus, ut miseriis mortalium subveniamus, en summum illud, quod nobis propositum est; et quo plura praesidia nobis undique comparaverimus, eo melius feliciusque consilium illud perficiemus. Scio equidem nondum omnia in me inveniri, quae jure posceretis; sed scio etiam me omnia esse facturum ut dignus videar, qui dux Vobis et praeceptor appeller. Omnem cognitionis scientiaeque materiem, quam vel ex studiis, vel ex usu rerum percepi, omniaque quibus valeo in vestrum usum conferam, nec operae curaeque parcam, ut boni chirurgi et obstetricatores evadere possetis: verbo, id efficere conabor, ut rite parati practicam vitam intrare possitis.

Quanam igitur ratione hac in re versabor, qualis erit necessitudo, quam inter non intercessuram esse cupiam? An tantum magistri locum teneam inter Vos? Minime vero; nam nec aetati meae, neque animo istiusmodi quid congruum esset. Praeceptorem me quidem Vobis fore cupio, sed amicus esse longe malo, quandoquidem mihi persuasum sit, nisi invicem amicitiae vinculis juncti simus, meam Vobis institutionem revera utilem esse non posse. Sed praeterita mecum reputans, non est quod precer, ut bono in me animo sitis: humanitatem vestram toties jam expertus sum, ut non dubitam, quin et postea mihi ea gaudere contingat. Sic et Vos multum contuleritis ad muneris, mihi impositi, gravitatem sublevandam.

Vobis denique, quotquot huc convenistis, Auditores humanissimi, gratias ago, quod et hoc loco adesse, et me disserentem audire voluistis. Sint verba mea, uti attente auscultastis, sic benigne quoque a Vobis excepta. Sitis, precor, diu florentis atque prosperae Academiae nostrae testes! Honorifico nomine, quo celebratur, magis magisque digna sit, ut revera aliquando dici mereatur *Scientiarum Universitas.*

DIXI.

SERIES LECTIONUM
IN ACADEMIA RHENO-TRAIECTINA
HABENDARUM INDE A DIE III M. SEPTEMBRIS ANNI CIↃIↃCCCXLIX USQUE AD FERIAS AESTIVAS ANNI CIↃIↃCCCL.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

Encyclopaediae theologicae partem priorem tradet H. Bouman, diebus veneris, horâ X.

Theologiae naturalis, sive *Philosophiae de Deo*, *historiam recentiorem* enarrabit H. Bouman, diebus iovis et veneris, horâ IX.

Historiam Ecclesiae Christianae, imprimis *Societatis*, a Christo ad nostram usque aetatem, duce *Compendio* suo *Hist. Eccl.* Vol. I et II. (Traj. 1840 et 1844), enarrabit H. I. Royaards, diebus lunae et martis, horâ XII, mercurii, horâ II.

Patristicam, interpretando Justini M. *Apologiam* I et II, secundum *Chrestomathiam* suam *Patristicam*. Vol. II. Traj. ad Rhenum, 1837, docebit H. I. Royaards, diebus iovis, horâ I.

Jus ecclesiasticum, *v. commune*, *v. Nederlandicum*, explicabit H. I. Royaards, diebus iovis, horâ XII.

Critices praecepta ad *difficiliores S. S. locos* applicabit H. Bouman, diebus lunae, horâ IX.

Hermeneutices sacrae conspectum tradet H. Bouman, diebus martis, horâ IX.

Locos V. T. selectos interpretabitur H. Bouman, diebus iovis, horâ X.

Posteriores epistolas catholicas explicabit H. Bouman, diebus lunae et martis, horâ X.

Theologiam dogmaticam tradere perget H. E. Vinke, diebus lunae, martis et iovis, horâ XI.

Collocutionibus *de Theologia Paullina*, cum commilitonibus habendis, vacabit H. E. Vinke, die veneris, horâ XII et I. p. m.

Ethicam Christianam docebit H. I. Royaards, diebus lunae, martis et mercurii, horâ I.

Theologiam pastoralem tradere perget H. E. VINKE, diebus martis, iovis et veneris, horâ VIII.

Puerorum doctrinae Christianae initiis *erudiendorum* exercitationem instituet H. E. VINKE, die veneris, horâ XI.

Commilitonibus, *orationes sacras* habentibus, praesides aderunt H. BOUMAN, H. I. ROYAARDS et H. E. VINKE, diebus et horis, tum sibi, tum commilitonibus maxime commodis.

Publicis *disputandi* exercitationibus praeerunt alternatim, die mercurii, horâ I, H. BOUMAN, H. I. ROYAARDS et H. E. VINKE.

IN FACULTATE IURIDICA.

Ius Pandectarum tradet A. C. HOLTIUS, diebus martis, mercurii, iovis, veneris et saturni, horâ XII.

Institutiones Iustiniani interpretabitur B. J. L. DE GEER, diebus lunae, martis, mercurii, iovis, veneris et saturni, horâ VIII.

Historiam Iuris Romani tradet B. J. L. DE GEER, diebus lunae, horâ XII, iovis, horâ X, et saturni, horâ XII.

Encyclopaediam Iuris exponet B. J. L. DE GEER, diebus martis, mercurii et veneris, horâ I.

Ius civile Nederlandicum docebit J. VAN HALL, diebus lunae, martis, mercurii et iovis, horâ I.

Ius mercatorium et maritimum exponet J. VAN HALL, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ IX.

Rem iudiciariam et rationem procedendi in causis civilibus explicabit J. VAN HALL, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ X.

Exercitiis practicis, a provectioribus instituendis, praeerit J. VAN HALL, diebus lunae, horâ XII.

Praecipua iuris civilis Nederlandici principia, in usum eorum, qui arti chartularii sive tabellionis operam dare cupiunt, exponet J. VAN HALL, diebus martis, mercurii et iovis, horâ VIII.

Historiam gentium recentiorum politicam tradet I. ACKERSDYCK, diebus martis, iovis et saturni, horâ IX.

Statisticam I. ACKERSDYCK, iisdem diebus, horâ XI.

Oeconomiam politicam docebit I. Ackersdyck, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ XI.

Disciplinae Iuris naturalis fata et praecipua placita exponet G. G. Vreede, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ IX.

Ius publicum Batavum tradet G. G. Vreede, diebus lunae et martis, h. VIII.

Ius gentium et Europaeum G. G. Vreede, diebus martis et saturni, horâ X.

Ius criminale, tam *Batavum* quam *commune*, docebit G. G. Vreede, diebus mercurii, iovis et veneris, horâ VIII.

Codicem Quaestionum criminalium explicabit G. G. Vreede, diebus veneris et saturni, horâ I, die iovis, horâ X.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITTERARUM HUMANIORUM.

Litteras Latinas A. van Goudoever docebit, diebus martis, mercurii, iovis, veneris, horâ XI, interpretando Sallustium *de Bello Iugurthino* inde a capite LI. et Virgilii l. III. *Aeneidos.*

Antiquitatem Romanam A. van Goudoever, diebus martis, mercurii, iovis, veneris, horâ X.

Litteras Graecas docebit S. Karsten, diebus martis, mercurii, iovis et veneris, horâ XII, interpretando Aristophanis *Plutum* et Demosthenis orationem *de Corona*, adhibita Aeschinis oratione *in Ctesiphontem.*

Antiquitatem Graecam S. Karsten, diebus mercurii et veneris, horâ IX.

Litteras Hebraicas tradet I. C. Swyghuisen Groenewoud, cum interpretandâ *Grammaticâ*, tum *hujus* ut et *Syntaxeos* usu in legendis quibusdam V. F. capitibus historicis monstrando, diebus luuae, horâ I, martis, horâ II, mercurii, horâ X et II.

Litteras cum *Aramaeas*, tum *Arabicas*, I. C. Swyghuisen Groenewoud, die mercurii, horâ XII, et die iovis, horâ XI.

Antiquitatem Hebraicam I. C. Swyghuisen Groenewoud. diebus lunae, martis, mercurii et iovis, horâ IX.

Ceterum provectiorum commilitonum desideriis, quoad poterit, satisfaciet libentissime I. C. Swyghuisen Groenewoud.

Litteras Belgicas et litterarum Belgicarum Historiam exponet L. G. VISSCHER, diebus lunae, martis, veneris et saturni, horâ X.

Praecepta Stili bene Belgici L. G. VISSCHER, diebus martis, iovis et saturni, horâ II.

Historiam gentium antiquarum, praecipue *Romanorum*, enarrabit S. KARSTEN, diebus martis et iovis, horâ I.

Historiam medii aevi et recentiorum temporuu I. ACKERSDYCK, diebns mercurii et veneris, horâ I.

Historiam Patriae L. G. VISSCHER, diebus lunae et martis, horâ XI, iovis, horâ X, saturni, horâ XI.

Logicen docebit C. G. OPZOOMER, diebus iovis, veneris et saturni, horâ II.

Metaphysicen C. G. OPZOOMER, diebus iovis, veneris et saturni, horâ I.

Historiam philosophiae veteris enarrabit S. KARSTEN, diebus lunae et iovis, horâ II, aliâve commodâ.

Historiam philosophiae recentioris ipsa philosophorum scripta explicando tradet C. G. OPZOOMER, die iovis, horâ p. m. V—VII.

Exercitationes Oratorias moderabitur A. VAN GOUDOEVER, die saturni, horâ I.

Institutiones Paedagogicas habebit S. KARSTEN, die saturni, horâ XI et XII, partim *Paedagogiae historiâ* enarrandâ, partim moderandâ interpretatione selectorum *Pindari* et *Horatii* carminum.

Disputandi exercitationibus praeerunt, alternis hebdomadibus, die saturni, horâ I, A. VAN GOUDOEVER et S. KARSTEN.

G. DORN SEIFFEN, Litt. Hum. Lector, praecipua, tam antiquarum, quam recentiorum, gentium historiae facta enarrabit, gentesque quod ad culturae progressus inter se comparabit, diebus mercurii et saturni, horâ XI, aliâve, commilitonibus magis commodâ.

IN FACULTATE MEDICA.

Anatomen docebit I. L. C. SCHROEDER VAN DER KOLK, quater per dierum hebdomadem, horâ IV.

Physiologiam I. L. C. SCHROEDER VAN DER KOLK, diebus lunae, martis et iovis, horâ VIII matutinâ, die mercurii, horâ IX.

Anatomen pathologicam, bis per dierum hebdomadem, I. L. C. Schroeder van der Kolk, horâ auditoribus commodâ.

Dissectionibus cadaverum anatomicis, opportuno anni tempore instituendis, praeerit quotidie I. L. C. Schroeder van der Kolk.

Pathologiam exponet B. F. Suerman, quater per dierum hebdomadem, h. IX.

Materiem Medicam et praecipua *Therapiae generalis* capita exponet G. I. Loncq, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ II.

Pharmaciam G. I. Mulder, die veneris, horâ X—XII.

Pharmacologiam et *Historiam plantarum medicinalium* tradet P. Harting, diebus iovis et veneris, horâ XI.

Anatomen generalem docebit et *Organorum fabricam subtiliorem normalem et morbosam* demonstrabit P. Harting, diebus mercurii et veneris, horâ I.

Nosologiam et Therapiam specialem G. I. Loncq, diebus martis, iovis et saturni, horâ IX.

Exercitationes Clinicas in arte Medica quotidie moderabitur G. I. Loncq, horâ XI, in Nosocomio Academico.

Theoriam disciplinae Chirurgicae tradet B. F. Suerman, quater per dierum hebdomadem, horâ VIII.

Historiam Chirurgiae exponet B. F. Suerman, diebus et horis dein indicandis.

Biologiam generalem exponet F. C. Donders, die mercurii, horâ XI, die iovis, horâ X.

Ophthalmologiam docebit F. C. Donders, diebus mercurii et saturni, horâ I.

Anthropologiam, praecipue ut juris studiosis propaedeusis sit ad medicinam forensem, docebit F. C. Donders, diebus veneris et saturni, horâ X.

Medicinam forensem exponet F. C. Donders, dieb. merc. et vener., horâ II.

Politiam medicam, diebus iovis et saturni, horâ II, F. C. Donders.

Experimentis et *Indagationibus physiologicis* in laboratorio physiologico quotidie praeerit F. C. Donders.

Sectionibus cadaverum, in usum tum anatomico-pathologicum, tum medico-forensem, datâ occasione, praeerit quotidie F. C. Donders, horâ XII et dimidia.

Institutiones clinicae in arte chirurgica, ophthalmiatricae, ceterae, nec non *operationes chirurgicae*, opportuno tempore in cadavere instituendae, deinceps indicabuntur.

Hoc item valet de *artis obstetriciae theoria* et de *exercitationibus obstetriciis practicis*, in tococomio academico habendis.

I. I. Wolterbeek, quamvis munere suo defunctus sit, civibus tamen Academicis officia humanitatis praestare, praesertim Medicinae studiosis qualibet opportunitate prodesse, haud recusabit.

IN FACULTATE MATHESEOS ET PHILOSOPHIAE NATURALIS.

Physicen experimentalem exponet R. van Rees, diebus lunae, martis, mercurii, iovis et veneris, horâ I.

Mechanicam analyticam R. van Rees, dieb. lunae, mercurii et veneris, h. XI.

Physices mathematicae capita selecta R. van Rees, dieb. mart. et iov., h. XI.

Chemiam theoreticam G. I. Mulder, die lunae, horâ X.

Chemiam generalem et applicatam, tam organicam quam anorganicam, tradet G. I. Mulder, diebus lunae, martis, mercurii et iovis, horâ IX.

Chemiam physiologicam G. I. Mulder, die veneris, horâ IX.

Chemiam analyticam G. I. Mulder, diebus lunae, martis, mercurii, iovis et veneris, horâ XII.

Chemiam artibus adhibitam, necessariâ datâ opportunitate, docebit P. J. I. de Fremery, die martis, horâ pomeridianâ VI—VIII.

Chemiam practicam G. I. Mulder, quotidie in Laboratorio Chemico.

Botanices et Physiologiae plantarum elementa exponet C. A. Bergsma, diebus lunae, martis et mercurii, horâ XI.

Botanicam Historiam plantarum medicinalium C. A. Bergsma, diebus lunae et martis, horâ XII.

Anatomiam plantarum C. A. Bergsma, diebus et horis auditoribus commodis.

Oeconomiam ruralem C. A. Bergsma, diebus mercurii et saturni, horâ XII, duce compendio suo: *Handboek voor de Vaderlandsche Landhuishoudkunde*, ed. Traj. ad Rhen. 1842.

Excursionibus Botanicis singulis hebdomadibus praeërit C. A. Bergsma.

Zoologiam Th. G. van Lidth de Jeude, diebus lunae et martis, horâ X.

Anatomiam comparatam Th. G. van Lidth de Jeude, die mercurii, horâ X.

Anatomen et *Physiologiam plantarnm* docebit P. Harting, diebus martis et iovis, horâ pomeridianâ II.

Astronomiam theoreticam et practicam quater per dierum hebdomadem tradet A. S. Rueb, Astronomiae Lector, diebus et horis auditoribus commodis.

Astronomiam popularem, bis per dierum hebdomadem, A. S. Rueb, diebus et horis auditoribus commodis.

Elementa matheseos docebit C. H. D. Buys Ballot, diebus lunae, martis et veneris, horâ VIII, die saturni, horâ IX.

Stereometriam, *trigonometriam sphaericam* et *algebram* diebus mercurii, iovis et saturni, horâ VIII.

Algebrae superioris methodos explicabit C. H. D. Buys Ballot, diebus et horis auditoribus commodis bis per dierum hebdomadem.

Geometriam descriptivam tradet C. H. D. Buys Ballot, diebus lunae et martis, horâ XII, *calculum integralem* diebus mercurii, iovis et veneris, eâdem horâ.

Methodum docendi mathesin horis auditoribus commodis exponet C. H. D. Buys Ballot.

Geologiam docebit C. H. D. Buys Ballot, bis per dierum hebdomadem.

J. H. Hisgen, litterarum Germanicarum Lector, diebus et horis auditoribus commodis, *Litteras Germanicas et Litterarum Germanicarum historiam, inde a sec. XVIII*, exponet.

J. Venning, litterarum Anglicarum Lector, *Litteras Anglicas* docebit, horâ auditoribus commodâ.

L. de France, Academicus Gladiatoriae artis Magister, quotidie aptum et elegantem gladii usum docebit.

Bibliotheca Academica diebus lunae, martis, mercurii, iovis, veneris et saturni, ab horâ XII in IV, feriarum autem tempore singulis diebus iovis, ab horâ I ad III, unicuique patebit. Museum Zoologicum quotidie patebit.

NUMERUS STUDIOSORUM

IN ACADEMIA RHENO-TRAJECTINA

DIE 31 DECEMBRIS 1849.

In Facultate	Theologica	118.
〃 〃	Juridica	161.
〃 〃	Philos. Theor. Litter. Human.	11.
〃 〃	Medica	36.
〃 〃	Discipl. Math. et Phys.	13.
		339.

Praeterea in album academicum nomina studiosorum in diversis Athenaeis studiis operam navantium relata sunt, eo tantum consilio, ut hic examinentur et Doctores creentur, quorum

in Facultata	Theologica	6.
〃 〃	Juridica	23.
〃 〃	Phil. Theor. et Litt. Hum.	3.
〃 〃	Medica	5.
〃 〃	Discipl. Math. et Phys.	2.
		39.

DOCTORES CREATI

IN ACADEMIA RHENO-TRAJECTINA

A DIE 26 MARTII 1849 AD DIEM 26 MARTII 1850.

RECTORE HERMANNO JOHANNE ROYAARDS.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

d. 21 Junii. DIDERICUS HARTING, Roterodamensis, honoris caussâ Theologiae Doctor creatus est.

IN FACULTATE JURIDICA.

d. 26 April. ISAÄCUS VIZÉVENE, Schiedamensis, defensa publice Dissertatione *continente adnotationem ad loca selecta tituli digestorum de actionibus emti venditi*, J. U. D. *cum laude.*

d. 7 Maji. LUDOVICUS HUBERTUS MATTHEUS LE CLERCQ, Ruremundensis, defensis privatim Thesibus, J. U. D.

d. 21 Maji. JOHANNES HENRICUS CHRISTIANUS CAZIUS, Leodiensis, defenso privatim Specimine Historico-Juridico *de Judice delegato ad quaestiones criminales*, J. U. D. *cum laude.*

d. 25 Maji. JOHANNES HENRICUS LEOPOLDUS HOFFMANNS, e pago Horst, Limburgensis, defensis privatim Thesibus, J. U. D.

d. 30 Maji. PETRUS HERINGA CATS, Leovardia-Frisius, defensis privatim Thesibus, J. U. D. *cum laude.*

d. 1 Junii. CORNELIUS HENRICUS BACKER, Amstelodamensis, defensa publice Dissertatione *de poena mulctae pecuniariae*, J. U. D. *cum laude.*

d. 15 Junii. JACOBUS 'T HOOFT, Zutphaniensis, defensis privatim Thesibus, J. U. D. *magna cum laude.*

d. 20 Junii. JANUS GUILIELMUS FAEST, Amstelodamensis, defensis privatim Thesibus, J. U. D.

d. 21 Junii. NICOLAUS CORNELIUS LAMBRECHTSEN, Medioburgensis, defensis privatim Thesibus, J. U. D.

d. 22 Junii. Otto d'Aumale van Romondt, e vico Zeist, defensis privatim Thesibus, J. U. D.

d. 29 Junii. Guilielmus Arentius Wieling, Amstelodamensis, defensis privatim Thesibus, J. U. D.

d. 30 Junii. Guilielmus Joannes ten Hoet, Noviomagensis, publice defenso Specimine *sistente quaedam de tabulis status civilis secundum art.* 13. *C. C. N.*, J. U. D.

d. 30 Junii. Lambertus Eduardus Lenting, Indo-Batavus, defenso privatim Specimine Historico-Politico *de Gasparo Fagelio, consiliario*, J. U. D. *magna cum laude.*

d. 28 Sept. W. A. Henny, defensis privatim Quaestionibus, J. U. D.

d. 12 Oct. Eduardus Alexander Sandbrink, Trimontensis, defenso publice Specimine Historico-Juridico *de advocatorum, qui in Belgio Septentrionali floruerunt, juribus et doctrinâ*, J. U. D. *magna cum laude.*

d. 16 Oct. Cornelius Bachianus Adrianus Moerkerk van Steel, Amisfurtensis, defensis privatim Thesibus, J. U. D. *cum laude.*

d. 17 Oct. Ysbrandus Janus Henricus de Kock, Rheno-Trajectinus, defensis privatim Thesibus, J. U. D. *cum laude.*

d. 24 Oct. Joannes Henricus van Delden, Daventriensis, defensis privatim Thesibus, J. U. D. *magna cum laude.*

d. 26 Oct. Guilielmus Carolus van der Breggen, Amstelodamensis, defensis privatim Quaestionibus, J. U. D.

d. 26 Oct. Guilielmus Adrianus Verhellouw, Sylva-Ducensis, defensis privatim Thesibus, J. U. D.

d. 18 Jan. Abrahamus Johannes Zubli, Amstelodamensis, defenso publice Specimine *de forma litterarum cambialium*, J. U. D. *cum laude.*

d. 29 Jan. J. W. S. van Baumhauer, defensis privatim Thesibus, J. U. D.

d. 20 Febr. T. van Rosegaarde Bisschop, Zutphaniensis, defensis privatim Thesibus, J. U. D. *cum laude.*

d. 21 Febr. A. H. de Bruyn, Roterodamensis, def. privat. Thesibus, J. U. D.

d. 27 Febr. Joannes Fredericus van Reede, Rheno-Trajectinus, privatim defenso Specimine Historico-Juridico *de Juribus Toparchicis, quae dicuntur, ratione habita novissimae legis imperii*, J. U. D. *cum laude.*

d. 28 Febr. E. A. van Emden, privatim defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude.*

d. 7 Mart. Guilielmus Leonardus Voorduin, publice defenso Specimine Juridico *de vi novae legis fundamentalis, inde ab ipsius promulgatione camputanda*, J. U. D. *magna cum laude.*

IN FACULTATE MEDICA.

d. 10 Maji. Adrianus van der Kloes, Amstelodamensis, defensis privatim Quaestionibus, Artis Obstetriciae Doctor, *cum laude.*

d. 1 Junii. Leonardus Johannes de Roock, defensa privatim Dissertatione *de Lichene Islandico*, Medicinae Doctor.

d. 4 Junii. Regnerus Lammerts van Bueren, ex oppido Geertruidenberg, defensa privatim Dissertatione *de lacte*, Medicinae Doctor *cum laude.*

d. 5 Junii. Guilielmus Josephus de Lespinasse, Haganus, defensa privatim Dissertatione, *continente quaedam de paralysi nervi facialis*, Medicinae Doctor *cum laude.*

d. 8 Junii. Petrus Taats, Rheno-Trajectinus, defensa privatim Dissertatione Medico-Obstetricia *continente historiam partus praematuri, arte provocati in foemina prima vice gravida*, Medicinae Doctor *cum laude.*

d. 16 Junii. Ysbrandus Keyser, e pago Zevenhuizen, defensa privatim Dissertatione *exhibente casum meningitidis, febrem biliosam mentitae*, Medicinae Doctor *cum laude.*

d. 29 Junii. Regnerus Lammerts van Bueren, ex oppido Geertruidenberg, defensis privatim Quaestionibus, Artis Obstetriciae Doctor *cum laude.*

d. 30 Junii. Justus Alderts Mensonides, Koudumo-Frisius, defensis privatim Quaestionibus, Chirurgiae Doctor *cum laude.*

d. 20 Dec. Regnerus Lammerts van Bueren, ex oppido Geertruidenberg, defensis privatim Quaestionibus, Chirurgiae Doctor *cum laude.*

d. 12 Jan. C. Lens, Rheno-Trajectinus, defensis privatim Quaestionibus, Artis Obstetriciae Doctor *cum laude.*

d. 12 Febr. Guilielmus Berlin, Amstelodamensis, privatim defenso Specimine, *continente quaedam de circulatione in cavo cranii*, Medicinae Doctor *magna cum laude.*

ACADEMIA

GRONINGANA.

NOMINA PROFESSORUM ET LECTORIS,

QUI,

INDE A D. XI OCTOBRIS MDCCCXLIX AD X OCTOBRIS MDCCCL,

IN ACADEMIA GRONINGANA

DOCENDI MUNUS OBIERUNT.

RECTOR MAGNIFICUS

JACOBUS HERMANNUS PHILIPSE.

SENATUS ACADEMICI ACTUARIUS

HENRICUS NIENHUIS.

IN FACULTATE JURIDICA.

H. NIENHUIS.
J. H. PHILIPSE.
C. STAR NUMAN.

IN FACULTATE MEDICA.

A. A. SEBASTIAN (Emeritus).
J. BAART DE LA FAILLE.
F. Z. ERMERINS.
J. HISSINK JANSEN.

IN FACULTATE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

TH. VAN SWINDEREN.
H. C. VAN HALL.
J. W. ERMERINS.
C. MULDER.
W. A. ENSCHEDÉ.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

P. HOFSTEDE DE GROOT.
L. G. PAREAU.
W. MUURLING.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

G. DE WAAL (Emeritus).
F. C. DE GREUVE.
J. A. C. ROVERS.
J. J. PH. VALETON.
J. A. C. VAN HEUSDE.
M. DE VRIES.

LECTOR PAEDAGOGICES.

W. HECKER.

SERMO

HABITUS A

JACOBO HERMANNO PHILIPSE,

CUM A. D. X M. OCTOBRIS A. CIƆIƆCCCL,

ACADEMIAE REGUNDAE MUNUS DEPONERET.

ARTIUM DOCTRINARUMQUE IN HAC ACADEMIA CURATORES, DOCTORES, STUDIOSI, FAUTORES, CIVES, HOSPITES, AUDITORES EXOPTATISSIMI!

Favete linguis animisque. Paucis vos morabor. Ex festi quippe recentis negotiis ac labore vixdum recreatum ad ultimam officii mei partem properandum esse admonuere diei Academiae anniversarii instantis solennia. Itaque, — quod multi quoque vestrum se probe intelligere amanter mihi significarunt, — pauci dies, quos a templi Academici dedicatione effluxisse novimus, non siverunt, ut meditatam hodie orationem adferrem de argumento aliquo ex doctrinarum studiis deprompto, hac eruditorum corona dignam, doctrinae adeo ubertate, oratoriis luminibus, et apta concinnaque materiae partitione commendabilem. Quamobrem nemini mirum acciderit, hodie me iterum oratoris personam induere gravatum esse, omnemque potius in eo curam posuisse, ut simplici commemoratione ad vos relatis, quae, me Rectore, Academiae evenisse constaret, officii legitimi finibus me continerem, munusque pro virili administratum brevi sermone in successorem transferrem.

A me tamen impetrare non potui, ut vobiscum recolerem festi pompam atque celebritatem magno nuper civium nostrorum gaudio et hilaritate gesti, quantumvis peracti iis animorum studiis, qualia prae se ferre deceat populum ingenuum atque ad veram liberalitatem humanitatemque compositum. Laetitiam igitur illam popularem Academiae nostrae cum gratam acceptamque tum honorificam et memoria dignam jam liceat praetermittere.

Rem quippe praeclare actam, recens memoria testatur, neque vacabunt caerimoniae, quibus interesse contigit, accurato, qui de iis ad posteros referat, scriptore. Caeterum quibus popularis adspiravit aura laudibus cumulati ex palaestra redierunt, neque meo adeo indigent praeconio; nos vero, collegae conjunctissimi! quibus muneris necessitas partem imposuit curarum et sollicitudinis insigniorem, si probabiliter officio functi videamur, habemus, quo nobis gratulemur et Academiae; sin minus, virtute nostra, id est, consilii conscientia nos involvere conabimur. — De me vero unum hoc addere liceat: nimirum vestro, viri clarissimi! nomine ac jussu id agere studui, ut Praesidi Senatuique Urbano, Ordinibusque hujus regionis debitas persolverem gratias pro eximiis benevolentiae documentis atque in Academiam nostram amore; quorum haud scio an nulla similem, nedum parem, prodiderit civitas patria. Hanc autem officii sanctissimi partem, quam ipsa muneris ratio Rectori injungere mihi videbatur, cum alii cedere turpe duxerim, nolite, quaeso, me ista censere arrogantia, quasi scilicet credidissem, facundo oris eloquio, doctrinaeve commendatione eorum me virorum aequare praestantiam, quos ad solennia illa dignius celebranda nonnullorum vota designarent, quibusque, si liber fuissem, ipse lubens meo favissem suffragio. Cum ergo honorificam stationem derelinquere vetaret religio, in eo studium omne mihi collocandum esse intellexi, ut quod facultati et ingenio deesset, diligentiore opera compensaretur, ut ne solenni hac occasione ex Senatus auctoritate verba faciens, orationem haberem munere, quo fungerer, honorifico, indignam, imo tempori et loco et vero optimorum civium erga Deum et patriam studiis convenientem. Cujus certe consilii exsequendi voluntatem, si Rectori Academiae Magnifico parata fuisset audientia, vos comprobaturos fuisse, jure quodem meo confido.

Tandem igitur obmutuere publicae laetitiae voces ac significationes, quibus cum incolis hujus civitatis singulis paene et universis, grato erga Academiam nostram animo pro hujus salute vota nuncupantibus festos illos dies concelebrare contigit. Neque tamen deposita studia, sive in tanti beneficii auctores, sive in bonas literas, novi templi splendore atque amplitudine tam honorifice habitas ornatasque. Instaurato quippe cum alma

matre foedere amoris ad suos quidem redierunt pristini Academiae alumni ac sodales, nostros vero studiorum socios atque commilitones, juvenes ornatissimos alacriter intermissa literarum et humanitatis studia repetere gaudemus. Itaque bene habet! nec nos sane, collegae aestumatissimi! sumus defuturi, utpote bene memores, eam esse publici, quo fungimur, officii rationem, ut, si quando in popularis hilaritatis communionem trahamur, mox ad seriora revocati, brevis gaudii horaeque ruentis usuram impensiore diligentia et in juventutem Academiam studio compensemus.

Ad Rectoris autem munus deponendum antequam pergere liceat, in recolenda anni mei memoria utinam ne a festis laetisque diebus ad tristem revocarer commemorationem carissimorum capitum, quae cum Academiae universae, tum amicis nostris sociisque studiorum flebili morti occubuere. At communem novistis, Auditores! mortalitatis legem: quotus quisque vero tam animo levis, tam importunus ac ferreus, quin vel in maximis vitae praesentis jucunditatibus piae locum relinquat memoriae defunctorum. Temperamentum igitur gaudii nimium forte exsultantis doloremque salutarem ne recusemus.

Decantatum a pueris tenemus, A. A! sed elegans illud *Horatianum:*

> Pallida mors aequo pulsat pede pauperum tabernas
> Regumque turres.

Abstineas, mors atra! precor. Nondum eluximus heroëm patriaeque amantissimum Guilielmum Regem, jamque domi sunt Regiae duo filioli, festivitate et oris suavitate insignes, parentum ocelli, patriae spes et amor: namque illorum cura ad omnem quidem Regiae vitae elegantiam, neque tamen ad aulicas ineptias, verum ad virtutem vere patriam tenuis adhuc et flexibilis ipsorum informatur juventus.

Aliter Summo vitae Arbitro visum est: alterum de duobus lugent parentes, lugent omnes patriae stirpisque Nassavicae amantissimi cives. Praematura, ut nobis videtur, morte exstinctus est mense Junio hujus anni Guilielmus Fridericus Mauritius, Guilielmi III filius natu minor. Nos quoque in doloris communionem venisse, non est quod dicam: illud vero

animadvertite, A. A! humanitatis Regiae insigne documentum. Cum Minister Regius, rebus civitatis domesticis Praefectus literis ad Rectorem et Senatum datis ingentem illum augustissimorum parentum luctum declarasset, nosque, ut par esset, cum reverentiae atque ingenui doloris significatione rescripsissemus, ex inopinato alteram accepimus epistolam de domo ipsa Regia depromptam, benignitatis plenam, dulcemque Regi acceptamque fuisse consolationem nostram palam testificantem. Tunc scilicet, collegae conjunctissimi! vere intelligere nobis videbamur, illas fuisse Regalis, sed solitae erga nos observantiae testes, hanc vero patris moerentis affectum atque benevolentiam prodere. Imperium quippe Regium et voluntas ut temperentur ac regantur ipsa, lege et instituto civitatis effici potest, benignitati atque amori imposita frena natura respuit.

In Curatorum collegium cum oculos convertimus, quam saepe aciem nostram fugiant flexus rerumpublicarum atque circuitus, sponte mentem subit cogitatio. Quem enim hîc praesentem salutare eramus soliti, virum nobilissimum Guilielmum Fridericum Ludovicum Rengers, eundem jam in hujus diei solennibus desideramus. Quippe Praesidis regionis Groninganae munere et officio abire jusserunt mandata Regis nomine ad ipsum data. Missionem quidem honestam — quid enim viro probo et honesto ignominiosum accideret — et vacationem a regunda his temporibus civitate, nemo quidem nostrum invidebit; quod vero inopinatus ille casus hanc ei mentem injecit, ut alio migrans Academiae nostrae curam probabiliter gestam deponeret, id sane, ut par est, graviter ferimus. Viginti enim annos in honorifica hac vitae statione prudentiam suam et in Academiam Groninganam studium adeo nobis probavit, eâque humanitatis et observantiae laude apud omnes floruit Academiae cives, ut neminem sane pudeat desiderii, quod omnium nomine expressimus, ut nemo non virum egregie de nobis rebusque nostris meritum votis precibusque lubens prosequatur.

Viro amplissimo in Academiae regimine Rex augustissimus successorem creavit virum gravissimum Bernardum Wichers, Curiae Groninganae Praesidem, in Ordinum Generalium numerum tum saepe antea tum hoc quoque anno populi suffragiis adlectum. Hic autem cum insigni Juris

peritia omnibus commendetur, variisque publici regiminis partibus magna cum laude administratis haud vulgarem contraxerit rerum bene gerendarum experientiam, spem nobis laetam excitavit, fore ut quem inter praestantes hujus Academiae alumnos referre nulli dubitarunt antecessores, eundem lumine suo collustrantem cernamus amplissimorum virorum collegium, et vero commoda atque salutem Academiae omnibus carissimae propugnantem ac promoventem. Ea, qua par est, observantia viro gravissimo, reipublicae causa absenti, item Academiae nostrae et Curatorum collegio de honore in ipsum recens collato gratulamur.

Viri amplissimi Oncko van Swinderen, et Jos. Gockinga aetatis provectae incommodis detinentur; nemo vero nostrum vitae laboriosae et laudabiliter peractae perfugium in placida ac tranquilla senectute viris de civitate et patria bene meritis non lubens apprecatur.

Amplissimo van Panhuys, caro nobis quondam discipulo, servatam ipsi ex difficili nuper ac tristi puerperio uxorem gratulamur.

A te quoque, aestumatissime van Imhoff! omnia domesticae sollicitudinis pericula avertat Summus, cui confidis, rerum humanarum Arbiter, laetusque et alacri studio cum civitatis, tum Academiae nostrae commodis servire pergas. Non repetam, quae tibi, vir gravissime! tanquam Senatus Groningani Praesidi nuperrime significavi, ne modestiae tuae sim molestus, neve ambitiosior dulci quidem sed eodem iterum officio fungi videar. Nempe cum placuisset ut in celebranda novi templi Academici dedicatione Rector Senatus nomine patrio sermone verba faceret, id profecto tempus, illa diei festivitas, gratiis agendis ob beneficii accepti magnitudinem atque congratulationibus fuit opportunissimum.

Hodierni vero officii ratio non sinit, ut silentio premam quae docentium ordini in utramque partem accidisse anni mei jamjam elabentis memoria animo suggerit. Utinam liceret abstinere; nam luctuosa superant.

Ac primum quidem ad nos pervenit nuncius de obitu collegae, tum senectute, tum eruditione venerabilis, Cornelii de Waal, ipsis Kalendis Decembribus superioris anni Amstelodami fatis functi. Suo quidem tempore exstinctum nemo negaverit; nam octavum et septuagesimum vitae annum expleverat, at viro placido ac leni placidiorem senectuti portum optavissemus.

Enimvero in urbem natalem, juvenilium studiorum et jucunditatum testem, haud diu a nobis secesserat, cum diros corporis cruciatus, mortis instantis certissimos nuncios expertus lecto adfigeretur, nec solatii quidquam, neque levaminis ex adstantium cognatorum alloquio auribus excipiens, sibi, ut videretur, relictus atque acutissimis doloribus, decumberet. Forti tamen, quali Philosophum deceat, imo vere sapientem, animo ad supremum usque omnia pertulisse, vitamque tandem auctori reddidisse, nobis perhibetur. Nec mirum: talem et hîc cognovimus acerbissimos suos suorumque casus perferentem, omnemque in Dei gratia atque amore spem collocantem.

Mirum quam fatis studiisque in diversa saepe trahentibus agitata fuerit ejus adolescentia. Ex quo enim puer sedecim annorum ex gymnasio Goudano sese ad Academicas scholas contulerat, primum quidem Amstelodamum ad patrem rediit, deinde vero Lugduni-Batavorum, ubi summos in Jure utroque honores impetravit, et Trajecti studiorum causa commoratus est. Fuit literarum humaniorum studio inprimis deditus, et philologiae adeo penetralia adiit, linguae Graecae, Latinae, Hebraeae et Arabicae thesauros perscrutaturus; Mathesin, Physicam et Astronomiam in deliciis habuit; fuit Jctus, Theologus, mercator; addamne an sileam, quod cum, primus e schola Heringana discipulus in numerum receptus sacri ministerii candidatorum, in eo esset ut stationem Euangelicam impetraret, vi armata rusticorum, de fide ejus orthodoxa fustibus certantium, paene loco pulsus sit? — has et alias vitae juvenilis tempestates, si cui ferat animus, legere est in celebri apud Groninganos programmate, quod anno hujus seculi sexto fasces Academiae deponens orationi subjungendum curavit v. cl. Seerpius Gratama. — Quod vero magis hujus loci videtur, praetermittere nolim, utpote vitae in doctrinarum studiis actae perpetuum futurum jucunditatis animique gratissimi fontem. Ne dicam de Theologorum celeberrimorum, quibus interfuit, scholis, Klinkenbergii, Bonneti, Royaardsii, tandem Heringae, juvenis audivit Wyttenbachium, Walravenum, Swindenum, Crassum, in Literis, disciplinis mathematicis, Jurisprudentia; — contractaque cum viris gravissimis, postea in patria celeberrimis, necessitudine et amico consortio adeo floruit, ut juventuti suae ac virilis aetatis vigori nihil facile sive ad honorem, sive ad utilitatis fructum cumulatius expetere potuisset. Cum igitur tandem Amstelodami consedisset, merca-

turae, quam a patre acceperat, florentissimae faciendae causa, neque in cultissimo hoc virorum quoque doctorum emporio dulcia ipsi literarum et Philosophiae studia remissius tractaret, quis miretur, A. A! in virum vere eruditum oculos convertisse Academiae Groninganae Curatores, quem JOHANNI BOSMANNO, vacante cathedra Logices, Metaphysices et disciplinae moralis, successorem destinarent. Conditiones accepit, et mense Septembri anno h. s. sexto, munus auspicatus est habita oratione *de sentiendi dicendique cum libertate tum modestia, atque hujus utriusque virtutis Philosopho inprimis necessaria conjunctione.* — In provincia, quam nactus erat, administranda insignem viri diligentiam omnes qui supersunt ex illa aetate auditores uno ore collaudant; inprimis vero quibuscum privatim in Philosophiae arcana interiora penetrare haud dedignabatur, ingenii subtilis acumen et late patentem doctrinae copiam in ipso cum magna benevolentia et persuadendi voluntate conjunctam se admiratos esse profitentur. Quamvis vero, quod gravissimae scientiae doctoribus perquam accidit molestum, juventus nostra, si forte opportunitatem excipias Kantianae Philosophiae efflôrescentis, philosophandum quidem, sed paucis, arbitrari sit solita, ea tamen defuncto, quem lugemus, collegae debetur laus, quod ne infelicissimis quidem, quae insecuta sunt, scientiarum ad humanitatem pertinentium temporibus, levem et umbraticam rationem scholas suas inquinare passus sit. Itaque cum periculum incidisset, ne Academia quoque Groningana tanquam pars Universitatis Parisinae quasi accessionis jure intercideret, certe degeneraret, tantum abest, ut animo submisso tempestati cesserit, ut cum collegis docendi munera obeuntibus strenue tuitus sit patriam, qua Academiae apud nostrates adeo floruerunt, id est accuratam, atque ab ubertate doctrinae et sermonis elegantia commendatam instituendi rationem. Restituta vero patria, atque ad pristinum vigorem resurgentibus doctrinarum studiis, ipse quoque partos sibi eruditionis thesauros amplificare atque excolere aliisque reserare nunquam destitit. Anno autem hujus seculi XIX ad XX Rectoris munere functus orationem habuit doctam, et pro argumenti natura elegantem, qua probare conatus est, *varia Ethices cognoscendi, quae vocantur, principia, a Philosophis proposita, enunciandi formulis magis quam re discrepare.* Et hanc quidem Annales Academiae nostrae typis expressam continent. Insequenti vero anno, cum aegrotante medico eruditissimo,

Gerbrando Bakker pro Rectore verba fecisset *de corpore hominis facto ad explicationem mentis intelligentis*, hunc sermonem, benigne quidem ab auditoribus acceptum, sed intra sex et triginta horarum spatium conflatum, edere gravatus est. Denique ad annum usque hujus seculi trigesimum primum solus universam explicuit Philosophiam, tum vero provinciae late patentis partem cessit collegae aestumatissimo Friderico Christiano de Greuve, ex Belgii exaestuantis calamitate et civili bello ad nos delato; qui insignem viri humanissimi facilitatem atque obsequium ea in re omni laude superiorem praedicare solet. Tandem cum quadraginta circiter vitae annos in hac civitate docendo explevisset, Amstelodamum concessit otio fruiturus literato; quod tamen optimo seni, nunc propinquis atque amicis desideratissimo, atque a nobis etiam pie colendo diuturnum haud fuisse, ante significavi.

Tui vero mentione facta, clarissime de Greuve! tuumque in nostram Academiam adventum cum Meijero ac Brouwero animo recolens, quidni lubens tibi his inprimis diebus laetum illud *feliciter!* collegarum nomine adclamem. Septem dies, ut opinor, si accesserint, gratissimo in Deum animo celebraturus es muneris tui auspicia ante hos quinque et viginti annos Lovanii habita: septimo enim decimo mensis Octobris anni hujus seculi XXV inaugurali oratione ibi disputavisti de argumento, quod, sine invidia dixerim, ejusmodi fuit, ut paene silentio jam premendum videatur; dixisti enim: de fructibus ex instituto collegio Philosophico *saluberrimis* exspectandis. Attamen quod frustra hanc spem conceperis, id sane nemo tibi, vir eruditissime! tuaeve disciplinae vitio verterit: quod vero nefanda ista patriae, ut tunc videbatur, calamitas, te instituto vere patrio nobisque reddiderit, id in magno Philosophiae emolumento nemo non lubens collocaverit, qui te novit, tuamque multis scriptis acutissimis proditam Philosophandi facultatem. Feliciter quoque tibi cedat quarta seculi quam jamjam ingressurus es nova pars, sique tamdiu apud nostrates suus sit constiturus Philosophiae honos — ruinam enim prope severioribus minantur indoctae plebis clamores — Academiae nostrae haud ante desinas prodesse, quam in placida Philosophi senectute honestam laboris vacationem tibi ipse expetieris.

Inter domesticas laetandi causas referre licet secundas nuptias, quas ante paucos menses iniit collega aestumatissimus Guil. Muurling; prima item

vota, in quae concessit clarissimus HISSINK JANSEN, cui viro ob insignem Chirurgiae peritiam Senatus Academicus quoque summos in hac arte honores pro meritis decrevit. Sit vobis, viri conjunctissimi! ad provectam usque, quam vobis precamur, aetatem omnis reliquae vitae perpetuum consortium, atque, Deo favente, suavitatum domesticarum fons uberrimus!

In laudes vestras iterum excurrere non juvat, collegae honoratissimi, MATTHIA DE VRIES et JANE HISSINK JANSEN! Cum in muneris vestri auspiciis ex Academiae nostrae more palam significarem, quantam de vobis spem concipere juberent haud vulgaria vestra in Philologiam atque Medicinam merita, abunde, ni fallor, neque tamen invitus, officio dulcissimo satisfeci. Nunc vero anni recolens memoriam eo impensius vobis de inchoato munere gratulor omnium nomine qui Academiae nostrae bene cupiunt, quo evidentius jam probavistis, haud fallaci vos augurio ad nos venisse. Orationibus quippe ad omnem doctrinae praestantiam et elegantiam compositis, ac juventutis Academicae, quam magna cum laude et comprobatione estis adgressi, institutione omnium exspectationem superavistis.

Utinam vero, A. A! ne me haec commemorantem conturbaret acerrimi doloris sensus cum utriusque viri accessione et auspiciis conjuncti. JANSENII quippe, quantumvis nobis grata, praesentia hoc ipso die SEBASTIANI rebus nostris non amplius inservientis vel invitis nobis suscitat desiderium; VRIESII nostri adspectus et frons parum laeta intimum ipsi inflictum vulnus arguit. — Est tamen et hîc ut saepe in adversis rebus insigne doloris temperamentum ac solatium. Clarissimus SEBASTIAN enim honestam vacationem nactus a lectionibus Academicis, caeterisque quae adfectae sanitati nocere solent incommodis, jam refectis prope viribus ad pristinum, quod vix sperare ausi fuimus, animi vigorem revertitur, neque arti medicae vel civitati nostrae consiliis, scriptis, multaque experientia prodesse desinit. Utinam, vir amicissime! diu nobis intersis, Deus autem reliquam tibi tuisque vitam donis ad veram felicitatem efficacibus fortunet. — Neque te, aestumatissime DE VRIES! tuumque mentis vigorem fregit inopinatus ille casus, qui te de vitae domesticae summa felicitate quasi fulminis ictu dejecit. — Pauci quidem — feriae erant aestivae, — aderamus collegae, sed uti omnium tibi amorem jam conciliaveras, ita nemo nostrum, tristi allato nuncio de uxoris tuae juvenilis decessu, non intimo quoque pectore

tuum accipiebat dolorem. Verborum praestigias novisti, vir prudentissime! itaque fastidium non suscitabo, sed parcam animo commoto. Luctus sincerus Deum amat testem atque amicorum paucitatem. Hujus te solatii efficacitate recreatum brevi cernamus, eademque, qua incepisti, studiorum alacritate et juventutis et Academiae nostrae commodis servientem.

Quid tibi, JANE GUILIELME ERMERINS! dicam de intercepta tibi exspectatione Francisci tui, optimae spei filioli, quem omnes tecum amabant propinqui atque amici. A prima inde adolescentia rebus tuis interfui ipse, laetis, quod gaudeo, plerisque, publice quoque olim a me commemoratis; quidni ex communi fragilitatis lege et luctus tui nunciandi necessitas ad me perveniret? quidni vero tu, amice! inter tot prospera ac laeta fortiter ferres inustum tibi huncce dolorem? Facis, ut novimus, et in Dei sapientis arbitrio acquiescis.

Haec est feminei merces extrema triumphi,
Laudat ubi emeritum libera fama rogum,

Et hos docti PROPERTII versus novisti, doctissime VAN HEUSDE! neque tamen iis indiges, ut hac te persuasione consoleris de matris tibi carissimae obitu. Scilicet exterorum laudes beata spernere potest feminae Christianae anima, cui in omni vita nihil exoptatius fuit domesticarum virtutum domestico monumento, quod, digna conjugio patris tui vere amabilis, PHILIPPI GUILIELMI, marito suo dicaret, liberisque relinqueret. Hoc tu saepe intuens praestantiae maternae exemplum tibi ipse praebeas desiderii justissimi lenimenta.

ROVERSII autem nostri ubi proximis his annis vitae sortem cogito, verba prope desunt, ut pro domestici luctus gravitate vere significem, quot et quanta pio in Deum et suos animo vulnera acceperit. Novistis, A. A! ex decessorum meorum orationibus carissima liberorum capita deinceps veluti ad familiae internecionem amissa; jamque anno superiore in australem Franciae tractum profectus cum dulcissima conjuge et unico ex septem liberis superstite filio, ut hujus valitudini prospiceret, procul a patria, quodque ei supererat ex propinquorum amicorumque necessitudine, in acerbiorem etiam incidit luctum. Ipsam enim calamitatum domesticarum fidissimam sociam, cui se in omni vitae ratione plurimum debere profitetur, relicta ipsi ex puerperio filiola, celeri tabe consumtam amittit, carasque

defunctae uxoris reliquias per mediam ipse Franciam domum ducit, scilicet eam, in qua prope Groningam juxta liberos in aetatis flore exstinctos ossa quiescant. — Qui huic funeri interfuimus — aderamus autem multi ejus amici, — ubi fortem ac constantem amici moerentis animum admirabamur, in exemplum intueri nobis videbamur, quod non sine numine nos commonefaceret, quomodo vitae infelicis aerumnas ferre deceat hominem vere Christianum. — Utinam Deus amicorum vota jam rata esse jubeat, salvumque salvo filio nobis et Academiae restituat virum animo haud minus quam ingenio atque eruditione praeclarum!

Nova anni vacatione, quam sibi petere coactus est, dum utitur Roversius, brevem, ut speramus, jacturam juventuti nostrae, quod Academiae causa laetamur, compensabit Guilielmi Heckeri nostri doctrina et humanitas. Hanc nimirum, vir eruditissime! anno superiore egregie probavisti. Eadem via ac ratione pergas, nec dubium, quin studiis literarum hîc promovendis et tuae ipse existimationi pariter sis serviturus.

Qui in hac Academia artibus doctrinisque operam navant, plerique diligentia, morum honestate atque in cives inclytae hujus universitatis observantia sese commendare pergunt. Quo vero sint in patriam atque Academiam studio nuperrime in communi omnium plausu atque comprobatione apparuit: quare et nobis religioni fuit literis ad commilitones datis publice testificari, quantam apud Academiae Senatum iniissent gratiam. Laudes non repeto, ne ambitiosior captare videar, quem sponte sua aetas ad benevolentiam composita benevolis et amantibus tribuit, favorem. Unum addo, quod publica oratione jam significavi, in pompa magnifice et alacriter celebrata, nobis omnibusque patriae amantibus nihil facile gratius, nihil ad laudem cumulatius accidere potuisse vestrâ, juvenes ornatissimi! in constituendo ordinandoque spectaculo, optione. Mauritium enim atque Guilielmum Ludovicum nobis in memoriam revocavistis, Groningam patriae ac libertati restituentes; cujus beneficii magnitudinem ipsa in posterum duplici foenore patriae universae esset compensatura, condito nimirum apud se sapientiae seminario, fractisque in celebri urbis obsidione hostium vi et impetu. Macti estote virtute! non desperamus de patriae nostrae salute, dum vestri similis juventus Neerlandica in patrum intueatur vitae virtutumque exemplar, eorumque vel in hilaritate juvenili ac popularibus festis

concelebrandis insistat vestigiis. Unum de numero vestro desideratis, in aetatis flore exstinctum, ita tamen corpore adfectum, ut de recuperanda sanitate omnis intercidisset spes, MATTHIAM RISSELADA, Frisium, Theologiae studiosum. Hujus juvenis exsequias justo ut decebat dolore, uno ex commilitonibus [1]) ultima verba dicente, quoad ejus licuit, solenniter estis prosecuti: extra moenia quippe mortales exuvias a vobis receperunt cognati moerentes, in solo, quod ei fuerat natale, eas condituri. Et hoc nomine a Senatu civibusque nostris meruistis comprobationem.

Neque nos, A. A. H. H! pristinorum sodalium et commilitonum sumus immemores. Quod cum dico cui, quaeso, juventutis nostrae Academicae fata ante hos viginti annos recolenti non animo obversatur miles ille fortissimus vereque literatus et humanus GUILIELMUS VAN DER BRUGGHEN, studiosae juventutis Groninganae et Franequeranae centurio. Equidem nunquam obliviscar sermonem quem ore et eloquio militari ad nos habuit cum juvenum cohortem a se dilectam, ipsumque pariter diligentem, nobisque carissimam ex mediis belli Belgici periculis Academiae salvam restitueret. Mense Majo hujus anni diem obiit Metis in Francia, sed post fata superstes est meritorum memoria. Quanti enim ducem suum et amicum fecerint, quo studio et amore mortuum prosequantur praestantissimi de hac centuria juvenes, patuit cum in patria de ejus obitu fama percrebesceret: neque nos, A. A! egregii viri manes non salutatos dimittere voluimus.

Virorum bene de nobis et juventute Academica meritorum cum inciderit mentio, quid vos silentio praetermitterem, coetus Teleiobaptistarum in hac urbe Moderatores, atque aeditui gravissimi; vosque qui Gymnasii Groningani commodis estis praefecti! Nemo civium nescit, cum Minerva nostra, aris prope ac focis pulsa, aut sponte sua cedens metu instantis ruinae, perfugium quaereret, hoc apud vos, viri humanissimi! honestissimum ipsi paratum fuisse. Hoc vero omni laude majus erga Academiam studium, Curatorum et nostro doctorum nomine palam liceat celebrare, ne in ingratos et importunos tanti favoris documenta edidisse videamini.

---

[1]) C. F. TH. VAN MAANEN, Hagano.

Scientiis Physicis in Groningana civitate promovendis consociationi acceptum ferimus donum eximium, tum ipsa donante dignissimum, tum Academiae gratum. Bilancem nimirum ad pericula Chemica accuratissime facienda, Bekkeri peritissimi artificis manu atque ingenio confectam. Ejus vim et usum eximium comprobantibus multis nuper eleganti sermone exposuit collega amicissimus Nicolaus Mulder. — Praeclarum erga nos, paene dixerim, naturalem amorem, qualem decet esse sororum. Iisdem quippe, viri honoratissimi! studiis delectamur, eademque in ejusdem patriae urbisque commoda convertere gestimus.

Hortus Academicus floret cum culturae diligentia, tum officiorum inter viros praestantes, qui huic et reliquis hujusmodi institutis praefecti sunt, communicatione. Horti oeconomici efficacitatem in agriculturae usum ex eo aestimaveris facile, quod multa hodie genera frugum ante hos viginti annos agricolis vix nomine cognita jam per universam patriam sparsa deprehenduntur.

Bibliotheca Academica et reliqua musea suo ipsa nitore et praefectorum accuratione commendantur, atque, pro praesidio quod civitatis aerarium adhibere sinit, quotannis crescunt tum librorum tum caeterae supellectilis numero ac praestantia.

Instrumentorum vero ad Physicam pertinentium egregium adparatum jam apto et digniore quam antea loco dispositum novi templi Academici partem ornare gaudemus. Brevi autem fore speramus ut museum Historiae Naturalis diaetas occupet splendidas ac venustas aedificii editiores ipsi destinatas. Inter animalium accessiones hoc anno factas, ne dicam de nonnullis avium generibus hactenus desideratis, novus eminet, advena, Felis Leo Mas. — Horrenda, dum in vivis erat, nomina! cui tamen cum facile principatum deferant quadrupedes, principem, quem sibi suo jure ipse in atrio sumsisset, locum, tantae majestatis memor mortuo concessit vir clarissimus, museo praefectus.

Jamque peroratâ causâ annui muneris et officii metam adtingens, si quid ea habere videantur majestatis atque honoris, id omne lubens ex mea tenuitate in tuam, amice! peritiae atque eruditionis praestantiam transfero. Itaque te, Francisce Zacharia Ermerins! a Rege creatum Academiae Groninganae Rectorem Magnificum proclamo ac renuncio. — Magnificentiam

atque plausum tui mores aversantur, vir amicissime! benefactorum vero conscientiam tibi tuisque praestare censes alienae opinionis levitati et inconstantiae. Hac tu virtute et integritate animi ad gubernacula accedas, neque dubium erit, quin rectum ac prudentem cursum tenenti Deus numine suo adspiret, annumque tibi largiatur magistratus omnium bonorum comprobatione jucundum, atque Academiae nobis carissimae salutarem.

REDEVOERING

VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS DER HOOGESCHOOL,

DEN HOOGLEERAAR M^R. J. H. PHILIPSE,

UITGESPROKEN IN DE MARTINI KERK BIJ GELEGENHEID DER INWIJDING VAN HET NIEUWE ACADEMIEGEBOUW,

DEN 25 SEPTEMBER 1850.

Van Hem zij ook thans ons begin, van wien alle goede gaven en volmaakte giften op ons afdalen. Onbegrijpelijk voor het verstand der stervelingen, heeft het Hem nogtans behaagd, hun van zijne volmaaktheid zoo veel te openbaren, dat zij met eerbied en ontzag, maar ook met liefde en dankbaarheid, tot Hem als kinderen tot hunnen Vader durven naderen, en niet slechts bij droefheid en gemis, maar ook onder vreugde en genot hunne wenschen en gebeden voor Hem met vertrouwen mogen uitstorten.

Wij brengen U, Almagtige, Alwijze, Algoede, Overaltegenwoordige! de hulde onzer aanbidding, onzen dank voor de heerlijke voorregten aan ons geschonken. De herdenking Uwer weldaden aan de vaderen en aan ons bewezen, onze feestviering zij U welgevallig! Zij opene voor deze stad, dit gewest en het vaderland de meest verblijdende uitzigten in de toekomst; spore ons aan tot getrouwe vervulling onzer pligten; en, als wij allen van de aarde zijn weggenomen, om, gelijk wij hopen en verwachten, U inniger lief te hebben, waardiger te aanbidden, dan blijve eene dankbare nakomelingschap ook hier ter plaatse aan Uwe dienst getrouw, en stelle haar hoogste geluk, nevens eene zuivere aanbidding van U haren schepper en weldoener, in de waardeering, beschaving en veredeling dier vermogens van onzen onsterfelijken geest, welke de menschheid als hare kostbaarste goederen, van U, haren wijzen en goeden formeerder, heeft ontvangen!

(Na dit gebed werd door het voortreffelijk koor het volgende gezongen; waarvan de woorden, even als van de volgende zangen, vervaardigd zijn door Mr. A. Modderman.)

Muzijk uit de Jubelcantate van WEBER.

Ons roept het hooggetij!
Juichend verheffen wij
Hier ons lied.
Voere die jubeltoon
Het dankbaar harte ten troon
Van Hem, wiens liefde ons dezen feestdag biedt!

Aanbiddend hooren wij de blijde toonen schallen.
God van wijsheid, liefde en magt!
Aan U zij met ons lied door allen
Des harten stille dank gebragt.
En dale uw vaderzegen, Heer!
Op feestvreugde en op arbeid neêr!

U allen, van wat rang of stand, die uit ware belangstelling in de Groningsche hoogeschool thans met ons feestviert, ingezetenen van deze stad en dit gewest, — u, geëerde genoodigden uit naburige gewesten van het vaderland, — u, afgevaardigden van andere Nederlandsche stichtingen voor hooger onderwijs, ik heet u allen hartelijk welkom te dezer plaatse.

Uwe gewenschte tegenwoordigheid, geëerde toehoorders en toehoorderessen! is verblijdend voor ons allen.

Vereert den spreker met uwe toegenegene aandacht.

In eenen tijd van onrust en woeling onder de ons omringende volken is het voor het vaderlandslievend gemoed eene verblijdende en tevens bemoedigende opmerking, dat het edele en goede in ons volkskarakter, dat heilig erfdeel onzer vaderen, in hun kroost blijft voortleven, en, schoon door den drang der omstandigheden soms geschokt, ja schijnbaar onderdrukt, zich ter bekwamer tijd niet verloochent, maar als met verjongde kracht te voorschijn treedt.

Bedrieg ik mij, MM. HH! of heb ik regt te onderstellen, dat die koele, of (waarom zouden wij het niet uitdrukken?) die wijze bedaardheid, die degelijkheid, door velen aan het Nederlandsche volk toegekend, onze land-

genooten met eerbied en ingenomenheid bezielt voor al wat den nadenkenden en ernstig gestemden mensch steeds het meeste belang moet inboezemen? Of zoude het mogelijk zijn, dat eene natie, waaraan met eenig regt de lof der genoemde deugden wordt toegekend, de beste schatten der menschheid had leeren kennen, en deze aan den ijdelen wind van dwaze en onervaren predikers van volksgeluk gewillig konde prijs geven? Zoude echte godsdienstigheid, zoude hoogschatting van volksonderwijs, en al wat ter beschaving en veredeling van verstand en hart dienstbaar is bevonden, bij het nakroost geheel kunnen verloren gaan, of door hetzelve, bij het ontstaan van nieuwe en bedriegelijke denkbeelden over het geluk en de waardigheid der volkeren, als onnutte ballast worden weggeworpen?

Neen, zegt gij met mij, dit is onmogelijk. Maar twijfel daarom niet aan onzen burgerzin, aan onze gehechtheid aan een vaderland, door zoo vele blijken der goddelijke voorzienigheid bewaard, door zoo vele beproevingen, ook van eigene schuld, gelouterd. Vraag het aan de jaren 1813 en 1815, 1830 en volgende, welke wij beleefd hebben, of bij den zoogenaamd koelen Nederlander geestdrift kan ontstaan, kracht zich ontwikkelen, als het de eere geldt van het land, door der vaderen moed en trouwe vrijgevochten. Maar, staat deze niet op het spel, beproef het den braven burger uit den kring zijner huisselijke bedrijvigheid te lokken, of zijnen aanleg als met eenen vreemden tooverslag te herscheppen; spiegel hem de zaligheid voor en de meerdere voortreffelijkheid van een volk, door opleiding en gewoonte met de woelingen des politieken levens vertrouwd; — men zal u (ik spreek niet van allen; want het ontbreekt geene menschelijke zamenleving aan roemzuchtigen, mannen van name, bejagers van ijdele klanken, met vreemde wijsheid doorvoed, en aanbidders hunner eigene droombeelden) men zal u toch meerendeels met bevreemdend schouderophalen naar het zuiden wijzen, en vragen, of gij in de latere lotgevallen der zich noemende meest beschaafde natie hare wijsheid meent te herkennen; of gij het jaar 1795 met zijnen heerlijken nasleep vergeten zijt; en u niet herinnert, dat door uwe ouders, of misschien ook door u zelven, de vruchten der zoozeer vergode vrijheid, gelijkheid en broederschap, niet altijd even smakelijk zijn bevonden.

Tast daarentegen de schatten aan, welke een edele volksgeest als het

hoogste goed waardeert, waar eene natie naar streven kan, gij zult een geheel ander tooneel zich zien ontwikkelen. In plaats van ijverloosheid en spot, zult gij ijver en geestdrift, voor laauwheid zult gij kracht en wederstand bij uwen anders bedaarden landgenoot doen geboren worden. Dan spreekt men van regten aan volk, landschap of stad door de wijsheid en braafheid der voorouderen verworven; dan ontstaat er onwil om af te staan, wat in de dierbaarste herinneringen en in den volksaard heeft wortel geschoten.

Deze gedachten werden in mij levendig, toen ik mij ambtshalve moest voorbereiden tot het plegtig uur van dezen feestelijken dag. Het schijnbare gevaar, waarmede vroeger onze hoogeschool werd bedreigd, en de algemeene belangstelling, ook toen bij de ingezetenen van stad en omliggende gewesten opgewekt, gaven mij alras de overtuiging, dat ik in die meening over onzen volksgeest niet dwaalde; en thans, nu het tijdstip dáár is, waarop van mij de inleiding tot ons academiefeest verwacht wordt, nu alles jubelt en reine feestvreugde ademt, zoude ik nu aan de waarheid mijner opvatting ook maar eenigzins kunnen twijfelen?

Ik wil echter niet ontveinzen, dat het verlangen van zoo velen, zelfs onder mijne ambtgenooten, mij in den beginne verraste, zoo niet bevreemdde. Hoe! dacht ik, bij eene plegtigheid als deze, zoo naauw met hooger onderwijs en geleerdheid verbonden, de taal der geleerden, van ouds gebezigd, en met zoo veel roem en goedkeuring in ons land gehandhaafd, ter zijde te stellen, en de inwijding van een academiegebouw, met afwijking van voorvaderlijken trant, tot een feest voor het volk te maken, opgeluisterd en als doorweven met, hetzij meer ernstige, hetzij vrolijke volksvermaken! — En toch, MM. HH! niet slechts gebood de pligt der dankbaarheid het toegeven aan deze begeerte, maar ook zij zelve ontsproot uit het warmste gevoel van ingenomenheid met al wat Nederland op eigenen grond bezit of tot stand brengt, ter bekwaming, beschaving en veredeling der natie. Zoude het dan niet de onheuschheid zelve geweest zijn aan dien algemeenen wensch geen gehoor te geven? Neen, wij erkenden het, de inwijding van den prachtigen tempel der wetenschappen, door de onvermoeide zorg, door de aanzienlijke uitgaven van stad en gewest in ons midden opgerigt, moest een waar en eendragtig volksfeest wezen, opdat elke stand der maatschappij, ieder burger, deel hebbe aan

onze feestvreugde, opdat ieder ingezeten van stad en land toone, hoe lief en onwaardeerbaar hem onze inrigting zij aan hoogere kennis en wetenschap toegewijd.

En nu, MM. HH! zoude ik bij zulk eene stemming van den volksgeest van verre zoeken, wat mij als grondtoon van dit feest ieder feestgenoot schijnt aan te geven? Deze toon van edele en waardige volksvreugde zij dan ook het eenige onderwerp mijner eenvoudige toespraak. Ik noodig u uit mij welwillend met uwe aandacht te vergezellen, terwijl ik, mij de geschiedenis ten nutte makende der vroege verlichting en wetenschappelijke kennis in deze gewesten, en hier en daar eenen vlugtigen blik werpende op het ontstaan en de ontwikkeling der vaderlandsche hoogescholen, tot u spreke *over de loffelijke ingenomenheid van ons volk met zijne wetenschappelijke inrigtingen.*

I. Loffelijk is deze ingenomenheid, en prijselijk in de hoogste mate: want zij is een bewijs der waardeering van eene der voortreffelijkste gaven, ons door den goeden God uit zijne volheid medegedeeld.

Of kent gij iets beters, iets meer verheffends voor den mensch, wiens grondslag in het stof is, dan het vermogen om het kunstig en onbegrijpelijk zamenstel van ligchaam en geest in werking en als in gestadigen gang te brengen, ten einde hij iets versta en gevoele van zijne betrekking tot dien Hoogverhevene, van wien zoo veel voortreffelijks in zijn aanwezen is nedergedaald; ten einde hij het doel van zijn eigen bestaan, en der vereeniging met zijns gelijken en aanverwanten naar den geest moge nasporen, en de pligten kenne, welke het besef van zulk eene hooge waarde zijner natuur hem oplegt; ten einde hij de wereld in, en boven en rondom zich bespiede, doorzoeke, trachte te begrijpen, en deze kennis te zijner veredeling, ter vermeerdering van menschengeluk, en ter eere van den grooten formeerder, met ontzag en bewondering zich eigen make?

Maar, gij stemt het mij toe, geëerde hoorders! niet iedere sprank van dit goddelijk vuur, zoo ligtelijk in elken onverbasterden mensch op te wekken, ontsteekt oogenblikkelijk het volle licht der waarheid; niet de eerste gewaarwording, niet ieder duister, onvolkomen, op zich zelf staand,

of liever zwevend, begrip; kortom niet alle begin van kennis wordt door den redelijken mensch met den eervollen naam van wetenschap betiteld. Neen, voorzeker ook hier zal het meer volmaakte slechts door geestkracht, oefening, ervaring en door deze zelfs niet voor ieder even gelukkig, of door allerlei middelen even gemakkelijk te bereiken zijn. Orde en regelmaat moet, naar vaste grondbeginselen der menschelijke ziel ingegrift, het raderwerk der vermogens bij den denker en opmerker besturen; het verstand alle zijne inwendige krachten en werkingen aanwenden, om de voorwerpen van kennis, in of buiten ons aanwezig, alle denkbeelden in ons ontstaan, alle begrippen, reeds geordend en vastgesteld, op te nemen, in te zien, te doorgronden, en naar hunnen gelijken of verschillenden aard te rangschikken, te schiften en te onderscheiden, of tot eenheid van zamenhang en bevatting terug te leiden.

Zietdaar nog maar al te gebrekkig u herinnerd, hoe dat heerlijk vermogen in ons binnenste werkzaam is en zich beweegt, om onzen geest tot die helderheid en volledigheid op te voeren der kennis van zamenhangende waarheden, daadzaken of voorwerpen, welke, in haar verband en zamenhang begrepen en erkend, als *wetenschap* wordt vereerd.

Evenwel, zijn wij teregt ingenomen met hare hooge voortreffelijkheid, goddelijke eer komt haar in onze schatting daarom niet toe. Haren trotschen en laatdunkenden priester, die niets hoogers kent, beklagen wij; tot die sterke geesten verlangen wij niet te behooren, tot die alles te boven stijgende geniën, die, wanende de Godheid en haar wereldbestuur juist te beoordeelen, of des noods te kunnen missen, zich zelve en hunne kennis, en hunne vergode rede als in triumf laten rondvoeren, of door eene ligtzinnige menigte ten hemel verheffen: voorzeker neen! maar, terwijl wij naar de hoogte opzien, waar de waanwijsheid hen plaatst, en hunnen tuimelenden val bedaardelijk afwachten, zijn wij evenmin bereid om *hun* de hand te reiken, die, uithoofde van het onvolmaakte der menschelijke kennis, geheel aan de kracht der hulpmiddelen twijfelen, ter verkrijging van waarheid en zekerheid aangaande het wezen der dingen. Zou dan alles schijngestalte zijn, droombeeld, of dwaalbegrip; niet waardig om ernstig te worden nagejaagd, of bij den verstandige eenige ingenomenheid te doen ontstaan? Het moge zoo zijn: wij kennen slechts ten deele; en

welligt zal in volkomener staat vroegere bewondering der wetenschap van den schrandersten sterveling bevreemding baren: maar verkeeren wij dan niet allen hier beneden in eenen toestand van gestadige opvoeding en volmaakbaarheid, en levert ons dit zoogenoemde kinderspeeltuig thans geene voldoening, waarbij wij ons wél bevinden? Is dan de man zoo zeer te prijzen, die geenen eerbied meer gevoelt voor de eerste indrukken, misschien de droomen zijner jeugd, omdat het werkelijke leven hem soms heeft te leurgesteld; of moet de volwassene in kennis en smaak zich de ruwe prentverbeeldingen schamen, die hem als knaap hebben verrukt, en hem vroeger de eerste denkbeelden hebben gegeven van geschiedenis en de geschapene wereld, waarvan hij zich thans juistere begrippen vormt?

Waartoe dit, vraagt gij welligt. Waartoe? Om ons al dadelijk te overtuigen, dat ingenomenheid met menschelijke wetenschap juiste waardeering is, geene vergoding, of verwachting van iets, dat zij niet kan opleveren.

Maar, voert mij welligt iemand uwer te gemoet, wie twijfelt op onze hoogte van beschaving aan de hooge waarde dier edele zucht naar kennis en ontwikkeling, den menschelijken geest als ingeschapen, en der wetenschap van goddelijke en menschelijke zaken door haar te verwerven? Doch gij spreekt van ingenomenheid met wetenschappelijke inrigtingen: dus door wet en regel en bestuur en meerdere beoefenaren kenbaar; en dan nog valt uwe lofspraak met nadruk op uw eigen volk. Uwe *ingenomenheid* zal wel *voorkeur* beteekenen, en welligt hebt gij voornamelijk het oog op Groningen en hare thans feestvierende bevolking. Is dit overeenkomstig de vrijzinnigheid der eeuw? Voegt het den wereldburger, zoo bekrompen de bronnen aan te wijzen, waaruit door land- en stadgenoot het levende water kan en moet worden geput, terwijl het overal elders in door de natuur rijker uitgedoste streken in prachtiger fonteinen opspringt? — Onnadenkende! voegt er misschien een ander bij, weet gij dan niet, dat in de tijden der weder ontluikende geleerdheid en smaak in Europa onze vaderlandsche mannen en jongelingen de buitenlandsche hoogescholen bezochten, en hoe sommigen ook dáár, schitterende als sterren der eerste grootte, den roem van het vaderland verbreidden? Dat waren gulden dagen. Roem vrij de wetenschap in haren onmetelijken omvang, in hare

weldadige verspreiding, in haren goddelijken oorsprong; maar wees niet ingenomen met de eene of andere vaderlandsche kweekschool; noem ten minste deze voorkeur niet loffelijk.

Dat de spreker op eenen dag als dezen meer bijzonder het oog vestigt op de hoogeschool in ons midden bloeijende, zonder daarom onze overige vaderlandsche instellingen voor hooger onderwijs te veronachtzamen, zal wel door hem niet behoeven verbloemd, veel min verontschuldigd te worden: maar welligt zal hij zich en zijn onderwerp uit den drang van dien heftigen aanval, ten minste zijdelings, moeten redden. Mag ik dan op mijne beurt vragen, gij, geëerden! die zoo spreekt, of denkt: zendt gij uwe zonen om zedelijkheid en deugd en zuiveren godsdienstzin, — in Nederland, Gode zij dank! nog altijd als het hoogste goed gewaardeerd, — zendt gij hen om menschenheil en volksgeluk te leeren, naar eene school van communisten, of geeft gij hun aanbevelingsbrieven mede aan eenen voornamen democraat in Frankrijks hoofdstad; of, — ziet gij in uwen lieveling den aanstaanden diplomaat, die op onbaatzuchtige wijze het volkenregt op de belangen van zijn vaderland zal toepassen, — moet dan het trotsche Albion zijne oefenschool worden; of, — ligt u eenvoudige waarheidszin, ook in wetenschap en kunst, het naast aan het hart, en is het *nil admirari* van HORATIUS al vroeg uwe leuze geweest, — verblindt u dan de ontegenzeggelijk groote geleerdheid van sommige Duitsche naburen in die mate, dat daarheen, daarheen alleen uwe verwachtingen voor uw kroost zich uitstrekken?

Maar welligt is wetenschap en nutte, den mensch verheffende, kennis bij eene koopwaar te vergelijken, wel schitterend en edel, maar toch bij voorkeur en te regt op de beroemdste markten als handelswaar gezocht? Wij willen in zeker opzigt hier geenen twijfel opperen; maar vragen dan toch al weder: wat maakt den handel voor stad en gewest, voor vaderland en naburige streken, zoo aanlokkelijk en begeerlijk? Is het slechts de waar zelve, of ook het vertier en de bedrijvigheid des handels, die gezondheid en levenskracht uitstort in de aderen en spieren des volks, en zijnen zegen mededeelt aan al wat hij met zijn bezielenden adem aanraakt? — Ziedaar, meen ik, het punt van vergelijking. — O, zie dan met uw wereldburgerschap niet met minachting neder op eene bevolking, die, met

hare regering, het den handelaar in zulke verhevene koopschatten bij zich gemakkelijk, aangenaam, rustig, eervol wil doen zijn, die zich met loffelijke vreugde in die heerlijke bezitting, haar door de braafheid harer voorouderen verworven, verblijdt, en door blijken van ingenomenheid en opoffering haren bloei en luister voor zich en hare nakomelingen wenscht te verzekeren.

Wat, dunkt u, MM. HH! — ook deze gedachte wil ik niet terughouden; want het doet goed aan het hart, bij den landgenoot gehechtheid op te merken aan den geboortegrond, naarmate deze treffender herinneringen oplevert: — wat, dunkt u, zoude na het vestigen van den Joodschen staat in Palaestina het antwoord geweest zijn van den vromen Israëliet, als een magtig vorst hem en zijn geslacht in den vreemde, in een land zoo mogelijk nog rijkelijker overvloeijende van melk en honig, den schitterendsten rijkdom en waardigheid en eere had aangeboden? „O, laat af van uwen knecht:" zoude hij gezegd hebben, „toen het onzen vader JACOB hongerde, zochten zijne zonen de voorraadschuren op van Egypte, en vestigde hij zich aldaar naar Jehova's bestel; maar nu is het in dit beloofde en duur gekochte land zoo liefelijk, onder onzen wijnstok en vijgenboom gezeten, de vruchtbare velden, door ons en de onzen bearbeid, van zegen te zien golven, onze kudden te zien grazen; en als wij dan bij de gedenkteekenen van ABRAHAM en IZAAK en JACOB de eerstelingen offeren, en Hem, die ons uit slavernij heeft verlost, om zijnen blijvenden zegen voor ons kroost en volk aanroepen! neen, magtigste PHARAO! dit genot kunt gij ons niet vergoeden." — En nu,..... heeft Nederland ook misschien zijne altaren, zijne gedenksteenen van goddelijke uitredding? Zoude men dit b. v. in Leiden, in Groningen durven vragen! Of is niet geheel het oude vaderland een blijvend gedenkteeken Zijner gunst en almagt, waardig, dat men daar eigene gaven offere, en trouwe zwere aan de deugden van het voorgeslacht?

Duet met Koor: uit de Schepping van HAYDN.

A en B.

In welk een min bevoorregt land
Voor ons het daglicht rees,
Wel ons, zoo dáár beschavings hand
Op 's levens doelwit wees.

Koor.

Beschaving licht op 's levens spoor
Den mensch naar hooger doelwit voor.

A.

Wat slechts de zinnen streelt en boeit,
Zal met den tijd vergaan;
Wat voor een hooger doel ontgloeit,
Verdwijnt niet, — blijft bestaan.

Koor.

Wat met den vloed der eeuwen vlied',
De vruchten, die beschaving biedt,
Verdwijnen niet.

B.

Als hooger doel ons tegenlacht,
De geest naar kennis dorst,
Dan wordt, met moed en lust en kracht,
Des levens last getorscht.

A.

Heil dan het volk, waar iedereen
Voor hooger doelwit blaakt;
Bij 't licht der wetenschap alleen
Elk een naar kennis haakt.

A en B.

Gelukkig zulk een volk gewis!

Koor.

Wat magt, wat rijkdom het ook miss',
Gelukkig zulk een volk gewis!

B.

Dáár woont en regt en orde en rust;
Dáár knelt geen heerschappij;
Dáár, zijne roeping zich bewust,
Is ieder altijd vrij!

A.

Dáár, hoe de tijdgeest dan ook woed',
Kweekt wijsheid burgerzin;
Stort liefde en eendragt 't zacht gemoed
En deugd en godsvrucht in.

A en B.

Dáár heerscht één geest en één gevoel.

Koor.

Dáár, hoe de tijdgeest elders woel',
Dáár streven allen naar één doel.

A en B.

Bij zulk een volk, door eendragt sterk,
Bezield door hooger kracht,
Draagt alles wijsheids heilig merk
Bij voor- en nageslacht.

Koor.

Gelukkig dan, op Neêrlands grond,
O Hunze en Aa! uw stad, uw land,
Waar wijsheids tempel eeuwen stond,
Verlichtings outer immer brandt.

II. Indien men in één tafereel de groote gebeurtenissen in Nederland beleefd konde voorstellen, en de edelste daden, de grootste krachtsinspanning voor vrijheid en vaderland wilde doen uitkomen, voorwaar dit gewest en deze stad zouden niet op den achtergrond worden gesteld. Maar verdienen ze ook evenzeer eerbied en hoogachting als vroege kweeksters van verlichting en veredeling van verstand en maatschappelijk leven?

Toen langzamerhand de nevelen der middeleeuwen optrokken, kwamen hier en daar lichtende punten te voorschijn in Europa. Hier nogtans zal wel alles nog in duisternis hebben gelegen, toen men reeds elders in ons vaderland, in zuidelijker gewesten, zich in de morgenzon van het herboren licht verkwikte? De afgelegenheid, en moeïjelijk te genaken ligging moge ligtelijk iemand in dien waan brengen: kennis en wetenschap en beschaving, zegt men, vallen immers niet als een plasregen uit den hemel.

Neen, zeker niet als een plasregen! Maar wat beweegt daar, reeds in de 14^e^ eeuw onzer jaartelling, dien voornamen Deventerschen burger, om, na zich te Parijs en te Keulen en elders met de godgeleerdheid van dien tijd, met scholastieke wetenschap en tooverkunst te hebben doorvoed, of liever overladen, der wereld en der waanwijsheid af te sterven, en als prediker de verbeteraar te worden van de openlijke eeredienst, de onderwijzer der naar beter onderrigt dorstende jongelingschap? — Onvoldaan en ontevreden met hetgeen hij gehoord en gezien heeft, walgt hem de luiheid

en zedeloosheid der kloosterlingen; de drieste onkunde van het volk bedroeft hem: en dan — het heiligste ontheiligd! het zout der aarde weggesmeten! Neen, zegt hij, dit kan, dit mag zoo niet blijven. De mensch naar Gods beeld geschapen, en bestemd om naar zijnen heerlijken aanleg te kennen en te handelen, mag niet langer door onze schuld in dien poel van zonde en ellende worden voorgegaan! . . . .

Wat is dit, mijne hoorders! — Het is een vonk van hemelsch vuur, in de borst van dezen uitgelezenen man ontstoken, en die al ras en in hem en in zijne medeburgers eenen gloed van leven en nieuwe ontwikkeling zal doen ontstaan, ter verlichting, ter veredeling van tijdgenoot en nakomelingschap. Zoo iets is onafhankelijk van plaats en luchtstreek. Dit kon in de meer noordelijke gewesten van Nederland gebeuren. Wij weten het: het is gebeurd.

Voorheen toch mogen zelfs onze grootste literatoren, bij het vermelden der herleving van letterkunde en geleerdheid in Europa, slechts naar het zuiden de oogen hebben gerigt, en deze gewigtige gebeurtenis hebben teruggebragt tot den aanvang der 15e eeuw [1]); thans is het immers meer algemeen erkend, dat reeds vroeger in Deventer, en ook spoedig elders in ons vaderland, een licht is opgegaan van zuiverder kennis, hetwelk, als voorbode van ware geleerdheid en veredeling des volks, wijd en zijd doordrong; ja, dat hetgeen Italië voor het zuidelijk Europa was, Nederland in vele opzigten voor de meer noordelijke gewesten van datzelfde werelddeel is geworden. Het zijn de woorden van den geleerden Delprat, in het slot zijner verhandeling over de broederschap van Gerard Groote en de fraterhuizen [2]). En inderdaad, — elke bladzijde van dit belangrijk geschrift, uit de geloofwaardigste bronnen geput, staaft het met onloochenbare bewijzen, — de vrome ijver en overtuigende welsprekendheid van dien voortreffelijken man, later ondersteund door de zeldzame schranderheid van Floris Radewijnsz, Groote's leerling en vriend, hebben in de stichting der broederschap des gemeenen levens de kiem gelegd eener inrigting,

---

[1]) Zie A. Ypey, *Leerrede ter gedachtenis v. d. groote verdienst. der Nederl., betrekk. de kerkhervorming.* (Gron. 1817) bl. 40 (6).

[2]) G. H. M. Delprat, *Verhandeling*, enz.; uitgegeven door het Utrechtsch Genootschap. Utr. 1830. bl. 263.

die spoedig in ons vaderland en in Duitschland, overal waar zij hare takken uitbreidde, den kanker der maatschappijen tegenwerkte, nieuwe kracht en leven deed ontstaan, en in vereeniging met hen, die in het zuidelijker Europa de schriften der ouden aan het licht bragten, gedurende ruim anderhalve eeuw, eenen schat van levenswijsheid en gezuiverde wetenschap heeft verspreid, waarin de kerkhervorming is gerijpt, en waaruit de ontluikende hoogere scholen hare beste sappen en kracht hebben ontleend. Overal, waar deze broederschap zich vestigde, — en zij beval zich spoedig zelve aan, of werd door de edelsten in den lande aanbevolen, — rezen scholen op uit haar midden, of nevens haar, welker hulpmiddelen door die vrome broederen werden verrijkt, welker leerlingen met liefde werden opgenomen of voorbereid, en men zag welhaast uit deze inrigtingen van godsdienstig volks- en geleerd-onderwijs mannen optreden, die en in ons vaderland en bij den vreemdeling als herstellers der wetenschap, ja als lichten der wereld tot op den huidigen dag worden geprezen.

Wie nu waren zij, die vooral in de 15^{e} eeuw met zoo veel roem dienzelfden weg betraden en verder en verder voortzetteden, vroeger door Gerard Groote, lang voor het uitvinden der drukkunst, geopend? Ingezetenen van Groningen, indien de verdiensten van het voorgeslacht ons toebehooren, o dan verheffe zich uwe borst, of liever, uwe dankbaarheid rijze tot den Allerhoogste voor de eer aan uwe stad en gewest te beurt gevallen, en den vroegen zegen der volks-verlichting aldaar genoten. Neen waarlijk, als de knaap door zijnen vader of leermeester op Heiligerlee en de stad onzer inwoning wordt gewezen, als merkwaardig in de vaderlandsche geschiedenis; als hij met voldoening nevens vader Willem, ook de namen van Lodewijk en Adolf van Nassau, van Rabenhaupt vernomen heeft, behoeft hij geene veel ruimere landkaart, om ook de lichtende punten te leeren kennen, het vroegst uit den nacht der middeleeuwen zigtbaar geworden. Men wijze hem gerustelijk, nevens Deventer, op de Aduarder abdij, op de Bedumer school, of later, op die van St. Maarten met haren voortreffelijken Regnerus Praedinius: en wie zoude de wereldberoemde namen van Wessel Gansfort en Rudolf Agricola nevens die van Alexander Hegius en Desiderius Erasmus durven verzwijgen?

Maar, ik gevoel het, geëerde hoorders! het uitgestrekte veld, hetwelk zich hier voor ons opent, mag niet verder worden ingetreden, hoe aanlokkelijk het moge wezen.

Die kweekscholen van kennis en deugd, die verlichte voorgangers van het volk, genoten niet slechts bescherming en voorkeur bij hunne landgenooten tegen al wat de onkunde dier tijden en de zedeloosheid der bedelmonniken hun trachtte te berokkenen, maar eerbied, ingenomenheid, volgzaamheid, hoogachting bij den bedrijvigen en voor ontwikkeling reeds vatbaren inwoner dezer streken werd meer en meer hunne welverdiende belooning [1]).

Bijzonderheden tot staving verlangt zeker niemand uwer, mijne hoorders! Mijne toespraak toch in dit feestelijk uur mag zich niet door strengheid van betoog of volledigheid eener verhandeling kenmerken. De voortreffelijke mannen van dat tijdvak hebben allen hunne lofredenaren gevonden, en hunne groote verdiensten, niet slechts met betrekking tot klassieke geleerdheid, maar evenzeer tot volksonderwijs, zuivering der godsdienstige begrippen, en hervorming van het maatschappelijk leven, worden zoo algemeen gewaardeerd, dat ik uwen smaak en uwe kennis zoude meenen te beleedigen door meer dan eene bloote herinnering dier glansrijke tijden te willen opwekken.

De dienst, door Thomas a Kempis aan de godgeleerdheid bewezen, is wel eens vergeleken met den invloed van Socrates op de wijsbegeerte; en inderdaad, door leer en schrift van dien godvruchtigen man daalde zij uit den hoogen, ontoegankelijken kring, binnen welken vooroordeel haar besloten hield, en verspreidde haren zegen in lagere gewesten [2]). Maar welke moet dan de invloed geweest zijn van eenen Wessel Gansfort, eenen wijze en godgeleerde, wel blakende van ijver en liefde voor zijnen Heer, maar wiens opgehelderde kennis en zuivere waarheidszin niets dulden kon van het mysticismus dier dagen, waarmede hij zoo ruimschoots in aanraking kwam. Gij weet het, hij was, door zijn opgeklaard verstand en groote geleerdheid, de ziel der bijeenkomsten van al wat door kennis en

---

[1]) Delprat, *Verhandeling*, bl. 257 vgg.
[2]) Delprat, t. a. pl. bl. 259.

godsvrucht uitblonk in de abdij te Aduard, en na overal in ons werelddeel zijn licht te hebben rondgedragen, sleet hij hier in zijne geboortestad zijne laatste levensjaren, door allen geëerd en bemind, en de vraagbaak en voorganger van allen, die in verlichte godsvrucht en wetenschap belang stelden. — Is het wonder, mijne hoorders! dat de geleerde Ypeij in eene gedachtenisrede der groote verdiensten onzer vaderen bij de kerkhervorming, als in verrukking, aan den eenigen Wessel al het heil toeschreef, dat deze stad naderhand zoo zeer onderscheidde; al het licht, dat de vaderen reeds bestraalde, toen nog overal alles duister was; al de rust, welke zij genoten, terwijl geheel Nederland in onrust verkeerde? Hij toch gedacht hem als het rijzende *licht der wereld*, welken eernaam men onzen grooten stadgenoot heeft gegeven, als den voornaamsten ontginner van eenen grond, die, spoedig ook door anderen in zijnen geest bearbeid, zulk eenen heerlijken oogst heeft opgebragt.

Wij vergeten daarom deze medearbeiders niet. Neen, grondige geleerden en taalkenners, edele geestelijken, als Herman Torrentinus, Gosewijn van Halen, Willem Frederiks, en vooral Regnerus Praedinius, verdienen de blijvende hulde der nakomelingschap [1]).

Reeds in de eerste helft der 16e eeuw bloeide hier in het tegenwoordige provinciehuis eene school, waar de vermaardheid van gezegden Praedinius van Winsum de jongelingschap als naar eene hoogeschool henenlokte, niet slechts uit het naburige Duitschland en alle de Nederlanden, maar ook uit Frankrijk, Spanje en Italië. — Zoo ging hier, sedert Wessel Gansfort, hervorming in het godsdienstige en veredeling van het gemoed met echte kennis en geleerdheid gepaard: een braaf en verlicht geslacht groeide naast die edelen en letterhelden op, voor wie niet slechts roem naar buiten, maar liefde van de burgerij, ingenomenheid en hoogachting, ja de innigste zamenstemming der regering, de heerlijkste belooning was.

Ingezetenen van Groningen! ik behoef het u niet te herinneren: de graven van Gansfort en Praedinius zijn onder ons tot op dezen dag. Vergeten wij het nimmer: voor hem, die het met vaderland, kerk en maatschappij wèl meent, is dat heilige grond.

---

[1]) Delprat, t. a. pl., bl. 112—119.

Denkt niet, geëerden! dat ik te veel heb gezegd. De vruchten van zoo veel goeds en edels zoekt men niet te vergeefs. In plaats der gruwelen, elders gepleegd ten tijde der kerkhervorming en afschudding van het Spaansche juk, ontmoet men in de geschiedenis van Groningen's toestand in die dagen zoo veel verlichting bij regenten en burgerij, zoo veel verdraagzaamheid omtrent andersdenkenden, dat men met welgevallen deze schoone bladzijden gadeslaat, ja dat haar verhaal, naar eenvoudige waarheid te boek gesteld, eene lofrede schijnt te bevatten [1]).

Maar moest dan zoo veel hoop op eene nog betere toekomst te vergeefs worden opgevat? Immers, na het bekende verraad van RENNENBERG zuchtte deze stad veertien bange jaren onder Spanjes dwingelandij. Geen nood! het goede zaad, in echt Nederlandsche harten eenmaal ontkiemd, wordt niet gemakkelijk vernietigd, en — in Gods raad was het anders besloten. MAURITS en WILLEM LODEWIJK hergaven Groningen nog ter goeder ure aan het vaderland, waarvan het, wij oordeelen naar de gevolgen, als academie-stad den luister moest verhoogen, en hetwelk het door vastberadenheid en dapperheid eenmaal van den rand des afgronds zoude redden.

Studenten onzer hoogeschool! het was eene goede gedachte, die u door vaderlandsliefde en ingenomenheid met deze kweekschool van wetenschap en godsvrucht werd ingegeven, toen gij het voornemen opvattedet om deze gebeurtenis nog eens aan Groningen's verheugde burgerij voor oogen te stellen. Wij brengen u reeds voorloopig onzen dank voor uwe edele pogingen, waarvan wij de waardige uitvoering met belangstelling te gemoet zien.

Belangrijke dag in de geschiedenis dezer stad! Neen, het goede zaad, eenmaal zoo rijkelijk uitgestrooid, hoezeer onderdrukt, bleek ook toen niet geheel gestikt of uitgeroeid te zijn. De akker was vruchtbaar gebleven. Mannen, als de wereldberoemde UBBO EMMIUS, zijn daar, of komen herwaarts, om hem met zorg te bearbeiden: en nu, ziet! van alle zijden stroomt frissche levenslucht aan; alles herleeft, en Groningen is spoedig wederom wat het worden moest, vruchtbare kweekster van verdraagzaamheid, verlichting, kennis en alle maatschappelijke deugden.

---

[1]) P. HOFSTEDE DE GROOT, *Geschiedenis der Broederenkerk.* Gron. 1832. bl. 5.

Muzijk van MOZART.

Koor.

't Goede zaad den grond gegeven
Ontkiemt er ten leven.

't Vruchtbaar graan, in 's akkers milde voren
Wel eerst verborgen,
Maar, door de zorgen
Der Almagt bewaard,
Ontspruit en groeit in de aard,
Tot straks langs een zee van koren
Zich des maaijers lied op nieuw doet hooren.
't Zaad van kennis blijft bestaan:
Zij 't een tijd lang, als het graan,
In nacht verborgen,
Voor lente's morgen
Door de Almagt steeds behoed
Immer gedrenkt, gevoed,

Zal het met nieuwe kracht,
Ontlokt aan den nacht,
Aller harten weêr bekoren;
Zoo, ten oogsttijd als bewaard,
Heil verspreiden over de aard.

We aanbidden 's Vaders zorgen
Op onze levensbaan.
Wat voor onze oogen zij verborgen,
Al wat goed is blijft immer bestaan.

U, Heer der Aarde!
U predikt ons natuur.
Halleluja!
U, Heer der Wereld!
U predikt ons dit uur,
Aan U zij de eer!
Amen.
Halleluja!

III. En zoo zijn wij dan eindelijk, zegt welligt iemand uwer, genaderd tot de stichting onzer academie. Vreest niet, geëerde hoorders! dat ik de beschrijving der blijde dagen van den 23 Augustus en volgende van 1614 zal herhalen; ik wil ook geene getrouwe teekening leveren der thans gesloopte klooster- en academiegebouwen, of zelfs eene poging aanwenden om over de verdiensten te spreken van zoo vele voortreffelijke mannen, die aldaar gedurende ruim twee eeuwen het licht der wetenschap deden schijnen.

Gij gevoelt het, bij zulk eenen rijkdom van stof, zoude het bij eene dorre, thans zeker allerongepastste, schets moeten blijven; en daarbij MM. HH! behalve de latijnsche beschrijving der inwijding uit de pen van Ubbo Emmius zelven gevloeid [1], zijn immers de redevoeringen voorhanden van den hooggeleerden Muntinghe, in 1814 [2], en van den ijverigen en kundigen Feith, in 1817, hier ter plaatse uitgesproken [3], alsmede de geschiedenis der Broederenkerk, door mijnen geachten ambtgenoot Hofstede de Groot zoo keurig bewerkt. Wie, die Groningen, 't zij als inwoner, 't zij als kweekeling lief heeft, kent deze belangrijke geschriften niet? Ik mag dus met ulieden slechts hier en daar eenen blik werpen op dit uitgebreid tafereel, en ook daarbij zal ons het feest van dezen dag, en het gekozene onderwerp moeten besturen.

Leiden was, gelijk bekend is, in 1575 voorgegaan, en had tot ieders verbazing naauwelijks vier maanden na hare uitredding, de hoogeschool binnen hare muren gevestigd. Franeker volgde in 1585 onder Frieslands stadhouder Willem Lodewijk, en ook tien jaren later, het eerste na de reductie van 1594, hadden de staten van dit gewest reeds het voornemen opgevat, om in deze stad, nevens de triviale school, gelijk de latijnsche scholen in die dagen heetten, een collegium facultatum te stichten. Men bepaalde zich echter voorloopig bij het tijdelijk opdragen van een collegie over de instituten aan zekeren doctor Mellen Brunsema, daar de be-

---

[1] Vid. *Effigies et Vitae Professorum Acad. Groning.* Gron. 1654. p. 6 sqq.

[2] *Acta saecularia Acad. Groninganae*, ed. Hermann. Muntinghe. Gron. 1814. p. 25 sqq.

[3] Redevoering en dichtregelen, ter gelegenheid van het 25jarig feest v. h. depart. *Groningen* der maatsch. *tot nut van 't algemeen*, in 1817, door H. O. Feith en B. H. Lulofs. Gron. 1819. bl. 13—16, en 30—57.

narde toestand van het land en de uitgeputte schatkist eene meer ernstige uitvoering verhinderden. Eindelijk, toen na het sluiten des twaalfjarigen bestands, de handen ruimer waren geworden voor de huiselijke belangen van het gewest, hervatte men dan ook in 1612 dit werk met ijver en zorgvuldigheid, en werd het door de plegtige inwijding onzer hoogeschool op den 23 Augustus des jaars 1614 onder de gunstigste voorteekenen bekrachtigd. Het was alsof de heillooze twisten iusschen Stad en Ommelanden nooit hadden bestaan, en, zoo ergens, dan voorzeker hier mogt de academie eene instelling zijn, geheel uit den boezem des volks voortgesproten, en door de vertegenwoordiging van alle standen der maatschappij met groote eensgezindheid ten uitvoer gelegd. Elders werd, gelijk bekend is, de eerste opwekking, of krachtige aanmoediging, door de beminde vorsten uit het huis van Oranje-Nassau gegeven; maar nergens, waar dergelijk voornemen werd opgevat, ontbrak het aan krachtige medewerking van regering en volk, aan edele geestdrift om zulk een gewigtig doel te bereiken; ja, de voorbeelden zijn bekend van bijzondere personen, die, van het openbare leven verwijderd [1]), een deel van hun aanzienlijk vermogen afzonderden, ten einde bij hun verscheiden uit de wereld aan de stad hunner geboorte of inwoning de in hunne schatting grootste weldaad na te laten, eene openbare inrigting van wetenschappelijk hooger onderwijs.

Wat mag dan toch wel de drijfveer geweest zijn, die onder zoo veel zorg en inspanning, ja reeds toen de vijand nog in het hart des lands genesteld was, en het water telkens aan de lippen dreigde te komen, zulke veelomvattende en kostbare plannen met zeldzame voortvarendheid deed volvoeren?

Was het ijdelheid en zucht om bij den vreemdeling uit te blinken in glans en geleerdheid? Neen, het is helaas! voor den naneef bewaard, om boven alles angstig te vragen, hoedanig toch buiten 's lands het oordeel over den Nederlander zal kunnen zijn: hun en hunner zelfstandigheid was het genoeg, dat zij het wisten, hoe veel goeds en nuttigs door hen zelven

---

[1]) Anna van Twickelo, en haar zoon Balthazar Boedeker, te Deventer. Zie Corn. Fransen van Eck, *Feestrede. Ann. Acad. Gron.* 1829—30. p. 7, in f., sq. 27 in f., sqq. en de aldaar aangehaalde *Tegenw. Staat van Overijssel.* III. bl. 213.

werd tot stand gebragt. — Daarbij, ijdele pralerij in het gezigt van eenen koenen en overal rondloerenden vijand komt slecht te pas. Zoo begreep het ook de gewapende Leidsche burgerij op den achtsten Februarij 1575, toen zij, onder gestadig losbranden der musketten, onder kruiddamp en oorlogsrumoer, Apollo en de Zanggodinnen bij zich ontving, als wilde zij aan Willem van Oranje en hare regering de krachtigste verzekering geven, dat zij, even als kort te voren hare veege wallen, zoo ook thans en voortaan het kleinood haar geschonken mannelijk zoude weten te verdedigen [1]).

Maar dan toch later, toen zoo vele gewesten volgden? toen zal wel ijverzucht in het spel zijn gekomen, of, hetgeen thans in onze vrijzinnige eeuw zoo hard klinkt, steilheid van godsdienstbegrip, en de zucht om de regtzinnige leer bij het aankomend geslacht te bestendigen?

Één en onverdeelbaar waren de Nederlandsche gewesten zeker niet; misschien betwijfelt het een zwaarmoedig beschouwer, of zij het wel ooit zullen zijn: zij hadden zoo hunne eigene belangen en denkbeelden over algemeen en bijzonder volksgeluk; en daarbij was ieder volkomen heer en meester gebleven in huis en hof. Immers 's lands algemeene staten waren gedelegeerden van zeven geunieërde, maar toch afzonderlijke potentaten of souvereinen. Wij spreken geene lofrede uit op het oude Nederland; maar met vertrouwen nogtans zeggen wij: ijver voor het schoone en goede is, op hoe vele plaatsen deze zich door ingenomenheid moge openbaren, mits vrij van verachtelijke jaloerschheid of slinksche onderkruiping, geen laakbare naijver; vooral dan niet, als de vruchten van zoo veel edels en voortreffelijks eerst regt in de nabijheid worden geplukt en genoten. Voor hem, wiens hart voor vaderland en godsdienst warm in den boezem klopt, zijn er niet ligt kweekscholen van kennis en deugd te veel. Zag men niet den edelen Kemper aan Utrecht's herstelling medewerken? En o, mogten Franeker en Harderwijk niet door den Corsikaanschen geweldenaar voor altijd zijn gefnuikt geworden! Deze uitboezeming voegt vooral ook thans der gelukkiger zuster-academie, nu zij, na zóó veel goeds te hebben zien ondergaan, noch krachtig en luisterrijk daarstaat.

---

[1]) Francisci Fabricii *Oratio in natalem centesimum et quinquagesimum Acad. L. B.* 1725. p. 10. — M. Siegenbeek, *Geschied. d. Leidsche Hoogeschool*, I. bl. 24.

En, wat betreft de godsdienstige drangredenen onzer vrome vaderen, wie zoude niet wenschen, dat het heiligste en verhevenste wat de mensch bezit, steeds met wijsheid en zachtmoedigheid ware bestuurd, en op het leven toegepast; want dit kan niet anders dan den God der liefde welgevallig zijn. Maar, indien wij hen, die opregtelijk betuigden, dat in de jaren hunner jongelingschap, bij politieke opgewondenheid, hun hoofd, niet hun hart had medegehold, gaarne hunne dwaling vergeven: wie zoude het dan in de vaderen, na de bitterheid der tijden door hen beleefd, niet verschoonbaar achten, dat hun ijver jegens andersdenkenden wel eens te verre is gegaan, en niet is vrij te pleiten van twistzieke vervolging en geestelijke heerschappij?

Evenwel zij het verre van ons, zelfs eenen schijn van soortgelijke blaam te werpen op de brave mannen, die allereerst en voornamelijk de hand hebben geleend tot het oprigten onzer oudste academiën. Hoort Willem van Oranje, of Willem Lodewijk [1]), of ook de Staten van ons gewest [2]); en zoo gij hunne redenen niet kunt billijken, o, keurt dan gerustelijk den opstand af tegen Spanje, en zegt, dat het beter ware geweest, zich aan de „vierege tyrannije ende verdruckinge soo des goddelycken diensts als der vrijheit der landen" te onderwerpen. Het zijn woorden, door den vader des vaderlands, in zijnen heerlijken brief aan de Staten van Holland geschreven te Middelburg op den 28 December 1574 [3]). De tyrannij van den vreemdeling op het geweten en de burgerlijke vrijheid der landzaten, vooral ook in hun kroost, voor altijd te vernietigen, zietdaar, naar zijne meening, de bijzonder aangename dienst door 's lands staten Gode te bewijzen. Daarom moest de jeugd „beyde in de rechte kennisse Godts, ende allerley goede eerlycke ende vrye consten ende wetenschappen, dienende tot die wettelycke regieringe der landen, opgevoet ende onderricht worden." Onvergetelijke woorden van den braven en schranderen vorst! Ja waarlijk, zulk eene universiteit zoude niets anders wezen dan een „vast blokhuis en bewaarnisse der gantschen landen, en mede een onver-

---

[1]) Zie Winsemius, *Chronique van Vrieslant.* Franek. 1622. bl. 759 en vv.

[2]) *Effig. et vitae Prof. Groning.* p. 4—6.

[3]) Zie N. C. Kist, *Bijdragen tot de vroegste geschiedenis der hoogeschool te Leiden*, (1850), bl. 115, 116.

brekelijke band der eenigheid van denselven; niet alleen onder malkanderen, maar ook met alle aanpalende provincien." Edele vorst! gij zijt voor de bevrijding van ons vaderland gevallen, maar reeds was de zuurdeessem in het welbereide meel gelegd; en hij is doorgedrongen, en heeft heerlijk gewerkt. Licht en leven is van uwe stichting uitgegaan, kennis en godsvrucht en deugd heeft zij alomme verspreid; en ook andere vaderlandsche harten zijn er door in ijver ontstoken, om bij zich dergelijke zetels voor grondige kennis en geleerdheid te stichten, en de weldaden der beschaving en bekwaamheid onder hunne medeburgers te verspreiden!

O, vergeten wij nimmer, wat wij aan den stichter van onzen staat en zijn geslacht, wat wij aan de vroomheid onzer vaderen te danken hebben! Wie dien edelen stam wil knotten in Nederland, en als ter bespotting met eenen nietsbeduidenden glans overtrekken; wie van geene stille godsdienstige en maatschappelijke deugden meer verlangt te hooren; wie hoogklinkende woorden, wie ijdele droomen van trotsche en waanwijze volksleiders stellen durft boven hetgeen godsdienst, grondig volksonderwijs, en beproefde wetenschap, leeren aangaande den aard en de hoogste belangen der maatschappij, hij sta zijn regt af van deelgenootschap in den eeretitel, die nog aan het kroost van zulke mannen toekomt, dien van eene godsdienstige en verstandige natie.

Maar welde nu die voortvarendheid en vaste wil bij het oprigten der vaderlandsche hoogescholen uit zulk eene zuivere bron; niet minder prijzenswaardig was de wijsheid, de zorgvuldigheid, de echte mildheid, waarmede men deze inrigtingen tot stand bragt, en tot de onderhouding en ontwikkeling daarvan, naar den gang der wetenschappen, medewerkte. Dit slechts alleen van de Groningsche hoogeschool in sommige bijzonderheden min of meer uitvoerig pogende te schetsen, zoude ik reeds van uwe toegevende aandacht misbruik moeten maken. Ik zoude u, geëerde hoorders! het programma moeten aanhalen, door de staten alhier, in Julij 1614, kort voor de inwijding, uitgevaardigd, als een schitterend bewijs hunner juiste waardering van *echt* wetenschappelijke kennis *in haren geheelen omvang* [1]). Ik zoude voorts u moeten verhalen, hoe op den dag der

[1]) *Effigies et vitae Prof. Groning.* ibid.

inwijding zelve, op den 23 Augustus, de geleerde stads-syndicus PANCRAS VAN CASTRICOM, even als dertig jaren te voren in Franeker de gedeputeerde uit Frieslands Staten, ABEL FRANCKENA [1]), het niet beneden zich rekende, de hoogleeraren met eene latijnsche redevoering voor te gaan, en hun in overeenstemming met denzelfden voortreffelijken geest, welke 's lands overheid bezielde, den aard en het uitgebreide nut der academiën in sierlijke taal voor te spiegelen; maar vooral zoude ik niet mogen verzwijgen, hoe geene moeite of zorg werd ontzien, om ook van elders de bekwaamste mannen aan de nieuwe stichting te verbinden. En dan! die eerbied voor eenen UBBO EMMIUS, hun' vraagbaak en medewerker; eenen man, groot door geleerdheid en betrekking met al wat Europa en het vaderland uitnemends bezat in geschiedkunde en oude letteren, maar nog grooter door ongehuichelde nederigheid, schoon bij stadhouder, edelen, regering en de gansche burgerij geacht en bemind! Dit alles, — en hoe veel meer nog zoude ik moeten opnoemen, — is een bewijs, dat men zich bewust was door de oprigting onzer hoogeschool een groot en heerlijk werk te verrigten.

Met opzet moet ik voorbijgaan, hetgeen én kort na hare vestiging én later, gedurende de twee eeuwen van haar aanwezen, door 's lands regering is toegebragt ter bevestiging en uitbreiding van hare hulpmiddelen, naarmate zich het veld en de geheele omvang der wetenschap had uitgebreid. Gij weet het, mijne hoorders! en velen herinneren het zich met welgevallen, hoe in den jare 1815, na het herstel van ons vaderland, toen alles in Noord-Nederland levendige hoop op de toekomst en blijde eenstemmigheid ademde, gij weet het, hoe toen de volksstem zich mede verklaarde voor hare hoogescholen, en hoe door den eersten koning uit het beminde geslacht ook Groningen met eene ruime hand is bedeeld, en met Nederlandsche onbekrompenheid behandeld: maar ook vroeger, toen de academie alhier eene geheel gewestelijke inrigting was, werd al wat haar betrof en aan haren bloei kon bevorderlijk zijn, voor zoo verre 's lands middelen en de druk der tijden zulks toelieten, door onze overheid met zorgvuldigheid behartigd en met mildheid geschonken. Leest de naauwkeurige aantee-

---

[1]) WINSEMIUS, ibid. p. 762.

keningen op de reeds aangehaalde redevoering van den ons allen nog zoo dierbaren FEITH, van dien achtbaren geleerde, wiens laatste werkje nog van zijne liefde en ingenomenheid voor onze hoogeschool getuigde, en gij zult u ligtelijk overtuigen, dat ook op de Groningsche hoogeschool en hare geschiedenis grootendeels kan worden toegepast, al wat de verdienstelijke Hoogleeraar HOLTIUS, vroeger mede een sieraad onzer academie, in eene rectorale redevoering, in 1836 te Utrecht gehouden [1]), zeide over de edele en ruime inzigten onzer voorouders, bij het stichten en uitbreiden hunner hoogescholen. Voorzeker, men mag onze oud-vaderlandsche instellingen voor hooger onderwijs gerustelijk vergelijken met die, welke reeds elders bestonden. Slaafsche dwang en tucht, eenzijdige en bekrompen voorkeur voor landaard, of voor het eene of andere vak van kennis, waren van den beginne af gelukkig vermeden. Neen, er moest vrijheid en leven zijn, slechts door behoorlijk gezag geregeld, zouden de wetenschappen zich kunnen ontwikkelen, en bij leeraars en kweekelingen liefde en geestdrift voor het schoone en goede doen ontstaan.

En dan die schoone en edele grondtrekken van het bestuur der achtbare en doorgaans hoogst kundige mannen, welke als curatoren hare belangen behartigden; die zelfstandigheid in hunne keuze der hoogleeraren, en die onbekrompene toelating, wat zeg ik, die dringende uitnoodiging van al wat in de beschaafde en geleerde wereld uitblonk door ware verdiensten; zoude men, dit alles opmerkende, verwonderd kunnen vragen, waarom toch onze vaderlandsche academiën vroeger in het rijk der wetenschappen zoo zeer hebben geschitterd, dat de grootste geleerden het zich tot eere rekenden, zich aan haar te verbinden, en de vreemdeling met eerbied vervuld werd voor het, in getal van inwoners wel onaanzienlijke, maar in degelijkheid van volksaard, en in het goede en edele zeker niet onbeduidende Nederland?

Zouden wij ook reden hebben om ons aan het voorbeeld onzer vaderen te spiegelen? Schitterende roem immers, ook bij den vreemdeling, was het gevolg, niet het doel hunner pogingen: en voorts, om ook dit met een woord te vermelden, zij waren genoeg vertrouwd met den innigen

---

[1]) A. C. HOLTIUS, *Oratio de liberalitate majorum nostrorum, quae Academiis instituendis augendisque cognita est.* Tr. a. Rh. 1836.

band, die alle de takken van menschelijke wetenschap te zamen verbindt, om niet alle, bij meerdere ontwikkeling, met gelijke zorg en ingenomenheid aan te kweeken en te beschermen. Zoo ontstonden er ook toen reeds in ons vaderland leerstoelen voor later ontluikende vakken van kennis; en ook de vroeger bestaande namen toe in uitgebreider ontwikkeling en toepassing; maar hij, die daarom met minachting nederzag op die heerlijke overblijfselen der oudheid, waaraan Europa hare beschaving na den nacht der middeleeuwen, en ons vaderland zijnen eersten en blijvenden roem te danken had, neen! hij vond aan de Nederlandsche hoogescholen zijne plaats niet. — En nu in onze tijden, mijne hoorders! verlangt men niet in de eerste plaats te weten, of de glorierijke naam van dezen of genen zich buiten de grenzen van het oude Nederland hebbe verspreid? durft men niet openlijk verkondigen, dat die zoogenaamde wetenschappen der beschaving, die oude en versletene taalstudie, die letterkunde van Grieken en Romeinen, hebben uitgediend, en bij vele beoefenaars dier wetenschappen, welke in onzen leeftijd met reuzenschreden voorwaarts stappen, als tijdverlies en onnutte ballast moeten worden ter zijde gesteld? — Voorzeker, er liggen op den oceaan der menschelijke wetenschap uitstekende, maar ook verborgene klippen, door onze regtschapene voorouders beter vermeden en gepeild; klippen van ijdelheid, valschen roem, waaghalzend onderwinden, eenzijdige en jaloersche zelfzucht, ondankbaarheid jegens hen, die kompas en stuurkunst uitvonden: met andere woorden, van baldadige minachting jegens allen, die tot hiertoe in ons vaderland steeds als de beste leidslieden ter opscherping van vernuft en smaak bij de studerende jeugd zijn gehuldigd.

O, mogt die kanker der universiteiten door onze schuld niet binnensluipen, om eindelijk hare fijnere en edele levensdeelen aan te tasten. Ingenomenheid met zijn bijzonder vak van studie, en ijverige aanprijzing daarvan, ontspruiten voorzeker meestal uit zuivere liefde tot de wetenschap; maar men geve aan ieder het zijne, en vergete toch nimmer dat de ingenomenheid met onze wetenschappelijke inrigtingen dan alleen loffelijk kan genoemd worden, indien zij den band niet wil hebben losgerukt en vertreden, die Nederlands hoogescholen tot ware universiteiten heeft zamengesnoerd van veelomvattende en grondige kennis, en haar tevens tot

kweekscholen doen worden voor vaderlandsche zelfstandigheid, gezuiverden godsdienstzin, en alle maatschappelijke deugden.

Kweekscholen van Nederlandsche zelfstandigheid, nuttige en bruikbare kennis, en alle maatschappelijke deugden.....

Ja, ik durf mij op u beroepen, *Oud-studenten onzer hoogeschool!* Ik herken onder ulieden mannen van groote geleerdheid, sieraden van deze of andere hoogescholen, staatslieden, godsdienstleeraren, en beoefenaren van alle andere vakken van nuttige wetenschap, nu reeds volwassenen in kennis en rijp in ervaring van het maatschappelijke leven. Dierbaar is ons uwe tegenwoordigheid; want welke letterkundige kweekschool zoude niet gaarne zulke kweekelingen wederzien, en zich overtuigen, dat vroegere liefde jegens haar door geene stormen des levens, door geene maatschappelijke zorgen, door geene grootheid naar de wereld heeft kunnen bekoeld worden? Maar wat noopt u toch, om u hier thans op ons feest andermaal als studenten te vereenigen, en hoedanig is voornamelijk uwe herinnering aan het academie-leven? Is het slechts de glans van sommige flonkersterren der geleerdheid onder uwe reeds gestorvene leermeesters, welke u nog, hoezeer al flaauwer en flaauwer, in de oogen straalt? Of kent gij ook aan minder schitterende talenten soms eenig deel toe op uwe vorming voor de maatschappij, waarvan gij thans het sieraad zijt? En daarbij, hebt gij uwe bekwaamheid eeniglijk aan de lessen uwer hoogleeraren te danken, of viel het zaad in eenen weltoebereiden akker, en heeft eigene koestering en vlijt en gelegenheid, om het verkregene te ontwikkelen, de kiem der wetenschap in u doen rijpen? Zijt gij misschien ook iets verschuldigd aan de betrekkingen, aan de vriendschap, in dien gullen leeftijd in deze stad aangeknoopt, en heeft dit alles eenigen weldadigen invloed geoefend op uwe inborst, uwe beschouwing van goddelijke en wereldsche zaken, en op de latere veraangenaming van uw leven? — O, vraag niet verder! zegt gij, wacht ten minste geen eenzijdig antwoord op ééne enkele uwer vragen. Neen, al wat gij daar hebt opgenoemd gezamenlijk, in zijn geheel en verband, heeft ons doen worden, wat wij zijn; maar toch, zoo het vaderland eenige vrucht van ons aanzijn plukt, wij zijn het in de eerste plaats aan Groningen's hoogeschool verschuldigd!

Jongelingen, die u nog op de beoefening der wetenschappen onder ons toelegt! ziet op zulke voorgangers, en let zelve op de aansporing tot deugd en vlijt, die de wolke van getuigen, welke uwen loop in het renperk aanmoedigt, u doet hooren. Ouders, vrienden, leermeesters, beminde betrekkingen, achtbare ingezetenen van stad, gewest en vaderland slaan u gade, en boven alles het alziend oog van God! O, besteedt zoo dien zaligsten tijd uws levens, dat u de herinnering steeds heilig en dierbaar blijve, en gij eens, gelijk deze mannen, wanneer gij naderhand wederkomt om hier nog eenmaal de hand uwer academie-vrienden te drukken, een gelijk getuigenis moogt kunnen afleggen, en ook dan nog uwe Alma Mater ingenomen zij met u, als hare vroegere kweekelingen.

Waarlijk, de grondvester van onzen staat, de te regt vereeuwigde Willem van Oranje, wierp een' schranderen blik in de toekomst, toen hij van de universiteit, in Holland of Zeeland te stichten, voorspelde: „Zij zoude een onverbrekelijke band van eenigheid zijn, niet alleen voor die gewesten, maar ook van alle aanpalende provinciën." Ja, vader des vaderlands! dat heeft uw Leiden heerlijk bewezen; maar ook de overige hoogescholen en athenaea, welke haar voetspoor drukten, hebben tot hetzelfde loffelijke doel medegewerkt. Een band van vereeniging zijn zij geworden voor ieder gewest van Nederland, tusschen elken stand der maatschappij, tusschen oud en jong, ja tusschen de elkander opvolgende geslachten: een hechte band van onderlinge liefde heeft, door middel van haar veler harten omstrengeld, en overal, waar studenten zijn onzer echt Nederlandsche hoogescholen, klopt het hart warm voor vorst en vaderland, voor godsdienst, voor orde, vrijheid en regt, voor wetenschap en kunst, voor alles wat ons leven hier beneden verheft en veredelt, voor al wat het stemt voor eene nog heerlijker toekomst.

Elders mogen de jonge mannen, die de hoop moesten zijn der maatschappij, een ligt op te winden werktuig zijn in de hand van vermetele oproerigen, — beproeft het niet, gij verdwaasden! in Nederland. De Nederlandsche student heeft slechts zijnen arm en zijne geestdrift veil voor 's lands waarachtig geluk; krachtige medewerking tot rust en orde, verdediging van den geboortegrond tegen den buitenlandschen vijand. Hij kan eenen Bernard van Galen op studentenwijze met sarcastische scherts zijne

kogels toeduwen, gelijk eenmaal de wallen onzer stad getuigden; of hij snelt, soms met zijne leermeesters aan het hoofd, naar de grenzen, om pal te staan voor de regten van het vaderland; maar hij trekt op onder het Wilhelmus van Nassouwen, en die hem den Marseillaanschen marsch willen voorbrullen, zijn hem een gruwel. Neen, de glorie, waarnaar deze kinderen des vaderlands streven, is edeler en duurzamer.

Curatoren van deze en andere Nederlandsche hoogescholen en athenaea! — het is mij immers vergund u eenvoudig bij dezen waren eeretitel aan te spreken, — *hoogleeraren*, geachte en bevriende ambtgenooten! voorgangers in al wat goed en schoon wordt gerekend in elke beschaafde maatschappij! o, welk eene eer is ons beschoren, onze zorgen, ons leven en onze geestvermogens te mogen wijden aan de vervulling van zulk eene heerlijke taak. De Algoede verleene ons nevens den wil, die allen bezielt, ook steeds de kracht en bekwaamheid, opdat wij met eenparigheid medewerken tot het te zamensnoeren van dien band der eenigheid tusschen alle de Nederlandsche gewesten; en zoo moge ook door ons toedoen de gansche natie hare loffelijke ingenomenheid behouden voor hare wetenschappelijke inrigtingen!

Ik bemerk, G. H! dat het meer dan tijd is, om tot dat gedeelte mijner toespraak over te gaan, hetwelk de plegtigheid van den dag reeds vroeger zoude gevorderd hebben, indien niet de rijkdom der stof den spreker als overstelpt had en teruggehouden. Hij moge dan ook hierin bij u zijne verschooning vinden.

Het is ulieden bekend: aan al het goede, hier en elders onzen vaderlandschen hoogescholen te beurt gevallen, beantwoordde in geenen deele de toestand en uitwendige vorm der gebouwen, aan de dienst der wetenschap toegewijd. In Groningen althans lieten deze zeer veel te wenschen over, ja zelfs, na het vervallen van de Broederen- of Academiekerk, was er in de daad gebrek aan eene behoorlijke plaats, ter viering onzer Academische plegtigheden. Gij herinnert u die, wel door ouderdom eerwaardige, maar onaanzienlijke kloostergebouwen, met hunne gescheurde wanden — nog huivert menig gevoelig gestel bij de bloote herinnering! — met hunne

verlengde daken, steunende, of liever hangende op eene soort van lage zuilenrij, even als de afgetobde grijsaard, alvorens tot den moederschoot der aarde weder te keeren, op zijnen staf leunt; en voorts de oude, slechts voor eene hooggespannen verbeelding belangrijke area, alsmede de twee eenig bruikbare vertrekken, de curatorenkamer, en die van den senatus academicus. — In deze, het voormalig theologisch auditorium, is op den 23 Augustus 1614 door den bovengenoemden geleerden Pancratius Castricomius, en professor Ravensperger de academie ingewijd; en er staat dan ook in de beschrijving der plegtigheden in deftig latijn van aangeteekend, dat een digte drom van belangstellenden *daarbuiten* aan hunne geestdrift moest lucht geven. Bij onze herinnering aan die plaats en gelegenheid draagt het verhaal zeker een treffend bewijs van waarheid; want alles was tot op onzen leeftijd, in uitgebreidheid ten minste, nagenoeg hetzelfde gebleven.

Maar strekt nu dit ook ten bewijze van der vaderen geringe ingenomenheid, ja van volslagen gebrek aan geestdrift voor het schoone en goede? Voorzeker niet, mijne hoorders!

Wel is waar, eene grootere eenvoudigheid dier tijden, maar nog meer de geweldige kamp voor vrijheid en volksbestaan, noopten maar al te vaak het dappere en brave voorgeslacht, om zich met het innerlijke der dingen te vergenoegen, en den uiterlijken vorm voor rustiger tijden te besparen. En gelukkig het volk, bij hetwelk innerlijke deugdelijkheid zoo veel gebrek aan uiterlijk schoon kon vergoeden!

Maar toch, er bestaat een onverbrekelijke band tusschen beiden, en de ernstige wetenschappen mogen praal en luister ligtelijk ontberen, ja te veel weelderigheid in opschik versmaden; aan gepasten en edelen tooi hebben zij, als ieder beschaafd mensch, bij wien de wereld der zinnen en het geestelijke zoo onbegrijpelijk naauw vereenigd zijn, ware behoefte. — Gij onder mijne toehoorders, die den welsprekenden van der Palm en zijne schriften hebt liefgehad, en nog bewondert, gij herinnert u zeker zijne schoone redevoering over den invloed van het uitwendige ter bevordering van den gunstigen indruk van het meer wezenlijke; en o, hoe zoude ik thans verlangen, ook slechts het geringste deel te bezitten der voortreffelijke gaven, welke dien edelen, dien fijn gevoelenden, dien vernuftigen en kun-

digen redenaar plagten te bezielen! Om in kracht, gepastheid en sierlijkheid van taal te schitteren? Om u aangenamer en nuttiger te onderhouden? O neen! en dit moge mijnen ijdelen wensch bij u verontschuldigen: om waardiger, dan ik thans vermag, eenen dierbaren en schoonen pligt te vervullen, den pligt der dankbaarheid.

Zoo rigte zich dan mijne rede in de eerste plaats tot u, edelgrootachtbare heeren, *Staten van dit gewest!* Groot toch en boven allen lof verheven moge de krachtige inspanning, de wijze beraming, de opoffering van tonnen schats geweest zijn, door de stedelijke regering aangewend, het meest welwillend en mild bestuur kent in het algemeen belang zijne grenzen, en de kracht, en de wijsheid, en het vermogen dier edele mannen zouden nog zijn te kort geschoten, zonder uwe bereidwillige ondersteuning, zonder uwe werkdadige ingenomenheid met de wetenschappelijke inrigting, welke meer dan twee eeuwen het sieraad was van stad en gewest. Lof en dank en eere komt u daarvoor van ons allen toe. Lof en dank uwen waardigen voorzitter en uwen gedeputeerden, onder wier voorlichting en leiding, op wier voordragt, gij niet zijt teruggedeinsd om duizenden en tienduizenden tot het edele doel te bestemmen, tot het volbrengen van het schoone plan, waarvan wij nu de heerlijke uitkomst mogen aanschouwen.

En u, edele Rengers! die gedurende meer dan twintig jaren in naam des konings dit gewest met wijsheid hebt bestuurd, zijne belangen met naauwgezetheid bevorderd, u, schoon afwezig, bieden wij thans met onzen opregten dank ook onzen weemoedigen afscheidsgroet. Ook als voorzittend bestuurder onzer hoogeschool hebt gij u, na den dood van den schranderen Sypkens, verdienstelijk gemaakt; en niet gering was uw aandeel in de zorgen en beslommeringen ter gelegenheid van het stichten van dezen nieuwen tempel der wetenschappen. Wij zwijgen van uwe deugden; nederigheid toch en afkeerigheid van uiterlijken glans, was, bij getrouwe pligtsbetrachting, bij uwen God uwe kroone, bij de braven onder de menschen uw grootste sieraad. — Hoe raadselachtig is dikwijls voor den eenvoudigen burger de politieke wijsheid van hen, in wier handen de spil der regering zich beweegt! Maar dit weten wij, den braven ontgaat niet immer de welverdiende hulde der erkentelijkheid, en dit mogen wij openlijk

zeggen, in veler harten zal de naam en de loffelijke herinnering aan de verdiensten des edelen mans blijven leven.

Ook de landelijke gemeenten in deze provincie hebben met de stedelijke bereidwillig medegewerkt, en in het heerlijk vooruitzigt reeds sedert jaren hare offers gebragt. Het is toch bekend, en wordt door ons zoo gaarne herinnerd, dat eene jaarlijksche som ter beschikking van het algemeen bestuur, uitgetrokken op de begrootingen dier gemeenten, met de renten vermeerderd, ter oprigting van een nieuw academiegebouw is opgelegd, en nu ook den raad der stad Groningen ten krachtigen steun heeft gestrekt ter uitvoering van het ondernomen werk. Achtbare heeren, *Voorzitters dier plaatselijke besturen*, die ons hier met uwe tegenwoordigheid vereert, brengt met onzen opregten dank aan uwe ingezetenen ook den wensch van ons allen naar uwe woningen terug, dat die schoone éénstemmigheid, thans onder het éénhoofdig bestuur van eenen beminden vorst uit het huis van Oranje tusschen stad en gewest aanwezig, voortdurend moge blijven bestaan, terwijl zij vroeger door strijdige inzigten en belangen maar al te dikwijls werd gemist.

Maar hoe nu onzen dank aan u te betuigen of te bewijzen, edelachtbare heeren, *Voorzitter*, *Wethouders en Raden van het stedelijk bestuur van Groningen?* Door luidruchtige woorden? of door innerlijke opregte toegenegenheid, en door daden, die aan de uwe jegens ons, jegens de hoogeschool en het vaderland, eenigermate mogen beantwoorden? Gij verlangt zeker het laatste. Wij hebben, zegt gij, eenen aangenamen pligt vervuld. Als jongelingen deelden de meesten onzer mede in het licht en de koesterende stralen dezer oefenschool van wijsheid en deugd, als mannen plukten wij heerlijke vruchten van haar onderwijs, en nu wij de eere genoten om aan het hoofd te worden geplaatst van de burgerij dezer goede stad, nu wij hare ingenomenheid kenden met hare academie, en de wezenlijke behoefte van deze als in de oogen sprong, hoe zouden wij niet voor haar in het diepste der beurze hebben willen tasten, onze zorgen en moeite en tijd willen te koste leggen, om die heerlijke instelling onzer vaderen waardiglijk in ons midden te ondersteunen en te verheffen? Onze taak is onder den zegen des Almagtigen, en onder goedkeuring onzer ingezetenen, volbragt; wel nu, M. M. H. H! volbrengt gij naar vermogen de uwe! Het *splendeat usu*, op uwen gedenkpenning geplaatst, blijve uwe leuze.

Aanvaardt blijmoedig het geschenk, door Groningen's regering te uwer dienste aan het rijk overgedragen, en zoo moge het schoone gebouw, — gelooft het, het zal onze heerlijkste voldoening zijn, — met regt een tempel genoemd worden, aan verhevene en nuttige kennis, aan godsvrucht en deugd toegeheiligd, ter opvoeding, bekwaming, veredeling van hen, die de hoop en eenmaal de steun en de eere moeten zijn van het dierbare vaderland.

Wij eerbiedigen zulke schoone gevoelens, edelachtbare heeren! maar, vergunt het ons, niet om uwentwille, neen, ons eigen gevoel dringt ons uwen lof, moet het dan ook in uwe tegenwoordigheid zijn, met warmte te verkondigen. — Kent gij, geëerde toehoorders! eene zwartere ondeugd, dan ondankbaarheid? Het nageslacht zal, het sieraad onzer stad bewonderende, de namen wenschen te kennen van hen, die het onder ons stichtteden; en wij, die getuigen waren van zoo veel opoffering, en de eerste vruchten daarvan mogen plukken, zouden van hunne verdiensten met onverschilligheid zwijgen? Dat zij verre!

Het werk toch moge zijnen maker prijzen; in eenvoudig schoone pracht staat het immers daar, en trekt reeds tot zich aller goedkeuring en bewondering; maar de geschiedenis dezer heerlijke stichting, aan geen' ingezeten van Groningen onbekend, predikt ons allen eene waarheid, verhevener en streelender, dan de aanblik van den schoonsten tempel kan verschaffen. Zij zegt ons, — o mogt het Nederland nooit vergeten! — dat het goed is, onder eene regering te leven, die der vaderen instellingen eerbiedigt en waardeert, die der burgeren edelste belangen kent, en, zij het ook met de grootste opoffering van geldelijken bijstand, en zorg en inspanning van alle krachten, wil bevorderen. Dit bewijst ons dan uw voorbeeld, dit verkondigt ons uwe edele bedoeling, uw streven, uw heerlijk werk, edelachtbare heeren, burgemeester, wethouders en raden dezer stad! En voorzeker make ik mij niet schuldig aan laffe vleijerij, noch overlaad de liefelijke nagedachtenis van eenen Herman de Ranitz en van den waardigen Feith met onverdienden lof, zoo ik openlijk betuige: wijsheid in het beramen, vastberadenheid in het volbrengen, ook onder bezwaar en tegenkanting, onbekrompene mildheid in het verschaffen der kostbare middelen, zijn de titels van aanspraak op eene blijvende hulde der erkentelijkheid van Nederland jegens u, op den innigsten dank van Groningen's burgerij

en hare hoogeschool. U voorzeker geldt niet in de geringste mate onze lof en dank, hooggeachte Offerhaus! edele van Ittersum! en van Imhoff! Als wethouder, als burgemeesteren van Groningen aan de Ranitz opgevolgd, hebt gij de taak, door hem begonnen, met moed en kunde helpen voleindigen. Ook u, waardige en edele van Giffen! en Hora Siccama! die van den beginne af met den nu ontslapenen kundigen Hendrik Octavius Feith, en met bovengemelde mannen van stadswege vereenigd, het hechte en uitmuntende gebouw hebt doen grondvesten, en onder uwe nimmer sluimerende zorgvuldigheid doen oprijzen en heerlijk voltooijen. — Maar wat beteekent, mijne heeren! die zweem van onvergenoegdheid op uw gelaat, wat het ongeduld dezer gansche vergadering? Ik vergat immers hem niet, wiens beeldtenis voor onzen geest oprijst, zoo dikwijls er sprake is van iets goeds en edels, in de laatste jaren onder ons tot stand gebragt; wiens naam in Groningen zal genoemd worden, zoo lang eenvoudige grootheid en de schoonste vereeniging der gaven van verstand en hart, door onze stadgenooten worden vereerd. Neen, waardige de Ranitz! bij eene plegtigheid als deze vergeet men u niet. Uwe ambtgenooten en vrienden hebben heden de kroone gezet op het werk, voornamelijk van uwe wijsheid en beleid uitgegaan; maar zij zelven leggen de kroon der erkentelijkheid, hun door eene dankbare hoogeschool en burgerij welverdiend aangeboden, bij dit heerlijk gedenkteeken uwer en hunner verdiensten neder voor uwe loffelijke nagedachtenis; — en wij, ontslapene vriend! wij hebben den volbragten arbeid uwer medewerkers en opvolgers niet beter weten te erkennen, dan door uwen naam, — waar niet allen konden genoemd worden, — op onzen gedenkpenning te griffelen, als dien van den braafste onder de braven, den verdienstelijkste onder de verdienstelijken.

Heerlijk loon der deugd, reeds in dit vergankelijk leven te verwerven! Wat is liefelijker, wat nevens eene reine conscientie en de goedkeuring van den Alwetende, begeerlijker, dan de liefde onzer tijdgenooten en de aanbeveling bij de nakomelingschap? Onze dank rijze ten hemel en prijze Hem, die nu en altijd zulke edele en kundige en zelfstandige mannen onder ons deed leven en werken.

Maar ook dit onwederstaanbaar gevoel van hoogachting en liefde en bewondering van hunne verdiensten is een waardig voorwerp voor onze dankbare hulde jegens Hem, die het der menschelijke ziel heeft ingeplant.

In dit gevoel ligt, hechter en duurzamer dan in het krachtigste cement, de grondslag van dien onzigtbaren tempel, waarin voor- en nageslacht, waarin de wijzen en braven van alle tijden zich vereenigen om hulde te bewijzen aan al wat waar en schoon en goed en godvruchtig is. Zoo wordt het verkrijgen en verrijken en uitbreiden der menschelijke kennis mogelijk hier op aarde, zoo breidt zich het rijk uit van het schoone en goede, zoo alleen werkt men, terwijl alles woelt, wisselt en verdwijnt, onder Gods zegen voort aan de waarachtige belangen der menschheid.

Immers, hetgeen dwaas, valsch en onedel is, wordt later vergeten, of ten afschrik te boek gesteld; maar zij, die aan waarheid, wijsheid en deugd hunne offers bragten, reiken, scheidende van dit tooneel der onvolmaaktheid, met hunne nagedachtenis ook hun licht over aan anderen, opdat zij, door hun voorbeeld aangespoord, de edele taak mogen voortzetten, al verder en verder brengen, en, kan het zijn, eindelijk volmaken, de taak, door den Vader der lichten aan de uitgelezenen onder de menschen toevertrouwd, om hunne natuurgenooten wijzer en beter te maken, en hen tot Hem en hunne ware bestemming op te leiden.

Mogt ook dit het heerlijk doel zijn en blijven van allen, die in dit gezegende land en in deze stad invloed oefenen op den bloei der wetenschappen! En zoo worde ook het gebouw, thans aan het rijk toebehoorende, door de onbekrompene mildheid der regering, de wijsheid zijner verzorgers, en de welbestede talenten van hen, die als priesters der waarheid en kennis en godsvrucht aldaar het offer zullen ontsteken, in zijne mate een welgelijkend beeld van dien onzigtbaren maar heerlijken tempel, van welks bestaan en erkenning onder de menschen het wezenlijk heil en de adel van ons geslacht geheel en al afhankelijk is.

God onzer vaderen! ook onze God en liefhebbende Vader! zoo mogen ook over dit huis Uwe oogen open zijn dag en nacht; en zoo mogen hier immer zuiverder en reiner offers worden ontstoken, U tot lof, en ter dankbare maar nederige vereering dier kostelijke gaven van verstand en hart, uit Uwe volheid in den menschelijken aanleg uitgestort!

Muzijk uit de Jubelcantate van WEBER.

Koor.

Wee ons! waar de stormen
En de opgeruide baren
Strijdend dam noch dijken sparen;
't Vruchtbaar land in zee hervormen,
Dáár doet de adem der orkanen
't Lagchend groen der beemden tanen,
Rukt der golven toomloos heer
Al den tooi der akkers neêr.

Recitatief.

Verschrikk'lijk zij, in dat ontzettend uur,
Het stormgeweld, 't geklots der golven;
Verschrikk'lijker dan 't woeden der natuur
Is het geweld van oproers vuur.

Duo.

Zijn felle vlam doet vrede en welvaart sterven;
De vrijheid vlugt en 't losgelaten heer
Der driften rukt altaar en tempel neêr!

Koor.

Juicht! wat muitzucht ook deed smoren,
Waar het vuur des oproers brand',
Ons omstrengelt eendragts band.

Solo.

Vrolijk ruischt het in de koren:
Vrijheid voert ons aan heur hand.

Koor.

Juichend doet de toon zich hooren:
Volksdeugd woont in Nederland!

Solo.

Wijsheids fakkel blijft hier gloren,
Wat der domheid magt kon smoren,
Kennis woont in Nederland.

Koor.

Waar de vrijheid ging verloren,
Vrede en rust blijft ons bekoren,
Is de kroon van 't Vaderland.

Koor.

Wijsheid brenge in aller woning
Zegen aan voor elken stand.
Vrijheid vlechte om volk en koning
d' Allerschoonsten eendragtsband.
Juichend doen we ons feestlied schallen.
Vrolijk blijft, in Gruno's wallen,
Goed en bloed en hart en hand
Aan wat edel is verpand.
De Heer sterk' dien band!
De Heer zij met ons land!
De Heer schenke zegen aan elken stand!
De Heer zij met ons allen!
Amen!

PETRI HOFSTEDE DE GROOT

ORATIO,

QUID FELIX LITERARUM STUDIUM APTIS DEBEAT TEMPORIBUS ET LOCIS,

DIE 26 M. SEPTEMBRIS A. MDCCCL,

QUUM INTER SOLENNIA, QUIBUS TEMPLUM ACADEMIAE GRONINGANAE NOVUM INAUGURARETUR, DUODECIM VIRI HONORIS CAUSA VARIARUM FACULTATUM DOCTORES PROCLAMARENTUR,

IN MAJORE ACADEMIAE AUDITORIO HABITA.

VIRI AMPLISSIMI, CLARISSIMI, FACUNDISSIMI, DOCTISSIMI, CONSULTISSIMI;

QUI OLIM FUISTIS, QUIQUE NUNC ESTIS HUJUS ACADEMIAE STUDIOSI, VIRI, JUVENES OPTIMI;

CIVES, HOSPITES;

QUIBUSCUM PRIMA IN IPSO TEMPLO ACADEMIAE NOVO SOLENNIA CELEBRARE MIHI CONTINGIT:

AUDITORES HONORATISSIMI, EXOPTATISSIMI!

Inter ritus, quibus novi hujus templi inauguratio esset ornanda, quum hoc etiam constituisset Senatus Academicus, ut duodecim viri, eruditione et meritis clari, honoris causa variarum Facultatum Doctores essent proclamandi, magnifico Academiae Rectori, multa et difficilia his diebus agenti, hoc quoque officium imponere noluit, ut ipse, Senatûs nomine, novos Doctores renunciaret. Ergo quum alii ex Professorum numero negotium hoc esset demandandum, Senatus id in me detulit. Quod sane perquam mihi honorificum ac gratum accidisse, non est, quod dissimulem.

Quidni enim gaudeam, mihi etiam contingere, ut in his solennibus publice gratum illum erga Deum hominesque effundam sensum, quo pectus sic movetur, ut silere difficile sit? Quidni gaudeam ego, hujus Academiae non modo Doctor, sed etiam Discipulus, ac jam diu hujus urbis incola, qui a pueritia inde querelas audivi continuas de collapsa nostra Musarum domo, vel de earum horreo, vel stabulo: nunc vero templum cerno iis dignum, magnificum, supra id quod precabamur, splendidum? Quidni gaudeam, quod primus, qui in eo Senatûs nomine celebrabitur actus, hic erit, ut suus in literis excolendis virtuti tribuatur honos bene meritus?

Neque incertus quaesivi, de quonam argumento hac hora paucis ad vos agerem. Vir eruditissimi, qui jam Doctores sunt celebrandi, et ipse locus ac tempus, ubi celebrandi sunt, mihi materiem offerebant proludendi hanc, ut paucis exponerem, *quid felix literarum studium aptis debeat temporibus et locis.*

Qua de re breviter dicenti, vos AA. HH! linguis animisque favete. Nam aut in hoc perpetuo laetitiae nostrae tenore vos diu detinere, aut in hac amplissima, sed etiam diversissimorum auditorum corona, e recondita doctrina aliquid proferre mihi non licet. Breviter et populariter dicere me jubet hora ruens et solennitatis ipsius natura.

Literarum studium quid sit, si coram vobis exponam, sane ineptus sim; est quod cognovistis, quod honoratis, quod fovetis ipsi. *Felix* vero est hoc vestrum doctrinae et humanitatis studium, si consilium, quo instituitur, attingit, ergo mentem illustrat animumque excolit et perficit cum vestrum ipsorum, tum aequalium et posterorum.

Hoc autem literarum studium ut felix sit, quid tandem debet temporibus et locis aptis? Si dicam, illud his *omnia* debere, vos, AA! mihi monstrabitis hos viros eruditissimos, quos justo Doctoris titulo proclamare mihi contingit, quorum tamen pars insignis peculiari nec temporum nec locorum favore in literis feliciter colendis sit usa. Sin illud studium temporibus et locis aptis *nihil* debere contendam, templum hoc elegantissimum, ac humanitatis et doctrinae amorem, civium nostrorum decus, quo ducti hoc templum exstruxerunt, vos mihi objicietis, quaerentes, an hoc nihil faciat ad literarum studia excitanda et adjuvanda? Si nihil, cur igitur hosce festos agamus dies?

Ergo utrumque rejiciendum esse jam apparet, ac verum quaerendum, ubi solet latere, in media aliqua sententia, quae haec erit, temporibus et locis aptis felix literarum studium neque *omnia* debere, neque *nihil*, sed *multum*.

Non *omnia* debere, et historia docet et vero ipsius rei ratio.

Si tempora respicis, vel solius patriae nostrae, quaenam infaustiora literis videri poterant, quam cruenta illa terroribus belli octoginta annorum plena?

Et tamen inter fortissimos belli ipsius duces jam cernis JANUM DOUSAM, in literatis etiam viris principem. Mox autem Universitates et Scholae Illustres oriuntur, tanta opum amplitudine instructae tantaque doctorum et discipulorum copia et praestantia insignes, ut, quum caeteroquin inter arma Musae silere dicantur, hîc nunquam tam alta et canora voce locutae sint, quam inter arma ipsa.

Neque uno hoc docemur exemplo, felix literarum studium temporum injuriae resistere posse. Meministis, vos Seniores! a patribus accepistis, Juniores! quam atrocia literisque hostilia essent tempora, rerum novarum semper plena, quae inde a civitatis in Francia ante hos sexaginta annos commutatione usque ad NAPOLEONEM iterum regno spoliatum sunt elapsa. Quotannis pene nova nascebatur reipublicae forma; vectigalia et tributa, quae saepe minora, interdum nulla fore promittebantur, semper exigebantur majora; pecunia a proavis in literarum usum concessa in dies minuebatur; de scholis nihil pene in publico dicebatur, nisi hanc illamve denuo esse occlusam; mox bellorum series erat non interrupta; pugnae, caedes, vastatae urbes, imperia eversa audiebantur; — Musae neglectae, irrisae, prostratae procul aufugisse.

Aufugisse *audiebantur;* — neque tamen *aufugerant;* hîc illic latebant, amatae, nutritae, meliora, ut in publicum prodirent, tempora exspectantes. Vultisne documenta? En bene multos, qui in sexagenariis et senioribus nostris aequalibus viri sunt vere eruditi, quos hîc adesse, cum inter reliquos Auditores, tum inter novos Doctores, ipsi cernitis. Hi, quas aetatis injuria contemnebat, literas et doctrinas pia mente coluerunt, temporibus adversis se superiores cum habentes, tum ostendentes.

Uti vero temporis finibus non adstrictum est felix literarum studium, ita neque locorum spatio. In monasteriis primum, deinde in scholis, praesertim in universitatibus unus facile videri potest adesse locus, ubi quis vere erudiatur; ibi enim esse librorum supellectilem, magistrorum vocem, otii delicias, sine quibus vanum videatur omne literarum studium omnisque fervor. At respice, si placet, paulisper, quinam nonnulli fuerint ac quonam loco instituti, qui in magno illo emineant eruditorum choro, sempiterno patriae nostrae decore. En CORNELIUM KILIANUM, linguae

Germanicae nostrae statorem laudatissimum, sed in typographia Plantina plagularum excudendarum correctorem; JOSEPHUM VONDELIUM, poëtarum nostrorum principem, sed caligis vendendis occupatum; BENEDICTUM SPINOSAM, philosophum primarium, sed vasis vitreis poliendis, ut victum quaereret, deditum; FOCCONEM SUFFRIDI filium, historicum Frisiae eruditum, sed ludimagistrum.

Quid vero remotas cito aetates? En ante me inter hos, qui Doctoris honores omnium judicio merentur, haud paucos, qui nullam visitaverunt Academiam vel Athenaeum, quique vita occupatissima vix doctrinam leviter tangere posse videbantur, et tamen in ejus adyta penetrarunt.

Res loquitur: quid opus est verbis? Attamen historiae testimonio rationem philosopham paucis addere lubet, ut rei causam perspiciamus omnes.

Causa, cur neque temporum, neque locorum angustiis adstrictum sit felix literarum studium, atque sint, qui infausta superent tempora, quique sibi creent doctrinae excolendae loca, haec est quod liberum est hominis ingenium liberaque voluntas. Ingenium solers, acre, fertile, uber non opprimunt loca et tempora, utut sinistra. Lucis enim est coelestis ingenium illud scintilla, quam exstinguere nequit vel hominum injuria, vel terrae invidia, vel quicquid ex his rebus caducis coelestia aggredi conatur. Libero ingenio liberam jungit homo voluntatem, qua coelestem originem non minus quam ingenio et ratione patefacit homo. Voluntate hac fortis est et propositi tenax, quem non civium ardor prava jubentium, non vultus instantis tyranni mente quatit solida.

Quid? quod ipsis temporibus locisque minus aptis excitatur ingenium quodvis acrius ac voluntas excelsior, ut illorum superet injuriam, adeo ut, quo vehementius extrinsecus infringatur homo excelsior, eo validiores in ipso vires excitari videantur. Sumus enim, AA! semine nati Divino, cognatione et natura cum Deo O. M. juncti. Quare si obstant impedimenta, quae quod pectus postulat et desiderium et animi nostri indigentia, ut luce continuo majori illustremur idque cernamus quotidie dilucidius, quod vere pulcrum bonumque et perfectum est: igitur si sunt impedimenta, quae huic desiderio et studio officiant, sentimus, nos pati quod haud fas sit, omnique, si cordati sumus et boni, enitimur vi, ut, qui

intus est, spiritus hic coelestis superet, quae extra nos est, materiam illam terrenam. Sic, quo magis premimur extrinsecus, eo vehementius molimur intus, quo propiores videmur servituti et excidio, eo certiores sumus de libertate et vita. Qui enim in nobis est, *Dei* spiritus, omni, qui circa nos est, *mundo*, longe est longeque superior.

Fortasse aliquis hinc conjiciat, ad felicius excolendum literarum studium hanc, me judice, ducere viam, ut impedimenta objiciantur hominibus quam plurima; nam quo infaustiora videantur tempora et loca, eo vehementius vim suam exserere hominem liberum, tempori et loco non adstrictum. Contrarium equidem judico. Felicem praedico aetatem nostram, quae pace longe majore gaudet, quam antea, ac quiete, Musis amica; felicem praedico sortem nostram, Academiae Groninganae doctorum et discipulorum, qui jam diu fruebamur civium nostrorum favore et studio, ac nunc convenimus in hunc locum, monumentum humanitatis et cultûs veri, qui civibus nostris est, splendidum et perenne.

Nam talia tempora et loca *multum* ad felix literarum studium conferre, cum historia docet, tum ipsa rei ratio.

Quinque fere recensentur in generis humani historia aetates, quibus longe magis quam aliis, literas floruisse, apud omnes constat: PERICLIS dico aetatem Athenis, AUGUSTI Romae, Chalipharum magnorum in Asia et Hispania, MEDICEORUM Florentiae, LUDOVICI XIV in Francia. Cur vero tum tanta ibi fuit literarum laete excultarum lux, ut si cum illo lumine compares generis humani tempora reliqua, haec tenebricosa videantur? Liquet.

Atheniensibus, quum fortiter et fauste cum Persis pugnavissent, PERICLIS aetate aderat fere quies et dulcis rerum maximarum gestarum memoria et conscientia; aderat artium et literarum honos, a liberatoribus et liberis civibus munifica manu ac benevolo ore profusus. Igitur hac aetate et hoc loco tanta erat virorum doctrinâ, literis, arte, excellentium copia, ut unius saeculi spatio una Athenarum urbs omnium totius Graeciae temporum laudem non aequasse, sed longe superasse, omnibus constet.

Simile quid accidit AUGUSTO auctore Romae. Bellis iisque gravissimis,

civilibus, impositus tandem erat finis diu exoptatus. Melius quid, quam armorum strepitum et vulneratorum clamores ac gemitus audiendi, quam urbes vastatas et segetes, a militibus calcatas, videndi erat opportunitas. Audire poterant Romani elegantissimorum poëtarum carmina, videre artificum tabulas et statuas pulcerrimas. Hos etiam auxilio, favore, amicitia sustentabat, qui reipublicae quassatae quietem reddiderat, AUGUSTUS, nec minus hic, qui ei erat conjunctissimus, MAECENAS. Aetas nascebatur literarum Latinarum aurea.

Novistis etiam, quid inter Arabes acciderit. Heroes, per MUHAMMEDEM excitatos, qui pulcriorem orbis antiqui partem per unius saeculi spatium sibi subjecerant, mox incredibilis vicit literarum amor. Has a Graecis quidem erant mutuati, at ipsi tamen sic coluerunt et foverunt, ut, quum reliqui mortales nocte obscura premerentur, Arabibus dies affulgeret laeta. Nimirum bellorum sat egerant; gloria aderat et praeda; his frui cupiebant; artium literarumque, quae emolliunt mores nec feros esse sinunt homines, studium summo jam nutriebant ardore; viros doctos eo nunc remunerabantur praemio et honore, quibus antea bellatores. Sic aetas doctrinae et literarum aurea quaedam inter Arabes quoque exstitit, partim quidem factitia, at splendida tamen.

Minus a nostris moribus differt, quod Florentiae accidit. E longa Europae infantia et pueritiâ nova oriebatur aetas juvenilis, loquendi, canendi, gaudendi cupida. Quies erat in felici Florentiae republica, ubi gens Medicea, virtute potius et excellentia, quam potentia et milite regnabat. Hîc stimulari, adjuvari, coronari solebat quisquis PHIDIAE arte, PLATONIS philosophia, VIRGILII carmine eminebat. Hîc suus constabat apud principes et plebejos doctrinae et arti et literis honos, hîc feminae etiam multae Latina, imo Graeca quoque eloquentia et poësi excellebant.

Quinta recensetur, LUDOVICO XIV in Francia regnante, literarum aetas aurea. Bellorum tum quidem series erat continua, sed in media Francia quies, ipsaque bella historicis scribendi, poëtis canendi, artificibus fingendi praebebant materiem ditissimam. Ea autem erat LUDOVICO indoles, ut, ipse ingenio non magnus, rite, quae egregia est in Principe virtus, magnos discerneret in quovis genere viros; unde factum est, ut quicunque bello, sed etiam poësi, facundia, architectura, omnique arte eminerent, Regem

quoque mox haberent patronum et fautorem. Virorum immortalium, LUDOVICO regnante, seges exstitit laeta et larga.

Quinque his aetatibus literarum et artium aureis, quas historici recensere solent extranei, nos Nederlandi, ab iis fere neglecti, addimus sextam, quae in patria nostra ante haec duo floruit saecula. Quinque tum nascebantur in septem his regionibus parvis Universitates, mox pro illo tempore amplae, multaeque praeter eas Scholae doctae egregiae. Eratque non modo doctrinae severae et antiquae, sed etiam literarum vernacularum, inprimis historiae et poëseos, flos insignis, artiumque, maxime picturae, laus summa. Hanc vero auream aetatem quid adduxit, nisi tempora et loca hactenus felicia, quod belli diuturni saevitia imminuta erat, et, quatenus supererat, in regionum harum finibus modo conspiciebatur; quodque reipublicae Magistratus id bene sibi habebant persuasum, terram armis et fortitudine bellica servitio ereptam, non nisi doctrina, literis, arte, vera humanitate omnique animi virtute et pietate contra servitutem novam defendi posse. Ergo scholas condiderunt, tanquam lucis, cultûs, religionis arces, ut his propugnaculis, magis quam turribus et castellis, terram liberam servarent liberamque et libertate dignam posteris traderent. Sic vero suam tribuentes huic animorum et studiorum munimento laudem et mercedem, non eos fefellit eventus. Orti sunt innumeri, fama et honore dignissimi, immortali gloria etiam nunc ornati, qui patriae libertatem certius vindicarunt, quam centies millia militum et sexcenta castella valuissent. Nam fundarunt eam non in caducis aggeribus armisque incertis, sed in ipsis hominum animis, libertatis, quam amabant, patronis et defensoribus invictis. — Haec literarum et libertatis *nostra* est aetas aurea.

Ita docet historia, veri testis, quantopere tempora et loca apta felici literarum studio auxilientur. Idem docet ipsa rei ratio ac natura. Etenim contra temporum et locorum injuriam pugnare quidem possunt homines, sed plerique modo in tempus, non diu; neque etiam pugnare multi, sed pauci, sensimque pauciores, ita ut tandem supersint fortasse nulli. *His* enim animus deficit et spiritus, non modo, quia laudem non accipiunt: sine hac etiam bonus virtuti, doctus eruditioni studet: sed inprimis, quia nihil aequalibus proficere videatur quicquid doceant et moneant; arenam vero

et saxa arando tandem fatigantur et desistunt vel optimi. *Illis* deest pecunia, vitae domuique sustentandae necessaria; quare a doctrina excolenda in opificium vile, sed lucrosum, sese recipiunt. Fatigati et famelici desperant tandem pene omnes, deficiunt, mundi sequuntur viam servilem. Nam ut semper pugnem, ut pugnent omnes, opus est ut cernamus, nos nobis aliisque haud frustra dies noctesque impendere; opus est aliquo honoris et applausûs stimulo saltem a paucis, sed bonis profecto; opus est adjumento pecuniae, librorum instrumentorumque supellectile, quietae et tranquillae vitae favore; opus est commercio discipulorum cum doctoribus et inter se invicem, quo viva vox vitam inflet et spiritum, quo aemulatio excitetur, alatur amicitia; opus est, si non locorum splendore et luxu, attamen loco, quo sedeas et vivas et tecum habeas tam res, quam homines, quibus carere non possis.

Scilicet non sic quidem a temporibus et locis pendet homo, ingenio et voluntate liber, quin aliquamdiu saltem nonnulli ea superare possint, et, invitis rebus omnibus, literarum causam sustentare et adjuvare. At habet ingenii voluntatisque libertatem coelestem homo devinctam corpori terreno, quo hac in vita carere prorsus nequit. Est haec nostra imbecillitas, quam dissimulare et ignorare non possumus. Nos homines, semine Divino liberi et ad perfectionem creati, *natura* sumus semper excelsi, *conditione* vero his in terris saepe abjecti. Sumus multi hîc quasi pueruli, blanditiis et illecebris, mercede et adjumento ad consilium, cui vivimus, assequendum perducendi; sumus omnes hîc mortales, qui cibo, vestitu, domo carere nequeunt. Numera modo, qui viri docti exstiterint, temporibus et locis invitis! Pauci sunt, collati cum his, numero infinitis, qui temporum et locorum favore sunt usi. Sin populos integros contemplaris, nullus est, qui cultus et humanus exstiterit, nisi saeculo literis colendis apto, atque scholarum bene instructarum adjumento.

Quae quum ita sint, nos homines etiam in hoc felici literarum studio simul et liberi sumus et pendemus ab aliis rebus; sic quidem liberi, ut ingenio ac voluntate impedimenta gravissima etiam superare possimus, sic vero etiam dependentes, ut superare ea non possimus semper, non omnes, non multi.

Quodsi vero Pater coelestis, spiritus humani creator, ea suppeditat tempora, literis colendis apta, qualia ante saecula duo et dimidiatum Majoribus nostris erant, et haec nostra sunt, atque si jam iis temporibus liberi homines, cum Patre coelesti operandi cupidi, ea suppeditant literis loca, qualem Majores nostri locum hîc, Universitate condenda eique templo pro ea aetate amplo et magnifico addendo, Musis dedicaverant, quod vero templum in nostri aevi luxu sordidius, porro vetustate collapsum et ruïnae proximum cum longe splendidiore hoc commutarunt Posteri, tantis Majoribus digni: — igitur si eam temporum opportunitatem praebet Deus O. M. eâque tam apte utuntur homines generosi et sapientes, tum, AA! ea adest spiritus et corporis harmonia, ex qua nescio quid pulcri, boni, Divini enasci possit, generi humano jucundum ac Deo gratum.

Si enim, favente Deo, haec agunt homines, quod nunc Groningani; si Proceres tam magnifica Musis dicant templa, quam hoc est, quod frequentamus; si cives tanto gaudio tributa pendunt et festos celebrant suis sumtibus dies, quanto nunc omnium vultus nitere videmus; si doctrinae et artis pretium ad vitam vere beneque vivendam meliorique vitae nos praeparandos persentire se ostendunt divites pauperes, viri feminae, senes pueruli; si unus apparet omnium animus, sensus unus, studium idem, Academiae suae honorandae et amplificandae: — sane, AA! aut lapides sumus ferrumque, aut sic movemur, Doctores et Discipuli, ut religione sancta nos obstringamus literis in horum civium salutem sancte fervideque semper colendis!

Tempus me monet, ut redeam eo, unde divertebam, ad Doctores recens creatos publice renunciandos. Nec tamen aberravi. Nam honos, qui haec solennia illustret, his viris destinatus, declarat, quam grato ac pio animo Senatus Academicus novum hoc templum contempletur, ac quo studio et proposito in usum suum id recipiat.

Gaudet hoc tempore, quo vivimus, et hoc loco, quo degimus; gaudet hoc novo templo, egregio studiorum doctorum adjumento et incitamento. Ideo nulla non solennia apta excogitavit, gaudium declaratura. Neque

tamen ei erat aut ignorantia, aut partium studium, aut arrogantia, ut vel tempori cuidam certo, huic illive, inprimis recentissimo, vel loco Groningano soli felix literarum studium et doctrinae copiam attribueret. Ergo doctores creavit Viros eruditissimos, qui longis tam aetatis quam locorum intervallis literas excoluerunt, sic re ipsa declarans, se judice, temporis et spatii finibus nullis adstrictum esse felix literarum studium, ac honorandos, quicunque ubivis honorem merentur.

At plures sunt, AA! in patria nostra honore tali digni, quam ut omnes Senatui innotuerint, omnesque noti huc evocarentur. Quare vero hi duodecim inter dignos bene multos Senatui nostro digni viderentur, qui ita laudarentur, id etiam paucis accipite.

Ab Ordine Jureconsultorum Doctor rogatus et a Senatu acceptus est Isaacus Annaeus Nyhoff, Arnhemiensis, qui, stadium Academicum non secutus, ipse se in patria urbe fecit bibliopolam, et a Magistratu creatus est diplomatum ac tabularum antiquarum in Gelria custos. Edidit vero tam alios libros doctos, quam diplomatum Gelricorum codicem eique adjunctam Gelriae historiam, ex his puris fontibus haustam. Qua in re agenda eam ostendit juris antiqui publici et feodalis peritiam, ut, qui in his rebus antecessor est, Adrianum Kluit, felicissime secutus esse ab omnibus censeatur.

Alter, qui Juris Doctor renunciatur, est Janus Heemskerk, Bysteri filius, Amstelaedamensis, Literarum ac Juris Candidatus, Ordinum Generalium socius, qui ei literarum antiquarum et recentiorum, inprimis Anglicarum, eique rerum politicarum peritiae intimae jungit modestiam ac pudorem, ut latere quam prodire, nomine non addito, quam nomen professus, scribere plerumque maluerit. Nec tamen latere potuit. Quum interdum scriptionibus nomen addidisset, mox censurarum et commentationum vere eruditarum scriptor apparuit his, qui e stilo eleganti, doctrina ampla, sensuumque sublimitate ac puritate odorati sunt virum talem tantumque, qui dignissimus esset, ut honore Doctoris ei tribuendo palam ipse coram populo toto laudaretur.

A Medicis unus modo rogatus est, qui Chirurgiae Doctor renunciaretur,

GUALTHERUS VERSCHUIR, Groninganus. Quem Medicinae Doctorem et Chirurgum, Collegii Medici in hac regione praesidem, si Groninganis commendare velim, ineptus sim. Noverunt enim omnes, quanta manûs dexteritate atque animi tranquillitate nunc per triginta et quatuor annos praxin cum medicam, tum vero chirurgicam exercuerit. At exteri hoc unum accipiant: nam ad libros doctos in vita occupatissima a viro peritissimo scriptos provocare nequeo: hunc VERSCHUIRIUM, quum collega desideratissimus SEBASTIAN scholis abstinere deberet, non modo dignum esse habitum, qui rogaretur, ut illius scholas chirurgicas susciperet, verum etiam rogatui honesto benevole respondisse, eique sic satisfecisse, ut institutione facili, apta, docta, utili omnium exspectationem longe superaret.

Ab Ordine Physicorum et Mathematicorum quatuor viris Doctoris titulus petebatur. In his erat GOZEWINUS ACKER STRATINGH, quem, commilitonem quondam meum, nunc Doctorem salutare mihi gratissimum est. Quamquam Medicinae Doctor jam diu fuit; sed fratris, collegae quondam nostri doctissimi, vestigia secutus, multis scriptis sese rerum physicarum etiam ostendit peritissimum. Scripsit enim de aquae vapore in atmosphaera contento, de Flora Groningana, de naturali regionis Groninganae historia, de patriae totius geologia et geographia naturali, opera vel ab omnibus rerum peritis laudata, vel etiam praemiis aureis ornata. Eruditioni vero huic jungit eam humanitatem, ut juvenes in schola oeconomiae ruralis degentes lubenter et diligenter instituat.

Abest, qui sequitur FREDERICUS ANTONIUS GULIELMUS MIQUEL, Benthemiensis, Medicinae Doctor, Professor Amstelaedamensis. Hunc juvenem vidimus Groningae ita sese literis et doctrinis, inprimis vero botanicae dantem, ut jam tum Groningae et Leidae commentationes ejus botanicae praemio Academiae aureo ornarentur. Deinde vero tot edidit de Flora Nederlandica et de botanica universa opuscula et opera, ut nostratibus non modo, sed etiam exteris notissimus sit, tanquam unus in paucis, qui antiquam in erudita plantarum exploratione Nederlandiae laudem egregie sustentet.

Amicus ei et laborum nonnullorum socius est MICHAEL DASSEN, Zwollanus, Medicinae Doctor. Hic etiam Academiae nostrae civis jam sic

eminuit, ut praemio aureo ornaretur ejus disputatio, non in juvenum palaestra, sed in virorum eruditorum certamine Harlemensi oblata. Deinde de geologia et botanica, inprimis de physiologia plantarum tam bene meruit, ut, utrum magis mireris, nescias, accuratam rerum explorationem, an indefessum viri optimi studium, in vico Drenthiae remoto literis colendis impensum.

Non in vico latet, sed in urbe haud ignobili nitet Henricus van Blanken, Transisalanus, Gymnasii Zwollani Lector. Hic, nulla usus Academica institutione, sed a doctissimo ter Pelkwyk, Zwollano, incitatus, mox in mathematicis disciplinis multum profecit. Acumine, inventione, eruditione autem jam sic eminet, ut scripta cum de calculo variationis, tum de aequationum resolutione, tum denique de aliis rebus mathematicis et physicis ediderit, quae ipsi inter doctissimos patriae mathematicos locum nobilem assignent.

Ordo Theologorum Doctorem rogavit Hermannum Fredericum Theodorum Fockens, in hac regione natum, nostrae Academiae alumnum, nunc in Frisia Euangelii praeconem. Libris enim de exegesi cum Novi, tum vero Veteris Foederis, inprimis tribus de libro Jobaeo scriptis, sese ita commendaverat, ut honore hoc dignissimus videretur. Rogationem accepit Senatus. Quod quam juste fecerit, nunc quidem non Theologis modo patet, sed vobis omnibus, AA! quum Academiae fata, per dimidium saeculi hoc pene elapsum, sic nobis adumbraverit, ut huic Musarum sedi sibique honorem, nobis omnibus munusculum gratissimum paraverit.

Sequitur Petrus Boeles, Frisius, Euangelii in nostra vicinia praeco. De quo jam magna erat exspectatio, quum studiosus in hac Academia versabatur. Quam confirmavit eventus. Non enim multa quidem edidit scripta: etsi plura, quam quibus nomen suum praefixit: sed haec tantum ostendunt ingenii acumen, tantam rerum variarum peritiam, tam accuratam juris ecclesiastici et juris publici de Ecclesia scientiam, ut omnium judicio dignissimus jam diu esset, qui honore, quo nunc afficitur, insigniretur.

Tertius e Theologis abest Abrahamus Rutgers van der Loeff, Hollandus, qui nunc Leidae Euangelium annunciat, hîc autem Academiae stadium ingressus et pene emensus est. Nempe examinibus absolutis in

eo erat, ut, disputatione defendenda, Doctoris honores nancisceretur, quum belli Belgici, ante hos viginti annos gesti, causa calamum cum armis commutaret. Huic Viro eruditissimo, ingenii sagacitate et judicii acumine in paucis excellenti, disputationibus exegeticis et dogmaticis, raro quidem annotationis pondere, semper vero cogitationis maturitate probatis, notissimo, doctoris honores rogare pene nolebat Facultas Theologica, nimiae illi secum intercedentis amicitiae ergo. Amicitiam vero in causa fore, ut injusta esset Facultas, mox indignum ei visum est. Rogationi lubenter annuit Senatus, calculum palam adjecit quisquis de his rebus judicare potest.

Denique Ordo Philosophorum et Literatorum duos a Senatu creari optavit Doctores, quorum alter in societate erudita honoris locum supremum, alter infimum occupat. Prior abest ANTONIUS RUTGERS, quem virum amicissimum nunc iterum Doctorem proclamare, mihi contingit; nam ante viginti annos ipsum Theologiae Doctorem renunciabam. Erat autem tum in nostra vicinia Euangelii praeco, nunc Leidae, ubi PALMIO successit, est Professor. Vir hic, uti ORIGENES ille, adamantinus, scholarum tot habendarum saepe sustentavit molem, ut duo vel tres alii vix iis pares fuisse videantur. Inprimis autem bene de literis meruit, quia literis Semiticis, ad quas docendas vocatus erat, sponte sua junxit Sanscriticas, ne in patria nostra, olim reliquis Europae regionibus doctrinae facem praeferente, nunc deesset linguae antiquissimae et ditissimae magister, quam publica auctoritate in universitatibus docendam curant gentes cultae vicinae. Qui vero scholis his omnibus habendis laudem meretur summam, modestior est, quam ut pene ullas in lucem mittat scriptiones: eruditissima tamen est ab eo edita *Historia Jemanae.* Verum si non ad has multas provocare possum, eruditionis et diligentiae ejus testes; possum ad testes vivos, discipulos gratos multos.

Alter novus Literarum Doctor pariter abest ARIUS DE JAGER, Ludimagister Roterodamensis. Academiae scholas non secutus, praeceptoribusque literarum recentiorum et antiquiorum vel paucis vel nullis usus, uti puerulis, sic sibi exstitit ipse magister, adeo ut intimam linguae vernaculae, nec spernendam linguarum recentiorum, et vero etiam Latinae, sibi compararet scientiam, his utens, ut illius historiam et adyta sibi aperiret.

Quod testantur ipsius opera edita bene multa, quibus constat, hunc sua eo usque in lingua nostra cognoscenda processisse virtute, quo pauci aliorum perveniant sustentati auxilio. Mihi autem inprimis gratum, me hunc virum, societatibus pluribus doctis jam adscriptum, nunc proclamare Literarum Doctorem. Nam quid, cui scholarum inferiorum cura etiam demandata est, jucundius mihi accidat, quam has in tanto hujus magistri honore simul honorari?

Atque jam salvete, Viri Doctissimi! Vobis praesentibus, iisque in vestro numero, quos abesse dolemus, acceptos honores gratulans, hoc unum addo: Pergite ut facitis! Ornate literas! Amate Academiam nostram, vestri amantem!

Ad orationis finem propero. At non compellare non possum juvenes nostros.

Cernitis, Amici, Discipuli, spes et gaudium nostrum! cernitis in hoc templo splendido et hoc dierum harum gaudio summo, quam magnifice de literis sentiant Cives et Proceres nostri. Cernitis in hoc virorum eximiorum honore, quo loco et qua dignitate a Senatu Academico habeantur, qui studio et opera excolunt literas. Cernitis vero etiam in his, quid vel ii agere possint, qui neque felici tempore, neque loco opportuno fruuntur, quibus nos frui voluit providentia Dei benevola et insignis hominum favor.

Nos, Praeceptores, jam inauguravimus templum hoc novum. Nunc partes praecipuas tradimus Vobis. Vos jam hoc inauguretis diligentia, doctrina, virtute, pietate vestra. Pergite et Vos, ut facitis. Haec vestra inauguratio, cujusvis anni Academici initio repetita, omnium erit optima. Templum hoc communi vestro et nostro

splendeat usu [1]).

---

[1]) Leguntur haec verba supra imaginem templi novi, in nummo, in memoriam hujus templi inaugurati cuso.

DE HEERSCHAPPIJ OVER DE TAAL,

HET BEGINSEL DER WELSPREKENDHEID.

REDEVOERING

TER AANVAARDING VAN HET HOOGLEERAARSAMBT
AAN DE HOOGESCHOOL TE GRONINGEN,

DEN 28sten NOVEMBER 1849,

UITGESPROKEN

DOOR

DR. M. DE VRIES.

Een woord vooraf, ten einde door eene nadere verklaring van den titel dezer redevoering eene bedenking te voorkomen, die misschien bij sommige lezers zou oprijzen, gelijk zij werkelijk bij sommigen mijner hoorders opgerezen is, aan wier welwillende belangstelling ik mij tevens verpligt acht, de door hen gemaakte aanmerking niet onbeantwoord te laten. Men oordeelde namelijk het woord beginsel *onjuist gekozen, en, hoezeer de heerschappij over de taal in hare volle waarde erkennende, meende men toch het beginsel der welsprekendheid elders te moeten zoeken, en wees mij met nadruk op de spreuk der oudheid, die ik zelf in den loop mijner rede had aangehaald:* „Pectus est quod disertos facit." *Ik aarzel geen oogenblik die spreuk te beamen, want zelfs in de dagelijksche ondervinding zien wij hare waarheid bevestigd, zoo dikwijls ook bij den onbeschaafde de tong los wordt en een*

ongewone gloed de woorden doortintelt, wanneer de hartstogt kookt in zijn binnenste en zijn geest als buiten zich zelven is opgewonden. Vandaar (om nog eene spreuk der ouden aan te halen) mogt ook de dichter zeggen:

„Fecundi calices quem non fecere disertum?"

Doch gelijk wel niemand geneigd zou zijn, uit deze woorden van HORATIUS [1]) *tot het beginsel der welsprekendheid te besluiten, zoo meen ik dit evenmin uit die van* QUINCTILIANUS *te mogen doen. Het komt hier alles aan op de wijdere of engere beteekenis, die men aan het woord* welsprekendheid *hecht. Ik beken het, de omstandigheid kan zich voordoen, dat gij het woord voert in eene vreemde taal, die gij slechts ten halve verstaat en zeer gebrekkig spreekt; maar uw gemoed is vol, uwe stem klinkt bewogen, een traan ontrolt aan uw oog, en voor de toehoorders, in wier ziel gij eene teedere snaar hebt aangeroerd, zijt gij welsprekend geweest. Ik ga verder, en geef toe, dat er in zooverre zelfs een welsprekend stilzwijgen bestaat, ja dat een Fransch schrijver regt had te zeggen:* „Le silence est, en certaines circonstances, plus éloquent que la parole" [2]). *Maar, eilieve, wachten wij ons van met woorden te spelen, en besluiten wij niet al te veel uit aanhalingen der ouden, die wel eens uit haar verband gerukt en in veel ruimeren zin opgevat worden, dan ooit in de meening des schrijvers lag.* QUINCTILIANUS *bedoelde niets anders, dan dat een bewogen gemoed zich van zelf met warmte uitdrukt, en liet er ook in dien zin op volgen:* „Ideoque imperitis quoque,

---

[1]) *Epist.* I. v. 19.

[2]) DE ROOSMALEN, *l'Orateur*, p. 14. Treffend schoon is deze gedachte uitgewerkt in het gedicht van Ds. B. TER HAAR, *de Taal der Schilderkunst* getiteld, en voorkomende in zijne onlangs uitgegeven keurige *Verzameling van verspreide en onuitgegeven gedichten.*

si modo sunt aliquo affectu concitati, verba non desunt" [1]. *Maar tusschen iemand* cui verba non desunt *en een* orator eloquens, *welk een onderscheid! Waarlijk*, QUINCTILIANUS *zou zich wel gewacht hebben van te zeggen:* „Pectus est quod eloquentes facit," *want hij herinnerde zich de woorden van* ANTONIUS *bij* CICERO [2]: „Disertos [scripsi] me cognosse nonnullos, eloquentem adhuc neminem: quod eum statuebam disertum, qui posset satis acute atque dilucide, apud mediocres homines, ex communi quadam opinione dicere; eloquentem vero, qui mirabilius et magnificentius augere posset atque ornare, quae vellet, omnesque omnium rerum, quae ad dicendum pertinerent, fontes animo ac memoria contineret." *Het is er dus verre af, dat* QUINCTILIANUS *het* pectus *als het beginsel der welsprekendheid beschouwt* [3], *indien men althans dit woord in de beteekenis van* eloquentia *opvat, de eenige die voor mij gelden kon bij de plegtige gelegenheid, waaraan mijne rede was toegewijd. Geroepen om als leeraar der welsprekendheid op te treden, kon ik dat woord niet uitstrekken over dien wijden omvang, waarin het dikwijls* par manière de dire *gebezigd wordt; maar ik moest het noodzakelijk beperken tot die engere en eigenlijke opvatting, die de welsprekendheid beschouwt als een volmaakt gebruik van het spraakvermogen, als eene kunst, als een voorwerp van onderwijs. Moge dan al hij, wien de werking van een bewogen gemoed doet spreken, ook*

---

1) *Inst. Orat.* X. 7.

2) *De Orat.* I. 21. Dat QUINCTILIANUS die woorden kende, blijkt uit zijne *Inst. Orat.* VIII. *in Prooem.*, waar hij ze zelf aanhaalt en er bijvoegt: „*Disertis satis putat dicere quae oporteat; ornate autem dicere, proprium esse eloquentissimi.*"

3) Evenmin doet dit CICERO zelf, als hij spreekt van de „*literae, quibus fons perfectae eloquentiae continetur.*" (In *Bruto*, c. 93.)

zonder ontwikkeld kunstvermogen, den naam van disertus *dragen: dit lag buiten mijne beschouwing. Maar iets hoogers is het, dat ons als het kenmerk van den waren redenaar voor oogen moet zweven, en van dat hoogere zocht ik het beginsel te schetsen:* „Ut existat talis orator, qualem quaerimus: qui jure non solum disertus, sed etiam eloquens dici possit" [1]).

[1]) CICERO, *de Orat.* l. l.

EDELGROOTACHTBARE HEEREN, CURATOREN DER GRONINGSCHE HOOGESCHOOL,

WELEDELGESTRENGE HEER, SECRETARIS VAN HET COLLEGIE VAN CURATOREN,

HOOGGELEERDE HEER, RECTOR MAGNIFICUS,

HOOGGELEERDE HEEREN, HOOGLEERAREN IN DE VERSCHILLENDE VAKKEN VAN WETENSCHAP, ZEER GEACHTE AMBTGENOOTEN,

WELEDELE ZEER GELEERDE HEER, LECTOR IN DE WETENSCHAP VAN OPVOEDING EN ONDERWIJS,

EDELACHTBARE HEEREN, AAN WIE HET BESTUUR VAN DIT GEWEST EN VAN DEZE STAD, EN DE HANDHAVING DES REGTS IS TOEVERTROUWD,

WELEERWAARDE HEEREN, LEERAREN DER GODSDIENST,

WELEDELE ZEER GELEERDE HEEREN, DOCTOREN IN DE REGTSGELEERDHEID, IN DE GENEESKUNDE, IN DE WIJSBEGEERTE EN LETTEREN,

AANZIENLIJKE SCHARE VAN JONGELINGEN, DIE U AAN DEZE HOOGESCHOOL OP DE WETENSCHAPPEN TOELEGT,

GIJ ALLEN VOORTS, VAN WELKEN RANG OF STAND, DIE DEZE PLEGTIGHEID MET UWE TEGENWOORDIGHEID VEREERT,

ZEER GEËERDE TOEHOORDERS,

„Wees meester van de taal: gij zijt het van 't gemoed."

Ziedaar de uitspraak van Nederlands zanger bij uitnemendheid, van hem die het meesterschap der gemoederen met het meesterschap der taal in zeldzame mate vereenigde. Of was het niet BILDERDIJK, wiens bezielde stem met onweerstaanbare kracht het gemoed aangreep, overmeesterde en

in verrukking wegsleepte? Zijt gij koud voor regt en voor waarheid: hij spreekt, en een edel vuur doorgloeit u de borst. Zijt gij verzonken in de genietingen der wereld: daar klinkt zijn lied, en uwe ziel herneemt hare veerkracht. Droomt gij u de rampen des tijds in zorgelooze kalmte weg: hij heft de jammerklagt aan, en met angst schrikt gij op uit uwe rust. Of wel, als gij wanhoopt aan het lot van uw vaderland: hoor zijne prophetische stem, en blijde juicht gij der toekomst te gemoet. Elke gedachte, die in zijn hoofd woelt, dringt ook in uwen geest door; elke aandoening, die zijn hart doorstroomt, stort zich in uwe ziel over; en hetzij hij u opwekt of ternederslaat, hetzij hij u juichen doet of treuren, altijd wordt u de bekentenis afgeperst: Ja, BILDERDIJK was meester van 't gemoed!

En de taal? Ook daarin was hij meester, geheel en volkomen meester. Ziet, hoe die onmetelijke schat van woorden, vormen en wendingen hem steeds op zijn wenk ten dienste staat; hoe hij ze steeds met juisten blik uitkiest, buigt en plooit, verbindt of vaneenscheidt, of wel nieuwe te voorschijn roept en ongekende krachten doet werken; hoe de telkens wisselende gedachte zich altijd vertoont in dat kleed, dat met hare fijnste wijzigingen het geestigst overeenstemt; en dat alles niet met inspanning en afmatting, niet door den arbeid van het verstand met moeite en vlijt bijeengezocht [1]), maar als door een tooverwoord in het leven geroepen. Twijfelt gij aan de voortreffelijkheid onzer moedertaal, ziet gij welligt met minachting op haar neder: slaat de werken van BILDERDIJK op, en ziet wat die taal in de hand van een meester worden kan. Wat al weelderige rijkdom en kwistige verscheidenheid, wat al forsche kracht en lenige buigzaamheid, wat al kloeke stoutheid en zoete liefelijkheid, wat al zinrijke wijsheid en dartele luim, straalt en tintelt u daar op elke bladzijde tegen. Uw twijfel is vervlogen, uwe minachting voor bewondering geweken, en terwijl gij er trotsch op zijt, dat zulk eene taal ook de uwe is, erkent gij het tevens volmondig, dat in het meesterschap der taal niemand BILDERDIJK evenaarde.

---

[1]) . . . . „Geen ydel kunstgewrocht,
Door arbeidzaam verstand met moeite en vlijt gezocht."
(BILDERDIJK, *de Dieren.*)

Hoogstopmerkelijk is derhalve de uitspraak, die ik u zoo even voor den geest riep. Hij, de groote meester, die over de taal en het gemoed gelijkelijk gebied voerde, en dus volkomen bevoegd was over beiden te oordeelen, stelt als grondregel, dat de heerschappij over de taal noodwendig ook die over het gemoed met zich brengt, dat de laatste derhalve slechts door middel der eerste kan worden verkregen. Ik noem die uitspraak hoogstopmerkelijk, en gewis hebben velen haar niet zonder bevreemding en afkeuring vernomen. Hoe? zal menigeen, gloeijende van geestdrift voor de heerlijke gave der poëzij, tot zich zelven gezegd hebben: is dan het geheim der hartenveroverende kunst alleen in het beheerschen der taal gelegen? Is dat alvermogende vuur, dat den dichter bezielt, de vrucht der koude bespiegelingen en dorre redeneringen van den taalvorscher? Is hij niet verre verheven boven die schoolsche taalwijsheid, hij die in hoogere spheren het lied der hemelingen zingt? Gewis, hij die zulk eene uitspraak doen kon, moet wel een koud prozamensch, een gevoelloos letterzifter geweest zijn.

Ziet, zoo zou menigeen oordeelen, indien eenig onbekend duisterling de woorden, die ik bedoel, had uitgesproken. Maar neen, hij díe ze sprak en als grondstelling verkondigde, was geen duisterling, geen prozaïsche letterzifter: het was niemand anders dan Bilderdijk, wien het hemelsche vuur der echte poëzij meer dan iemand anders bezielde, wien althans niemand van schoolsche vormen of koude kunstrijmelarij zal beschuldigen. Die gevierde dichter, hij die de kwijnende Muze tot een nieuw en krachtvol leven heeft opgewekt, verklaart ruiterlijk, dat het beheerschen der taal het groote geheim zijner kunst is. In den mond van zulk een man geeft die uitspraak stof tot nadenken, en hoe meer men ze beschouwt en overpeinst, des te meer ziet men in, welk een diepen zin zij bevat, hoe zij ons een scherpen blik doet slaan in het wezen der taalkennis zoowel als der dichtkunst en welsprekendheid.

Der welsprekendheid, zeg ik, want ook op haar is toepasselijk wat van de dichtkunst geldt. De uitdrukking der gedachten en gewaarwordingen van den mensch, niet in den lossen trant van het dagelijksch leven daarheenvlietende, maar in een edelen kunstvorm gegoten en berekend om zich in het hoofd of hart van anderen met gelijke kracht over te storten: zie-

daar wat de welsprekendheid met de dichtkunst gemeen heeft. Of nu al de laatste in het rijk der verdichting leeft, de eerste in dat der werkelijkheid; of de eene meer tot het hart spreekt, de andere tot het hoofd; of hier de verbeelding op den voorgrond staat, daar de redenering; dat alles doet hier niet ter zake. Onloochenbaar is het, dat voor beiden, als uitdrukking der gedachten beschouwd, dezelfde hoofdwet moet gelden, en dat, terwijl het meesterschap der gemoederen aan beiden toekomt, ook de grondregel van BILDERDIJK: „Wees meester van de taal!" zoowel voor den redenaar als voor den dichter geschreven staat.

De heerschappij over de taal, het beginsel der welsprekendheid. In die gedachte, geloof ik, spiegelt zich het wezen der taal zoowel als dat der welsprekendheid gelijkelijk af; zij sluit al de eischen in zich, die aan beiden gesteld kunnen worden; zij wijst tevens de rigting aan, die de leeraar der welsprekendheid te volgen heeft, en de voorwaarden, waarop hij, aan die rigting getrouw, het doel kan bereiken. Veroorlooft mij, G. T., de nadere ontwikkeling dezer gedachte tot het onderwerp mijner rede te kiezen. De vereerende keuze der achtbare mannen, aan wie de zorg dezer hoogeschool is opgedragen, bekrachtigd door onzen geëerbiedigden Koning, riep mij uit een engeren werkkring op, om hier, in uw midden, op ruimer veld te arbeiden aan de kweeking en vruchtbaarmaking der wetenschap, die mij dierbaar is. Thans, nu ik ben opgetreden om die roeping te aanvaarden en mij aan uwe hoogeschool te verbinden, gevoel ik levendiger dan ooit, dat dit plegtig uur niet in flaauwe pligtplegingen of ijdelen woordenpraal mag worden verspild, maar dat ik bij het huldigen eener eerbiedwaardige voorvaderlijke gewoonte een hoogeren eisch moet vervullen. Aan den ingang van den weg, dien ik ga betreden, verlangt gij de rigting te kennen, die ik mij zelven heb voorgeschreven en aan anderen meen te moeten aanbevelen; gij wilt weten, welke beginselen mij op dien weg zullen geleiden, welke denkbeelden ik zal trachten te verwezenlijken. Om aan dezen uwen eisch, die tevens de behoefte is van mijn eigen hart, te voldoen, biedt het aangekondigde onderwerp ruimschoots de gelegenheid aan. Verleent mij dan daarbij uwe welwillende, maar vooral toegevende aandacht.

Drie vragen zijn er, op welker beantwoording hier alles aankomt. De eerste is: Wat zegt het, der taal meester te zijn? De tweede: Langs

welken weg kan men daartoe geraken? De laatste: Welke zijn de pligten, die hieruit voor den leeraar der welsprekendheid voortvloeijen? En ziet hier den natuurlijken gang mijner rede als van zelve aangewezen.

Wat zegt het, der taal meester te zijn? Die vraag sluit noodzakelijk eene andere in zich: *Wat is de taal?* en eerst dan, wanneer op de laatste een voldoend antwoord is gegeven, zal het mogelijk zijn tot de oplossing der eerste te geraken.

Het wezen der taal! Verwacht niet, dat ik het u zal afschetsen in eene wijsgeerige bepaling, binnen weinige woorden kernachtig zamengevat, en niets te veel, maar toch alles uitdrukkende. Al mogt ik er in slagen, zulk eene met wiskunstige juistheid te ontwerpen, toch zou zij haar doel missen, toch zou zij u geenszins het wezen der taal in de volle kracht der waarheid openbaren. Maar wie heeft ooit het leven, de ziel of den geest, in naauwkeurige bepaling omschreven, of de onstoffelijke natuur in schoolsche vormen beperkt?

Leven, ziel en geest in de taal te erkennen, ziedaar het beginsel, vanwaar eene juiste waardering van haren aard moet uitgaan, doch een beginsel tevens, dat maar al te dikwijls miskend wordt. Hoe velen toch zijn er, die nooit in de taal iets anders hebben gezien dan eene verzameling van woorden en vormen, doode teekenen, die men zich in het geheugen prent, om ze kunstmatig te gebruiken, als men zijne gedachten aan anderen wil mededeelen. In hunne schatting zijn die woorden en vormen niet veel meer dan de gangbare munt der zamenleving, door onderlinge overeenkomst en het gezag der gewoonte tot eene bepaalde waarde gestempeld, maar zonder dat men zich bekommert om het innerlijke gehalte. Even goed had men met eene andere soort van teekenen hetzelfde doel kunnen bereiken, indien het gebruik het slechts eenmaal gewild had.

Waarlijk, indien het begrip der taal binnen deze perken begrensd was, dan kon zij geene aanspraak maken om door den mensch als eene edele gave op prijs te worden gesteld, en dan ware er geene reden om het lot te beklagen van die ongelukkigen, door wier liefderijke verpleging deze veste zich een onverwelkelijken roem heeft verworven. Ook zij immers deelen elkander hunne behoeften in verstaanbare teekenen mede, en wat hier door voorbeeldelooze scherpzinnigheid en volhardende menschenliefde

langzaam voor weinigen tot stand is gebragt, had zonder eenige moeite terstond voor allen kunnen bestaan, indien de mensch van den aanvang af zich tot die keuze bepaald had.

Doch verlaten wij die koude beschouwing, die tegen hart en verstand evenzeer aandruischt. Neen, met geene doode teekenen of zielllooze gebaren behoeft zich de denkende en gevoelende mensch te behelpen, de levende spraak is hem geschonken, als de heerlijkste getuige van zijn hoogen rang in de schepping, als het edelste vermogen, waardoor hij zich verheft boven het redelooze vee. Niet aan hem zelven was de keuze overgelaten, van welke teekenen hij zich wilde bedienen, om wat hij dacht of gevoelde aan anderen kenbaar te maken; maar dezelfde Schepper, die dat denken en gevoelen in hem gelegd had, schonk hem het vermogen der spraak: en de eerste gedachte die bij den eersten mensch oprees, het eerste gevoel dat in zijne borst ontwaakte, stortte zich, onmiddellijk en onwillekeurig, in herkenbare klanken uit [1]).

Zoo is dan de taal eene hoogere gave, getuige van het goddelijke in den mensch, en, als uitdrukking van zijne gedachten en gewaarwordingen, ontvloeisel en afspiegeling tevens van zijnen geest en zijne ziel. Daarin bestond reeds van den oorsprong af hare hooge waarde, maar die waarde is door den loop des tijds, door de ontwikkeling van ons geslacht, nog oneindig verhoogd. Terwijl het denken en gevoelen allengs door ruimere stof en veelzijdiger werking zich oefende, vormde en veredelde, en van onbewust vermogen tot het volle besef der wijsbegeerte rijpte, volgde de taal die ontwikkeling in evenredige mate, en nam aanhoudend toe in

---

[1]) Men zou welligt deze woorden verkeerd kunnen opvatten en mij, met betrekking tot de veelbesproken quaestie omtrent den oorsprong der taal, een gevoelen toedichten, dat het mijne niet is. Ik acht het daarom noodig aan te merken, dat het volstrekt mijne meening niet is, alsof de *taal*, in den zin waarin wij dat woord verstaan, zoo kant en klaar aan den mensch ware geschonken. Die meening moge, uit een bijzonder standpunt, aan velen behagen: zij is echter stellig verwerpelijk. Niets is ongerijmder dan de voorstelling, alsof de eerste menschen zoo heel gezellig over allerlei onderwerpen hadden zitten keuvelen, en dat wel in eene rijke, welgevormde en ontwikkelde taal! Maar ik spreek hier nog slechts van de *spraak*, die zich onmiddellijk in klanken, d. i. in benamingen, in woorden uitte, uit welke later bij langzame uitbreiding, ontwikkeling en vervorming de eigenlijke *taal* is ontstaan.

omvang en diepte, in rijkdom en verscheidenheid, in kracht en beweging. Oorspronkelijk de schilderende uitdrukking der zinnelijke wereld, nam zij allengs den geheelen inhoud ook van het bovenzinnelijke in zich op; elke ontdekking op het gebied der gedachte, elke ondervinding in het rijk des gevoels, goot zich in den taalstroom uit, om er harmonisch mede zamen te smelten, en op hare beurt een nieuw beginsel van ontwikkeling en leven te worden. Zoo is de taal de onbedriegelijke spiegel, waarin zich de geest zoowel als de ziel, niet van één mensch, maar van het menschelijk geslacht, getrouwelijk en volkomen weerkaatst: in één woord, de taal is het beeld van den mensch.

Gelijk echter het wezen des menschen zich niet slechts in onveranderlijke eenheid, maar ook vooral in duizendvormige verscheidenheid vertoont, zoo moest het beeld, waarin zich dat wezen uitdrukte, die eenheid en die verscheidenheid gelijkelijk afspiegelen. Vandaar het verschil der talen. Éene enkele menschelijke taal, voor allen toereikende, is even ondenkbaar als eene volstrekte gelijkheid van inborst. Wel hebben alle talen een gemeenschappelijken grondslag, want het algemeene kenmerk der menschheid was nooit of nergens aan eenig sterveling ontzegd. Maar zoo dikwijls zich in eene afdeeling der menschen eene eigenaardige verscheidenheid openbaarde van karakter, van gezindheid, van denkwijze; zoo dikwijls er zich eene als afzonderlijk volk van anderen afscheidde, en in luchtstreek, in lotgevallen, in ontwikkeling en beschaving, in behoeften en begeerten, van alle overige verschilde: zoo dikwijls ontsprong uit den menschelijken boezem eene nieuwe of althans vernieuwde taal, die van dat alles de getrouwe uitdrukking bevatte. Maar wat spreek ik van verschillende volkeren en van verschillende talen? Kent gij, in één en hetzelfde volk, twee menschen, wier taal volkomen dezelfde is? Neen, even verscheiden als de mensch is in zijne veelsoortige vormen, even gewijzigd is het leven der taal, waarin zich die vormen openbaren. Het gebruik heeft die bijzondere uitdrukking van ieders eigenaardig karakter met den naam van *stijl* bestempeld, en slechts aan de uiting van een geheel volk den naam van *taal* gelaten. Welnu, indien er waarheid is in het woord van den wijsgeer: *de stijl is de mensch*, niet minder waarheid is er in de spreuk, die een broedervolk zich koos als vaderlandsche leuze: *de taal is gansch het volk.*

En nu, met dit beeld der taal voor oogen, herhaal ik de vraag: Wat zegt het, der taal meester te zijn? Gewis, is zij eene edele gave, het vermogen om haar te beheerschen kan niet minder edel zijn. Geene noeste inspanning van een stalen geheugen, geene onvermoeide letterblokkerij kunnen dat vermogen schenken. Laat de vlijtigste zwoeger elke spraakkunst, die hij kan opsporen, doorlezen en telkens herlezen, laat hij den inhoud van het volledigste woordenboek in zijn brein te zamen persen: ach! vruchteloos tobt hij zich af, met al zijne moeite schraapt hij slechts woorden en vormen te zamen; maar tusschen het meesterschap der taal en zijne geleerdheid is evenveel gelijkenis, als die het bloeijende leven heeft met de verstijfdheid des doods, of de koesterende zomerzon met den ijskouden nevel des winters.

Is dan de kennis dier woorden en vormen onnoodig voor hem, die de taal zal beheerschen? Zoo iets te beweren, zou de ongerijmdheid zelve zijn. Al is het wezen der taal niet beperkt bij de grondstof, waaruit zij is zamengesteld, toch is het in die grondstof alleen, dat zij haar wezen openbaart. Eene volledige, innige kennis der woorden en vormen, in al hunnen omvang, in al hunne verscheidenheid, is derhalve de noodzakelijke grondslag, waarop elke hoogere beschouwing moet rusten. Maar men blijve daarbij niet staan, men vergenoege zich niet met de heerschappij over de stof, men dringe door tot den geest die haar bezielt en haar eigenlijk wezen uitmaakt. Erkenning der taal als het beeld van den mensch, als het uitvloeisel van zijnen geest en zijne ziel, dat, zagen wij, is het beginsel van hare juiste waardering. Aan dat beginsel getrouw te blijven, het niet alleen met de overtuiging als waarheid te huldigen, maar ook in de toepassing te doen leven en werken: ziedaar het kenmerk van den bevoorregte, die gebied voert over de taal. Toegerust met eene volledige kennis van al de hulpmiddelen, die de taal oplevert, met eene heldere voorstelling der beteekenis van elk woord, der kracht van elken vorm, der natuur van elke wending, overziet hij de geheele uitgestrektheid van zijn gebied met éénen alomvattenden blik. Het geheele zamenstel der wetten, die den aard der taal bepalen, het wezen der verschijnselen, waarin zich haar eigenaardig karakter, in tegenstelling van andere talen, vertoont, is hem tot klaar bewustzijn geworden. Alle sporen, die het denken en gevoelen van vroe-

gere geslachten in de taal gedrukt heeft, gaat hij zorgvuldig na; elken straal van het beeld der menschheid, dat er zich in afspiegelt, vangt hij op; en terwijl hij in de hoofdtrekken telkens zijn eigen beeld herkent, toetst hij zijne opmerkingen en gewaarwordingen aan de uitspraak der ondervinding, die hem de taal verkondigt. Het geheele tafereel der ontwikkeling en beschaving van het volk waartoe hij behoort, verrijst voor zijne verbeelding; en hoe scherper hij toeziet, des te meer ontdekt hij overal leven en beweging, verband en overeenstemming, des te meer vindt hij voedsel voor zijn geest, voldoening voor zijn hart.

Doch hiermede, G. T., is mijne schets niet voltooid. Wat ik tot nog toe opnoemde, geldt evenzeer van den taalkenner als van den meester der taal, en kan door onderzoek en studie worden verkregen. Maar terwijl hier het grenspunt bereikt is, dat de wetenschap niet kan overschrijden, heeft de heerschappij over de taal nog aan hoogere eischen te voldoen. Want zelfs de volledigste kennis en de meest aanschouwelijke voorstelling der taal, in haar innigste wezen zoowel als in hare duizendvoudige verschijnselen, zijn niet voldoende om haar in waarheid te beheerschen, wanneer het vermogen ontbreekt om van die kennis en die voorstelling in de toepassing volkomen gebruik te maken. Neen, eerst dan, als de taalkenner den geheelen inhoud der wetenschap, zoo als ik u die afteekende, zoodanig in zich heeft opgenomen, zoo innig in merg en bloed ingezogen, dat zij als met zijn wezen vereenzelvigd is; als de taal zelve, naar stof en naar geest, zoodanig zijn eigendom is geworden, dat alle hare schatten op een wenk tot zijne beschikking staan; als aan elke gedachte die bij hem oprijst, aan elke gewaarwording die hij gevoelt, onmiddellijk dat woord, die uitdrukking ontspringt, die haar het levendigst afschildert; als de schikking en verbinding, de buiging en plooijing der deelen, de afwisseling der vormen en wendingen, telkens de allerfijnste schakeringen der gedachte met de zuiverste overeenstemming vergezelt, telkens in één toon zamensmelt met de trilling van elke zenuw des gevoels; eindelijk, als elk beeld, dat de ziel heeft opgevangen uit den spiegel der taal, zich even krachtig, even helder, maar met het prille waas der oorspronkelijkheid, weerkaatst in het levende woord: dan, dan eerst is de zege behaald, eerst dan heeft de taal haren meester gevonden.

Gij ziet, G. T., dat wij hier van het gebied der wetenschap op dat der kunst zijn overgegaan. Inderdaad, het vermogen om de taal te beheerschen is een sprank van dat hemelsche vuur, dat den boezem des kunstenaars doorgloeit, en hem als met scheppende kracht de doode stof doet bezielen. Doch gelijk het de roeping is van elke kunst, niet slechts de grootsche gedachten van het genie te verwezenlijken en in edele vormen voor oogen te stellen, maar ook in het rijk der schoonheid een nieuwen weg tot ontwikkeling en volmaking te banen: evenzeer is die taak eene behoefte voor hem, die heerschappij voert over de taal. In het volle besef van wat hij vermag, is het hem niet genoeg den geheelen taalschat als was te kneden in elken vorm, door zijnen wil bepaald; maar hij drukt er het merk op van zijn eigen wezen, en levert de taal zuiverder, rijker, volmaakter aan het nageslacht over. Hij wischt de smetten af, waarmede onkunde of wansmaak haar ontreinigden, stelt hare schoonheden in een nieuw en treffend licht, wekt de kiemen, die in haar sluimeren, tot vruchtbaren wasdom op, verrijkt haar met nieuwe hulpmiddelen, tooit haar met nieuwe sieraden: in één woord, doordringt haar zoo innig met het leven van zijnen geest, dat zij als herboren te voorschijn treedt: en van nu af aan dagteekent zich een nieuw tijdperk van de geschiedenis der taal.

Ik heb getracht u aanschouwelijk voor te stellen, wat het meesterschap der taal in zich besluit. Gaarne erken ik, dat die voorstelling een ideaal is, in de werkelijkheid naauwelijks bereikbaar. Doch waar over het wezen en de vereischten van wetenschap of kunst wordt gesproken, is elke beschouwing onvruchtbaar, die niet wordt afgeleid uit het beeld der volmaaktheid [1]); want zij mist den eenigen maatstaf die nimmer falen kan. En waar zouden wij buiten dat ideaal een rigtsnoer vinden voor ons eigen streven? Is niet een helder besef van het wezen der volmaaktheid de zekerste gids op den weg der volmaking?

Doch keeren wij terug tot onze stelling, dat de heerschappij over de taal het beginsel is der welsprekendheid. Ik mag, na al het gezegde, vertrouwen, dat wie de uitspraak van BILDERDIJK als koud en prozaïsch

---

[1]) „Semper, quacunque de arte aut facultate quaeritur, de absoluta et perfecta quaeri solet." CICERO, *de Orat.* III. 22.

verwierp, thans met haar bevredigd zal zijn, nu de volle beteekenis van dat meesterschap over de taal in het licht is gesteld. En behoef ik mij dan nog wel te verdiepen in het betoog, dat de welsprekendheid uit deze bron en geene andere voortvloeit? Eene enkele aanwijzing zal, meen ik, genoegzaam zijn.

Ik zou kunnen volstaan met mij te beroepen op de afleiding des woords, en te zeggen: Welsprekendheid is de kunst van wel te spreken; die de taal magtig is, spreekt wel: derhalve is hij welsprekend. Maar ik wil den schijn niet aannemen, alsof ik u door een ijdel woordenspel trachtte te begoochelen, en mij van uwe toestemming als bij verrassing meester te maken. En toch ligt er in die eenvoudige verklaring, uit den aard van het woord zelf gegrepen, meer waarheid dan oppervlakkig schijnen kan, en zal elke andere voorstelling niet veel meer zijn dan eene uitbreiding of opsiering van die oorspronkelijke gedachte, die de natuur van het woord ons aanbiedt.

Raadplegen wij het begrip, in het algemeene en beschaafde gebruik aan het woord *welsprekendheid* toegekend, dan vinden wij haar aangeduid als de kunst van zijne gedachten en gewaarwordingen zoodanig in woorden uit te drukken, dat die woorden alles, wat in hoofd en hart omging, tot de fijnste trekken toe, naar waarheid en volkomen wedergeven. Elke uitstorting des gemoeds, die aan deze eischen waarlijk beantwoordt, kan niet missen het doel der welsprekendheid te treffen. Bij al de sterk sprekende ongelijkheid van denkwijze en karakter, die er tusschen menschen bestaat, is er toch in den grond van ons aller wezen eene zoo innige, zoo onverbreekbare verwantschap van geest en ziel, staat toch de algemeene grondtrek der menschheid zoo diep in aller binnenste gegrift, dat hèt denken en gevoelen van den één noodwendig als met een aanstekend vermogen op dat van den ander werkt. Wat dus oorspronkelijk zuiver gedacht en gevoeld, met gelijke klaarheid en kracht volkomen wordt uitgedrukt, moet, volgens de wet der natuur, niet alleen de aandacht van anderen onweerstaanbaar kluisteren, maar zich ook, onbeneveld, onverzwakt, in hunnen geest, in hunne ziel, overstorten, en daar onfeilbaar zijne werking oefenen, hetzij om toestemming en overreding af te dwingen, hetzij om het gemoed in diezelfde aandoening te ontsteken, die den boezem des sprekers vervulde.

De groote wet der welsprekendheid derhalve, waardoor zij de overtuiging beheerscht, ja het meesterschap der gemoederen verovert, de wet die haar eigenlijk wezen uitmaakt, is niets anders dan eene juiste, krachtige, bezielde uitdrukking van wat er in het binnenste omgaat. Maar is niet de heerschappij over de taal van die uitdrukking het eenig beginsel? Was niet het ideale beeld, dat ik u schetste van den meester der taal, te gelijk het beeld der volmaakte welsprekendheid?

Doch misschien werpt men mij tegen, dat het gebied over de taal op zich zelf nog niet tot welsprekendheid leidt, wanneer het hoofd arm is aan gedachten en de borst voor aandoeningen koud. „Het is het gemoed dat wel doet spreken," was het zeggen der ouden: hoe zou dan uit een dor en onvruchtbaar gemoed de welige, vruchtrijke welsprekendheid kunnen ontspruiten? Het meesterschap over den taalschat is een nietswaardig vermogen, als de denkbeelden en gewaarwordingen ontbreken, om zich dien schat ten nutte te maken. Ik schroom die tegenwerping niet, G. T.; zelfs erken ik volgaarne de waarheid, die in haar ligt opgesloten; maar dat zij tegen mijne stelling zou pleiten, is niet meer dan een bloote schijn: bij eene nadere beschouwing strookt zij daarmede volkomen. Want gewis, voor den onbeduidende, wiens brein ledig is van gedachten, wiens hart van geene aandoeningen klopt, wiens gemoed als dor en onvruchtbaar geteekend staat: voor hem is het meesterschap der taal niet weggelegd. Of zou hij doordringen in het wezen der taal, wien het mangelt aan verstand en gevoel? Hij de afspiegeling van die beiden erkennen, wien de natuur ze beiden geweigerd heeft? Hij den weg wijzen tot volmaking, die zelf bij anderen achterstaat? Neen, de gave van het genie, door wetenschap gevoed en gesterkt, hebben wij in den meester der taal gehuldigd; en gerust durf ik beweren: hetzelfde talent, dat hem gebied doet voeren over de taal, verzekert hem tevens den lauwer der welsprekendheid.

Ziedaar dan de stelling, die het onderwerp mijner rede uitmaakt, toegelicht en geregtvaardigd. Doch alvorens verder te gaan, is het noodig, nog ééne aanmerking daarbij te voegen. Zoo dikwijls ik tot hiertoe van taal sprak, hechtte ik aan dat woord de algemeene beteekenis, zonder ze met eenig bepaald volk of een bepaalden tijd in verband te brengen. Ik betoogde de waarheid mijner stelling uit den aard der zaak zelve: staat

die waarheid eenmaal vast, dan geldt zij voor alle volkeren en tijden. Doch bij de toepassing op bijzondere talen springt een groot verschil in het oog; want niet in allen is de heerschappij over de taal een talent van gelijke waarde, noch de welsprekendheid, die er uit voortvloeit, een even groote triomf. Waar de taal niet oorspronkelijk uit den boezem des volks is ontsproten, maar door volgzucht en gewoonte aan vreemden ontleend, of door een oppermagtig veroveraar aan verdrukten opgedrongen: daar is haar innerlijk leven uitgedoofd. De natie erkent haar niet als de tolk van het geslacht, waaruit zij geteeld is, en ontdekt haar eigen beeld slechts in de veranderingen, die de uitheemsche stof in hare handen onderging. Het helder bewustzijn der taal is verloren, de natuurlijke ontwikkeling belemmerd, en daarom worden hare vrije uitingen beperkt door de willekeur van gezag en mode. Dat tot het beheerschen van zulk eene taal niet die diepe opvatting, dat doordringen in haar innigste wezen, dat doorzien van den grond harer wetten en verschijnselen, zoo als wij het boven aanduidden, in gelijke mate vereischt wordt, lijdt wel geen twijfel. Of liever, dat alles is eene onmogelijkheid geworden; want de aard der taal kan niet meer uit haar zelve worden verklaard: aan de oppermagt des gebruiks is de beslissing afgestaan. Vandaar, dat zij zich met minder inspanning en minder genie laat beheerschen; dat zij over het algemeen gelijkmatiger, juister, netter, sierlijker wordt geschreven; doch vandaar tevens, dat de welsprekendheid, waarvan zij het voertuig is, minder levend en scheppend, minder frisch en oorspronkelijk, maar regelmatiger en eentooniger wordt. Hoe geheel anders in die talen, die nog leven in het hart des volks, die nog onverbasterd getuigen van den stam, waaruit de natie ontsproot! Daar klinkt de stem van het voorgeslacht u overal onmiskenbaar tegen; daar werkt het bewustzijn in volle klaarheid; daar is alles ziel en leven, kracht en zelfstandigheid; daar spot de vrije taal met het dwangjuk, dat gezag of willekeur haar wil opdringen, of schudt het af, om slechts naar eigen wetten te leven, naar eigen beginselen voort te gaan op het pad der volmaking. Zulk eene taal, G. T., is de onze. In dit opzigt — wij mogen het zonder ijdelheid luide verkondigen — behoeft zij voor geene andere te wijken. Gij gevoelt, wat het zegt, haar te beheerschen in al de uitingen van haar vrij en weelderig leven; gij stemt mij toe, dat de hooge

beteekenis, die ik aan het meesterschap der taal heb toegekend, hier in volle kracht geldt. En behoef ik dan nog wel aan te wijzen, hoe dat vermogen hier, ja, zooveel moeilijker te bereiken is, maar ook zooveel schoonere vruchten voor de welsprekendheid belooft? Voorzeker, is elders de heerschappij over de taal het beginsel der welsprekendheid, hier is zij het in dubbele mate.

Ik heb bij het eerste deel mijner rede langer stilgestaan, omdat het hier de hoofdzaak betrof, waaruit al het volgende moet worden afgeleid. Gaan wij thans tot die gevolgtrekkingen over.

Langs welken weg kan men geraken tot het meesterschap over de taal? Het antwoord op die vraag kan na al het gezegde niet twijfelachtig zijn. Twee vereischten zijn er, die alles in zich besluiten. Waar zij aanwezig zijn en de rigting van het streven bepalen, kan het doel niet worden gemist. Het zijn dezelfde vereischten, die voor alle kunsten gelden — en als een kunstvermogen hebben wij het beheerschen der taal erkend —, het zijn: aanleg en studie, tot één geheel vereenigd.

Aanleg en studie! De kiem van het genie, door hooger gunst in den mensch gelegd, maar door zijne eigene vlijt ontwikkeld en tot rijpheid gebragt. Géén van beiden mag hem ontbreken, die heerschappij zal voeren over de taal. Als de natuur hem den aanleg misgund heeft; als zijn gemoed ledig is en koud; of als hij het vermogen niet bezit om wat er woelt in zijn hoofd en hart, voor zijn bewustzijn aanschouwelijk te maken in juiste en fijne omtrekken; als hij het talent mist om het leven der taal te erkennen, om alle hare hulpmiddelen dienstbaar te maken aan zijnen wil: vergeefsch is alle studie, vruchteloos alle inspanning, de taal laat zich door hem niet beheerschen. Maar is hem de aanleg geschonken, is hij gezegend met de gave van het genie, om de geheimen der taal te aanschouwen: nog zal die aanleg onvruchtbaar zijn, dat genie in het blinde ronddolen, als beiden niet door ernstige, onvermoeide studie worden gevoed, gekweekt en bestuurd. De ondervinding is daar, om met voorbeelden te staven wat rede en bespiegeling leeren. Hoevele taalgeleerden hebben er niet ten allen tijde met ijver aan de wetenschap gearbeid. Velen hunner hebben door volhardende studie eene uitgebreide kennis verzameld, en in de verschijnselen der taal, door naauwkeurig onderzoek en

vergelijking, een helder inzigt verkregen. Doch hoe weinigen hebben de stof hunner wetenschap zoo volledig beheerscht, dat zij zich van al de krachten der taal telkens naar welgevallen konden bedienen, ja haar volkomen meester waren. Aan den anderen kant, hoevele dichters van voortreffelijken aanleg, wier'geest met alles begaafd was wat er vereischt wordt om het meesterschap der taal voor te bereiden, hebben den onmisbaren grondslag van degelijke taalkennis verzuimd, en daardoor de zege verbeurd. Wel mogt het dichterlijk gevoel, dat in hen werkte, door natuurlijke aandrift, menigmaal een schoonen greep doen in de schatten der taal; maar het was slechts een onbewust vermogen, een flaauwe straal van het schitterende licht, dat zij hadden kunnen ontsteken, wanneer hun de fakkel der kennis ten dienste had gestaan. Gelukkig nog, indien dezulken zich weten te hoeden voor een gevaar, dat hen bedreigt. Onmatig vertrouwen op de gave, hun verleend, leidt hen niet zelden tot den waan, of zij geene studie hehoefden, of zij door de kracht van het genie alleen over de taal gebied konden voeren. Dan werpen zij zich als oppermagtig op, achten elke willekeur, elke losbandigheid, aan hun vernuft geoorloofd; en verbeelden zich als meesters der taal gehuldigd te worden, wanneer zij haar als het slagtoffer hunner luimen vernederen. IJdele waan! Zij overheerschen de taal, maar beheerschen ze niet. Kortstondig is de overmagt des gewelds. Weldra herneemt de taal hare regten en wreekt zich op elken verdrukker. Wie haar aanrandt, schendt slechts zijn eigen roem.

Doch het zal noodig zijn, de gestelde vereischten wat nader te omschrijven, en te bepalen waarin die aanleg en die studie bestaat, van welker gelukkige vereeniging het wèl slagen afhangt.

Moeilijk is het voorzeker, den aanleg, die er aanwezig moet zijn om het voorgestelde doel te kunnen bereiken, in naauwkeurige grenzen af te bakenen. Zal ik de verschillende eigenschappen van geest en ziel één voor één nagaan, en overwegen in hoeverre elke van deze gevorderd wordt? Zal ik ze alle met elkander vergelijken, en onderzoeken aan welke de eerste rang toekomt, aan welke de laatste? Het zou een schrale, nuttelooze arbeid zijn. Neen, niet in afzonderlijk bestaande eigenschappen, in op zich zelf werkende vermogens, moet de aanleg des kunstenaars worden ontleed: het is één schoon geheel, waarin die allen zamenvloeijen. Geene

enkele gave mag ontbreken, allen moeten zij hare schatting bijdragen, om tot de grootsche taak mede te werken. Verstand en gevoel, oordeel en smaak, vernuft en verbeelding, zijn even noodzakelijke vereischten; ja, de meest verscheidene hoedanigheden van hoofd en hart moeten zich met elkander mengelen: wijsgeerige scherpzinnigheid is evenzeer eene behoefte als dichterlijke gloed.

Is nu de mensch eenmaal met dezen heerlijken aanleg begaafd, dan is het aan hem zelven overgelaten, dien te ontwikkelen en vruchtbaar te maken. De studie, die hij daartoe moet aanwenden, splitst zich in twee verschillende deelen: theoretische wetenschap en praktische oefening. Beiden zijn even onmisbaar, en moeten elkander ondersteunen. Van alle oefening in het behandelen der taal is wetenschap de grondslag; waar deze ontbreekt, is gene ondenkbaar, of zij staat gelijk met het ronddolen op den oceaan, zonder poolster of kompas. Maar ook wetenschappelijke kennis alleen (wij zagen het reeds) is niet voldoende om tot de heerschappij over de taal te geraken. Zij wijst slechts den weg aan, die daarheen leidt; maar door inspanning en oefening moet men dien weg leeren bewandelen, om dwars door alle moeilijkheden, over elke hindernis heen, als overwinnaar den eindpaal te bereiken. Met andere woorden: de wetenschap schenkt slechts volledige kennis van de taal en van al hare wetten en verschijnselen; maar door oefening moet men den geheelen taalschat, den ganschen inhoud der wetenschap, zich zoo volkomen eigen maken en in zich opnemen, dat geen van beiden ooit zijne diensten weigert; door oefening moet men zich die klaarheid van voorstelling, die snelheid van vinding, die juistheid van keuze, maar vooral die vaardigheid in de behandeling, dat gemak in de uitvoering verwerven, waardoor het kunstwerk, dat men voortbrengt, zich in levendige frischheid vertoont, zonder van vermoeijenden arbeid een enkel spoor te verraden.

Slaan wij ten slotte nog een blik op de wetenschap, die bij de praktische oefening ten grondslag moet liggen. Het is van groot belang, zich een helder denkbeeld te vormen van haren aard en hare strekking. Waar deze niet naauwkeurig bepaald zijn, loopt men gevaar van in beginselloosheid te verdolen of tot verkeerde uitkomsten te geraken, die, strijdig met de waarheid, nimmer ten goede kunnen leiden. Helaas! onze vaderlandsche

taalkunde heeft er het bewijs van geleverd. Talrijke en vlijtige beoefenaars vond zij ten allen tijde, maar doelloos dwaalden zij door elkander, en hunne pogingen waren onvruchtbaar bij gebrek aan een gemeenschappelijk streven. Eerst in lateren tijd heeft zich een helderder bewustzijn allengs geopenbaard, en begon men eene rigting aan te nemen, die voor de toekomst vooruitgang belooft, de historische studie der levende taal. Dringende behoefte is het die rigting te volgen, voor elk wien het in de wetenschap om waarheid te doen is. Zij zal hem aan den eenen kant behoeden voor het gevaar, om zich te verliezen in den bajert van stelsels, meeningen, gissingen en tegenstrijdigheden, die in de leerboeken onzer taal in de bontste mengeling liggen uitgestort: bedroevende getuigen van het planloos woelen, waarin zoovele taalvorschers hunne krachten verspilden. Aan de andere zijde zal die rigting hem vrijwaren voor die dorre geleerdheid, die in de taal geen leven erkent, maar slechts doode woorden en vormen als met het ontleedmes doorwroet. Aan die rigting getrouw, erkenne men in de wetenschap geen ander beginsel dan de studie der taal, zoo als zij gesproken wordt, zoo als zij opwelt uit het hart des volks. Men stelle het zich tot taak, de taal uit haar zelve te leeren kennen, hare verschijnselen gade te slaan, hare wetten uit te vorschen, door te dringen tot in haar innigste wezen. Maar men beperke zich niet bij de waarneming van het tegenwoordige, men zoeke den grond en de verklaring daarvan in het verledene. Historische studie is de bron, waaruit alle hoogere taalkennis moet worden afgeleid. Zij spoort den oorsprong der taal na tot in den nacht der verwijderdste oudheid; zij wijst, door alle wisseling van lotgevallen heen, de langzame vorming en ontwikkeling aan, waardoor de taal datgene werd wat zij heden is; en terwijl zij aldus de kennis van het tegenwoordige tot helder bewustzijn brengt, biedt zij tevens een onfeilbaar rigtsnoer aan tot toekomstige volmaking. Zoo voldoet zij aan al de eischen, die men der wetenschap stellen mag; zoo is zij eene oefenschool voor wie de taal wil leeren beheerschen.

Welke zijn de pligten, die uit het tot hiertoe behandelde voortvloeijen voor den leeraar der welsprekendheid? Zoo luidt de laatste vraag, die ik te beantwoorden heb, maar voor de gelegenheid van dezen dag eene vraag van overwegend belang. En toch zal ik bij haar niet lang behoeven stil te

staan, want in het zoo even ontvouwde ligt reeds het antwoord besloten. Den weg te banen, die leidt tot het meesterschap over de taal: ziedaar de roeping van hem, aan wien het onderwijs in de welsprekendheid wordt toevertrouwd. Den aanleg te ontwikkelen, de oefening te besturen, de wetenschap aan te kweeken: ziedaar zijne drieledige taak.

Het spreekt wel van zelf, dat het vermogen om de taal te beheerschen, evenmin als elke andere kunst, door den leeraar aan iederen begeerige kan worden medegedeeld. Als hij te kampen heeft met eene volstrekt weigerachtige of althans stiefmoederlijke natuur, zal hij niets of weinig uitrigten. Doch een volslagen gebrek aan natuurlijke geschiktheid behoort gelukkig tot de zeldzaamheden, en tot die laagte mogen de praktische voorschriften voor het onderwijs evenmin afdalen, als zij de hooge vlugt van het genie op zijde mogen streven. In ieders hoofd en hart heeft de natuur hare gaven gelegd: de een baadt zich in ruimeren overvloed, de ander moet zich met soberder aandeel behelpen. Maar voor allen is het pligt, het ontvangene te kweeken, te ontwikkelen en vruchten te doen dragen. Daartoe mag de leeraar nooit zijne medewerking weigeren. Al wat het verstand verheldert, het oordeel scherpt, het vernuft verfijnt, moet hij zich ten nutte maken. Niets wat kan strekken om het gevoel te zuiveren, den smaak te veredelen, de verbeelding te leiden, mag hij ongebruikt voorbij laten gaan. Wel kan hij dit alles niet stelselmatig ontvouwen en aan bepaalde regels verbinden; maar het is het doel dat hem altijd voor oogen zweeft, en om daartoe eene schrede te naderen, verzuimt hij geene gelegenheid. Behoeft hij er angstvallig naar om te zien? Integendeel. Als hij het wezen der kunst beschouwt en de wetten aantoont, haar door de natuur gesteld; of als hij hare geschiedenis doorloopt en de spitsvondigheden toetst, die schoolsche willekeur haar als regels opdrong; of als hij in de kunstwerken der groote meesters het schoone doet opmerken, maar ook de vlekken niet voorbijziet die het ontluisteren: telkens biedt zich tot ontwikkeling van den aanleg ruimschoots de gelegenheid aan.

Een krachtig middel om dat oogmerk te bereiken, staat den leeraar dan vooral ten dienste, als de natuurlijke gave tot werkzaamheid is opgewekt, en zich door eigen streven, door studie en oefening, wil vormen. Dan staat hij als vriend en raadgever ter zijde, dan tracht hij den ijver ten goede te

leiden, te waarschuwen voor de klippen, waarop zoo menigeen schipbreuk leed, maar bovenal aan de eischen der wetenschap, die ook hier de eenige grondslag is, regt te doen wedervaren.

Want meer nog dan de ontwikkeling van het talent of de oefening van het kunstvermogen, is de aankweeking van stellige wetenschap een dure pligt voor hem, die als leeraar optreedt aan de hoogeschool. Daar immers is wetenschap het allesbezielende levensbeginsel, het doel en middelpunt van aller streven, de leuze die nooit kan worden verzaakt zonder ontheiliging van den tempel, door de wijsheid der vaderen gesticht. Wie daar werkzaam is, kent geene hoogere taak, dan de wetenschap te bevorderen door leer en door voorbeeld. Aan de vervulling van die dubbele taak wijdt hij onverdeeld zijne krachten. Hij blijft niet staan bij hetgeen door anderen vóór hem verrigt is, maar tracht door eigen arbeid den schat der verkregene kennis aanhoudend te zuiveren, te veredelen en met nieuwe ontdekkingen te verrijken. Tevens wekt hij anderen op om met hem hetzelfde pad te betreden, wijst hun de rigting aan, die zij veilig kunnen volgen, en poogt hen voor afwijkingen te behoeden. Maar vooral zoekt hij hen te vormen tot die zelfstandigheid, die een afschuw heeft van flaauwe volgzucht, en een onverzoenlijken strijd zweert aan al wat oppervlakkig en onwetenschappelijk is, aan al wat dwaling en vooroordeel begunstigt. Waar zoo de wetenschap gepleegd en beoefend wordt, daar kan zij niet missen ook hare praktische roeping te vervullen en op de bevordering van algemeene beschaving, welvaart en volksgeluk in alle rigtingen heilzaam te werken. De Nederlandsche taalkunde, die, helaas! zoo lang achterlijk bleef, heeft aan zulk eene echt wetenschappelijke behartiging dubbel behoefte; te meer, daar het voorwerp harer studie, de moedertaal, zoo innig met het volksleven zamenhangt, dat hare verwaarloozing voor den nationalen geest slechts noodlottige gevolgen kan hebben. Krachtige prikkel voor hem, wien, nevens het onderwijs der welsprekendheid, ook dat der vaderlandsche taal, letteren en geschiedenis, is opgedragen! De edelste panden der nationaliteit zijn hem toevertrouwd: eens zal hij verantwoording moeten doen aan de wetenschap en het vaderland.

Edelgrootachtbare Heeren, Curatoren dezer hoogeschool! Zulk eene grootsche taak is het, waartoe uwe keuze mij riep. Wel mag ik er fier op zijn, dat mij die eere te beurt viel; wel mag mij het hart zwellen van vreugde, nu ik mijn innigsten wensch vervuld zie, nu mij die loopbaan ontsloten is, die het mij ten pligt stelt voor de wetenschap te leven. En op dubbelen prijs stel ik dat geluk, omdat ik het aan U verschuldigd ben, aan mannen, wier namen het vaderland niet dan met eerbied noemt. Ontvangt mijn diepgevoelden dank voor de gunstige verwachting, die gij van mij hebt willen koesteren. Levendig gevoel ik, wat het zegt, uw vertrouwen te genieten, welk eene dure verpligting op mij rust om dat vertrouwen niet te beschamen. De welvoegelijkheid verbiedt mij U te overladen met betuigingen, wier kracht door het gebruik — niet zelden door het misbruik! — geheel is versleten. Maar zij mag toch de aandoening niet versmoren, die mijne ziel vervult. Of zou ik mij niet ontroerd gevoelen in dit plegtig oogenblik, als ik denk aan de gewigtige taak die mij wordt opgedragen, als ik het oog sla op mijn nog jeugdigen leeftijd en ongeoefende krachten, of mij de verdiensten voor den geest roep van hem, in wiens plaats ik gesteld ben? O! bij U, bij allen die mij hooren, welt er eene weemoedige herinnering op, als ik den naam van Lulofs uitspreek; want aan allen was hij dierbaar, en bittere tranen zijn er geplengd op zijn graf. Spaart de droefheid niet, die zijn gemis nog steeds bij U opwekt; want die droefheid is de schoonste erkentenis aan den man, die eene lange reeks van jaren het sieraad was van deze hoogeschool, wien allen als mensch hebben liefgehad, als leeraar hooggeschat. Gij zijt er getuigen van geweest, hoe zijn leven een tooneel was van werkzaamheid en onverdroten ijver; hoe hij de belangen zijner leerlingen, de verbreiding van kennis en smaak, de bevordering van letteren en kunst, met rustelooze inspanning ter harte nam. Gij weet het, hoe aangenaam hij wist in te leiden in den weelderigen hof der dichtkunst en welsprekendheid, en de geurigste bloemen in overvloed aanbood; hoe hij, wars van dorre bespiegeling, steeds het schoone te aanschouwen gaf, en zijne rede kruidde met luimige scherts. Gij hebt het gezien, hoe allen hingen aan zijne lippen, als zijne welluidende stem de harten deed trillen, en zijne bezielde gebaren de geheimste gedachten des dichters schilderden voor het oog. Maar wat

spreek ik tot U over Lulofs, wien allen hier van nabij hebben gekend, ik, schier de eenige in deze vergadering, wien het niet of naauwelijks vergund was hem te kennen! Wat schets ik U de trekken van zijn beeld, dat diep in uwe zielen geprent staat, ik, die dat beeld slechts in het voorbijgaan aanschouwde! En toch durf ik mede spreken tot zijnen lof; toch mag, na de welsprekende hulde, hem door dankbare vrienden en leerlingen toegebragt, ook een vreemde van zijne verdiensten gewagen; want de roem van zijn naam bleef niet beperkt binnen dezen kring, maar ging uit over het vaderland; de lange rij van geschriften, die van zijn werkzamen geest getuigen, zijn aan geen Nederlander vreemd. Is het wonder, dat de gedachte aan zulk eenen voorganger, die zijne moeilijke taak tot in hooge jaren met zooveel eer vervulde, den opvolger dreigt te ontmoedigen, als hij nog jeugdig diezelfde taak op zich neemt? Doch die gedachte mag mij niet ter neder slaan: zij heeft ook veel wat den moed opwekt en sterkt. Is de last zwaar, die op mijne schouderen gelegd wordt: het is een spoorslag te meer tot krachtige inspanning. Is mijn leeftijd nog jeugdig: in de jeugd stroomt het bloed ook het snelst door de aderen, en deinst de geest voor geen arbeid terug. En ook Lulofs was jong, toen hij die roeping aanvaardde, die hij nu aan mij achterliet. Zijn voorbeeld zal dan mijn ijver aanvuren, mij steeds voor verslapping behoeden. Ik wil er naar streven, om niet alleen zijne plaats te bekleeden, maar ook deelgenoot te worden van de achting, die hij zich verwierf. Gij, Edelgrootachtbare Heeren, schenkt mij bij dat streven uwe ondersteuning en bescherming, gelijk gij mij nu reeds door uw vertrouwen bemoedigt. En moge eenmaal de uitkomst leeren, dat gij dat vertrouwen aan geen onwaardige hebt verspild! Moge ook mijn arbeid er toe bijdragen, om U voldoening te doen vinden voor de ijverige zorg, waarmede gij U toewijdt aan den bloei dezer hoogeschool!

Hooggeleerde Heeren, Zeer Geachte Ambtgenooten! Hoog klopt mij de borst, nu ik U met dien naam mag aanspreken, nu ik mij in éénen rang geplaatst zie met mannen, op wie de wetenschap roem draagt. Meent echter niet, dat de eeretitel, die mij ten deel viel, mij tot ijdelheid zal vervoeren. Al te wel gevoel ik, dat onze waarde niet afhangt van de

plaats, ons door anderen aangewezen, maar van de verdiensten, waardoor wij zelven ons op die plaats onderscheiden. Daarom erken ik volgaarne mijne minderheid, want in het ons toevertrouwde ambt hebt gij reeds lof en eere ingeoogst, terwijl ik het zaad nog moet uitstrooijen. Zal dat zaad opschieten en vruchten dragen, der hoogeschool tot voordeel, mij zelven niet tot schande? Het is de wensch van mijn hart, het zal het doel van al mijn pogen zijn. Gij gaat mij voor op den weg der wetenschap: ik zal trachten U te volgen. Van uwe meerdere jaren, rijpere ondervinding en uitgebreider kennis zal ik groot nut kunnen trekken, uw raad zal mij voorlichten, uwe hulp mij steunen. Neemt mij dan als jongsten broeder in uwen kring op, en schenkt mij allen die welwillendheid, die ik reeds nu van sommigen Uwer mogt ondervinden. Ook gij hebt veel, zeer veel aan mijnen voorganger verloren: hij was U een waardig medearbeider, een getrouw vriend. Draagt uwe toegenegenheid voor hem op zijnen opvolger over: hij wil ze verdienen door U zijne achting te betoonen, door met U mede te werken tot de verspreiding van kennis en verlichting. Dat is het middelpunt van ons aller streven, hoe uiteenloopend ook de vakken zijn, aan elk onzer opgedragen. Dat blijve onze leuze bij alle wisselingen des tijds; en dezelfde band, die alle wetenschappen omslingert, vereenige ook ons in broederlijke vriendschap, in eendragtigen ijver voor het rijk der waarheid!

Een woord tot U in het bijzonder, waarde (F. Z.) Ermerins, wien ik reeds thans als vriend mag begroeten. Slechts sinds weinige weken is die band tusschen ons aangeknoopt, maar eene stem in mijn binnenste zegt mij, dat hij den tijd zal verduren. Met gulle hartelijkheid, met echt-Zeeuwsche goedrondheid hebt gij mij als vreemdeling ontvangen en mijne belangen behartigd. Daardoor hebt gij U een regt op mijne erkentelijkheid verworven, dat nooit bij mij zal worden uitgewischt. Maar er is meer, dat mij tot U trekt, en de duurzaamheid onzer vriendschap waarborgt. Bedrieg ik mij, of was ik U welkom als een kweekeling van het dierbare Leiden? Ook voor U hechten zich schoone herinneringen aan die oude Pallasstad, waar nog de geest van een Boerhave en Hemsterhuis voortleeft; waar gij, bij eene even gelukkige als zeldzame vereeniging van twee

zoo verschillende wetenschappen, in beide die waarheid hebt leeren huldigen, waarvan kritiek de grondslag en eenvoud het zegel is. Dat roemt gij te regt als eene weldaad van uwe voortreffelijke leermeesters, die ook Uwer nog steeds met achting gedenken. En thans komt uit die school een jonger kweekeling tot U, die dezelfde mannen gekend en geëerd heeft. Wel is hij vreemdeling in de wetenschap, waarin gij de roeping uws levens erkent, maar door banden van maagschap verknocht aan twee harer leeraren, van welke thans de oudste eene welverdiende rust in eere geniet, de ander, helaas! vroegtijdig aan ons harte ontrukt werd. Doch inniger nog smelten onze herinneringen te zamen, als wij ons het beeld voor den geest roepen van hen, die in de klassieke letteren den alouden roem der Leidsche hoogeschool ongeschonden handhaven. O! als ik de aandoeningen, die mijn boezem doorstroomen, den vrijen loop mogt laten, ik zou hun een woord van dankbaarheid willen wijden, ik zou het luide willen verklaren, hoe duur ik mij aan hen verpligt gevoel; hoe zij en de overige leermeesters, op welke ik mij mogt beroemen, aan de teedere zorgen van een geliefden vader de kroon hebben opgezet; hoe hun grondig onderwijs, hunne verstandige leiding, hunne welmeenende vriendschap, die schoone toekomst hebben voorbereid, die thans voor mij geopend ligt. Doch mag ik mij hier niet verdiepen in de herdenking van het bekoorlijk verleden, mij zelven wil ik het steeds levendig voor oogen stellen, en ik wil er de kracht uit putten, om, naar het voorbeeld mij te Leiden gegeven, naar de beginselen mij daar ingeprent, onvermoeid te arbeiden aan de gewigtige taak, die thans ook aan mijne handen is toevertrouwd. Zoo doende zal ik trachten der school, waarin ik gevormd ben, niet tot oneer te verstrekken; zoo zal ik aan de leidslieden mijner jeugd een dankoffer toebrengen, hunner waardiger dan de ijdele praal van klinkende woorden. Gewis, bezield met deze gezindheid, heb ik reden om mij zelven geluk te wenschen met uwe vriendschap. Gij hebt het pad der eere, dat ik betreden wil, reeds lang met roem bewandeld: o! wees mij op dat pad een getrouw gids. Gij hebt uwe schuld aan Leidens hoogeschool met woeker betaald: o! spoor mij altijd aan, in de mijne niet achterlijk te blijven. Zoo, verbonden door eenheid van doel en streven, gesterkt door gelijke herinneringen, doordrongen van dezelfde beginselen, zullen wij den band der vriendschap steeds naauwer

en naauwer toehalen. En moge zoo — het is mijne innige bede — die vriendschap niet slechts voor ons beiden het genot des levens verhoogen, maar ook vruchten dragen van blijvende waarde voor de wetenschap, die ons dierbaarder is dan ons zelve!

Met vertrouwen rigt ik het woord ook tot U, edele Jongelingen! die het sieraad zijt van deze hoogeschool. Hartverheffend is de gedachte, dat gij allen, in den schoonen bloeitijd des levens, uit verschillende oorden des vaderlands aan ééne plaats zijt zamengevloeid, door geene andere begeerte gedreven, dan de edelste die den mensch kan bezielen, de zucht naar vermeerdering uwer kennis, naar ontwikkeling van uw verstand, naar beschaving van uwen geest. En streelend is mij het denkbeeld, dat ook aan mij de eervolle taak is opgedragen, om U in het voldoen aan die begeerte behulpzaam te zijn. Welk een rijk en heerlijk veld ligt daar voor onze blikken uitgestrekt! De vaderlandsche taal, letteren en geschiedenis, driedubbel tooneel van Neerlands roem en grootheid, driewerf krachtige roerselen om het vuur der vaderlandsliefde in aller harten te ontsteken, om allen ééne gedachte te doen ademen: de handhaving der eer van dien geboortegrond, waarvoor meer dan eens ook de Muzenzoon goed en bloed veil had. Waarlijk, zoo ooit een leeraar regt had, op algemeene belangstelling in de hem toevertrouwde wetenschap te rekenen, mij is dat regt dubbel verzekerd. Welaan dan, schenkt mij uw vertrouwen en aanvaarden wij moedig onze taak. Daartoe noodig ik U uit als een vriend, die in al uw streven belang stelt, als een ouder medebroeder, die uwe behoeften kent, en wien het nog niet vreemd geworden is, in uw midden te leven. Ik weet het, gij aarzelt niet die roepstem te volgen, en gelijk ik mij bereid verklaar om van nu af aan mij geheel aan U te wijden, zoo zult ook gij de verwachting niet beschamen, die ik van U durf koesteren. De plaats zelve, die ons vereenigt, wekt ons op tot nieuwe en krachtige inspanning. Of bloeit niet de wetenschap in deze grijze stad als met een verjongd leven? Is niet daar ginds een prachtige tempel verrezen, om eerlang aan haar te worden toegewijd? treffend gedenkteeken van den edelen zin, die de bestuurders van ons gewest en van onze stad bezielt, heerlijke getuige van den zegen, door orde en vrede over Nederland uitgestort,

terwijl elders oproer en geweld de leerscholen doen sluiten en voor het gekletter der wapenen de stem der wetenschap verstomt. Ja, wel beginnen wij onzen arbeid onder gunstige voorteekenen, nu het vaderland, in zijne instellingen vreedzaam hervormd, en de wetenschap, hier met verhoogden luister omstraald, beiden eene nieuwe, veelbelovende toekomst te gemoet gaan. Maar bedenkt daarbij tevens, Jongelingen, hoe onzeker die toekomst nog is, en vergeet niet, dat het ook van U afhangt, hoe zij eenmaal worden zal. Maakt U daarom den tijd ten nutte, die U hier tot ontwikkeling en vorming ten dienste staat, kostbare jaren, die ras daarhenenvlieden, maar, wèl besteed, eene zalige herinnering achterlaten voor uw geheele leven. En blijven wij steeds gezamenlijk aan deze leuze getrouw: het welzijn des vaderlands te bevorderen en den roem te handhaven van Groningens hoogeschool!

DE PHYSIOLOGIE IN HAREN INVLOED OP DE HEELKUNDE GESCHETST.

INWIJDINGSREDE,

BIJ HET AANVAARDEN VAN HET HOOGLEERAARSAMBT
AAN DE GRONINGSCHE HOOGESCHOOL,

DOOR

DR. J. H. JANSEN,

UITGESPROKEN DEN 17DEN APRIL 1850.

EDELGROOTACHTBARE HEEREN, CURATOREN DER GRONINGSCHE HOOGESCHOOL,

WELEDELGESTRENGE HEER, SECRETARIS VAN HET COLLEGIE VAN CURATOREN,

HOOGGELEERDE HEER, RECTOR MAGNIFICUS,

HOOGGELEERDE HEEREN, HOOGLEERAREN IN DE VERSCHILLENDE VAKKEN VAN WETENSCHAP, ZEER GEACHTE AMBTGENOOTEN,

WELEDELE ZEER GELEERDE HEER, LECTOR IN DE WETENSCHAP VAN OPVOEDING EN ONDERWIJS,

EDELACHTBARE HEEREN, AAN WIE HET BESTUUR VAN DIT GEWEST EN VAN DEZE STAD, EN DE HANDHAVING DES REGTS IS TOEVERTROUWD,

WELEERWAARDE HEEREN, LEERAREN DER GODSDIENST,

WELEDELE ZEER GELEERDE HEEREN, DOCTOREN IN DE REGTSGELEERDHEID, IN DE GENEESKUNDE, IN DE WIJSBEGEERTE EN LETTEREN,

AANZIENLIJKE SCHAAR VAN JONGELINGEN, DIE U AAN DE BEOEFENING DER WETENSCHAPPEN TOEWIJDT,

VOORTS GIJ ALLEN, VAN WELKEN RANG OF STAND, DIE DEZE PLEGTIGHEID MET UWE TEGENWOORDIGHEID VEREERT,

ZEER GEËERDE TOEHOORDERS.

Bestaat tusschen alle wetenschappen een onmiskenbaar verband, — het duidelijkst springt de innige zamenhang in het oog, wanneer wij op de onderscheidene natuurkundige wetenschappen onzen blik vestigen. Hier is geen ware vooruitgang in eene van deze denkbaar, die niet op allen in meerdere of mindere mate zijnen invloed openbaart. Nu eens doet eene ontdekking op het eene of andere punt over een schijnbaar verafgelegen

onmiddellijk een helder licht opgaan, — dan eens vloeijen hieruit bijzondere wijzen en hulpmiddelen van onderzoek voort, die elders de beste vruchten beloven. Kan het dan bevreemden, dat vooral de geschiedenis der onderscheidene natuurkundige wetenschappen schier overal is zamengeweven, dat nieuwe tijdperken in deze wetenschap geboren worden uit ontdekkingen in gene?

Ik spreek hier niet van natuurkundige wetenschappen in den engeren zin waarin men ze, mijns inziens ten onregte, soms wil begrijpen. — De natuurkundige wetenschappen omvatten niet enkel de doode natuur, zij strekken zich evenzeer over de levende, over het geheele gebied der geneeskundige wetenschappen uit, die niet anders dan als een deel van gene te beschouwen zijn. Bij den aanvang onzer kennis waren zij allen één. Niet de overtuiging, dat zij niet deelen waren van hetzelfde groote gebouw, maar de behoefte, om ze bij hare uitbreiding en steeds toenemenden rijkdom te splitsen, deed ze in grootere en kleinere afdeelingen versplitteren, die wel is waar elk haren zelfstandigen loop en ontwikkeling verkregen, maar welker beweging en voortgang, als die der planeten van hetzelfde stelsel, door al de overigen bepaald werd.

Vragen wij, waardoor in onzen tijd de geneeskundige wetenschappen zich kenmerken, dan is het antwoord gereed: overal heeft de physiologie, die zelve uit zoo vele bronnen putte, haren invloed doen gelden. Zij heeft haar rijk uitgebreid en andere takken van wetenschap als verzwolgen. Wie thans van physiologie spreekt, kan zijnen blik niet bepalen binnen de perken der gezondheid, die nog nimmer iemand heeft aangewezen, noch aanwijzen zal, omdat zij niet bestaan. Het leven in al zijne wijzigingen, die wij als betrekkelijke begrippen onderscheiden, is het veld, waarop zij zich beweegt. — Terwijl men tot voor weinige jaren van eene physiologische ziektekunde sprak, drukt thans ziektekundige physiologie alleen een logisch begrip uit.

Zoo ruim willen wij het woord physiologie hebben opgevat, wanneer wij zullen trachten U in eenige trekken *den invloed dier wetenschap op de heelkunde* te schetsen.

Wilde ik U aantoonen, hoe de kennis der heelkundige ziekten door de ontwikkeling der physiologie gelouterd en uitgebreid werd, mijne taak ware

te ruim en onbepaald. Immers, die kennis zelve is niets anders dan eene physiologie der gewijzigde levensverrigtingen, en ik zou het geheele heir der ziekten te doorloopen hebben, om U telkens aan te toonen, dat physiologie de grondslag, het wezen dier kennis is. — Onafzienbaar zou mijne taak zijn, zoo ik U daarenboven wilde doen zien, hoe langs dezen weg de behandeling der heelkundige ziekten vaak middellijk door de physiologie bepaald werd.

Ik wenschte U alleen in enkele sprekende voorbeelden den onmiddellijken invloed der physiologie op de heelkundige praktijk te schetsen, hetzij zij ons de middelen tot het stellen eener diagnosis aan de hand geeft, hetzij zij ons den weg aanwijst, die tot eene rationele behandeling moet worden ingeslagen, hetzij zij ons de voldoening geeft eener grondige verklaring van hetgeen de praktijk reeds als nuttig had leeren kennen. Waar de gelegenheid zich daartoe aanbiedt, zal ik tevens op de dwalingen trachten opmerkzaam te maken, waartoe gemis aan grondige physiologische kennis aanleiding geeft. Verleent mij hierbij uwe welwillende, en vooral toegevende aandacht.

Hoe vollediger onze physiologische kennis van eenig orgaan of stelsel is, des te vruchtbaarder is het onderzoek der verschijnselen, die uit de stoornis in zijne verrigtingen voortvloeijen voor de herkenning, des te invloedrijker in het algemeen is deze kennis zoowel op theorie als op praktijk. Hiervan, zoowel als van het tegenovergestelde, treffen wij op het gebied der heelkunde nergens een duidelijker en in het oog vallender bewijs aan, dan wanneer wij oog- en oorziekten onderling vergelijken. Het gehoorwerktuig, hoe zamengesteld ook, is ontleedkundig even goed gekend als het zintuig van het gezigt, doch onze physiologische kennis van het gehoor is hoogst onvolledig; het verband tusschen de ontleedkundige gesteldheid en de verrigting is slechts zeer oppervlakkig aangetoond. Van eenen invloed op oorheelkunde kan dus nagenoeg geene sprake zijn; en in overeenstemming hiermede is ook de oorheelkunde op eenen zeer lagen trap van ontwikkeling. Wij kennen vele afwijkingen in de verrigting van het gehoor, doch waar de oorzaak hiervan niet klaarblijkelijk in de voor regtstreeksch onderzoek

toegankelijke buis van Eustachius of in den uitwendigen gehoorweg gelegen is, is de ware grond dezer afwijkingen ten eenenmale onbekend; de behandeling der oorziekten is dan ook grootendeels bloot impirisch en biedt nog steeds der kwakzalverij een ruim veld aan.

Geheel anders is het met de physiologie van het zintuig des gezigts. Deze, die meer dan eenige andere wetenschap van het leven uit de physica putten kon, heeft zulk eene ontwikkeling bereikt, als waarin geen ander gedeelte van de leer der verrigtingen zich mag verheugen. En dit hooge standpunt der physiologie van het zintuig des gezigts is niet zonder invloed gebleven op de heelkunde: het heeft voor haar rijke vruchten gedragen. Wel heeft ongetwijfeld de eigenaardige gesteldheid van het oog, de doorschijnendheid der brekende middenstoffen, waardoor het binnenste van dit orgaan voor regtstreeksch onderzoek door middel van het gezigt toegankelijk is, eenen grooten invloed gehad op de juiste herkenning van vele ooggebreken, doch dat wij de verschijnselen en de stoornissen in het zien in de meeste gevallen behoorlijk kunnen verklaren en in verband brengen met de daaraan ten grond liggende afwijkingen, zijn wij alleen aan de zoo volkomene kennis der physiologie van het zintuig des gezigts verschuldigd.

Er is dan ook bijna geen enkel belangrijk punt in de physiologie van het oog te noemen, hetwelk niet op deze of gene wijze van invloed op de oogheelkunde geweest is. In vele opzigten toch is deze physiologische kennis bijna van dagelijksche toepassing bij de behandeling van menigvuldige, in zoo talrijke wijzigingen en verscheidenheden zich voordoende ooggebreken, hetzij wij daarin de middelen moeten zoeken tot hunne herkenning en onderscheiding, hetzij zij ons den weg aanwijst in de keuze der middelen, die tot herstelling of verbetering leiden kunnen.

Talrijke voorbeelden zouden kunnen worden aangevoerd, om dien vruchtbaren invloed der physiologie op de oogheelkunde te staven; doch het zij genoeg, U slechts enkele der meest in het oog springende voor den geest te brengen.

In de eerste plaats wil ik U herinneren aan de toepassing der wetten van terugkaatsing van het licht door gladde, ook doorschijnende oppervlakten, zoo als wij die ook in het oog door het bolle doorschijnende hoornvlies, door de bolle voorste vlakte en in zekeren zin holle achtervlakte

van het beursje der lens vertegenwoordigd zien, op het zintuig van het gezigt. Hierop immers is de proef van Purkinje en Sanson gegrond, waarin wij zulk een heerlijk middel bezitten, om eene dikwijls langs eenen anderen weg niet te onderkennen katarakt en graauwe staar of eenige andere achter het lensstelsel aanwezige verduistering, die het duidelijk zien belet, van elkander te onderscheiden.

De toepassing van dioptrische wetten, op het als optisch werktuig erkend menschelijk oog, geeft niet alleen eene voldoende verklaring van de toestanden, die men als bijziendheid en verziendheid onderscheidt; zij wijst ons tevens het middel aan, om dit gebrek zoo veel mogelijk te verhelpen. Het gebruik van doelmatig gekozene glazen, die het te sterk of te weinig brekend vermogen van de doorschijnende middenstoffen van het oog te gemoed komen, zal immers voldoende zijn, om den bijziende van meer verwijderde, den verziende van in zijne onmiddellijke nabijheid zich bevindende voorwerpen een scherp en duidelijk beeld op het netvlies te doen verkrijgen. En alleen eene theoretische dwaling, omtrent de ware oorzaak dezer beide toestanden van het zintuig des gezigts, kon tot het denkbeeld aanleiding geven, om elke bijziendheid en verziendheid door spierdoorsnijding te genezen, hetzij van twee, hetzij van alle regte spieren, hetzij der bovenste, hetzij der onderste schuinsche spier enz., al naarmate men in de werking van deze of gene spieren op den oogbol de oorzaak der bijziendheid of verziendheid meende te moeten zoeken.

Inzonderheid wil ik U wijzen op het hooge gewigt der langen tijd miskende en ook thans door velen niet genoeg gewaardeerde entoptische gezigtsverschijnselen voor de herkenning der oogziekten; zij leveren een sprekend bewijs voor het belang der physiologische gezigtskunde voor de oogheelkunde. — Door een hoogst eenvoudig middel, gegrond op de kennis, dat bij nagenoeg evenwijdig in het oog invallende lichtstralen van elk op of in het oog zich bevindend ondoorschijnend, of op eene andere wijze het lichtbrekend punt eene meer of minder duidelijke, door het voorwerp zelf waarneembare schaduw op het netvlies wordt geworpen, zijn wij in staat, het bestaan van kleine ligchaampjes of verduisteringen in de vochten van het oog, of in de lens te ontdekken, terwijl de wijze van verplaatsing bij de bewegingen van het oog of liever de afstanden der dubbelbeelden, door

twee evenwijdige lichtbundels te weeg gebragt, ons zekerheid geven omtrent hunne zitplaats. Hieraan immers hebben wij het te danken, dat wij de zoogenaamde mouches volantes, die vroeger vrij algemeen en thans nog bij vele oogheelkundigen als hoogst belangrijke verschijnselen, ja als de voorboden van graauwe of zwarte staar worden aangezien, hebben leeren kennen, als noch van het vaatvlies, noch van het netvlies, noch van de lens afhankelijke verschijnselen, maar als in het glasvocht van nagenoeg elk gezond voorwerp zich bevindende ligchaampjes van verschillende gedaante, die bij sterke ontwikkeling wel eenigermate hinderlijk, doch niet gevaarlijk zijn voor het zintuig des gezigts.

Door ditzelfde eenvoudige middel, hetwelk ons deze ligchaampjes in het glasvocht doet herkennen, zijn wij bovendien in staat, het eerste begin eener verduistering van de lens of haar beursje door den daarmede aangedanen lijder, ook wanneer zij het gezigtsvermogen nog weinig of zelfs in het geheel niet stoort, subjectief te doen waarnemen, het onveranderd blijven of de verdere ontwikkeling dier verduistering na te gaan, reeds dan, wanneer nog langs geenen anderen weg het bestaan daarvan is te ontdekken.

Doch niet alleen physiologisch-physische daadzaken, waarvan wij hier slechts enkele voorbeelden aanhaalden, ook zuiver physiologische feiten, betrekkelijk het zintuig des gezigts, zijn van invloed op de heelkunde.

Immers, daar wij weten, dat de graad van sterkte van het op het netvlies vallende licht de bewegingen van den regenboog regelt, dat ook het vermogen, om het oog voor het duidelijk zien van nabijgelegene en verwijderde voorwerpen in te rigten, daarop invloed heeft, en dat eindelijk de bewegingen van den regenboog in beide oogen met elkander in het naauwste verband staan, ligt de praktische regel als het ware voor de hand, om bij het onderzoek naar de bewegelijkheid van den regenboog van het eene oog het andere te sluiten, den graad van het invallend licht bij afwisseling te versterken of te verminderen, of het oog tevens bij afwisseling op nabijgelegene of verwijderde voorwerpen te laten rigten. Dit laatste vooral wordt al te dikwijls verzuimd.

Hoe veel zouden wij hier nog kunnen bijvoegen omtrent hetgeen de physiologie geleerd heeft aangaande de wetten der subjectieve gezigtsverschijnselen, waardoor wij worden in staat gesteld, alle phantasmen van

objectieve gezigtsverschijnselen te onderscheiden; doch het hier kortelijk aangevoerde zal voldoende zijn, om den invloed der physiologie van het oog op de oogheelkunde buiten allen twijfel te stellen.

Maar is het niet te verwonderen, dat juist daar, waar het hooge standpunt der physiologie zulke rijke vruchten voor de heelkunde heeft gedragen, zoo veelvuldige grove dwalingen zijn aan te wijzen; dwalingen, die des te meer in het oog springen, omdat vaak het bewijs daarvan met wiskundige zekerheid kan geleverd worden. Alleen geringschatting van physiologische feiten of gebrek aan voldoende physische en physiologische kennis — een gebrek, dat op eenige weinige loffelijke uitzonderingen na bij de oogheelkundigen vrij algemeen schijnt te zijn — kan hieraan ten grond liggen.

Zoo hooren wij DeconDé spreken van eene *diplopie unioculaire retinienne* en *choroidienne*, waarbij het dubbel zien wordt toegeschreven aan de aanwezigheid van eene plooi in het netvlies, te weeg gebragt door bloedsophooping, ontaardingen of gezwellen achter het netvlies of door aandoening van het vaatvlies. Als of eene plooi in het scherm, op de plaats, waar men het door eene lens daarop geworpene beeld opvangt, het ontstaan van twee beelden op het scherm ten gevolge hebben zou. Voorzeker wel een bewijs van onvoldoende bekendheid met physiologisch-optische wetten. Evenzeer kan het ook slechts daaraan worden toegeschreven, wanneer men, zoo als door Wolff, Cunier en Petréquin is verrigt, bij verduistering van het doorschijnende hoornvlies aan eene zijde de vorming eener kunstmatige pupil tracht te vervangen door het doorsnijden der oogspier aan de tegenovergestelde zijde. Men had hierbij ten doel, het oog eenen meer doelmatigen stand te geven voor het indringen van lichtstralen. Doch het is immers duidelijk, dat deze kunstbewerking nooit aan het voorgestelde doel kan beantwoorden, en dus ook niet kan zijn aangewezen. De verduistering houdt hierbij dezelfde betrekking tot de gezigtsas als vóór de kunstbewerking; bij het kunstmatig voortgebragt scheelzien zullen de voorwerpen dus ook even ver van de rigting der gezigtsassen moeten verwijderd liggen om gezien te worden, als vóór de spierdoorsnijding.

Hoe dikwijls, eindelijk, gebeurt het niet, dat oogheelkundigen, bij het bestaan van sterk ontwikkelde mouches volantes, nog aan de oude dwaling daaromtrent geloof hechtende, eene krachtige, soms uitputtende behandeling

in het werk stellen, terwijl zij bekend met de middelen der diagnostiek, die physiologische kennis aan de hand geven, alle behandeling zouden laten varen en bovendien de lijders van hunne ongegronde vrees voor op handen zijnde blindheid zouden kunnen bevrijden. De bekende REVEILLÉ PARISE werd immers schier het slagtoffer van zulk eene handelwijze.

Deze voorbeelden van dwalingen uit gebrek aan grondige physiologische kennis, vooral op het gebied der oogheelkunde, zouden nog met verscheidene kunnen vermeerderd worden; doch ik zou daardoor te ver van het doel mijner rede afwijken, hoe naauw het hieruit voortvloeijende bewijs der noodzakelijkheid van physiologische kennis ook in verband moge staan met het schetsen van den invloed der physiologie op de heelkunde.

Volgt mij met uwe aandacht, wanneer ik dien invloed zal trachten aan te wijzen op een ander gebied der physiologie, in het mechanisme der ademhaling.

In sommige handboeken der heelkunde vindt men bij de eenvoudige doordringende borstwonden als regel aangegeven, dat men den verwonde na eene diepe inademing laat uitademen, waarop vervolgens de wond naauwkeurig gesloten wordt. Als van zelve rijst de vraag bij ons op: Waartoe eerst eene diepe inademing? Waartoe vervolgens de uitademing, alvorens de sluiting bewerkstelligd wordt? Wij onthouden ons van de nasporing of men bepaalde gronden meende te hebben voor dit voorschrift, maar zullen alleen dien praktischen regel aan onze kennis aangaande het mechanisme der ademhaling toetsen.

De jongste onderzoekingen van DONDERS, die het mechanisme der ademhaling in het helderste licht hebben gesteld, leeren, dat de longen, uit hoofde harer veerkracht en zamentrekbaarheid, weêrstand bieden aan de in haar bevatte lucht; dat de lucht, na volbragte uitademing, binnen en buiten de longen in evenwigt is, doch dat de drukking der lucht op de inwendige vlakte van den borstwand geringer is, dan op de uitwendige vlakte, dewijl de longen door haren weêrstand voor een gedeelte deze drukking dragen. Dit verschil in drukking is gelijk aan de kracht, waarmede de longen in den vrijen toestand, derhalve bij doorboring van den borstwand, de lucht zouden uitdrijven. Deze weêrstand der longen, die bij de inademing toeneemt, in dien graad, dat hij bij de diepst mogelijke inademing

het vier dubbele van dien na de uitademing kan bedragen, moet bij de inademing door de werking der inademingsspieren overwonnen worden. Evenveel als hierbij de weêrstand der longen toeneemt is dan ook de drukking op de inwendige vlakte van den borstwand geringer. — Zoodra de zamengetrokken toestand der inademingsspieren, die met den weêrstand der longen evenwigt maakt, ophoudt, verkrijgt de neiging tot inkrimping der longen de overhand en de uitademing grijpt plaats; inzonderheid, alhoewel niet enkel, door de veerkracht en zamentrekbaarheid der longen, en hierbij keert tevens het verschil in drukking van de buiten- en binnenvlakte van den borstwand weder tot dat van het oogenblik van rust terug.

Wat zal nu, op grond van het hier kortelijk omtrent het mechanisme der ademhaling herinnerde, bij eene eenvoudige doordringende borstwond plaats grijpen en in hoeverre zijn de daarbij aangegevene praktische regelen als doelmatig te beschouwen?

Is de vorm, de rigting en de uitgestrektheid der wond zoodanig, dat zij eene werkelijke vrije gemeenschap met de borstvliesholte daarstelt, dan wordt onmiddellijk het verschil in drukking op de binnenvlakte en buitenvlakte van den borstwond opgeheven, en met eene kracht, die dit verschil in drukking bepaalt en die gelijkstaat aan de kracht, waarmede de veerkrachtige en zamentrekbare longen aan de binnen dezelve bevatte lucht weêrstand bieden, zal de lucht uit de longen worden uitgedreven: de long zal zamenkrimpen, terwijl de daardoor ontstane ruimte en de borstvliesholte zal worden aangevuld door de lucht, welke door de wond naar binnen dringt, wanneer namelijk het een zoowel als het ander niet belet wordt door op het punt der verwonding aanwezige vergroeijingen tusschen de oppervlakte der long en den borstwand. — Wat zal nu het gevolg zijn eener diepe inademing? Bij de krachtigste werking der inademingsspieren zal nu immers de lucht niet weder in de long kunnen dringen, waar zij eenen aanmerkelijken weêrstand te overwinnen heeft; zij zal dus in den zamengetrokken toestand der long geene verandering te weeg brengen, maar de hoeveelheid lucht in de borstvliesholte zal aanmerkelijk toenemen en de diepe inademing zal derhalve klaarblijkelijk eenvoudig overbodig en nutteloos zijn, wanneer deze meerdere hoeveelheid lucht bij de daarop volgende uitademing weder gemakkelijk kan ontwijken; doch zij zal bepaald

nadeelig zijn, wanneer de rigting of de grootte en gedaante der wond zoodanig is, dat de lucht wel gemakkelijk van buiten naar binnen kan dringen bij de inademing, maar bij de uitademing niet weder kan uittreden: zij zal onder deze omstandigheden de reeds zamengetrokken long bovendien bij de uitademing nog zamendrukken. Eene *diepe* inademing kan dus bij eene doordringende borstwond onder gunstige omstandigheden onschuldig, nimmer voordeelig zijn.

Anders is het met de uitademing. Deze onmiddellijk vóór de sluiting der wond met alle kracht te laten verrigten, kan voordeelig zijn, wanneer namelijk de, bij de onvermijdelijk na de verwonding plaats gehad hebbende inademingen, in de borstvliesholte gedrongene grootere hoeveelheid lucht langs het wondkanaal kan ontwijken; de in de borstvliesholte noodwendig terugblijvende lucht kan dan tot de kleinst mogelijke hoeveelheid worden terug gebragt, en bij de nu onmiddellijk bewerkstelligde sluiting daarop onveranderd blijven. Wordt deze uittreding der lucht, en derhalve het terugbrengen tot de kleinst mogelijke hoeveelheid door de rigting of de gedaante der wond belet, dan is de uitademing vóór de sluiting der wond nutteloos, doch zij kan nimmer nadeelig werken, zoo als met eene *diepe* inademing het geval zijn kan.

Uit deze toepassing van het mechanisme der ademhaling volgt derhalve, dat het eerste gedeelte van den boven aangevoerden praktischen regel verwerpelijk is en in strijd met onze kennis aangaande dit mechanisme; dat daarentegen het laatste gedeelte werkelijk nuttig zijn kan en op physiologische gronden steunt.

Wij zouden op gelijke wijze de voorschriften bij de kunstbewerking tot ontlasting van in de borstholte opgehoopte vloeistoffen aan het daarbij insgelijks van het hoogste belang zijnde mechanisme der ademhaling kunnen toetsen, en ook hier zouden wij ruime gelegenheid hebben, om den invloed van physiologische kennis op de heelkunde te staven; doch ik zal niet behoeven te herinneren, dat hierbij te vele mogelijk bestaande omstandigheden, — die juist dikwijls, eene ondoelmatige handelwijze onschadelijk makende, tot eene verkeerde gevolgtrekking aanleiding geven, — zouden moeten in rekening worden gebragt, dan dat wij dit, zonder te wijdloopig te worden, in eene algemeene beschouwing zouden kunnen opnemen.

Het hier in verband met borstwonden behandelde mechanisme der ademhaling heeft, gelijk bekend is, eenen belangrijken invloed op den bloedsomloop, — een invloed, die ook voor de heelkunde van zeer groot gewigt is. — Evenzeer toch als de inwendige oppervlakte van den borstwand, staan ook het hart en de groote vaten in de borstholte, vooral bij de inademing, onder eene veel geringere drukking, dan de overige vaten van het ligchaam; het bloed wordt hierdoor in de aderen onophoudelijk naar de borstholte opgezogen, met eene kracht, die aan dit verschil in drukking beantwoordt, en die derhalve het sterkst is bij de inademing. Dit door talrijke proeven bevestigde physiologische feit geeft eene voldoende verklaring van het zoo noodlottige verschijnsel, dat enkele malen werd waargenomen bij heelkundige kunstbewerkingen aan den hals of digt bij de borstkas, die met doorklieving of insnijding van grootere aderlijke vaten gepaard gaan: ik bedoel de intreding van lucht in de aderen. Wel hebben de proeven van Hertwich, Amussat en Magendie bewezen, dat de lucht bij enkele doorsnijding of insnijding der aderen aan den hals niet in de aderen treedt, daar de aderwanden onmiddellijk zamenvallen, of het bloed voortdurend uit het boven de insnijding gelegene gedeelte der ader blijft aanstroomen, en dat deze intreding alleen plaats heeft, wanneer in de gewonde ader eene buis gebragt of haar wand op eene andere wijze opengehouden wordt; doch eene met de laatstgenoemden overeenkomstige omstandigheid is juist bij bloedige kunstbewerkingen aan den hals of nabij de borstkas dikwijls aanwezig. Dikwijls toch worden de wanden der aderen ziekelijk verdikt of met de omringende deelen vergroeid aangetroffen, zoodat zij na de doorsnijding als slagaderen blijven openstaan, of het wegnemen van een gezwel maakt eene trekking noodzakelijk, waardoor de ingesnedene of doorgesnedene, overigens zelfs gezonde ader eenen tijd lang opengehouden en dus het indringen der lucht gemakkelijker gemaakt wordt.

In deze zelfde daadzaak nu, in de kennis aan het verband tusschen mechanisme der ademhaling en tusschen bloedsomloop, dat ons de verklaring van een meestal doodelijk toeval aan de hand geeft, is tevens het middel aangewezen, waardoor deze intreding van lucht in de aderen kan verhoed worden. Eene zoo oppervlakkig en zoo langzaam mogelijke inademing gedurende de kunstbewerking, en terwijl de ingesnedene of door-

kliefde aderen vrij liggen en nog niet gesloten zijn, zal immers het verschil in drukking en derhalve de kracht, waarmede het bloed, en in de doorgesnedene aderen de lucht, naar de borstkas geperst wordt, zoo gering mogelijk maken. En het getuigt voorzeker meer van eene juiste waardering der physiologische feiten, wanneer wij Bransby Cooper den raad hooren geven, om de uitzetting der borstkas door een stevig aangelegd verband zooveel mogelijk te beperken, alvorens tot eene bloedige kunstbewerking in de nabijheid van de borstholte over te gaan, dan wanneer wij een' anderen, overigens geachten heelkundige, als het ware gedachteloos, hooren zeggen, dat men, ingeval bij het wegnemen van eene vergroote en verharde schildklier de uitgezette aderen veel bloed geven, den lijder slechts eenige malen diep moet laten inademen. Alleen onbekendheid met sedert lang bevestigde daadzaken of geringschatting van physiologische kennis in het algemeen kan tot zulk eene dwaling aanleiding geven: eene dwaling, die des te verderfelijker is, dewijl het leven van een' lijder daarmede op het spel gezet wordt.

Vonden wij in het mechanisme der ademhaling en in dat van den daarmede in het naauwste verband staanden bloedsomloop, twee verrigtingen, die in de meeste opzigten tot de best gekende kunnen gerekend worden, gelegenheid, om den invloed van de physiologie op de heelkunde aan te wijzen, ook op een ander gebied, waar nog zoo vele vragen der wetenschap onbeantwoord zijn gebleven, — op het gebied der zenuwphysiologie, treffen wij voldoende bewezene feiten aan, die voor de heelkunde van het hoogste gewigt moeten worden geacht. — Of heeft niet de belangrijke ontdekking van Bell ook voor de heelkunde vruchten gedragen? Heeft ook niet de heelkundige het hoogste belang bij hetgeen latere nasporingen omtrent reflexie, irradiatie en sympathische zenuwwerking geleerd hebben?

De onderscheiding immers van gevoels- en bewegingszenuwen heeft den heelkundige het nuttelooze en ondoelmatige doen inzien van de vroeger bij aangezigtspijn gebruikelijke doorsnijding der aangezigtszenuw; want hij heeft deze leeren kennen als eene zenuw, die geen gevoel, maar alleen beweging bemiddelt.

De kennis, dat de zenuwmiddelpunten de hoofdbron der zenuwwerking zijn, dat de opwekking tot willekeurige beweging van hier uitgaat en door

middel der beweegzenuwen van hier naar den omtrek, naar de spieren wordt overgebragt, gaf hem de zekerheid, dat bij de spierverlamming de oorzaak der opgehevene spierwerking meestal in de zenuwmiddelpunten of op den weg der geleiding gezeteld is, en deed hem in dergelijke gevallen afzien van de bloote aanwending van plaatselijke middelen op de verlamde deelen, in de overtuiging, dat deze, onder bepaalde omstandigheden, wel mede van nut kunnen zijn, maar dat zij de oorzaak der aandoening niet kunnen opheffen, die zich wel uit in de spieren, waarin de zenuw zich verspreidt, doch die niet in de werkelooze spieren zelven hare zitplaats heeft.

De bekende gevoels- en bewegings-eigenschappen der zenuwen, en de kennis aan de centripetale werking der gevoelszenuwen zal den heelkundige bij het verrigten van kunstbewerkingen bedacht doen zijn, om de pijnen zoo gering mogelijk te maken, als de omstandigheden zulks slechts veroorloven. Het zal hem, om slechts een voorbeeld te noemen, niet onverschillig toeschijnen, wanneer hij, ter opheffing eener langs eenen anderen weg niet te bedwingen pijnlijke aandoening, de gevoelszenuw van eenig deel doorkliefd heeft, of hij de afsnijding van een klein gedeelte, ten einde de wederaaneengroeijing te beletten, aan het nog met de zenuwmiddelpunten zamenhangende of aan het naar den omtrek gekeerde gedeelte der zenuw verrigt.

De kennis aan het verband tusschen gevoels- en bewegingszenuwen, aan de wederkeerige werking, die zij op elkander uitoefenen, leerde hem, dat de krampachtige zamentrekking eener spier niet *enkel* hare oorzaak hebben kan in de zenuwmiddelpunten, vanwaar de werking der bewegingszenuwen uitgaat, maar dat zij evenzeer eene van plaatselijke aandoeningen uitgaande reflexie zijn kan, en de juiste onderscheiding hiervan zal immers op zijne handelingen niet zonder invloed blijven.

Hiermede worden wij als van zelven geleid op een ander gebied der physiologie, hetwelk met de zenuwleer zoo vele punten van aanraking heeft, dat het daarvan zelfs moeijelijk overal kan gescheiden worden: wij konden alreeds niet van zenuwwerking spreken zonder de spieren te noemen. En ook hetgeen van de physiologische eigenschappen en de werking dezer organen bekend is, is niet zonder invloed gebleven, hetzij op de beoordeeling, hetzij op de behandeling van verscheidene toestanden of gebreken, die tot het gebied der heelkunde gebragt worden.

Aan eene meer juiste waardering toch der spierwerking moet het vooral worden toegeschreven, dat de tegenwoordige handelwijze tot herstelling van ontwrichtingen in het algemeen en van sommige in het bijzonder zooveel van de vroegere verschilt. Terwijl men vroeger bij de herstelling, ook van versche ontwrichtingen, steeds een aantal helpers, dikwijls takeltoestellen of andere tot uitrekking dienstige werktuigen noodig had, bereikt men thans zijn doel op eene meer rationele wijze. Met het oog op de zamenstelling van het gewricht en op de werking der spieren, die het gewricht omgeven, tracht men de voor de herstelling noodige verslapping en ontspanning te verkrijgen, door eene gepaste plaatsing of houding van het ontwrichte deel, in plaats van door ruw geweld of door zamengestelde werktuigen; eene vordering, die door Stromeyer te regt eene der meest wezenlijke der nieuwere heelkunde genoemd wordt.

Doch ook in verschillende andere opzigten heeft eene meer naauwkeurige kennis van de ontwikkeling, de eigenschappen en de wetten van werking der spieren vruchten gedragen voor de heelkunde. Zij heeft den invloed, dien eene niet evenredige ontwikkeling of eene niet gelijkmatige werking van in werking aan elkander tegenovergestelde spieren op den vorm, den stand en de ligging der ligchaamsdeelen kunnen uitoefenen, en hiermede tevens de naaste oorzaak van vele zoowel aangeborene als verkregene wanstaltigheden leeren kennen. En met deze kennis waren tevens eene doelmatige en naar de omstandigheden verschillend gewijzigde oefening der spieren en onder bepaalde omstandigheden de pees- of spierdoorsnijding aangewezen, of wel geregtvaardigd, als de middelen, waardoor vele dezer misvormingen in hare beginselen kunnen worden tegengegaan, of wanneer zij reeds eenen zekeren graad bereikt hebben, in meerdere of mindere mate kunnen worden hersteld.

Aan deze kennis ten opzigte van de werking der oogspieren in betrekking tot het zintuig des gezigts, hebben wij het gelukkige denkbeeld van Stromeyer, dat het eerst door Pauli verwezenlijkt werd, te danken, om het scheelzien door spierdoorsnijding op te heffen. En wanneer de later langs dien weg verkregene gunstige uitkomsten door talrijke ongunstige als het ware verduisterd werden, zoodat men bijna geneigd zoude zijn, de aanwendbaarheid der kunstbewerking in twijfel te trekken, — zoo lag

zulks niet in de kunstbewerking zelve, die onder bepaalde omstandigheden op physiologische gronden te regtvaardigen is, maar in gebrek aan juiste onderscheiding van de oorzaak van het scheelzien. Maar al te dikwijls wordt deze onderscheiding, door zoo vele, met eene soort van woede voor deze kunstbewerking bezielde heelkundigen, bij gemis aan voldoende physiologische kennis van het zintuig des gezigts, niet gemaakt en hierdoor het gebrek verergerd.

Met een enkel woord wil ik te dezer plaatse nog herinneren aan eene heelkundige kunstbewerking, schier driewerf te gelijk geboren in eenen vruchtbaren tijd, waarin men door eenen te ver gedreven zucht naar toepassing van spierdoorsnijding, deze bijna bij alle gebreken trachtte aan te wenden, waarin slechts spieren betrokken waren: ik bedoel de kunstbewerking tegen het stotteren. Zij mag met regt eene heelkundige dwaling genoemd worden, en kan ons leeren, waartoe miskenning der physiologie den al te stouten heelkundige voeren kan. Bij juiste waardering der physiologische kennis van het mechanisme der spraak en van hetgeen op grond hiervan door SCHULTHESS, ARNOTT, MUELLER en anderen als oorzaak van het werkelijk stotteren wordt aangenomen, zou zij nimmer ondernomen zijn. — De ervaring heeft dan ook reeds den staf gebroken over eene kunstbewerking, die niet alleen velen noodeloos aan levensgevaar blootgesteld, maar zelfs aan enkelen het leven gekost heeft.

Ik zou kunnen voortgaan, U ook in andere verrigtingen van het dierlijk organisme de vruchtbare uitkomsten aan te wijzen, die hare juiste kennis voor de praktische heelkunde heeft opgeleverd; doch veroorlooft mij liever, uwe aandacht nog eenige oogenblikken te bepalen bij de vruchten eener *methode van onderzoek*, die op het physiologisch gebied het eerst werd toegepast, hier met de meeste zorg gekweekt, verbeterd en uitgebreid werd en op de dankbaarste wijze de zorgen aan haar besteed, beloonde: ik bedoel het onderzoek met het mikroskoop. Eene nieuwe wereld werd door dit werktuig voor den onderzoeker geopend, en toen hij hierop eerst in onzen leeftijd met een levendig bewustzijn van het doel zijne blikken vestigde, was spoedig ook de organische zamenhang gevonden en eene nieuwe wetenschap in het leven geroepen. Op de stoffelijke afwijkingen, die het ziekelijke leven vergezellen, kon die wijze van onderzoek niet zonder invloed blijven.

Onze kennis aangaande die ziekelijke voortbrengselen, welke algemeen met den naam van gezwellen bestempeld worden, was tot voor eenige jaren nog hoogst gebrekkig; zij bepaalde zich alleen tot eenige met het bloote oog en bij het grove onderzoek met het ontleedmes waarneembare verscheidenheden. Of deze uitwendig waarneembare verscheidenheden met werkelijke weefsel-verscheidenheden in verband stonden, was ten eenenmale onbekend, evenzeer als de wijze van ontwikkeling geheel in het duister lag. Sedert Joh. Mueller, voorgelicht door de toenemende kennis van de normale weefselleer, den weg heeft aangewezen, langs welken men tot eene meer naauwkeurige kennis in dit voor de heelkunde zoo belangrijke gebied geraken kan, hebben velen zich met mikroskopische onderzoekingen dezer ziekelijke voortbrengsels bezig gehouden, die ook voor de heelkunde niet zonder vrucht gebleven zijn. Wel is, niettegenstaande de hierdoor verkregene kennis aan den fijneren bouw en aan de wijze van ontwikkeling, de strijd nog niet beslist, hoedanig de heelkundige bij sommige kwaadaardige gezwellen, en wel bepaaldelijk den kanker, te handelen hebbe, of de verwijdering door eene kunstbewerking bij het eerste verschijnen grond geeft, om op eene volkomene genezing te hopen, daar de ervaring van verschillende waarnemers, op statistieken gesteund, ten deze eene verschillende uitkomst oplevert, — doch de beslissing dezer vraag kan niet langs dezen weg van onderzoek alléén verwacht worden. Desniettegenstaande zijn ook hier genoegzame voor de heelkunde vruchtbare uitkomsten aan te wijzen, die het bovendien voor den heelkundige tot eene noodzakelijkheid maken, grondige histologische kennis te bezitten en vertrouwd te zijn met mikroskopisch onderzoek.

Ik wil hier slechts herinneren aan eene lang erkende daadzaak, dat namelijk de onder de rubriek huidkanker zamengevatte ziekelijke voortbrengsels in het algemeen veel goedaardiger zijn, dan de kanker van andere organen, dat bij deze de watervaatsklieren slechts als bij uitzondering mede in de aandoening betrokken worden, dat zij langzamer voortgaan en, hetgeen vooral opmerking verdient, dat zij na verwijdering met het mes of na verwoesting door bijtmiddelen veel zeldzamer terugkeeren. Boyer, die, op grond zijner rijke ervaring, de mogelijkheid van een gunstig gevolg der exstirpatie van kanker der klierachtige organen in twijfel meende te

moeten trekken, is omtrent den huidkanker van een ander gevoelen. Hoe verouderd en uitgebreid de kankerverzweringen in het aangezigt ook wezen mogen, bestaat bij deze, volgens hem, hoop op genezing, wanneer zij slechts in haar geheel door het mes verwijderd of door bijtmiddelen verwoest kunnen worden. Aldus luidde ook de uitspraak van Richter, Berard en anderen.

De grond van dit in het oogvallend verschijnsel bleef onbekend tot in den jongsten tijd, wanneer waarnemingen van Ecker, Lebert, Mayor en Frerichs dit verschijnsel ophelderden en deden zien, dat men onder den naam van huidkanker twee, wat hunne ontleedkundige verhouding aanbelangt, wezenlijk verschillende ziekelijke voortbrengsels heeft zamengevat, die wel beiden de plaatselijke verwoestende werking gemeen hebben, doch waarvan alleen het eene, wat histologische zamenstelling en overige verhoudingen betreft, het kenmerk van den waren kanker draagt, doch waarvan het ander eenen hiervan geheel afwijkenden bouw vertoont en hoofdzakelijk uit vormbestanddeelen is zamengesteld, die van de plaatvormige epitheliumcellen en opperhuidscellen niet kunnen onderscheiden worden. — De toepassing van dit feit ligt voor de hand. Immers het mikroskopisch onderzoek van een klein, aan de zwerende vlakte ontnomen gedeelte zal voldoende zijn, om den aard der aandoening te herkennen, en de aanwezigheid van enkel epithelium- of opperhuidscellen of plaatjes, benevens bloedligchaampjes, — vormbestanddeelen, die door geen eenigzins geoefend waarnemer met kankercellen kunnen verwisseld worden, zal de volkomene zekerheid geven, dat men slechts met een epitheliaalgezwel en met geenen kanker te doen heeft, en met meer vertrouwen op eenen gunstigen uitslag zal de heelkundige tot de verwijdering met het mes of verwoesting der zwerende vlakte door bijtmiddelen kunnen overgaan.

Uit de vele voorbeelden, die het nut van mikroskopisch onderzoek voor de heelkundige praktijk zouden kunnen staven, wil ik nog een enkel van dezen aard aanhalen. Gelijk bekend is, komen er dikwijls gezwellen voor, die zich langzaam en zonder merkbare verschijnselen ontwikkeld hebben, omtrent welker aard noch het duistere verloop, noch de uitwendig waarneembare teekenen eenig licht verspreiden en die bovendien, uit hoofde hunner zitplaats, met even veel grond aan eene op zich zelve staande of

van aandoening der beenderen afhankelijke etterverzameling, als aan een beursgezwel met meer of minder vloeibaren inhoud kunnen doen denken. — Eene onder beide omstandigheden even onschuldige punctie met een daartoe geschikt werktuig, waardoor de mogelijkheid van de vaak nadeelige toetreding der lucht vermeden wordt, verschaft eene genoegzame hoeveelheid van den vloeibaren inhoud, om door mikroskopisch onderzoek den aard daarvan te herkennen en hiermede tevens den aard van het gezwel en de daartegen in het werk te stellen behandeling met meer grond te kunnen bepalen.

Doch ook in andere opzigten hebben mikroskopische nasporingen tot uitkomsten geleid, die voor de heelkunde van toepassing zijn kunnen.

Het was langen tijd de vraag of de geene vaten bezittende en alleen door het haar gelijkmatig doordringende voedingsvocht gevoed wordende cornea voor herstelling vatbaar is. Deze vraag was niet alleen van physiologisch maar ook van heelkundig belang. Zoolang toch dit punt niet ten volle was beslist, kon de reeds van oude tijden dagteekenende afkrabbing en de later ook enkele malen ondernomene afpelling van het doorschijnende hoornvlies bij uitgebreide verduisteringen, die het duidelijk zien beletten, niet wel eene rationele handelwijze genoemd worden; en zij zoude alleen deze regtvaardiging niet behoeven, wanneer slechts talrijke voldoende bewezene waarnemingen hare aanwendbaarheid met hoop op eene gunstige uitkomst staafden. — Mikroskopische onderzoekingen hebben ons ook hier iets nader gebragt aan de beantwoording van deze ook voor de heelkundige praktijk gewigtige vraag. Talrijke proeven, op konijnen in het werk gesteld, hebben immers ten volle bewezen, dat het hoornvlies na afpelling van meer of minder dikke lagen werkelijk hersteld wordt, zonder ontsteking van eenig weefsel van het oog en met behoud der normale doorschijnendheid van het hoornvlies. En dat eene dergelijke herstelling, zoo als vooruit te verwachten was, ook bij den mensch plaats heeft, werd later insgelijks bevestigd gevonden. — Ofschoon nu de op gezonde konijnenoogen verkregene uitkomsten geenszins onvoorwaardelijk op den mensch kunnen worden overgebragt, zoo regtvaardigen zij toch de afpelling van lagen van het doorschijnende hoornvlies bij verduisteringen, die het zien onmogelijk en het vormen eener kunstmatige oogappel nutteloos maken,

te meer daar deze kunstbewerking reeds een enkel maal, naar het schijnt met goed gevolg, door GULZ en MALGAIGNE is verrigt.

Valt in het hier aangevoerde de vruchtbare invloed van mikroskopische nasporingen op de heelkunde niet te miskennen, nog duidelijker springt hij in het oog, wanneer wij door deze onderzoekingen van eene dwaling overtuigd worden, die op onze handelingen van den grootsten invloed was en de nadeeligste gevolgen hebben kon. En dit is immers het geval, wanneer het mikroskopisch onderzoek ons aantoont, dat de scabies, — eene ziekte, die vroeger ook in de geneeskunde eene zoo groote rol speelde, wanneer zij, volgens de toenmalige begrippen, ten gevolge eener alleen plaatselijke of uitwendige behandeling naar het slijmvlies der luchtwegen verhuisd was, — dat de scabies, zeg ik, haar ontstaan alleen te danken heeft aan eenen kleinen parasiet, die, de huid tot woonplaats gekozen hebbende, door opwekking eener geringe prikkeling de opligting der opperhuid in den vorm van een klein blaasje ten gevolge heeft. Wat al artsenijen werden den armen, toch reeds genoeg geplaagden lijders, vaak tot nadeel hunner gezondheid, inwendig toegediend, terwijl eene eenvoudige uitwendige behandeling gedurende een paar dagen voldoende zou geweest zijn, om de lastige parasieten in de huid te dooden en hiermede den geheelen huiduitslag spoedig te doen verdwijnen.

Wilde ik het hooge gewigt van physiologische en mikroskopische nasporingen voor de heelkunde en haren belangrijken invloed op theorie zoowel als op praktijk op eene ruimere schaal aantoonen, het ware voldoende alleen de ontsteking tot onderwerp te kiezen: de ontsteking, de vijand en tevens de bondgenoot der heelkunde, het vuur, dat vrij rondom zich grijpende zoowel harde als zachte deelen verwoest, dat doelmatig geleid den meester de stoffen levert tot herstelling en zelfs tot vorming van nieuwe deelen. — Doch het was alleen mijn doel, den invloed der physiologische wetenschap op de heelkundige praktijk in eenige hoofdtrekken te schetsen, waartoe ik bij voorkeur die punten van aanraking tusschen physiologie en heelkunde gekozen heb, uit welke de onmiddellijke invloed het duidelijkste blijken kon.

Hadden wij bij deze wijze van behandeling van ons onderwerp meermalen gelegenheid, om opmerkzaam te maken, hoe toepassing van physio-

logische feiten ons den weg en de middelen tot genezing soms als het ware aan de hand geeft, zoo behoort zulks toch in het algemeen tot de zeldzaamheden; zulk een regtstreeksche invloed ligt niet in het karakter der physiologie. Zij geeft ons wel de regelen aan voor de therapeutische proefneming, maar niet de therapeutische regelen zelven. Doch de weldadige invloed der physiologie is immers reeds boven alle bedenking verheven, wanneer zij, zoo als wij meermalen konden doen opmerken, de herkenning en onderscheiding van ziekten mogelijk of gemakkelijk maakt, en bovenal, wanneer zij ons de voldoening schenkt eener grondige verklaring van eenen ziektetoestand, of van eene door de praktijk reeds lang als nuttig erkende handelwijze. Want wat kan den wetenschappelijken geneeskundige meer tot voldoening strekken, dan in zijn praktisch leven het blinde geloof der empirie steeds meer en meer met het weten te kunnen verwisselen. Treffend zijn ten dezen opzigte de woorden van Henle, waarmede ik mijne rede besluit: *„Die höchste Freude gewährt das künstlerische Wirken erst dann, wenn es durch die Einsicht in die Gründe des Verfahrens geleitet ist.”*

Ik heb de taak volbragt, die de wet mij oplegt; eene andere taak blijft mij nog over, niet door de wet voorgeschreven, maar door het gevoel, dat mij bezielt, bij het aanvaarden van het Hoogleeraarsambt.

Het eerst zij het woord tot U gerigt, Edelgrootachtbare Heeren, Curatoren dezer Hoogeschool!

Vele omstandigheden hebben moeten zamenloopen, om *mij* aan deze plaats te doen verschijnen. Toen de Hoogleeraar Sebastian, die eene reeks van jaren een sieraad dezer Hoogeschool geweest is, zich door zwakke ligchaamsgesteldheid genoodzaakt zag, het Hoogleeraarsambt neder te leggen, vestigde zich uwe keuze op eenen man, die, elk zal hiermede volmondig met mij instemmen, zoo als geen ander de plaats van den Hoogleeraar Sebastian zou hebben kunnen vervullen, die deze Hoogeschool tot roem zou hebben verstrekt, zoo als hij thans een waardig sieraad der Utrechtsche Hoogeschool uitmaakt. De Hoogleeraar Donders meende echter te moeten

bedanken voor het hem hier aangebodene Hoogleeraarsambt. Ik werd door U waardig geacht, om voor deze gewigtige betrekking te worden voorgedragen en onze geëerbiedigde Koning bekrachtigde deze voordragt.

Ontvangt mijnen opregten, diep gevoelden dank voor het vertrouwen, dat gij hiermede getoond hebt in mij te stellen. Gij hebt voor mij eene loopbaan ontsloten, waaraan het geluk mijns levens ten naauwste is verknocht; eene loopbaan, die het mij tot eene dure verpligting maakt, geheel te leven voor het onderwijs, dat aan mij is toevertrouwd. Weest verzekerd, dat ik doordrongen ben van het gewigt der taak, die op mij rust. De toekomst zal moeten beslissen, of ik het groot verlies zal kunnen vergoeden, dat deze Hoogeschool door het aftreden van den Hoogleeraar Sebastian heeft geleden; doch dit weet ik, dat heilige ijver mij zal bezielen, dat ik al mijne krachten zal inspannen, om mijner roeping niet onwaardig te zijn en het door U in mij gestelde vertrouwen niet te beschamen. Op uwe ondersteuning durf ik rekenen, waar ik die behoeven zal; ik mogt toch reeds een blijk van uwe welwillendheid ontvangen: de taal, waarin ik tot U spreek, getuigt daarvan. Veel kan door U gedaan worden, om ons de taak gemakkelijk te maken en het doel zekerder te bereiken; en aan het vermogen daartoe paart gij den wil. Waar het de belangen der Hoogeschool geldt, weet gij die te behartigen en daarvoor te waken; nog onlangs gaaft gij daarvan de sprekende bewijzen. — Moge deze stad nog lang gehandhaafd worden in het bezit eener instelling, voor welke hare bestuurders en die van het gewest met eenen zoo edelen zin bezield zijn; moogt gij tot haar heil nog lange jaren blijven wat gij zijt, — Verzorgers der Groningsche Hoogeschool.

Hooggeleerde Heeren, Hoogleeraren in de verschillende vakken van wetenschap, zeer geachte Ambtgenooten! Het is mij eene aangename gewaarwording, en ik reken het mij tot eene eer tevens, mannen, op wien de wetenschap roem draagt, aldus te mogen aanspreken. — Neemt mij aan als uwen jongeren ambtgenoot en medearbeider. — Hoe uiteenloopend onze vakken ook zijn mogen, het doel van ons streven is één: kennis en verlichting te verspreiden. Daartoe met U mede te werken, zoo ver mijne krachten reiken, is mijne vurige begeerte, mijn ernstig voornemen. Spoort

mij daartoe aan door uw voorbeeld, schraag mij door uwe hulp, licht mij voor door uwen raad, en schenkt mij allen die welwillendheid, welke ik reeds van sommigen uwer in zoo ruime mate mogt ontvangen.

Hooggeleerde Heeren, Hoogleeraren der geneeskundige faculteit, die ik meer bepaald als mijne ambtgenooten begroet! Ik wil het U niet verhelen, dat mij een zekere schroom bezielt bij het aanvaarden mijner betrekking. — Wanneer ik bedenk, en ik behoef U daaraan niet te herinneren, welke uitbreiding de geneeskundige wetenschappen in de laatste jaren verkregen hebben, dan komt mij de last zwaar voor, die mij op de schouders drukken zal, wanneer ik ook slechts een evenredig deel van het geneeskundig onderwijs voor mijne rekening neem. Ik bedoel van een geneeskundig onderwijs, niet zoo als de letter eener verouderde wet zulks vordert, maar zoo als, volgens onze overtuiging, de eischen der tegenwoordige geneeskundige wetenschap zijn. Zullen wij in dien laatsten zin aan onze roeping beantwoorden, dan mag voorzeker onze taak zwaar genoemd worden, en is zij niet dan door eendragtig zamenwerken doeltreffend te vervullen. — Doch wat spreek ik tot U, als moest ik U uwe roeping herinneren? — Neen, mij zelven slechts wilde ik ze voor den geest brengen, en door ze openlijk uit te spreken wilde ik U overtuigen, hoezeer ik daarvan het gewigt, doch tevens mijne zwakheid gevoel tegenover U, die mij op dezen weg reeds zoo lang zijt voorgegaan. Maar de welwillende wijze, waarop gij beiden mij reeds zijt te gemoet gekomen, doet mij vertrouwen, dat ik op uwe hulp en ondersteuning zal kunnen rekenen, dat gij mij door uwe vriendschap zult bemoedigen. Moge ik in mijne verwachting niet worden teleurgesteld. Mij zal steeds de gedachte bezielen, dat alleen door ijverig, krachtig werken het doel kan bereikt worden, waarvoor ik hier geroepen ben.

Nog een woord tot U, edele Jongelingen, die U hier op de beoefening der geneeskundige wetenschappen toelegt. Het is eene verhevene taak, eenmaal als geneeskundige in de maatschappij op te treden, wanneer uwe medeburgers het dierbaarste wat zij bezitten, hunne gezondheid, hun leven aan uwe zorg zullen toevertrouwen. Maar zult gij die taak vervullen op

eene wijze, dat gij vrede met U zelven hebben kunt, welke ook de uitslag uwer handelingen, welke ook het meestal slechts naar de uitkomst afgemeten oordeel der wereld zijn moge, dan rust de dure verpligting op U, om U met onvermoeiden ijver op de beoefening dier wetenschappen toe te leggen, wier kennis een onmisbaar vereischte voor een goed geneeskundige is.

Aan mij is thans mede de taak opgedragen, om U tot verkrijging van die kennis behulpzaam te zijn, om U den weg der wetenschap aan te wijzen. Op mij rust dus de verpligting, om al wat in mij is aan te wenden, ten einde U in de bereiking van uw doel bevorderlijk te zijn. Ik zal trachten aan die roeping naar eisch te beantwoorden. Zie in mij niet enkel uwen leermeester, maar bovenal uwen vriend, die U onderwijzende zelf tracht te leeren, die met U zich op de wetenschappen toelegt, die met U naar uitbreiding van kennis streeft. Langs dezen weg zult gij het best uw doel bereiken en zal ik de voldoening smaken, niet te vergeefs onder U geleefd te hebben.

ORDO LECTIONUM

IN ACADEMIA GRONINGANA

ANNO CIƆIƆCCCXLIX—CIƆIƆCCCL.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

Bartholdus Henricus Lulofs, quum eo ipso tempore, quo hic ordo lectionum in lucem emittendus erat, diem obierit, scholis *de Stilo Belgico, Eloquentia et Historia Patriae*, quas vir desideratissimus sibi habere proposuerat, deinde providebitur.

Fredericus Christianus de Greuve diebus Lunae, Martis et Mercurii, horâ X, *Metaphysicam* tradet; iisdem diebus, horâ XI, *Logicam* docebit; horâ I, *Historiam Philosophiae* exponet. *Ethicam*, aliamve *Philosophiae* partem, et *Psychologiam* hora auditoribus commoda explicabit.

Iacobus Adolphus Carolus Rovers tradet *Historiam Romanorum* et *Medii Aevi*, diebus Lunae, Martis et Mercurii, horâ IX; *Antiquitates Romanas*, iisdem diebus, horâ X, et die Iovis, horâ VIII. *Disputandi exercitationibus* praeërit alternis hebdomadibus, die Saturni, horâ IX.

Iosua Ioannes Philippus Valeton *elementa grammatices Hebraeae*, additis exercitiis analyticis, tradet diebus Lunae, Martis et Mercurii, horâ VIII. *Grammaticam dialectorum Semiticarum comparatam*, additis exercitiis analyticis cum Arabicis tum Aramaeis, exponet diebus Iovis, Veneris et Saturni, horâ VIII. E libris V. T. *historicis* interpretabitur *librum* Iudicum diebus Iovis et Veneris, horâ XII; *e propheticis*, Amosi *librum* diebus Martis et Mercurii, horâ XII. *Antiquitatem Hebraeam* explicabit diebus Lunae, Martis et Mercurii, horâ I. Cum provectioribus Kosegartenii *Chrestomathiam* privatim leget die Veneris, horâ IV, et *Chrestomathiam Kirschianam a* Bernsteinio *editam* eodem die, horâ V.

Ioannes Adolphus Carolus van Heusde diebus Iovis, Veneris et Saturni horâ X Livii lib. VII; iisdem diebus horâ I Sophoclis *Philocteten* et

PLUTARCHI *vitam Solonis;* privatim iisdem diebus horâ XI PLATONIS *Protagoram* et *historiam Grammaticae Graecae*, adhibita DIONYSII THRACIS *grammatica*, exponet. *Disputandi exercitationibus* praeërit alternis hebdomadibus, die Saturni horâ IX.

IN FACULTATE IURIDICA.

HENRICUS NIENHUIS diebus Mercurii, Iovis, Veneris et Saturni, horâ XI, *Ius Civile* interpretabitur, iisdemque diebus, excepto die Saturni, horâ XII, selecta *Iuris Mercatorii* capita tractabit; diebus Mercurii horâ X, et Saturni horâ X et XII, *maxime secundum* ius patrium hodiernum, locum *de foro competente in caussis civilibus*, ipsiusque *Processûs Civilis* cum principia, tum praecepta exponet; quibus post ferias hyemales, adiunget *Exercitationes forenses.*

IACOBUS HERMANNUS PHILIPSE diebus Martis, Mercurii, Iovis et Veneris, horâ IX, *Institutiones* IUSTINIANI explicabit; die Lunae, horâ XI, diebus Martis, Iovis et Veneris, horâ X, mense vero Aprili, Maio, Iunio et Septembri, iisdem diebus, horâ matutinâ VII, selectos *Pandectarum* locos tractabit; die Lunae, horâ VIII et IX, die Martis, horâ VIII, *Historiam Iuris Romani* enarrabit; die Mercurii, Iovis et Veneris, horâ VIII, *Encyclopaediam ac Methodologiam Iuris* tradet.

CORNELIUS STAR NUMAN diebus Lunae, Martis, Mercurii, horâ VIII, *Ius poenale* in patria adhuc vigens interpretabitur, ratione perpetuo habita iuris novi in patria rogati vel conditi; iisdem diebus, horâ IX, *de Iure publico* disputabit; diebus Mercurii, Iovis, Veneris, horâ X, *de natura Iuris* aget; diebus Lunae, horâ X, Iovis, Veneris, horâ VIII, praecipuos locos *Iuris criminalis patrii* exponet; diebus Lunae, horâ XI, Iovis et Veneris, horâ IX, *Oeconomiae politicae* initia explicabit.

Idem provectiorum studiis autumnali et hyemali tempore horis vespertinis diei Veneris privatim prodesse conabitur.

Disputationibus cum publicis tum privatis de iuris quaestionibus lubenter praeërunt Iuris professores.

IN FACULTATE MEDICA.

AUGUSTUS ARNOLDUS SEBASTIAN *Physiologiam* docebit diebus Lunae, Martis, Mercurii, horâ VIII atque alternis diebus Saturni horâ IX; *Chi-*

rurgiam exponet ter per dierum hebdomadem, scilicet diebus Iovis, Veneris, horâ IX et die Saturni horâ VIII; *Clinicis Exercitationibus* in Nosocomio Academico vacabit quotidie horâ I; *doctrinam de* inflammationibus chirurgicis morbisque auris tradet die Veneris horâ VIII; *Anatomen corporis humani* exponet diebus Martis, Iovis et Veneris, horâ V, et die Mercurii, horâ III; *dissectionibus cadaverum Anatomicis* tempore hyemali instituendis quotidie praeërit.

Iacobus Baart de la Faille diebus Mercurii et Iovis, horâ VIII, et Saturni, horâ IX, — sed post ferias Paschales, diebus Mercurii et Iovis horâ VIII, Veneris et Saturni horâ VII, — *Artem Obstetriciam Theoreticam et Practicam* exponet, et in Nosocomio Academico, ad parturientium lectos, qualibet oblata occasione, practice instituet. Diebus Lunae et Martis, horâ VIII, *Artis Obstetriciae partem Technicam* de industria fusius docebit. *Medicinam Practicam* tradet, diebus Lunae, Martis et Mercurii, horâ IX, et post ferias Paschales etiam diebus Mercurii et Iovis, horâ VII. Diebus Mercurii et Saturni, horâ X, *Medicinam Forensem* docebit. Diebus Lunae, Martis, Iovis et Veneris ab horâ X ad XII, diebus Mercurii et Saturni ab horâ XI ad XII, in Nosocomio Academico aegrotis curandis vacabit, morbosque ibi tractatos uberius exponet. — Disputationum exercitiis lubens vacabit.

Franciscus Zacharias Ermerins *disciplinam Pathologicam* tradet diebus Lunae, Martis, Mercurii et Iovis, horâ IX. — *De apparatu pharmaceutico et diaetetico* aget iisdem diebus horâ X. — De *Semeiotice* exponet die Veneris horâ IX et X. — Exercitationibus clinicis in Nosocomio Academico, horâ XII, quotidie vacabit.

IN FACULTATE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

Theodorus van Swinderen diebus Lunae et Martis, horâ X et die Martis horâ VIII, *Historiam naturalem Animalium* et *Fossilium*, *inprimis patriae*, quo ad *Animalia*, cum *Anatome comparata* coniunctam, docebit; diebus Lunae et Martis, horâ III, vel, verno tempore, horâ VII matutina, aut alia magis commoda, hoc anno, *Mineralogiam et Geologiam* fusius explicabit.

Hermannus Christianus van Hall die Martis, horâ XII, et die Veneris, horis VIII et IX, aestivo tempore etiam die Saturni, horâ VIII, *elementa Botanices* illustrabit. *Botanices sublimioris* selecta quaedam capita tradet die Veneris, horâ XI. Die Mercurii horis IX et X aget de plantis *medicinalibus* aliisque vario respectu *utilibus*, sive de *Botanica applicata*, ordine Familiarum naturalium. Die Saturni autem, horis X et XI, *Oeconomiam ruralem* docebit.

Ianus Guilielmus Ermerins diebus Iovis, Veneris et Saturni, horâ XI, *Arithmetices*, *Algebrae*, *Geometriae* et *Trigonometriae planae* elementa explicabit; *Physicam experimentalem* docebit diebus Iovis, Veneris et Saturni, horâ XII. *Physicam theoreticam* universe, aut selecta eius capita, provectioribus discipulis exponet. *De Matheseos elementis disquisitio* habebitur diebus Iovis, Veneris et Saturni, horâ pomeridianâ III.

Nicolaus Mulder diebus Lunae et Martis, horâ IX, die vero Mercurii, horâ XII, lectiones habebit de *Chemia generali et corporum anorganicorum.* Diebus Lunae, horâ XII, et Iovis, horâ X, *Chemiam pharmaceuticam* tradet. Diebus Lunae et Martis, horâ VI, p. m., *Chemiae technologicae capita* in usum publicum illustrabit. *Exercitiis* denique *chemicis practicis* varii generis, horis commodis, quotidie praeërit.

Guilielmus Adrianus Enschede diebus Iovis et Saturni, horâ IX, *Stereometriam* et *Trigonometriam sphaericam* docebit. *Exercitia mathematica* futurorum Praeceptorum moderabitur die Mercurii, horâ I. *Geometriam analyticam*, *Calculum differentialem* et *integralem*, *Mechanicam analyticam* et *Astronomiam theoreticam* exponet, horis commilitonibus commodis.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

Petrus Hofstede de Groot diebus Lunae, horâ VIII, Martis, horâ IX, et Mercurii horâ VIII, *Historiam Ecclesiae Christianae*, secundum *Institutiones* suas, typis divulgatas, enarrabit; diebus Lunae, Martis et Mercurii, horâ X, *Dogmaticam et Apologeticam religionis Christianae* exponet, secundum *Compendium* ab L. G. Pareau et se editum; diebus Lunae et Mercurii, horâ IX, et Veneris, horâ X, *Theologiam Naturalem*, secundum *Compendium* a se editum, tradet; die Saturni, horâ III et dimidiá, *Historiam generis humani Divinitus instituti* inde a Iesu Christi missione in

terras, coram studiosis omnium Facultatum aliisque auditoribus, sermone vernaculo, enarrabit; diebus et horis, quae Commilitonibus erunt opportunae, *Loca Patrum Selecta* cum commilitonibus leget, atque *Historiam Euangelii nostris diebus propagati*, duce WALMANNO, enarrabit.

LUDOVICUS GERLACHUS PAREAU diebus Iovis et Veneris, horâ XI, *Encyclopaediam Theologi Christiani*, secundum *Compendium* a P. HOFSTEDE DE GROOT et se editum, tradet; diebus Martis, Mercurii et Iovis, horâ XII, secundum *Compendium* suum typis expressum, *Theologiam Christianam moralem* exponet; diebus Lunae atque Veneris, horâ XII, et die Martis, horâ I, loca nonnulla *Hermeneutices sacrae*, secundum *Compendium* suum typis editum, tractabit et quaedam *Carmina Hebraica* cum Commilitonibus interpretabitur.

GUILIELMUS MUURLING die Iovis, horâ X, tractabit *Criticam Novi Testamenti;* die Martis, horâ VIII, Epistolam PAULI *ad Galatas* cum Commilitonibus interpretari perget; die Mercurii, horâ XI, die Iovis, horâ X, et die Veneris, horâ IX, cum Commilitonibus leget *ultimos Iesu sermones atque preces, a* IOHANNE, *Euangelii* Cap. XIII et seqq. relatos; die Lunae et Martis, horâ XI, et die Veneris, horâ VIII, *Theologiam Practicam* tradet, praecipue *Curam pastoralem* et *Ius Ecclesiasticum;* die Iovis, horâ III, *exercitia Homiletica*, et die Saturni, horâ XI, *exercitia* provectiorum *Cathechetica*, cum pueris instituenda, moderabitur.

Disputationibus cum publicis tum privatis de *Locis Theologicis*, die Mercurii, horâ III, suis vicibus praeërunt Theologiae Professores.

Ut religionis Christianae accuratius et penitius cognoscendae copia fiat omnibus, qui huius rei desiderio tenentur, Academiae alumnis, a Theologiae Professore pars Novi Foederis legetur cum variarum Facultatum Studiosis, diebus et horis, quae Commilitonibus erunt aptissimae.

GUILIELMUS HECKER, Paedagogices Lector, diebus Lunae et Martis, horâ I, Literarum aliarumque disciplinarum studiosis elementa tradet *Paedagogices*, sive *de discendi docendique methodo* praecepta dabit.

NUMERUS STUDIOSORUM

IN ACADEMIA GRONINGANA,

DIE 31 M. DECEMBRIS 1849.

In Facultate		Juridica	112.
〃	〃	Medica	46.
〃	〃	Discipl. Math. et Phys.	1.
〃	〃	Theologica	56.
〃	〃	Philos. Theor. Litter. Human.	6.
			221.

DOCTORES CREATI

IN ACADEMIA GRONINGANA,

INDE A D. 11 OCTOBRIS 1849 AD 10 OCTOBRIS 1850.

IN FACULTATE JURIDICA.

1849.

d. 1 Nov. Schelto Sixma van Heemstra, Leovardia-Frisius, privatim def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *magna cum laude.*

d. 21 Dec. Epimachus Jacobus Johannes Baptista Cremers, Groninganus, priv. def. Quaest. Juris, *magna cum laude.*

d. 22 Dec. Henricus Ludovicus Wychgel van Schildwolde, Groninganus, priv. def. Quaest. Juris.

1850.

d. 25 Febr. Henricus van Lier, Assena-Drenthinus, priv. def. Quaest. Juris, *magna cum laude.*

d. 18 Mart. Petrus Abrahamus Samuel van Limburg Brouwer, Leodiensis, priv. def. Disputatione, *qua exhibetur doctrina Juris Romani de actionum concursu, maxime secundum Savignii sententiam; magna cum laude.*

d. 22 Mart. Henricus Christophorus Upmeyer, Appingedamensis, priv. def. Quaest. Juris, *magna cum laude.*

d. 24 April. Eduardus Koning, ex pago Bellingwolde-Groninganus, priv. def. Quaest. Juris.

Eodem die. Nicolaus Banga, Franequeranus, priv. def. Quaest. Juris, *magna cum laude.*

d. 4 Maji. Johannes Conradus Lewe van Middelstum, Groninganus, priv. def. Quaest. Juris, *magna cum laude.*

d. 21 Junii. Edzard Cato Paehlig, Groninganus, priv. def. Quaest. Juris, *cum laude.*

d. 24 Junii. Janus Justus Christianus Gaymans, ex urbe Meenen, priv. def. Quaest. Juris, *cum laude.*

d. 28 Junii. THEODORUS CAROLUS VAN SLINGERLANDT, ex urbe Batavia-Indus, priv. def. Quaest. Juris, *magna cum laude.*

Eodem die. ADRIANUS JACOBUS PENNINK, ex pago Twello-Gelrus, priv. def. Quaest. Juris, *magna cum laude.*

d. 29 Junii. JOHANNES ALBERDA, C. FIL., Worcumo-Frisius, priv. def. Quaest. Juris, *cum laude.*

d. 16 Sept. JANUS ISAÄCUS SCHOTBERG SIMON, ex insula Curaçao, priv. def. Quaest. Juris, *cum laude.*

d. 21 Sept. HENRICUS ALBERDA, Harlingensis, priv. def. Quaest. Juris.

d. 7 Oct. HENRICUS OVERBEEK, Franequera-Frisius, priv. def. Quaest. Juris.

IN FACULTATE MEDICA.

1849.

d. 22 Dec. FOKKO SYTZES REIDING FRIMA, ex pago Peize-Drenthinus, priv. def. Specimine *de Hysteria laryngea*, M. D. *magna cum laude.*

Eodem die. CAROLUS RICHARDUS JOHANNES GIESE, ex pago Raalte-Transiselanus, priv. def. Specim., exhibente *Observationes aliquot, ad morbos encephali et medullae spinalis pertinentes*, M. D.

1850.

d. 11 Jan. ADOLPHUS JACOBUS JOSEPHUS SCHÖNINGH, Ootmarsum-Transiselanus, M. D., priv. def. Thesib. Obst., A. O. D.

d. 23 Mart. JACOBUS HENRICUS VAN MARLE, Amstelodamensis, priv. def. Diss. *de Magnesia, antidoto in Veneficio per Arsenicum*, M. D.

d. 20 April. LUCIUS COLUMBA MURRAY BAKKER, ex pago Pingjum-Frisius, priv. def. Diss. *de Ictero sive morbo regio*, M. D. *magna cum laude.*

d. 24 April. OTTO HENRICUS SWAM, Vrieseveen-Transiselanus, M. D., priv. def. Thes. Obst., A. O. D. *cum laude.*

d. 11 Maji. JOUWERTUS JANUS BUWALDA, Leovardiensis, priv. def. Diss. *de retroversione uteri*, M. D.

d. 18 Maji. BERNARDUS VAN BUUREN, Delfzijl-Groninganus, priv. def. Diss. *de Stomacace*, M. D.

Eodem die. JOHANNES HENDRIKUS RUTGERS, Breede-Groninganus, M. D., priv. def. Thes. Obst., A. O. D. *cum laude.*

d. 1 Junii. JACOBUS VAN DER SCHEER, A. FIL., Rolde-Drenthinus, priv. def. Diss. *de haematophilia*, M. D. *cum laude*.

d. 12 Junii. ARNOLDUS NICOLAUS FABIUS, Stenovicensis, priv. def. Spec. continente *Experimenta nonnulla de actione sulpho-hydratis ammonii in animalia*, M. D. *cum laude*.

d. 15 Junii. GERARDUS POSTHUMUS, Zuidhorn-Groninganus, priv. def. Spec. exhibente *editionem libri praenotionum Hippocratis*, M. D. *magna c. laude*.

Eodem die. FREDERICUS JOANNES HENRICUS SORMANI, Groninganus, M. D., priv. def. Thes. Obst., A. O. D. *cum laude*.

d. 19 Junii. CAROLUS RICHARDUS GIESE, Raalte-Transiselanus, M. D., priv. def. Thes. Obst., A. O. D. *cum laude*.

d. 24 Junii. ALLE VAN DER SLUIS, L. FIL., ex pago Hemrik-Frisius, priv. def. Spec. *de Ranula*, M. D. *cum laude*.

Eodem die. ANASTASIUS ANTONIUS JORRITSMA, Sneca-Frisius, priv. def. Diss. *de Anacardio*, M. D.

Eodem die. FOKKO SYTZES REIDING FRIMA, Drenthinus, M. D., priv. def. Thes. Obst., A. O. D. *magna cum laude*.

d. 26 Junii. JOANNES CHRISTOPHORUS HEMSING, Balka-Frisius, priv. def. Diss. *de Phlebitide*, M. D. *cum laude*.

Eodem die. JANUS HENRICUS SCHÖNFELD, Winschotanus, priv. def. Diss. *de Placenta praevia*, M. D.

d. 29 Junii. NICOLAUS MEURSINGE, Leovardiensis, priv. def. Diss. *de morbis valvularum cordis et eorum semiotice*, M. D. *cum laude*.

Eodem die. HENDERICUS CONRADUS BUNING, Schildwolda-Groninganus, priv. def. Diss. *de graviditate abdominali*, M. D.

Eodem die. SIMON PETRUS KROS, M. M. Philos. Nat. D., Gorcumensis, priv. def. Diss. *de Fungo medullari uteri*, M. D., *magna cum laude*.

IN FACULTATE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

1850.

d. 26 Junii. STEPHANUS JACOBUS VAN ROYEN, Groninganus, publice def. Spec., continente *quaedam de chemica constitutione terrarum nonnullarum Provinciae Drenthe*, M. M. Ph. N. D., *magna cum laude*.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

1850.

d. 27 Sept. FRANCISCUS KOPPIUS, V. D. M. in vicis den Ham et Fransum, caet., publice def. Spec., continente *vitas et gesta Abbatum Adwerdensium*, Th. D. *magna cum laude.*

Eodem die. ADRIANUS LUDOVICUS POELMAN, Appingedamensis, publice def. Diss., quae exhibet *Theologiam Petrinam*, Th. D. *magna cum laude.*

DOCTORES HONORIS CAUSA CREATI.

1850.

d. 24 Maji. JANUS HISSINK JANSEN, M. D. et in Fac. Med. Groningana Prof. Ord., Dr. Chirurg.

Eodem die. ISAÄCUS ANNAEUS NYHOFF, Arnhemiensis, Archivarius Provincialis Gelriae, Dr. J. R. et H.

" " JANUS HEEMSKERK, BYSTERI FIL., Amstelodamensis, Secundae Camerae Ord. Generalium adscriptus, Dr. J. R. et H.

" " GUALTHERUS VERSCHUIR, Groninganus, M. D. et Chirurgus, Collegii Medici Provincialis Praeses, Dr. Chirurg.

" " GOZEWINUS ACKER STRATINGH, M. D. in urbe Groningana, caet., M. M., Ph. N. Dr.

" " FREDERICUS ANTONIUS GULIELMUS MIQUEL, Benthemiensis, M. D., Profess. Amstelaedemensis, M. M., Ph. N. Dr.

" " MICHAEL DASSEN, Zwollanus, M. D. in pago Hoogeveen, M. M., Ph. N. Dr.

" " HENRICUS VAN BLANKEN, Transisalanus, Gymnasii Zwollani Lector, M. M., Ph. N. Dr.

" " HERMANNUS FREDERICUS THEODORUS FOCKENS, Groninganus, in Frisia Euangelii Praeco, Dr. Theol.

" " PETRUS BOELES, Frisius, Euangelii in Regione Groningana Praeco, Dr. Theol.

" " ABRAHAMUS RUTGERS VAN DER LOEFF, Hollandus, Leidae Euangelii Praeco, Dr. Theol.

Eodem die. ANTONIUS RUTGERS, Theol. Dr. et Litt. Prof. Leidensis, Ph. Theor. M., L. H. Dr.

〃 〃 ARIUS DE JAGER, Ludimagister Roterodamensis, Ph. Theor. M., L. H. Dr.

(Cf. P. HOFSTEDE DE GROOT, Orat., d. 26 m. Sept. 1850, habita et hoc Ann. Acad. volumine inserta.)

ADDITAMENTA

AD

ANNALES ACADEMICOS

MDCCCXL—MDCCCXLIX.

FATA

ACADEMIAE GRONINGANAE

INDE A D. IX M. OCT. A. MDCCCXL USQUE AD D. XII M. OCT. A. MDCCCXLVIII.

A. 1840—41.

RECTORE MAGNIFICO JACOBO BAART DE LA FAILLE.

ACTUARIO AUGUSTO ARNOLDO SEBASTIAN.

Die XV m. Feb. a. MDCCCXLI obiit V. Cl. SIBRANDUS STRATINGH, EVERARDI FILIUS, natus in pago Groningano Adorp d. IX m. Apr. a. MDCCLXXXV, anno aetatis XXV Medicinae Doctor creatus, qui vero pharmacopoeus maxime ad chemiam et technologiam se applicuit; de qua arte multis subinde scriptis editis, ineunte hujus saeculi anno XXIV, in locum V. Cl. PETRI DRIESSEN, ob aetatem rude donati, in Facultate Disciplinarum Mathematicarum et Physicarum in Academia Groningana Professor ordinarius creatus est et per XVII annos chemiam, pharmaciam et technologiam docuit [1]).

V. Cl. CORNELIUS DE WAAL ob aetatem rude donatus est.

Die XXV m. Mart. a. MDCCCXLI munus auspicatus est V. Cl. THEODORUS GUILIELMUS JOHANNES JUYNBOLL, in locum V. Cl. GERARDI WOLTERS defuncti in Facultate Philosophiae Theoreticae et Literarum Humaniorum Professor ordinarius creatus.

Die XXX m. Jun. ejusd. a. munus auspicatus est V. Cl. NICOLAUS MULDER, in locum V. Cl. SIBRANDI STRATINGH, E. FIL. defuncti in Facultate Disciplinarum Mathematicarum et Physicarum Professor ordinarius creatus.

---

[1]) De eo conf. *De Nagedachtenis van S. Stratingh Ez. gevierd in het Genootschap ter bevordering der natuurkundige wetenschappen te Groningen* 1841. Gron. J. Oomkens 1841.

A. 1841—42.

RECTORE MAGNIFICO JANO GUILIELMO ERMERINS.
ACTUARIO THEODORO VAN SWINDEREN.

Juveni Orn. GERARDO LOLKES JANSMA VAN DER PLOEG, cui anno superiore nummus aureus, quo commentatio qua ad quaestionem literariam responderat digna visa fuerat, non potuerat decerni, quia ei propter nondum transactum in Academia tempus statutum ejusmodi certamen inire non licebat, ex Decreto Regio certaminis praemium traditum est.

A. 1842—43.

RECTORE MAGNIFICO LUDOVICO GERLACHO PAREAU.
ACTUARIO GERARDO JACOBO MEYER.

Vir Ampl. JOHANNES FRANCISCUS VAN IDDEKINGE, quum propter aetatem senilem magistratu urbano se abdicaret, locum quoque cum eo junctum in Curatorum collegio reliquit.

In illius locum successit Vir Ampl. HERMANNUS DE RANITZ, urbis Groningae consul creatus.

Die XII m. Nov. a. MDCCCXLII obiit Vir Ampl. TAMMO SYPKENS, Academiae Groninganae Curator [1]).

In ejus locum Vir Ampl. LUDOVICUS NAPOLEON Comes A RANDWYCK Curatorum collegio adscriptus est.

Die II m. Jun. a MDCCCXLIII obiit V. Cl. JOHANNES LENTING, natus Arnhemiae a. MDCCXC, Gymnasii Culenburgensis a. MDCCCXIV, biennio post Zutphaniensis Rector creatus, scriptorum nonnullorum criticorum auctor, a. MDCCCXL in locum V. Cl. JANI TEN BRINK defuncti in Facultate Philosophiae Theoreticae et Literarum Humaniorum in Academia Groningana Professor ordinarius creatus, quo nomine literas Graecas et Latinas per triennium docuit.

Die XIV m. Sept. ejusd. a. munus auspicatus est V. Cl. JACOBUS ADOL-

---

[1]) De eo conf. *Tammo Sypkens, tot aandenken voor zijne vrienden geschetst door Mr. H. A. Spandaw en Mr. C. Star Numan.* Gron. van Boekeren 1843.

phus Carolus Rovers, in locum V. Cl. Johannis Lenting in Facultate Philosophiae Theoreticae et Literarum Humaniorum Professor ordinarius creatus.

Sublato Athenaeo Franequerano V. Cl. Guilielmus Adrianus Enschedé Academiae Groninganae adscriptus est, in Facultate Disciplinarum Mathematicarum et Physicarum Professor extraordinarius, Professoris ordinarii juribus fruens, creatus.

A. 1843—44.

Rectore Magnifico GERARDO JOANNE MEYER.

Actuario LUDOVICO GERLACHO PAREAU.

Die XXVI m. Oct. a. MDCCCXLIII obiit V. Cl. Petrus Hendriksz, Antonii Petri filius, natus Enchusae d. XX m. Aug. a. MDCCLXXIX, a. MDCCCX Lector artis chirurgicae et obstetriciae in Academia Groningana, a. MDCCCXIX in Facultate Medica Professor extraordinarius, X annis post ordinarius creatus, quo munere per biennium functus a. MDCCCXXXI se abdicavit, a quo inde tempore, salvo Professoris titulo, ad praxin chirurgicam factitandam in suburbano Hagano se applicuit.

V. Cl. Sybrandus Elzoo Stratingh ob aetatem rude donatus est.

V. Cl. Augustus Arnoldus Sebastian, invitatus ut in Athenaeo Illustri Amstelodamensi Medicinae Professoris munere fungeretur, Academiam Groninganam sibi non reliquendam esse censuit.

Die XII m. Sept. a. MDCCCXLIV munus auspicatus est V. Cl. Franciscus Zacharias Ermerins, in locum V. Cl. Sybrandi Elzoonis Stratingh rude donati in Facultate Medica Professor creatus.

Novum propter Bibliothecam Academicam munus, Amanuensis nomine creatum, delatum est in V. Doct. Guilielmum Hecker.

A. 1844—45.

Rectore Magnifico HENRICO NIENHUIS.

Actuario CORNELIO STAR NUMAN.

Obiit Vir Spect. Arentius Ludolphus Wichers collegio Curatorum ab actis.

In ejus locum suffectus est Vir Spect. Johannes Hermannus Geertsema, Caroli filius.

V. Cl. Janus Guilielmus Ermerins, in Academia Lugduno-Batava in

Facultate Disciplinarum Physicarum et Mathematicarum Professor ordinarius creatus, Academiam Groninganam sibi non relinquendam esse censuit.

V. Cl. Theodorus Guilielmus Johannes Juynboll in Academia Lugduno-Batava in Facultate Philosophiae Theoreticae et Literarum Humaniorum Professor ordinarius creatus illuc se contulit.

Die II m. Oct. a. MDCCCXLV munus auspicatus est V. Cl. Josua Johannes Philippus Valeton, in locum V. Cl. Theodori Guilielmi Johannis Juynboll in Facultate Philosophiae Theoreticae et Literarum Humaniorum Professor ordinarius creatus.

A. 1845—46.

Rectore Magnifico AUGUSTO ARNOLDO SEBASTIAN.

Actuario FRANCISCO ZACHARIA ERMERINS.

Die VII m. Aug. a. MDCCCXLVI obiit V. Ampl. Hermannus de Ranitz, Sebastiani Matthei Sigismundi filius, natus Groningae d. X m. Feb. a. MDCCXCIV, anno aetatis XXV Jur. U. Doctor creatus, causarum patrocinio functus, a. MDCCCXXXIV Ordinibus Provincialibus adscriptus, quatuor annis post in magistratus urbani collegium receptus, a. MDCCCXLII Consul Urbis Groninganae et Curator Academiae creatus.

Die XVI m. Jun. a. MDCCCXLVI obiit V. Cl. Sybrandus Elzoo Stratingh, natus Groningae a. MDCCLXXIV, inde ab a. MDCCCXIII V. Cl. Everardi Johannis Thomassen a Thuessink adjutor, sequente anno in Facultate Medica Professor extraordinarius, a. hujus saeculi XV Professor ordinarius creatus, quo munere per XXVI annos functus a. MDCCCXLI rude donatus est.

Vir Doct. Guilielmus Hecker Lector Paedagogices creatus est.

A. 1846—47.

Rectore Magnifico NICOLAO MULDER.

Actuario GUILIELMO ADRIANO ENSCHEDÉ.

Vir Ampl. Ludovicus Napoleon Comes a Randwyck, Academiae Curator, Minister regius ad res regni internas curandas creatus est.

In ejus locum Curatorum collegio adscriptus est Vir Ampl. Henricus Octavius Feith.

Die XXI m. Jun. a. MDCCCXLVII obiit V. Cl. PETRUS VAN LIMBURG BROUWER, ABRAHAMI HENRICI FILIUS, natus Dordraci d. XX m. Sept. a. MDCCXCV, anno aetatis XX Medicinae Doctor creatus, IV annis post Phil. Theor. Mag. Lit. Hum. Doctor, per paucos quidem annos praxi medica occupatus, a. MDCCCXX in Gymnasio Alkmariensi, sequente anno in Roterodamensi Conrector, anno hujus saeculi XXV in Academia Leodiensi in Facultate Philosophiae Theoreticae et Literarum Humaniorum Professor ordinarius creatus, quam quum a. MDCCCXXX seditione Belgica exorta relinquere coactus esset, sequente anno Academiae Groninganae adscriptus est, in Facultate Philosophiae Theoreticae et Literarum Humaniorum Professor extraordinarius, anno denique hujus saeculi XXXVI ordinarius creatus et Bibliothecae Academicae praefectus, permultorum scriptorum varii generis auctor [1]).

A. 1847—48.

RECTORE MAGNIFICO GUILIELMO MUURLING.

ACTUARIO FREDERICO CHRISTIANO DE GREUVE.

Collegio Curatorum adscriptus est Vir Ampl. JOHANNES GUILIELMUS CAROLUS Baro AB ITTERSUM, loco V. Ampl. HERMANNI DE RANITZ defuncti, Urbis Groninganae Consul creatus.

V. Cl. GUILIELMUS ADRIANUS ENSCHEDÉ, in Facultate Disciplinarum Mathematicarum et Physicarum Professor extraordinarius, Professor ordinarius creatus est.

V. Cl. AUGUSTUS ARNOLDUS SEBASTIAN, invitatus ut in Academia Lugduno-Batava munere Professoris in Facultate Medicinae fungeretur, Academiam Groninganam sibi non relinquendam esse censuit.

Die XI m. Nov. munus auspicatus est V. Cl. JOANNES ADOLPHUS CAROLUS VAN HEUSDE, in locum V. Cl. PETRI VAN LIMBURG BROUWER defuncti, in Facultate Philosophiae Theoreticae et Literarum Humaniorum Professor ordinarius creatus.

Nota. Orationum Academicarum series et argumenta reperiuntur in Ann. Acad. MDCCCXL—XLIX. pagg. 496, 510, 521, 532, 543, 563, 573.

1) Conf. de eo *P. van Limburg Brouwer vooral in zijnen jeugdigen leeftijd geschetst door C. U. J. Huber.* Gron. W. J. van Haagen 1848.

DOCTORES

IN ACADEMIA GRONINGANA

HONORIS CAUSA CREATI.

A. MDCCCXLIII.

D. XXX m. Maji. Vir Doctissimus Johannes Fredericus Carolus Gericke, Director Supremus Instituti Nederlandici ad informandos eos, qui in insula Java muneribus publicis fungantur, Phil. Theor. et Lit. Hum. D.

D. eod. Vir Doctissimus Carolus Gutzlaff, Consul Generalis Magnae Brittanniae in imperio Sinensi, Theol. D.

A. MDCCCXLV.

D. IV m. Mart. Vir Clarissimus Theodorus Guilielmus Johannes Juynboll, in Academia Lugduno-Batava in Facultate Philosophiae Theoreticae et Literarum Humaniorum Professor designatus, Phil. Theor. et Lit. Hum. D.

P R O G R A M M A

LITTERARII CERTAMINIS

A

RECTORE ET SENATU ACADEMIAE GRONINGANAE

DIE XV MENSIS APRILIS ANNI MDCCCXLV

INDICTI.

Academiarum atque Athenaeorum in patria civibus, qui hoc ipso anno tertium studiorum annum ingressi sunt, hae ponuntur quaestiones.

AB ORDINE JURIDICO.

Juris romani regula „traditionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur" a legislatore francico improbata, merito recepta fuit jure, quo utimur.

Rogat Ordo, ut, expositis incommodis, quae juris francici principium peperit, probetur, receptae juris romani regulae quae sit vis ad recte intelligenda et interpretanda varia codicis civilis nostri capita? quis usus in explicando loco *de obligationibus*, in primis quod ea placita attinet, quae verbis haud differunt a codicis francici praeceptis?

AB ORDINE MEDICO.

Quaeritur descriptio pharmacognostica, pharmaceutica et pharmacodynamica *digitalis purpureae*.

Ordo requirit, ut propriis etiam experimentis investigentur principia maxime activa hujus plantae, singulorumque vires.

AB ORDINE DISCIPLINARUN MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

I.

Quid hodie notum est de diversarum plantarum parasitarum (exceptis parasitis spuriis) vivendi seseque multiplicandi ratione et de vi, quam in alias plantas exercent?

II.

Quid Mathematici recentiores contulerunt ad emendandam interpolandi methodum?

AB ORDINE THEOLOGICO.

Ecclesiae emendatio, saeculo XVI orta, quatenus regressio erat ad Ecclesiam primaevam, quatenus progressio ad conditionem ecclesiae magis adultam?

AB ORDINE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITTERARUM HUMANIORUM.

I.

Comparatio et explicatio rationis, qua in Homericis carminibus et in Virgilii Aeneide Dii et Fatum rebus humanis immiscentur.

II.

Dijudicentur Hooftii, *poëtae erotici*, merita.

Commentationes, oratione latina conficiendae, aliaque quam auctoris manu describendae, ante diem XV mensis Aprilis a. MDCCCXLVI, auctorum sumtibus, mittuntor ad clarissimum virum, qui senatui academico ab actis erit. Singulae lemmate inscribuntor adjunguntorque scidulae obsignatae auctorum nomina et praenomina continentes, eodemque lemmate extrinsecus distinctae.

Praemia aurea victoribus tradentur ipso die Academiae natali, a. MDCCCXLVI.

H. NIENHUIS,
Rector Magn.

C. STAR NUMAN,
Senat. Acad. ab actis.

JUDICIA

DE COMMENTATIONIBUS AD QUAESTIONES

DIE XV M. APRIL. A. MDCCCXLV

PROPOSITAS.

Facultas Medica proposita quaestione:

„Quaeritur descriptio pharmacognostica, pharmaceutica et pharmacodynamica *digitalis purpureae;* facultas requirit, ut etiam propriis experimentis investigentur principia maxime activa hujus plantae singulorumque vires."

accepit unicum responsum, cui symbolum:

„*Ad utilitatem vitae omnia consilia factaque nostra dirigenda sunt.*"

De qua Commentatione hoc tulit ordo judicium:

In universum forma responsionis aptam compositionem non monstrabat, neque accurate et diligenter disposita erat materies, quae ceterum non sine multo labore videbatur collecta. Descriptio Botanica e bonis utique fontibus ducta est, sed in ea prorsus desideravit Ordo judicium de rebus ex auctoribus congestis. Pars Commentationis pharmaceutica ita se habet ut in ea plurimum laboris positum videatur et ut operationes requisitae accurate et prudenter institutae videantur, quamquam solum digitalinum exploratum est. In universum quidem haec altera pars omnino laude digna est visa.

Minus vero honorifice sensit facultas de parte tertia pharmacodynamica, quum haec non sit completa et partes animalium experimentis subjectorum post mortem haud satis accurate sint exploratae: tum etiam historiae morborum, quae pariter instar baseos sunt, cui superstruitur ratiocinium de facultate medicaminis, saepius alio modo quam fecit auctor intelligi et possunt et debent. Quin in ipsa ratiocinatione de experimentis institutis, itaque in factorum interpretatione passim desideravit Ordo debitum nexum inter res observatas et ea quae ratiocinando inde deducta sunt.

Ordo igitur sic judicavit: responsum non ita plane satisfecisse, ut praemio dignum videretur; sed quum auctori significare vellet ipsius la-

borem non contemnendum sed laude dignum esse visum et illum ad haec studia magis usque incitare cuperet, eum invitavit, ut nomen suum profiteretur eum in finem ut honorifica hujus responsi mentio publice fieret: cui tamen invitationi ille non est obsecutus.

F. Z. ERMERINS,
Fac. h. t. ab actis.

Facultas Disciplinarum Mathematicarum et Physicarum ad quaestionem:

„Quid mathematici recentiores contulerunt ad emendandam interpolandi methodum?"

unam accepit responsionem, signata verbis FR. HEMSTERHUSIO, *„La géometrie et l'arithmétique pure sont les seules branches des connaissances humaines, où la science soit parfaite,"* etc.

Hujus scriptionis auctor magna cum diligentia et accurate congessit quae ad propositam quaestionem pertinent et plura ingenii solertis, ad disquisitiones mathematicas aptissimi, dedit specimina; quod egregie inprimis probavit adjunctis exemplis, quibus novissimarum interpolandi methodorum usum illustravit. Quapropter facultas, licet argumenti expositio et partium distributio minus laudandae videantur, nequaquam dubitavit Commentationi oblatae praemium adjudicandum esse.

Aperta schedula nomen apparuit DANIELIS JOHANNIS STEYN PARVÉ, in hac Academia Matheseos et Philosophiae Naturalis Candidati. Qui dein instituto examine, se hujus Commentationis auctorem esse, abunde probavit.

Ad quaestionem botanicam, qua quaerebatur:

„Quid hodie notum sit de diversarum plantarum parasitarum (exceptis parasitis spuriis) vivendi seseque multiplicandi ratione et de vi quam in alias plantas exerceant?"

unum accepit ordo responsum, inscriptum hisce verbis CICERONIS: *„Trahimur omnes laudis studio; et optimus quisque maxime gloria ducitur."*

Haec Commentatio plura industriae et eruditionis documenta continet, nonnullaque ejus capita rite sunt exposita.

At vero auctor integram plantarum parasitarum seriem, omnes nempe acotyledoneas praeteriit, quantumvis hae speciatim magnam sane in alias plantas vim exerceant. Noxas porro quas *cuscutae* atque *orobanches* species

aliis vegetabilibus inferunt non sufficienter indicavit neque satis animadvertit alias *orobanches* species in aliis plantarum speciebus constanter reperiri. Denique de *monotropeis* et *loranthaceis* ea non attulit, quae ex recentiorum scriptorum operibus addi potuissent, inprimis quod attinet harum parasitarum vivendi crescendique rationem.

Ordo igitur quamvis maximopere laudet auctoris diligentiam ejusque in rebus botanicis progressus, ipsi tamen praemium aureum adsignare non potuit. Quum vero magnam quaestionis partem laudabiliter tractaverit auctor, Facultas eum publica laudis testificatione dignissimum censuit. Data dein venia schedulam aperiundi, nomen prodiit JOHANNIS JACOBI FREDERICI HENRICI THEODORI MERKUS DOORNIK, Matheseos et Philosophiae Naturalis Candidati et Medicinae Studiosi in Athenaeo Amstelodamensi.

W. A. ENSCHEDÉ,
Fac. ab actis.

Facultas Theologica nullum accepit responsum quod solveret quaestionem ab ipsa propositam.

P. HOFSTEDE DE GROOT,
Fac. h. t. Dec.

Facultas Philosophiae Theoreticae et Literarum Humaniorum duas posuerat quaestiones alteram e Literis antiquis:

„Comparatio et explicatio rationis, qua in Homericis Carminibus et in Virgilii Æneide Dii et Fatum rebus humanis immiscentur."

alteram e Literis Nederlandicis:

„Dijudicentur Hooftii, *poetae erotici*, merita."

Ad *hanc* quaestionem respondit nemo, *illam* vero quinque juvenes sibi exponendam sumserunt, de quorum Commentationibus ordo sic judicavit.

Quae inscripta est HORATII verbis:

„Poetis
„Quidlibet audendi semper fuit aequa potestas."

nullis se laudibus commendat, tantumque abest, ut *explicet* rationem Homericam et Virgilianam, ut potius *index* sit locorum de precibus, sacrificiis, Deorum in Iliade, Odyssea et Æneide dictis factisque res humanas

spectantibus, eorundem formae mutationibus, aliis divinae voluntatis potestatisque signis.

Ab hac jejuna Commentatione plurimum differt ea, quae Schilleri effato insignita est:

„Da die Götter menschlicher noch waren,
„Waren Menschen göttlicher."

Hic enim tanta cernitur Creuzeri et Hegelii placitorum admiratio, quantum odium in sermonis Latini usum cui causae tribuendum sit turpiter neglectae apud nostrates philosophiae. Est autem scriptor juvenis doctus sed doctrina ejus nondum apte suis locis et velut sedibus disposita, temere effunditur, aliena identidem admiscentur et critica, quae distinguere aetates, deque antiquis primum ipsos antiquos audire docet, saepissime negligitur. Hinc verbosius est disserendi genus, quod unius disputationis finibus nihil non scitu dignum concludere studet, quodque longe maxima scriptionis parte versatur in quaestione de *origine* Deorum a Graecis cultorum, cujus tamen rei explicationem ut non postulaverat Ordo, ita sententiam scriptoris, locupletem illam minime intellecti Hegelii testem, haud probavit. Praeterea Dii apud Homerum esse dicuntur non *personae*, sed *notiones rerum ab hominibus gestarum hominumque agentium* et allegoricae interpretationis, quam scriptor vitare velle videtur, ubivis exempla occurrunt, unde factum, ut comparatio inter Homericam et Virgilianam rationem recte institui ideoque quaestioni satisfieri haud posset.

Quae sequitur Commentatio, hoc ornata symbolo *„Felices nos, qui Deo perfecto et sancto fidem habemus."* simplicitate et perspicuitate se commendat. Hae vero laudes plus habuissent commendationis, si orationis Latinae puritate ornatae prodirent; sed ea opusculum hocce adeo non conspicuum est, ut contra scateat vitiis grammaticis. Praeterea ejus scriptor parum se in Homeri Virgiliique mentem insinuavit; hinc serioris aevi Fatum cum priscis opinionibus commiscuit, Homerum Deos ad admirationem excitandam induxisse statuit, Virgiliique Diis majores tribuit laudes.

Quartae Commentationis lemma est: *„Ut potui, non ut volui."*

Hujus quidem opusculi oratio, licet minime pura nedum elegans, vitiis tamen grammaticis non est inquinata, sed scriptor plura aliena offert, quam ad quaestionem pertinentia, et, in universa quaestionis explicatione,

disserendi diligentia et perspicientia difficultatum, quibus argumentum premitur, omnino desiderantur.

Restat Commentatio, cui haec Herodoti adscripta est sententia:

"Ἔρχομαι λόγους ἐρέων κατὰ τὰ ἤκουον, πρόσεσται δὲ αὐτοῖσι τι καὶ τῆς ἐμῆς ὄψιος."

Perspexit hic scriptor quaestionis amplitudinem et gravitatem, eamque ut profligaret, attulit non aliena sed ad rem apprime facientia. Orsus est a diligenti vocabulorum, quibus Fatum designatur, interpretatione, tum disserit de Fati cum Diis relatione ejusque vi in hominum rebus moderandis; porro vim explorat Diis, ex ipsorum natura, tribuendam in rebus nostris gubernandis, hosque propositos ostendit rerum earum et *auctores* atque *distributores* et *moderatores*, dein rationes indagat quibus Dii potestatem suam exerceant, tandemque in hac versatur quaestione, quomodo Deorum et Fati diversa potestas inter se cohaereant. Et hisce quidem prima parte ad Homerica carmina relatis altera parte lectorem ad eorundem argumentorum in Æneide intelligentiam egregia praeparat historica disquisitione. Nam inquirit continuo in commutationem opinionum de potestate Diis et Fato tributa hujusque rei effectus in Homericis carminibus interpretandis exponit; hinc progressus ad quaestionem de vi artificii poëtici in Virgiliana ratione moderanda, Fatum Deosque Virgilianos et utriusque relationem atque potestatem disserendo persequitur et ex his omnibus tandem comparationem ducit inter Homeri et Virgilii rationem. Sed parum est attulisse argumenta capitum nisi addamus scriptorem in iis versari diligenter, acute, critica omnino ἀκριβείᾳ et vero sic ut haud vulgarem tum judicii vigorem tum carminum illorum cognitionem tum prisci aevi rite explorandi studium animadvertas. Neque tamen haec ita dicuntur ac si aut omnia omnino placeant aut nihil plane displiceat. In plurimis scriptori assentiens Ordo habet tamen in quibus ab eo dissentiat quaeque rectius dijudicari pleniusque exponi posse putet. Tum forma disputationis non omni reprehensione major est nec castissimum ubique sermonis Latini genus. Sed non eo illa valent ut de juvenilis operis laudibus Ordo quidquam detractum velit. Contra communi omnium consensu praemio illud ornare et honoroficentissimis verbis prosequi decrevit. Ejus autem scriptorem, schedula aperta et examine instituto esse patuit:

Janum Guilielmum Gerbrandum van Oordt, Litt. Hum. in Acad. Lugd. Batavâ Cand.

J. J. P. VALETON,
Fac. h. t. ab actis.

Facultas Juridica de quaestione anno superiore proposita unam accepit Commentationem his Celsi verbis inscriptam: *„Scire leges non est verba earum tenere, sed vim ac potestatem.”* Cujus auctori cum tribuendae viderentur ingenii in jure civili probabiliter excercitati, doctrinaeque accuratae laudes, quae in elaborando argumento proposito diligenti opera, neque sine judicii acumine adhibuisset, eidem, vel nullum victoriae aemulum nacto, lubens praemium decrevit. Aperta scidula, se auctorem professus est, posteaque habita disquisitione Ordini probavit Rembt Tobias Hugo Petrus Liebrecht Alexander van Boneval Faure, in Academia Groningana Phil. Theor. Lit. Hum. et Juris Romani Candidatus.

J. H. PHILIPSE,
Fac. h. t. ab actis.

P R O G R A M M A

CERTAMINIS LITERARII

IN ACADEMIA GRONINGANA

DIE XV MENSIS APRILIS MDCCCXLVIII

INDICTI.

Academiarum atque Athenaeorum in patria civibus, qui hoc anno Academico tertium curriculi literati annum ingressi sunt, hae ponuntur quaestiones.

AB ORDINE THEOLOGICO.

Disquiratur, num Jesus *ejusque Apostoli,* Paulus *praesertim, praedestinationem Divinam vel etiam hominis a Deo dependentiam ita docuerint, ut moralem hominis libertatem tollerent? Sin minus, num utramque rem simpliciter statuerint, an vero etiam utriusque conjunctionem declaraverint aut certe significaverint?*

AB ORDINE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

I.

Exponatur, quid Cicero *cum de Diis universe, tum de Deo principe et humana mente atque animi immortalitate* ipse *statuerit? Quibusnam usus sit argumentis? Unde haec ducta sint, quomodoque inter se cohaereant?*

II.

Exposito Heereni *consilio in scribendo opere*: Ideën über die Politik, den Verkehr und den Handel der vornehmsten Völker der alten Welt, *inquiratur in hujus operis rationem et momentum.*

36 *

AB ORDINE JURIDICO.

Ea naturam juris explicandi ratio, quam nostra aetate principes in Germania Jurecousulti et ipsi secuti sunt et aliis unice commendaverunt, quaeque historica *dicitur, pro argumenti dignitate, vere exponatur. Deinde indicetur, cur eadem haud* sufficiat *ad philosophiam juris plene excolendam?*

AB ORDINE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

Quaeritur Corvi Cornicis (bonte kraai) Monographia Zoologica et Zootomica. Indicentur etiam commoda et incommoda, quae hoc animal afferat, omniaque, quantum fieri possit, ipsius Scriptoris observationibus illustrentur.

Commentationes, aliena manu describendae, omnesque latina oratione conficiendae, nisi quod in responsis ad quaestionem ab Ordine disciplinarum Mathematicarum et Physicarum positam patrio sermone uti licebit, a. d. XV m. Aprilis a. MDCCCXLIX, praeter Ordinum expensas mittuntor ad virum clarissimum, qui Senatui Academico ab actis erit. Singulae lemmate inscribuntor adjunguntorque scedulae obsignatae, auctorum nomina et praenomina continentes, eodemque lemmate extrinsecus distinctae.

Omnes commentationes cedunt Senatui.

Commentationes, praemio ornatae, edentur sine auctorum sumtibus, exceptis chartis et tabulis delineatis.

Praemia aurea victoribus tradentur ipso die Academiae natali, a. MDCCCXLIX.

JUDICIA

DE COMMENTATIONIBUS AD QUAESTIONES

DIE XV M. APRILIS A. MDCCCXLVIII

PROPOSITAS.

Facultas Phil. Theor. et Litt. Hum. duas quaestiones in certamen Academicum commisit; quarum altera philosophi, altera historici argumenti erat. Prior:

„Exponatur, quid Cicero cum de Diis universe, tum de Deo principe et humana mente atque animi immortalitate *ipse* statuerit? Quibusnam usus sit argumentis? Unde haec ducta sint quomodoque inter se cohaereant."

Posterior:

„Exposito Heereni consilio in scribendo opere *Ideen über die Politik, den Verkehr und den Handel der vornehmsten Völker der alten Welt*, inquiratur in hujus operis rationem et momentum."

Doluit Ordinis socios, nullum ex Academiarum et Athenaeorum civibus *historicae* hujus *quaestionis* gravitate excitatum fuisse ut vires suas in ea tractanda exerceret. Contra ad priorem philosophi argumenti una commentatione responsum est, praeposita Ciceronis sententia: „*Geram tibi morem, et ea, quae vis, explicabo ut potero, non tamen quasi Pythius Apollo, certa ut sint et fixa quae dixero, sed ut homunculus unus e multis, probabilia conjectura sequens.*" Non vero satisfecit hujus commentationis scriptor judicum voluntati, quippe manifeste docens non recte se intellexisse totius argumenti vim et rationem et plane imparem his philosophiae studiis esse. Itaque in graves errores incidit, et tot tantaque incuriae et negligentiae documenta edidit, praeterea tam multa ignoravit, ut vix dignum ejus opusculum videretur, quod ulla vel expositionis vel compositionis vel dictionis laude celebraretur.

J. A. C. van HEUSDE,
Fac. h. t. ab actis.

Facultas Theologica anno antecedente hanc posuerat quaestionem:

„Disquiratur, num Jesus ejusque Apostoli, Paulus praesertim, praedestinationem divinam vel etiam hominis a Deo dependentiam ita docuerint, ut moralem hominis libertatem tollerent? Sin minus, num utramque rem simpliciter statuerint, an vero etiam utriusque conjunctionem declaraverint aut certe significaverint?"

Ad hanc quaestionem non nisi unum quidem accepit responsum, hoc vero ita scriptum, ut variis virtutibus sese commendaret.

Auctor quaestionis rationem atque vim rite cepit; argumentum prudenter, acute et perspicue tractavit, omninoque ostendit ad difficiliores Theologiae quaestiones dijudicandas et explicandas regiam sese didicisse viam. Omnem etiam quaestionis ambitum tractavit, neque difficiliora loca aut praeteriit aut ambigue explicuit. Una desiderabatur hic illic in muniendis et illustrandis Novi Testamenti interpretationibus argumentorum copia; sed interpretationes ipsae ut plurimum simplices erant atque verae. Nec quoque displicebat dictio latina, brevis ac perspicua. Quibus de causis nequaquam dubitavit Facultas hoc responsum dignum judicare quod praemio ornaretur.

Aperta autem schedula prodiit nomen Adriani Ludovici Poelman, Theologiae hac in Academia Candidati qui, in publica cum eo instituta disquisitione hujus responsi auctorem egregie sese probavit.

GUIL. MUURLING,
Fac. h. t. ab actis.

Facultas Juridica ad quaestionem anno superiore propositam nullum accepit responsum.

J. H. PHILIPSE,
Fac. h. t. ab actis.

Facultas Disciplinarum Mathematicarum et Physicarum ad quaestionem propositam:

„Quaeritur Corvi cornicis (bonte kraai) Monographia Zoologica et Zootomica. Indicentur etiam commoda et incommoda quae hoc animal afferat, omniaque, quantum fieri possit ipsius Scriptoris observationibus illustrentur."

unum accepit responsum inscriptum lemmate

Hâtez-vous lentement, et sans perdre courage
Vingt fois sur le métier remettez votre ouvrage.
(Boileau.)

cui adjuncta erant praeparata anatomica.

Hoc responsum aeque ac praeparata adjuncta industriae doctrinae et experientiae praebent testimonia. Auctor fontes consuluit fide dignos, accuratas dedit descriptiones anatomicas praeparatis illustratas, et universe ostendit se esse observatorem diligentem et peritum. Quapropter facultas, etsi non ubique probaverit argumenti tractationem, attamen hujus commentationis auctori praemium aureum adjudicandum esse censuit.

Aperta schedula nomen exiit Nicolaï Meursinge, Medicinae in hac Academia Candidati, qui, defensa contra dubia Ordinis dissertatione, etiam hoc respectu legum praescriptis satisfecit.

W. A. ENSCHEDÉ,
Fac. ab actis.

CORRIGENDA.

Ann. Acad. 1840—49.

Pag.	588,		lin. 13,	loco	*descrepitus*	lege	*decrepitus*
„	590,	nota [1]),	„ 1,	„	*mutate*	„	*mutata*
„	596,		„ 31,	„	*facultas*	„	*facultates*
„	602,	nota [1]),	„ 11,	„	*infinito*	„	*infinite*
„	606,	„ [1]),	„ 21,	„	*esse*	„	*sese*

ATHENAEUM ILLUSTRE

AMSTELODAMENSE.

NOMINA PROFESSORUM

QUI

IN ILLUSTRI ATHENAEO AMSTELODAMENSI

INDE A DIE I M. JAN. MDCCCXLIX AD D. XXXI M. DEC. EJUSDEM ANNI

DOCENDI MUNUS OBIERUNT.

PROFESSORES DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

C. J. MATTHES, Clar. Ord. a. 1849 Praeses.
E. H. VON BAUMHAUER, Clar. Ord. a. 1850 Praeses.
F. A. G. MIQUEL.

PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

D. J. VAN LENNEP.
J. BOSSCHA.
H. BEIJERMAN.
P. J. VETH.

JURISPRUDENTIAE.

C. A. DEN TEX.
M. DES AMORIE VAN DER HOEVEN.

THEOLOGIAE.

G. MOLL.

MEDICINAE.

GER. VROLIK.
GUIL. VROLIK.
C. B. TILANUS, Prof. honorarius.
P. H. SURINGAR, Prof. honorarius.
J. VAN GEUNS, Prof. extraordinarius.

ACTA ET GESTA

IN CONVENTIBUS CLARISSIMI ORDINIS PROFESSORUM

ATHENAEI ILLUSTRIS AMSTELODAMENSIS,

INDE A DIE I M. JAN. MDCCCXLIX AD DIEM XXXI M. DEC. MDCCCL.

Anno 1849.

d. 16 m. Octobris recitantur literae Curatorum, quibus rogantur Professores, ut die 19 m. Novembris frequentes adesse velint in Auditorio maiori, quo die Vir Cl. D. J. van Lennep, muneris professorii in hoc Athenaeo per quinquaginta annos gesti memoriam Oratione publice habenda sit celebraturus.

d. 19 m. Novembris Vir Cl. D. J. van Lennep in Auditorio maiori dixit *de sua quinquaginta annos literas humaniores in hoc Athenaeo docentis literarumque earum per illud tempus tum hic tum alibi fortuna.* Deinde in conventu Ordinis universi, praesentibus Athenaei Curatoribus, Vir Ampl. D. J. van Ewyck, Hollandiae Septentrionali Praefectus, augustissimi Regis nomine Oratorem ob egregia in rempublicam literariam merita Ordinis Leonis Neerlandici Decurionem renuntiavit eumque insignibus eius ordinis decoravit.

Anno 1850.

d. 4 m. Sept. in conventu, cui intererant Cl. Professores Seminariorum, Viri Cl. E. H. von Baumhauer, Ordinis praeses et A. des Amorie van der Hoeven, Theologiae Professor in Seminario Remonstrantium, designantur, qui die 25 eiusdem mensis Groningae solemni aedium Academicarum inaugurationi adsint.

SERIES LECTIONUM

IN ILLUSTRI ATHENAEO AMSTELODAMENSI

HABENDARUM INDE A DIE 1 M. OCT. A. 1849 USQUE AD FERIAS AESTIVAS A. 1850.

CAROLUS JOANNES MATTHES

privatim docebit *Planimetriam* et *Trigonometriam rectilineam*, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora IX matutina;

Physicam experimentis illustratam, diebus iisdem hora XI;

Stereometriam, inclusa *Trigonometria sphaerica*, in commodum Medicinae et Literarum humaniorum studiosorum, diebus Jovis et Veneris, hora I;

Geometriae sublimioris Elementa, horis cum auditoribus constituendis.

FRED. ANT. GUIL. MIQUEL

privatim *Pharmacologiam generalem et specialem* tradit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, hora XI;

Botanices Elementa explicat, iisdem diebus hora XII: excursionibus Botanicis praeest, diebus commodis;

Stirpium medicinalium, *venenatarum et oeconomicarum historiam* tradit ter per dierum hebdomadem;

Stirpes Cryptogamicas vel *selecta Physiologiae Capita* provectioribus, horis commodis, explicare paratus est;

Geologiae fundamenta docet semel vel bis quavis hebdomade.

EDUARDUS HENRICUS VON BAUMHAUER

privatim *Chemiam anorganicam* docebit, diebus Lunae et Martis, hora I, et Mercurii, hora XII—II;

Chemiam corporum organicorum, diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora XI;

Chemiam Pharmaceuticam, diebus Lunae et Martis, hora XII;

Exercitia practica in Laboratorio Chemico moderabitur, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, hora II—IV;
Provectioribus discipulis Laboratorium Chemicum quotidie patebit.

DAVID JACOBUS VAN LENNEP

publice praecipua quaedam *Historiae* et *Literarum* capita tractat, vel ipsi juventuti, exercitationis causâ, disceptanda proponit;
privatim tum *Scholas* habet *Paedagogicas*, die Martis, horis vespertinis; tum *Antiquitates Graecas* vel *Historiam Artium* et *Doctrinarum* ab initio ad renatas in Italia literas tradit, diebus Lunae et Saturni, horis I—III.

JOANNES BOSSCHA

privatim *Antiquitates Romanas* tradit, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora XII—I;
Literas Latinas docet interpretando tum Epistolas HORATII vel partem carminum VIRGILII, tum loca selecta ex LIVII *Rerum Romanarum* et CELSI *de Medicina* libris, iisdem diebus, h. I—II;
Graecas Literas, interpretando *Iliadis* Librum XVIII et *Symposium* PLATONIS, iisdem diebus, hora II—III.

HUGO BEYERMAN

privatim *Rhetoricen* sive praecepta stili Belgici, additis belgice scribendi exercitationibus, tradit die Lunae hora X—XII et die Saturni hora IX—XI;
Historiam Patriae enarrat, die Lunae hora XII—II et die Saturni hora XI—I;
Pronuntiationis sive *eloquentiae exterioris* exercitia moderatur.

PETRUS JOANNES VETH

privatim docet *Exegesin Veteris Foederis*, interpretandis libri *Jobi partibus selectis*, diebus Martis et Mercurii, hora VIII matutina;
Grammaticae Arabicae elementa, diebus Jovis et Veneris, hora VIII matutina;

Antiquitates Hebraeas, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora IX;

Grammaticam Hebraeam, adjuncta libri *Exodi* lectione, iisdem diebus, hora X;

Logicam et *Psychologiam* tradit, diebus Lunae et Saturni, hora VIII, et *Conspectum Historiae Philosophiae*, die Lunae, hora IX;

Cum provectioribus legit *Kosegarteni Chrestom. Arabicam* et *Actorum librum in Versione N. T. Syriaca*, *Peschito dicta*, alternis vicibus die Saturni, hora VI—VIII post meridiem.

CORNELIUS ANNE DEN TEX

publice varia loca ex *Jure Naturae*, *Publico* et *Gentium* juventuti disceptanda proponit;

privatim tradit *Juris philosophiam*, vulgo *Jus Naturale*, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora VIII matutina;

Historiam Jurisprudentiae Romanae, diebus Mercurii et Veneris, hora IX;

Jus criminale, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora XI;

Statisticam praesertim *Patriae*, diebus Martis et Jovis, hora I.

MARTINUS DES AMORIE VAN DER HOEVEN

publice disputandi exercitia moderatur;

privatim *Jus Civile Hollandicum* tradit, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora VIII matutina;

Digestorum selecta capita tractat, iisdem diebus, hora IX;

Institutiones Imp. Justiniani interpretatur, iisdem diebus, hora X;

Jus Mercatorium docet, iisdem diebus, hora XII.

GUILIELMUS MOLL

privatim tradit *Exegesin Novi Testamenti*, interpretans *Orationem* Christi, quae legitur Joh. C. XIV—C. XVII, diebus Martis et Mercurii, hora X;

Historiam Religionis et *Ecclesiae Christianae*, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora XI;

Theologiam Christ. dogmaticam, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora X;
Encyclopaedia theologica tradenda tirones ad Theologiae studia praeparare conatur, horis deinceps indicandis;
Exercitationes Homileticas moderatur.

GERARDUS VROLIK

privatim docet *Obstetriciam theoreticam*, diebus Mercurii et Veneris, h. II—III.

GUILIELMUS VROLIK

privatim *demonstrationes anatomicas* habet, tempore hiemali, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora p. m. I;
docet porro, tempore vernali, *Zootomiam*, diebus Jovis, Veneris et Saturni, hora matutina X;
Osteologiam, tempore autumnali, iisdem diebus, hora matutina X;
Physiologiam, iisdem diebus, hora matutina IX et XI;
Methodum secandi docet, tempore hiemali quotidie.

CHRISTIANUS BERNARDUS TILANUS

privatim docebit *Chirurgiam theoreticam*, ter per dierum hebdomadem, hora octavâ;
Examen aegrotantium et *Praxin chirurgicam*, in Nosocomio Scholae Clinicae, diebus singulis, hora IX;
Artem obstetricium ter, quavis hebdomade, hora meridiana;
Exercitationibus Chirurgicis in cadavere praeërit, diebus et horis indicandis.

PETRUS HENRICUS SURINGAR

privatim *Pathologiam* et *Therapiam generalem* docet, diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora p. m. I;
Doctrinam morborum singularium interpretatur, diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora p. m. II;
Praxin medicam ad lectulos aegrotantium moderatur, diebus singulis, hora matutina XI.

JOANNES VAN GEUNS

privatim *Pathologiam generalem*, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis, docet hora X;

Morborum signa indagandi methodum exponit, simul cum exercitationibus clinicis, diebus Lunae, Martis, Jovis et Saturni, hora VIII;

Medicinam forensem tradit bis quavis hebdomade.

NUMERUS STUDIOSORUM

IN ILLUSTRI ATHENAEO AMSTELODAMENSI

DIE XXXI DECEMBRIS MDCCCXLIX.

Literarum	4.
Jurisprudentiae	52.
Theologiae	59.
Medicinae	19.
	134.

DAVIDIS IACOBI VAN LENNEP

ORATIO

DIE 19 NOVEMBRIS MDCCCXLIX

HABITA

AD CELEBRANDVM EXACTVM AB EO DECIMVM GESTI IN ILLVSTRI AMSTELODAMENSIVM ATHENAEO PROFESSORII MVNERIS LVSTRVM.

38 *

QVI MAGISTRATVVM VEL SENATORVM REBVS REGNI VEL PROVINCIAE VEL VRBIS HVIVS CVRANDIS ADMINISTRANDISVE PRAEESTIS, VIRI AMPLISSIMI, HONORATISSIMI:

QVI IN PROVINCIALI CVRIA VEL HVIVS VRBIS TRIBVNALIBVS IVDICVM NVMERO ESTIS, VEL IVDICIA EXERCETIS, VIRI GRAVISSIMI, INTEGERRIMI:

ILLVSTRIS HVIVS ATHENAËI CONNEXORVMQVE CVM EO ARCTIORE IN DIES GRATOQVE VINCVLO SEMINARIORVM LVTHERANI, TELEIOBAPTISTARVM, REMONSTRANTIVM CVRATORES, VIRI PRAESTANTISSIMI:

QVARVMVIS ARTIVM ET DOCTRINARVM, TVM IN HOC ATHENAEO, TVM IN SEMINARIIS PROFESSORES, VIRI CLARISSIMI, COLLEGAE AESTVMATISSIMI, PLERIQVE MVLTIS NOMINIBVS MIHI COMMENDATISSIMI, CONIVNCTISSIMI:

CVIVSCVNQVE LOCI ATQVE ORDINIS VIRI, QVORVM MVLTI MECVM VETERI NECESSITVDINE CONIVNCTI ESTIS, AVDITORES ACCEPTISSIMI, EXOPTATISSIMI:

QVI NVNC IN ATHENAEO VEL IN SEMINARIIS, VEL IN ILLO ATQVE HIS PARITER, BONIS ARTIBVS OPERAM NAVATIS, GRATA MIHI OB PRAESENTIS TEMPORIS NECESSITVDINEM CORONA, VIRI IVVENES ORNATISSIMI.

Ante hos octo dies fuit ille, qui lustrum decimum explevit, ex quo contigit mihi, aliquot iam menses antea ad docentis munus in Athenaeo hoc gerendum vocato, munus illud, more ibi solito, oratione habita auspicari. Quod cum non fugeret Viros humanissimos, Athenaei huius Curatores, quos ipsos me quondam discipulos habuisse, ut nec mihi mente excidit, ita lubens hîc memoro, magnoque mihi id esse honori duco, perofficiose semel iterumque me illi invitarunt, ut eius diei, omnisque per quinquaginta annos a me gesti muneris memoriam festa oratione celebrarem.

Cur ad suscipiendam rem, quam illi tanto studio a me flagitarent, non sine cunctatione aliqua accesserim, causa, AA., maxime fuit aetas mea haec senilis, cuius vires tantae rei suscipiendae suffecturas equidem vix sperare audebam. Attamen instantibus illis pertinax ego esse in me excusando non potui, idque eo minus, cum idem, quod illi vellent, velle intellexissem etiam alios complures, item quondam discipulos meos, apud quos, quamvis interlapso multis plurium annorum, atque adeo lustrorum spatio, tamen integra exstaret veteris illius mecum initae necessitudinis memoria, integra quoque ipsorum illa prisci temporis in me voluntas, cuius publicum quoque mihi testimonium daturi essent per celebrationem festi, ad quod invitarer, epuli. Tum existimavi ego, qui per omnem vitam, ut eorum, quos memoravi, ita omnino civium meorum summam in me benevolentiam atque indulgentiam expertus essem, posse in iisdem nunc quoque veniae spem reponere, si fortasse aetatis vitio minus audientium me hodie exspectationi satisfacerem.

In eligendo autem orationis, quam haberem, argumento non diu, AA., haesitandum mihi fuit. Res ipsa illud velut sponte sua offerebat. Celebranda mihi erat gesti a me per decem lustra Professorii in Athenaeo muneris rerumque eo pertinentium memoria. Itaque constitui dicere, dicamque iam nunc, *de mea quinquaginta annos literas humaniores, quae dicuntur, in hoc Athenaeo docentis, literarumque earum per illud tempus varia tum hîc tum alibi fortuna.* Quod agentem, ut me pro solito vestro in me favore attente benevoleque audiatis, etiam atque etiam omnes vos rogatos volo.

Id igitur cum faciam, AA., simul ab initio cavendum mihi est, ne vestrum plures nimium offendat subortus iam fortasse iis scrupulus, qui, fateor, me ipsum aliquamdiu male habuit, quod sit in tali argumento necesse, ut orator multa de se ipso disserat. Eritque sane, ut multa de me ipso dicam. Sed omnino memoranda mihi videbantur plurima, quae si praetermitterem silentio, possem in tot viros optime de me meritos, possem adeo in tot bonorum mihi auctorem, Deum O. M. ingratus atque impius videri: neque memorandi illa opportunitas sese ulla convenientior, quam hodierna, offerebat. Itaque superandus mihi fuit ille scrupulus, precandumque iam, ut neque apud vos, AA., plus ille iusto offensionis pariat, cui rei prospicere etiam, quantum potero, conabor.

Liceat igitur mihi statim grata mente hîc agnoscere et praedicare meam, quinquaginta annos in hoc Athenaeo humaniores literas docentis, omnem prosperam fuisse fortunam. Ac primum quidem illud ipsum, quod mihi iuveni demandatum fuit munus eas tradendi literas, quae ab ineunte adolescentia in deliciis mihi fuerant, quodque in iis per totam deinde vitam habitare mihi datum fuit, ut insigne, quod mihi obtigit bonum, praedico, qui saepius videns aequales et quondam commilitones meos variis rei publicae, quam essent tractare aggressi, conversionibus iactatos, spe, quam de ea conceperant, frustratos, tempestatum fluctuumque civilium impetu, quorsum noluerant, ablatos, gratulatus mihi de mea sum conditione ac fortuna, saepiusque tum mihi adaptavi vetus illud: *ita me servavit Apollo.* Accedebat huic bono, quod delatum ad me munus gerendum erat in urbe patria, ubi domicilium suum habebant parentes mei, ambo tum adhuc superstites, atque item plurimi cognatione mecum vel intima amicitia coniuncti. Recipiebar in Ordinem Professorum, collegas ibi inventurus mihi faventes, tum alios, tum in primis CRASSVM et SWINDENIVM, quos quondam praeceptores habueram, veteremque meum in Leidensi Academia sodalem, GERARDVM VROLIKIVM, quem ego, tot veteribus amicis iam orbatus, quod adhuc collegam mihi vivum vigentemque hîc intueor, est sane, ut inter praecipua huius diei laeta reputem. Munus mihi delatum auspicans dicendo *de praeclaris vitae praesidiis contra adversam fortunam, quibus veterum auctorum scripta abundant*, auditoribus visus sum accommodatum temporibus, quae tum erant, orationis argumentum elegisse, itaque mihi attentas aures praebuerunt cum aliqua etiam favoris significatione. Valde mihi profuit ea res ad maiorem hinc in obeundo munere fiduciam, quam deinceps etiam alia auxerunt. Defunctis CRASSO primum, deinde SWINDENIO parentans, Latino illi et ligato, huic vernaculo et soluto sermone, illi in hoc auditorio, huic in alius bonis artibus dicati Sodalitii museo, utroque loco item benevole auditus sum, favorem similiter mihi conciliante argumento. Sed fuit hoc praecipue felicitatis meae, maximeque mihi grata mente agnoscendum Summi Numinis in me beneficium, quod per longam annorum seriem illi semper mihi obtigerunt discipuli, quorum industria meae semper stimulos adderet industriae, quorumque profectibus efficeretur, ut benigniora in dies fierent hominum de mea illos instituendi ratione

iudicia, cum docenti fere imputaretur, quod pro magna parte discipulorum erat meritum. Itaque post restitutam nobis patriam lectus sum inter Quinqueviros legi super altioris ordinis institutione condendae, sumque mortuo WYTTENBACHIO ad succedendum ei Regio decreto in Leidensem cathedram vocatus, qua conditione cum mihi non utendum censuissem, gratum id sibi fuisse huius urbis, qui tum erant Coss. quadam etiam in me honorifica munificentia declaratum voluerunt, tametsi nullum fuerat in hac re meritum meum, qui stationem in urbe patria, ubi omnia mihi nota et amica erant, praetulissem exterae et ignotae. Postea eodem illo in me Magistratuum Curatorumque Athenaei favore mihi rarum illud contigit, ut altera Illustris Athenaei saecularia festa oratione celebrarem, cui tum actui cum praesentes adfuissent praeter alios dignitate ac meritis excellentes viros, etiam Professores magno numero, inque his non pauci quondam discipuli mei, partim iam collegae mihi facti, partim in aliis Academiis suam quisque pari honore cathedram obtinentes, hi aliquid eo nomine mihi debere se putantes, insignius voluntatis suae monumentum domi meae exstare voluerunt, sicut antea exacto quinto gesti a me muneris lustro, qui tum erant discipuli mei, pariter sui in me animi ac favoris tale obtulerant indicium, quod item esset egregio aedibus meis ornamento. Cur dissimulem gratissima mihi fuisse haec discipulorum in me benevolentiae testimonia, qui unum hoc doleam quod eorum tot iam vita functis non possum aeque omnibus gratum meum animum ostendere, maxime illis qui postquam erant e discipulis collegae mei facti, iam item unus et alter praematuro obitu, me superstite adhuc, mutato quasi fatorum ordine, diem suum obierant? Sed bene habet quod in demortuorum locum successerunt alii, mecum iam ut prisca illa, sic recenti hac necessitudine coniuncti, quorum ex iunioribus unus his ipsis diebus, quantum ipse quoque mihi tribueret, dedicata mihi literaria scriptione sua [1]) amantissime

---

[1]) Libelli titulus est: *Viro celeberrimo* DAVIDI IACOBO VAN LENNEP *I. V. D. Litt. Humaniorum et Philos. Theor. Professori exactum decimum stationis in Illustri Amstelodamensi Athenaeo lustrum pie atque ex animo gratulatur ipsius olim discipulus* M. DES AMORIE VAN DER HOEVEN, *Phil. Theor. Mag. Litt. Hum. et I. V. D. Iuris Civilis cum Romani tum hodierni in eodem Athenaeo Professor* d. XI Novembris anni MDCCCXLIX. — *Inest specimen emendationum in Auctores veteres.*

declaravit. Neque hoc solum voluptatem mihi adfert, quod ab amantibus me ex veteri illa necessitudine viris tot Athenaei nostri cathedras obtineri video; laetus etiam hîc adspicio complures, item olim discipulos meos, alias in hac urbe iam ipsos quoque obtinentes cathedras, quorum cum prolata inde verba ad me veniunt melioris admonentia me vitae, id propterea mihi est acceptius, quod ab longo inde tempore ipsi cogniti probatique mihi sunt et eorum nunc quoque minime dubia erga me benevolentia illos invicem ut magis diligam efficit. Sed infinitum sit, si recensere velim omnia, quae ab omnium ordinum viris tum olim tum recentius atque adeo recentissime exhibita mihi sunt officia, gratique ipsorum in me animi indicia, in cuius rei causam cum inquiro, probe mihi ipse conscius, me doctrina longe inferiorem esse Wyttenbachio, longe Rvhnkenio, unam hanc invenire possum, quod cum magno meo in literas, quas docebam, studio atque amore coniunctum semper fuit in ipsos, quos instituebam, iuvenes propensi atque amantis animi studium. Ceterum, ut mea illa literas colentis et docentis conditio multorum mihi conciliavit amicitiam et favorem, ita felix quoque in hoc fui, quod nunquam me exercuerunt ob eas susceptae contentiones atque inimicitiae, quales saepe aliis viris doctis inquietam miseramque vitam reddiderunt.

Sed haec satis multa ac nimis fortasse multa de mea docentis persona fortunaque. Sequitur iam, ut dicam de ipsarum, quas quinquaginta annos tradidi, literarum varia tum hîc tum alibi per illud tempus fortuna, in qua parte orationis tamen etiam aliquando mei mihi facienda erit mentio, quod pro vestra indulgentia, AA., aequi velim bonique consulatis.

Variam illam dixi fortunam: ac facile quidem intelligitur, fieri non potuisse, ut longiore illo temporis spatio, semper eadem esse illa persstiterit; idem semper iis literis sit honos habitus, nullam ipsae, praesertim, quod ad earum disciplinam attinet, varietatem subierint. His de rebus iam dicendum mihi erit, censuique operae pretium me facturum, si, quasi aditum ad ea mihi parans, initium facerem ab repetenda memoria temporis, quo iuvenis ego primum in hoc Athenaeo, postea in Leidensi Academia, bonarum artium exercitia aemulabar.

Sunt aliquando, AA. tempora, quae suopte ingenio promptos ad literarum studia iuvenes magis etiam ad illa amplectendum singulari quadam sua

opportunitate alliciant et invitent. Faventia sic iis studiis tempora me iuvene fuerunt in hac urbe vel hinc maxime, quod eius tum Gymnasio praeerat RICHEVS VAN OMMEREN, vir natura factus ad illarum amorem literarum in iuvenum animis excitandum alendumque. Ex eius disciplina profectos schola excipiebat WYTTENBACHII, quem audientes statim capiebantur eximia, qua valebat ille, ubertim atque eleganter Latine loquendi facultate, insignique in eius orationibus et lectionibus sermonis, velut Attico sale conditi, lepore, urbanitate, suavitate. Nec latebat eos flumen id, quod mirabantur, eloquentiae non nisi unum fontem habuisse adsiduam ac diligentem veterum auctorum Graecorum Latinorumque lectionem, sibique, si ad tale quid etiam ipsi adspirare vellent, eosdem auctores item diurna nocturnaque manu versandos esse. Id agentes lubentissime in familiaritatem suam recipiebat HIERONYMVS BOSCHIVS, vir tum optimus ipse et optimo cuique favens, tum incredibili quodam in veteres literas amore ardens. Erat huic in ore semper HOMERVS. Vt HOMERVM inprimis legerent, adsiduus suis illis familiaribus auctor erat. Sed, qui esset ipse ad Latina carmina condenda uberis ac felicis venae poëta, libenter etiam cum iuvenum iis, quos aliquid in hoc genere tentantes animadverterat (erant autem ex OMMERENI discipulis complures) ita de ea re disserebat, ut optimis eos monitis et consiliis instrueret; quos Augusti seculi poëtas praecipue ad imitationem sibi proponere deberent; qui recentiorum hac imitatione maximam essent laudem adepti, indicans. Tum introductis in bibliothecam suam, quam veteris literaturae libris in omni genere instructissimam habebat, saepe editionem laudati ab ipso poëtae vel optimam vel rariorem monstrabat, qua occasione cupide illi oculos circumferentes et in tantis eius bibliothecae opibus modo hunc modo illum librum eximie notantes, deque eo BOSCHIVM compellantes, ab humanissimo viro tale semper responsum accipiebant, ut ad pleniorem libri notitiam nihil porro desiderantes, de hoc solum essent solliciti, quomodo simile exemplum eius sibi aliquando compararent. Itaque, quoties publica talium librorum auctio fieret, eo semper magnus erat studiosorum iuvenum concursus, magnum ibi licitantium certamen, maximum eius, qui optatum librum sibi comparasset, gaudium, eiusdem postea quoque in eo quasi triumphantis, fortunamque suam iactantis in conventu sodalium privato, quales certis diebus frequentes

nobis habebantur, oratoriis et poëticis exercitiis dicati. Dulces has inprimis meae iuventutis horas nunc quoque non sine voluptate maxima recordor, quique testes earum mecum fuerunt, quamvis admodum pauci restent, horum tamen nonnullos hîc praesentes me videre maximopere laetor.

Erant, qui promovendis literarum humaniorum studiis in hac regione principes haberentur, ut Amstelodami WYTTENBACHIVS et BOSCHIVS, ita Leidae RVHNKENIVS et LAVR. SANTENIVS, quorum tamen RVHNKENIVS magis ea scriptis promovebat, quam institutione, quippe quae tota fere dictatis contineretur, praestantissimis quidem illis, sed certe in scholis excipientes illa fere frigidos relinquentibus, ut non prodessent iis nisi lecta et meditata domi, correptis iam ipsis antea bonarum amore literarum. Quod si quis ad familiaria cum viro colloquia admitteretur, ut feliciter mihi contigit, alia res erat. Meum tamen ad versandos veteres auctores (inque his poëtas maxime) ardorem plus, fateor, aluit SANTENIVS, vir in multis BOSCHIO similis, poëta ipse quoque minime contemnendus et rei metricae veterum exactissime peritus. Nec defuerunt mihi Leidae literarum exercitia cum earum studiosis adolescentibus, tum iis, qui mei fuerant Amstelodami quoque commilitones, tum aliis.

Turbatus interim fuerat, ut universae Europae, ita nostrae rei publicae status. Sed nihilominus Amstelodamum redux florentia tum quoque ibi literarum studia inveni, tuentibus illa, ut antea, WYTTENBACHIO et BOSCHIO, quique in hac re socius iis recensendus mihi fuerat, CRASSO. Iuris hîc in Athenaeo nostro antecessor, ut erat ipse eleganter Latine loquendi scribendique facultatem, ab assidua lectione CICERONIS, qui ipsi in deliciis erat, consecutus, ita, tum exemplo hoc suo, tum monitis, auditores suos quotidie ad diligenter versanda CICERONIS scripta impellebat, in quo cum prae ceteris me sibi obsequentem habuisset, idque adeo palam facientem, auctore eo ac praeside scripta defensaque hîc Dissertatione super loco CICERONIS, qui est de Finibus Bonorum et Malorum, mihi multum hinc favere coepit, eiusque inprimis et BOSCHII commendatione Professor ego, viginti quinque tum annorum iuvenis, factus sum in locum digressi Leidam WYTTENBACHII.

Quarum rerum scientiam profiterer, demandatae mihi tum, non modo Graecae Latinaeque literae et cum Historia Antiquitates, sed etiam Eloquentia et poësis. Tot rerum tradendarum onus ut minus gravarer susci-

pere, fecerunt tum monita et consilia, quibus me instruere et volebant et poterant optimi illi fautores mei, tum, quod nihil magis ipse vellem, quam in amatis illis mihi literis porro aetatem degere, docendoque illas ipsum discere et proficere in iis quotidie, deque instituenda mihi iuventute, quantum possem, bene mereri, duntaxat communicando cum ea meum, quo ferebar in eas literas, amorem. Neque in hoc quidem me spes fefellit, et erant, ut supra indicavi, iam quodammodo praeparati ad id iuvenum animi, quod mihi statim apparuit, cum primum habenti mihi scholas et magna satis auditorum frequentia et aequa adesset in Graecis atque in Latinis scholis. Secus olim fuerat ante WYTTENBACHIVM. Namque huius decessor BVRMANNVS SECVNDVS auditores in Graecis scholis solos fere habuerat Theologiae studiosos, neque eos multos, et quamquam ipse probabiliter erat Graece doctus, at lubentius tamen in Latinis auctoribus, praesertim poëtis, quam in Graecis versabatur, ut dubium sit, an discipulus eius BOSCHIVS illum, quo flagrabat, HOMERI amorem magis disciplinae magistri quam suo ipsius ad poësin facto ingenio debuerit. Sed BVRMANNI tempore etiam in patriae nostrae Academiis similis ferme rerum erat conditio, Leidae quidem post VALCKENARIVM, insignem illum dote, quae ob causam supra mihi indicatam minor in RVHNKENIO fuit, literarum, in quibus ipse excellebat, etiam alios amore imbuendi. Neque extra patriam nostram tantum studii tum impendebatur Graecis literis, quantum tribui coeptum est postea, maxime in Germania. Sed Amstelodami quidem WYTTENBACHIVS, adiuvante BOSCHIO, studium id primum ab se ortum magis magisque in dies auxit firmavitque, ut idem postea illud excitavit aluitque Leidae, propagavitque hinc per discipulos suos, clarissimos doctrina viros, BAKIVM in Leidensi, HEVSDIVM in Traiectina Academia. Mihi, quamvis, praesertim primo illo tempore, longe infra WYTTENBACHIVM censendo, tamen contigit excitata ab illo in hac urbe Graecarum literarum studia alere porro ac tueri, neque mihi, vel ante latam super Academica institutione legem, qua facta est studiosae iuventuti lectiones de iis frequentandi necessitas, unquam est in dicatis huic rei scholis desiderata auditorum frequentia.

Poëseos quoque Latinae studia promovenda Curatores mihi demandaverant, ea paulatim elanguisse dolentes, recordatique personuisse quondam

hoc Auditorium Bvrmanni Secvndi carminibus, sperantesque illi, fore, ut per me, qui iam semel iterumque iuvenis aliquid huius generis edidissem, studia illa denuo hïc excitarentur. Nec voluntas in eam rem mihi defuit. Sed iam minus ei favebant tempora. Scilicet, non item ut Boschivs, iis se exercitiis fautorem praebuerat Wyttenbachivs, neque, ut Ommerenvs, huic in Gymnasii regimine succedens, ceterum doctus vir, Hana. Ita parum ad ea praeparati erant iuvenes. Tum is erat rei publicae status, qui magis hominum animos ad gravioris et seriae doctrinae praesidia ac solatia, quam ad poëtici cuiuscunque lusus oblectamenta converteret. Fuit igitur mihi quoque ratio temporum habenda, et, quo illa duceret, eo maxime dirigendus institutionis meae cursus. Attamen et pangendo ipse carmina subinde exemplo praeivi et poëtas Latinos veteres cum discipulis tractando non destiti hos ad amandum admirandumque illos instituere, qui forte sic etiam ad imitandum eos impellerentur. Sed hoc quidem raro factum est. Accessit, quod, quae diu in hac urbe Latinis versibus favorem conciliaverat mitis et officiosa Musa Boschii, morte huius conticuerat, quodque Leida pariter strenuum Latinae poëseos cultorem ac patronum amiserat obitu Santenii, mutatusque etiam ibi fuerat studiorum et institutionis cursus moderante eum Wyttenbachio. Neque postea ad instauranda illa poëtica exercitia monitis et exemplo Peerlkampivs Vir Cl. plus Leidae valuit, quam ego Amstelodami, frustraque eleganti scriptione *de male neglecto Latinae poëseos studio* questus est vir egregius, qui diu collega mihi fuit coniunctissimus, Hermannvs Bosscha; estque etiam aliis in terris studii genus hoc res pene intermortua, quam neque refocillare adhuc potuit, quod Io. Henr. Hoevfftivs, ipse, dum in vivis erat, vir in eo genere primarius, Regio Instituto nostro pecuniam legavit, unde praemio proposito quotannis ad certandum carmine Latino invitarentur tam exteri quam cives.

Sed fortasse quaeret ex me aliquis: cur tamdiu huic rei immoraris? Cui poëticum ingenium est, is in sua se potius vigente adhuc lingua exerceat, quam in extera et antiquata. Putasne istud exercitium si negligatur, aliquid detrimenti capere humaniores, quas tueris, literas? Puto equidem omnino. Quid enim? Vt in arte Musica qui aliquatenus se exercuit, quamvis non in tantum profecerit, ut ipse auditu dignum aliquid proferre

possit, fere tamen id consequitur, ut ad excellentium in eo genere artificum cantus et opera aures adferat eruditas plenamque ex iis voluptatem capiat: ut item, qui in pingendi arte data ei opera non quidem eos fecit progressus, ut probabilis ipse pictor evadat, attamen hunc laboris et exercitii sui fructum percipit, ut non solum, ubi tabulae pictae exponuntur, ad singulas elegans et peritus arbiter accedat, quidque in iis eximie pulcrum et venustum sit, citius ac melius, quam spectatorum vulgus, notet, sed etiam, quae in rerum natura, nubibus, agris, montibus, silvis variisque ibi solis et umbrae effectibus admiranda sese oculis obiiciunt, ea statim cum delectatione sua animadvertat, quae plerosque alios vel plane fugiunt, vel certe non nisi leviter afficiunt; ita quoque Latinae poëseos exercitium quamvis non eo nos perducat, ut carmine certare cum veteribus possimus, attamen eo valet, ut illa Veterum carmina, ad quorum exemplum nostra informare studemus, et crebrius et diligentius legamus, atque, ea dum legimus, magis magisque cum cuiusque poëtae ingenio familiares reddamur, et, si criticam exercere in eo volumus, ad eam exercendam aptiores. Notum est HEINSIOS BVRMANNOSQVE, in Latinis poëtis recentioribus haud sane infimo loco censendos, eosdem OVIDII aliorumque veterum poëtarum sospitatores extitisse. HEYNII, cui viro optimas TIBVLLI VIRGILIIque editiones debemus, ipsius non mala exstant Carmina Latina. IOANNES autem FRIDERICVS GRONOVIVS, qui poëticen eius generis, quantum equidem sciam, non attigerat, egregrie ille vir de LIVIO emendando meritus, idem ad poëtas accedens infelicissimus erat coniector. Itaque mihi videntur in Gymnasiis duntaxat retinenda esse huiusmodi exercitia, non, ut inutilia prorsus, ommittenda.

Ceterum si quid detrimenti passae sunt bonae literae, quod poëtarum Latinorum Veterum per recentiorum carmina aemultatio in honore esse desiit, contra ad plus voluptatis ex poëtarum tam Graecorum, quam Latinorum lectione capiendum eximie contulit maior hac aetate rei Veterum metricae tributus honos, diligentiorque illi impensa cura, in quo genere praeclara inprimis sunt merita viri in omni veteris literaturae genere primarii, GODOFREDI HERMANNI. Dici non potest, quantum huic debeant illi, qui in Veterum Lyricis, Tragicorumque et Comicorum choris atque canticis operam legendis ponunt. Non perinde est ad voluptatem, utrum

ea legens satis habeas poëtarum verba intelligère sententiarumque vim percipere, an etiam ad numeros attendas, eosque vel tacite tecum inter legendum, vel incalescens clara voce efferas. Memini virum cetera doctissimum carmen Horatii lyricum sic legentem, ut meram prosam audire mihi viderer. Profecto ille, quamvis intelligens Horativm, non nisi dimidium voluptatis ex eo capiebat. Ad numeros cum attendimus, vis musica paulatim intimos animi nostri sensus penetrat, iucundeque afficit. Sanguis celerius per venas currit. Cum poëta exhilaramur, tripudiamus, inflammamur, insurgimus. Itaque in mea institutione huius rei semper habendam mihi rationem duxi, neque id sine fructu. Meministis, credo, haud pauci vestrum, AA., quomodo Terentii versus, in quibus an omnino numeri inessent virum aliquem e doctorum numero aliquando dubitantem audivi, scandens ego in scholis effecerim, ut eorum numeri vobis paterent, eosque versus sine difficultate ipsi scanderetis. Tum, quod maius erat, simul vobis patebat, qua arte poëta parasiti jactantiam de ratione, qua post longam peregrinationem in urbem suam redux a multis ex veteri consuetudine notis ipsi hominibus exceptus esset, aptis rei numeris expresserit:

Concúrrunt laeti mí óbviam cuppédinarii ómnes,
Cetárii, lanií, coqui, fartóres, piscatóres,
Quibus ét re salva et pérdita profúeram et praesum saépe.
Salútant, ad coenám vocant, advéntum gratulántur [1]).

Qua arte rursus amantis iuvenis, de amici perfidia querentis, dolorem his longe aliis numeris extulerit.

Hóccine crédibile aút memorábile est,
Tánta vecórdia innáta cuiquam út siet,
Vt malis gaúdeant átque ex incómmodis
Alteriús sua ut cómparent cómmoda [2]).

Sed nisi impudentior ego, certe ineptior, qui vobis, nihil id flagitantibus, sic quasi iterem lectiones meas. Sunt haec senis, AA. invitante ipsa huius diei festivitate paulo iam loquacioris facti. Condonetis id mihi, quaeso.

---

[1]) Evn. II. 11, 25 seqq.
[2]) Andr. IV. 1 pr.

Cum ad Eloquentiam quoque mihi instituendi essent iuvenes, equidem ratus, vere dixisse QVINCTILIANVM: *is se multum profecisse sciat, cui* CICERO *valde placuerit*, multus ipse fui in tractando cum discipulis CICERONE. Ibi quoque animadvertendi erant numeri. Nam et prosa oratio suos habet, quamvis diversos a poëticis. Et fuit adeo diligentior in iis CICERO, cui Demosthenes ipse non satis semper aures implebat. Sed maiora in CICERONE observanda erant, illa ipsa, ob quae tantum ei tribuit QVINCTILIANVS. Haec, in eius Orationibus praesertim conspicua, fecere, ut frequentius harum praestantissimam quamque mihi potissimum tractandam sumerem, librum in Verrem quartum, Milonianam, Phillippicam secundam. Quoties autem maiorum profectuum nactus eram discipulos (et nactus deinceps sum complures) cum hac Tulliana eloquentia saepe me conferre iuvit Demosthenicam, diversam ab ea quodammodo, at non inferiorem certe, sed in aliqua sobrietate ornatus haud minus saepe virium ac ponderis habentem. Certum mihi erat, ut quod certissimum, horum immortalia opera virorum omnibus, qui illa intelligerent, ut clarissima, ita utilissima esse in omne tempus eloquentiae exempla. Sed auditorum meorum iis, qui deinceps ipsi scribere Latine vellent (et volebat ingeniosissimus quisque) proponendum ante omnia commendandumque erat optimum Latinitatis exemplum CICERO, maxime, cum voluntatem illam Latine i. e. bene Latine, scribendi apud iuventutem nostram aluisset Lex Regia super institutione Academica, maiorem honorem habens. iis, qui ad gradum Doctoris obtinendum adspirarent scripta defensaque publice dissertatione, praemia etiam proposuisset iis, qui Latina scriptione optime respondissent ad quaestionem ab aliqua Academicarum facultatum, quae dicuntur, de re quadam ad cuiusque provinciam pertinente propositam; unde mihi tum insigne natum est gaudium, cum tale praemium ob responsum ad quaestionem, quam primum tum Leidensis proposuerat Philosophiae Theoreticae et Literarum Facultas, retulisset discipulorum meorum unus, qui nunc, in Academia Leidensi, nec minus in re publica, clarissimi vir nominis, Regii status nuper administer factus, rebus Regni internis praeest.

Itaque eo tempore non dubitabatur, quin usus Latinae linguae in sermonibus, scriptionibus, lectionibus Academicis requireretur, neque ab eo facile in iis discedendum esset. Postea secus existimari coeptum est. Ne-

que omnino negari potest, esse in artibus ac disciplinis, quae in Academiis traduntur, quasdam, de quibus vernaculo potius quam Latino sermone lectiones docentem habere, sapientis esse consilii videatur. Sic, cum patriae exponenda est historia, absurdum est alio quam patrio sermone uti. Illa quoque omnia, in quibus recentiorum magis quam Veterum facta et inventa Professoribus exponenda eorumque discipulis tractanda sunt, Latini sermonis usum tametsi non repudiant, certe tamen haud flagitant. Sed omnino retinendus videtur ille usus, quoties agendum est de Graecorum et Romanorum veterum historia, antiquitatibus, literis; quoties Veterum Auctorum aliquis, quoties Iustinianeum Ius vel Academica lectione vel cuiuscunque docti hominis scriptione exponitur, aut aliquo modo tractatur. Sunt autem hodie multi, qui in his etiam usum illum derelinquere non vereantur, pauciores quidem adhuc in patria nostra, plures in exteris regionibus, maxime in Gallia. Vidi adeo nuper in Gallico Eruditorum Diario improbatum aliquem, quod laudatam ceterum dissertationem super argumento ad aliquam earum rerum, quas modo indicavi, pertinente, Latino, non Franco-Gallico, sermone scripsisset. Quas illi, qui sic statuunt, rationes sequantur, mihi, fateor, haud satis apertum est, nisi fortasse sic minus doctorum commodo (dicere nolim suo) consultum volunt. Equidem, ut contra sentiam, rationes habere mihi videor satis iustas. Primum, cum in lectione vel scriptione veteres illas literas tractante, quae vernaculo sermone proferatur, saepe tamen vocabula usurpanda sint Latina, vel citandi Latinorum Auctorum loci, necesse est sermo sic nascatur hybrida, varius atque ipsa hac varietate inficetus. Deinde, quod maius est, si pro communi quondam omnibus viris doctis lingua Latina iam de humanioribus literis apud varios Europae populos suae quisque patriae lingua scribat, grave sic orietur ubicunque incommodum, ut, qui progressum in iis literis scientiae sequi pleneque perceptum habere velit, unumquemque eruditorum oporteat etiam omnes Europae linguas cognitas perceptasque habere. — Sed hîc mihi videor Francogallum hominem audire dicentem, iam pro Latina suam linguam factam esse eruditorum hominum per Europam communem: itaque posse sic indicato a me incommodo consuli, si Francice iam docti homines omnes scribant. — Ast vereor, mi homo, ut vel Germani vel Britanni monito tuo obtemperent. Nolim equidem obtemperare

ei cives meos, quamvis, quod doleo, iam exempla huius rei in patria nostra exstent. Difficile est homini extero linguae Gallicae proprietatem et elegantiam ita prorsus assequi, ut sua Gallorum sermone scripta ipsis probet; difficilius, si mandatum eidem sit in Latinis literis tractandis ita versari, ut illius linguae proprietatem et elegantiam probe adsecutum se ostendat. Qui simul et hoc et illud venatur, in periculum venit, ut neutrum assequatur. Ad eam quidem Latini sermonis peritiam adsequendam non sine multo studio et exercitio perveniri potest. Exercitium dico scribendi Latine et in commercio cum eruditis vel erudiendis quotidianum fere eius linguae usum, quae cum negligant ac pene damnent Galli, quorum ceterum multi sunt hodie in multis veteris literaturae partibus, historia, antiquitatibus, inscriptionibus, re numismatica peregregie versati, vereor, ut vel si velint, possint amplius bene et proprie Latine scribere, quod ipsum indicio sit, sensum et intellectum Latinae tum proprietatis, tum elegantiae non nisi imperfectum illos habere, cui consequens est, ut etiam in tractandis Latinis auctoribus sensim hebetiores fiant ad percipiendum, sicubi forte in horum contextu, librariorum stupore, peccatum sit; minus etiam apti ad corrigendum istiusmodi vitium, vel ad probabiliter supplendum, quod per lacunam Codicis interciderit. Valet enim hîc idem, quod supra de male neglecto Latinae poëseos studio dicens indicavi. Neque tamen critica ars super antiquis scriptoribus hodie minus quam antea exercetur. Immo plures nunc cupidius saepe, quam prudentius in eam involant, nova plerique ratione procedentes. Scilicet olim Viri Docti id agebant, ut affectis veterum auctorum locis remedium afferre conarentur ex consultis collatisque MSS. Codicibus optimam lectionem seligendo, vel, si parum adiumenti Codices offerrent, quid ab Auctore profectum esset, probabiliter sua quisque ingenii dote coniiciendo, modesteque coniecturam eam proponendo bene sic de literis mererentur. Hac ratione exercendi criticam magnum quondam sibi nomen peperit e Brittannis Bentleivs, magnam meritamque famam sibi nostrates Heinsii Bvrmanniqve, Hemsterhvsivs, Valckenarivs, alii, quos secuti Rvhnkenivs et Wyttenbachivs. Sed recentiores, cum emendandi occasionem sibi ab heroibus illis fere praereptam videant et tamen ipsi quoque criticam factitando gloriam sibi quaerere studeant, eam venantur haud iam emendando, sed amputando, resecantes in auctore plurima hanc unam saepe

ob causam; quod illa non aeque splendent ac cetera; quasi in poëtarum, qui nunc sunt, carminibus par sit omnium splendor, vel, ut hoc utar, primarii inter Tragicos Gallos CORNELII fabula AGESILAVS, non sit CORNELII, quod CINNAM eius maiestate non aequet. Modestiores veteres Critici Alexandrini, quos in Homeri carminibus suspectos versus habebant, contenti erant obelo notare, ceterum eos in exemplis suis relinquebant. HORATIVS HOMERVM aliquando dormitare indignatus, sic in dormitante tamen HOMERVM agnoscebat. Postea ipsi HORATIO unum alterumque locum abiudicans BENTLEIVS, satis habuit illos, ut suspectos, uncis includere. At recentiores, quae ipsis minus placent, saepe statim eliminare non verentur. Memini in Graecis scholis molestiam aliquoties mihi parere, quod tractandos a me veteris poëtae versus frustra discipuli in editione, qua utebantur, BRVNCKII quaererent, quippe eliminatos ab eo. Et tamen adhuc modum aliquem in hac re servavit BRVNCKIVS, eratque hic minime contemnendus ingenio doctrinaque vir. Hoc seculo demum magis magisque, in Germania maxime, invaluit illa haud temere ab indignante WYTTENBACHIO dicta ventosa ac pene procellosa critica, nihil ferme in veterum scriptis certum ac stabile relinquens; mutando, transponendo, resecando mira audacia ac protervitate in iis grassans. Et videri volunt sic se veros nobis veteres auctores restituere, qui si reviviscerent, in isto recentiorum foetu ne umbram quidem sui agnituri essent. Non sic bene bonis literis consulitur, neque in hoc sane, ut felix, praedicanda mihi videtur earum hoc tempore fortuna. Sunt, fateor, aliorum minus absurdi in hoc genere lusus, quique placeant ut amoeni in ludente ingenii documenta. Attamen ad promovenda humaniorum literarum studia parum iis inest bonae frugis. Retardat eadem, in tironibus duntaxat, omnis morosior critica, quod illis iter ingredientibus nimis crebro scrupulos obiicit, ubi potius ad progrediendum impellendi erant explanatâ iis quam maxime via monstratisque offerentibus se ibi plurimis, aspectu dulcibus, venustis, pulcris, ad usum fructumque vitae opportunis, commodis. Esse mihi videtur etiam hoc aetatis nostrae malum, quod multi Viri Docti meritoque in literis auctoritatem nacti procliviores sunt ad detrahendum de Veterum laudibus, ut cum Ciceronem in multis minus probandum arguunt. Quod tametsi pro parte non temere dicitur, tamen nisi adiunctam habeat summi Oratoris commendationem,

parem ferme ei quam Ciceroni Qvinctilianvs tribuit, sane verendum est, ne laudabilem illum impetum adolescentium, quo ad multum versanda Tulliana scripta ferebantur, vehementer minuat ac pene frangat.

In Historia, illa praesertim, quae cum mea docentis provincia arctiore vinculo coniuncta erat, nostra aetate duo viri inprimis magnum merito nomen adepti sunt, Germani natione ambo, Heerenivs et Niebvhrivs, quorum alter ille tum de omni historia praeclare scriptis suis meruit, tum unus exactissime nobis veterum populorum politicam, commercia, mercaturam nova luce ab se collustrata exposuit; Niebvhrivs autem hominum studia auxit acuitque ad diligentius inquirendum in Romanam priorum quinque ab V. C. seculorum historiam, in qua ipse, quod antiquis historicis, ut parum certa tradentibus, haud temere fidem habendam statuebat, plurima non veritus est novare. Profecto erat homo ille acutissimi ingenii, sed qui nimis huic indulgens in novandi studio longius, quam par erat, sese passus est abripi, ut in dubitando quoque modum fere excessit. Sint non omnia, quae ab Livio aliisque historicis de primis Romanae rei publicae temporibus traduntur, aeque certa: sed neque illa certa et saepe obscuriora sunt indicia, quae secutus Niebvhrivs novam nobis rerum Romanarum imaginem effinxit. Praestat igitur, in summa certe, veriorem illam habere, quam secundum antiquos nobis Cicero in primo suo de re publica libro exposuit, cuius aetate, ut postea Horatii, exstabant adhuc Regum Romanorum foedera, census tabulae, aliaque huius modi prisci temporis monumenta, ut iam nihil dicam de pontificum annalibus, ab antiquissimo inde tempore rerum quovis anno gestarum memoriam tuentibus.

Sciunt omnes, qui historiam tractant, magnum ei subsidium esse in re Veterum numismatica, quapropter haud reticendi nobis sunt optime de illa nostra hac aetate meriti accuratissimae diligentiae viri, in Germania Raschivs, Eckhelivs, in Gallia Normandvs. Multum quoque ut Graecis literis, ita Graecorum populorum historiae profuit editum superioribus annis Berolinensis Academiae consilio et sumtibus a doctissimo viro Boeckhio Inscriptionum Graecarum Corpus. Praedicandum quoque hîc inprimis quod antiquissimis Aegypti rebus praeclare ante aliquot annos lux oborta est, inventa per Champollionem ratione inscripta in monumentis eius regionis hieroglyphica legendi, cui parem lucem ad illustranda regni veteris Assy-

riorum res utinam aliquando afferat reperta denique ratio cuneiformibus literis inscriptiones in erutis nuper antiquissimae urbis Nini reliquiis legendi.

Haec omnia, quae memoravi, subsidia, ut item alia, quae memorare hîc longum sit, mihi quoque in Historicis lectionibus, necnon in iis, quas super Graecis Latinisque Antiquitatibus habebam, haud mediocriter adiumento fuere. Sed dicendum hîc, quod res est. In Historia tradenda nunquam plene satisfacere mihi potui. Statueram equidem in Academicis super historia lectionibus docentem haud contentum esse debere nuda factorum expositione, sed agendum ei quoque de factorum eventuumque causis, exponendum esse populorum mores, rerum publicarum instituta et regiminis formam, describendum excellentium virorum characterismum, explorandum res historiae controversas. Sed cito animadverti, plerisque auditorum ita parum cognita esse ipsa facta, vel illustriora, veteris historiae, ut omnino mihi necesse foret exponendis iis diutius semper immorari. Desiderabatur praevia institutio, quam nunc spes est fore ut profecti e Gymnasiis discipuli pleniorem inde secum ad Academicas lectiones afferant.

Sed Gymnasiorum mentione facta non dissimulandum est super iis mihi residere scrupulos metumque, ne fortasse nova iis inducta forma, rerumque ibi addiscendarum copia, et literis, quas eximie tueor, detrimentum et discipulis, qui illic instituuntur, diligentioribus quidem, incommodi nonnihil afferat. Quarum artium doctrinarumque aliqua est inter se necessitudo, illae si eodem tempore adolescentulis per vices tradantur, nihil id sane habet, me iudice, quod vel institutioni cuiusque illorum obsit, vel discipulos nimium gravet, cum adeo coniuncta illa affinium inter se rerum traditio faciat ut una alteram illustret, iuventutique res illae sic per vices traditae aliquam etiam afferant ex varietate delectationem. Itaque nihil sane impedit quominus in Gymnasiis cum Graecarum Latinarumque literarum disciplina coniungatur ut historiae, sic etiam geographiae veteris et antiquitatum, quae dicuntur, praevia quaedam institutio. Num idem dicendum de Matheseos in Gymnasiis disciplina? Est quidem hîc duntaxat dubitationi locus. Attamen, cum ipse unus eram e quinqueviris Legis super Academica institutione conditoribus et collegarum meorum unus de male neglecto apud nostrates matheseos studio graviter nec temere conques-

tus ei malo remedium paratum censuerat, si institutionis in Gymnasiis pars fieret matheseos disciplina, equidem, qui praeclaram hanc artem ipse magni facerem, nihil id admittere gravatus sum, quamvis super eventu rei prospero addubitans, cum mihi videretur maior semper ab institutione in eam artem sperandus esse fructus, si seorsim unus, quam si, ut Gymnasiorum ratio fert, plures simul instituantur, cum sic necesse sit, ut discipulorum aliis magister progredi tardius quam ipsi velint, aliis citius quam pro captu suo videatur. An falsus fuerim opinione diiudicandum aliis relinquo. Ceterum iuventutem in Gymnasiis etiam mathematica disciplina uti neque nunc improbo, modo se institutio eius ferme intra elementa artis contineat, aut certe non multo ulterius progrediatur, cum alioqui futurum verear, ne plus ei temporis et studii impendendum sit, quam fieri possit sine detrimento illius studii, quod, si quid video, primarium esse etiam nunc in Gymnasiis nostris debet. Sed est aliud, quod multis de causis minus probandum mihi videtur: iuventuti, quo tempore per Graecas Latinasque literas erudienda est, addiscendas in Gymnasiis simul proponi recentiores linguas. Habet quaeque lingua suum ingenium, suam grammaticae, syntaxeos, stili proprietatem, ac diversitatis multum est inter veteres linguas et recentiores hasce. Qui simul his et illis operam dat, vix est ut ullius ingenium probe percipiat, ullius proprietatem bene adsequatur. Imo, confundant multa addiscentes, illa praesertim aetate, necesse est. Itaque omnino praestare duco ut illa recentiori cuidam linguae danda opera Gymnasiorum institutionem vel praecedat, vel sequatur. Qui nostratium iam in puerilibus scholis exacte vernaculi sermonis grammaticam et syntaxin atque insuper, ut honestiores plerique, Francicam linguam addidicerit, deinde autem in Gymnasiis veterum linguarum scientia probe imbutus fuerit, is postea nullo negotio familiarem sibi reddet, quam voluerit, recentiorem linguam. Scio, quae possint obiici, quidque vulgo homines sequantur. Sed equidem aureum duco illud vetus dictum, *non multa, sed multum.* Qui in meas scholas veniebant profecti e Gymnasiis discipuli, quod ibi in una re maxime se multum exercuerant, longe illi antecellebant alios, quibus in domestica institutione pravo parentum consilio studium dividendum in nimis multa fuerat. Erit nunc quoque fortasse, multi multa tenere ut dicantur; sed vix erit, ut eorum plures multa illa,

ut oportet, vix, ut firmiter pleneque teneant. Tum, si qui erunt diligentiores, discendique in tantum avidi adolescentes, ut ex tot, ad quas simul instituuntur, rebus, nullam negligendam sibi putent, in omnes pariter amplectendas indefesso studio, adhibitis cunctis tenerae adhuc mentis viribus, operam dent, metuendum sane est, ne quorundam nimia hac intentione fatigata sensim hebetetur mens, atque ipsi denique prorsus deficiant; cuius rei tristia iam exstant exempla.

Mihi quidem, AA., persuasissimum est eum, qui in Gymnasiis ac deinde Academica institutione id adsecutus fuerit, ut Auctores Veteres probe intelligens ita quoque penitus sit illorum amore imbutus, ad multa alia deinceps vitae munia obeunda paratissimum fore, quaeque ille postea vel ore vel scripto protulerit, omnia relatura esse sensum pulcri magnique per Veterum lectionem factum ipsi proprium. Sunt multa, in quibus praestant Veteribus recentiores, sed ab illis semper petenda erunt elegantiae, non calamistris aut fuco arcessitae, sed simplicis sinceraeque exempla. Per haec depulsa fuit Europae barbaries. Haec secuti maximum sibi nomen compararunt recentiorum elegantissimus quisque, poëtae, oratores, historici. Haec iam parvi facientes quidam modum ingenio suo ponere non norunt ac pravo, quae rerum humanarum natura, quae vita seculi fert, omnia, vel turpissima quaeque, scriptis suis exprimendi studio abrepti, venustiorum hominum pulcri decorique sensum offendere nihil verentur. Denique de his literis studioque in his posito valet etiam nunc, quod CICERO dixit: *Haec studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium ac solatium praebent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.* Qui me auditis, Athenaei nostri vel Seminariorum alumni, credite iuvenes mihi seni; credite homini iam pene sexaginta annos in his literis studiisque versato. Vere sic dixisse CICERONEM omni illo tempore expertus sum. Iam adolescentulo mihi studia illa in deliciis fuerunt, salutare tenerae menti pabulum praebentes. Senem me haud sane minus oblectant. Qui recentiorum pleraque non nisi obiter percurrere soleo, nec facile lectionem eorum repeto, eundem me Veterum lectionis, Graecorum quidem HOMERI, tragicorum, historicorum, oratorum, Socraticorum, Latinorum autem inprimis TERENTII, CICERONIS, LIVII seculique Augusti poëtarum ita nunquam satietas capit, ut illi de-

cies lecti postrema quoque lectione magis semper mihi placeant. Divino in me favore pleraeque res meae secundae fuerunt, iisque haud parvo ornamento literae. Sed, cum patriae casum, coactae iugum externum pati, dolebam, posteaque, cum dulcissima priori coniuge orbatus triste illud viduitatis tempus transigebam, eaedem literae mihi perfugium et solatium fuerunt, cum viduo quidem saepe illae pernoctantes. Rusticantem me secuta Hesiodi Opera ac Dies, Virgilii Georgica, saepe mihi rusticationis voluptatem auxerunt, ut item saepe hiemali tempore a me cum discipulis lecta eadem, quod amati me ruris admonerent, eo gratiora mihi fuerunt. Peregre degenti studia haec inventos forte ibi viros doctos statim mihi conciliarunt; non inventis in eorum locum mihi subintrarunt. Quae cum tanta inde bona mihi obvenerint, vos quoque, Ornatissimi Iuvenes, fieri compotes eorundem velim, vosque appetere iam nunc ea, quae vobis quoque in omnem vitam futura sunt subsidia, praesidia, ornamenta, oblectamenta, in adversis rebus, quas humana fert conditio, perfugia ac solatia. Quare id agite, in id omnes animi ingeniique vires intendite, sintque in eam rem vobis adiumento omnes, quibus iuventutis commoda sunt curae. Vos inprimis, Athenaei nostri vel Seminariorum Curatores, Viri Praestantissimi, vos, quibus commissa est Gymnasii in hac urbe cura, vel tradendi ibi literas provincia, Viri Spectatissimi, Doctissimi, vos omnes oro atque obstestor, ut eas literas, quas ego quinquaginta annos tueri conatus sum, elanguere hîc et inferiore aliquo loco esse non sinatis. Vos etiam, Viri Clarissimi, collegae mihi coniunctissimi, quamvis sua cuique sit provincia, cuius praecipua semper ei cura esse debet, mecum tamen, ut puto, in id consentientes, sensum elegantiae quam utile sit in cuiusvis artis traditione apparere, maximeque eum per laudatas a me literas acquiri, vos igitur etiam rogo, atque oro, ut vobis eas in honore esse omni modo, vestroque maxime, quantum par est, exemplo ostendere porro velitis. Denique omnes, qui auctoritate aliqua inter cives suos praediti hîc adsunt, pariter oro atque obtestor, ut earum patrocinium literarum suscipiant, vel susceptum iam porro praestent his maxime temporibus, cum iam in dies crescat numerus eorum, qui illis non iustum honorem tribuunt. Et est, ut huic confidam patrocinio. Nam certe, qui diebus hisce, qui cum maxime hodie mihi ab ornatissimis tot viris honor habitus est et habetur, is

non mihi magis, quam bonis literis habetur. Apud multos adhuc in honore esse eas literas declaravit mihi tanta eorum hodie hoc loco frequentia, quorum in eas benevolentiae firmandae augendaeque si vel minimum visus fuero mea hac oratione contulisse, erit ut de hoc maxime mihi gratuler, idque habeam quasi cumulum additum bonis, quorum partem recensui, sed quae Summus bonorum Dator quinquaginta annos minimo meo vel potius nullo merito infinita in me contulit, de quibus igitur omnibus, ut de hoc postremo, soli sit Deo gloria. Dixi.

ATHENAEUM

DAVENTRIENSE.

NOMINA PROFESSORUM ET LECTORIS

QUI

IN ILLUSTRI ATHENAEO DAVENTRIENSI

DOCENDI MUNUS OBIERUNT

A. D. 16 FEBR. 1849 A. D. 16 FEBR. 1850.

J. VERBURG, Th. D.
P. BOSSCHA, Ph. Th. M. L. H. et J. U. D.
J. DUYMAER VAN TWIST, J. U. D.
M. J. COP, M. M. Ph. N. D., h. t. Rector Magnif.
G. J. A. JONCKBLOET, Ph. Th. M. L. H. D.
V. S. M. VAN DER WILLIGEN, M. M. Ph. N. D.

S. SUSAN, Ling. hod. Lector.

ORDO LECTIONUM

HABENDARUM

IN ILLUSTRI DAVENTRIAE ATHENAEO,

A. D. XVIII M. SEPT., A. MDCCCXLIX, USQUE AD FERIAS AESTIVAS A. MDCCCL,

RECTORE MAGN. MARINO JOHANNE COP.

M. J. COP Chemiam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, horâ XI. Botanices elementa tractabit, iisdem diebus horâ XII. Artis pharmaceutices studiosis Chemiam tradet diebus Martis, Jovis et Saturni, Botaniam autem diebus Lunae et Mercurii eadem horâ IX. Chemiam theoreticam atque analyticam docere et ordines plantarum naturales exponere paratus est. Exercitiis chemicis quotidie praeërit. Favente anni tempestate, cum auditoribus excursiones botanicas instituet. *Publice* de plantarum vita disserendo agrorum culturae praecepta illustrabit.

J. VERBURG diebus horisque commodis, initia linguae Hebraeae tradet. Porro provectioribus discipulis, ad penitiorem monumentorum Hebraeorum cognitionem aditum patefaciet, illustrandis varii styli speciminibus, diebus Mercurii et Veneris, horâ X. Linguae Arabicae exercitiis occasionem dabit, diebus Martis et Jovis, eâdem horâ. De Antiquitate Hebraeâ lectiones habebit, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ XI. Christianam doctrinam Moralem si qui, hoc anno Academico, tradi sibi cupiant, et horum desiderio satisfaciet.

P. BOSSCHA Historiam vet. univ. ad ductum Compendii sui tractabit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Veneris, hora meridiana. Antiquitates Romanas explicabit, diebus Lunae, Mercurii et Jovis, horâ XI. De scriptore Graeco et Latino explicando diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ X, consilium cum auditoribus inibit.

J. Duymaer van Twist Institutiones Justinianeas explicabit, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ IX. Historiam Juris Romani tradet diebus Lunae, Martis, Jovis et Veneris, horâ XII. Pandectas docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ XI. Gaji Institutionum Commentarios exponet, diebus Lunae et Mercurii, horâ X. Iis, qui aliarum juris doctrinae partium studio operam dare velint, dux erit, tempore postea cum auditoribus constituendo.

G. J. A. Jonckbloet Historiam patriae enarrabit diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ XI. Poeseos belgicae historiam tradere perget diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ XII. Litteras mediobelgicas docebit diebus Martis et Jovis, horâ X. Elementa linguae Gothicae tractabit ad ductum compendii Cll. v. d. Gabelentz et Loebe, diebus et horis cum auditoribus constituendis. Archaeologiam belgicam explicabit diebus Mercurii et Veneris, horâ X. Eloquentiae quae dicitur exterioris exercitiis et disputationibus academicis praeërit diebus dein indicandis.

Publicas habebit *lectiones* historico-politicas die postea indicanda.

V. S. M. van der Willigen Elementa Geometriae explicabit, diebus Martis, Mercurii et Jovis, horâ matutina VIII. Arithmeticam universalem docebit, diebus, Mercurii horâ IX, Jovis horâ IX et Veneris horâ matutina VIII. Physicam theoreticam atque experimentalem, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ post meridiem I. Logicam tradet diebus, Martis et Veneris horâ IX. Mathesin sublimiorem, Physicam mathematicam et Astronomiam theoreticam atque practicam tradere paratus est, diebus et horis postea cum auditoribus constituendis.

Astronomiam quam popularem vocant *publicis* exponere perget *lectionibus*, horis dein indicandis.

Sallius Susan, *Litterarum hodiernarum Lector*, Athenaei civium, qui Litteras Germanicas, Anglicas, Italicas et Gallicas sibi tradi cupient, desiderio lubens satisfaciet. Idem cum auditoribus de tragoedia Anglica, *Shakespeare's Hamlet, Prince of Denmark* inscripta, ad ductum auctioris editionis *Collier Payne's Edition*, nuper emendatae, disseret.

ANNALES

ACADEMICI.

CIƆIƆCCCL—CIƆIƆCCCLI.

LUGDUNI-BATAVORUM,

EX TYPOGRAPHEO J. G. LA LAU. | PROSTAT APUD E. J. BRILL.

1855.

Quae hoc annalium volumine continentur, haec sunt:

ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA.

	Pag.
Nomina Professorum, caet.	3.
Oratio Rect. Magn.	5.
Acta et gesta in Senatu	29.
Inwijdingsrede van den Hoogleeraar R. P. A. Dozy	33.
Inwijdingsrede van den Hoogleeraar S. Vissering	55.
Series Lectionum	81.
Numerus Studiosorum	89.
Doctores creati	90.

ACADEMIA RHENO-TRAJECTINA.

Nomina Professorum, caet.	99.
Oratio Rect. Magn.	101.
Acta et gesta in Senatu	130.
Series Lectionum	132.
Numerus Studiosorum	140.
Doctores creati	141.

ACADEMIA GRONINGANA.

Pag.

Nomina Professorum, caet. . . . . 147.
Oratio Rect. Magn. . . . . 149.
Series Lectionum . . . . 179.
Numerus Studiosorum . . . . 185.
Doctores creati . . . . 186.

ATHENAEUM AMSTELODAMENSE.

Nomina Professorum . . . . 193.
Acta et gesta in Conventibus, caet. . . . . 194.
Series Lectionum . . . . 195.
Numerus Studiosorum . . . . 200.
Inwijdingsrede van den Hoogleeraar G. E. Voorhelm Schneevoogt . . . 201.

ATHENAEUM DAVENTRIENSE.

Nomina Professorum, caet. . . . . 237.
Ordo Lectionum . . . . 238.

ACADEMIA

LUGDUNO-BATAVA.

NOMINA PROFESSORUM ET LECTORUM,

QUI,

INDE A D. IX FEBR. MDCCCL AD VIII FEBR. MDCCCLI,

IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA

DOCENDI MUNUS OBIERUNT.

RECTOR MAGNIFICUS

JOHANNES DE WAL,

SENATUS ACADEMICI ACTUARIUS

HENRICUS COCK.

IN FACULTATE JURIDICA.

J. DE WAL.
H. G. TYDEMAN, quantum aetas et valetudo sinebant.
C. J. VAN ASSEN.
H. COCK.
S. VISSERING.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

W. A. VAN HENGEL, quantum aetas et valetudo sinebant.
N. C. KIST.
J. F. VAN OORDT, J. G. FIL.
J. H. SCHOLTEN.

IN FACULTATE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

C. G. C. REINWARDT, quantum aetas et valetudo sinebant.
J. VAN DER HOEVEN.
A. H. VAN DER BOON MESCH.
G. J. VERDAM.
F. KAISER.
G. H. DE VRIESE.
P. L. RYKE, Prof. Extraord.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

M. SIEGENBEEK, quantum aetas et valetudo sinebant.
J. BAKE.
J. M. SCHRANT.
A. RUTGERS.
T. G. J. JUYNBOLL.
J. H. STUFFKEN.
C. G. COBET.
R. P. A. DOZY, Prof. Extraord.

IN FACULTATE MEDICA.

M. J. MACQUELYN, quantum aetas et valetudo sinebant.
C. PRUYS VAN DER HOEVEN.
G. C. B. SURINGAR.
F. W. KRIEGER.
A. E. SIMON THOMAS, Prof. Extraord.
H. HALBERTSMA, JUST. FIL., Prof. Extraord.

P. O. VAN DER CHIJS, titulo Prof. Extraord.

LECTOR.

C. A. X. G. F. SICHERER, Lector German. Litt.

IOHANNIS DE WAL

ORATIO

DE

DETRIMENTO,

QUOD NEGLECTUM HISTORICUM IURIS NOSTRI STUDIUM

PATRIAE DISCIPLINAEQUE ADTULIT,

DICTA

DIE VIII M. FEBRUARII A. MDCCCLI,

QUUM MAGISTRATUM ACADEMICUM DEPONERET AUCTOR.

QUICUMQUE LITERARUM CURATIONE ILLUSTRES, DOCTRINAE LAUDE CLARI, HONORUM AC MUNERUM DIGNITATE CONSPICUI, AUT DISCIPLINARUN STUDIO ADLECTI, HOC FESTO DIE HIC ADESTIS, AUDITORES HUMANISSIMI!

Nondum dimidium praeteriit lustri, a quo die ex hoc suggestu, docendi munus auspicaturus, coram insigni auditorum frequentia verba facerem.

En iterum eundem, rectoris provinciam abdicantem, hunc in locum dicendi causa prodeuntem.

En iterum oratorem exiguae sibi in dicendo facultatis conscium graviter animo commotum, quum hanc lectissimam spectatorum virorum coronam circumspicit.

Doctoris publici officium suscepturo nulla profecto de argumento, in quo versarer, mentem subire potuit dubitatio. Est enim vetus neque improbandus oratorum Academicorum mos, qui ex cathedra solenni ritu docendi munus suscipiant, eam disciplinarum provinciam, ad quam tuendam vocati sint, ita laudibus efferre, ut splendidissimo coetui persuadeant, suam potissimum aetatem ad illud scientiae genus recte excolendum aptam esse idoneamque.

Nova quibus aucta sit ac ditata disciplina enumerare atque ostendere adminicula, singulares sui temporis opportunitates exponere, quae ipsius promoveant ac quasi provehant studium, rationem indicare unice sectandam, vim denique atque efficaciam, quam in aliis humanae scientiae partibus exerceat, abunde explicare solent.

Neque ego, AA.! hoc quod plurimi faciunt reprehendere aut vituperare ausim, quin et ipse eandem secutus sum viam, neutiquam melioribus quempiam auspiciis gravissimum docendi munus suscipere posse arbitratus, quam sententia de disciplinae amplitudine candide dicta ac copiose exposita.

Nunc vero equidem in apto satis neque ingrato disputandi argumento eligendo, diutius haesitavi. Nimirum quo copia amplior, eo difficilior optio. Multum beati mihi illi videntur, qui, ut alios ad sua studia iuvanda èxcitent, maiorum praedicent exempla illustria, sive universi populi, procerum imprimis, prudentiam in doctrinis promovendis pie recolentes, sive virorum de patria ac disciplina egregie meritorum laudes celebrantes, horum virtute atque ingenio haud indignas. Quod tamen dicendi genus me iudice difficilius est habendum, quam multis videatur, quum mentem bona quaevis ac pulcra facillime amplexam ita saepe capiat argumenti suavitas, ut admiratio subinde iudicio noceat.

Haec mecum reputanti et singularem respicienti gloriam, quam ICti Belgici suo merito assecuti sunt in illa, quam prae caeteris diligo, historica iuris indagatione ad elegantissimum Iuris Romani studium adhibita, quotidie manibus terebantur permulta ista nostratium de antiquo Iure Patrio scripta, in quibus, si pauca exceperis, historiae luminis affusi nec vola nec vestigium reperiri potest. Rem, AA.! eiusque causas antea coram vobis leviter tetigi: effectus vero indicare non sivit argumenti tunc expositi ratio. Quare non ab hodierna dicendi opportunitate alienum esse arbitror, hisce accuratius inquirendis enarrandisque hanc operam dare.

Vos igitur, rogo, benevolas mihi praebeatis mentes adtentasque aures dicenti *de detrimento quod neglectum historicum Iuris nostri studium patriae disciplinaeque adtulit.*

In quo argumento exponendo ipsam historiam ducem sequamur, et tum diversa Iuris nostri antiqui monumenta per singulas aetates perlustremus, tum rationem, qua in iis explicandis negotiisque forensibus tractandis versati sunt ICti.

Antiquissima illa non nisi obiter attingo, quae iura gentium Germanicarum popularia dicuntur, quamvis hodie certe a peritissimis vetustatis arbi-

tris haud immerito statui concedique videatur, magnam illorum partem in hisce ipsis regionibus vel scripto consignatam esse vel eximiam in vita civium regunda exercuisse auctoritatem.

Unum illud monendum esse arbitror, haec ipsa iura non modo, si inter se comparentur, insignem quandam arguere diversitatem, sive externam earum formam atque amplitudinem, sive ipsa legum praecepta spectemus, verum etiam in plurimis tam clare ac perspicue commune Gentium Germanicarum ingenium ostendere atque universalia multa iuris principia, quae cum populi indole arctissime cohaerebant, ut, comparatione recte instituta, parentum vitae socialis quasi imaginem referant, historiamque periodi remotissimae, e paucissimis duntaxat fontibus eruendam, egregie illustrent. Praeterea nos, Iurisprudentiae cultores, illud inprimis docent, qui factum sit, ut tanta deinceps in variis patriae regionibus sese exserere potuerit iuris diversitas, cuius difficultates exagitare quam origines indagare maluerunt haud pauci.

Accedebant hisce in scripturam iam redactis Capitularia Regum Francorum, quorum notitia ut ad omnes suo imperio subiectos pervenire posset, egregie prospexerunt Carolus Magnus, eiusque successor Ludovicus, per celebres illos Missos dominicos, "in legatione sua videntes, ut praecepta et immunitates ita observarentur, quemadmodum a Regibus essent constituta, et cunctas iniustas consuetudines noviter institutas auferrent." Ubique porro Comites aliique nobiles, iudicium habentes, si non iudicassent secundum Provinciarum consuetudinem, honoribus privabantur mulctaque satis gravi afficiebantur. Litigantes vero, si causam iudicatam repetere praesumsissent in mallo, ibique testibus convicti essent, aut quindecim solidos componere, aut totidem plagas accipere debebant a Scabinis, qui causam prius iudicassent. Sic imperio stabilitatem, ecclesiae salutem, iustitiae vim ac robur, populo quietem vindicare studuerunt Principes.

Mox autem ex neglecto historico iuris studio calamitatem perpessi sunt omnes, qui hisce Capitularibus obsequium praestare tenebantur. Scilicet postquam Ansegisus et Caroli et Ludovici collegisset constitutiones, iisque deinde alia decreta addidisset, medio saeculo nono alteram Capitularium collectionem conficere instituit Benedictus Levita, qui, ut clericorum potestati in re publica tuenda inserviret, mirabili sane audacia, operi intexuit Regi-

busque obtrusit quam plurima excerpta, in legum formam redacta, petita e Sacra Scriptura, Breviario Alariciano, Iuliani Novellis, Augustini, Ambrosii, et Isidori scriptis, Rufini, Cassiodori et Bedae historiarum libris, Bonifacii epistolis ac statutis, tandem Iuris Canonici fontibus, aliisque bene multis auctoribus. Videtis, AA., quanta esse debuerit illorum temporum ignorantia, quandoquidem nemo ex tot vetustatis Germanicae testibus vel odoratus sit impostoris protervitatem: imo decies repetita placuit superioribus saeculis supposititiae collectionis editio, donec paucis abhinc annis nefariam fraudem luculenter exposuerit Knustius, vir sagacissimus et historiae profanae simul atque ecclesiasticae eximie peritus. Sic, uti ad ecclesiam turbandam Pseudo-Isidoriana collectione, ita ad Iuris publici privatique normas subvertendas aequalium ignorantia turpissime abusus est astutus veterator.

Paulatim vero periit et Legum popularium et Capitularium auctoritas post divulsum ingens istud Francorum imperium et adauctam insigniter cleri potestatem. Nec tamen novum sponte se exseruit ius consuetudinarium antiquis iuris principiis ad mutatam reipublicae conditionem accommodatis, cuius tunc demum vis propria cerni potuit, quum usu forensi et iudicum auctoritate certa quaedam et stabilis in iudiciis exercendis obtinuisset forma. Accedebant quidem Imperiales ex consilio statuum Imperii divulgatae constitutiones; sed hae neque multae erant, nec plerumque ad ius civile referebantur, neque universas semper spectabant Imperio Germanico subditas regiones. Miserrima interim diu mansit iuris, privati maxime, conditio, atque adeo obliterabantur pristini mores, ut incerto prorsus pede in iustitia tuenda insisterent iudices ac scabini. Quod eo processit, ut, quemadmodum ad quaestionem facti dirimendam in causis criminalibus iudicium Dei experirentur, ita quoque in difficilioribus iuris civilis capitibus ad sortem confugerent. Sic v. g., ut unum ex Witekindo, scriptore satis bono, exemplum adferam, „quum Imperante Ottone Magno, quaestio incidisset, num nepotes ex filio praemortuo, iure repraesentationis, cum patruis ad avi successionem essent admittendi, de legum varietate facta est contentio fuereque qui dicerent, quod filii filiorum non deberent computari inter filios, hereditatemque legitime cum filiis sortiri, si forte patres eorum obiissent, avis superstitibus. Rex noluit causam arbitris iudicandam com-

mitti, sed magis rem inter gladiatores decerni iussit. Vicit pars, qui filios filiorum computabant inter filios, et firmatum est, ut aequaliter cum patruis hereditatem dividerent pacto sempiterno."

Postquam vero ille, quem modo memoravi, diem supremum obiit Princeps, concidit magis magisque Imperatoria maiestas, in diesque excrevit in singulis Regionibus Comitum potentia, qui, in nostra inprimis patria, per breve temporis spatium omnem sibi arrogarunt superioritatem, quam barbare dicunt, territorialem. Huius autem haud infima pars merito habebatur legum condendarum iurisque constituendi facultas: qua tam prudenter usi sunt Comites, ut et hoc nomine devincirent sibi subditos, praesertim eos, qui oppidorum iam opibus ac mercatura florentium et iure civitatis gaudentium moderatores erant ac cives. At vestra sane, AA.! abuterer patientia, si vel leviter adumbrare tentarem cuncta illa privilegia, a Comitibus et Dioeceseos Traiectinae Episcopis singulis regionibus, tractibus, civitatibus concessa, aut diversa describerem iura municipalia, quae oppidorum magistratus, ex auctoritate sibi speciatim tributa, ad consuetudinum vetustarum amussim colligere et scripto consignare instituerunt.

Verum enim vero, ubi in scripturam redactae erant illae variorum locorum consuetudines, ita ut de earum vi atque auctoritate in vita civili et negotiis forensibus nulla amplius existere posset dubitatio, gravissimum sponte apparuit Iureconsultorum officium easdem ad singulas, quae oriebantur, causas adplicandi.

Quod initio quidem non adeo difficile esse potuit, quandoquidem nemo iuris tunc vigentis paulo prudentior nesciret, omnes eiusmodo regionum, oppidorum tractuumve minorum consuetudines nihil aliud continere nisi *iuris* cuiusdam universae genti *communis* partem, ad proprium vero civitatis emolumentum atque utilitatem accommodati; quarum auctoritas suapte natura hac nititur conditione, ut agnoscant illud commune ius, e quo, veluti varii ex eodem fonte rivuli, originem repetierint fluxerintque. Quoties igitur aut silebat specialis loci consuetudo, aut hunc modo illumve frequentiorem casum indicabat, recurrebatur ad commune illud ius, quod a patrum inde memoria a diversis maxime diversorum locorum incolis, utpote e communi stirpe oriundis, fuit usurpatum.

Videtis; AA.! quantopere errent ii, qui, quoties de iuris remotis his

saeculis in patria nostra conditione ac statu quaestionem moveant, disquisitionis fundamentum quaerant ac certam quandam basin in brevioribus illis *statutorum localium* ac *privilegiorum* collectionibus, quarum ieiunitati in iuris nodis extricandis et vita civili regunda succurrerit *ius* quoddam *subsidiarium.* Quae perversa sane sententia non nostra demum aut superiori aetate invaluisse dicenda est, sed ipso saeculo decimo quarto et decimo quinto, ubi crassa multorum, qui se litibus dirimendis controversiisque diiudicandis immiscerent, ignorantia circa illa, quae a maioribus erant tradita ac multorum saeculorum usu propagata, quamquam nativa populi indole reluctante, ad peregrinam avide confugerit doctrinam, ita ut qui simplicissimo suo cultu uti nescirent, alienis ornamentis iisque pretiosioribus se condecorari facile paterentur.

Scilicet quicumque parvas illas iurium collectiones, quas supra memoravi, adtenta mente inspexisset, statim animadvertere debebat, haud omne ius patrium consuetudinarium vel levi penicillo iis fuisse depictum: multa esse imprimis iuris privati capita, de quibus nihil omnino iis cautum compertum fuit: plurima quoque, ubi, missis generalioribus iuris principiis, certam tantummodo loci speciem respexit legis auctor. Atque hoc profecto animadverterunt singulorum locorum incolae, quorum usui nihil magis aptum videri possit quam simplicissima eiusmodi descriptio iurium, quae idonea sane ratione significaret, quatenus eorum nativa indoles, domestici mores vitaeque adminicula per plurimorum saeculorum spatium *propria* quaedam postulaverint et propagaverint *iura*, quae magis minusve a vicinorum institutis deflecterent ac discreparent: quorumque usurpatio cum *iuris communis* usu amice conspirare videretur.

Quemadmodum autem in limine collectionum quarundam, quae recentiori aetate apud nostrates legis auctoritate munitae sunt, aperte significarunt earum latores, nihil humanae memoriae confidere oportere, ita magis etiam per ea saecula, quum nulla fere exstaret iuris nostri disciplina, in excolendis generalioribus istis Iuris Germanici principiis parum feliciter versati sunt nostrates. Cunctis vero stirpis Germanicae gentibus mali remedium adtulisse dicendi sunt scriptores duorum operum celebratissimorum, Speculi Saxonici et Iuris Caesarei, utriusque forte ex antiquiore consuetudinum vetustarum descriptione repetiti. Priori opere non illa tantum

recensentur iuris instituta, quae, uti nomen indicare videtur, Saxonibus sint propria, sed universalia iuris principia, quae in septentrionali Germaniae parte sese exseruerint a Caroli Magni inde aetate, hoc volumine saeculo decimo tertio ineunte ab Epkone Repgovio (qui eius se auctorem professus est in praefationum una rythmica) distincte fuerunt tradita atque exposita.

Incredibili sane ardore hoc opus exceperunt non Saxones tantum, sed omnes paene vicinae gentes, ad Slavorum usque confinia in Oriente, ad maris Borealis oras in Occidente; nec quis facile dicat, quanta eius fuerit auctoritas in scabinorum apud nostrates iudiciis. Originem, fata variasque recensiones operis indicare non huius diei est nec loci: adtendenda vero cum maxime videtur ratio, qua in diversis regionibus hac communis Germanici Iuris descriptione usi sint incolae, qui saepius alia addere sibi propria, alia demere instituerunt, quae a suis moribus aliena existimabant. Nulla vero libri recensio a principe eius editione magis deflectit et novis accessionibus insignis est quam illa, quae debetur anonymo Belgico ICto, quaeque ante octogesimum saeculi XV annum Goudae typis descripta est. Quae ipsa editio, paucis annis post artem typographicam inventam, istud sane evincere videtur, ea aetate nondum omnem operis auctoritatem in foris nostris intercidisse, licet recentioribus saeculis in curiosorum magis, quos bibliographiae scrutatores dicimus, voluptatem pauca eius superesse videantur exemplaria, quam in commodum atque utilitatem illorum, a quibus disciplinae progressuum investigatio merito exspectatur.

Quodsi vero post renatas literas scholasque de Iure Romano et Canonico institutas in Italia, Gallia et Belgio, quas magno numero frequentarunt nobilissimi adolescentes nostrates, Iuris prudentiae studium ita excolere perrexissent iidem, ut in explicandis antiqui Iuris communis placitis iisque ad nova tempora componendis prudenti consilio essent versati, sponte exstructum fuisset Iuris Patrii aedificium, quod, sequiore aevo licet saepius sartum et novis incrementis auctum, iisdem semper innisum fuisset fundamentis, quae nec hodie evellenda forent. At non ferebat misera saeculi conditio, ut istud satis perspicerent homines, veram libertatem se cum maxime tueri, *veteris iuris principiis* constanter servatis, necquid in singulis tractibus antiquius habebatur quam illas tueri consuetudines,

quae *praeter* generaliora ista principia non tantum a maioribus erant recepta sed et partim literis consignata. Adde, immoderatam illam libertatis cupiditatem eo traxisse hominum animos ut in iis oppidis, quae mercatura opificiisque florebant, id maximum, id praeclarissimum haberetur, ut cives sibi ipsis leges darent, quae recognoscerentur quotannis. Quam novi iuris condendi potestatem haud paucas ob causas a Comitibus facile impetrasse oppidorum magistratus, unicuique notum est.

Insignis hinc in diversarum civitatium statutis orta est varietas, nec tamen initio tanta in iis capitibus, quibus *iuris privati* descriptio continebatur, quam in aliis, quae magis civitatis administrationem, securitatem pnblicam tuendam, delicta coercenda politiamque urbanam spectabant. Quam autem iudicandi normam sequi oportebat iudices in litibus circa civium negotia privata exortis? Arbitrariamne quandam *aequitatem?* At in plurimis ac difficilioribus iuris locis certae quaedam requiruntur regulae, quae nequaquam singulorum iudicum arbitrio permitti possunt, sine summo iustitiae detrimento. Erat insuper in multis diplomatibus medii aevi ad hunc usque diem servatis eadem fere repetita clausula: „quae hic scripto non sunt consignata, diiudicantor secundum iura, sollerti iudicio." Nihil aliud haec significat, nisi ius commune, quod tacito consensu sibi observandum sumserant cives, legitima indigens interpretatione, et religiosa utentium adplicatione in vita civili. Cuius iuris communis haud spernendam partem ipse sibi perpetuo vindicavit populus simplicissimis illis et gravissimis *paroemiis*, quae principia quaedam iuris patrii generaliora commode declarabant, omniumque memoriae inhaerebant.

Ex iis vero, quae supra diximus, AA! de ingravescente indies magis iudicantium imperitia, repetenda videtur origo instituti, quo magistratus urbis ab alterius urbis scabinis, per consultationem vel per modum appellationis et iurisdictionem prorogatam, sententiam peterent de nata difficiliori iuris quaestione: quod Goudanos a Leidensibus, Amstelaedamenses ab Harlemensibus, Delfenses a Sylvaducensibus, civitates Gelricas plurimas a Zutphaniensi tribunali, fecisse constat. Scilicet communis iuris antiqui consulti magis existimabantur ii, quibus ob maiorem civium numerum aut alia quacumque de causa plurimae dirimendae erant controversiae. Quis vero credat, genuina semper iuris nostri principia hac forensi discep-

tatione ad singulas causas esse adaptata? Quis neget, in miserrimo isto iurisprudentiae statu, multarum litium decisionem necessario peti debuisse ex statutis perverse collatis, quae aliquam inter se similitudinis speciem referrent?

Maiorem vero nostro iure civili certitudinem conciliare in votis erat Carolo Quinto, quum singulas regiones deinceps in suam redigeret potestatem. Anno tricesimo primo saeculi decimi sexti edicto iussit omnes colligi tractuum oppidorumque consuetudines. Auctores edicti promulgandi fuerunt ICti, qui Regi erant a consiliis. Neque res carebat exemplo. Nimirum idem per totum, quod praecesserat saeculum, in Francia iam cogitaverant Reges, a Carolo Septimo usque ad Ludovicum Duodecimum. At longe alia erat iuris conditio in illa Galliae parte, quae a Iure Consuetudinario nomen habebat, quam in plurimis nostrae patriae regionibus. Ibi iuris communis notionem dudum cum populo communicaverant Iureconsulti, qui, de propriis locorum moribus nihil detrahentes, varium apud diversos morem ita perscrutati fuerant, ut colligendo, comparando, deducendo, universales plurimas ex iis depromerent regulas, quae semper et ubique valerent, et generalia simul elicerent principia, quae germanam Iuris Germanici indolem referrent. Probationemne requiritis? Luculentissimum inspicite Bellomanorii librum, Bellovacensium consuetudines continentem, cuius auctor non tantum ad usum ipsius tractus pristinum, ad iudicia Claromontana, ad iura regionum vicinarum provocat, sed argumentum exponit e iure universali, non Romano, verum illo, quod omnibus in iis regionibus commune esse historica disquisitione instituta probe persentisceret.

Sed in viam redeamus, AA. et primarium Caroli Quinti consilium accuratius indagemus. Quod, si quid video, non aliud fuit, quam ut provincias Belgicas, Flandriam et Artesiam arctiori perpetuoque iuris vinculo coniungeret, et eadem opera suum confirmaret imperium. Quod tamen Imperatoris propositum non ita accipiendum videtur, ut ipsum diversis singulorum locorum consuetudinibus insidiatum esse dicamus, imo contra vel maxime ut de usu revera existente et domesticis loci rationibus nitente rite constaret et sic certior stabiliretur iuris conditio. Itaque id agebat ut in posterum nulla prorsus valeret consuetudo, quae non scriptis esset man-

data ac legitime confirmata. Edicto paucae obtemperarunt regiones, oppida pauca: repetiit idem Imperator, iterumque mox Dux Albanus. Iterum frustra. Cur tandem? Formidabantne cives, ne antiquis patriis institutis privarentur novaque ipsis iura obtruderentur invitis? At ex ipso edicto nobis quidem satis apparet Principis voluntas, ut sarta tecta manerent singularum regionum instituta, dummodo de iure reapse vigente liquido constaret, et resecaretur omnis discrepantia quae utilitate destituta nullo niteretur aequitatis principio.

Quodsi rem ex vero diiudicemus, et ipsa consulamus magistratuum in diversis patriae tractibus documenta, quae huc spectare videntur, hoc certe negari nequit, quantumcumque sit tribuendum causis politicis quae negotium differendum suaserint, in haud paucis regionibus ne doctiores quidem viros, siquidem de universo iure consuetudinario colligendo ageretur, eiusmodi mandato exsequendo fuisse idoneos. Inspicite, quaeso, consuetudinum collectiones sive tunc sive postea in scripturam redactas. Exhibentne vivam quasi imaginem iuris, quo regi solebant nostrates? An confitendum potius, etiamsi Pestelio adsentimur dicenti, rem hunc solum fructum tulisse, ut quae olim diffusae essent et solis pragmaticis notae civitatum leges non scriptae, illae eo tempore collectae innotescere omnibus possent, hoc ipsum iuris rectius constituendi operae vehementer nocuisse, et pragmaticorum tumultuariam istam sapientiam sic non aequalibus tantum sed et posteris legem scripsisse?

Sed me iam sponte delatum video ad Iurisprudentiae nostrae conditionem, qualis exstitit tempore liberae Reipublicae in singulis Provinciis foedere Traiectino coniunctis. Studium in legibus emendandis et ad novas tum civitatis tum religionis rationes accommodandis collocatum nemo sane praetervidebit, qui ingentem illam respiciat Consuetudinum reformatarum, Iurium Provincialium, Statutorum praefecturarum, Privilegiorum denique urbanorum copiam; ne de innumeris paene dicam Ordinationibus singularia quaedam specialia argumenta spectantibus. At vel sic non sublatam aut diminutam sed auctam contra et latius gliscentem agnoscatis Iurisprudentiae calamitatem, quam avitorum institutorum ignorantia et neglectum historicum Iuris Civilis studium iamdiu pepererat. „Cum enim" ita subiratus aliquando Bondamus, „novissimi Reformatores, solius Iurisprudentiae Romanae prin-

cipiis imbuti, pleraque omnia ad Iuris Romani decempedam exegerint, hinc sine dubio maxima quoque ex parte originem suam traxit contrarietas illa et diversitas iurium, quae in diversis Belgii regionibus obtinere vulgo credebatur. Hinc deploranda illa in multis iuris capitibus confusio et varietas: hinc diversae illae ICtorum opiniones: hinc tandem diversitas illa sententiarum ac decisionum, quae in tribunalibus nostris nonnumquam obtinet, cum idem Iuris caput nunc hoc, nunc alio modo saepe decisum legamus, prout iudicibus vel analogia Iuris Patrii vel Romani sequenda videretur."

Nimirum si legislatorum operam attendamus, hac aetate in cuiuscumque regionis iuribus certiori quodam fundamento superstruendis impensam, non *ieiunitatem* istam quidem de quâ antea diximus, at miram animadvertimus iuris proprii cum recepto *commixtionem*, ita ut saepius haereamus dubii, utrum revera universalia iuris patrii principia describere in animo habuerint, an ea recensere iuris capita, quae a Romano Iure, utpote multis pro communi habito, magis minusve discreparent. Eosdem porro in haud paucis ad *ius commune* provocare videmus, non tantum in iis locis quae cum Romani Iuris principiis satis cohaerere existimantur, verum et in aliis, quorum argumenta a vetustis Quiritium institutis toto coelo distant.

Ubinam igitur in legis articulis sic conceptis ad varias vitae quotidianae causas adplicandis certam iudicandi normam invenisse putemus iudicem? Confugeritne ad generaliora ista iuris Germanici placita, quibuscum arctior quaedam exstare videretur necessitudo loci, ad quem provocassent litigantes? At plurimi, ne doctioribus quidem exceptis, antiquitatis patriae tantopere erant ignari, ut, si quando ipsis persuasum foret, ex hoc cognitionis fonte nodi solutionem esse petendam, incertum vagaretur iudicium de vera huiusmodi placitorum mente et iusta eorum sententia. Quam si forte perspexerit sagacior aliquis doctiorque legum interpres, scrupulum iniicere debuit dubitatio, si in illam transiret partem quo sua se eruditio et iudicium vocarent, essetne ipsius legislatoris mentem secuturus, in aliis certe plurimis avita temere deserentis castra.

En ex ipso legum condendarum negotio post multas ambages in plerisque regionibus vel regionum partibus serius ocius ad finem perducto triplex Iuri nostro illatum damnum: primum insignis iuris diversitas: alterum

3

certissima proprii iuris inopia: tertium incerta in iure explicando et ad negotia privata componendo via ICtis monstrata.

Primum insignem dixi iuris *diversitatem*. Qua non intellectum velim ingentem statutorum copiam, quamvis et haec forte haud ita difficili negotio in communem civium salutum minuenda fuisset, si minor invaluisset inter singulas locorum leges iuris discrepantia. At ipsam hanc dico discrepantiam, quae nullo pacto per omnia iuris capita ex morum et vitae rationum varietate explicari potest, verum omnis fere tribuenda est legumlatorum arbitrio, qui, prout magis minusve in Iure Patrio indagando elaborassent, vel illud elegantiori ducti Iuris Civilis Romani studio spernere didicissent, maxime vero usum forensem respicientes, diversa saepissime probarunt placita; unde mira quaedam enata est iuris confusio, quoties unius civitatis cives actu solemni rebus suis prospicere vellent, quas in variis aliarum civitatium fundis possiderent. Quin et superiori saeculo ad finem vergente summum virum Keesselium nostrum, cum Theses Iuris subtilissimas ederet, ingenue fassum vidimus, se illud statim animadvertisse, fieri non posse, ut omnia, quae in universo Belgio, olim foederato, lata essent statuta, receptaeque consuetudines, in multis iuris capitibus non modo diversae, sed plane contrariae, in iustam quandam veluti harmoniam concentumque reducerentur.

Alterum porro damnum memoravi certissimam proprii iuris *paupertatem*. Scilicet uti recte dixerunt Veteres, paupertatem esse non quae pauca possidet, sed quae multa non possidet, sic nostra veteris iuris volumina, licet nonnumquam satis prolixa quin et verbosa, in plurimis saepius et illustrioribus locis nihil definiunt et cuncta utentium relinquunt iudicio. Ad subsidiaria quidem provocabatur Iura peregrina, sed optimis quibusque, etiamsi Ordinum agnoscerent in recipiendo Iure Romano prudentiam, id tamen persuasum erat, ius civile certiore indigere ordinatione. Omnes Provincias foederatas perfecta quadam copulare iuris aequalitate, uno eodemque per universam Rempublicam promulgato Codice, vix sperari poterat illo tempore, quo Summum Imperium non penes Ordines Generales sed penes Ordines cuique regioni proprios esset. Neque etiam singulis provinciarum locis sua iura adimenda erant, sed efflagitabat patriae salus iuris communis descriptionem, quae suppleret, sive paucis sive pluribus con-

iunctim regionibus, quod propriis istis iuribus definitum non esset. Hoc vidit unus ille Hugo Grotius, quem iniquius de Romanarum legum praestantia iudicasse propterea censuerunt nonnulli, quod illustrissimus auctor, qui in ipsum Ius Iustineaneum flores sparsit, germanis iuris patrii fontibus suum vindicaverit honorem. Hoc persuasum fuit Slingelandtio, quo auctore et suasore legum ferendarum operam suscepere Hollandiae Ordines. A Supremo Concilio et Curia Hollandiae ac Zelandiae petitum, ut ipsis de capitibus, quibus medela adferenda videretur, prudenti succurrerent auxilio. Rem novistis, AA.! quippe antea vobis luculenter expositam. Incerti rationis quam in iuris communis principiis eruendis sequerentur, dissentiebant. Dissensus negotium omne distulit.

Postremo contendi *incertam viam ICtis monstratam* in iure explicando et ad privata civium negotia componendo. Scilicet hi quum tantum non omnia statuta patria in locis ipsa lege non definitis iudicem ablegare viderent ad iura *communia*, *optima*, *caesarea*, *rationem*, *aequitatem*, *consuetudinem*, *praxin*, velut septemplicis clypei domini, ubique defectum sibi animadvertere videbantur atque in Pandectarum et Codicis libros ruere solebant, ut disiecta Romanae Themidos membra ut pannum purpureum patriis adsuerent legibus. Neque eas tantum sequendas existimarunt regulas, quae, ab ipsis ICtis Romanis expositae, genuinam Iuris naturam egregie declarant, sed ad ineptas pragmaticorum decisiones ita delabebantur ut sententiae partem aliquam, quae in occurrentem fortuito casum quadrare videretur, nullo plane iudicio ex responsi reive iudicatae contextu avellerent, suique consilii rationibus turpiter apponerent.

Quam civitatis labem nonnulli probe cernentes, indignatione commoti eo progressi sunt audaciae atque iniustitiae, ut universam hanc calamitatem uni tribuerint Iuri Romano. Quasi vero egregio artis subsidio hoc in vitium verti debuerit, quod ipso uti nescirent homunciones, nec disciplinam ex ipsis fontibus neque artem ex perenni sapientiae flumine haurire docti.

Alii contra ICti, perversam hanc Iuris enucleandi exponendique rationem respicientes, cautelam adhibendam esse iudicarunt, et tunc demum ad Ius Romanum confugiendum esse arbitrabantur, si neque in iure Canonico satis esset iudicibus auxilii. Quos in multis graviores etiam nostro iuri adfricuisse errores, quis est qui non videat?

Aliorum tandem haec fuit sententia, in iis Iuris capitibus, quae nobis propria erant et nativa, e vicinorum legibus explicationem esse quaerendam, propter finitimarum consuetudinum affinitatem, eosdemque mores, quos diversi in regione eadem tractus sibi communes habere videantur. Quae quidem opinio etiamsi nonnumquam doctores ad rectam statutorum localium duxerit interpretationem, horum tamen sapientiam nequaquam demonstrat, quandoquidem non locorum situs et geographica terrarum descriptio iuris regulam constituat, verum multo magis germana legum principia ex genuinis ipsius fontibus sint eruenda. Summi hoc momenti videri possit in iis tractuum legibus explicandis, quae sincerius antiqui iuris indolem servaverint, Drenthinis, Transisalanicis, Gelricis, et accuratam historiae cognitionem in ICto, statutorum sententiam explicante, omnino disiderarint. Exemplumne requiritis? Vel unum illud proferam notissimum in Iure veteri Germanico pactum, quod ex more vetusto dicitur unio prolium. Ante saeculi decimi septimi initium nullum huius pacti in consuetudinibus nostris scripto mandatis exstat vestigium. Sed ecce, cum mores Gelricos vetustos in tetrarchia Ruremundana, decimo nono eius saeculi anno, describendas esse constituisset Summus regionis Imperans, institutum illud antiquitatis simplicissimae imaginem referens ita delineavit legislator, ut maximam eius in vita incolarum civili ordinanda efficaciam accurata perspicere nobis liceat. Et decennio vix elapso nova circa hoc placitum praecepta constituerunt Ordines Drenthini, causa diserte addita, quod cives in illo concipiendo non satis se conformare solerent ad *iuris* regulas. Quaesitum fuit, ad quodnam hic ius provocaverit legislator? Nonne miremur AA.! multorum ineptiam, qui ad eiusmodi institutum vere patrium Romanorum circa adoptiones praecepta traxerint? Nonne eorum similiter vituperemus sententiam, qui, quum in vicinarum regionum statutis nihil inveniretur, quod hunc iuris Drenthini locum illustraret, Ordines ad solam aequitatem provocasse arbitrarentur, in hoc praesertim argumento, ubi legitimae memorantur cautelae? Nonne agnoscendum est novo edicto nihil fuisse opus, dummodo historicum iuris cursum veramque instituti indolem probe adtendissent ac perspexissent ICti? Quid de ceteris pronuntiandum regionibus? Ubi de prolium unione pactum ad superioris usque saeculi finem haud incognitum fuisse, nunc sane res est in vulgus nota, post

gravissimas de ipso agitatas in Brabantia nostra lites. Quid de aliis bene multis addam Iuris Patrii capitibus, quae luculentius in foris nostris essent interpretati ICti, dummodo quodlibet ius ex suis propriis ac domesticis explicandum esse principiis probe animadvertissent? Quid de statutaria bonorum communione sive universali sive singulari, de iis imprimis bonis, quae aut in illam caderent vel ex illa eximenda forent? Quid de sponsalibus tam publicis quam privatis, de tabulis nuptialibus, de mariti iure in sustinenda uxoris persona in fori negotiis, de viduarum privilegiis, de iure tutelari, de mobilibus sequelam non habentibus, de iure praecipui, et succedendi ordine? In quibus regundis saepissime ita versati sunt legislatores, ut magis rem indicare, quam locum describere videantur: in quibus explicandis adeo in diversas partes abire solebant ICti, ut hi adscititia iura cum patriis in concordiam redigere se posse putarent, alii se nostrorum institutorum fundamenta perquisivisse crederent, Chassanaeo, Mynsingero aut Mevio teste producto. Non defuisse quidem fateor paucos erectioris ingenii viros, qui alacriori animo veteres Patriae codices eruendos sibi sumere haud dedignarentur: hos vero magis antiquitatis pernoscendae studio flagrasse quam iuris suo tempore vigentis, haud immerito statuere mihi videor.

Quotus autem quisque hoc verae iurisprudentiae principium ac fontem esse agnovit, recentiora ex antiquis illustrare: vetusti instituti causas ac rationes ex propria saeculi indole indagare: quantum etiam ab eo deinceps discessum sit, exquirere: quid in vicinis regionibus obtineat explorare: discrepantiae originem scrutari?

Quale tandem, AA. et quantum ex neglecta hac praeclara studii instituendi ratione detrimentum passa sit ipsa iuris disciplina ex iis, quae huc usque adtulimus, liquido vobis erit compertum. Quibus summa certe superioris saeculi media iam parte elapsa haec accessit calamitas, quod in Academica iuventutis institutione scholarum exarserit dissidium, neque ut sectarum studio vacarent discipuli satis caverint Antecessores. Floruit inprimis in hac ipsa illustri Musarum sede celebris Iuris Romani schola, cuius auctores et duces clarissimos, Gerardum Noodtium et Antonium Schultingium hoc inprimis nomine laudavit grata posteritas, quod iurisprudentiam docuerint „non ceu imbrem eodem impetu de coelo delapsum aut

veluti fungum e terra proxima nocte natum," sed firmissimis probaverint argumentis, „eam potiore sua parte non in ratiociniis vel de bono et aequo disquisitionibus ac meditationibus, verum in historica eorum, quae publice sancita vel etiam interpretando inducta sunt, cognitione consistere." Quorum vestigiis ita instituerunt alii bene multi ICti, quibus iuris docendi provincia mandata fuit, ut merito nostrates historicae quae dicitur ICtorum apud Germanos scholae viam munivisse dicendi sint!

Utinam eandem regiam viam ingressi essent illi, qui Iura nobis propria explanare tentarunt! Quod in Iure Publico indagando ita instituerunt Kluitius ac Pestelius (cara nobis nomina!) ut cum illorum doctrinae fructibus si maturitatem ac suavitatem spectes nihil omnino comparari possit. At in Privato Iure illustrando a praeclarissimis hisce exemplis toto coelo aberrarunt non pauci, qui domestica prae peregrinis investiganda putantes, dum legum ac consuetudinum in patria vigentium genuinam mentem sedulo perquirerent, discipulorum simul animis id imprimis inculcandum existimarunt, ne in interpretandis Iuris subsidiis ullum quaererent Romanae sapientiae auxilium: palam declarantes, deficientibus nostrae civitatis legibus, minime confugiendum esse ad peregrinas leges alienae civitati proprias sed ad Ius Naturale externum, sive, quod idem dixerunt, ad ius omnibus civitatibus commune. Neque est ut vobis AA.! in memoriam revocem sagacissimum caeteroquin nostrae artis doctorem, quem, nimio forte mentis ardore se abripi passum, inverecundam dixisse novimus orationem eorum, „qui Iuris cultoribus animis insinuare satagunt, leges reipublicae nostrae proprias, concinna brevitate, sed tamen argumenti ubertate conspicuas, nulla interpretatione indigere, sed usu et tempore facile addisci, dummodo peregrina ista iura Romana multo labore exhauserimus, quasi ius patrium nostrum antiquum, quod dudum obtinuit antequam vel fama Iuris Romani ad nos pervenerit, ex hoc iure peregrino postea demum infelici rerum vicissitudine in foris nostris usitato rite explicari queat:" qui, nullum agnoscens Iuris explicandi et amplificandi auxilium praeter unum Ius Naturale, Augeae quasi stabulum, tot litium sordibus refertum, sibi repurgandum sumsit, Hydram Eristicam debellaturus. En bellum indictum, litesque literariae sine iudice frequentes, non palmariis tantum doctorum scriptis, verum et tironum dissertationibus agitatae. Hi Romani

Iuris auctoritatem tueri, praestantiam veris magis quam novis argumentis defendere, nostrorum statutorum inopiam contemnere, eorum interpretationem restringere ac limitare docuerunt: illi Corporis Iuris divitias spernere, et Iuris quoddam patrii communis aedificium condere, non tamen suis propriis superstructum fundamentis, verum Iuris Naturae aedibus ita connexum, ut templum spectans tugurium facile praetervideres. Dissidiorum historiam non persequar latius: hunc tamen ex iis percepimus fructum, praestantissimos paucos ICtos et duplicem cognovisse scopulum, et subinde viam indicasse, ne iis impingant futuri Iuris cultores prudentiaeque civilis custodes.

At multorum saeculorum errores profligare res fuit multis ardua, negligentiae damna suâ reparare fortitudine nemini contigit neque in posterum continget unquam. Periit foedus Provinciarum antiquum; surrexit Respublica Batava: diversisque statutorum voluminibus unus substituendus videbatur Iuris Patrii Codex. Adsunt in praeclarissima hac concione, qui audivere canere classicum et animos videre ardentes: tollenda omnis legum varietas, unumque omnes libertatis socios iungat ius perpetuum, iis inhaerens principiis, quae vere Belgica sunt dicenda. Re ad finem nondum perducta, civitatis iterum mutatur conditio: Regia Ludovico traditur corona. Codex Napoleonticus ad nostros usus conformatur. Operis utilitatem pariter atque opportunitatem celebrarunt aequales, eiusque laudibus nil detraho: hoc unum rogo, utrum incerta pristini iuris nostri conditio, an novi praestantia laudatores excitasse dicenda sit?

Propriis hodie utimur Codicibus, quibus multa, quae patrum auctoritate ac more maiorum erant probata, iterum apud nostrates recepta sunt eorumque auctoritas recte restituta. Nec tamen defuere, qui genuinam magis ac sinceram desiderarent in Patria lege domesticorum institutorum imaginem vimque nativam. Caveamus vero ne illi praestantissimi viri, quibus difficillimum perficiendum fuit negotium, neglecti diu historici Iuris patrii studii culpam immerito sustineant. Discamus iustitiam moniti, auresque crebro personet vox summi viri, qui laboris Codicum condendorum pars magna fuit, dicentis, in emendandae Academicae institutionis opera, hoc urgendum, hoc providendum esse, ut futuris nostris ICtis Antiquum Ius Patrium penitus innotescat!

Ad alteram transeo officii partem, ex legis Academici praescripto, ad brevem enarrationem eorum, quae Universitati et laeta et tristia acciderunt.

Incipiendum, eheu, a communi patriae calamitate. Omnes adhuc moesti meminimus, quum mense Iunio tristissimus nuntius afferretur Regis filium natu minorem, Mauritium Principem, dira morte tenera aetate Parentibus ereptum. Nemo profecto in universo Neerlandiae regno bonus exstitit civis, quin gravissimam luxerit cladem Regiae domui inflictam. Vos vero, Viri Clarissimi, qui ante hos duodecim annos hoc ipso in loco oratorem audivistis eleganter dicentem de honorifica ac pia necessitudine, quae semper Academiae nostrae cum gente Arausiaca intercessit, vos sane penitus sensistis, quanta nobis esset causa moeroris. Triumviros ad Regem misit Senatus, qui ipsi communem omnium significarent luctum. Quos comiter excepit Rex, honorificis simul verbis professus quanta saepe animi voluptate illud recolat tempus, quo huius Academiae civis doctrinarum studio incumberet, atque hoc se sperare, fore ut Summo annuente Numine filio iam unico eadem haec aliquando apud nos contingat institutio.

Ex amplissimo Curatorum collegio neminem morte amisimus. Quod impense laetamur, quandoquidem nobis persuasum sit, gravissimos Proceres rei Academicae eâ consulere prudentia eoque studio, ut nihil prorsus sit, quod desiderari queat. Faxit D. O. M., ut et in posterum cuncta vobis, Viri Perillustres, prospera eveniant, neque unquam haec nostra Academia Curatoribus careat, qui vestram in disciplinis egregie tuendis constantiam imitentur.

Neque quisquam deest e Professorum ordine. Quam ego felicitatem eo magis praedicandam esse arbitror, cum nulla iam sit facultas, quae non seniorem salutet, provectae aetatis causa rude donatum. Tydemannum, Hengelium, Reinwardtium, Siegenbeekium, Mahnium, Macquelynium, et in vivis esse et quae sunt bona senectutis, iis perfrui gaudemus. Vobis, Viri Clarissimi, hunc vestrum gratulor corporis vigorem, atque id inprimis optamus, ut saepius hoc solemni die recurrente nova sit gratulandi occasio.

Non tamen desunt e nostro numero, quibus gravissimus hoc anno exstitit moeror: alius uxorem optimam, alius filiam carissimam, socerum alius praeclarum, alius sororem dilectissimam, est qui neptem luget dulcissimam, felici vix matrimonio collegae iuveni iunctam. Cara vobiscum lugemus capita, nec solatium afferre possumus homines, qui hodie sumus,

crastino forte die abimus, quibusque in negotiosa hac vitae palaestra illud unice sequendum est, ne, ubi discesserimus, frustra vixisse dicamur.

Sed privata mitto: ad publica redeo. Nemo prior menti obversari potest quam tu, Hengeli, venerande senex, patris quondam mei familiaris, Universitatis nostrae decus, Ecclesiae Christianae Antistes celeberrime! Quid tibi debeant multi, a te non solum doctrina imbuti sed ad veram Christi cognitionem atque amorem ducti, equidem eloqui non possum, etiamsi coram praesentem laudare non vererer. At professi sunt palam tui discipuli, per varias patriae regiones dispersi, qui a te discere nunquam desinunt, sive disciplinam recolant Academicam ac domesticam institutionem, sive libros tuos legant recondita sapientia refertos. Professi sunt palam, et festi diei memoriam perpetuo servabit argento perfectum atque asperum signis poculum!

Eidem aliisque plurimis collegis lubens gratularer de scriptis bene multis hoc anno editis atque orbi erudito acceptis, nisi vetaret mea in exponendis huius generis meritis imperitia. Nihil ergo de Diogene Cobetiano: nihil de Scholtenii opere Ecclesiae Reformatae principia illustrante, cuius binas eodem anno editiones elicuit legentium ardor: nihil de Hoeveni et Kaiseri scriptis omnibus notis: nihil de praeclaris lucubrationum fructibus a Verdamo aliisque publici iuris factis. Silentio tamen praeterire nefas Kistii Symbolas de nostrae Academiae primitiis et futuro vigore, quas nobis obtulit vir clarissimus, quum mense Iunio quinquagesimum quintum ab Academia condita lustrum nobiscum celebrarent et veterani et tirones, et milleni alii cuiuscumque aetatis, sexus, ordinis, undique advecti et a civibus laete excepti. Nulla unquam dies festorum illorum delebit memoriam, quae quantopere ornaverint commilitones nostri, mox breviter indicabo: tibi vero, Vir optime, sinceras agimus gratias pro elegantissimo munere, omnibus Universitatis nostrae gloriae bene cupientibus perquam probato.

Neque illud reticere sinit huius diei opportunitas; quadrantem illo saeculi claudi, a quo Tu, clarissime Cock, Antecessoris provinciam regundam suscipiebas, Iuris Publici Universalis studium erudite et eloquenter commendans. Macte, collega honoratissime, prospera hac tua fortuna! faxit Deus Omnipotens, ut per multos annos Academiam ornare pergas iuventutisque commodis prospicere diu tibi contingat!

Duo novi salutandi sunt Professores, in nostrum ordinem hoc anno recepti. Thorbeckii sedem vacuam te occupasse, amicissime Vissering, admodum gaudeo. Diu enim ante honorificum munus tibi oblatum totus eras in illo studiorum genere, cui excolendo nunc summa cum animi voluptate vitam impendis viresque dicas. Collegis pariter ac discipulis te humanitate et benevolentia devinxisti, illi te amant, hi te suspiciunt. Felix tibi sit arduum iter: nos vero perpetuum iunget amicitiae vinculum.

Nec minori applausu ab omnibus, quibus disciplinae curae cordique sunt, exceptum fuit Regis Augustissimi decretum, qua tibi, clarissime Dozy, historiae tradendae provincia fuit mandata. Tu praeclaris tuis scriptis Orientalium et litteras et mores et historiam ita nova illustrasti luce, ut iam tuae doctrinae fama neutiquam angustis patriae finibus contineatur, sed a te nihil exspectet orbis eruditus, nisi consummatum quid ac perpolitum. Qua vero ratione hanc doctrinae laudem in universo historiae campo late patente optime tueri queas, te non latet, accuratissimum et ingeniosum humanitatis sensim provectae indagatorem.

De Academiae instrumento non est, quod multa dicam. Pleraque eius subsidia ita sunt comparata ut usui, cui destinata sunt, satis commode inservire videantur. Inter quae sane principem locum obtinet locupletissima Bibliotheca, quae voluminum copia, tum donatorum, tum coemtorum quotidie crescit: nec minus crescere audimus eorum numerum, qui eam sedulo frequentent. Desideratur adhuc Index MSS., quae post catalogi supplementum superiori saeculo editum accesserunt: cui defectui ut brevi suppleatur summo iam studio operam impendunt clarissimi viri Geelius ac Dozy: quorum ille Codicum Graecorum ac Latinorum, hic MSS. Orientalium descriptionem mox est editurus.

Nummophylacium quoque mirifice ditatum esse et pretiosis et rarissimis incrementis, mecum communicavit praefectus, qui pro sua diligentia haec latius de more describet et in publicam convertet utilitatem.

Quid de aliis referam, quae ad Anatomen, Physicam, Chemiam, Botanicen, Agriculturam, Astronomiam pertinent? Pulcra haec omnia, non tantum ex maiorum liberalitate, sed et eorum ope atque assidua industria, qui iis sic utuntur ut alios uti doceant. Nihilne ergo expetendum superest? Hoc si quis affirmaverit, causam defenderit nemini probandam: licet non

pauci nos, qui illo fruimur instrumento, in subsidiis petendis paullo acriores existiment neque hac in re prorsus dissimiles Romanis istis Senecae aequalibus, apud quos nemo agebat de tribunatu gratias, sed querebatur continuo, quod non erat usque ad praeturam perductus. At hi sibi, nos patriae vindicamus dignitatem!

Nec satis fuit nobis, feliciter nostris uti doctrinae praesidiis; aliis quoque de rebus suis luculenter amplificatis gratulati sumus sincere. Scilicet Academiae Groninganae aedificia dudum ita erant comparata, ut Philipsius, vir clarissimus, meusque praeceptor nunquam non colendus, ante hos quatuordecim annos Rectoris munus deponens, de illorum conditione graviter conquestus sit, votaque iure merito fecerit, ut Musis ibi de integro conderetur sacrarium, si non columnarum substructionumve magnificentia, decoro saltem habitu se commendans. Ecce, ipso hoc viro summo iterum Rectore, novum consecratur Minervae templum, idque non humile aut ignobile, sed revera columnis subnixum atque ita instructum, ut civitatis liberalitas in opere perficiendo splendeat! En festa parata, coetus convocati, concilia sodalium congregata, hospites invitati. Ex senatus decreto solennibus hisce interfuerunt viri clarissimi Ianus van der Hoeven et Krieger, quibus tunc quoque arctissimum apparuit vinculum, quod omnes Patriae Academias jungit copulatque. Equidem vero et hac opportunitate illustri Universitati, cui duplici adstrictus sum nomine, publice bona ac fausta quaeque voveo, apprecor!

Iam de vobis et ad vos dicendum, iuvenes lectissimi, commilitones carissimi! Unus vestrum hoc anno in vivis esse desiit, ornatissimus Peskens, Medicinae candidatus; tabe confectus penultimo mensis Februarii die occidit, parentibus, praeceptoribus, amicis triste sui desiderium relinquens. Multi alii Universitati valedixerunt, doctorali lauro cincti studiisve Academicis ad finem perductis. Inter quos haud paucos esse scitis, qui tantam consecuti sunt doctrinae laudem, ut summis viris eorum placuerit in conscribendis dissertationibus industria. Tantus vero accessit civium numerus, ut hoc quoque nomine haec bonarum artium sedes pristinam vigoris gloriam egregie tueri dicenda sit. Sed numerum non miror et utinam rivi claudantur! Studiorum alacritatem, vitae modestiam, morum probitatem atque elegantiam specto. Quid hac ex parte valeatis, ingens vidit civium

hospitumque copia, cum ducentesimum septuagesimum quintum ab Academia condita annum solennibus celebrare festis institueretis. Multa lubens adderem de pompa splendide, opipare, eleganter ornata ac ducta, de caetero apparatu magnifice instructo, de more et habitu saeculi mira diligentia in lucem prolato, nisi probe cognovissem, ampla vobis sordere laudis praeconia, publico contentis edicto, quod non praemii nomine vobis tradi curavimus, sed probati consilii factique documentum. Festorum dierum clamorem excepit feriarum dulcissima quies: quietem instaurata vestra diligentia, praeceptoribus perquam grata. Pergite, precor, pergite, studiis ita incumbere, ut in amore nobis, qui ad vestra commoda vivimus, respondere censeamini: vestram cuncti mirentur perseverantiam in vero, bono ac pulcro persequendo: nos cuncti beatos praedicent, quos talis circumdat discipulorum corona. Praemia quidem hodie victoribus in certamine literario tradi nequeunt: at nova vobis erit et amplior certandi occasio, cum Regi placuerit Academiis rem restituere probatissimam nummosque aureos suis impensis cudi iusserit, quae palma sint vobis proponenda in honestissimo stadio. Agite, Iuvenes, vos ad palaestram ipse vocat Augustissimus Princeps! Ad victoriam contendite, quotquot patriam, Regem, disciplinas diligitis! Ita ob vestram virtutem iam exsultent parentum animi, et mox universa superbiat patria!

Hoc unum superest, ut Academiae fasces tibi tradam, clarissime Kist! Et lubenter tibi trado, quamquam gratus fateor, hoc magistratus officium mihi neutiquam fuisse molestum. Nec tamen minus difficillimum munus esse arbitror, intelligere se gerere personam civitatis, debereque eius dignitatem et decus sustinere, leges servare, iura describere, ea fidei suae commissa meminisse. Tibi vero haec omnia faciliora erunt, qui iam antea munus idem feliciter gesseris. Salve, Rector, iterumque salve, iterum Rector Magnifice! Cuncta tibi bona, fausta, laeta apprecor: te duce floreat, crescat, patriam illustret carissima nobis Academia Lugduno-Batava!

ACTA ET GESTA IN SENATU

ACADEMIAE LUGDUNO-BATAVAE.

A. 1850.

Die 9 Martii. Vir doct. R. P. A. Dozy munus auspicatus est, habita oratione: *over den gunstigen invloed dien de omwentelingen in Frankrijk sedert* 1789 *hebben uitgeoefend op de studie der middeleeuwsche geschiedenis.*

Die 23 Martii. Recitatur Regis Augustissimi decretum diei 2 m. Martii quo viro Clarissimo R. P. A. Dozy et munus et salarium Adjutoris Interpretis legati Warneriani usque ad finem hujus anni cum professione extraordinario hujusque stipendio cumulare indulgetur, facta ei venia decreti Regii diei 15 m. Febr. a. 1815 N. 16.

Vir Doct. S. Vissering munus auspicatus est, habita oratione: *over vrijheid, het beginsel der Staatshuishoudkunde.*

Die 10 Junii. Recitantur Literae a Viro Amplissimo qui Administro rerum internarum ab actis est ad Senatum datae de obitu principis Mauritii, Regis filii natu minoris.

Consolationis Caussa legationem ad Regem mittere Senatus decrevit, legationis officium Rectori et senioribus mandat.

Die 14 Augusti. Rector ad senatum refert legationem consolatoriam comiter et honorifice acceptam esse a Rege.

Die 17 Octobris. Plurimum venerando ANTONIO NIERMEIJER, verbi divini Magistro in pago 's Heer Arendskerke, Senatus honoris caussa summos decernit in Theologia honores.

A. 1851.

Die 9 Januarii. Recitatur decretum Regium diei 19 m. Novembris anni superioris quo, Viro Clarissimo R. P. A. DOZY, Professori Extraordinario, cum in Senatu, tum in Facultate philosophiae theoreticae et literarum humaniorum locus ita datur, ut professoris ordinarii officiis fungatur et juribus utatur.

Candidati quatuor apud Regem edendi e quibus Rector Magnificus in proximum annum Regis decreto constituatur, designantur Viri Clarissimi:

N. C. KIST.
G. J. VERDAM.
T. G. J. JUYNBOLL.
F. G. KRIEGER.

Senatus Actuarium creari jussit ex quatuor his Viris Clarissimis:

F. G. KRIEGER.
N. C. KIST.
G. J. VERDAM.
T. G. J. JUYNBOLL.

Die 8 Februarii. Lectae sunt literae Curatorum Senatui nunciantium, Viro Clarissimo DOZY tempus, quo simul fungi possit professione extraordinaria et munere Adjutoris interpretis legati WARNERIANI prorogatam esse ad diem 30 m. Junii hujus anni.

Recitantur Literae Curatorum diei 1 hujus mensis ad senatum datae quae adjunctum habent Decretum Regium diei 24 m. Januarii hujus anni quo Rector Magnificus in sequentem annum creatur Vir Clar. NICOLAUS CHRISTIANUS KIST.

Rectori futuro decernuntur a Senatu Assessores Viri Clarissimi:

G. J. VERDAM.
C. G. COBET.
A. E. SIMON THOMAS.
S. VISSERING.

Rector ad Senatum retulit in conventu Curatorum cum Rectore et Assessoribus e Candidatis designatis creatum esse Actuarium in proximum annum Virum Clarissimum F. G. KRIEGER.

Rector Magnificus cum Senatu reliquisque Professoribus in Auditorium majus descendit. Actuarius pro concione Regis decretum de Rectore in annum sequentem creato recitat, Adsessores novo Rectori additos et Actuarium commemorat.

Rector, adscensa Cathedra, dixit orationem: *de detrimento quod neglectum historicum juris nostri studium patriae disciplinaeque adtulit.* Mox solemnibus verbis deposito Magistratu e Cathedra descendit et in subsellia redit.

Novum Rectorem Magnificum Professores deduxerunt et officiosisime salutarunt.

OVER DEN GUNSTIGEN INVLOED,

DIEN DE OMWENTELINGEN IN FRANKRIJK, SEDERT 1789, HEBBEN UITGEOEFEND

OP DE

STUDIE DER MIDDELEEUWSCHE GESCHIEDENIS.

REDEVOERING

TER AANVAARDING VAN HET HOOGLEERAARSAMBT
AAN DE HOOGESCHOOL TE LEYDEN,

DEN 9den MAART 1850,

UITGESPROKEN

DOOR

Dr. R. P. A. DOZY.

EDELGROOTACHTBARE HEEREN, CURATOREN DEZER HOOGESCHOOL!

WEL-EDEL GESTRENGE HEER, SECRETARIS VAN HET COLLEGIE DER CURATOREN!

HOOGGELEERDE HEEREN, ZEER GEACHTE AMBTGENOOTEN!

DIE MET HET BESTUUR DEZER STAD OF MET DE HANDHAVING DES REGTS ZIJT BELAST, MANNEN REEDS DOOR STAND EN WERKKRING EERWAARDIG!

WEL-EERWAARDE HEEREN, LEERAREN DER GODSDIENST!

WEL-EDELE ZEER GELEERDE HEEREN, DOCTOREN DER VERSCHILLENDE FACULTEITEN!

WEL-EDELE HEEREN, STUDENTEN AAN DEZE HOOGESCHOOL!

EN VOORTS GIJ ALLEN, DIE ONS MET UWE TEGENWOORDIGHEID VEREERT, ZEER GEWENSCHTE TOEHOORDERS!

„Wat spreekt gij toch van vooruitgang? Wij gaan integendeel achteruit. Zie, mijne lievelingsstudie wordt niet meer grondig en ijverig beoefend zoo als vroeger; het getal van hen, die er zich uitsluitend aan wijden, neemt van jaar tot jaar af." — „Maar weet gij dan niet," zoo luidt het antwoord op die klagten, „weet gij dan niet dat iedere eeuw hare eigenaardige behoeften heeft? en uw studievak voldoet niet meer aan de behoeften onzer eeuw; het heeft zijn tijd gehad, het is verouderd." — En nu moge de ander zooveel bewijzen voor het tegendeel aanvoeren als hij kan, het zal hem niet veel baten; want ieder studievak is in meerdere of mindere mate afhankelijk van den geest der eeuw; het wordt gekoesterd als het aan bestaande behoeften voldoet; het wordt met onverschilligheid, met minachting beschouwd, als het, te regt of te onregt, voor niets anders dan eene curiositeit gehouden wordt.

Maar wie ook moge klagen, bij onze naburen zal de geschiedonderzoeker voorwaar niet treuren over verwaarloozing der historie. Integendeel:

nooit was bij hen de belangstelling in deze studie zoo groot als in de negentiende eeuw; de geschiedkundige werken volgen elkander niet, bij tusschenpoozen, op; het eene verdringt het andere. Zelfs dichters en romanschrijvers verlaten het rijk der phantasie om charters en dépêches te bestuderen, en een talentvol schrijver — niet van Nederland, maar van het overige beschaafde Europa sprekende — heeft gezegd: „de geschiedenis, zoo wel de algemeene als de bijzondere, is de meest gevierde, de meest beoefende wetenschap onzer dagen.”

Welk een onderscheid met vroeger! Ik wil niet eens van den tijd spreken, toen, in Duitschland en elders, de nieuwe geschiedenis eene soort van toegift was op de Romeinsche en Byzantijnsche; maar herinnert u hoe in de vorige eeuw de Mildeleeuwsche historie aan weinigen werd overgelaten. Het publiek bleef koel voor hetgeen in die stikduistere dagen der barbaarschheid, zoo als het heette, was voorgevallen. Algemeen werd dat groote tijdvak voor eene dorre en ondankbare stof gehouden, waaraan een schrijver van talent bijna nooit zijne krachten verspilde. Nu beschouwt en beoordeelt men dat tijdvak anders; schrijvers van den eersten rang hebben zich bij voorkeur aan de Middeleeuwsche geschiedenis gewijd; hunne werken worden door een talrijk publiek met levendige belangstelling gelezen.

Ik geef het toe: op het eerste gezigt schijnt het alsof de schrijvers die geschiedenis veranderd hebben. Vergelijkt men een werk, dat in de vorige eeuw geschreven is, met een boek dat in deze eeuw verscheen, dan twijfelt men bijna of men wel de geschiedenis van hetzelfde tijdperk leest. Namen en jaartallen komen, wel is waar, grootendeels overeen; maar hoe geheel anders worden thans de feiten opgevat en voorgesteld! Wat in het oudere boek een dertigtal bladzijden besloeg, is in het nieuwere tot eene enkele geslonken; wat in het oudere ter loops werd aangestipt, is in het nieuwere uitvoerig behandeld; vroeger onbekende feiten vervangen de wijsgeerige bespiegelingen, de zedekundige opmerkingen, waarin de lezers der vorige eeuw zoo veel behagen schepten; nieuwe vragen worden opgeworpen en beantwoord; over andere glijdt men heen, schuift ze als onbelangrijk ter zijde. Van waar komt dit alles?

Er wordt hier of daar nog wel iemand gevonden, die niet geleerd

heeft met zijn tijd mede te gaan, en die er zich op beroemt dat hij het nooit leeren zal; die voor al het nieuwe, dat hij tot zijne smart of verontwaardiging ziet gebeuren, altijd ééne en dezelfde reden opgeeft. Als men hem opmerkzaam maakte op de hervorming der historische studiën, en hem vroeg waarom de geschiedenis, maar vooral de Middeleeuwsche, thans algemeener beoefend wordt dan vroeger, dan zou hij waarschijnlijk zijne gewone spreuk tot antwoord geven: „dat komt van al die rampzalige revolutiën in Frankrijk!"

„Maar," merkt de vrager op, „die reden is toch wat al te vreemd. Denk eens aan Condorcet! Op den 19den Junij 1792 sprak hij immers aldus in de Assemblée nationale: „Op dezen dag verbrandt de Rede, aan den voet van het standbeeld van Lodewijk XIV, die onmetelijke boekdeelen, die getuigden voor de onverbeterlijke ijdelheid der adelijke kaste. Nog zijn daarvan andere sporen over in de openbare boekerijen, in de rekenkamers. Die bewaarplaatsen moeten allen vernield worden. Ik stel dus voor, al de departementen te magtigen, de charters te verbranden, die zich daar bevinden." — Met algemeene stemmen werd het voorstel aangenomen. — Op den 22sten Februarij 1793 werd er bevolen, op de Place des Piques te verbranden 347 deelen en 39 doozen, meestal Handschriften uit de Middeleeuwen. Eene afgelegene provincie, Roussillon, bezat eene menigte documenten, die voor de geschiedenis van Majorca, Aragon en Frankrijk van het hoogste belang waren, en waarvan Marca, Vaissette en anderen eenige weinige hadden gebruikt of uitgegeven. In zijne Histoire de Roussillon, verhaalt ons de geleerde bibliothecaris van Perpignan, dat die documenten op karren zijn gepakt en naar Toulon gezonden, „pour le service de l'artillerie de la marine." En zoo kan men duizende voorbeelden optellen van het vandalisme der Fransche revolutionnairen. Hoe is het nu mogelijk, dat de Fransche omwentelingen een nieuw leven zouden hebben geschonken aan eene wetenschap, die de revolutionnairen verfoeiden?"

En toch, Mijne Heeren, hoe zelden het mij ook gebeure, in *dit* geval ben ik het met den man, aan wien de vraag werd gerigt, eens. Mag ik daarom uwe toegevende aandacht verzoeken, als ik spreek: *Over den gunstigen invloed, dien de omwentelingen in Frankrijk, sedert* 1789, *hebben*

uitgeoefend op de studie der Middeleeuwsche Geschiedenis. Natuurlijk bedoel ik niet alleen die omwentelingen zelve, maar ook de gevolgen die zij hadden.

Wie een tijdvak alleen uit de historische documenten kent, kent het maar half. Begrijpt men de groote beweging der achttiende eeuw, als men de werken van Voltaire, Rousseau en de Encyclopedisten niet gelezen heeft? Zeker niet. Maar met nog meer regt mag men van den schrijver, die de Middeleeuwen behandelt, kennis der Middeleeuwsche literatuur eischen. Immers, de kronieken werden meestal door geestelijken geschreven, en onder deze waren er maar enkelen, zoo als Matthew Paris, die de Pausen vrij durfden beoordeelen; de overigen zijn met diepen eerbied voor Paus en geestelijkheid vervuld; men vergist zich, als men meent, dat men uit *hunne* werken de denkwijs der ridders of stedelingen over de geestelijkheid zal leeren kennen. Evenmin geven zij zelfs een onvolkomen denkbeeld van den toestand der maatschappij. Kan men b. v. den tijd van Philippe-Auguste en Richard Leeuwenhart beoordeelen naar de kronieken? Neen; men moet de Provençaalsche sirventes van Bertrand de Born kennen; *deze* teekenen met levendige kleuren den toestand der maatschappij, de denk- en handelwijs van den lageren adel vooral; dat doen de kronieken niet. Wilt gij weten hoe men in Frankrijk of in Spanje over de geestelijkheid dacht, leest dan Pierre Cardinal, de Fabliaux en den Aartspriester van Hita; want de kronieken zullen het u niet zeggen. Later schreven de ridders de geschiedenis; maar hoe is de man, die de kunst van verhalen verstond zoo als weinigen die hebben verstaan, hoe is Froissard ingenomen tegen de méchante gent des communes. Omdat hij ze diep veracht, verhaalt hij *hunne* geschiedenis allerslordigst; overal waar hij van *hen* spreekt, heeft zijn geleerde uitgever Dacier hem te regt moeten wijzen. Volgens Froissard, hebben de stedelingen en de boeren altijd ongelijk; de Koningen en de Edelen behandelen hen met vaderlijke zachtheid, maar de ondankbaren beloonen die liefde telkens met opstand. Leest de liederen, waarin het volk zijne rampen opsomt, de Complainte bij Monstrelet, de Coplas de Mingo Revulgo, en gij zult zien dat de ridderlijke Mémoires-schrijvers

den toestand der stedelingen en boeren niet naar waarheid hebben geschilderd.

Welnu, kende men in de vorige eeuw de Middeleeuwsche literatuur? — Velen schijnen toen niet eens te hebben vermoed, dat zij bestond. Een beroemd geschiedschrijver, een Robertson, wijdde eene paragraaf aan de literatuur; en waarin bestond die volgens hem? — In scholastieke theologie! — En zijne tijdgenooten schijnen zich aan dien onzin volstrekt niet te hebben geërgerd. Soms doorbladerde deze of gene geleerde een gedicht, en teekende er eenige bijzonderheden uit op, omtrent het huiselijk leven in den riddertijd; maar daarbij bleef het. Hoe weinig men prijs stelde op het eerste vereischte, taalkennis, blijkt b. v. uit Millot's boek, dat in zijn tijd grooten opgang maakte. Millot schreef drie deelen over Provençaalsche dichters, en toch, de goede man verstond geen woord Provençaalsch.

Eerst in onze eeuw zijn de wetten der oude Germaansche, Keltische en Romaansche talen nagespoord en vastgesteld, haar woordenschat opgeteekend en toegelicht. De zangen van Merdhin, Aneurin en Taliessin, de groote riddergedichten, de liederen der Troubadours en Minnesinger, zijn met voorbeeldeloozen ijver uitgegeven en verklaard; in de geschiedenis der kunst is hun de plaats aangewezen, waarop zij regt hadden. Ieder land heeft men om zijne volkszangen gevraagd; zelfs op de eenzame Färö-Eilanden heeft men, uit den mond des volks, de liederen over Sigurd Fofnersbane opgeteekend, die daar vollediger waren bewaard gebleven dan in de oudere Edda.

Maar waaraan hebben wij die herleving der Middeleeuwsche literatuur te danken?

Napoleon stelde de wet aan Duitschland, maar in stilte arbeidde men er aan zijn val. Hoe kon men dit doel het best bereiken? Door de liefde tot het vaderland op te wekken, door het nationale eergevoel te verlevendigen. „Daarom," zoo sprak men, „daarom roepe men de dagen van Duitschlands grootheid, de dagen der Hohenstaufen, in het leven terug! Weg met vreemde modellen! De kunstwerken van *onzen* heldentijd moeten onze voorbeelden zijn! De Nibelungen moeten op de scholen worden verklaard, niet Homerus! Het Heldenboek en Wolfram von Eschenbach moeten de beschaafden lezen, niet Racine of Molière! Als wij

doordrongen zijn van onze nationaliteit, dan valt ook de Fransche overweldiger!"

Het was de tijd der Deutschthümelei, waarmeê thans de Duitschers zelve spotten, en te regt zegt Gervinus: „Hoe het nationale eergevoel door de Nibelungen kan worden opgewekt, is mij een raadsel; en de verwachtingen, die men daarvan in dit opzigt koesterde, konden slechts in een zoo opgewonden tijd als 1813, opkomen." Maar tevens moeten wij dankbaar erkennen, dat in die dagen van enthousiasme, voor het eerst een fiksche stoot werd gegeven aan de studie der Oud-Duitsche literatuur. Deze nam nu plaats in de rij der wetenschappen; en die nieuwe wetenschap hield zich niet alleen staande, toen het enthousiasme van 1813 lang was geweken, maar zorgvuldig gekweekt door mannen als de beide Grimms, Lachman en Benecke, groeide zij weelig op en werd een stevige boom, die nu den storm der tijden moedig trotseert.

En hoe herleefde de Middeleeuwsche literatuur in Frankrijk?

Een Bourbon regeerde weder. Terugkeer tot de Middeleeuwen! was de leus van den adel, en eene nieuwe school vormde zich, die met geestdrift de Middeleeuwsche literatuur beoefende, die bewonderde en tot model koos. — Neen, beweren anderen, neen, de romantieke school werd door hetzelfde revolutionnaire principe bezield als de mannen van 89. Het was een opstand tegen het bestaande en algemeen aangenomene; een opstand tegen de meesters, die in de 17e en 18e eenw despotiek over de kunstenaars hadden geheerscht, even als Lodewijk XIV en Lodewijk XV over hunne onderdanen. — Wij zullen geene dezer twee meeningen uitsluitend huldigen, en liever aannemen, dat de studie en navolging der Middeleeuwsche literatuur bij den een voortkwam uit reactie tegen de grondbeginselen, in 89 gehuldigd, bij den ander, uit de toepassing dier grondbeginselen op de literatuur. In beide gevallen zijn de bewegingen op het politieke terrein, de oorzaak der herleving der Middeleeuwsche letterkunde in Frankrijk. De strijd der klassieken en romantieken mag als geëindigd beschouwd worden; beide partijen hebben het overdrevene harer theoriën ingezien; vele werken van den dag, die eens door eene coterie tot de wolken werden verheven, zijn thans — vergeten; — maar wat *blijft*, het zijn Raynouards werken, zijne Provençaalsche Grammaire, zijn doorwrocht

Lexique roman, zijne uitgave der Troubadours, en rusteloos arbeiden thans mannen als Paulin Paris, Francisque Michel en zoo vele anderen.

Die menigte gedichten, nu voor het eerst uitgegeven en verklaard, waren nieuwe bouwstoffen voor den geschiedschrijver. Door *die* te gebruiken, kon hij leven en karakter geven aan zijn onderwerp. Hij kon de politieke geschiedenis verklaren door de letterkundige; de beide rigtingen nagaan, waarin zich de menschelijke geest bewoog; den innigen zamenhang opmerken, die er is tusschen de lotgevallen van den staat, de veranderingen in den maatschappelijken toestand, den voor- of achteruitgang der kunst.

Andere bronnen voor de Middeleeuwsche geschiedenis waren aan onze voorouders bijna onbekend gebleven. Een paar boeken, het leven van Saladyn, door Schultens uitgegeven, en Aboe-'l-fedá's Annalen, door Reiske bewerkt, ziedaar bijna de eenige aanspraken, die de Orientalisten der vorige eeuw hebben op de dankbaarheid van den geschiedonderzoeker. De Arabische literatuur bleef de slavin der theologie, het klimop dat zich slingerde om den eik.

En nu! — Wat al geschiedschrijvers zijn er niet uitgegeven en vertaald! Uit hunne eigene geschriften heeft men de vijanden der kruisridders leeren kennen; het volk, dat zijne tijdgenooten in kennis verre overtrof, dat krachtig werkte op de beschaving der Europesche natiën, want menigmaal deden het handelsverkeer en de beoefening der wetenschappen den scheidsmuur vallen, dien verschil van godsdienst en volkshaat hadden opgerigt. De geschiedenis van het Oosten, van Spanje, van Italië, van het Byzantijnsche rijk, van Rusland, de togten der Noormannen, de ontwikkeling van den handel, van kunsten en wetenschappen, — dat alles hebben ons de Arabische geschriften beter doen kennen.

Maar van waar kwam het licht?

Het was een bange dag, de 12de Germinal van het jaar III. De hongersnood woedde in Parijs; het razende gepeupel drong in de vergaderzaal der nationale conventie binnen. Brood en de constitutie van 93! die kreet weêrgalmde van alle kanten; tierende vrouwen en beschonken mannen plaatsen zich op de banken der afgevaardigden. Eerst tegen den avond rukten de bataillons der sectiën aan, en verdreven de menigte uit de zaal. Maar de Zitting duurde den geheelen nacht voort; uitgeput van ver-

moeijenis, ging de vergadering eerst in den morgen van den 13den Germinal uit een.

Wie zou hebben durven verwachten, dat de Conventie, op dien 13den Germinal, eene school in het leven zou roepen, die spoedig eene nieuwe rigting, en wel eene historische, zou geven aan eene belangrijke wetenschap? En toch, dit gebeurde. Op dien zelfden 13den Germinal besloot de Conventie tot de oprigting der École des langues orientales vivantes, volgens het plan dat ontworpen was door den geleerden Langlès, dien een zijner levensbeschrijvers bestempelt als partisan exalté de la révolution. Dadelijk werd aan die school de Sacy als Hoogleeraar in het Arabisch aangesteld; de man, die door zijne talrijke geschriften en het onderwijs dat hij gedurende vier en veertig jaren gaf, de leermeester werd van geheel Europa; de man, die eene veelzijdige kennis bezat, maar die de historie aanwees als het veld, waarop de Orientalist de schoonste lauweren kan plukken.

Maar die nieuwe school zoude niet gedaan hebben wat zij deed, als de politieke gebeurtenissen haar niet in de hand hadden gewerkt. Immers, reeds in 1587 had Hendrik III een afzonderlijken leerstoel voor het Arabisch in het collége royal opgerigt; maar wat had het gebaat?

De gang der wetenschap zelve toont hoe sterk de tijdsomstandigheden op haar hebben gewerkt. Welke geschiedenis beoefende men het eerst en uitsluitend? Die van Egypte. En waarom? Gij allen, Mijne Heeren, denkt reeds aan den togt van Bonaparte, aan de oprigting van het Egyptische Instituut. En vloeide die togt niet voort uit den geheelen loop der Fransche omwenteling?

Later breidde men den kring van het onderzoek naar alle kanten uit; maar men bleef den invloed gevoelen der gebeurtenissen van den dag. Zoo vestigde de verovering van Algiers de aandacht op de Middeleeuwsche geschiedenis van Noord-Africa.

Wij hebben dus gezien hoe, onder den invloed der politieke gebeurtenissen, de Middeleeuwsche dichtstukken en de Arabische geschiedwerken bekend werden. Laat ons thans onderzoeken of het publiek, ten gevolge der omwenteling van 89, niet meer belang *moest* stellen in de Middeleeuwsche geschiedenis dan vroeger het geval was.

Wanneer ik zeide: onze tijd *moet* wel belang stellen in de Middeleeuwen, want sinds 89 is het beschaafde Europa òf tot de Middeleeuwen teruggekeerd, òf op weg om er toe terug te keeren, dan zoudt gij u misschien over die stelling verwonderen, en ik zou moeten bekennen, dat ik mij onduidelijk heb uitgedrukt. Daarom zal ik trachten mijne meening bepaalder te ontwikkelen.

In het tijdvak van de ontdekking van America tot op de revolutie, vorderde de beschaving met groote schreden; handel en nijverheid, de ontdekking van nieuwe werelddeelen, de vestiging van koloniën, schonken aan de staten grooteren rijkdom en welvaart; het onderscheid der standen verflaauwde langzamerhand; er kwam meer orde en regelmaat in wetgeving en bestuur; de staten verkregen eenheid en daardoor grootere magt; het systeem van het politieke evenwigt, in de Italiaansche republieken der Middeleeuwen geboren, ontwikkelde zich. Maar ofschoon wij al de voorregten waarderen, die dat tijdvak ons schonk; ofschoon wij beweren dat men het kennen moet, omdat het onzen tegenwoordigen toestand gedeeltelijk verklaart, — er is veel in, wat ons vreemd is geworden. De oorlogen werden òf gevoerd om het bezit eener strook lands, òf het waren godsdienstoorlogen; en of deze laatste aan velen onzer — nu wij dan toch gevorderd zijn in verdraagzaamheid en elkander niet meer doodslaan of verbranden, omdat de een aan de mis gelooft en de ander niet — of deze laatste aan velen onzer wel zoo bijzonder veel belang inboezemen, zou men haast betwijfelen, als men ziet dat de nieuwe geschiedschrijvers gretig eene andere oorzaak voor die oorlogen opzoeken dan de godsdienst, dat zij de godsdienstoorlogen in vrijheidsoorlogen herscheppen. Op weinige uitzonderingen na, gehoorzaamden de staten van het vaste land aan éénen of aan zeer weinigen; het volk had geene politieke beteekenis; niet *zijne* geschiedenis leest men, maar die der regerende huizen, voor een gedeelte die van gunstelingen en bijzitten. Kortom, de nieuwe geschiedenis vertoont ons een dictatorschap, dat de vorsten zich hadden aangematigd. De voordeelen, die 't aanbragt, miskennen wij niet; maar wij, kinderen der negentiende eeuw, kunnen toch aan dat tijdvak van alleenheersching *die* belangstelling niet schenken, die ons de lotgevallen van een vrijen staat inboezemen. Verreweg de meesten onzer zullen de geschiedenis van Enge-

6*

land, onder Karel I, de republiek, Karel II, Jacob en Willem, liever beoefenen dan de gelijktijdige historie van Frankrijk, Duitschland of Italië. Thans wordt Europa geschokt door omwenteling op omwenteling; alles staat op losse schroeven; heden wordt afgebroken wat gisteren werd opgebouwd; elke partij wil hare theoriën verwezenlijken; in Frankrijk en in Duitschland staan de lagere volksklassen vijandig tegen den burgerstand over. Aan de geschiedenis vragen wij lessen; maar zal het tijdperk van Lodewijk XIV ons een juister inzigt geven in den strijd der partijen, de ontwikkeling der constitutiën, de werking der politieke hartstogten bij de menigte, de sluwe kunstgrepen der demagogen?

Ziet daarentegen de Middeleeuwen! Waarheen gij ook den blik wendt, overal vindt gij politiek leven. Ziet de Noordsche rijken, waar, vóór de invoering des Christendoms, maar één stand is, bij wien alle wetgevende magt op de land- en rijksdagen berust, die der vrije boeren. Ziet hoe zich daar langzamerhand de standen vormen. Eerst de geestelijkheid. Tegen het einde der elfde eeuw, nu het Christendom in Denemarken de heerschende godsdienst geworden is, zoekt Koning Knoed, naderhand de Heilige bijgenaamd, een steun tegen zijn volk in de geestelijkheid. Plotseling verheft hij de acht Deensche bisschoppen, die tot nu toe geene bijzondere achting hebben genoten, tot den eersten rijksstand. Omstreeks het midden der 12de eeuw verheft zich de adel. Denemarken is, vooral onder de regering van Niels, door buitenlandsche oorlogen zeer verzwakt, en daar men eene geoefende ruiterij noodig heeft, geven de Koningen leenen, waaraan de verpligting van ruiterdienst verbonden is; die leenen worden later erfelijk. Door geldgebrek gedwongen, verpanden de Koningen hunne landgoederen, en zijn naderhand niet in staat het pandgeld terug te geven. Zoo vermeerdert zich het grondbezit van den Deenschen adel. (Na de Hervorming, toen de goederen der geestelijkheid verbeurd waren verklaard, bezat de adel negen tienden van het Rijk.)

Het ligt in den aard der zaak dat nu ook de politieke invloed van adel en geestelijkheid stijgt. Vroeger werd de Koning, zoo als de kroniekschrijvers uitdrukkelijk vermelden, te Isöre gekozen door *het geheele volk;* maar in 1157 wordt Waldemar gekozen door *al de rijksgrooten.* Maar de boeren bieden herhaaldelijk tegenstand, en merkwaardig is de lange strijd,

dien zij tegen adel en geestelijkheid voeren, vooral in de thans Zweedsche provincie Schonen. Maar zij moeten bukken; op de rijksdagen worden zij hoe langer hoe meer op den achtergrond geschoven; eindelijk verliezen zij hunne politieke regten. Zij verarmen naarmate adel en geestelijkheid rijker worden, want zij en de stedelingen moeten alleen al de belastingen opbrengen. Ten laatste wordt de Deensche boer een lijfeigene.

In den beginne hebben adel en geestelijkheid de Koningen ondersteund; maar weldra blijkt het, dat de Koningen, door de verheffing dier beide standen, zich veel gevaarlijker vijanden hebben voorbereid, dan het volk ooit was geweest. De strijd is nu tusschen de bevoorregte standen en den Koning. De aristocratie behaalt de overwinning. Geen Koning wordt nu meer gekozen, of hij moet met haar een contract aangaan, eene verkiezings-capitulatie, zoo als het heet. Bij dat contract verzekert de Koning aan de aristocratie de buitensporigste voorregten, en kent haar het regt tot opstand toe, zoodra hij tegen dat contract handelt; een regt dat de Koningen van Aragon eveneens aan de aristocratie van hun Rijk toekenden. De koninklijke magt wordt in Denemarken tot eene ijdele schaduw, vooral nu de aristocratie eenige weinige Edelen en Bisschoppen, onder den naam van Rijksraad, gekozen heeft, die den Koning in alles moeten leiden, en die inderdaad Denemarken regeren.

In Zweden houdt zich de Oud-Scandinavische staatsinrigting veel langer staande dan in Denemarken. Één plan wordt hardnekkig door de Zweedsche aristocratie vervolgd: Zweden moet met een ander rijk vereenigd zijn; de Koning moet in dat andere rijk zijn verblijf houden; in Zweden moeten de Edelen regeren, en is de gelegenheid gunstig, dan moeten zij tegen den vorst opstaan en het Rijk onder elkander verdeelen. In zijn geheel kan de aristocratie dit plan nooit verwezenlijken. De Unie van Calmar is haar werk, en brengt haar nader tot haar doel. Belangrijk is het, na te gaan hoe de boerenstand, door vrijheids- en vaderlandsliefde bezield, zich steeds verzet tegen die vereeniging met Denemarken, die inderdaad Zweden tot een Deensch wingewest vernederde; eerst onder Engelbrecht, later onder de drie Sturen, die wel is waar volksleiders zijn, maar in den schoonsten zin. Eindelijk verijdelt het Stockholmer bloedbad al de verwachtingen van den adel; de jongeling wiens leus is „door God en Zwedens

boerenstand!" verdrijft de Deenen voor altijd uit Zweden. Met minder kans van te slagen vat de adel zijn plan weder op, nu Sigismund den Poolschen troon beklimt; de vereeniging met dat rijk mislukt geheel en al. Maar de Wasa's blijven geene volksvrienden, zoo als de Sturen steeds waren geweest. De magt der aristocratie klimt, en in de 17[de] eeuw heeft zij zoowel in Zweden als in Denemarken zulk eene hoogte bereikt, dat de overige standen tot een wanhopigen stap hunne toevlugt nemen. Nergens elders hebben de Stenden zelve den representatieven regeringsvorm vernietigd; het valt ook te betwijfelen of *dit* wel het doel der Deensche en Zweedsche Stenden was. Zij wilden de aristocratie fnuiken; daarom verbonden zij zich met Frederik III en Karel XI; maar Frederik en Karel plukten alleen de vruchten dezer beide omwentelingen.

Gaat de geschiedenis der Fransche communes na. Onder de Merovingen en Carolingen staan Franken en Galliërs tegen elkander over, als overwinnaars en overwonnenen. Onder de Capetingen gaat het verschil der volken over in het verschil der standen. Eene eeuw nadat de graaf van Parijs den troon had bestegen, vertoonen zich de eerste sporen van de vestiging der communes; de democratische geest, die zoo lang had gesluimerd, ontwaakt. De nieuwere wetenschap heeft de dwaalbegrippen, die men vroeger omtrent het ontstaan der communes koesterde, vernietigd, en aangetoond, dat deze hare vrijheid geenszins aan de Koningen te danken hebben, — zoo als zelfs in een staatsstuk, de Fransche grondwet van 1814, is beweerd, — maar bijna alleen aan den moed en de volharding der wakkere burgers, die een nieuw leven schonken aan de municipaliteit, die vele steden onder het Romeinsche Keizerrijk bezeten hadden, en die zij nooit geheel hadden verloren. Maar iedere stad moet een langen strijd voeren, geweld met geweld keeren, eer zij de municipale vrijheid, het republikeinsche zelfbestuur, het regt van vrede en oorlog, volkomen bezit, en ten noorden der Loire wordt die strijd vooral tegen de bisschoppen en abten gevoerd, die heeren waren der meeste steden. Dat daardoor de geschiedenis van iedere commune belangrijk wordt, als zij slechts door tijdgenooten uitvoerig is opgeteekend. niemand zal het ontkennen, die b. v. de geschiedenis van Laon, Reims en Vézelay uit Thierry's voortreffelijke verhalen kent. „Als men," zegt deze groote meester, „als men oplettend de municipale omwen-

telingen der Middeleeuwen met de constitutionele omwentelingen van den nieuweren tijd vergelijkt, dan wordt men getroffen door eene zekere overeenkomst, die deze beide groote bewegingen in haar geheel en in haren loop aanbieden. Wanneer de politieke hervormingen der 12de eeuw zich in een veel kleineren kring bewegen dan die der 18de en 19de, dan is daarentegen de beweging in de Middeleeuwen levendiger, en vormt meer een geheel, omdat al degenen die er toe medewerkten, tot dezelfde klasse behoorden, die slechts één belang, één plan hadden. Op dezelfde uitgestrektheid gronds waar in onze dagen eene enkele revolutie genoegzaam is, waren er honderde noodig toen de communes werden gevestigd."

In de geschiedenis van Florence is bijna geene enkele bladzijde of zij boezemt ons belang in. De Edelen moeten bukken voor de rijke burgers; deze op hunne beurt voor de lagere burgerklasse; eindelijk barst de strijd uit tusschen de burgers en de heffe des volks, de Ciompi. Er zijn weinig geschiedwerken, die zóó geschikt zijn aan onzen tijd belang in te boezemen, als het kleine werk dat Gino Capponi onder den titel van *Tumulto dei Ciompi* schreef.

Maar reeds genoeg voorbeelden, — en toch heb ik niet eens gesproken van de Lombardijsche republieken, van de Vlaamsche demagogen, van de Aragonesche constitutie, van Engeland —

Engeland! Daar heerschen vrijheid, orde en welvaart; Engeland wordt door geheel Europa benijd; de Engelsche constitutie wordt overal als het schoonste model aangeprezen. Welnu, het is eene Middeleeuwsche, langzamerhand gewijzigd naar de behoeften van den nieuweren tijd. En in de Middeleeuwen was zij misschien slechter, maar althans niet volmaakter dan die van menigen anderen staat.

Het valt dus in het oog, dat de Middeleeuwsche geschiedenis eene menigte verschijnselen aanbiedt, die aan *ons* meer belang inboezemen dan zij aan onze voorouders deden. Den representatieven regeringsvorm, den strijd der standen en der partijen, het politieke leven in één woord, vinden wij in de Middeleeuwen terug, en wij kunnen voordeel trekken uit de ondervinding van verscheidene eeuwen.

Andere tijden, andere behoeften; er waren nu andere geschiedschrijvers noodig dan de vorige eeuw had opgeleverd.

In Frankrijk schonk voor een tijd de omwenteling van 89, en voor goed die van 30, aan den geschiedschrijver het allereerste wat hij noodig heeft: vrijheid van drukpers. Wat baatte het of vroeger een geschiedschrijver tot belangrijke resultaten gekomen was? Dikwijls mogt hij ze toch niet mededeelen. Fréret las in eene openbare vergadering der Fransche Académie eene verhandeling over de vestiging der Franken in het Noorden van Gallië. Hij was de eerste die dit geschilpunt, waarover vóór hem zoo lang gestreden was en na hem zoo lang gestreden werd, met juistheid beantwoordde, en de stellingen, die dat heldere hoofd in 1714 voordroeg, zijn thans axiomas in de wetenschap. En hoe werd hij beloond? Eene lettre de cachet zond hem naar de Bastille, waar hij zes maanden gevangen zat. Onder zulk een bestuur kunnen geleerden folianten schrijven, maar aan vrij, wetenschappelijk onderzoek valt niet te denken. Fréret zette zijne studiën over de geschiedenis van Frankrijk niet voort; hij klom op tot de hoogste oudheid, tot de tijden die geene geschiedenis hebben; en moge hij ook daar door zijne scherpzinnigheid hebben geschitterd, de geniale man, die zijn tijd eene eeuw vooruit was, zou meer nut hebben gesticht, als hij had kunnen voortgaan op het ingeslagen pad, dan nu hij genoodzaakt werd zich te begraven onder Egyptische en Chinesche koningslijsten.

Mogt ik kunnen zeggen dat thans, in het beschaafde Europa, niemand meer met gevangenis of ballingschap wordt gestraft, als hij de resultaten zijner historische studiën vrijmoedig mededeelt. Maar helaas! ik denk aan Napels, aan den uitstekenden denker die de Siciliaansche Vesper beschreef, aan den edelen man, dien ik trotsch ben mijn vriend te mogen noemen. Zullen velen op Sicilië het voorbeeld van Amari volgen, en even vrijmoedig de gebeurtenissen der dertiende eeuw verhalen? — Den kerker of ballingschap hebben zij te wachten.

Hebben de omwentelingen vrijheid van drukpers geschonken, zij hebben ook den historischen tact der denkers gescherpt; wat men onder zijne oogen zag gebeuren verklaarde het verledene. Vergelijkt een Franschen geschiedschrijver met een Duitschen. Waarom staat de laatste meestal lager dan de eerste, wanneer beiden overigens even vlijtig hebben gearbeid? Men antwoordt: Omdat bij de Duitschers oordeel en smaak dikwijls ontbreken. Wij geven toe, dat dit in zekere mate de zaak verklaart. Als

Schlosser en zijne leerlingen de eene helft van het materieel in den tekst plaatsen, en de andere helft in de noten; — hetgeen iemand tot de opmerking noopte, dat men de noten even goed als tekst zou kunnen lezen, en den tekst als noten; — als von Raumer *twee* onderwerpen behandelt in één boek: de geschiedenis der Hohenstaufen en die der kruistogten; als dezelfde schrijver, in plaats van de geschiedenis op te vatten als een geheel, ze verbrokkelt in verhaal en verhandeling, door op vier deelen verhalende geschiedenis nog twee deelen te laten volgen met verhandelingen over den toestand van staat en kerk; — dan moet men zeker erkennen: dit is gebrek aan oordeel en smaak. Maar dit is toch niet de eenige reden. Eene andere moet men daarin zoeken, dat het politieke leven in Duitschland ontbreekt, of althans ontbrak. Waar dit het geval is, zal de historie veelal te bespiegelend, te onpractisch geschreven worden; zelden zal men in zulk een land een helder inzigt hebben in de beteekenis der feiten. Ziet von Raumers Inleiding! Wat is zij? Een geraamte zonder leven of beteekenis; in menig handboek is zulk een kort begrip der Duitsche geschiedenis beter geleverd. Vergelijkt daarmede — ik wil niet eens een Fransch werk van den eersten rang noemen — vergelijkt daarmede Capefigue's Inleiding op het Leven van Philippe-Auguste; zij geeft in weinige maar fiksche trekken, een helder denkbeeld van den toestand, waarin zich de maatschappij bevond, op het oogenblik dat de schrijver zijn verhaal begint. En hoe glijdt von Raumer heen over de merkwaardige geschiedenis der Italiaansche republieken, die dan toch met die der Hohenstaufen in veel naauwer verband staat dan die der kruistogten! Had hij ze ten minste als vijand geschetst, men zou er vrede meê hebben, want de geschiedschrijver moet vrij zijn in zijn oordeel; maar de oogen sluiten voor de gewigtigste bewegingen van den tijd, dat mag hij in geen geval. Dat is gebrek aan historischen tact; men mag het niet verbloemen, al bewondert men ook te regt in den schrijver zijne naauwgezette studie, zijne onpartijdigheid waar hij den grooten twist tusschen Paus en Keizer verhaalt, zijn talent van karakterteekening, en zijn boeijenden verhaaltrant. En dien historischen tact zal men zelden bij een Franschen schrijver missen, al vergist hij zich soms deerlijk in bijzaken. En waaraan hebben de Franschen dat te danken? Aan de groote gebeurtenissen in ons

land, aan onze omwentelingen, antwoordt Augustin Thierry, en de meesten uwer zullen zich daarbij eene heerlijke plaats herinneren uit de redevoering die Thiers uitsprak, toen hij zitting nam in de Académie française.

Nog op eene andere, maar toch gelijksoortige wijze, werkten de omwentelingen op de historiographie. Wanneer de geschiedschrijver tijden heeft beleefd, waarin de hoogste belangen der maatschappij op 't spel stonden, zal hij zich dan dagen lang verdiepen in de beschouwing van een familiewapen, van een zegel, van eene munt of van een penning? Zal hij, als het niet volstrekt noodzakelijk is, zijn tijd aan dingen besteden, die hulpwetenschappen heeten, maar die men dikwijls juister parasitische planten zou noemen? Want een van beiden: òf men heeft geen regt begrip van geschiedenis, òf men moet erkennen, dat de geschiedschrijver, eenige weinige gevallen uitgezonderd, die dingen gerust kan laten liggen voor hetgeen zij zijn.

De groote geschiedschrijvers van onzen tijd zijn van die waarheid doordrongen. Er is een scherpe grenslijn getrokken tusschen het belangrijke en het onbelangrijke. Te regt zegt de voortreffelijke Hallam, waar hij van den strijd der Gentenaars met hunnen graaf Lodewijk spreekt: „Ik raad den beoefenaar der geschiedenis zich met *deze* gebeurtenissen bekend te maken, en met de bewegingen te Parijs, die daarmede in verband stonden. Zij behooren tot de eeuwige lessen der historie; want de onregtvaardige aanmatigingen der hoven, de toomelooze driften der menigte, de eerzucht der demagogen, de wreedheid der overwinnende factiën, zullen nooit ophouden zich op gelijke of gelijksoortige wijze te vertoonen. Maar uit de oorlogsfeiten van dien tijd kan men bijna nooit iets leeren; zij kunnen naauwelijks te weinig tijd innemen bij onze historische studiën." Gervinus gaat misschien te ver, als hij, in het begin zijner „Innere Geschichte von Aragonien", zegt, dat hij alleen de geschiedenis der constitutie zal nagaan, omdat onze tijd *uitsluitend* daaraan behoefte heeft. Maar dat de historie thans anders behandeld wordt dan in de vorige eeuw; dat men vooral let op de geschiedenis des *volks*, niet enkel op die der Koningen en Edelen, op den toestand der maatschappij, op de ontwikkeling van het politieke leven, *dat* is een verblijdend verschijnsel, en wij hebben het aan de groote gebeurtenissen sedert 89 te danken.

Zoo, Mijne Heeren, heb ik de gekozene stof behandeld, ofschoon niet uitgeput. Als men denkt aan al de moorden en gruwelen der terroristen, dan schijnt het kleingeestigheid, het gemis van historische documenten te betreuren, die in dien tijd eene prooi der vlammen geworden zijn. Evenwel, het is een feit, dat ook de wetenschap toen zware verliezen heeft geleden. Maar even als de revolutie, in hare gevolgen, heilzaam werkte op de maatschappij, werkte zij ook heilzaam op de wetenschap. Beiden hadden behoefte aan een zuiverend onweder. Veel werd door den bliksem getroffen, wat een beter lot had verdiend; maar toen de donderbui had uitgewoed, was er ook veel gevallen, wat reeds lang had moeten vallen.

Edelgrootachtbare Heeren, Curatoren dezer Hoogeschool!

Bij eene plegtigheid als deze, brengt de spreker u gewoonlijk zijn dank toe, omdat hem, door uwe tusschenkomst, eene zeer vereerende onderscheiding is te beurt gevallen. Maar dubbelen dank ben *ik* u verschuldigd. Vooreerst dank ik u, even als allen die belang stellen in den bloei onzer Hoogeschool, omdat gij door daden hebt getoond, dat gij de geschiedenis als eene zelfstandige wetenschap beschouwt. Verder dank ik u, omdat gij *mij* zulk een schoonen en ruimen werkkring aanweest. Ik gevoel dat mij nog veel ontbreekt; maar moed en ijver ontbreken mij niet. Met volharding zal ik arbeiden, al mijne krachten zal ik inspannen, ten einde aan uw vereerend vertrouwen te beantwoorden.

Nog ligt mij iets op het hart, Edelgrootachtbare Heeren! Op onze Academische bibliotheek laat de voorraad van geschiedwerken veel te wenschen over; de allernoodzakelijkste werken, die in de laatste vijftig jaren zijn uitgekomen, zoekt men er meestal te vergeefs. Gij stelt belang in den voortgang der wetenschap; gij wilt dat er aan onze Hoogeschool vlijtig gearbeid worde; gij wenscht dat daartoe de hulpmiddelen niet ontbreken. Als het van *U* afhangt, zal het historische gedeelte onzer bibliotheek weldra rijker zijn. Ik voorspel het met vertrouwen.

Hooggeleerde Heeren, zeer geachte ambtgenooten! Nu ik mij tot u wend, bevind ik mij in eene zonderlinge, en toch aangename verlegenheid.

Immers, het is de gewoonte, dat de spreker tot ieder zijner leermeesters, tot ieder zijner vrienden en tijdgenooten het woord rigt. Wilde ik mij aan die gewoonte houden, dan zou de moeijelijkheid voor mij hierin bestaan, dat ik niet regt zou weten, wien ik *niet* zou aanspreken. Want van verreweg de meesten uwer heb ik, sinds vele jaren, veelvuldige blijken van toegenegenheid en welmeenende vriendschap mogen ondervinden; velen onder U zijn mijne hooggeachte leermeesters. Vergunt mij dus, u allen om uwe voortdurende welwillendheid, uwe ondersteuning, uw onderrigt te verzoeken; duidt het mij niet ten kwade, wanneer ik slechts tot één uwer het woord rigt; tot éénen, die u aller achting in hooge mate geniet.

Hooggeachte Bake! — Wat ik voor u gevoel is met zooveel eerbied en bewondering vermengd, dat het mij vermetel zou schijnen, wanneer ik aan den keurigen kenner der Oudheid, aan den man, die sinds zoo vele jaren de roem is van ons Vaderland, den naam van vriend durfde geven. En toch hebt gij mij altijd, waar gij maar kondet, bijgestaan met raad en daad; oneindig veel heb ik aan u te danken; te zamen hebben wij onzen onvergetelijken Weijers, die voor u een vriend en voor mij een vader was, naar zijne laatste rustplaats begeleid; en toen *hij* mijn leidsman niet meer kon zijn, waart *gij* mijn gids; want zoo iemand er van overtuigd is, *gij* weet het, hoe voor iedere wetenschap een aantal grondbeginselen dezelfde zijn; zoo iemand ieder studievak op prijs stelt, mits het grondig worde beoefend, dan zijt *gij* het. En daarom schenkt gij ook uwe belangstelling aan ons, jongeren; daarom moedigt gij ons aan, als ons soms de moed ontvalt; daarom wijst gij ons vriendelijk en minzaam te regt, wanneer wij dwalen uit jeugdige overijling. Maar ook wanneer wij strijden tegen vooroordeelen en tegen het verouderde, dan vinden wij in u een trouwen bondgenoot; want terwijl gij, rijk in ondervinding, de feilen vermijdt, die aan onzen leeftijd eigen zijn, zijt gij met jeugdig vuur bezield voor alles, wat nuttig, goed, schoon en edel is, eischt gij verbetering waar verbetering noodig is. — Hoogvereerde! Blijf voor mij wat gij steeds waart. Dubbel aangenaam zal mij mijne nieuwe betrekking zijn, als zij den band, die ons aan elkander verbindt, nog naauwer toehaalt.

Wel-Edele Heeren, Studenten aan deze Hoogeschool!

Nog weinige jaren van studie, dan zult gij optreden in de maatschappij, uwe talenten en uwe kennis aanwenden ten nutte van 't Vaderland, en willens of onwillens, in meerdere of mindere mate, zult gij deel nemen aan den strijd der negentiende eeuw; ik had haast gezegd: gij *moet* er aan deel nemen, want in zulk een gewigtigen tijd kunnen geene *edele* krachten gemist worden. Immers, niet om minachtend neder te zien op het gewoel daar beneden, is de man geboren, ook niet om te zuchten en te weeklagen over rampzalige tijden, maar om te handelen, naar de uitspraak zijner overtuiging, met vastheid van karakter.

Is het noodig u, in een tijd als deze, aan te sporen tot de beoefening der geschiedenis; u aan te wijzen hoe zij krachtig er toe medewerkt om vastheid van overtuiging te vormen; hoe, op het politieke terrein, de ondervinding van vele eeuwen eene betere leidsvrouw is dan afgetrokkene bespiegelingen, waarop men stelsels bouwt, die uit een vallen, zoodra ze worden toegepast? Is het noodig uit een te zetten, hoe het verledene het tegenwoordige verklaart, ons soms een blik doet slaan in de toekomst? Is het noodig te betoogen, dat men alleen door een naauwkeurig gebruik der bronnen tot waarheid kan geraken; is het noodig u op te wekken tot zelfstandig onderzoek? — Neen, Mijne Heeren! Gij zelve ziet met leedwezen dat, in ons Vaderland, de kennis der geschiedenis te lang het eigendom van weinige ingewijden is geweest, terwijl zij het eigendom van velen had moeten zijn. Jong en krachtvol, wilt gij dat daarin verbetering kome. Nog onlangs hebt gij getoond, dat gij belang stelt in de geschiedenis, toen gij eene Commissie benoemdet, die, in plaats van een programma, eene schoone bijdrage leverde tot de kennis van Frederik Hendriks glorierijken tijd.

En wat is nu *mijne* taak? Zal ik u de geheele geschiedenis *onderwijzen*, zoo als 't heet; zal ik trachten, u een verbazend aantal namen, jaartallen en feiten in 't hoofd te prenten? — Voorzeker niet; want te regt schreef onze Bake: „De Universiteitsles is niet bestemd, om de plaats in te nemen van een der honderd en zooveel bestaande leerboeken." Maar met u enkele tijdperken uit de bronnen te bestuderen, met u oorzaken en gevolgen na te gaan, u opmerkzaam te maken op 't verband der gebeurtenissen, u te

toonen hoe de eene toestand zich uit den anderen heeft ontwikkeld, en op die wijze uwe liefde tot historie nog te verlevendigen, den historischen tact bij u te scherpen, — ziedaar wat ik als mijne taak beschouw. Om die naar eisch te kunnen vervullen, heb ik in de eerste plaats uwe toegenegenheid noodig, waarom ik u dringend verzoek, gelijk ik u van de mijne verzeker.

IK HEB GEZEGD.

REDEVOERING

OVER

VRIJHEID,

HET

GRONDBEGINSEL DER STAATHUISHOUDKUNDE,

UITGESPROKEN DEN 23sten MAART 1850,

TOT AANVAARDING VAN HET

HOOGLEERAARAMBT BIJ DE REGTSGELEERDE FACULTEIT
AAN DE HOOGESCHOOL TE LEIDEN,

DOOR

Mr. S. VISSERING.

EDEL-GROOT-ACHTBARE HEEREN CURATOREN DEZER HOOGE SCHOOL,

WELEDELGESTRENGE HEER SECRETARIS VAN HET COLLEGIË VAN CURATOREN,

HOOGGELEERDE HEEREN, ZEER GEËERDE AMBTGENOOTEN,

EDELACHTBARE HEEREN, AAN WIE HET BESTUUR VAN DIT GEWEST OF VAN DEZE STAD EN DE BEDEELING DES REGTS IS TOEVERTROUWD,

WELEERWAARDE HEEREN, LEERAREN DER GODSDIENST,

WELEDELE ZEER GELEERDE HEEREN DOCTOREN IN DE ONDERSCHEIDENE FACULTEITEN,

WELEDELE HEEREN STUDENTEN AAN DEZE HOOGESCHOOL,

EN VOORTS GIJ ALLEN, VAN WELKEN RANG OF STAND, DIE DEZE PLEGTIGHEID MET UWE TEGENWOORDIGHEID VEREERT,

ZEER GEWENSCHTE TOEHOORDERS!

Het kan niemand meer verrassen of bevreemden, dat ik bij eene plegtige gelegenheid als de tegenwoordige, van deze plaats tot u spreke in de taal, waarin wij allen gewoon zijn te denken en onze gedachten te uiten. Ik behoef evenmin nog verontschuldiging, dat ik de eerste ben om van de aloude gebruiken der Vaderen af te wijken, als ik aanspraak kan maken op de verdienste van het eerst in den strijd van nieuwe behoeften tegen oude vormen een beslissend woord in de schaal te leggen. Doch, al ware ik de eerste geweest, ik zou die verschooning niet gevraagd, deze aanspraak mij niet aangematigd hebben. Ik had mij, bij de voorbereiding voor deze ure, slechts de vraag voor te leggen, welke de aard is van de betrekking, die ik heden aanvaard: welke eischen zij aan mij doet, en welke rigting zij mij aanwijst. En het antwoord kon niet verre te zoeken zijn.

Ik schat de studie der Oudheid hoog om het onvergetelijke genot, dat zij hem schenkt, die haar kan liefhebben, en omdat ik haar als het krachtigste middel beschouw, om nog in ons die *καλοκἀγάθια* te werken, die harmonische ontwikkeling van geest en gemoed, waarvan de Ouden het geheim bezaten, gelijk den onnavolgelijken naam. En ik verklaar als mijne meening, dat de studie der oude letteren de eenige grondslag en het cement van alle liberale studie is, zonder welke onze Hoogeschool haren eernaam van *Universiteit* zou moeten verliezen, om dien van *ambachtschool* aan te nemen. Maar tegelijk betuig ik van oordeel te zijn, dat onze tegenwoordige maatschappij hare *eigene* behoeften heeft, die men niet mag gering achten uit eenzijdige voorliefde voor klassieke studiën. Wij mogen niet meer spreken van eene Republiek der Letteren. Wij moeten ons in de werkelijke wereld bewegen, met en voor haar leven en arbeiden. Waar de studie der Oudheid een levenwekkend element moet zijn ter ontwikkeling, daar make men haar niet tot een lastigen kluister, die den vooruitstrevenden geest terug houdt. Zij moet middel, zij kan geen doel meer zijn. Oudtijds besteedde men veel tijds en arbeids, en ook wel veel slaags, om de jongens op de schoolbanken slechte Latijnsche verzen te leeren maken. Men is het thans vrij wel eens, dat het schooluur op onze Gymnasiën beter besteed kan worden. Passen wij dit voorbeeld toe. Men poge niet langer in de taal der Romeinen begrippen uit te drukken, die hun vreemd waren, en waarvoor zij geene woorden hadden.

Onder de vakken van wetenschap, die het eigendom zijn van den lateren tijd, is de wetenschap van het maatschappelijke leven. Zij is opgegroeid uit en met de nieuwere maatschappij zelve: zij was onbekend in de oude: zij was er onbestaanbaar. De naam, dien zij van de school ontvangen heeft, OECONOMIA POLITICA — al geven wij een oogenblik toe, dat hij gelukkig ontleend is aan eenen klassieken taalvorm — is noch den auteur der ΠΟΛΙΤΕΙΑ, noch dien van den ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ, noch dien der ΠΟΛΙΤΙΚΑ ingevallen, omdat geen hunner behoefte had aan zulken naam, om een zelfstandig denkbeeld onderscheidend uit te drukken. En indien men Rome's grooten eclectischen wijsgeer, die zoo gaarne de gelegenheid waarnam, om met zijne Grieksche studiën te pronken, de vraag had kunnen voorleggen, wat *οἰκονόμια πολιτική* beteekende, hij zou

waarschijnlijk evenzeer verlegen gestaan hebben als bij de vraag, wat men onder eene πυροσκάφη te verstaan had.

Ik ben er eenigzins op voorbereid, Mijne Hoorders! hier tegenspraak te ontmoeten. Het is een vooroordeel (zegt men), door de Economisten van den lateren tijd (niet zonder eenige zelfverheffing) verspreid, dat de geboorte der Economie eerst van het midden der vorige eeuw zou dagteekenen. Plato, Xenophon, Aristotelès, Cicero mogen al geen *Traité d'Economie Politique* geschreven hebben, toch zijn juist hunne zoo even genoemde schriften rijk aan wenken en opmerkingen over den oorsprong der rijkdommen, over nuttigheid en waarde van zaken, over den aard van het geld, over productieve en improductieve consumtie, die den besten Economist waardig zijn. Ik zal mij hierop niet verdedigen met het gezag van Say, Cherbuliez, Macculloch, Rau, of wie daar meer hetzelfde gezegd heeft, wetende, dat tegenover deze namen andere namen van misschien weinig minder autoriteit gesteld kunnen worden, en dat er zelfs meer dan één boek geschreven is, om tegenover hunne ontkentenis eene bevestiging te stellen. Ik wil evenmin doen opmerken, dat op zich zelve staande verschijnselen of verspreide denkbeelden nog niet tot het bestaan van stelsel of beginselen mogen doen besluiten, omdat dit bewijs *ex absentia* niets beteekent, zoolang het bewijs ontbreekt, dat niet nog te eeniger tijd een handschrift met een volledig compendium van staatshuishoudkunde uit het stof der eeuwen en der bibliotheken kan worden opgedolven.

Maar ik heb een vaster bewijs in de geheele geschiedenis der Oudheid, zoo als zij zich in de feiten ontwikkelt en in hare geschriften openbaart. De Ouden kenden de wetenschap van het maatschappelijk leven des volks en der volkeren niet, en zij konden haar niet kennen, omdat zij de Godsdienst der liefde niet hadden, omdat zij de ware vrijheid niet bezaten, omdat zij den arbeid niet eerden.

Ik moet het onnoodig achten, voor eene Vergadering als deze, wat ik daar zeide, breedvoerig te verdedigen. Doch welligt wenscht gij eenige opheldering over de beteekenis dezer woorden, en ik geef ze te liever, omdat zij mij geleidelijk op het onderwerp mijner rede brengt, hetwelk ik aldus zou wenschen te formuleeren: „De wetenschap van het maat„schappelijke leven, of (om den korteren en meer gebruikelijken naam te

„bezigen) de staathuishoudkunde leert, dat waarachtige vrijheid de eenige „voorwaarde is van het welzijn van elken burger en van het bestaan der „maatschappij." Met andere woorden: ik wensch te spreken over **VRIJHEID, HET GRONDBEGINSEL DER STAATHUISHOUDKUNDE.**

Toen de Heere Jezus gezegd had: „Heb uwen naasten lief als uzelven," werd hem gevraagd, wie is mijn naaste? En hij antwoordde met de gelijkenis van eenen barmhartigen Samaritaan, die eenen Jood in zijne ellende te hulpe kwam. Dat was der gansche Oudheid een nieuw gebod, voor wie het woord *vreemdeling* altijd gelijkluidend was geweest met *vijand*. Gelijk de Joden tot in de dagen hunner vernedering toe met minachting nederzagen op *de volken* (*τὰ ἔθνη*) op de *Grieken*, gelijk zij met éénen schimpnaam allen noemden, die niet van hun geslachte waren, zoo verdeelde de Griek, zoo Plato zelf, het geslacht der menschen in Hellenen en Barbaren, aan het laatste woord de beteekenis hechtende van al wat laag, gemeen, ruw, onmenschelijk en den Hellenen vijandig was. Bij het fijnst beschaafde volk der Oudheid (van Sparta behoef ik niet te spreken!) werd de vreemdeling, die niet reeds slaaf was, toch weinig beter dan slaaf geacht. Wilde hij te Athene vertoeven, hij werd er — tegen betaling van het onteerende hoofdgeld — geduld, omdat hij goed genoeg was, om een of ander bedrijf uit te oefenen, des zich de vrije burger zou geschaamd hebben. Het volkenregt der Ouden was het regt des sterksten; geheel het oude statenstelsel berustte op het beginsel van roof: berooving van vreemden, berooving van vrienden: Athene ging verloren, toen het de bijdragen der bondgenooten verloor. De geschiedenis der Romeinen is die van éénen doorloopenden krijg met de geheele bekende wereld. Van den oorsprong af waren zij veroveraars, om niet veroverd te worden, en het onverbiddelijke „caeterum censeo Carthaginem delendam esse" was niet anders dan de onvermijdelijke keuze tusschen te zijn of niet te zijn. Het denkbeeld van vrijheid loste zich op in het denkbeeld meesterschap.

En niet anders was de verhouding der ingezetenen van denzelfden staat onderling. *Vrij zijn* was in het staatsleven, tot de heerschende klasse te behooren, in het maatschappelijke, *geen slaaf zijn*. Verder of hooger

reikte het begrip niet. — Maar neen! ik bedrieg mij: *vrij zijn* beteekende nog iets anders: ongeveer hetzelfde wat het sedert de emancipatie voor den neger in West-Indië beduidt, die onder „ik ben vrij" verstaat „ik behoef niet te werken." De arbeid, dat was iets verachtelijks, iets vernederends voor den vrijen burger, alleen goed voor den slaaf, den heloot, den vreemdeling. De vrije burger leefde van den buit, dien hij gewonnen, van den arbeid der slaven, die hij gekocht of geroofd had, en voor 't overige op kosten van den staat. De vrijheid van den Atheenschen burger bestond in het regt, om tooneelvoorstellingen bij te wonen, volksfeesten mede te vieren, in de geregtshoven te zitten, op de markt de redenaars te hooren, en — voor dat alles door den staat betaald te worden. Schoot de schatkist daarbij te kort, dan was het middel om in hare behoeften te voorzien een strooptogt in den vreemde, of, wat nagenoeg op 't zelfde nederkwam, eene kolonie, of anders de plundering van dezen of genen vermogende onder de burgers zelven. De vrijheid van den Romeinschen burger was het regt, om mede ten oorlog te trekken, de veroverde landerijen te deelen en dagelijks, in krijg en vrede, zijn rantsoen brood te ontvangen. De geheele inwendige geschiedenis van Rome, tot het zich uitgeput in de handen der Caesars gaf, is die van eenen oorlog tusschen twee natiën, én om de heerschappij, én, meer nog, om het bezit der landerijen. Onder deze eindelooze twisten kon de persoonlijke vrijheid en veiligheid des burgers geene ruimte vinden. Daar dacht men trouwens ook niet aan. In Cicero's dagen was men in de straten van Rome niet zeker voor den dolk van gehuurde moordenaars, of het zwaard van openbare vijanden. Nooit heeft de wet den Romeinschen burger voor proscriptie of confiscatie beveiligd. Wat zeg ik? de wet zelve achtte (en dit regt gold te Athene als te Rome) den burger zoo gering, dat zij hem met zijn gezin verpandde. Tot in familieleven heerschte hetzelfde stelsel. De paterfamilias alleen was vrij — en willekeurig meester over zijne vrouw, zijne kinderen, zijne slaven, zijn vee en zijne goederen.

Dit was zeker eene andere vrijheid, Mijne Hoorders! dan die ons de borst doet zwellen; die den burger beveiligt tegen elk geweld, en hem zijne zelfstandige plaats verzekert in het midden van zijne gelijken. En hoe ware het nu mogelijk, dat in eene maatschappij, waar geweld en

roof de eenige middelen van bestaan voor den staat en voor den staatsburger waren, de wetenschap van het maatschappelijke leven wortel kon schieten, die naspoort, door welke middelen het welzijn der geheele maatschappij en dat van elk harer leden tevens het best bevorderd wordt; die als middel daartoe aanwijst de onbelemmerde ontwikkeling van aller vermogens ten eigenen, en daarmede ten algemeenen nutte; en als eerste voorwaarde hiertoe stelt zelfstandige en volstrekte vrijheid voor ieder, vrijheid van denken, van spreken, van handel en wandel, van arbeid!

Hoe het bewustzijn dezer edele vrijheid levendig geworden is; hoe deze heerlijke boom ontkiemd en opgewassen is, en loot bij loot heeft uitgeschoten; hoe het bewustzijn zich eindelijk tot wetenschap gevestigd heeft, leert de geschiedenis. Volgen wij hare vingerwijzing.

Sparta en Athene en Macedonië en Syrië en Egypte en Afrika verloren hun bestaan, om opgelost te worden in het Imperium Romanum. En het kon niet anders. Dat juist het kroost van Romulus eindelijk de heerschappij over de aarde en de zeeën verkreeg, beteekent hier niet. Van eene enkele wending van het krijgsgeluk had het misschien afgehangen, dat de nazaten van Lucumo of Porsenna, van Pyrrhus of Philippus dien scepter zouden gevoerd hebben. Maar, 't zij de overheerscher kwam uit het Oosten of uit het Westen, onvermijdelijk was het, dat de eindelooze krijg, die de Oudheid verscheurde, zijne beslissing zou vinden in de overheersching van alle volken der aarde door het magtigste. En deze orde van zaken, eens gevestigd, hield stand ondanks de innerlijke zwakte en het bederf in dat Imperium, — tot een geheel nieuw menschenras uit onbekende wildernissen kwam opdagen, bij millioenen door millioenen gevolgd, om de oude maatschappij omver te storten, en op hare puinhoopen eene nieuwe maatschappij, met andere begrippen, andere zeden, andere behoeften en andere instellingen te stichten. Het Romeinsche rijk werd gesloopt; iedere nieuwe horde die aanstroomde, scheurde er een brok af. Eindelijk nam het de wijk naar het Oosten, om daar eenen tijd lang nog een afgekocht en afgebedeld leven in echt Oostersche geesteloosheid voort te slepen. Europa was het eigendom der nieuwe volken.

De hoofdtrek van het Germaansche element, dat van nu aan zou heer-

schen, was zelfstandigheid, achting voor den persoon, waardeering der persoonlijke vrijheid. Met bewondering merken wij op, met hoe onovertreffelijke juistheid reeds de groote geschiedschrijver, die zijne landgenooten het eerst op de dreigende overstrooming voorbereidde, die beginselen doet uitkomen, welke schier op dit oogenblik nog de Europesche maatschappij beheerschen. „Bij hen wordt de vrouw (zegt Tacitus) door de plegtigheden des huwelijks zelve gewaarschuwd, dat zij is de gezellinne des mans in lief en leed, om in krijg en vrede hetzelfde met hem te dragen en te onderstaan." — „Bij hen (zegt hij) hebben de vaders niet de vrije beschikking over wie hun geboren worden, en de goede zeden vermogen daar meer dan elders de goede wetten." Dan weder: „Slaven zijn er, maar zij gebruiken ze niet op onze wijze tot allerlei huiswerk. De heer vordert van hen, als op zijn' grond gezeten, een maat graans, een stuk vee, of een kleed. En zoo ver gaat de onderwerping." Het klinkt bijkans of de Romein de Capitularia van de Karolingen had geraadpleegd. Maar het meest en het warmst spreekt hij over de fiere vrijheid der Germanen, die geenen meester duldden. „Hunne koningen kiezen zij uit de roemruchtigsten, hunne aanvoerders uit de braafsten. En de koningen hebben geene onbeperkte of willekeurige magt. Over geringe zaken beraadslagen de aanzienlijken; over belangrijke allen. In hunne volksvergaderingen neemt elk, gewapend, plaats, waar hij verkiest. Dan spreekt ieder, en vindt gehoor naar mate van zijn ouderdom, zijn aanzien, zijn' oorlogsroem, zijne zeggingskracht, meer door den invloed der overreding dan door magt om te bevelen. In dezelfde vergaderingen worden de misdaden beregt en gestraft. Daar worden ook de regters verkozen, die langs de dorpen rondgaan om regt te spreken, door een honderdtal mannen uit het volk begeleid, om hun gezag bij te zetten en te rade te zijn."

Wij hebben ons misschien te lang met deze beginselen opgehouden. Daarentegen kunnen wij eenige eeuwen stilzwijgend overspringen, eeuwen die er verliepen, eer de zwervende stammen zich tot volken gevormd, en ieder zijne blijvende plaats ingenomen hadden. Het tijdvak wordt besloten met de verrijzing van Karel de Groote, eenen man, wiens gelijke noch de oude, noch de nieuwe geschiedenis kan aanwijzen; „inderdaad groot (zegt „Bilderdijk) in alles wat een vorst een groot man maakt, en aan wien de

„wetenschappen en letteren, even zoo zeer als de vrijheid en onafhanke-„lijkheid van geheel de Christenheid *alles* te danken hebben.” Hij zette de grenspalen van het rijk, waarbinnen zich later de Europesche staten zouden vormen. Hij maakte een einde aan de inwendige beroeringen en aan de invallen van verdere overweldigers. Hij gaf aan het Christendom eenen vasten grondslag, en breidde het uit door kracht van wapenen, en meer nog door beleid. Hij koesterde de wetenschappen en kunsten, beschermde den handel, en kweekte de nijverheid op. Hij vestigde de staatsinstellingen, en legde de grondslagen voor het positief burgerlijk en strafregt van het nieuwere Europa. Hij regelde de huishoudelijke belangen van zijn onmetelijk rijk, en tegelijk van zijne bijzondere bezittingen met de uiterste zorg. Zijn *capitularium de villis*, waarin hij tot in de kleinste bijzonderheden toe voorschriften geeft over het beheer zijner goederen, en, niets gering achtende, zoowel bepaalt, hoe de wijn vergaderd en bewaard als hoe het jong vee en de eijeren ter markt verkocht zullen worden, is in onze oogen een niet minder heerlijk monument van zijne grootheid, als de zangen der Vinders, die zijne roemruchte daden door de middeneeuwen heen tot in onze dagen doen weergalmen.

Wij zijn nu gekomen tot het eerste groote feit in de ontwikkeling der Europesche maatschappij — het Leenstelsel. Volgens het krijgsregt der Germanen was de overwinnaar meester van het veroverde land, met al wat daartoe behoorde. Deels eigende zich ieder der krijgers bij schikking of loting eene streek gronds toe: ’t geen dan *allodium* heette. Voor het grootste gedeelte bleef de veroverde grond zonder onmiddelijken heer, en werd dan als domein van den Vorst beschouwd. Deze landen gaven de Vorsten aan hunne krijgsgenooten in leen uit. Dat waren de *feuda*. Tegen het bezit en genot van dat land verbonden de leenmannen zich tot trouw en hulp in oorlog en vrede jegens den leenheer. Oorspronkelijk waren de feuda (gelijk natuurlijk was) alleen aan den persoon, en stierven met hem af. Allengs werden zij erfelijk. De groote leenmannen gaven hunnerzijds wederom gedeelten van hun feudum in *achterleen* uit onder gelijke verbindtenis van houw en trouw. Zoo was het leenstelsel inderdaad een maatschappelijk stelsel, dat nog heden in alle landen van Europa, meer of min, zijne sporen gelaten heeft. Maar de magt der vasallen werd langzamerhand

grooter ten koste van den leenheer; zoodat velen zich eindelijk van het verband losmaakten, en zich tot souvereinen opwierpen, meestal om met elkander in onophoudelijken oorlog te leven, uit welke oorlogen eindelijk na menigen wisselenden kans, het tegenwoordige Staten-stelsel van Europa geboren is. Dat deze oorlogen niet ten slotte, als in de Oudheid, op de vestiging van een algemeen Imperium uitliepen, had zijne oorzaak in den ingeboren zin voor vrijheid, die steeds den overwonneling bleef bezielen en door den overwinnaar geëerbiedigd werd. Alles bleef bij hetzelfde, behalve, dat de veroveraar op gelijke wijze het land aan zijne krijgsmakkers in leen uitgaf, die wederom na verloop van tijd op hunne beurt naar de onafhankelijkheid streefden. Een ander beletsel tegen de vestiging van een Imperium was de opkomst der Gemeenten. Deze opkomst der Gemeenten is de tweede uitstekende trek in de staathuishoudelijke geschiedenis van Europa.

Ofschoon de Germanen geene slavernij kenden, als die de oude wereld bezoedelde, en, naarmate zij over Europa voortdrongen, het Christendom den bodem van dit onkruid hielpen zuiveren, hadden zij toch de onderscheiding tusschen *vrije* en *eigen* lieden. De eersten waren zij zelven, de veroveraars, de meesters krachtens het regt des oorlogs. De anderen waren de overwonnelingen, de opgezetenen van den veroverden grond. Zij waren slaven, niet van den meester, maar van den grond des meesters. Dit was de oorspronkelijke, eenige en eenvoudige onderscheiding van het personenregt. Doch onder het verloop van tijd ontwikkelde zich meer verdeeling en afgrading. Onder de Vorsten en hunne Pairs (de erfelijke Leenheeren en Vasallen) vormden zich de vrije mannen (de eigenaars van allodiale goederen) als eene bijzondere klasse, die zich later, toen eenigen en allengs meerderen uit de eigen lieden, door vrijgeving, afkoop of gemengd huwelijk vrije lieden werden, van deze onderscheidden door den naam van *adel* en door voorregten aan dien naam verbonden, b. v. vrijdom van belasting. De vrije lieden betaalden schot en lot en bleven veelal *taillables et corvéables à merci*, zóó, dat hun toestand feitelijk nog weinig verschilde van dien der eigen lieden, uit welke zij gesproten waren. Doch allengs ontstond er weder in deze klasse een merkelijk verschil tusschen de bewoners van het platte land en hen, die het burgerregt in geslotene

gemeenten verkregen. De gemeenten groeiden op tot steden onder den onderlingen naijver der Vorsten en Heeren, die het belang van zulke vereenigingen van vrije lieden in hun gebied tot vermeerdering hunner inkomsten en van hunne magt leerden kennen: deels ook uit het besef der vrije mannen zelven, dat zij door zamenwoning en onderlinge hulp kracht wonnen om de verworvene vrijheden te bewaren. Toen nu de lange strijd tusschen leenheeren en vasallen begon, waren zij reeds aanzienlijk genoeg om gewigt in de schaal te leggen, en, beurtelings door dezen en door genen aangezocht en met regten en privilegiën begiftigd, behaalden zij in 't eind het meeste voordeel uit dien kamp, en wonnen er eene schier volstrekte onafhankelijkheid bij. Niet minder werkten daartoe mede de kruistogten, die den adel in goed en bloed verarmden en de bezittingen der avontuurzoekende edelen in handen der te huis blijvende burgers overbragten; en die tegelijk den koophandel eene nog ongekende vlugt gaven, en naast den vasten eigendom het bewegelijk kapitaal schiepen, dat eerlang het ander in grootte en invloed zou overschrijden. Nu zien wij de steden, geheel zelfstandig, een onderling verbond aangaan tegen den gemeenen vijand van buiten of van binnen: zoo als de *Hanze;* of wij zien ze van onafhankelijke corporatiën zich verheffen tot magtige staten, een wijd uitgestrekt gebied beheerschende: zoo als de Handelsteden van Opper-Italië. Nu zien wij in de gemeenten de staatskunst en de staathuishoudkunde naar regelen uitoefenen; de regten des burgers door schoone wetten omschrijven en verzekeren; handel en nijverheid reuzenkracht winnen door stoute ontdekkingen en uitvindingen; in den koesterenden gloed des rijkdoms wetenschappen en kunsten bloeijen; onder de bevrediging der eerste behoeften des levens nieuwe behoeften van ligchaam en geest ontkiemen; beschaving, welvaart en weelde heerschen.

Doch een ander verschijnsel trekt onze aandacht. Naast de edelen en de burgers is nog een derde stand opgewassen, om zich eindelijk boven beiden te stellen — de Geestelijkheid. Het Christendom had bij de Germanen niet moeijelijk ingang gevonden. Zijn hooge ernst paste aan het karakter dezer volken beter dan de kinderachtigheden van het verouderde Heidendom. Die innigheid des geloofs vond meer sympathie in hun gemoed dan de redekunstjes der Byzantijnsche beschaving. Die leer der

gelijkheid van alle menschen als kinderen van éénen Vader vond weerklank in hun eigen vrijheidminnend hart. Daar kwam nog iets bij. De Christelijke kerk in het Romeinsche rijk kwam den vreemden indringers ten halve te gemoet. Hare eigene oeconomische inrigting had eene treffende overeenkomst met het germaansche electief regeringsstelsel; en beide hielpen elkander de wereld veroveren. — Bij de verdeeling van den buit bekwam ook de kerk haar deel, dat zij wèl wist te bewaren en te vergrooten. Zoo werd zij een zelfstandig, rijk en magtig ligchaam: te magtiger, omdat zij overal ééne en dezelfde was en alom haren invloed deed gelden, zonder dien te zien afsluiten door staatsgrenzen of verbreken door oorlogen. En weldadig was haar invloed en rijkdom. Bij haar vond de onderdrukte bescherming, de behoeftige lafenis, de kranke genezing, de vreemdeling huisvesting, de ongelukkige troost. Zij was het brandpunt van Christelijke liefde en geloof en tegelijk de stille wijk van kunst, wetenschap en beschaving. Maar van het oogenblik, dat zij zich magtig begon te gevoelen, sinds zij naar rijkdom trachtte om te genieten, naar aanzien om te schitteren, naar invloed om te heerschen, was in dat schoone ligchaam de kiem des verderfs gelegd. In de kloosters drong weelderigheid in de plaats van zelfverloochening. Studie week voor onkunde, en de geestelijke stand werd de toevlugt voor luiheid en domheid. Nu moest het volk, dat geenen eerbied en liefde meer voor zijne herderen kon gevoelen, door dwang in ontzag gehouden worden. Vanhier ten laatste het natuurlijke verbond tusschen het wereldlijke en het geestelijke gezag tegen de gemeente, die zich krachtig genoeg begon te gevoelen om beider dwingelandij te weerstaan.

En nu daagt voor onze oogen de *Hervorming*. — De hervorming in de kerk bragt in het maatschapgelijke leven des volks en der volken eene volslagene omwenteling mede, waaruit het Protestantisme oprees als de zegepraal der individuëele vrijheid. Voorwaar, indien de hervorming alleen de kerk had gegolden, Europa ware niet het onderst boven gekeerd door eenen meer dan honderdjarigen krijg. — De vrede van Munster was het einde van deze worsteling. Maar de politieke herschepping, welke Europa door dit verdrag onderging, was niet haar belangrijkste gevolg. Van nu aan zien wij eene nieuwe rigting op de baan der maatschappelijke

ontwikkeling ingeslagen. Een nieuwe drijfveer stuurt de driften der volken en de raadslagen der regeringen. De handelspolitiek treedt op den voorgrond. Wijd en zijd in de nieuw ontdekte werelddeelen worden bezittingen veroverd, om er handel te drijven. Van nu aan beoorlogen de staten elkander met tarieven; en de vinnigste oorlogen, die er gevoerd worden, zijn handelsoorlogen. Het *Mare Liberum aut Clausum* is eene levensvraag; de kwestie van *vrij schip vrij goed* wordt de meest besprokene van het volkenregt. Nu begint de staathuishoudkunde eene wetenschap te worden; de eene theorie verdringt de andere; stelsel na stelsel wordt uitgevonden en toegepast. Het crediet begint de lotwisselingen der volken te besturen. Tot de strijd tusschen verdrukking en vrijheid toe, voegt zich in den nieuwen plooi. *Monopolie* is het tooverwoord, dat alle geesten beheerscht. Al het goud naar eigen land te doen stroomen; dezen of genen handel alleen te bezitten; eenen nationalen tak van nijverheid voor zich alleen te bewaren, door alle middelen, zelfs door doodstraf te dreigen aan den werkman, die zijn vaderland zou willen verlaten om zijn bedrijf elders uit te oefenen; zich in gilden af te zonderen, niet meer tot onderlinge hulp; maar tot wering van mededingers, — ziedaar de nieuwe vormen, waarin die strijd zich gedurende de twee jongste eeuwen openbaart.

Zoo zijn wij, M. H., tot onzen leeftijd afgedaald. Behoef ik u te herinneren, hoe de laatste dagen der vorige eeuw het tijdperk openden van eene nieuwe maatschappelijke omwenteling? Ik spreek hier niet alleen van de Fransche Revolutie en van hare misbruikte leuze: Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap. Zij was ééne schrede in dezen grooten ommekeer. Zij hief het onderscheid der standen op en schonk aan het geheele volk de vrijheid, welke tot nog toe alleen den bewoners der steden — en noode! — gegund was. Zij verbrak de monopoliën, joeg de gilden uiteen en verhief alle ingezetenen des lands tot burgers met gelijkheid voor de wet. Maar ziehier, naast dit feit, andere feiten, niet minder gewigtig! Aan gene zijde van den Oceaan verrijst een nieuw volk, dat de banden, waarmede het moederland de kolonie omklemd hield, verscheurt, en het koloniale stelsel is in zijne grondvesten geschokt. In dat moederland zelf reiken eenige eenvoudige mannen, een timmerman, een barbier, een spinner, elkander de hand, om het vermogen der nijverheid door de toepassing

der stoomkracht en der machinerie millioenen malen te vermenigvuldigen. Elders weder heeft de wetenschap zich eene nieuwe baan gebroken. De natuur wordt in hare diepste geheimen doorwroet en doorgrond. Eene meedoogenlooze kritiek slaat de hand aan al het bestaande. Eene vermetele philosophie schijnt zich voor te nemen de wereld om te scheppen. En onder al deze denkers en vorschers naar de natuur der dingen is er één, die, in stille afzondering zijne eigene studiën volgende, de natuurlijke wetten naspoort van het maatschappelijke leven, en onderzoekt, door welke middelen de rijkdommen der natiën verkregen en de welvaart der burgers vermeerderd wordt; hij breekt met even onverbiddelijke hand de luchtkasteelen der empirie als de dwalingen der praktijk af, om in de plaats daarvan zijne wetenschappelijke theorie op onwrikbare beginselen te grondvesten. Zijne leer is, van het oogenblik dat hij ze heeft verkondigd, de uitspraak des meesters, die met overtuiging door duizende leerlingen verspreid wordt. Het is — gij hebt het reeds lang geraden — de stichter der Economische school, voor wien ik geene schoonere lofspraak zou kunnen vinden dan deze woorden van eenen franschen geschiedschrijver: „Adam Smith a réhabilité le travail."

Adam Smith heeft den arbeid in zijne eer hersteld! De eenvoudigste beteekenis dezer woorden is, dat hij de halfheid der theorie van de Physiocraten, die geen ander voortbrengend vermogen erkenden dan den grond, aanvulde; dat hij de eerste was die leerde, hoe ook de arbeid, en deze het meest, de bron van volksrijkdom is; dat hij de wetten van de verdeeling van den arbeid openbaar maakte; dat hij bewees, hoe ook het bewaren, verwerken, overbrengen en verdeelen van voorwerpen vruchtbare arbeid is; dat hij voor de vrije mededinging in den arbeid de baan opende.

Maar in hoogeren zin beduidt deze lofspraak veel meer. En in dezen zin heeft hij ze verdiend, omdat hij den arbeid heeft geopenbaard als den fundamentelen hoeksteen der maatschappij, en vrijheid van den arbeid als de eenige duurzame bron van bijzondere en algemeene welvaart.

Om de meening dezer woorden te verklaren, moet ik mij eene kleine afwijking van de gewone leer der Economische school veroorloven. De leerboeken der staathuishoudkunde worden schier alle geopend met de definitie: „de staathuishoudkunde is de wetenschap die leert, hoe de rijkdommen voortgebragt en verbruikt worden.” En op deze definitie volgt dan spoedig de aanwijzing van het doel der staathuishoudkunde: „het doel der staathuishoudkunde is, het geluk der menschen te bevorderen.” Ik kan noch met deze definitie der staathuishoudkunde, noch met deze omschrijving van haar doel volkomen vrede hebben. Ware die definitie van de wetenschap, die ik liefheb, juist, ik zou haar niet durven verdedigen tegen het verwijt, haar wel eens gedaan, van geesteloos materialismus en afschrikkende dorheid. Maar dán vooral zou het mij onmogelijk vallen het verband te ontdekken, dat er tusschen haren werkkring en haar doel zou moeten bestaan! Immers, welk verband is er tusschen rijkdom en geluk? Hoe kan het ooit mogelijk zijn, het geluk naar de regelen eener wetenschap af te meten, of afhankelijk te maken van de min of meer getrouwe toepassing eener theorie?

Maar terwijl ik aan onze wetenschap niet den onnakomelijken eisch doe, van vaste regelen te stellen tot oplossing van het vraagstuk, dat ieder mensch slechts met zijn geweten kan uitmaken, heb ik toch hoogere eischen aan haar, dan dat zij alleen onderzoeke, hoe de rijkdommen voortgebragt en verteerd worden. Ik heb haar lief, omdat zij mij is de wetenschap van het maatschappelijke leven, die leert, hoe, onder de wetten door den algoeden Schepper in de natuur gelegd, de bijzondere vermogens van alle menschen zamenwerken tot de bevordering van het stoffelijk welzijn en van de zedelijke verheffing van iederen mensch en van de geheele menschheid; omdat het doel van haar streven is, den strijd tusschen zelfzucht en liefde tot den naaste op te lossen in ééne schoone harmonie — *vrijheid!*

Indien ik moest vreezen, M. H., dat deze woorden u vreemd in de ooren zouden klinken, en dat gij niet reeds zelven zoudt hebben opgemerkt, hoe dit denkbeeld het geheele historische overzigt van de ontwikkeling der maatschappij, waarbij gij mij zoo welwillend gevolgd zijt,

beheerschte; indien ik nog uitdrukkelijk moest verklaren, dat dit overzigt ten doel had aan te wijzen, hoe de *vooruitgang* in de geschiedenis bestaat in de zege na zege van het beginsel van vrijheid, en hoe de strijd om vrijheid van den arbeid, waartoe Adam Smith het sein heeft gegeven, slechts de voortzetting is van den reeds beslisten kamp om persoonlijke, gewetens- en burgerlijke vrijheid, — ik zou tot dezen oogenblik te vergeefs gesproken hebben. Maar gij hebt regt op eene nadere verklaring mijner meening.

De Schepper heeft den mensch in oneindige reeks behoeften ingeschapen, en in de natuur rondom hem in overvloedige mate de middelen gelegd, om die behoeften te vervullen, en hem zelven de vermogens geschonken, om de gaven der natuur daarvoor toe te bereiden. Die wissel-werking van behoefte en vervulling is met één woord — de *zelfzucht*. Aldus is zelfzucht de natuurlijke en weldadige drijfveer van het leven des menschen in deze wereld. Zij is de voorwaarde van zijn duurzaam bestaan, de krachtigste prikkel ter inspanning, de bron van zijn geluk, het middel tot tot zijne ontwikkeling. Maar nevens dit beginsel des menschelijken levens staat daartegen in evenwigt een tweede: de volstrekte behoefte aan wederkeerige hulp. Had ieder mensch aan zich zelven genoeg, hij zou een engel of een dier zijn. Op de zamenwerking nu van deze twee beginselen berust het geheele maatschappelijke leven, dat geenen anderen band kan hebben, dan onderlinge zamenwerking tot voldoening aan aller behoeften. En deze is dan de niet genoeg te prijzen wet der menschelijke zamenleving, niet door menschen uitgevonden, maar door God zelven verordend, dat elk, terwijl hij ten behoeve van anderen werkt, tevens in de vervulling van zijne behoeften werkzaam is, of, omgekeerd en duidelijker, dat elk, terwijl hij om eigen voordeels wille arbeidt, in het belang van allen arbeidt; dat ieder dus door de behartiging van zijn eigen belang zelve gedreven wordt, om den ander met de bijzondere vermogens, die hem gegeven zijn, te hulpe te wezen. En de erkentenis van deze wet leidt tot de gevolgtrekking, dat de onbelemmerde ontwikkeling van ieders eigenaardige vermogens voordeelig is niet alleen voor hem zelven, maar voor het algemeen tevens, — dat is, tot het beginsel van vrijheid!

En nu moet ik u nog eens verzoeken, u het bewegelijke tafereel voor

den geest terug te brengen, dat straks voor onze oogen is voorbijgegaan. Wat is die geschiedenis anders dan de strijd dezer wet der natuur tegen hare miskenning? Want het is maar al te waar, dat, gelijk iedere prikkel ten goede, in den mensch gelegd, tot eene ondeugd kan overslaan, dus ook deze; zoo zelfs, dat de woorden *zelfzucht* en *eigenbelang* in het gemeene spraakgebruik naauwelijks anders gehoord worden dan om *ondeugden* te kennen te geven. Uit deze miskenning nu zijn voortgesproten de begeerlijkheid, de hebzucht, het geweld, de dwingelandij, de verdrukking. En wat zien wij nu gebeuren? Dat geene miskenning op den duur bestand is tegen de waarheid, geene verdrukking bestaan kan tegen de vrijheid: dat iedere hare eigene straf medevoert. Het stelsel van maatschappelijken oorlog en onderlinge berooving der oude volken deed de oude maatschappij te gronde gaan. De slavernij wordt overal (ook in de nieuwe wereld!) een verterende kanker, en verlaagt den meester dieper dan den slaaf. De hoogmoed van vorsten en edelen brengt hen ten val, omdat hij juist de oorzaak is van de opkomst der gemeenten. Zoodra de geestelijkheid het toppunt van magt en rijkdom heeft bereikt, verliest zij alle zedelijke kracht. Het koloniale stelsel verteert de beste levenssappen der volken; de handelsoorlogen overstelpen de staten met schulden, waaronder nog late nageslachten gebukt gaan; de monopoliën eindigen in bankroeten; het gildenwezen dooft allen lust en kracht tot den arbeid uit. En waardoor is het, dat de vrijheid voortdurend zege op zege behaalt over de verdrukking? Is het omdat de zwakken sterker geworden zijn dan de magtigen? Dan zeker ware slechts eene verplaatsing, eene verwisseling van personen de vrucht van de zege geweest; de onderdrukte ware op zijne beurt verdrukker geworden; en het menschdom had eeuwig in denzelfden jarmmervollen kring omgeloopen. Ziet slechts, in de Oudheid was dit het geval, en daarom is dát geslacht, als door eenen tweeden zondvloed, van de aarde weggevaagd. Maar de vrijheid zegepraalde, en schonk telkens hare zegeningen aan overwinnaren en overwonnenen tegelijk, omdat de waarheid aan hare zijde stond, omdat de wetenschap telken reize eenen stap voorwaarts deed; de wetenschap, uit bittere ervaring geboren, eerst door enkelen gegist, door eenigen geopenbaard, door lateren verkondigd, door velen daarna verspreid, eindelijk door allen aangenomen

en in de ziel geprent, — de wetenschap, dat de vrijheid van allen in het belang van allen is. Zoo zien wij onder haar schild oprijzen de vrijheid van geweten, die den zedelijken mensch verheft; de vrijheid van denken en zijne gedachten te uiten, die verlichting en beschaving doet stralen; de vrijheid des persoons, die den mensch voor de zamenleving vormt, de vrijheid des burgers, die aan allen stem geeft, waar het aller belang geldt; de vrijheid van den arbeid, die ieder het regt verzekert om zijne vermogens naar zijnen aanleg in het belang van allen te gebruiken.

En zoo zien we, o schoone triomf! de wetenschap hand aan hand gaan met de godsdienst der liefde. „Hier treedt" (het zijn de woorden van eenen jeugdigen geleerde, die nog voor weinig tijds onder de kweekelingen dezer Hoogeschool geteld werd, woorden, die ik gaarne tot de mijne maak) „hier treedt eene wetenschap op, die zich enkel tot aardsche goederen „bepaalt, en haar grootste les is dezelfde, als die der Godsdienst: bemin „uwe naasten! Dus komt bij de drangreden van pligt nog die van het „eigenbelang, en dan zullen toch die twee lessen, die om verschillende „redenen denzelfden weg aanprijzen, wel eene vaste overtuiging geven en „de bewandeling van dat regte pad gemakkelijk maken!"

En is dan nu de strijd volstreden? — Wie is er onder ons, M. H., die zich het droombeeld kan scheppen van een volstreden strijd hier op aarde? van een nieuw paradijs, waarin het zal zijn gelijk de dichter zingt: „De wolf zal met het schaap verkeeren"? — Neen, eer zal het gedierte des velds zijnen aard verloochenen, eer de verordening, den mensch gesteld, dat zijn leven op aarde een strijd is, zal worden opgeheven.

Echter zijn er geweest, die, in zoete dweeperijen verzonken, zich zulk eenen volmaakten gelukstaat gedacht en geschilderd hebben; er zijn er geweest, die hebben gewaand zulk eene heerlijke toekomst door húnne kracht en húnnen wil te kunnen verwezenlijken. Ongelukkigen, die zich om de wille hunner idealen armoede, smaad, vervolging, kluisters en den marteldood getroost hebben; die over de lijdende menschheid, die ze wilden opbeuren, slechts teleurstelling of, helaas! nameloozen jammer en ellende hebben uitgestort. — Ook hunne fout was miskenning der natuur-

lijke wet van het maatschappelijke leven. Zij namen de drijfveer van het eigenbelang uit het raderwerk der zamenleving weg, en schiepen zich aldus eene onbestaanbare maatschappij van ondenkbare wezens. Zij mogen aanspraak hebben op ons beklag, ja op onze bewondering, nimmer op onze sympathie; en wat ook hun lot zij geweest, zij mogen zich niet beklagen, dat zij niet begrepen zijn. Het was hunne eigene schuld, omdat zij zich buiten de menschheid stelden.

Zal ik met u de lange lijst dezer hervormers doorloopen, waarop de schitterendste namen voorkomen? Waartoe zou het dienen? Waartoe zou het nut zijn, de *Utopia* van Thomas Morus, of de *Civitas Solis* van Campanella, of de *Oceana* van Harrington te vergelijken met het *Nouveau Christianisme* van Saint-Simon, met de *Théorie des quatre mouvemens* van Fourier, of met de *Voyage en Icarie* van Cabet? Of waartoe een paralel getrokken tusschen de Lollarden der 14de of de Wederdoopers der 16de eeuw met hunne gruwelen, en het Communismus onzer dagen met zijne bloedige woelingen? Één hoofdtrek, merkwaardig genoeg, kenteekent ze alle, zoowel díe schuldelooze spelingen des vernufts als déze uitbarstingen des hoogmoedigen waans, namelijk deze: dat zij alle, om den volmaakten gelukstaat der menschen te scheppen, beginnen met den mensch alle vrijheid, alle zelfstandigheid, alle persoonlijkheid te ontzeggen. Dit is genoeg om het vonnis over hen uit te spreken.

Neen, indien wij wilden vergelijken, ik zou wenschen u op een ander standpunt van beschouwing te plaatsen. Ik zou u willen doen opmerken, hoe de Communisten van Watt Tyler in 1381 de steden en burgten te vuur en te zwaard verwoestten, omdat zij naar wraak hijgden over hunne verbrande woningen, hunne vernielde oogsten, hunne geschondene vrouwen en dochteren, hunne mishandelde en vermoorde zonen, en hoe de Communisten van 1848 de wereld in beroering bragten, omdat de arbeider geen arbeid genoeg en geen loon genoeg voor zijnen arbeid heeft, en in eene politieke omkeering het middel dacht te vinden tot verbetering van zijn bestaan. En dan zou ik u tegelijk willen wijzen op het verschil tusschen toen en nu voor alle rangen der maatschappij, in trap van welvaart, levensgenot en ontwikkeling. Hoe de eenvoudige burgerman thans beter gevoed, gekleed en gehuisvest is, dan voorheen de hoogmoedigste edelman. Hoe

de gemeenschap van buurt tot buurt, van stad tot stad, van land tot land voor allen openstaat en elken dag gemakkelijker wordt. Hoe nu niet meer schier om het andere jaar hongersnood of pest de bevolking vertient, en hoe aanzienlijk de gemiddelde duur van 's menschen leven is toegenomen. Hoe thans de kinderen der armsten beter onderwijs ontvangen dan vroeger de zonen des adels. Hoe eenen iegelijk veiligheid des persoons en zekerheid van eigendom gewaarborgd is, en den geringsten der geringen gelijk regt wordt toebedeeld met den koning. En dan mag ik roemen: dit is het werk onzer wetenschap, die langzaam, maar gestadig voortgaat en met iedere schrede meerderen zegen verspreidt.

En is dan nu de strijd volstreden? — komt ons onwillekeurig nog eens op de lippen. Wie zou het durven beweren, die het oog slaat op de maatschappij gelijk zij is? Wie niet erkennen, dat die gedurige herhalingen der ijdele poging, om uit eene volslagene omkeering eenen geheel nieuwen maatschappelijken toestand te scheppen, eene ernstige waarschuwing bevatten? En in waarheid! veel moge er gewonnen zijn, hoe menig vraagstuk is nog onopgelost gebleven? Wat is nog heden ten dage die vrijheid van den arbeid, die het onmisbaar complement is van elke andere? Hoe wankel zijn nog zelfs hare eerste grondslagen gevestigd! Hoe weinig ingang hebben nog hare eerste beginselen gevonden! Op hoevele beletselen stuit zij nog bij elke schrede ter toepassing!

Het is waar, en ik mag het niet voorbijzien, en ik wil het met een enkel woord uitspreken, elke vrijheid heeft hare natuurlijke grenzen, ook deze. Híer is de grens van den pligt. De vrijheid van den arbeid sluit niet in de vrijheid om *niet* te arbeiden en op kosten van anderen te leven. Dáar de grens des wederkeerigen regts. De vrijheid om zijne vermogens te gebruiken, geeft niet het regt om zijnen naaste door overmagt of slimheid te berooven. Dáar de grens der maatschappelijke orde en van het staatsverband: belasting, persoonlijke dienst, gehoorzaamheid aan de wet. Ik ga eenen stap verder: ik erken, dat het somwijlen goed kan zijn de vrijheid aan bijzondere beperkingen te onderwerpen. Ik behoef hier slechts te herinneren aan Colbert, wiens reglementen op de industrie (in onzen

tijd onduldbaar) volkomen pasten aan de behoeften van den zijnen, en die daarom Frankrijks weldoener is geworden, omdat hij zijnen tijd begreep.

Maar nu is de taak der wetenschap van het maatschappelijke leven aan de eene zijde, deze natuurlijke grenzen voet voor voet te verruimen en aan het beginsel van vrijheid meer en meer zijne onbelemmerde werking te verzekeren; aan den anderen kant, in elken gegeven toestand den juisten maatstaf aan te wijzen, om die grenzen naar eisch af te palen. En hier is het, dat zij nog voortdurend op de meeste hinderpalen stuit en wel altijd zal stuiten. Der waarheid eere te geven, het licht der wetenschap als heilzaam te erkennen — wie geeft zich tegenwoordig voor zoo barbaarsch uit, dat hij dát niet doen zoude? Maar de waarheid aan te nemen, de lessen der wetenschap toe te passen, dat is eene andere zaak! Gedenkt slechts aan den eindeloozen twist over theorie en zoogenaamde praktijk. Hier komen alle gebreken en zwakheden van onze menschelijke natuur, heerschzucht, begeerlijkheid, willekeur, waanwijsheid, vooroordeel, in het spel. Daar is eene staatkunde, die, om bijzondere bedoelingen door te zetten, het oor voor de waarheid sluit — en ik heb u de (nu gevallene) Britsche scheepvaartwetten, het Continentaal-stelsel, de Duitsche National-Oeconomie genoemd. Daar is eene eenzijdigheid, die alleen op het oogenblikkelijk belang let — en gij denkt aan de fiscaliteit der meeste belasting-stelsels. Daar is eene bekrompenheid, die blind is voor de gedurige wisseling der dingen, waardoor het verouderde wegsterft, om plaats te maken voor het betere; daar is eene vooringenomenheid, die den eenen arbeid boven den anderen wil bevoordeelen; daar is eene eigenzinnigheid, die waant alles beter te weten en beter te kunnen — en gij hebt onze beschermende tarieven, onze monopoliën, onze reglementaire verordeningen voor oogen.

Ziedaar dan nog strijds genoeg. Ja, het zou bijkans kunnen voorkomen, dat deze strijd hopeloos moet zijn. Maar moed gehouden! Moeten wij ook dikwerf ondervinden, dat de leeringen der wetenschap versmaad worden, éene troostrijke gedachte bezielt ons bij hare beoefening, en verzekert ons, dat wij niet vruchteloos werken. Dit is de doorgaande trek der geschiedenis, dat iedere uitbreiding van het beginsel van vrijheid gevoerd

heeft tot helderder kennis dier vrijheid. Zoo werkt vrijheid kennis en kennis weder vrijheid. Zoo voert de wetenschap den mensch omhoog in zijnen maatschappelijken toestand, maar tegelijk in zijne zedelijke ontwikkeling, om hem slechts te meer vatbaar te maken voor hare waarheid, dat zijn zekerste belang is, het belang van anderen te behartigen. Zoo is ZIJ hem de krachtigste aansporing, om de gaven, die in hem gelegd zijn, niet ten kwade, maar ten goede te gebruiken. — En zij dán ook deze strijd eindeloos! Zij het dan ook buiten het bereik der wetenschap, om ooit eenen mensch volmaakt of volmaakt gelukkig te maken! Zij dan zij zelve de eerste om te waarschuwen tegen elke poging tot verwezenlijking van idealen, die op verscheuring van de natuurlijke banden der zamenleving moet uitloopen, — onweerstaanbaar dringt zij voort, met bedachtzaamheid, maar met vastheid, hier eene nieuwe waarheid ontdekkende, daar een oud vooroordeel afbrekende, en iedere schrede, die ze doet, is een weldaad voor de menschheid.

Gelukkig, wien het te beurt mag vallen, haar eene schrede verder te brengen! Gelukkig ook, wien *hare* beoefening de bestemming zijns levens, het doel van al zijn denken en arbeiden is! Van nu voortaan zal het mijne bestemming zijn. Ik verbind mij op dezen plegtigen oogenblik, aan die taak al mijne krachten, al mijn willen te zullen wijden. Ik verklaar hier openlijk, dat ik dat wil. Daartoe schenke mij de Almagtige God Zijnen zegen, zonder welken alle arbeid van menschen ijdel is. Amen!

EDEL-GROOT-ACHTBARE HEEREN CURATOREN DEZER HOOGESCHOOL! Moeijelijk valt het mij, woorden te vinden, om U den dank te betuigen, die mij den boezem vervult. Gij hebt mij den werkkring aangewezen, die de lust mijns levens is, en het mij ten *pligt* gesteld, die wetenschap te beoefenen, tot welke ik mij reeds lang en zoo sterk — haast in strijd met vroegere pligten — voelde aangetrokken. Ge hebt mij verbonden aan deze doorluchtige Hoogeschool, dit brandpunt van kennis, om er mij zelven te beter te kunnen oefenen, terwijl ik anderen voorbereide. Ge

hebt mij niet onwaardig geoordeeld de schoonste en verhevenste betrekking, zulk eene, waarop niemand, zelfs in stilte en voor zich, hoop zou durven koesteren. Mag ik niet trotsch zijn op de hooge onderscheiding, die mij daarin van mannen als gij te beurt valt? Zou ik U niet dankbaar zijn voor eene levensbestemming, die mijn geluk is? — Woorden vervliegen snel. Eene lange reeks van welgerangschikte betuigingen zou U evenmin welkom zijn, als zij mij van de lippen wil. Maar wilt deze verzekering aannemen, als de uitdrukking mijner erkentelijkheid tevens. Ik beloof U, dat al mijn trachten zal zijn, uwe verwachting niet te leur te stellen. En als eenmaal de loopbaan zal zijn voleindigd, die mij heden wordt opengesteld, wat oordeel men dan ook over mijnen arbeid en de vruchten van mijnen arbeid zal vellen, deze lofspraak zal mij toekomen: Hij heeft als eerlijk man getracht zijnen pligt te volbrengen.

Hooggeleerde Heeren, waarde Ambtgenooten! Gij zult mij gelooven, wanneer ik zeg, met schroom U aldus te begroeten. Naauwelijks acht jaren is het geleden, dat ik als dankbaar leerling van U afscheid nam. Weinigen zijn er onder U, die mij niet in leeftijd en ervaring verre vooruit zijn; velen tel ik onder U tot wie ik, heden niet minder dan toen, met diepen eerbied opzie. En ik zal nu onder U verkeeren als gelijke onder zijne gelijken! Ik zal met U werkzaam zijn in éénen kring! Maakt mij, bidde ik U, mijne plaats in uw midden gemakkelijk en aangenaam. Wilt mij den afstand doen vergeten, die U van mij scheidt. — Maar wat vraag ik nog? De welwillendheid, waarmede gij mij reeds zijt te gemoet gekomen, is mij een waarborg, dat gij mij uwe vriendschap wilt schenken. — Gij, Hooggeleerde de Wal, hebt mij reeds dadelijk door zoo veel heuschheid aan U verpligt, dat ik mij nu reeds overtuigd houde, dat wij voor elkander niet alleen trouwe helpers in den arbeid, maar ook trouwe vrienden zullen zijn. Diezelfde hulp en gelijke vriendschap durf ik van U verwachten, Hooggeleerde van Assen en Cock en van U eerwaardige grijsaard, Hooggel. Tydeman, wanneer ik herdenk de toegenegenheid, waarmede ge mij vroeger begunstigd hebt. Zoo zij dan onze gemeenschappelijke arbeid vruchtbaar voor den bloei van deze onze Universiteit. Waarin ook mijne minderheid tegenover U zal blijken,

in den wedijver, om daarnaar te jagen, voel ik de kracht in mij om U op zijde te streven!

Lieve Vader, wiens tegenwoordigheid mij dezen feestdag zoo onuitsprekelijk gelukkig maakt, ook tot U wil ik een woord rigten. Gij hebt mij opgevoed in de vreeze des Heeren. Alle zorgen, alle inspanning, alle opoffering hebt gij gering geacht om uwen zoon tot een nuttig lid der maatschappij te vormen. Gij hebt niet opgehouden mij met raad en hulp en waarschuwing en aansporing ter zijde te staan. Mijne vreugde en mijnen kommer hebt gij gedeeld, en getrouw den strijd des levens met mij gestreden. Dagelijks heb ik U daarvoor in mijn hart gedankt; menigmalen heb ik het in oogenblikken van vertrouwelijke ontboezeming uitgesproken. Nu is het mij behoefte en zaligheid, in het openbaar te erkennen: wat ik ben, ben ik door uwe liefde. Daar dringt zich voor mijne oogen de dag, waarop ik voor het eerst het ouderlijke huis verliet, om aan deze zelfde plaats kennis te vergaderen. Uw laatste woord was, terwijl tranen U langs de wangen vloeiden: „God zegene u, mijn zoon!" Zie, uwe bede is verhoord. De goede God heeft mij overvloedig gezegend, maar het meest in U. Moge dit uur U eenige vergoeding geven voor hetgeen gij mij gedaan hebt. Gij, wees mij nabij gelijk ge mij tot heden nabij waart. Meer dan ooit gevoel ik behoefte aan uwen steun, opdat ik niet onwaardig bevonden worde de heerlijke roeping die mij is toebedeeld!

Edele Jongelingen, Kweekelingen der Leidsche Hoogeschool! Het harte slaat mij hoog, nu ik tot U spreke. Tot Uwe vorming mede te werken, — welk eene roeping! maar ook welk eene verantwoordelijkheid. Gij bereidt U voor, om eenmaal de edelste betrekkingen in de maatschappij, welligt de hoogste waardigheden in den staat te bekleeden: en ik zal U daarbij te hulpe zijn en voorlichten. In U ligt de toekomst des vaderlands. O, dat noch gij noch ik dit immer vergeten. Laat U deze gedachte onophoudelijk een prikkel zijn, om met ernstigen wil te arbeiden aan uwe eigene ontwikkeling, bedenkende, dat in den schoonen bloeitijd des levens de vrucht zich zetten moet. Wat mij betreft, ook aan U, neen, aan U het meest heb ik in deze ure mijn willen en mijn werken gewijd.

Wel is het mij bewust, dat ik niet voor U zijn kan, wat de groote man voor U was, aan wiens lippen gij hingt, en dien gij verloren hebt, omdat zijne uitstekende bekwaamheden hem riepen, om zich in nog moeijelijker werkkring aan het heil des vaderlands toe te wijden. Wel belijde ik: hoe meer de gedachte mij fier maakt, dat ik geroepen ben, en mede door Hém geroepen, om zijne plaats in uw midden te vervullen, te meer ook drukt mij de vrees, hoe het mij gelukken zal, Hem te vervangen. Maar heb ik er geene aanspraak op, dat ik tot U spreke met de woorden des gezaghebbenden meesters, dezen wensch (die trouwens reeds natuurlijk is aan mijnen leeftijd, schier aan den uwen gelijk) mag ik koesteren en uiten, dat ik, als een vriend met zijne vrienden, met U zal verkeeren. Mag ik niet de hoop voeden, dat het mij gelukken zal, eene school te vormen gelijk hij deed, ik wil toch streven eenen vriendenkring om mij heen te vergaderen, die uit welwillendheid gehoor geeft, waar gezag niet tot luisteren verpligt. Zoo zullen wij dan te zamen arbeiden: te zamen en met gelijke schreden voorwaarts streven, op dezelfde baan ons allen geopend: ontwikkeling van ons zelven; bevordering der wetenschap; vermeerdering van den roem dezer Akademie, en van den bloei des lieven Vaderlands!

IK HEB GEZEGD.

SERIES LECTIONUM

IN

ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA

HABENDARUM POST FERIAS AESTIVAS ANNI 1850.

FACULTAS JURIDICA.

J. de Wal explicabit Encyclopaediam et Methodologiam Juris, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . horâ XII.
Historiam Juris Romani enarrabit, iisdem diebus . . . . . . I.
Origines ac Progressus Juris apud Gentes Germanicas, inprimis Juris Patrii Historiam illustrabit, iisdem diebus . VIII.
Jus Mercatorium exponet, die Jovis . . . . XII.
et die Veneris . . . . XI et XII.

H. G. Tydeman Emeritatum nactus et cessans a praelectionibus, non tamen cessabit in studiorum suorum fructu lubenter communicando.

C. J. van Assen interpretabitur libros Digestorum diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . IX.
Institutiones Juris Civilis Romani, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . X.
Gaji Commentarios Institutionum, cum selectis Ciceronis Orationum locis, ad jus civile Romanum pertinentibus, diebus Jovis et Veneris . . . . XI.
Jus Civile Hodiernum, diebus Lunae, Martis et Mercurii . XI.
Ordinem judiciorum et rem judiciariam privatam, die Jovis IX—XI.
et die Veneris cum exercitationibus forensibus . . . . . X.

H. Cock tradet Jus Publicum et Gentium, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . IX.
Jus Criminale, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . . X.
et die Jovis . . . . XI.

Jus Naturale, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . . . horâ XI.
Ordinem Judiciorum Criminalium, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . XII.

S. Vissering Statisticam patriae explicabit, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . I.
Historiam Europae diplomaticam, iisdem diebus . . . . . . II.
Oeconomiam politicam, die Jovis . . . . I et II.
et die Veneris . . . . I.

FACULTAS THEOLOGICA.

W. A. van Hengel, provectae aetatis causa rude donatus, quantum per vires licebit, Academiae alumnis prodesse conabitur.
Cum Theologiae studiosis provectioribus de variis rebus gravioris argumenti familiariter colloquetur, die Veneris . VI sqq.

N. C. Kist Historiam Ecclesiasticam docebit inprimis antiquam, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . XII.
Christianae Morum Disciplinae partem exponet historicam et theoreticam, diebus Lunae, Mercurii et Veneris . . . XI.
Doctrinae et Dogmatum Christianorum Historiam tradet, diebus Jovis et Veneris . . . . XII.
Historiae Ecclesiasticae Veteris monumenta exponet, die Martis XI.
Exercitia disputandi moderabitur, die Saturni . . . . II.
Orationibus Sacris praeërit, die Martis . . . . II.

J. F. van Oordt, J. G. Fil., Theologiam Christianam theoreticam tractabit, diebus Mercurii, Jovis et Veneris . . . . IX.
Euangelii Johannis quinque ultima capita et primam Ejusdem Epistolam, diebus Lunae et Mercurii . . . . X.
Encyclopaediam Theologicam exponet, diebus Martis et Jovis X.
Institutionem Oratoris tradet, die Mercurii . . . . I.
et Veneris . . . . , ... X.

J. H. Scholten Dicta et Sermones Jesu Christi in Euangelio Johannis interpretabitur, diebus Martis et Jovis . . . . XI.
et die Mercurii . . . . I.

Theologiae naturalis sive philosophiae de Deo historiam enarrabit, diebus Jovis et Veneris . . . . horâ I.

Verba characteristica et locutiones, quibus religionis Christianae indoles exprimitur, explicabit dieb. Lunae et Martis I.

Orationibus Sacris praeërit, die Mercurii . . . . II.

Publice disputandi exercitationibus praeërunt alternis hebdomadibus, die Saturni horâ I, alternatim J. F. VAN OORDT, J. G. FIL. et J. H. SCHOLTEN.

***Vacanti quartae in Theologica Facultate cathedrae ubi prospectum erit, ad valvas Academiae indicabitur, cuinam professio sit delata et quas novus Professor scholas habiturus sit.

FACULTAS DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

C. G. C. REINWARDT Civium academicorum studia, quantum aetas et vires sinent, juvare paratus est.

J. VAN DER HOEVEN Zoologiam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . XI.

Anatomen comparatam tradet, diebus Martis et Jovis . . . I.

Vernaculo sermone et publice primas lineas Zoologiae exponet, die Mercurii . . . . II.

Mineralogiae et Geologiae elementa si qui sint, qui audire cupiant, docere paratus est.

A. H. VAN DER BOON MESCH Chymiam corporum organicorum exponet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . . . IX.

Chymiam, quae anorganica vocatur, docebit iisdem diebus XI.

Artem pharmaceuticam theoreticam et experimentalem exponet, diebus Lunae et Mercurii . . . . XII.

Oeconomiam ruralem tradet, diebus Martis et Jovis . . . . XII.

Experimenta instituendi artem docebit, et Exercitia practica in Laboratorio moderabitur quotidie.

Cum studiosis provectioribus de Physiologia chymica colloquetur, die Veneris horâ vespertinâ . . . . V—VIII.

G. J. VERDAM Elementa Geometriae planae et Trigonometriam planam tradet, die Jovis . . . . horâ X.
et die Veneris . . . . IX et X.

Stereometriam et Trigonometriam sphaericam, hujusque usum, docebit, diebus Jovis et Veneris . . . . VIII.

Lectiones de Calculo Differentiali et Integrali continuare et Mechanices analyticae principia exponere velit; dies autem et horas postea indicabit.

Scholas praedagogicas explicabit, die Lunae . . . . XI.

F. KAISER Astronomiam theoreticam tradet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . IX.

Astronomiam practicam, iisdem diebus . . . . X.

Astronomiam, quam popularem vocant, tradet diebus Lunae et Mercurii, horâ vespertinâ . . . . V.

Post ferias paschales autem hora quadam matutina, auditoribus commoda.

Theoriam motus corporum coelestium et disquisitiones selectas, de perturbationibus, quas motus corporum coelestium patiuntur, aptis horis commentabitur.

Singulos suos auditores, ad coelum, tubi optici ope, perlustrandum, aptis temporibus evocabit.

Arithmeticam universalem sive Algebram tradet, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . II.

G. H. DE VRIESE Phytographiae fundamenta tradet antumnali tempore, singulis diebus . . . . I.

Plantarum indigenarum et medica virtute praeditarum historiam illustrabit verno et aestivo tempore, diebus iisdem VII.

Physiologiam plantaram exponet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . I.

Selectas demonstrabit familias naturales, iisdem diebus . . II.

Excursionibus botanicis praeërit die Saturni, apta tempestate.

Historiam plantarum medica virtute praeditarum et pharmacognosin regni vegetabilis et animalis duce Pharmacopoea Neerlandica futuris pharmaceutis tradet horis commodis.

P. L. Rijke, Prof. extraord., Physicam experimentalem docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris . . . . . . horâ XII.
Physicam Mathematicam tradet, diebus Lunae et Veneris . VIII.

FACULTAS PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

M. Siegenbeek propter aetatem septuagenariam rude donatus, quantum per vires licebit, studiosae juventuti prodesse conabitur.

J. Bake explicabit Ciceronis Orationes, de Provinc. Consul., in Pisonem, et Milonianam, diebus Lunae, Martis et Mercurii IX.
Rerum Atticarum capita selecta de reditibus et expensis publicis, tractabit diebus Lunae et Mercurii . . . . I.
Scholas Paedagogicas moderabuntur J. Bake et C. G. Cobet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . II.

J. M. Schrant Praecepta styli Neêrlandi seu Eloquentiae, nec non Oratoriae artis externae, tradet diebus Jovis, Veneris . . II.
et die Saturni . . . . X.
Historiam Patriae enarrabit, diebus Lunae, Martis et Mercurii II.
Vondelii tragoediam *Gysbrecht van Amstel* interpretabitur die Saturni . . . . XI—I.
Eloquentiae historiam criticam enarrabit, horis auditoribus commodis.
Antiquitates Germanicas explicabit, horis postea iudicandis.

A. Rutgers Jeremiae Vaticinia inde a Cap. XXX et Psalmos selectos interpretabitur, diebus Lunae et Martis . . . . IX.
et die Mercurii . . . . VIII.
Secundum Samuelis Librum cursoria lectione tractare perget die Martis . . . . I.
et die Jovis . . . . XII.
Antiquitates Israëlitarum explicabit, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . XII.
Grammaticam Sanskritam docebit et Anthologiam Sanskritam a Cl. Lasseno editam, explicabit, die Lunae . . . . I—III.
Calidasi Sacuntalam et Hitopadesam explicabit, die Veneris I—III.

T. G. J. JUYNBOLL Sermonis Hebraei elementa tradet, tum Grammaticâ explicandâ, tum analyticis exercitiis moderandis, diebus Lunae, Martis, Mercurii . . . . horâ VIII.
et die Jovis . . . . I.
Literarum Arabicarum, Chaldaicarum et Syriacarum initia docebit (duce Cl. ROORDA, WINERO, UHLEMANNO), diebus Jovis, Veneris et Saturni . . . . VIII.
Cum provectioribus Librum legere perget Arabicum de expugnatione Memphidis et Alexandriae, ab HAMAKERO editum, die Martis . . . . II.
Chrestomathiam Arabicam KOSEGARTENII, die Veneris . . . X.
Et HAMĀSAE Carmina cum TIBRĪZII Commentario, die Veneris . . . . XII—I.
Coranum, additâ lectione Commentarii Baidhawiani, die Jovis V—VII.
Chrestomathiam Syriacam KIRSCHII a Cl. BERNSTEINIO iterum editam et Carmina EPHRAEMI selecta ex Chrest. A. HAHNII et F. L. SIEFFERTI, die Mercurii . . . . II.

J. H. STUFFKEN Logicam tradet, diebus Jovis et Saturni . . . . IX.
et die Veneris . . . . XI.
Metaphysicam docebit, die Lunae . . . . I.
et die Martis . . . . II.
Historiam Philosophiae explicabit, diebus Lunae et Jovis . II.
Paedagogicam exponet diebus et horis auditoribus commodis.

C. G. COBET interpretabitur HERODOTUM et locos selectos ex optimo quoque scriptore Attico diebus Lunae, Martis et Mercurii . . X.
Antiquitates Romanas tradet iisdem diebus . . . . XII.
Elementa Artis Metricae docebit, diebus Jovis et Veneris . I.
Initia Palaeographiae Graecae provectioribus explicabit, diebus Lunae et Mercurii . . . . I—III.
Disputandi exercitia publica moderabitur, die Jovis . . . . XI.

R. P. A. DOZY, Prof. Extraord., Historiam Guelforum et Gibellinorum enarrabit, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . XI.
Locos historicos difficiliores et varia historiae literariae capita tractabit diebus Jovis et Veneris . . . . XII.

FACULTAS MEDICA.

M. J. MACQUELYN quantum rerum suarum ratio patietur, juventutis Academicae commodis inservire paratus est.

C. PRUYS VAN DER HOEVEN Pathologiam docebit, diebus Lunae, Mercurii et Veneris . . . . horâ I.

Medicinam practicam cum exercitatione in Nosocomio Academico, quotidie . . . . XI.

Historiam Medicinae tradet, diebus Martis et Jovis . . . . I.

G. C. B. SURINGAR Therapiam generalem docebit, diebus Martis et Jovis . . . . XII.

et die Saturni . . . . IX.

Pharmacognosin et naturalem remediorum Historiam, diebus Lunae, Mercurii et Veneris . . . . XII.

Therapeuticum remediorum usum indicabit, diebus Mercurii et Veneris . . . . X.

Doctrinam morborum singularium tradet, diebus Lunae, Martis et Jovis . . . . X.

Praxin medicam, ad lectulos aegrotantium, moderabitur, diebus singulis . . . . IX.

F. W. KRIEGER Theoriam disciplinae Chirurgicae exponet, diebus Lunae, Mercurii et Veneris . . . . VIII.

Exercitationibus Clinicis, in Nosocomio Academico habendis, vacabit, diebus Lunae, Mercurii, Jovis et Saturni . . . XII.

Collegio casuali, diebus Martis et Veneris . . . . XII—III.

Operationes Chirurgicas, tum etiam Vincturarum et Fasciarum doctrinam demonstrabit, tempore opportuno, singulis diebus Saturni . . . . X—XII.

Doctrinam de morbis oculorum exponet, horis dein indicandis.

Medicinam Forensem, die Lunae et Jovis . . . . I.

A. E. SIMON THOMAS, Prof. Extraord., Theoriam Artis Obstetriciae exponet, diebus Martis, Jovis et Saturni . . . . VIII.

Operationibus obstetriciis tum in pelvi factitia, tum in cadavere instituendis, praeërit die Mercurii . . . . I.

Gynaecologiae et gynaecopathologiae capita selecta tradet, horis auditoribus commodis.

Praxin Obstetriciam in Nosocomio Academico, quoties necesse erit, moderabitur.

H. Halbertsma, Just. Fil., Prof. Extraord., Anatomiam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris . . . horâ X.

Physiologiam observationibus microscopicis illustratam, iisdem diebus . . . . IX.

Methodum secandi cadavera, quotidie, hiberno tempore . . XI—III.

F. W. Krieger et H. Halbertsma disputandi exercitiis publicis praeërunt die Jovis . . . . III.

P. O. van der Chijs, tituto Prof. Extraord. ornatus, Numismaticam generalem tradet diebus Lunae et Jovis . . . . I.

C. A. X. G. F. Sicherer, Litterarum Germanicarum Lector, Klopstockii Odas interpretabitur, diebus et horis, auditoribus commodis.

C. G. Lokkers, Academicus Artis gladiatoriae Magister, aptum et elegantem gladii usum quotidie docebit.

NUMERUS STUDIOSORUM

IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA

DIE 31 DECEMBRIS 1850.

E FACULTATE JURIDICA.	E FACULTATE THEOLOGICA.	E FACULTATE DISC. MATH. ET PHYS.	E FACULTATE PHIL. THEOR. ET LITT. HUM.	E FACULTATE MEDICA.	CUNCTUS NUMERUS.
177	86	14	25	55	357

Praeterea in album academicum nomina studiosorum in diversis Athenaeis studiis operam navantium relata sunt, eo tantum consilio, ut hic examinentur et Doctores creari possint, quorum:

in Facultate	Juridica	37.
〃 〃	Theologica	24.
〃 〃	Disc. Math. et Phys.	1.
〃 〃	Phil. Theor. et Litt. Hum.	14.
〃 〃	Medica	23.

DOCTORES CREATI

IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA

A DIE 9 M. FEBRUARII 1850 AD DIEM 8 M. FEBRUARII 1851.

IN FACULTATE JURIDICA.

d. 26 Febr. LUDOVICUS CASPARUS DU RIEU, Lugduno-Batavus, defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude.*

d. 1 Mart. FLORENTIUS DANIEL FRANCISCUS DE MEY VAN ALKEMADE, Roterodamensis, defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude.*

d. 16 Mart. HERMANNUS AGATHO DES AMORIE VAN DER HOEVEN, Amstelodamensis, publice defenso Specimine: *de privilegiis jure Neerlandico creditoribus nonnullis in universas res debitoris competentibus*, J. U. D. *magna cum laude.*

d. 3 Maji. ERNESTUS SCHADE VAN WESTRUM, Schiedamensis, defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude.*

PETRUS HENRICUS JACOBUS VAN DEN SANTHEUVEL, Dordraco-Batavus, defensis Thesibus, J. U. D.

d. 4 Maji. GUILIELMUS JACOBUS ABRAHAMUS BOSCH REITZ, e pago Breukelen, publice defenso Specimine: *de Quaestione an non usu tollatur legum vis*, J. U. D. *cum laude.*

d. 11 Maji. ALEXANDER KRUSEMAN, Amstelodamensis, publice defensa Dissertatione: *de Fidejussione universali*, J. U. D. *cum laude.*

d. 29 Maji. JOHANNES JÄGER, Amstelodamensis, publice defenso Specimine: *de Vinculo Juris inter medicum et aegrotantem*, J. U. D. *cum laude.*

d. 31 Maji. DAVID JACOBUS CORNELIUS VAN LENNEP, Amstelodamensis, publice defenso Specimine: *continente Quaestiones ad legem de exigendis tributis directis latam d. 22 Maji* 1845, J. U. D. *cum laude.*

d. 6 Junii. PETRUS VAN BEMMELEN, Almeloënsis, defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude.*

d. 7 Junii. BERNARDUS KLESZENAAR, Haganus, defensis Thesibus, J. U. D.

d. 7 Junii. ABRAHAMUS HENRICUS VAN LIMBURG BROUWER, Deilo-Gelrus, publice defenso Specimine: *de Quaestione utrum ad heredes etiam pertineat domicilii electi vis*, J. U. D. *cum laude*.

d. 10 Junii. JOHAN MELCHIOR PRESBURG, Surinamensis, defenso Specimine: *continente Commentarium ad articulum* 134 *Codicis Civilis Neerlandici*, J. U. D. *cum laude*.

d. 21 Junii. JOANNES MARIUS GORDON, Sylva-Ducensis, defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude*.

JANUS VAN EEGHEN, PETRI FILIUS, Amstelodamensis, publice defenso Specimine: *de Juris regula, non bis in idem*, J. U. D. *magna cum laude*.

d. 22 Junii. CAROLUS JOANNES FRANCISCUS MIRANDOLLE, Paramariboensis, publice defenso Specimine: *de potestate judicum nostrorum civilium inter peregrinos jus dicendi*, J. U. D. *magna cum laude*.

GUILIELMUS RAHUSEN, Amstelodamensis, publice defenso Specimine: *de Quaestione an creditores societatis nominatae quae foro cessit prae privatis sociorum creditoribus jus habeant in bona societatis*, J. U. D. *magna cum laude*.

d. 24 Junii. REINHARDUS VAN PALLANDT, ex pago Rosendaal-Gelrus, defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude*.

LUDOVICUS HOVY, Amstelodamensis, defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude*.

GEORGIUS HERMANNUS HOFLAND, Passaroeango-Indus, defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude*.

d. 25 Junii. PAULUS FRANCISCUS HUBRECHT, Lugduno-Batavus, defenso Specimine: *de Jure Commentitio apud Romanos*, J. U. D. *magna cum laude*.

d. 28 Junii. JOANNES MATTHEUS JANSEN EYKEN-SLUYTERS, Amstelodamensis, defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude*.

PAULUS THERESIA VAN DER MAESEN DE SOMBREFF, Mosa-Trajectinus, defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude*.

HENRICUS ANDREAS NEEB, Lugduno-Batavus, defensis Thesibus, J. U. D. *magna cum laude*.

d. 29 Junii. GUILIELMUS TERPSTRA, Roterodamensis, defensis Thesibus, J. U. D. *magna cum laude*.

d. 29 Junii. Guilielmus Fredericus Ludovicus Buschkens, ex oppido Samarang, defensis Thesibus, J. U. D.
Carolus Joannes Christianus Henricus van Nispen tot Sevenaer, Leomerico-Gelrus, defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude.*

d. 7 Sept. Henricus Allardus Helmich, Zwollensis, defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude.*

d. 23 Sept. Franciscus Henricus Robertus Reinholdus Fagel, Haganus, defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude.*

d. 27 Sept. Jacobus Joannes de Reus, ex pago Ridderkerk, defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude.*

d. 9 Oct. David Lopes de Leão Laguna, Amstelodamensis, publice defenso Specimine: *de Quaestione an obligatio praestandi alimenta parentibus caeterisque adscendentibus egenis in solidum sit et individua*, J. U. D. *cum laude.*

d. 24 Oct. Didericus Franciscus van Leeuwen, Alcmariensis, defensis Thesibus, J. U. D. *magna cum laude.*

d. 26 Oct. Petrus Samuel Gerlings, Harlemensis, defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude.*
Petrus Janus Josua Linckers, Lugduno-Batavus, defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude.*

d. 11 Nov. Leonardus Petrus van Meerwyk, ex pago Engelen, publice defensa Dissertatione: *de juribus et officiis cauporum*, J. U. D. *cum laude.*

d. 4 Dec. Reinardus Justinus Marinus de Graaff, Haganus, publice defenso Specimine: *de potestate legislatoria Collegiorum Curatorum quibus cura aggerum et aquarum mandata est*, J. U. D. *cum laude.*

d. 9 Dec. Matthias Adolphus van Roggen, Noviomagensis, defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude.*

d. 20 Dec. Abrahamus Rutgerus Blom, Gorinchemensis, defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude.*

d. 18 Jan. Carolus Vosmaer, Haganus, defensis Thesibus, J. U. D.

d. 3 Febr. Wilhelmus Joannes Jacobus Nolet, Schiedamensis, defensis Thesibus, J. U. D.

d. 7 Febr. Henricus Janus Raedt van Oldenbarnevelt, Amstelodamensis, defensis Thesibus, J. U. D. *magna cum laude.*

IN FACULTATE THEOLOGICA.

d. 22 Junii. PETRUS RUDOLPHUS ARENTIUS SALTET, Amstelodamensis, publice defensa Disputatione: *continente Annotationem ad Caput VII. Epistolae Pauli ad Romanos*, Theol. D. *cum laude.*

d. 13 Jan. JOHANNES CORNELIUS ZAALBERG, P. FIL., ex pago Nieuw-Beijerland-Hollandus, publice defenso Specimine: *continente Disquisitionis criticae in authentiam prioris Petri epistolae partem priorem*, Theol. D. *magna cum laude.*

IN FACULTATE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

d. 14 Jan. ISAAC JOANNES VAN LIMBURG BROUWER, Horna-Batavus, defenso Specimine: *continente Observationes nonnullas de rotis dentatis hyperboloidicis et de rotarum dentibus helicoidalibus*, M. M. Ph. N. D. *cum laude.*

d. 6 Febr. GEORGIUS UYLENBROEK, Lugduno-Batavus, defensa Dissertatione: *de phaenomenis physicis quae in ebullientibus liquidis observantur*, M. M. Ph. N. D. *cum laude.*

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

d. 1 Maji. JACOBUS VAN GIGH, Haganus, publice defenso Specimine: *continente tria Capita Juvenalem ejusque scholiastas spectantia*, Ph. Th. M. L. H. D. *magna cum laude.*

d. 29 Junii. JOANNES PETRUS POMPE VAN MEERDERVOORT, Brugensis, defenso Specimine: *continente Annotationes ad orationem quae Ciceronis fertur de Haruspicium responsis*, Ph. Th. M. Lit. H. D. *cum laude.*

d. 1 Julii. ERNESTUS JULIUS KIEHL, Haganus, publice defenso Specimine: *de Prometheo Aeschyli denuo edendo*, Ph. Th. M. Lit. H. D. *magna cum laude.*

d. 12 Dec. Samuel Adrianus Naber, Haganus, publice defenso Specimine: *de Fide Andocidis orationis de Mysteriis*, Ph. Th. M. Lit. H. D. *magna cum laude*.

d. 13 Jan. Abrahamus Daenius, Emdanus, defenso Specimine: *de Insula Delo*, Ph. Th. M. Lit. H. D.

IN FACULTATE MEDICA.

d. 18 Febr. Lucas Jacobus Egeling, Harlemensis, M. D., defensis Thesibus, A. O. D.

d. 5 Mart. Samuel Senior Coronel, Mos. fil., Amstelodamensis, defenso publice Specimine: *de Somno*, M. D.

d. 23 Mart. Theodorus de Veer, ex insula Curacao, M. D., defensis Thesibus, A. O. D.

d. 8 April. Guilielmus Joannes Knockers van Oosterzee, Roterodamensis, M. D., defensis Thesibus, A. O. D.

d. 23 April. Theodorus de Veer, ex insula Curacao, M. et A. O. D., defensis Thesibus, Ch. D.

d. 26 April. Solko Tromp, ex pago Woudsend, defensa Dissertatione: *de Chelidonio majori*, M. D.

d. 3 Maji. Petrus van Waas, Alcmariensis, M. D., defensis Thesibus, A. O. D.

d. 10 Maji. Petrus Joannes Jansen, Schiedamensis, defensa Dissertatione: *de Enchondromate*, M. D. *cum laude*.

d. 17 Maji. Joannes Fredericus Guilielmus Neeb, Lugduno-Batavus, M. et A. O. D., defensis Thesibus, Ch. D.

d. 24 Maji. Johannes Adrianus Boogaard, Roterodamensis, M. D., defensis Thesibus, Ch. D.

Antonius David Führi, Roterodamensis, M. D., defensis Thesibus, A. O. D.

d. 25 Maji. Gerardus Henricus Saltet, Amstelodamensis, publice defensa Disputatione: *de Tuberculosi glandularum lymphaticarum*, M. D., *cum laude*.

d. 8 Junii. Balduinus Verselewel de Witt Hamer, Goeza-Zeelandus, M. D., defensis Thesibus, A. O. D.

d. 8 Junii. HENRICUS KAPTEYN, Bodegraviensis, M. D., defensis Thesibus, A. O. D.

d. 24 Junii. DIDERICUS HENRICUS WILDSCHUT REYNDERS, Hornanus, M. et A. O. D., defensis Thesibus, Ch. D.

d. 25 Junii. JOHANNES VAN LEEUWEN, Alcmariensis, M. et A. O. D., defensis Thesibus, Ch. D.

d. 26 Junii. ADRIANUS MARINUS BALLOT, Roterodamensis, defenso Specimine: *continente Quaedam de febre puerperali*, M. D. *cum laude.*

d. 27 Junii. CORNELIUS HAGEDOORN, Amstelodamensis, M. D., defensis Thesibus, A. O. D.

d. 28 Junii. JACOBUS EWALDUS CORNELIUS VAN CAMPEN, Lugduno-Batavus, publice defensa Dissertatione: *continente duas Observationes de Spermatorrhoea*, M. D. *cum laude.*

d. 29 Junii. ADRIANUS BROERS, ex pago Zeist-Trajectinus, M. D., defensis Thesibus, Ch. D.

d. 25 Sept. JANUS JACOBUS VAN SON, Amstelodamensis, M. D., defensis Thesibus, A. O. D.

d. 5 Oct. GUILIELMUS HENRICUS YELL, Londinensis, defensa Dissertatione, *continente Quaestiones practicas de arte Obstetricia*, M. D.

d. 7 Oct. GUILIELMUS HENRICUS YELL, Londinensis, M. D., defensis Thesibus, A. O. D.

d. 8 Oct. JACOBUS EWALDUS CORNELIUS VAN CAMPEN, Lugduno-Batavus, M. D., defensis Thesibus, A. O. D.

d. 21 Nov. HENRICUS PETRUS VAN PRAAG, Oudewaterensis, M. et A. O. D., defensis Thesibus, Ch. D.

d. 4 Dec. LUCAS JACOBUS EGELING, Harlemensis, M. et A. O. D., defensis Thesibus, Ch. D.

d. 7 Dec. GABRIEL PETRUS RYK, Amstelodamensis, publice defensa Dissertatione: *sistente Quaedam de Haemorrhagiis*, M. D. *magna cum laude.*

HERMANNUS GERARDUS HENRICUS GROENEWEGEN, Harlinga-Frisius, publice defenso Specimine: *sistente nonnullas Observationes de usu spermoediae clavi (valgo secale cornutum dicti) in arte Obstetricia*, M. D. *magna cum laude.*

d. 17 Jan. Solko Tromp, J. fil., ex pago Woudsend, M. D., defensis Thesibus, A. O. D.

d. 28 Jan. Janus Samuel Theodorus Moquette, Lugduno-Batavus, M. D., defensis Thesibus, A. O. D.

HONORIS CAUSSA.

d. 14 Oct. Theologiae Doctor creatus est plurimum venerandus Antonius Niermeyer, Verbi Divini minister in pago 's Heer Arendskerke.

ACADEMIA

RHENO-TRAJECTINA.

NOMINA PROFESSORUM ET LECTORUM,

QUI,

INDE A DIE XXVI M. MARTII A. 1850

USQUE AD DIEM XXVI M. MARTII A. 1851,

IN ACADEMIA RHENO-TRAJECTINA

DOCENDI MUNUS OBIERUNT.

RECTOR MAGNIFICUS

B. J. LINTELO DE GEER.

SENATUS ACADEMICI ACTUARIUS

H. J. ROYAARDS.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

H. BOUMAN.
H. J. ROYAARDS.
H. E. VINKE.

IN FACULTATE JURIDICA.

A. C. HOLTIUS.
J. ACKERSDYCK.
G. W. VREEDE.
B. J. LINTELO DE GEER (Extraord.).
J. VAN HALL.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

A. VAN GOUDOEVER.
J. C. SWYGHUISEN GROENEWOUD.
L. C. VISSCHER.
S. KARSTEN.
C. G. OPZOOMER (Extraord.).

IN FACULTATE MEDICA.

B. F. SUERMAN.
J. J. WOLTERBEEK (Emeritus).
J. S. C. SCHROEDER VAN DER KOLK.
G. J. LONCQ, CORN. JAN, FIL.
F. C. DONDERS (Extraord.).
L. C. VAN GOUDOEVER (Extraord.).

IN FACULTATE MATHESEOS ET PHILOSOPHIAE NATURALIS.

TH. G. VAN LIDTH DE JEUDE.
R. VAN REES.
C. A. BERGSMA.
P. J. I. DE FREMERY (Extraord.).
G. J. MULDER.
P. HARTING.
C. H. D. BUYS BALLOT (Extraord.)

LECTORES.

Antiquarum Litt. G. DORN SEIFFEN.
Linguae Germanicae J. H. HISGEN.
Linguae Anglicae J. VENNING.
Astronomiae A. S. RUEB.

B. J. LINTELO DE GEER,

ORATIO

HABITA

D. 26 M. MARTII 1851,

CUM RECTORIS MUNUS PONERET.

QUI HUIC PROVINCIAE PRAEES, VIR ILLUSTRISSIME!

ACADEMIAE RHENO-TRAJECTINAE CURATORES, VIRI AMPLISSIMI!

QUI EORUM ES AB ACTIS, VIR CONSULTISSIME!

VARIARUM DOCTRINARUM IN HAC ACADEMIA PROFESSORES, VIRI CLARISSIMI!

MUNERUM AUT HONORUM AMPLITUDINE INSIGNES, VIRI GRAVISSIMI!

ARTIUM SCIENTIARUMQUE DOCTORES, VIRI DOCTISSIMI!

SACRORUM ANTISTITES, VIRI VENERABILES!

QUI VARIAS DOCTRINAS COLITIS, STUDIOSI JUVENES, COMMILITONES CONJUNCTISSIMI!

OMNES DENIQUE QUOTQUOT AD HANC SOLEMNITATEM CONFLUXERITIS, AUDITORES HUMANISSIMI!

Solet hoc a multis vel maxime inter officia civitatis referri, ut publicae institutionis curam suscipiat, ut non tantum prospiciat securitati, sed etiam civium animos informandos curet ad omne, quod bonum est et pulcrum et justum. Novistis, quid hac de re senserint antiqui! Nullum munus majus meliusve afferri reipublicae potest, ex Ciceronis sententia, quam si doceatur atque erudiatur juventus. Summa hinc apud Graecos institutionis cura, qua maxime civitatium salutem contineri putarunt, ut cives evaderent quam optimi, eaque discerent, quibus civitati deinde ornamento essent et praesidio. Publica erat haec omnium sollicitudo, legum hoc habebant propositum, magistratuum hoc officium.

Apud priscos Romanos secus fuit: suus cuique parens pro magistro aut cui parens non erat, maximus quisque et vetustissimus pro parente. Sufficiebat illa gravitas morumque severitas atque domesticum patris imperium ut morum conservaretur integritas nec a proavorum virtute degenerarent posteri. Jam primum suus cuique filius, ex casta parente natus, in gremio et sinu matris educabatur, juvenis deinde hac domesticâ imbutus disciplina, refertus honestis studiis, deducebatur a parente ad eos, qui principem in civitate locum obtinerent, ut ad eorum exempla suam sibi vitam informaret eorumque aemularetur praestantiam. At vero postea, Auditores,

> Graecia capta ferum victorem cepit et artes
> Intulit agresti Latio. Sic horridus ille
> Defluxit numerus Saturnius et grave virus
> Munditiae pepulerunt.

Tum Romam veniens Crates ille Mallotes, primus coram Romana juventute Graece disseruit fuitque illis exemplo ad imitandum. Frustra Senatus Graecos philosophos et rhetores Româ expulit, frustra Censores novum genus disciplinae sibi non placere edixerunt, frustra antiquam severitatem tueri conati sunt graviores. Graecorum artes et doctrinae juvenum animos nimis infecerant, quam ut iis placere amplius posset priscorum simplicitas. Victos victores jam aemulabantur, horum imitabantur exempla, hos sibi eligebant magistros. Frequentabant jam non tantum doctores, quorum iis copia in urbe contigerat, sed Achaiam quoque et Asiam peragrabant, ut omnem omnium artium varietatem complecterentur. Quotquot ad rempublicam accedere volentes, arte dicendi sibi laudem quaerere optarent, eam a Graecis petebant. Illis qui poësin tractare studerent, suasit Horatius:

> . . . . exemplaria Graeca
> Nocturna versate manu, versate diurna,

omnes ad ea se componebant eaque sequebantur, legebantur a multis quotidie Philosophorum scripta, investigabantur eorum placita. Non mirum profecto, tum auditoria philosophorum et rhetorum scholas in civitatibus Graecis a multis Romanis fuisse frequentatas, qui ibi solidae doctrinae principia quaerebant. Novimus quam multi confluxerint Athenas, ut in medi-

tullio Graeciae Graecam discerent elegantiam et doctrinam, abibant alii Massiliam, quae inter barbaros mores et artes patrias conservarat, Romae quoque scholae exstiterunt, ubi Grammaticorum et rhetorum praecepta audire juvenes poterant et litteras Graecas doceri.

Sic mox per totum orbem Romanum doctrinarum scholae conditae, quas omnes frequentabant aliquam sibi doctrinae laudem quaerentes. Audiebant in illis praeceptores, de sua doctrinâ agentes, exponentes primarios antiquitatis auctores, variis exercitiis eorum excolentes ingenia. Non ego harum scholarum laudes celebrabo, a quibus scio antiquorum nonnullos eloquentiae corruptionem derivasse, sed hoc tamen, quaeso, mihi concedatis, per has scholas deinde antiquitatis cognitionem servatam fuisse et propagatam per provincias, hisque deberi, si non plane interierit apud posteros priorum aemulatio, illas denique perfugium litterarum fuisse et seminarium, cum ingrueret jam undique barbaries.

Bene igitur et laudabiliter fecerunt Romani Imperatores, qui illarum scholarum curam susceperunt curaruntque ut optimi quique in iis docerent, honoribus et stipendiis ornati, et si in multis errarint, hac tamen in re posteris exemplum reliquerunt quod imitarentur, publicae institutionis curam agentes.

De qua re hac opportunitate dicere cum mihi proposuerim, Vos, Auditores humanissimi, ut benigne me audiatis, enixe rogatos volo. Habeat apud vos mea oratio commendationem ab argumento nec ab hoc loco, nec a nostris temporibus alieno. Sentio et probe perspicio, quam multa mihi desint, quam ut de eo ornate dicere possim et copiose, sed quod meae defuerit vel facundiae vel doctrinae vestra, quaeso, suppleat benevolentia, atque potius considerare velitis rerum gravitatem, quam dicentis artem, cum me audiatis: *de laudabili cura, quam Imperatores Romani habuerint institutionis publicae juventutis.*

Antequam vero eo progredior, de illis grammatices et rhetorices studiis dicendum, quas in scholis Romani juvenes solebant tractare. Et certe, Auditores, aliter illi ac nos grammaticam accipiebant; Varronem testem audite: grammatica est, inquit, scientia eorum, quae a poëtis, historicis, oratoribusque dicuntur. Haec jam in artis formam redacta complectebatur

poëtarum pertractationem, historiarum cognitionem, interpretationem verborum, pronuntiandi denique quendam sonum. Sic sane illa plus habebat in recessu quam fronte promittebat: nam et scribendi ratio conjuncta cum loquendo est et enarrationem praecedit emendata lectio et mixtum his omnibus judicium est. Propterea praeter rationem recte loquendi, non parum alioquin copiosam, illa prope omnium maximarum artium scientiam amplexa est. Quidquid ad intelligendos auctores requireretur, linguae accuratam cognitionem, verborum notationem, mythologiae, historiae, philosophiae, artium notitiam ad grammaticam artem retulerunt antiqui. Ne quis igitur tanquam parva fastidiat antiquae grammatices praecepta, quia interiora velut sacri hujus adeuntibus apparebit multa rerum subtilitas, quae non modo acuere ingenia puerilia posset, sed exercere altissimam quoque eruditionem ac scientiam.

Et quid de arte rhetorica dicam? Novimus quanti hoc veteres aestimarint, pulcre, ornate, apte dicere, ut oratio hanc haberet vim ut esset quam maxime jucunda, quam maxime in sensus eorum, qui audiunt, influeret et quam plurimis esset rebus instructa. Hanc dicendi artem tradebant rhetores iis, qui grammaticorum scholas reliquerant. Dicta praeclare per omnes figuras, per casus et apologos aliter atque aliter exponebant, contexebant narrationes factorum, laudationes virorum illustrium, vituperia, fabulas. In primis controversias tractabant ipsi praeeuntes declamando vel declamantes juvenes moderantes, illos ad verba arteficiose facienda causasque orandas instituebant.

Difficilius sane illa, quam grammaticorum ars, Romae recepta fuit. Ante Augusti tempora inter libertinos praeceptores continebatur et turpe erat docere, quod honestum erat discere. Tum Blandus rhetor primus, eques Romanus, Romae docuit et ab hoc inde tempore rhetorum quoque doctrina vigescere et celebrari coepit. Cum eloquentia a foro et campo se ad subsellia judicum recepisset, minus his artibus pectus implebant juvenes, in quibus de bonis ac malis, de honesto ac turpi, de justo et injusto disputabatur, quam ut declamando in scholis linguam modo et vocem exercèrent.

Intelligitis, Auditores, haec grammatices et rhetorices studia apud Romanos omnibus Propaedeusin fuisse, quibus praepararentur ad alias

doctrinas tractandas, resque civiles suscipiendas. Et certe, exstincta libertate et foro deserto, tota juventutis institutio his scholis absolvebatur. Has omnes frequentabant adeo, ut, omnibus jam pervulgatis, vix quisquam esset, quin elementis studiorum, etsi non instructus, at certe imbutus esset. Nec Romae tantum sed in provinciis quoque hoc obtinuit, ubivis per totum orbem Romanum illae maximam vim in hominum studia habuerunt. Non mirum profecto earum curam Imperatores suscepisse, eoque majorem, quo pluris ipsi haec studia aestimarint.

Hac mente, ut a studiis bellicis hominum animos ad pacis artes reduceret, Julius Caesar omnes medicos et artium liberalium doctores civitate donavit, hoc optimum ratus remedium, quo exasperatos factionibus animos leniret, si ad literarum studia mentes converteret. Propterea bibliothecas in publicum usum instituit earumque curam Varroni, at quali viro! mandavit. Novimus idem deinde fecisse Asinium Pollionem, et quantopere Augustus litteris faverit, inde apparuit, cum Verrium Flaccum, celebrem grammaticum, nepotibus suis praeceptorem elegerit, quem magna sibi mercede devinxerat. Alium Maecenatis amicum Cajum Melissum ordinandis bibliothecis in porticu Octavia praefecit. Nolo de aliis nunc Imperatoribus dicere, quamquam Claudium novimus disciplinis liberalibus inde a prima aetate non mediocrem operam dedisse. Ad Vespasianum propero. Videte quantopere hic ingenia et artes excoluerit! Primus hic e fisco annua centena constitnit Latinis et Graecis rhetoribus, qui Romae docerent et publica auctoritate juventutem instituerent. Noluit caput orbis Romani hac in re cedere civitatibus Graecis, ubi jam diu publice docebant magistri, hoc existimans maximum urbis imperiique ornamentum, si litterae et doctrinae florerent. Propterea quoque confirmavit grammaticis et oratoribus civilium munerum vacationem, ante jam concessam, nec eam ademit philosophis, quamquam eos nimia loquendi libertate offensus ex urbe expulisset. Sic Vespasianus conditor scholarum publicarum in urbe exstitit. Et quos elegerit magistros, Auditores, vel Quinctiliani, at quanti viri, nos docet exemplum, qui sub ejus auspiciis florem juventutis Romanae, inter hos Plinium minorem instituit, nec causas destitit orare. Gratulamur te scholae Romanae praeceptorem,

> Quinctiliane, vagae moderator summe juventae,
> Gloria Romanae Quinctiliane togae.

Animadvertite vero, Auditores, quanta incrementa haec studia ceperint deinde.

Trajanus celebrem illam bibliothecam Romae condidit, quam a suo nomine Ulpianeam vocari jussit; sed ultro progressus est Hadrianus. Nostis virum, quam ille scilicet poëmatum et litterarum erat studiosissimus, arithmeticae, geometriae, picturae peritissimus. Doctus sibi ille videbatur adeo ut fere alios despiceret. Quaestionibus doctos semper agitans, multos ad summam familiaritatem admisit. In his Epictetus fuit, celebris ille philosophus, et non minus clari rhetores Phavorinus et Fronto. Sed quamvis sic esset in reprehendendo facilis, omnes tamen professores et honoravit et divites fecit. Ipse eorum doctrinam probare solitus, quos professioni inhabiles invenisset, ditatos honoratosque a professione demisit. Optime sine dubio ita provisum, ne indigni publicas cathedras occuparent. Sed praeterea ludum ingenuarum artium juxta forum Romanum condidit, quod Athenaei nomine insignivit. Nec tantum de scholis in urbe sollicitus, studia quoque Athenis restituere voluit. Bibliothecam ibi et gymnasium exstruxit, quod a suo nomine vocaretur. Instaurare voluit antiquam hujus urbis laudem, quae omnium doctrinarum et elegantiarum mater quondam fuerat, quae bonarum artium magistra atque inventrix dici jure meruit. Privatae ibi semper floruerant scholae et, prouti quisque sui fiduciam habebat, ita a cultissimis probari faciebat plurimi. In primis ibi philosophiae studium vigebat, multique principes viri eo confluebant, ut ejus cognitionem sibi acquirerent.

Hoc Marcum Antoninum movit, Auditores, ut quod inceperat Hadrianus, ille perficeret. Is scilicet ex Oriente redux, cum Athenas venisset, vir omni doctrina ab optimis magistris institutus et philosophi nomine celebris, Atheniensium civitatem extollere et honorare cupiit. Quod quidem quo meliore modo faceret, quam si ibi doctrinarum sedem confirmaret? Versabatur tum Athenis Herodes Atticus, praeceptor quondam Imperatoris, facundia et doctrina celebris, qui nunc alios ad eandem praestantiam informabat. Meliorem profecto, quem de scholae Atticae instauratione consuleret, Marcus invenire non potuit. Hujus igitur viri consilio commisit electionem eorum, qui philosophiam Platonicam, Stoïcam, Peripateticam et Epicuream traderent. Ipse Sophistas, qui maxime placuissent, Theodotum

et Hadrianum, rhetorices cathedrâ ornavit. Alios denique doctrinas politicas tradere jussit, omnibusque certa salaria ex publico constituit. Quas leges suae ille Academiae scripserit ignoramus, sed summa mansit semper Atheniensis cathedrae dignitas. Ad hanc nemo admittebatur, nisi post solemnem probationem, eamque saepe ipsi Imperatores conferre in clarissimos doctores solebant, summae eruditionis praemium. Docuerunt ibi plurimi doctrinae fama celebres, maximumque mansit haec schola urbis ornamentum. Efferebatur illa summis laudibus ob doctrinas ibi traditas, undique eo confluebant juvenes, non tantum ex Graecia sed ex toto Oriente atque ex Italia quo doctrinae fructum acquirerent, suis se singuli magistris applicantes. Nolo, Auditores, hujus instituti historiam nunc persequi, eorumque nomina conquirere, qui ibi docuerunt aut studiorum causa versati fuere. Testes tamen si forte requiritis, Septimium Severum et Julianum Imperatores, Boethium, Romanorum ultimum, Originem, Basilium, Chrysostomum, ecclesiae lumina, ex hac schola prodiisse animadvertite! Videtis per quam longam annorum seriem illa schola floruerit, quam Marcus Athenis condidit, ita ut ab Ausonio celebrari posset

Paciferae primum, cui contigit arbor olivae
Attica, facundae cujus mera gloria linguae.

Sed sentio in viam esse redeundum. De Marco nos dicere coëgit schola Attica; sed profecto Antoninus Pius quoque publicam institutionem non neglexerat. Per totum ille imperium scholas instauravit voluitque, ut in omnibus majoribus civitatibus auditoria publica essent et doctores a curia probati juventutem instituerent et docerent. Eorum salaria a civitatibus persolvenda ordinavit, eorum confirmavit honores et privilegia. Oratione ad Senatum habita ipse numerum professorum pro magnitudine civitatium definivit, descripsit eorum jura, immunitates, vacationem, monuit de illorum officiis, ut probati in patria sua strenue suo munere fungerentur. De philosophis vero numerum indicare noluit, optima sane ratione, quia scilicet rari essent, qui philosopharentur, illis tamen qui docerent, vacationem a muneribus personalibus et prisca jura concessit. Videte, Auditores, quam nulla tum civitas fuerit paulo major, quae non suos magistros

haberet, eaque res tanti visa Imperatori, ut lege numerum et jura praeceptorum definiret et caveret ita, ne alicubi discendi opportunitas juvenibus, praemia magistris deessent.

Tum certe jam per Gallias scholae florere inceperunt, quae eo litteras Graecas et Latinas propagarunt, tum in Africa rhetorica tractata, tum per omnes provincias diffusa antiquitatis cognitio.

Sed ad Romanam scholam denuo oculos convertite, Auditores. Quam vellem de Athenaeo ab Hadriano condito plura nota essent! At vel sic Imperatores hujus scholae curam non neglexisse, Adriani Sophistae exemplum docet, illuc a Marco vocati, docet in primis quod de Severo Alexandro refertur, illum ad Athenaeum frequenter processisse, ut Graecos et Latinos rhetores vel poëtas audiret. Reddidit deinde *τρεπτηρία*, cum rhetoribus et grammaticis Romae salaria institueret et auditoria decerneret et discipulos cum annonis pauperum filios modo ingenuos dari juberet. Sic ille provehere studia laudi sibi duxit. Postea Gordianus in Athenaeo declamavit. Et sane quantopere haec studia Romae floruerint, testem te evocare liceat, Aule Gelli, qui tam studiose grammaticorum et rhetorum disputationes audire solebas. Audivit hic, Hadriani et Antoninorum aetate, Sulpicium Apollinarem, qui Pertinacem docuit, Castritium ab Hadriano ob mores atque litteras spectatum, Julianum denique publica auctoritate in Athenaeo docentem. Optime ille nobis ostendit, quam studiose juvenes non tantum, sed viri quoque principes haec tractarent, quam omnes his exercitiis flagrarent. Credimus sic facile tibi, Martialis, affirmanti:

> Sed nec causidico possis impune negare,
> Nec si te rhetor, grammaticusve roget.

Sed video, qui mirentur, quare de grammaticorum et rhetorum scholis solliciti Imperatores, de scholis juris nihil constituerint. At vero, Auditores, hae scholae animos praeparare debebant, jus ipsum in hominum luce, a consuetudine prudentum, in foro et judiciis discebatur. Applicabant se juvenes viris doctrina claris, eos audiebant disputantes et respondentes, suos singuli praeceptores sectantes auditores vel studiosi. Remunerabant eos pro facultatibus suis, et docet exemplum Labeonis, fuisse inter summos Jurisconsultos, qui tempus ad docendum jus civile seponerent, ut ordinatius

illud vacantes traderent studiosis. Antoninorum tamen aetate exstiterunt Romae, qui juris civilis professionem susciperent, et, deserto foro, juris scientiam publice tradendo laudem sibi quaererent. Horum stationes frequentarat Gellius, hos Ulpianus et Modestinus memorant juris civilis professores, quibus Romae a tutelis et curis vacatio concessa fuit. At videte, quam probe eos a grammaticis et rhetoribus distinguentes, jurisprudentiae laudem tueantur Jurisconsulti! Juris civilis professoribus actionem negans ad salaria petenda, est enim, Ulpianus ait, res quidem sanctissima civilis sapientia, sed quae pretio nummario non est aestimanda nec dehonestanda: quaedam enim tametsi honeste accipiuntur, inhoneste tamen petuntur. Tanto habebant illos doctores honore et, si revera inter eos, qui tum publice docebant, Gajus est referendus, profecto non infimi ordinis erant juris periti illi, qui jure respondendi non ornati, docendo juventuti prodesse studebant. Quid mirum ad eos e provinciis undique juvenes confluxisse, ut Romae jus addiscerent, quod in patria non peraeque docebatur. Sic Romae exstitit sponte privata juris schola, optimaque omnibus opportunitas juris cognoscendi. In provinciis contra rari Jurisconsulti nec eodem loco habendi.

At erat tamen in Oriente civitas, ubi juris studium viguit quoque et floruit, hac jam aetate, quam urbem plane Romanam et scholâ juris ornatam celebrarunt aequales. Berytum in Phoenicia, antiquissimam civitatem dicere volo. Schola ibi liberalium studiorum, ubi juri in primis operam dabant juvenes. His Diocletianus providendo utilitati publicae concessit, ut ad vigesimum quintum annum ibi morantes, a studiis non avocarentur ad munera in patria subeunda. Quae fuerit hujus scholae origo, qui praeceptores ignotum, sed si Ulpianus ibi prima juris elementa didicerit, poterat sane illa tali gloriari discipulo, nec injuria dictum:

Ῥώμη μὲν ζαθέη δωρήσεται αὐσόνιος Ζεύς,
Κοιρανίην, Βερόη δὲ χαρίζεται ἡνία θεσμῶν.

Ad Constantinum propero, hunc enim bonas artes coluisse et in primis litterarum studia fovisse novistis. Eruditione clarus, summo loco doctos habebat, optimosque elegit filiis suis praeceptores. Domesticum hac in re sequebatur exemplum patris, qui ipsum ab optimis magistris institui voluerat.

De illo Constantio Chloro Eumenium audite praedicantem: „Cui unquam veterum, inquit, principum tantae fuit curae ut doctrinae atque eloquentiae studia florerent, quantae his optimis et indulgentissimis dominis generis humani, quos ego liberorum nostrorum parentes appellare non dubito, — cujus Constantii incredibilem erga juventutem Galliarum suarum sollicitudinem mirari satis nequeo." Et certe idem Eumenius expertus erat hanc curam, quem scholae Augustodunensium praefecerat, salarium concedens sexcenis millibus nummûm. Sed ad Constantinum ipsum redeo. Quid ille de studiis existimaverit, ostendit ejus constitutio, qua non tantum antiqua privilegia grammaticorum et professorum confirmavit, sed nova quoque addidit. Constituit enim, ut immunes essent, nec possent temere in jus vocari vel injuria affici, ita quidem ut, si quis eos vexaverit, centum millia nummorum aerario inferret, a magistratibus exigenda, ne ipsi hanc poenam sustinerent. Contra, ut fungerentur doctores honoribus volentes, permisit, invitos non coëgit, quo facilius liberalibus studiis et artibus vacarent multosque instituerent. Mercedes denique et salaria iis reddi a civitatibus praecepit, ne annona deesset praeceptoribus juventutis. Quid his legibus efficere voluerit, sponte intelligitis, Auditores; voluit hos doctores tueri contra eos, qui jam tum has doctrinas parvi facerent, ut eorum augens honores, praecaveret, ne publicae scholae alicubi interirent. Aberat procul ab eorum opinione, qui religioni Christianae infesta et noxia illa studia putarunt. Propterea cum Constantinopolin novam imperii sedem elegisset, studiis quoque liberalibus, artiumque professione urbem exornare constituit, ut ita omnibus palam faceret, quanti antiquitatis cognitionem aestimaret.

Quid de Juliano dicam? Atro ille carbone notatus qui religionis Christianae contemtor apostatae cognomine noscitur. At vero hoc velim mihi concedatis, summo quoque illum doctrinarum studio ductum, maximam publicae institutionis curam habuisse. Scilicet Constantinopoli jam audiverat grammaticum Nicoclem, rhetorem Echebolium, tum temporis ambo celebres. Nicomediam visitarat deinde liberalium desiderio doctrinarum, Athenis operam dederat litteris et philosophiae. Ita Libanii discipulus hunc antiquitatis amorem susceperat, quo religioni Christianae infensior fuit factus. Noluit, ut alieno colore inquinarentur Graecorum

doctrinae et litterae, atque ita corruptae et impurae traderentur juventuti. Puris et sinceris exemplis eam institui voluit et ipse, sibi doctorum reservans probationem, ostendit quam sibi de publicae institutionis pretio esset persuasum. Praecepit propterea, ut doctrina vera, doctores veraces moribus essent, adeoque, pro sua cogitandi ratione, absurdum esse putavit eos, qui antiquorum libros exponerent, Deos vituperare, quos illi coluissent. Propterea Christianos magistros rhetoricam et grammaticam docere vetuit. Nemini autem permisit, repente vel temere ad docendi munus prosilire, sed eos tantum admisit, qui bonis moribus et facundia excellentes, probati essent a civitatis curia et ab ipso confirmati, ut altiore quodam honore Imperatoris judicio studiis civitatium accederent. Sic igitur nemo, nisi probatus ad docendum admissus, omnes privatae scholae prohibitae, institutioni universae publice provisum.

Erat hoc profecto novum, Auditores; nam antea cuilibet licebat, qui sui fiduciam haberet, docere et juvenes collectos instituere, quacunque vellet arte et ratione. Non mirum igitur Valentinianum mox illam restituisse libertatem, ut, si quis vita pariter atque facundia idoneus esset, vel novum auditorium institueret vel repeteret propter Juliani prohibitionem intermissum.

Sic ubivis scholae restitutae laete iterum florere inceperunt. Sic ille

— — veteres revocavit artes,
Per quas Latinum nomen et Italiae
Crevere vires, famaque et imperi
Porrecta majestas ad ortum
Solis ab Hesperio cubili.

Et revera, Auditores, artes et doctrinas per totum imperium floruisse, scholasque fuisse ubivis conditas, facile animadvertimus. Nolo nunc immunitates memorare, varii generis artificibus dudum concessas; sed in Africam oculos mecum convertite. Ibi floruerunt in primis architectonicae studia, quae publico stipendio provehere studuit Constantinus, ut ad ea impelleret, qui annos duodeviginti nati, liberales artes degustaverint. Picturam quoque ibi multi tractabant, quos variis privilegiis ornatos videmus. Carthagine artium liberalium scholae, illic philosophorum officinae, cuncta denique vel linguarum gymnasia vel morum; — Alexandriae

schola medicorum vigebat, quorum quanta fuerint jura et immunitates, multae leges testantur, atque ita celebrata haec schola erat, ut medico sufficeret ad commendandam artis auctoritatem, si Alexandriae se diceret eruditum. In Asia Beryti pristinam laudem tuebatur schola juris, eo confluebant ingenui juvenes, ita ut Libanius queratur eloquentiae studium prae juris studio negligi atque omitti. Inde prodibant, qui juris scientia clari in Oriente, suâ doctrinâ juvabant magistratus. Taceo de aliis scholis Nicomediae aliisque locis florentibus, ubi eloquentiae et rhetorices praecepta tradebantur, Romae et alia studia et juris doctrina sedulo tum tractata. Illuc Palladius

> Facundus juvenis, Gallorum nuper ab arvis
> Missus, Romani disceret jura fori.

Et multi sine dubio alii cum eo ex Gallia tum eo abibant, ut legum accuratam sibi scientiam compararent.

Interierat, fateor, Auditores, illa jurisprudentia, qua superior aetas gloriata fuit, nec comparari poterant illi juris doctores cum prudentibus antiquioribus. Juris civilis scientia, quae Manilios, Scaevolas, Servios in amplissimum gradum dignitatis evexerat, libertorum officium dicebatur. Attamen, quamquam illa quoque pro miseria illorum temporum a sua praestantia desciverat, supererat tamen ejus studium, multique ei operam dabant. Spectabat illud in primis cognitionem eorum, quae scripserant superiores, et usum forensem, ut ad causas orandas juvenes praepararentur, qui dicendi artem a rhetoribus didicerant. In Gallia enim florebant maxime eloquentiae studia, variisque locis scholae discentium frequentia et doctorum doctrina celebres erant. Harum curam suscepit Gratianus Imperator, qui ibi educatus, praeceptorem nactus fuerat Ausonium Burdegalensem. Grammaticus hic et rhetor, qui per trina decennia in schola patriae docuerat. Hunc, Quaestorem primum suum, mox Praefectum Praetorio, ad consulatum tandem evexit. Ab illo fortasse monitus Praefecto Galliarum scripsit Imperator, ut frequentissimis in civitatibus optimi quique erudiendae praesiderent juventuti, rhetores et grammatici Atticae Romanaeque doctrinae. Simul eorum salaria constituit, ne arbitrio civitatium committerentur. Sic providit, ne haec studia ibi fatiscerent, quae maximo huc usque in honore

ibi fuerant. Audite Ausonium, Professores Burdegalenses vita functos celebrantem, Vos, ait:

> Vos etiam, quos nulla cognatio junxit,
> Sed fama et carae religio patriae
> Et studium in libris et sedula cura docendi,
> Commemorabo viros morte obita celebres.

Sic pia mente iis parentatus memoriam conservavit eorum, qui hanc Burdegalensem scholam illustrarunt, quique Tolosae, Narbone et alibi docuerunt. Multae enim ibi ubique scholae celebratae. Ex his Symmachus doctrinam hauserat, qua inclaruit, qui in ipsa urbe Roma Gallicanae facundiae haustus requirebat. Non quod his septem montibus eloquentia Latiaris excesserit, sed quia praecepta Rhetorices senex olim Garumnae alumnus pectori ipsius immulserat. Quidquid in me est, ad Galliam exclamat, id coelo tuo debeo. Non mirum igitur rhetores ex Gallia Romam vocatos, eaque studia instaurare etiam instituisse Gratianum, ne ullo loco frequentiore praeceptores deessent aut nimia civitatium parcimonia obesset studiis. Fuisse enim jam tum, quibus pecuniam studiis subtrahere, lucrum videretur, indicia probant. De Gallia haec ipsa Gratiani constitutio ostendit, et de urbe Roma quoque non desunt testimonia, ubi magistris juventutis subsidia fuisse detracta, Symmachus scribit. Optimis tamen firma stetit haec sententia bonas artes honore nutriri, atque hoc specimen esse florentis reipublicae ut disciplinarum professoribus praemia opulenta tribuerentur. Hoc persuasum quoque Gratiano fuit, cum ita praeceptoribus in Gallia prospexit, nullum majus Galliis suis munus se dare posse ratus, quam si ita publicae institutionis curam susciperet. Sic fuit

> Et spes et ratio studiorum in Caesare tantum,
> Solus enim tristes hac tempestate Camoenas
> Respexit.

Sed e Gallia, quo duxit nos oratio, Romam redeamus, Auditores! Quam multi eo interea abierint ex Africa aliisque provinciis, leges ostendunt, quas Valentinianus doctrinarum studiosis praescripsit. Nolim Vobis molestus esse, eas omnes recensens, sed numerosam ibi tum adfuisse

juventutem animadvertatis velim, quae curae Praefecti Urbis commissa, artibus et literis, eloquentiae et jurisprudentiae operam dabat.

Praefectus urbis advenientes inscribebat, praesentes admonebat, demittebat abeuntes. Illis, si bonis moribus sedulo operam professionibus navarent, usque ad vigesimum annum ibi manere licebat; si vero non ita se gesserant in urbe, uti liberalium artium dignitas postularet, poterant verberibus affecti in patriam remitti. Gravis certe poena, quae ostendit, quanti reipublicae interesse putarit Imperator, ut studiis gnaviter incumberent juvenes. Horum quoque sibi quotannis nomina et progressus significari voluit, ut judicaret, utrum sibi quandoque ad honores essent necessarii.

Si autem quis quaerat, quaenam in primis studia illi tractaverint, eloquentiam et juris scientiam Romae didicisse plurimi videntur. His illa celebris erat disciplinis

> Armorum legumque parens, quae fundit in omnes
> Imperium, primique dedit cunabula juris.

Symmachus in illo domicilio Latiaris facundiae studiis incubuit, Augustinus ibi jus didicit, aliique multi ubertatem nitoremque Gallici sermonis gravitate Romana temperarunt. Et profecto non frustra Imperator prospexit, ne juvenes vix pueritiam egressi in corruptissima civitate luxuria diffluerent. Videte, Auditores, quantopere curarint Imperatores, ne interiret quidquid superesset antiquae facundiae et litterarum, ne apud posteros periret doctrinarum notitia, quibus floruerant proavi. Persuasum iis erat, his quoque miserrimis temporibus, doctrinarum et eruditionis praesidio carere imperium non posse. Hoc movit Imperatorem Orientis Valentem, ut honore et praemiis ibi quoque studia litterarum excitare conaretur. Maxime sub ejus auspiciis floruere Musae. Quis adeo, Themistius inquit, juvenum animos ad studia litterarum erexit? Quis eloquentiae laude celebres maximis belli ducibus aequavit? De quonam audet philosophia majori cum jure gloriari? Fidem horum facit, quae superest ejus de bibliotheca Constantinopolitana constitutio, qua conservare studuit antiquorum ingenii monumenta. Hujus instituit vestigiis Theodosius secundus, cum privilegia confirmaret, grammaticis, oratoribus, philosophis

pridem concessa. Scholam hic Constantinopoli instauravit. Condidit ibi primus veram, quae tum dici posset, universitatem, in qua docerent tres oratores, quos Romanae eloquentiae doctrina commendaret, grammatici vero decem, Graecae facundiae praeceptores essent quinque et grammatici aeque decem. Praeterea unum addidit, qui philosophiam traderet, et duos, qui juris ac legum formulas explicarent. Singulis sua propria auditoria assignari voluit in Capitolio, ne discipuli sibi invicem possent obstrepere, neve linguarum confusio aures aut mentes a studiis avocaret. Spatiosa ea fecit et ornata, ut studiis suus honor constaret, nec locus deesset studiosis. Doctores vero ipsos ab amplissimo ordine, Senatu Constantinopolitano probatos, optimos quosque creari praecepit. In iis docendi peritiam, facundiam dicendi, interpretandi subtilitatem copiamque disserendi requisivit. Summis eos extulit honoribus. Non tantum enim ornavit statim quosdam codicillis comitivae primi ordinis, sed simul constituit, ut eodem afficerentur honore, qui ad viginti annos observatione jugi ac sedulo docendi labore pervenerint.

Sic igitur ille suam ordinarat academiam, ubi jam praeter litteras Graecas et Latinas, philosophia quoque et, novo nunc exemplo, etiam jurisprudentia explicari coepit. Ut vero hujus laudem tueretur, vetuit Professores alibi quam in suis auditoriis docere, simulque alios publice profiteri prohibuit. Sic igitur ampla omnibus in Oriente quoque discendi opportunitas concessa, qualis exspectari potuisset a Principe, qui ipse artibus liberalibus operam dederat, summoque fecerat loco eruditos. Quis dubitet, quin sub ejus auspiciis schola juris Berytensis, aliaeque in singulis civitatibus scholae florere perrexerint! Caesareae, Antiochiae, Alexandriae certe magna doctorum discentiumque fuit frequentia, nec interierat Athenis antiquarum elegantiarum memoria. Manserunt professoribus sua antiqua privilegia, confirmata tandem a Justiniano. Quantâ hic cura institutioni prospexerit non tantum ostendit, receptis priorum Principum constitutionibus in Codice, sed demonstravit quoque prolixa lege ad Antecessores, qua publicas juris scholas Constantinopoli et Beryti confirmavit, et doctrinam discipulis tradendam accurate descripsit. Hoc ipsius fuerat propositum, ut juvenes et oratores maximi et justitiae satellites invenirentur et judiciorum optimi tum athletae tum gubernatores, omni loco aevoque felices!

Sic ille demum perfectam suam juris emendationem putavit, cum simul ordinasset juris docendi rationem, remque tanti aestimavit, ut non alibi quam in regiis urbibus et Beryti jus tradi concesserit. Nolo Vos morari, Auditores! longo de illa lege sermone, nolo repetere quae de jure tradendo accurate praescripsit, sed videte, quam praeclari pro illorum temporum ratione tum adfuerint in illis scholis doctores. Hic, quem ad suas compilationes Imperator adhibuit, Theophilus Constantinopoli docuit, Beryti Dorotheus et Anatolius scholae praeerant, quorum laudes ipse celebravit.

Sed non substitit ejus opera scholis hisce instaurandis et ordinandis. Vix Italiam adjecerat imperio Belisarii virtus, cum Romanae quoque Academiae curam susciperet. Illam scilicet maximum regni sui ornamentum tuiti fuerant Gothorum reges, curarant ne subsidia institutioni deessent. Egregium habemus hujus curae documentum Athalarici epistolam ad Senatum. Nefas hic judicavit doctoribus adolescentum aliquid subtrahi, qui essent potius ad gloriosa studia per commodorum augmenta provocandi. Hoc exspectari potuit ab eo, qui opera utebatur Cassiodori, doctissimi viri, qui quam feliciter studioseque artes liberales tractaverit, testantur ipsius scripta de variis disciplinarum generibus. Hic profecto plurimi facere debuit scholam Romanam, ubi facundia veterum supererat, jurisque scientia nondum interierat, ubi scripta veterum adhuc legebantur et priscorum vigebat memoria. Haec ne interiret, Justinianus Italiae victor praecepit, ut annonae, quas grammaticis, oratoribus vel etiam medicis vel juris peritis ante dari solitum erat, et in posterum suam professionem exercentibus erogarentur, ut juvenes liberalibus studiis eruditi, per rempublicam florerent. Ita ille de artibus liberalibus aestimavit, Auditores, optimos ex ipsarum tractatione fructus in civitatem redituros. Haec Imperatoris voluntas:

Sit censura patrum, sit disciplina per orbem,
Priventur caedes populorum, jurgia cessent,
Nullus laedendi pateat locus, usus iniquae
Cesset avaritiae, subjectis parcite nostris.

Quid jam Vobis videatur, Auditores, nescio, sed hoc tamen mihi concedite, summae semper curae fuisse Imperatoribus Romanis institutionem

publicam. Vidistis numquam eos illam neglexisse, sed quo magis ipsi imbuti essent artibus liberalibus eo studiosius illius curam suscepisse. Optimi quique eam provehere, emendare, ampliare conati sunt, honoribus et salariis studia adjuvare, Professores optimos quosque eligere. Erat sane misera tum imperii conditio, cum exhaustum illud et debilitatum invaderent undique hostes, quibus resistere vix amplius possent Imperatores. Sed vel sic tamen non omiserunt doctrinarum artiumque cultum. Hoc in primis rati, in media temporum labe, sibi ornamento et praesidio futurum, si illas doctrinas non sinerent perire, quibus diu Romani ceteris gentibus praestiterant, ut ita viribus inferiores, manerent tamen superiores ingenio et scientia! Ipsi fassi sunt barbari reges! Arma enim et reliquae gentes habebant, sola reperitur eloquentia, quae Romanorum dominio obsecundaret. Profecto, si in multis reprehendendi, hac saltem in re bene meriti sunt de subditis non tantum, sed de posteris quoque, et exemplnm reliquerunt omnibus imitandum. Apud aequales eruditionem et bonas artes promoventes, conservarunt simul illam antiquitatis memoriam, illa veterum scripta, quae deinde ab iis tradita acceperunt gentes Germanicae. Servarunt illam a proavis acceptam hereditatem, quae barbaris jam ingruentibus transmissa, aliquando principium exstitit et fons doctrinae et humanitatis. Hoc caveat serior aetas, ne, quod sponte fecerunt optimi quique Imperatores, illud omittere videatur, sed horum insistens vestigiis studia artium doctrinarumque provehat et tueatur, ut floreant perpetuo maneantque civitatibus praesidium, singulis ornamentum. Sic non deerunt, qui consilio rempublicam juvare possint, quibus gloriari possit patria. Haec studia tueri pergat o utinam! patria nostra, ut verum maneat, quod de ea dictum fuit aliquando:

Hic nunc Musarum domus est, hic doctus Apollo,
Hic posuit sedes Dorica diva suas.

Pergo ad alteram Orationis partem, Auditores, qua ea mihi enarranda veniunt, quae hoc anno Academiae prospera et adversa acciderint.

Luxit illa filium Regis Augustissimi natu minorem, flebili funere elatum. Longam illi vitam precati fuerant omnes boni, sed aliter decrevit Deus. Puer occidit, luctuosus omnibus, a quo viro optima quaeque speraverat patria!

Ubi vero nostrae Academiae fata enarranda sunt, quid prius memorem, quam Regis Augustissimi munificentia, qua rursus optimus Princeps palam ostendit artium doctrinarumque studia promovendi et adjuvandi firmum stare sibi propositum, Academiasque patriae caras sibi esse et acceptas. Aemulari hac in re voluit optimos quosque Romanos Imperatores. Voluit enim, ut quotannis in singulis patriae Academiis per vices quaestiones studiosae juventuti proponerentur a diversis facultatibus, iisque, qui optime iis respondisse viderentur, ipsius nomine et sumtu aurea praemia tribuerentur, et, ut victorum nomina sibi indicarentur, praescripsit. Ecce, studiosi Juvenes, praemia vobis ab ipso Rege proposita, ipse Princeps vos ad studia adhortatur additque calcaria, ut artes doctrinasque gnaviter et studiose colatis; Ipse vos impellit et urget; Vos vestram rem agite, Academiae, patriae honorem tuemini, Regis votis respondete! Optimos sic Augustissimus Rex fructus videbit hujus novi beneficii, in patrias Academias collati, intelligetque non frustra se denuo publicae juventutis institutionis laudabilem curam suscepisse. Agite nunc, commilitones, arripite, quae vobis nunc datur a Rege opportunitas, ut nomen laudemque vobis quaeratis. Nolite ejus spem destituere, quam de vobis concepit, sed ostendite studia adhuc in patria nostra nostraque Academia gnaviter coli, vosque non degeneres a proavorum virtute laudem ab iis partam tueri et conservare velle. Sic ipsi studiorum fructus habebitis uberrimos, sic patriae non deerunt quibus gloriari possit, sic Academia nostra florebit perpetuo.

Vestram illa curam et providentiam hoc quoque anno experta est, Viri Amplissimi, Academiae Curatores! quos omnes salvos et incolumes laetantur profecto omnes, quibus Academiae prosperitas cordi est. Habetis sollicitudinis vestrae fructum, Academiae florem. Pergite ejus curam gerere,

ejusque commoda tueri. Diu Vos servet Deus, ut patriae ornamento, Academiae praesidio sitis, vestrâque providentiâ illa nomen locumque suum tueri possit.

Tibi vero, Amplissime LYNDENE, quem aetate senem, animo virum omnes veneramur Academiae nostrae Nestora, concedat Providentia divina ut diu adhuc nobis superstes experientia et consilio, cura et sollicitudine Academiae nostrae, patriae, omnibus prodesse possis, eoque fruare senectutis ornamento, quod tibi virtute et comitate ex communi omnium veneratione parasti.

Ubi vero ad Vos me converto, Viri Clarissimi, in hac Academia varias disciplinas tradentes, est sane quod divinae Providentiae gratias agamus, quae Vos omnes juventuti, Academiae, patriae servavit incolumes, omnibusque concessit, ut etiam hoc anno doctrinarum studia promovere, juventuti prodesse liceret. Attamen, prouti fert rerum humanarum natura, in vestro quoque ordine laetis tristia admixta fuerunt.

Vidimus Clarissimum BUYS BALLOT infantem, mox ipsam conjugem carissimam, patrem denique dilectissimum lugentem, ejusque sensimus dolorem. Triplici funere domus ejus orbata fuit, et sentio quam difficile foret solatium de recentibus vulneribus afferre. Sed haec mentem ejus erigat cogitatio, haec quoque ab illa Providentia divina proficisci, quae omnes summo amore amplexa, nil agit nisi quod est optimum nobisque utilissimum. Nostrum est tacere, ejusque consilia pia mente venerari, eaque agere quae nobis mandata sunt, dum vires vitaque sinunt. Ipsi vires vitamque largiatur Deus, ut diu adhuc Academiae et juventuti superstes multis doctrina prodesse possit, fructusque habeat studiorum uberrimos.

Quid vero tibi dicam, Clarissime GROENEWOUD! Erepta tibi fuit, quam filiae instar amabas, quae te patris instar venerabatur. Scio, quantum perdideris, sed te quoque erigat spes melioris vitae, ubi nos exspectant, quos hîc lugemus, aeternaque luce fruuntur, quos inter vitae aerumnas dileximus.

Tibi quoque, Clarissime VAN HALL, carissimum fratrem dira mors eripuit, quae ad omnes progrediens nec aetati parcit nec amori. Dolorem tuum quoque temperet divinae Providentiae veneratio.

Gravia haec et tristia nobis acciderunt, sed non desunt etiam laeta et felicia. Inter ea autem hoc in primis reputo, quod tibi, Clarissime Bergsma, insignia equitis tribuerit Regis augustissimi benevolentia. Gratulamur tibi, Vir Clarissime, ex animo honorem, quo utinam per longam annorum seriem fruens, studiosae juventuti prodesse pergas!

Vos autem jam mihi compellandi estis, studiosi juvenes! Commilitones carissimi, qui hoc quoque anno Academico eam morum modestiam et probitatem ostendistis, quae non frustra vos artibus et doctrinis operatos demonstrat. Sedulitate, diligentia et progressibus plurimi vestrum se commendarunt.

Vestro e numero fuerunt Academiae alumni, Medicinae Candidati, Haerten, Vermeulen et Delmonte Lyon, qui gravissimo diroque morbo affectis in hac urbe artis medicae opem sedulo praestarunt summoque studio aegrotos curarunt. Donis remunerati sunt sedulitatem et curam urbis magistratus, sed maximum hoc iis praemium erit, benefactorum conscientia. Quam ita artem salutarem tractare inceperint, diu nunc Medicinae doctores ad plurimorum salutem per longam annorum seriem conferant.

In hujus laudis societatem quoque venit Medicinae Candidatus van Persyn, qui, quod fecerunt illi in urbe, suscepit in vico haud longe remoto, Harmelen dicto. Illi quoque gratum animum testati sunt magistratus propter curam, qua tristissimo morbo laborantibus succurrit. Contingat illi diu artem salutarem, cui se dicavit, exercere studiorumque et industriae laetos usque percipiat fructus!

Sed in memoriam Vobis quoque revocare lubet, Commilitones, festum quo Vos exceperunt hujus urbis cives. Ostenderunt profecto quanti faciant vinculum, quod semper Academiae cives cum hujus urbis incolis conjunxit, quam omnia agere velint, ut Vobis, studiorum causa ad hanc Musarum sedem venientibus, inter studia graviora non desit remissionis opportunitas. Hac ita tum usi estis ut modestiam et humanitatem, quae literarum studio paratur, omnibus probaveritis, et quam Vobis gratum acciderit hoc publicae benevolentiae testimonium ipsi testati estis, concentu musico gratias agentes illis, qui festum procurarunt.

Parantur nunc jam alia novaque a Vobis festa, quo studiorum gravitas temperetur ludorum hilaritate. Et revera

Non semper tendit arcum Apollo,

et opus est, ut ingenii vires reficiantur, studiis fatigatae, ut ad ea redeant alacriores. Haec vero studia, scio, vos non deseretis; magni ea faciunt plurimi vestrum, scientes sic demum studio et labore doctrinae praestantiam posse acquiri, eaque posse perfici, quae a vobis exspectant parentes, Academia, patria. Pergite, quo coepistis, juvenes! Vestra haec aetas est, qua ea comparanda sunt, quibus ornetur deinde vita, decoretur patria. In vobis haec spem suam repositam habet, a vobis praesidium exspectat! Hoc vos omnes incitet tempore uti et opportunitate concessa, ut gloriari suis alumnis perpetuo possit Academia, possit patria gloriari civium virtute et doctrina! Agite igitur, ubi ipse Rex Augustissimus vos incitat, novo ardore ad studia vestra redeatis omnes, Vosque humanitate et modestia commendare pergite!

Quam vellem hîc subsistere possem; sed triste superest officium. Parentandum mihi iis est, quos ex suis civibus luxit Academia hoc anno defunctos.

Obierunt enim diem supremum quatuor cives, juvenes eximii: — Theologiae studiosus Boogaard, jam in candidatorum numerum receptus; Theologiae item studiosus Molster, vix civibus adscriptus; Litterarum studiosus Romeyn, et Theologiae studiosus Ledeboer, omnes parentibus, magistris, amicis flebiles juvenili aetate exstincti fuerunt, quibusque se dicaverant studiis erepti. Sic nec florens aetas nec juvenile robur a morte potuit defendere, omnesque suo exemplo admonuerunt: Mementote mori. Avete, piae defunctorum animae, magnum omnibus vestri desiderium reliquistis, nec vestri defunctorum obliviscentur, quibus cari fuistis viventes, avete, iterumque avete!

Superest mihi, ut de Academiae supellectile dicam.

Bibliotheca hoc anno, tum pecuniâ ex aerario publico et curatorum decreto praebita, cum donis etiam privatorum et societatum Litterariarum admodum locupletata est, in quibus hoc anno memoranda sunt opera ab Architectis

regii instituti edita, qui, venia ab Academiae Curatoribus impetrata, e collectione Molliana catalogum mapparum geographicarum, hydraulicarum et reliquarum ad patriam pertinentium, typis mandari curarunt, cujus catalogi aliquot exempla dono bibliothecae obtulerunt.

Amanuensis catalogum librorum historicorum in artem redegit, speratque se, per hunc annum academicum, libros etiam chronologicos, diplomaticos, heraldicos, genealogicos, biographos, deinde libros ad geographiam, topographiam, philologiam, philosophiam theoreticam et paedagogiam pertinentes, tum qui litteras Orientales, Graecas, Latinas, Septentrionales et Gentium recentiorum tractant, denique eos, in quibus de archaeologia, de monumentis, de numismatibus et de epigraphia agitur, postremo libros ad artes tam gentium antiquarum quam recentiorum, ad architecturam, sculpturam, picturam, reliqua spectantes, per genera et species distinctos ita in catalogum redacturum esse, ut facile cognosci possit, quinam libri ad varia genera et species pertinentes in Bibliotheca adsint.

Hortus Botanicus, quantum potuit fieri, conservatus et auctus fuit. Accepit praeterea multas accessiones ex coloniis nostris, in primis ex regione Surinamensi in America Meridionali, procurante Consultissimo ibi causarum patrono HEILIDY, et ex horto Bogoriensi in insula Java ex India Orientali, curâ et industria hortulani TEYSMANN. Inde factum est, ut plurimae permutationes fieri potuerint cum horto regio Hanoverano et horto publico Parisiensi, plurimisque aliis publicis et privatis, tam in patria nostra quam apud exteros. Sic aucta admodum mutuo commercio copia plantarum rariorum, ita ut Academiae hortus gloriari possit multis raris pulcrisque plantarum speciebus, quae in tradenda botanices doctrina egregium usum praestarunt.

Conservatum quoque fuit sedulo *Museum Zoologicum* usuique, cui destinatum, recte inservire perrexit.

Museum Anatomicum hoc anno accepit varia specimina, inter quae eminent ea, quae ad partes interiores pertinent Leaenae, Ursi maritimi, Moschi javanici, Cynocephali Inui, Phocae et Lophii piscatorii. Ceterum omnia specimina bene conservata fuerunt, et ea quoque quae ad Osteologiam pertinent, pluribus novis fuerunt aucta.

Museo Physico etiam accesserunt quaedam instrumenta, illudque usibus

studiosorum inservire pergit, eoque magis, quo nunc quoque studiosis opportunitas concessa fuit se in hac doctrina exercendi.

Laboratorium chemicum egregie hoc denuo anno inserviit doctrinae illustrandae, multique opportunitate ad experimenta instituenda naviter usi sunt.

Nosocomium denique *Academicum* eodem statu mansit et servatum fuit. Attamen, quatenus locus suppetebat, multi variisque morbis laborantes suscepti fuerunt, ita ut medicinae studiosi plura ibi morborum genera ipsi cognoscere potuerint, eamque acquirere peritiam et dexteritatem, quibns in primis futuro Medico opus est. Etenim diversae operationes chirurgicae et ophthalmiaticae insignes factae sunt, plurimis parturientibus ibi receptis auxilium latum et sic, quantum fieri potuit, hoc quoque institutum studiosae juventuti profuit.

Haec de Academiae fatis et supellectile dicenda erant. Unus mihi superest actus, ut jam regundae Academiae munus tradam successori designato. Ex Regis augustissimi igitur decreto Te, Corneli Guilielme Opzoomer, Vir Clarissime, Rectorem Academiae in annum proximum dico, renuntio, proclamo. Accedas ad sedem tibi destinatam, quam tibi cum fascibus lubens relinquo.

Salve, Rector Magnifice! iterumque salve. Felix tibi et faustus sit tuus magistratus, floreat, te Rectore, et vigeat Academia nostra maneatque illa virtutis et doctrinae seminarium, unde plurimi prodeant ornamento et praesidio patriae futuri. Perpetuo illa nomen laudemque suam tueatur! Ita faxit Deus Optimus Maximus!

Post ea, quae hujus diei solemnitas postulabat, superest mihi privatum officium, ut nempe judicia Professorum renuntiem de quaestionibus, superiori anno ex hac ipsa cathedra palam propositis, cum studiosi juvenes rursus ad certamen literarium provocarentur, praemiis nomine Professorum in hac Academia, qui hoc constituerunt, propositis.

Ad quaestiones propositas responsa acceperunt Professores *Literarum*, *Medicinae*, *Theologiae* et *Jurisprudentiae*.

Judicium vero Professorum literarum et philosophiae theoreticae ita conceptum est:

Professores ordinis philosophiae theoreticae et litterarum humaniorum superiori anno duas proposuerunt quaestiones:

Prima: Phocionis Atheniensis in administranda republica voluntas, ratio, consilia et acta exponantur et dijudicentur.

Altera: Generales regulae, tam jubentes quam vetantes, quae in morum disciplina tanquam sanctae et immutabiles vitae leges proponi solent, veluti: proximum tuum diligas, ne mentiare, ne occidas, ceterae, unde ortae sunt et quam habent auctoritatem?

Harum quaestionem ad alteram nullum acceptum est responsum; ad priorem vero unam acceperunt commentationem, inscriptam hoc lemmate: *ἐκ μέρους γιγνώσκομεν.*

Qua commentatione lecta ordo judicavit eam pluribus se commendare dotibus: agnovit in scriptore diligentem fontium cognitionem, accuratam rerum et temporum notitiam, sanum veri falsique judicium. Cum his vero dotibus Ordo doluit non conjunctam esse eam Latini sermonis puritatem et dilucidam illam argumenti expositionem, quae in Litteraria disputatione jure exspectantur. Quam ob rem Ordo censuit scriptionem hanc non aureo quidem praemio donandam; attamen dignissimam esse quae publico laudis praemio ornaretur. Itaque decrevit, ut honorificum Ordinis de ea judicium palam enuntiaretur ejusque judicii documentum scriptori daretur.

Aperta scidula apparuit responsi auctorem esse ELIAM FRIDERICUM HENRICUM WOLF, Gelrum, e pago Leeuwen, Theologiae in hac Academia studiosum.

Accedas igitur, Ornatissime WOLF, ut accipias industriae testimonium, quod tibi praeceptores decreverunt. Audivisti, multa in tua scriptione erant laudanda, hoc tibi praemium sit laboris et operae; nonnulla etiam vituperanda, hoc te incitet, ut naviter progrediare operamque des ut, quae tibi desint, assequare. Accipe hoc testimonium, sitque tibi calcar ad magna omnia et praeclara. Alia studia jam te vocant, quibus vitam dicare optas. Sint illa tibi felicia, tibique contingat multis prodesse eâ doctrinâ, quam hîc parasti. Magna jam ausus es, perge ad altiora, sic nec tibi nec aliis frustra vixeris.

Judicium Ordinis Medicorum tale est:

Ordo Medicorum hanc proposuerat quaestionem:

Quaeritur, quid efficiant ad fibrinae e sanguine acquirendae quantitatem mutandam:

1°. diversa, quacum liquor examinandus e vena vel arteria effluxerit, celeritas;

2°. parcior aut copiosior eademque sive promtior sive tardior sanguinis detractio, proxime praegressa;

3°. temperatura diversa, motus, quies, aliae conditiones, quibus sanguis emissus subjiciatur.

Ad quam quaestionem ita respondeatur, ut, experimentis institutis, requisitae quantitatis differentiae primum definiantur, deinde, quoad possint, explicentur.

Unum accepit Ordo responsum, hisce Schilleri verbis inscriptum: „Es kommt hier nicht auf den Werth der Materie," cet. Auctor hujus commentationis tam multa instituit experimenta, ut singularem inquirendi diligentiam et assiduitatem abunde probaverit. Dolendum vero experimenta non satis fuisse ad argumentum accommodata. Tot scilicet neglectae sunt conditiones, ad quas omnino attendi debuisset, ut vim ac sententiam quaestionis auctor non plane percepisse videatur. Conspectus historicus, experimentorum narrationi praemissus, pro maxima quidem parte a quaestione alienus est, in iis autem, quae ad rem attinent, nec satis plenus, nec critices luce illustratus. Quae cum ita sint palma certaminis auctori decerni non potuit. Ne tamen tanto labori praemium deesset, publice laudandum esse scriptorem et industriae testimonio condecorandum, ordo medicorum judicavit.

Aperta scidula auctorem se prodidit Marcus Janus Baart de la Faille, Medicinae Candidatus in Academia Groningana.

Accipe, Ornatissime juvenis, quod tibi decretum fuit testimonium. Eadem diligentiâ in studiis tuis pergas, indefesso labore naturam scrutare, sic fructus studiorum tibi non deerunt. Et si palmam accipere tibi haud contigerit, incendat hoc testimonium ardorem, ut ad majorem praestantiam tendas, et indefesso labore progrediare, ut aliquando in publicam salutem conferre possis, cui te dicasti, artem salutarem.

Ordinis Theologorum judicium hoc est:

Theologorum ordo hanc explicandam proposuit quaestionem: Narrationes de Sauli ad Christum conversione, quae in Actorum Apostolicorum libris exstant, conferantur, explicentur, a dubitationibus novissimis praesertim vindicentur, item hujus conversionis momentum ad comprobandam religionis Christianae veritatem exponatur.

Quam igitur, quae tractare instituisset, quaestionem una ad nos allata est commentatio, Calvini hocce notata dicto: "horum quae scire nec datur nec fas est, docta est ignorantia." Atque hoc in argumento explicando singulisque ejus partibus prosequendis, non plane contemnendam operam posuisse, laudabilemque industriam, auctorem comperimus ac probavimus. Quam ipsam illius, qui solus omnium Theologiae studiosorum quaestionem attigerat, industriam praemio dato ornare cupierat Ordo. Verum plurima obstiterunt, eaque gravia, quae laudes obfuscabant, vitia et maculae. Latinitas enim plane barbara erat et Germanice dictis ubique intermixta ac turbata oratio. Tum in locorum qui interpretandi incumbebant, enarratione critica ac grammatica, haudquaquam accurate versatus erat. Reliqua in disputatione, praesertim in altera ejus parte, haud pauca quidem bene dicta erant, at longe plura, ubi judicii vel subtilitatem desiderares vel limum vel constantiam. Causam vero quod continet, adeo non *suus* esse nobis apparuit auctor, ut raro ejus quod *sibi* esset, ingenii vel judicii periculo facto, pleraque ex recentissimis librorum auctoribus collegisse videretur. Quocirca, quod libenter dare voluerat juveni prae commilitonibus suis industriâ conspicuo ac propterea valde laudando, praemium denegare debuit invitus Ordo.

Judicium Ordinis Jurisconsultorum ita sese habet:

Ordo Jurisconsultorum duas superiori anno Juris Candidatis proposuit Quaestiones, quarum altera historiam spectabat probationis per testes in causis civilibus, altera tributorum quae directa dicuntur aut indirecta commoda et incommoda; de illo argumento Latine tantum, de hoc vero vel Latine vel etiam Belgice conscribendos commentariolos postulavit.

Unum tantum ordo accepit responsum ad priorem quaestionem pertinens,

Latino sermone conscriptum, hoc autem lemmate insignitum: „Les temoins sont les yeux et les oreilles de la justice."

Argumentum in ea disputatione secundum quaestionem propositam satis recte in tres partes est distributum, quarum prima ejus historiam, altera comparationem legum recentiorum, tertia explicationem juris nostri spectat. Magnam in quaestione elaboranda auctor adhibuit diligentiam, scriptores recentiores plerosque cognovit; sed in historica parte, quod ad jus Romanum attinet, praecipua ejus loca magis collegit quam exposuit; quod vero medium aevum spectat, non satis ipsos fontes adiit et interpretatus est. Quod eo magis dolendum est, quod quaestio praecipua sui parte est historica, adeoque ex historia potissimum recentioris juris praecepta in eo argumento videntur explicanda. Itaque auctor peculiarem probationis per testes, quae medio aevo animadvertitur, naturam non satis indagavit, imo ipsas causas civiles et criminales parum distinxit. In duobus etiam reliquis capitulis potuisset auctor accuratius, in universa vero disputatione castigatius et magis Latine scribere. Itaque laudanda Ordini visa fuit auctoris diligentia, qui argumentum haud ita parvae difficultatis fusius exponere aggressus est, aureo tamen praemio condecorari non potuit.

Audivistis certaminis exitum juvenes. Pauci in arenam descenderunt. Nolo de praeteritis queri, sed committere nolite, ut minutam vestram diligentiam quis possit jam criminari, ubi denuo in arenam Vos vocat, non praeceptorum vox, sed ipsa Regis augustissimi voluntas. Hoc vos incendat. Palma est proposita, patet campus, Vos vestram rem agite.

Peregi, quae mihi peragenda erant, Tu vero, Deus Optime Maxime, qui es Sol Justitiae, Academiam nostram illustra, ut illa tuo lumine collustrata late splendeat, tuo illa numine tuta floreat vigeatque perpetuo. DIXI.

ACTA ET GESTA IN SENATU

ACADEMIAE RHENO-TRAJECTINAE

A DIE 26 M. MARTII MDCCCL AD DIEM 26 M. MARTII MDCCCLI.

MDCCCL.

Die 12 m. Junii. Rector cum Senatu communicat tristem nuntium obitus Principis MAURITII, GUILIELMI II Regis filii desideratissimi.

MDCCCLI.

Die 6 m. Februarii. Designantur secundum Art. 149 Decreti regii, d. 2 m. Aug. 1815 N°. 14, quatuor Professores, e quibus ab Augustissimo Rege Academiae Rector Magnificus in proximum annum eligatur, quorum nomina haec sunt:

Cl. C. G. OPZOOMER.
F. C. DONDERS.
G. J. MULDER.
H. E. VINKE.

Designantur item quatuor viri, e quibus in proximum annum academicum eligatur Senatus Actuarius, nempe hi:

Cl. B. J. LINTELO DE GEER.
G. J. MULDER.
A. VAN GOUDOEVER.
L. C. VAN GOUDOEVER.

Assessores declarantur Viri Clarissimi,

G. J. LONCQ.
G. J. MULDER.
H. BOUMAN.
J. VAN HALL.

Die 13 m. Februarii. Rector cum Senatu communicat litteras Curatorum, virorum amplissimorum, d. 10 m. Februarii, cum apographo epistolae, Regis nomine ad ipsos datae, d. 7 m. Februarii, qua significatur placuisse Regi, quo magis doctrinarum studia in academiis patriis promoveret, Senatus Universitatum Lugduno-Batavae, Rheno-Trajectinae et Groninganae invitare, ut quotannis ex ordine, sua quisque vice, octo proponant quaestiones e diversis disciplinis petitas, ad quas ab Academiarum et Athenaeorum alumnis respondeatur, praemiis propositis aureis nummis, qui Regis nomine et impensis assignentur iis responsis, quae palma digna judicantur, et victoribus die natali cujusque Academiae distribuantur.

Quibus cognitis Senatus decrevit, ut Rectori Magnifico et Actuario mandetur, Senatus nomine Regem adeant, pro eximia ipsius liberalitate et studio in res academicas gratias acturi.

Die 26 m. Martii. Comitante Senatu in cathedram deductus est vir clarissimus BARTHOLDUS JACOBUS LINTELO DE GEER, Rector Magnificus, qui habita oratione: *de cura institutionis publicae juventutis, quam habuerunt Imperatores Romani*, enarratisque quae cum prospera, tum adversa Academiae accidissent, in proximum annum Rectorem Academiae Magnificum proclamavit et salutavit virum clarissimum CORNELIUM GUILIELMUM OPZOOMER.

SERIES LECTIONUM,

IN ACADEMIA RHENO-TRAIECTINA,

INDE A FERIIS AESTIVIS EXEUNTIBUS ANNI CIƆIƆCCCL, USQUE AD FERIAS AESTIVAS ANNI CIƆIƆCCCLI,

A PROFESSORIBUS ET LECTORIBUS HABENDARUM,

RECTORE

BARTHOLDO JACOBO LINTELO DE GEER.

IN FACULTATE IURIDICA.

Ius Pandectarum tradet A. C. Holtius, diebus martis, mercurii, iovis et veneris, horâ XII.

Institutiones Iustiniani interpretabitur B. J. L. de Geer, diebus lunae, martis, mercurii, iovis, veneris et saturni, horâ VIII.

Historiam Iuris Romani tradet B. J. L. de Geer, diebus lunae, horâ XII, iovis, horâ X, et saturni, horâ XII.

Encyclopaediam Iuris exponet B. J. L. de Geer, diebus martis, mercurii et veneris, horâ I.

Gaii *commentarios institutionum* explicabit B. J. L. de Geer, die martis et veneris, horâ X.

Ius civile Nederlandicum docebit J. van Hall, die lunae, horâ XII, diebus martis, mercurii et iovis, horâ I.

Ius mercatorium et maritimum exponet J. van Hall, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ IX.

Rem iudiciariam et rationem procedendi in causis civilibus explicabit J. van Hall, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ X.

Exercitiis practicis, a provectioribus instituendis, praeerit J. van Hall, diebus lunae, horâ I.

Historiam iuris patrii, maxime Hollandici, tradet J. van Hall, die saturni, horâ IX.

Historiam gentium recentiorum politicam tradet J. ACKERSDYCK, diebus martis, iovis et saturni, horâ IX.

Statisticam I. ACKERSDYCK, iisdem diebus, horâ XI.

Oeconomiam politicam docebit I. ACKERSDYCK, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ XI.

Disciplinae Iuris naturalis fata et praecipua placita exponet G. G. VREEDE, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ IX.

Ius publicum Batavum tradet G. G. VREEDE, diebus lunae et martis, horâ VIII.

Iuris publici patrii historiam adumbrabit G. G. VREEDE, die saturni, horâ VIII.

Ius gentium Europaeum, duce *Henr. Wheaton (Éléments du droit international*, Lips. et Paris., 1848) exponet G. G. VREEDE, diebus martis et saturni, horâ X.

Ius criminale, tam *Batavum* quam *commune*, docebit G. G. VREEDE, diebus mercurii, iovis et veneris, horâ VIII.

Codicem Quaestionum criminalium explicabit G. G. VREEDE, diebus veneris et saturni, horâ I, die iovis, horâ X.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITTERARUM HUMANIORUM.

Litteras Latinas A. VAN GOUDOEVER docebit, diebus martis, mercurii, iovis, veneris, horâ XI, interpretando Sallustii extremam *Belli Iugurthini* partem et Virgilii l. II. *Aeneidos*.

Antiquitatem Romanam A. VAN GOUDOEVER, diebus martis, mercurii, iovis, veneris, horâ X.

Litteras Graecas docebit S. KARSTEN, diebus martis, mercurii, iovis et veneris, horâ XII, interpretando Platonis *Phaedonem* et Aristophanis *Ranas*.

Antiquitatem Graecam S. KARSTEN, diebus mercurii et veneris, horâ IX.

Litteras Hebraicas tradet I. C. SWYGHUISEN GROENEWOUD, cum interpretandâ *Grammaticâ*, tum *hujus* et *Syntaxeos* usu in legendis quibusdam V. F. capitibus historicis monstrando, diebus lunae, horâ I, martis, horâ II, mercurii, horâ X et II.

Litteras cum *Aramaeas*, tum *Arabicas*, I. C. Swyghuisen Groenewoud, die mercurii, horâ XII, et die iovis, horâ XI.

Antiquitatem Hebraicam I. C. Swyghuisen Groenewoud, diebus lunae, martis, mercurii et iovis, horâ IX.

Ceterum provectiorum commilitonum desideriis, quoad poterit, satisfaciet libentissime I. C. Swyghuisen Groenewoud.

Litteras Belgicas et litterarum Belgicarum Historiam exponet L. G. Visscher, diebus lunae, martis, veneris et saturni, horâ X.

Praecepta Stili bene Belgici L. G. Visscher, diebus martis, iovis et saturni, horâ II.

Historiam gentium antiquarum, praecipue *Romanorum*, enarrabit S. Karsten, diebus martis et iovis, horâ I.

Historiam medii aevi et recentiorum temporum I. Ackersdyck, diebus mercurii et veneris, horâ I.

Historiam Patriae L. G. Visscher, diebus lunae et martis, horâ XI, iovis, horâ X, saturni, horâ XI.

Logicen docebit C. G. Opzoomer, diebus iovis, veneris et saturni, horâ II.

Metaphysicen C. G. Opzoomer, diebus iovis, veneris et saturni, horâ I.

Historiam philosophiae veteris enarrabit S. Karsten, diebus lunae et iovis, horâ II, aliâve commodâ.

Historiam philosophiae recentioris ipsa philosophorum scripta explicando tradet C. G. Opzoomer, die mercurii, horâ X—XII.

Exercitationes Oratorias moderabitur A. van Goudoever, die saturni, horâ I.

Institutiones Paedagogicas habebit S. Karsten, die saturni, horâ XI et XII, partim *grammatica Graeca* explicanda, partim moderandâ interpretatione Aeschyli *Choëphororum* et *Satirarum* Iuvenalis.

Disputandi exercitationibus, alternis hebdomadibus habendis, die saturni, horâ I, praeerunt A. van Goudoever et S. Karsten.

G. Dorn Seiffen, Litt. Hum. Lector, praecipua tam antiquarum quam recentiorum gentium historiae facta enarrabit, gentesque quod ad culturae progressus inter se comparabit, diebus mercurii et saturni, horâ XI, aliâve, commilitonibus magis commodâ.

IN FACULTATE MEDICA.

Anatomen docebit I. L. C. Schroeder van der Kolk, quater per dierum hebdomadem, horâ IV.

Physiologiam I. L. C. Schroeder van der Kolk, diebus lunae, martis et iovis, horâ VIII matutinâ, die mercurii, horâ IX.

Dissectionibus cadaverum anatomicis, opportuno anni tempore instituendis, praeerit quotidie I. L. C. Schroeder van der Kolk.

Pathologiam exponet B. F. Suerman, quater per dierum hebdomadem, horâ IX.

Materiem Medicam et praecipua *Therapiae generalis* capita exponet G. I. Loncq, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ II.

Pharmaciam G. I. Mulder, die veneris, horâ X—XII.

Pharmacologiam et *Historiam plantarum medicinalium* tradet P. Harting, die iovis, horâ XI et veneris, horâ XII.

Anatomen generalem docebit et *Organorum fabricam subtiliorem normalem et morbosam* demonstrabit P. Harting, diebus mercurii et veneris, horâ I.

Nosologiam et Therapiam specialem G. I. Loncq, diebus martis, iovis et saturni, horâ IX.

Exercitationes Clinicas in arte Medica quotidie moderabitur G. I. Loncq, horâ XI, in Nosocomio Academico.

Theoriam artis Chirurgicae tradet B. F. Suerman, quater per dierum hebdomadem, horâ VIII.

Historiam Chirurgiae exponet B. F. Suerman, diebus et horis dein indicandis.

Biologiam generalem exponet F. C. Donders, die mercurii, horâ XI, die iovis, horâ X.

Ophthalmologiam, docebit F. C. Donders, diebus mercurii et saturni, horâ I.

Anthropologiam, praecipue ut iuris studiosis propaedeusis sit ad medicinam forensem, docebit F. C. Donders, diebus veneris et saturni, horâ X.

Medicinam forensem exponet F. C. Donders, inde a die III m. Septembris usque ad d. XV m. Februarii, diebus lunae, mercurii, iovis et veneris, horâ II.

Politiam medicam, inde a die XV m. Februarii usque ad ferias aestivas, diebus mercurii, iovis, veneris et saturni, horâ II, F. C. Donders.

Experimentis et *Indagationibus physiologicis* in laboratorio physiologico quotidie praeerit F. C. Donders.

Sectionibus cadaverum, in usum tum anatomico-pathologicum, tum medico-forensem, datâ occasione, praeerit quotidie F. C. Donders, horâ XII et dimidia.

Exercitationibus clinicis in arte chirurgica, et ophthalmiatricis, diebus lunae, mercurii et veneris horâ IX—XI, caeteris diebus horâ X praeerit L. C. van Goudoever.

Deligandi exercitationes moderabitur L. C. van Goudoever, diebus martis et iovis, horâ I.

Operationibus chirurgicis in cadavere instituendis qualibet oblata occasione B. F. Suerman et L. C. Goudoever.

Artis obstetriciae theoriam, morbos puerperarum et neonatorum exponet L. C. van Goudoever, diebus martis et iovis, horâ XII.

Exercitationibus obstetriciis practicis praeerit L. C. van Goudoever, diebus lunae et veneris, horâ XII—II et ad parturientium lectulos qualibet oblata occasione.

I. I. Wolterbeek, quamvis munere suo defunctus sit, civibus tamen Academicis officia humanitatis praestare, praesertim Medicinae studiosis qualibet opportunitate prodesse, haud recusabit.

IN FACULTATE MATHESEOS ET PHILOSOPHIAE NATURALIS.

Physicam experimentalem exponet R. van Rees, diebus lunae, martis, mercurii, iovis et veneris, horâ I.

Mechanicam analyticam R. van Rees, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ XI

Physicae mathematicae capita selecta R. van Rees, diebus martis et iovis, horâ XI.

Chemiam theoreticam G. I. Mulder, die lunae, horâ X.

Chemiam generalem et applicatam, tam organicam quam anorganicam, tradet G. I. Mulder, diebus lunae, martis, mercurii et iovis, horâ IX.

Chemiam pathologicam G. I. Mulder, die veneris, horâ IX.

Chemiam analyticam G. I. Mulder, diebus lunae, martis, mercurii, iovis et veneris, horâ XII.

Chemiam artibus adhibitam, necessariâ datâ opportunitate, docebit P. J. I. DE FREMERY, die martis, horâ pomeridianâ V—VIII.

Chemiam practicam G. I. MULDER, quotidie in Laboratorio Chemico.

Botanices et Physiologiae plantarum elementa exponet C. A. BERGSMA, diebus lunae, martis et mercurii, horâ XI.

Botanicam Historiam plantarum medicinalium C. A. BERGSMA, diebus lunae et martis, horâ XII.

Anatomiam plantarum C. A. BERGSMA, diebus et horis auditoribus commodis.

Oeconomiam ruralem C. A. BERGSMA, diebus mercurii et saturni, horâ XII, duce compendio suo: *Handb. voor de Vaderl. Huishoudk.*, ed. Trai. ad Rh. 1842.

Excursionibus Botanicis singulis hebdomadibus praeerit C. A. BERGSMA.

Zoölogiam TH. G. VAN LIDTH DE JEUDE, diebus lunae et martis, horâ X.

Anatomiam comparatam TH. G. VAN LIDTH DE JEUDE, die mercurii, horâ X.

Anatomen et *Physiologiam plantarum* docebit P. HARTING, diebus lunae et mercurii, horâ pomeridianâ II.

Exercitationibus in usu microscopii studiis zoötomicis, phytotomicis et chemicis applicato quotidie praeërit P. HARTING.

Astronomiam theoreticam et practicam quater per dierum hebdomadem tradet A. S. RUEB, Astronomiae Lector, diebus et horis auditoribus commodis.

Astronomiam popularem, bis per dierum hebdomadem, A. S. RUEB, diebus et horis auditoribus commodis.

Elementa matheseos docebit C. H. D. BUYS BALLOT, diebus lunae, martis et veneris, horâ VIII, die saturni, horâ IX.

Stereometriam, *trigonometriam sphaericam* et *algebram* diebus mercurii, iovis et saturni, horâ VIII.

Algebrae superioris methodos explicabit C. H. D. BUYS BALLOT, diebus et horis auditoribus commodis quater per dierum hebdomadem.

Geometriam descriptivam tradet C. H. BUYS BALLOT, diebus lunae et martis, horâ XII.

Geologiam docebit C. H. D. BUYS BALLOT, bis per dierum hebdomadem.

Encyclopaediae disciplinarum mathematicarum adumbrationem provectioribus discipulis exhibebit C. H. D. BUYS BALLOT, diebus lunae, martis, iovis et veneris, horâ XI, ratione in primis habita earum Matheseos partium, quae antea minus fuse tractatae sunt.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

In Theologiam Naturalem, sive *Philosophiam de Deo*, cum commilitonibus inquiret H. Bouman, diebus iovis et veneris, horâ IX.

Historiam Ecclesiae Christianae recentiorem, duce *Compendio* suo *Hist. Eccl.* Vol. II. (Trai. 1844), enarrabit H. I. Royaards, diebus lunae, martis et iovis, horâ XII.

Ad *Archaeologiam Christianam* commilitonibus viam monstrabit H. I. Royaards, diebus iovis, horâ I.

Criticae sacrae quaestiones excutiet H. Bouman, diebus lunae, horâ IX.

Hermeneutices sacrae conspectum tradere perget H. Bouman, diebus martis, horâ IX.

Carmina Hebraica interpretabitur H. Bouman, diebus iovis et veneris, horâ X.

Epistolae ad Romanos partem dogmaticam ac minora quaedam *Paullina* explicabit H. Bouman, diebus lunae et martis, horâ X.

Theologiam dogmaticam tradet H. E. Vinke, diebus lunae, martis et iovis, horâ XI.

Collocutionibus *de Theologia Paullina*, cum commilitonibus habendis, vacabit H. E. Vinke, die veneris, horâ XII et I p. m.

Theologiam moralem Christianam docebit H. I. Royaards, diebus lunae, martis et mercurii, horâ I.

Repetitorio de *Ethica* Christiana, cum Theologiae Candidatis instituendo, vacabit H. I. Royaards, diebus mercurii, horâ II.

Theologiam pastoralem tradet H. E. Vinke, diebus martis, iovis et veneris, horâ VIII.

Puerorum doctrinae Christianae initiis *erudiendorum* exercitationem instituet H. E. Vinke, die veneris, horâ XI.

Commilitonibus, *orationes sacras* habentibus aderunt H. Bouman, H. I. Royaards et H. E. Vinke, diebus et horis, tum sibi, tum commilitonibus maxime commodis.

Publicis *disputandi* exercitationibus praeerunt alternatim, die mercurii, horâ I, H. Bouman, H. I. Royaards et H. E. Vinke.

J. H. Hisgen, litterarum Germanicarum Lector, diebus et horis auditoribus commodis, *Litteras Germanicas et Litterarum Germanicarum historiam, inde a sec. XVIII*, exponet.

J. Venning, litterarum Anglicarum Lector, *Litteras Anglicas* docebit, horâ auditoribus commodâ.

L. de France, Academicus Gladiatoriae artis Magister, quotidie aptum et elegantem gladii usum docebit.

Bibliotheca Academica diebus lunae, martis, mercurii, iovis, veneris et saturni, ab horá XII in IV, feriarum autem tempore singulis diebus iovis, ab horá I ad III, unicuique patebit. Museum Zoologicum quotidie patebit.

NUMERUS STUDIOSORUM

IN ACADEMIA RHENO-TRAJECTINA

DIE 31 DECEMBRIS 1850.

In Facultate		Theologica	148.
〃	〃	Juridica	166.
〃	〃	Medica	43.
〃	〃	Disc. Math. et Phys.	13.
〃	〃	Phil. Theor. et Litter. Hum.	11.
			381.

Praeterea in album academicum nomina studiosorum in diversis Athenaeis studiis operam navantium relata sunt, eo tantum consilio, ut hic examinentur et Doctores creantur, quorum

in Facultate		Theologica	4.
〃	〃	Juridica	15.
〃	〃	Medica	6.
〃	〃	Disc. Math. et Phys.	0.
〃	〃	Phil. Theor. et Litter. Hum.	1.
			26.

DOCTORES CREATI

IN ACADEMIA RHENO-TRAJECTINA

A DIE 21 M. MARTII 1850 AD DIEM 26 M. MARTII 1851,

RECTORE JACOBO LINTELO DE GEER.

IN FACULTATE JURIDICA.

d. 22 m. Mart. 1850. EDUARDUS DE RAS, Haganus, privatim defensis Thesibus, J. U. D.

〃 10 〃 April. 〃 FREDERICUS JACOBUS HENNEQUIN, Sluza-Zelandus, privatim defensis Thesibus, J. U. D.

〃 17 〃 〃 〃 JOHANNES THEODORUS BUYS, Amstelodamensis, defenso publice Specimine *de jure cogitata communicandi ex Juris communis principiis*, J. U. D. *magna cum laude.*

〃 2 〃 Maji 〃 STEPHANUS HENRICUS DE LA SABLONIÈRE, e pago Abcoude, privatim defensis Thesibus, J. U. D.

〃 4 〃 〃 〃 CHRISTIANUS PETRUS HENRICUS RAS, Rheno-Trajectinus, privatim defensis Thesibus, J. U. D.

〃 29 〃 〃 〃 JOHANNES THEODORUS MARINUS GODEFROY, Indo-Batavus, privatim defensis Thesibus, J. U. D.

〃 3 〃 Junii 〃 FREDERICUS HENRICUS VAN PERSYN, Koudekerka-Batavus, privatim defensis Thesibus, J. U. D. *magna cum laude.*

〃 7 〃 〃 〃 MEINARDUS TYDEMAN, Tielanus, privatim defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude.*

〃 18 〃 〃 〃 JACOBUS VAN DER HEYDEN, Mosa-Trajectinus, privatim defensis Thesibus, J. U. D.

〃 21 〃 〃 〃 GERHARDUS THEODORUS HENRICUS HENNY, Zutphaniensis, privatim defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude.*

〃 27 〃 〃 〃 THEODORUS HELENUS VAN REES, Zutphaniensis, privatim defensis Thesibus, J. U. D.

d. 11 m. Oct. 1850. ALBERTUS VAN DELDEN, Daventriensis, privatim defensis Thesibus, J. U. D. *magna cum laude.*

" 16 " " " EVERARDUS JANUS JACOBUS COLSON ABERSON, Doticomo-Gelrus, privatim defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude.*

" 25 " " " JANUS GUILIELMUS STAATS EVERS, Arnhemiensis, privatim defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude.*

" 29 " " " CASPARUS DE JONGE, Zierikzeeënsis, privatim defensis Thesibus, J. U. D.

" 20 " Jan. 1851. GEORGIUS FREDERICUS ESSERS, Samarango-Indus, publice defenso Specimine: *de modis acquirendi dominii originariis*, J. U. D. *magna cum laude.*

" 2 " Febr. " JOHANNES ARNOLDUS AEMILIUS GUILIELMUS VAN RAPPARD, Zutphaniensis, privatim defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude.*

" 28 " " " LUDOVICUS ANNE THOOFT, Zutphaniensis, privatim defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude.*

" 21 " Martii " JACOBUS CORNELIUS HUBERTUS CAROLUS LAAN, e pago Zuilen, privatim defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude.*

" 24 " " " LEONARDUS EDUARDUS BOSCH, Rheno-Trajectinus, privatim defensis Thesibus, J. U. D.

" 25 " " " HENRICUS HOOFT GRAAFLAND, Bredanus, post privatam defensionem Speciminis: *de debitis publicis*, J. U. D. *magna cum laude.*

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

d. 23 m. April. 1850. JOHANNES WAGENER, e pago 't Waal, defensa Dissertatione: *de Jove Homerico*, Ph. Th. M. L. H. D. *magna cum laude.*

" 28 " " " EVERARDUS VAN VOORTHUYSEN, Amstelodamensis, publice defensa Dissertatione: *de Platonis doctrina de communione bonorum, mulierum et liberorum, in libris de Republica proposita*, Ph. Th. M. L. H. D. *magna cum laude.*

d. 12 m. Dec. 1850. Fredericus Petrus Jacobus Zibmacher Zynen, Zalt-Bommeliensis, privato defenso Specimine: *quo Plutarchi de nonnullis Chrysippi placitis judicium examinatur*, Ph. Th. M. L. H. D. *magna cum laude.*

IN FACULTATE MEDICA.

d. 22 m. Mart. 1850. Cornelius Vermeulen, A. D. fil., e pago Grevelduin-Capelle, privatim defenso Specimine exhibente *casum congestionis cerebri cum apoplexia oculorum in Nosocomio academico observatam*, M. D.

〃 23 〃 April. 〃 Janus Guilielmus Reguerus Tilanus, privatum defensis Quaestionibus, Ch. D. *cum laude.*

〃 2 〃 Maji 〃 Johannes Jacobus Wolterson, Curassaviensis, privatim defenso Specimine: *de mutationibus in sano corpore sanguinis detractatione productis*, M. D. *magna cum laude.*

〃 7 〃 〃 〃 Balduinus Dithmarus Franciscus Huysman, Briellanus, privatim defensis Quaestionibus, A. O. D. *cum laude.*

〃 15 〃 〃 〃 Engbertus Oudenhoff, Amstelodamensis, privatim defensis Quaestionibus, A. O. D. *cum laude.*

〃 21 〃 〃 〃 Jacobus Delmonte Lyon, Surinamensis, privatim defensa Dissertatione exhibente *duos casus febris intermittentis comitatae*, M. D. *cum laude.*

〃 11 〃 Junii 〃 Engbertus Oudenhoff, Amstelodamensis, privatim defensis Quaestionibus, Ch. D. *cum laude.*

〃 18 〃 〃 〃 Petrus Fredericus Valkenhoff, e pago Soestdijk, privatim defensis Thesibus, A. O. D. *magna cum laude.*

〃 21 〃 〃 〃 Marinus Imans, Goudanus, privatim defensis Quaestionibus, Ch. D. *magna cum laude.*

〃 〃 〃 〃 〃 Govertus Adrianus Johannes Beckers, ex insula St. Martin in India occidentali, privatim defensis Quaestionibus, Ch. D. *magna cum laude.*

d. 29 m. Junii 1850. JOSEPHUS LUDOVICUS HUBERTUS HAERTEN, Amstelodamensis, privatim defensa Dissertatione, exhibente *Historiam Cholerae Asiaticae annis* 1848—1849, *dum Ultrajecti regnabat, in vico hujus urbis litt. C insignito, observatae*, M. D. *magna cum laude.*

〃 〃 〃 〃 〃 JOHANNES ELIZE MESTINGH, Hattemia-Gelrus, privatim defensis Quaestionibus, Ch. D. *cum laude.*

〃 16 〃 Nov. 〃 YSBRANDUS KEYZER, e pago Zevenhuizen, privatim defensis Quaestionibus, A. O. D. *cum laude.*

〃 7 〃 Dec. 〃 JACOBUS DELMONTE LYON, Surinamensis, privatim defensis Quaestionibus, A. O. D. *cum laude.*

〃 14 〃 〃 〃 JACOBUS PETRUS TAATS, Rheno-Trajectinus, privatim defensis Quaestionibus, A. O. D. *cum laude.*

〃 19 〃 Febr. 1851. JOHANNES CHRISTOPHORUS VAN EETEN, Gorinchemensis, privatim defensis Quaestionibus, A. O. D. *cum laude.*

〃 5 〃 Martii 〃 DANIEL GUALTHERUS WINKLER, Vianensis, privatim defensis Quaestionibus, A. O. D. *cum laude.*

IN FACULTATE MATHESEOS ET PHILOSOPHIAE NATURALIS.

d. 24 m. Junii 1850. ARIUS ADRIANI, Horna-Westfrisius, privatim defenso Specimine: *de Gutta percha et Caoutchouc*, Math. M. Ph. N. D.

〃 28 〃 〃 〃 JOHANNES RENATUS EUGENIUS VAN LAER, e pago Zeyst, privatim defensa Dissertatione: *de Rheni fluminis cum terris, quas perfluit sedimentorum commercio*, Math. M. Ph. N. D. *magna cum laude.*

IN FACULTATE THEOLOGICA.

d. 24 m. Mart. 1851. GUILIELMUS BERNARDUS JOHANNES VAN EYK, Rheno-Trajectinus, publice defensa Dissertatione: *de Jesus Christi eloquentia, Oratore sacro imitanda*, Theol. D. *magna cum laude.*

ACADEMIA

GRONINGANA.

NOMINA PROFESSORUM ET LECTORIS,

QUI,

INDE A D. X OCTOBRIS MDCCCL AD IX OCTOBRIS MDCCCLI,

IN ACADEMIA GRONINGANA

DOCENDI MUNUS OBIERUNT.

RECTOR MAGNIFICUS

FRANCISCUS ZACHARIAS ERMERINS.

SENATUS ACADEMICI ACTUARIUS

JACOBUS BAART DE LA FAILLE.

IN FACULTATE MEDICA.

A. A. SEBASTIAN (Emeritus).
J. BAART DE LA FAILLE.
F. Z. ERMERINS.
J. HISSINK JANSEN.

IN FACULTATE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

TH. VAN SWINDEREN.
H. C. VAN HALL.
J. W. ERMERINS.
C. MULDER.
W. A. ENSCHEDÉ.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

P. HOFSTEDE DE GROOT.
L. G. PAREAU.
W. MUURLING.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

F. C. de GREUVE.
J. A. C. ROVERS.
J. J. PH. VALETON.
J. A. C. van HEUSDE.
M. de VRIES.

IN FACULTATE JURIDICA.

H. NIENHUIS.
J. H. PHILIPSE.
C. STAR NUMAN.

LECTOR PAEDAGOGICES.

W. HECKER.

ORATIO

DE

PERPETUIS MATERIAE ET FORMAE IN VITA MUTABILITATE AC MOTU,

QUAM HABUIT

FRANCISCUS ZACHARIAS ERMERINS,

QUUM DIE IX OCTOBRIS CIƆIƆCCCLI

IN ACADEMIA GRONINGANA

MAGISTRATUM ANNUUM DEPONEBAT.

ACADEMIAE GRONINGANAE CURATORES, VIRI AMPLISSIMI! QUIQUE HIS AB ACTIS ES, VIR GRAVISSIME!

QUARUMLIBET ARTIUM AC DISCIPLINARUM PROFESSORES, VIRI CLARISSIMI, CONIUNCTISSIMI!

PAEDAGOGICES LECTOR ERUDITISSIME!

QUICUMQUE CETERUM SUO QUISQUE LOCO SPECTATISSIMI, BONARUM ARTIUM AMANTES, SOLENNIA NOSTRA VESTRA PRAESENTIA CONDECORATUM GONVENISTIS, AUDITORES EXOPTATISSIMI!

STUDIOSORUM IUVENUM CORONA, SPES PATRIAE!

Est hic, quem vivimus, dies Academiae nostrae faustus ac festus; iubet autem patrium institutum illum celebrare oratione, quam ut haberem in illustrem hunc locum escendi. Et totum quidem annum, quo munus, quod successori iamiam traditurus sum, gessi, fere unice versatus sum in contemplatione vitae tum aliorum animantium, tum maxime hominis. Pulchrum sane spectaculum atque eximium! Quid enim magnificentius, vel mirabilius, quam perpetuus ille motus vitae, quem in animantibus cernimus mille ludentem formis, mille modis diversis; — in quo mutatio materiae non interrupta, quies eius nulla! Atque in maxima illa materiae ac motuum mutabilitate ipsius mutationis leges apparent certae et mira illorum in infinita varietate conspiratio. Quem non percellunt ista naturaene dicam an Dei opera? Quis tam excors ut talia intueatur, non simul intimo pectore commoveatur? Me certe ita commoverunt, ut laeto hoc die de rebus istis solennibus his nostris praeludere constituerim. Dignissimam enim putavi materiem, de qua verba facerem, illam vitae phaenomenorum

explicationem; itaque dicam *de perpetuis materiae et formae in vita mutabilitate ac motu.* — Rem adgredior non ita facilem! Iure quidem A. A. quisque vestrum a me postulat, ut argumentum, de quo acturum esse me profiteor, probe teneam; videri possit item iure postulare, ut verbis id ornare valeam; attamen hoc opus, hic labor est, praecipue cum multis coram sum dicturus, qui his studiis sese non dederunt et a quibus nihilominus intelligi cupio. Hanc sentio gravissimam fore difficultatem, quam non nisi humanitate et benevolentia vestra fretus superare posse mihi videor. Vos igitur, A. A. humanissimi! ore animisque favete.

Universe spectatam animalium vitam multifaria ratione se prodere, palam est. Eius *φαινόμενα* in materie apparent organica, quae forma certa plerumque est praedita; — actione multiplice manifestantur; — periodis certis oriuntur, explicantur, contrahuntur, finiuntur. Non in una aliqua magna materiae mole cernuntur, sed in multitudine corporum innumerabili, quae cum aliis rebus, tum maxime magnitudine et forma externa plurimum inter se discrepant. Nec vero in singulis ista forma et magnitudo una eademque est per omne, quod vivunt, tempus; sed e simplicioribus formis et plerumque minutissimis magis compositae formae evolvuntur una cum incremento molis totius. Materia aliunde accedere debet, ut primordia animantium evolvantur; non nascitur in ipsis, sed e corpore materno aut rebus extra positis hauritur, attrahitur. Neque attractio tantum materiae fit, sed etiam repulsio; a quarum inter se aequilibrio aut differentia corporum sustentatio pendet, — pendent quoque eorundem incrementum ac decrementum. Inter materiam vero illam et formam nexum certum esse debere e rerum vita non praeditarum cum corporibus viventibus comparatione coniicimus; nec tamen novimus quonam aut quali vinculo inter se contineantur. Magnum sane damnum ea ignoratio nostrae cognitioni adfert; necdum tamen has tenebras discutere cuiquam mortalium contigit. Quantum enim est, quod nescimus!

Sicuti autem maxima est diversitas in formis specierum et animantium singulorum, ita non minor apparet in forma partium singularum, e quibus sunt composita et quae singulae suis sunt praeditae facultatibus et actione, cui sunt destinatae. Itaque multae numero sunt istae actiones vitales; distingui autem solent ab eruditis secundum finem, quem spectant, teleo-

logice scilicet, sumunturque ordines earum summi tres: prouti in sustentationem corporum singulorum intenduntur, vel in horum cum rebus extra positis connexionem, vel tandem in specierum conservationem. Quippe hac lege vivunt animantia, ut perpetuum singulorum interitum resarciat novorum proventus et ut in sempiterno individuorum fluxu non alia ratione conservetur species, quam in continuo materiae fluxu individua ipsa conservantur, donec moriantur.

Praemonui haec de vita universe, ut paululum iam descenderem ad singulos phaenomenorum vitalium ordines. Neque enim perpetuum illum vitae motum explicare possim, nisi ipsius specie universa paucis antea lineamentis adumbrata. Est autem vitae species in aliis aliisque animantibus simplicior, vel magis composita. In iis vero, in quibus maxime composita est, fere cernuntur iidem phaenomenorum ordines, qui in aliis illis observantur, contraque in his deficiunt, qui in organismis altiorum classium apparent. In homine vero omnium maxime explicata vita est, nec sine iure eum huius orbis appellaverunt epitomen ac Regem. Agite igitur, contemplemur in homine et in iis, quae proxime ab eo absunt, animantibus vitae, de qua dicimus, speciem!

E materno corpore provenit primordium animantis, quod in mammalibus adeo minutum est, ut armato oculo fere observari debeat. Accedit a mare quod ovulum foecundet. Hinc prima incrementi origo! Sed quid est illud, quod crescere vocamus? Vulgus nihil esse putat, nisi e parvo magnum fieri; existimat idem esse atque eadem servata forma mole augeri, ita ut e parvulo animante fiat multo maius quid. At longe secus est! Quin facile quisque videt rem ita non se habere, si dixero in ovulo recens foecundato ne vestigium quidem apparere nec partium futurarum, nec formae futurae. Quid igitur? E simplicium vesicularum minutissimarum, — cellulas appellare solemus, — coniunctione strata formantur primum fere plana, e quorum uno cum systemate nerveo efformantur partes externae, quae praesertim formam animanti certam praebebunt in posterum, dum in altero evolvuntur vasa sanguifera et e tertio viscera interna. Intelligitis quanta mutatio formae contingere debeat, ut e planis illis membranulis omnia ea organa formentur, quae in adultis animantibus conspicimus.

Ita fit ut singulae partes evolvi coeptae certam consecutionem formarum

20

diversarum referant, antequam stabilior illa, quam evolutionem perfectam appellare sunt soliti, oculis sese obfert. Neque ita tantum fiunt istae mutationes, ut uniuscuiusque partis formae diversae sibique succedentes observentur, sed ut certis huius evolutionis periodis etiam reperiantur partes, quae postea intereant, aut in quarum locum etiam postea partim aliae succrescant; — reperiantur aliae, quae antea absentes seriore demum periodo vitae foetus excrescant. Neque in forma solum mutatio contingit, sed etiam in situ partium et in earum secum invicem coniunctione. Quippe partes internae, ut summatim dicam, prius conformantur quam externae et symmetrica in utroque corporis latere forma harum partium externarum separatim a dextra et sinistra cum ab anteriore, tum a posteriore versus partem mediam progreditur, ubi tandem sibi obviam factae connectuntur.

Et haec quidem sufficiant ad levem primae horum animantium conformationis adumbrationem. Intellexistis autem me de externa formae mutatione locutum esse et de integrorum organorum sorte in hac omnium permutatione. At orsus eram a parvis illis vesiculis, quae organorum omnium sunt primordia. Hae ipsae quoque et multiplicantur et forma mutantur; nam in partibus diversis, quae nascuntur, particulae minutissimae observantur et a primae illius membranulae elementis organicis diversae, et inter se discrepantes. Unde tuto conficimus materiam novam esse attractam et in cyclum devenisse actionis virium, quae in primordiis illis latent et augentur et evolvuntur una cum materie nova superaddita. Sed constat simul ipsam illam, quae advehitur, materiem esse debere admodum mutabilem; — esse debere eius cohaesionem perexiguam chemicumque vinculum, quo eius particulae continentur, admodum tenue. — Quippe parvae illae organismi futuri aut fieri coepti partes et particulae ceteroquin non potuissent eam sibi submittere et in novas transmutare formas. Scilicet id, puto, intellexistis ex iis, quae attuli, organismorum illam evolutionem, illud crescere, esse veram eorum *μεταμόρφωσιν*, cuius *φαινόμενα* externa conspicimus, sed cuius rationem veram ignoramus, quum nexus inter materiem et formam, uti supra dixi, prorsus non latet. „Et hic sunt Dii!"

Organismi mutationes, de quibus hucusque sum locutus, in illis, quae iam respicimus, animantibus contingunt, antequam e gremio materno foras prodeunt. E corpore matris ab illis hauritur alimentum, idque licet iam

praedita sint organis, quorum ope sanguis, unde partes formantur et formatae mole augentur, per totum corpus diffunditur. Non recta tamen sanguis maternus ad novum animans advehitur, sed utriusque, èt matris èt foetus, sanguis suis conclusus est vasis a se invicem separatis, sed quorum parietes sunt contigui, ita ut non nisi per has membranulas permeent particulae maxime mobiles huius fluidi et ut haec non quidem unica fortasse, sed praecipua sane via sit, qua foetus materiem accipiat, unde crescat.

Longe differt ab hac alimentum accipiendi ratione et via ea, quae postea animanti in lucem edito competit. Rem obiter inspicienti videtur materies, e qua animalium corpora formata sunt, non magnopere mutari. Novas particulas prima aetate accedere debere, ut adolescant et donec adoleverint, facile quisque videt; modus tamen et via, quibus iste materiae accessus fiat, non sunt nota plerisque, nisi quatenus cibum et potum animantia capere solent. Sed ceterum in forma et materie corporis non tantae contingunt mutationes, ut in perpetuae earum mutabilitatis cogitationem incidant. Quamquam rem accuratius perpendenti certissimum est, nullam esse intercapedinem, qua non evadat e corpore materies, nec nova accedat. Diligens observatio docuit formas organicas novas semper oriri intereuntibus vetustioribus. Et quod ad materiae permutationem attinet, ne semel quidem spiritum ducimus, quin ex aëre atmosphaerico particulae cum nostro sanguine coniungantur aliaeque ab eo recedant. Quin ne per temporis quidem intervallum, quod inter inspirationem et exspirationem est intermedium, aut ipso temporis articulo, quo auram haurimus, vel emittimus, iste materiae motus quiescit, sive vigilemus, sive dormiamus. Et quemadmodum haec in pulmonibus contingunt, ita quoque fiunt trans cutem.

Videri possit alio modo res comparata esse cum iis, quae per os ingeruntur, quia non sine aliqua intermissione vel voracissima animalia cibum et potum capiunt. Hanc igitur rem paulo intensius persequamur. Modo locutus sum de organis, quorum ope vescimur aura, quaeque viae sint, per quas continenter materies e corpore secedat. Non sunt hae unicae viae isti fini destinatae. Eliminantur e corpore residua ciborum, quod quid significet mox apparebit, et praeterea ab organorum internorum superficie, perinde atque ab externo corporis integumento, particulae abscedunt

solidae, organica forma plerumque adhuc praeditae; aliaeque evadunt e corpore humoribus solutae. Itaque evehitur tum forma fluidi elastici et vaporis, tum forma liquida, denique solida etiam substantia, quae aliquamdiu pars fuit corporum animautium. Et haec quidem repulsio illa materiae est, cuius initio sermonis mentionem feci et cui opposita est eius attractio, quae fiat necesse est, ut moles corporum dum adolescunt augeatur et adultis conservetur, quam partim in pulmonibus, vel quaecumque alia sunt organa respirationi dicata, fieri dixi, et de cuius ratione in partibus praesertim huic rei destinatis iam paucis videndum est.

Qui secum reputat quae de materiae ab organismo repulsione dixi et simul tenet, quod statim a me est monitum, materiem in animantibus non gigni, sed forinsecus invehi, sponte intelligit eas res, quae pro cibo ac potu sumuntur, partim certe mutari debere in particulas illas longe inter se diversas, e quibus animalium corpora sunt composita. Verum antequam res eo devenit, cibus ille mutatus in sanguinem inferri debet, quippe e quo liquore omnium organorum tandem instauratio fieri debet et qui, quod magni in hac re momenti est, vasis continetur undique clausis, sed quorum extremi fines adeo sunt tenues, ut non nisi armato oculo conspici queant et qui per corpus eiusque partes paene omnes distribuuntur et subtilissimo pariete limitantur. Iam vero, uti supra dixi viam rectam non esse a vasis sanguiferis matris ad eadem in foetu organa, ita quoque non est a ventriculo et intestinis ad vasa, quae sanguinem et lympham vehunt; sed transitus novae materiae fieri debet per membranulas tenuissimas tum tubi intestinalis, tum vasorum illorum. Unde duo eaque gravissima legitimo ratiocinio deduxeris, primum materies illas, quae in corpora animantium invehuntur, haud raro magnas subire debere mutationes, — tum necessario requiri magnam particularum minutissimarum mobilitatem et tenuitatem, ut in sanguinem trans vasculorum parietes transire valeant.

Animantia diversissimas res appetunt, quibus vescuntur. Formam si respicias, sunt maximam partem solida vel fluida. Quae solida ingeruntur comminui debent et solvi succis, cum quibus in organis digestionis miscentur, sive statim solvantur, sive chemicae mutationes provocentur, quae corpora antea non solubilia ut solvi tandem possint efficiunt, quia ceteroquin in vasorum genus utrumque ingeri non possunt. Ista comminutione

et solutione novas facultates non acquirunt, sed particulae magis mobiles tantum redduntur; universeque tenendum est nullam materiem ingeri, quin suas proprietates omnes intus in corpore animantium sibi servet. Mutationes igitur, quas subeunt, nascuntur e coniuncta actione virium, quae ingestis ipsis competunt, tum succis, qui ad eorum solutionem et mutationem chemicam in tubum intestinorum effunduntur, denique quae sedem habent in membranulis, per quas permeant, et in sanguine ipso, vel certe huius particulis, quae eas attingunt. Qui singularum, quas enumeravi, mutationis causarum effectus sint, in omnibus distinguere ac persequi, non valemus, quin potius in paucis tantum de hac re iudicium ferre licet. Sed iterum duo summique illa momenti hic tenenda sunt: mutationes chemicas, quae extra organismos per intensum calorem et per fortium potentiarum chemicarum actionem contingunt, in his ipsis accidere non posse, quia medium aliquem caloris gradum corpus animantium tantum et fert et habet; et quia potentiae illae chemicae vehementiores, si organismo continerentur, nexum chemicum et organicum eius elementorum destruerent et nervorum actionem prorsus perturbarent. Atque ita fit, ut maximam partem illae tantum materies, quae, utpote ipsae organicae originis, particulas minimas prae ceteris mobiliores habent, pro alimento esse possint. Cum qua re arcte coniuncta est generalis illa animantium in herbivora, carnivora et omnivora distinctio, quae dudum ex observatione nata est, antequam experimentis artificiosis constitit de summis illis principiis, e quibus ingestorum indolem et mutationes hodie diiudicamus.

Rem hoc modo spectans fere in opinionem induceris mutationes materiarum ingestarum esse tantum physicas et chemicas. Neque ego sane infitias ibo elementorum motu qualicumque illas mutationes niti. Sed oriuntur hic brevi formae organicae, quae ad sanguinem et lympham tantum pertinent, neque quidquam commune habent cum iis, quae postea ad organorum instaurationem e sanguine nascuntur, nisi forte dissolutarum materia ad harum formationem confert. — Quid velim, magis aperte significabo: — ex intestinis in vasa sanguinem et lympham vehentia statim infertur materia partim omnino non, partim tum physice tum chemice mutata; sed dein in utroque vasorum genere cernuntur formae illae, quas corpuscula lymphae et sanguinis appellare consuevimus. At certo constat

hac, qua vivimus, doctrinarum physicarum conditione, solidas sanguinis particulas e vasis, ut partes nutriantur, egredi non posse. Quid igitur? Inter digestionem, quae praeparatio est materiae ingestae, ut in vasa transire possit, et nutritionem, quae transitus est particularum fluidarum sanguinis in materiem corporis solidam, intermediae sunt formae organicae, quae ulteriorem metamorphosin non patiuntur et quas paene testimonio esse dixerim quam manca sit nostra horum materiae motuum cognitio. Quid enim? modum, quo nascantur, ut in reliquis, ignoramus; — ubi oriantur, incertum est; interire eas debere pro certo habemus, — sed ubi locorum et quo modo dissolvantur iterum dubium nec demonstratum est! Utque summatim dicam, omnium illarum mutationum compositionis et formae, quas materies invectae subeunt, prima tantum initia ultimique fines quodammodo innotuerunt. Id autem certum est e materiis ingestis alias nequaquam solvi et sine mutatione praevia ex organismo evehi, — alias solvi quidem, sed a corporis materie non attrahi, itaque item foras evehi, licet aliis viis id fiat, quam quibus priores illae removentur, — alias denique esse, quae et solvuntur et modis pluribus in locum vetustiorum organismi particularum succedunt; quamquam forte ne omnibus quidem his ista sors communis est, sed diverso modo cum illis agitur pro copiae et temporis, quibus ingeruntur, diversitate.

Sed redeundum est unde eram digressus, ad perpetuam illam mutationem materiae in organismo. Facile nempe intelligimus seriem illam mutationum, quae inter ciborum et potuum ingestionem et nutritionem est intermedia, non uno fieri temporis articulo, sed per tractum eius longiorem, breviorem: nec metiendum esse tempus, quod his mutationibus impenditur, parvis illis eius intervallis, quibus pleraque animantia cibum ac potum capiunt. Itaque in his actionibus vitalibus de materiae mutatione, quae sensim fiat, neque unquam quiescat, ultro constat. Quodsi quaeratis quae materies praecipue tantam particulis minimis praebeat mobilitatem, magnam partem esse aquam certissimum habetote! Hinc quidem de huius materiae in corporibus animantium utilitate iudicare poteritis.

Locutus sum hactenus de motu particularum, qui in speciei conservationem et animantium singulorum nutritionem intenditur. Quam quidem rem non enucleate exposui; quis enim id a me hac hora et loco hoc

exspectaverit? Neque vero possim prae temporis augustiis. Id tantum significare et summis quibusdam veluti typis notare volui, materiae et formae motum esse perpetuum in organismorum formatione et nutritione. Non sunt tamen hi soli, quibus vita manifestatur, modi. Itaque pergo et de reliquis modis principibus item aliquid dicam, sicuti in corpore iam formato contingunt. Fingemus ita quietem illius, quam supra contemplati sumus, metamorphoseos. Nec tamen datur ista quies in rerum natura ipsa, sed una cum phaenomenis, de quibus antea monui, oriuntur ea, de quibus iamiam sum dicturus, quod semper tenere debet qui rectam vitae eiusque motus notionem menti sibi informare cupit.

Summi modi, quibus porro vita manifestatur, sunt duo: motus et sensus. Non amplius spectamus nunc eum motum, qui ad materiae aut formae mutationem pertinet, sed motum partium iam natarum, qualicumque modo ortum et quemcumque in finem factum. Sensum autem volo latissimo vocis significatu, qui conscio animante est vel non conscio, — qui apparet tum in ipso illo, quod sentire vocamus, tum in visu, auditu, olfactu, gustu, quippe quae omnia non nisi modi formaeve peculiares sunt sensus.

Sed cum ita distinguo inter phaenomena sensus et motus, statim monere debeo, non ita id esse accipiendum, quasi motum a sensu excludi arbitrer. Quin potius fatendum est sensum ipsum non nisi formam quamdam esse motus, et motu partium sentientium sublato ipsum sensum in iis fingi non amplius posse. Quod nonnullis quidem forte *παράδοξον* erit, ita ut quid mecum cogitem declarandum esse sentiam.

Sensum organi dicimus eam illius facultatem, qua rei qualiscumque actionem percipiat. Potest vero in homine, ut ipsi nobis exemplo simus, perceptio ad conscientiam eius transferri vel non transferri. Illud si fiat, mutatio, quae in organo contingit, a nobis sentitur, uti dicere solemus, atque ita igitur nobis fit manifesta; hoc vero si fiat, perceptio, quae in organo contingit, non apparet, nisi in mutatione conditionis organi, quae mutatio non recta, sed interveniente alio phaenomeno, quod ad conscientiam nostri transfertur, tandem nobis fit manifesta. Priore ista ratione igitur unusquisque percipit rem, quae in organon agit, seu potius percipit mutationem, quae ex actione illius rei in organo contingit; posteriore vero non nisi ratiocinando deducimus ex aliis phaenomenis notionem mutationis,

quam in organo facit res, quae in illud agit. Sed in utroque sensus modo quaestio semper eo redit, ut videndum sit, num res percipi possint sine mutatione qualicumque partis sentientis, necne. Contendo autem sine aliqua mutatione sensum esse non posse, vel certe non esse posse perceptionem, si sensum facultatem appelles, perceptionem facultatis actionem. Verum quis sibi finget mutationem sine motu? Itaque sensui sine mobilitate particularum organorum sentientium, perceptioni sine vero earundem motu locus esse nequit; adeo ut, quod dicere coeperam, sensus vulgari vocis significatu non sit nisi peculiaris ipsius motus forma.

Sed pergendum est et de motu et de sensu, quos, ne argutias sectari velle videar, e vulgaris sermonis usu solito modo distinguam, agendum.

Qui in organismo contingunt, aut per eum eiusve partes et particulas fiunt motus, non omnes eiusdem sunt indolis, ab unove fonte profluunt. Nec tamen negligendum, in infinita illa motuum diversitate, si rem recte reputas, illorum perpauca tantum esse genera summa, quae oriantur a causis, quas hac certe doctrinarum physicarum conditione distinguere debemus. Sunt quidem universe spectati motus in organismo physici aut vitales. Physicos nunc dico, qui non in solis fiunt corporibus viventibus, sed etiam in materia vita non praedita: vitales his oppono, qui maxime animantibus, quae nunc praecipue spectamus, aut certe corporibus organicis, si latius vim vocis extendere lubeat, sunt proprii.

Et e physicis illis motibus primum iam menti obversatur ille, qui a Brownio nomen habet et quo, si armato oculo attendas, minutas particulas ire, redire, circumire vides, fere ac si animantium instar voluntate essent praeditae. Quem motum tamen, ut qui in particulis rerum vita destitutarum etiam observetur, iure a vita non pendere arbitramur. Quin equidem nnm in ipsa vita re vera in animantibus eum fieri sit evictum, dubito, licet ad motus, qui in organismis contingunt, fere referri hodie soleat. Sed procul dubio motus in iis sunt physici, omnes illi fere semper contingentes et sine ulla intermissione, qui debentur materiae eorum gravitati, elasticitati, expansioni et contractioni propter gradum caloris maiorem, minorem, cohaesionem fortiorem, debiliorem. Pertinent huc motus omnes qui ab organis vivis humoribus viventibus quidem, sed spontaneo tamen motu destitutis traduntur, in quibus principem tenet locum sanguinis in

corporibus circuitus. Pertinent huc motus illi subtilissimi, quibus diversae auris oculique partes feruntur, ut nervus tandem auditorius et opticus excitetur ad lucis et sonorum perceptionem. Sed quis finem inveniat enumerationis, si omnia recensere velit?

Motus autem vere vitales si respiciamus, duo praecipue sese obferunt, quorum alter latius patet altero, licet uterque et multum observetur neque unquam sileat. Alter horum in superficie membranarum partes internas obvestientium apparet, neque unquam in vita quiescere videtur, quamdiu et ubicumque organa ea minuta, a quibus pendet, adsunt. Nempe in superficie illarum partium, quas respicio, et e quibus nares et organa respirationis exempli gratia excito, parvae vesiculae apparent, quae non nisi oculo armato cernuntur, — cellulae sunt filamentis valde exilibus praeditae, — cilia vocari solent, — quae semper in motu sunt, non secus ac segetes agitantur vento, et eam sane vim habent, ut minutas particulas proiicere valeant, ubi has attingit perpetuus illorum ciliorum motus, qui singulis locis, ubi fit, certam in partem dirigitur. Quid sit, quod cilia illa ut ita moveantur faciat, nescimus; sed vim habere illum motum in promotionem materiarum eiusmodi superficies ciliis praeditas contegentium, unusquisque videt.

Alterum motus vere vitalis genus cernitur in organis illis, quae musculi et fibrae contractiles fere dicuntur. Ipsum motum si tantum respiciamus, forma una est et simplicissima. In parvulis harum partium moleculis insidet facultas dispositionem suam ita mutandi, ut unum fibrae extremum ad alterum adducatur. Interveniente systemate nerveo illa facultas praecipue ad agendum impellitur et maxima hic diversitas est pro imperio voluntatis in nervos, qui illas fibras dominorum instar regunt, quum in alterum ordinem illud imperium sit absolutum, in alterum nullum. Sed haec verbo notare tantum volui; redeo ad ipsum motum, quemadmodum in rerum natura omnibus apparet. Hoc scilicet principio nituntur effectus diversissimi. Hinc multiplex pendet manus hominis ad artes nati motus; hinc vox et loquela; — hinc lenes motus, sub quibus mater infantem suum in sinu fovet, et vehementes illi, quibus grandia carnivora praedam corripiunt et laniant et devorant; hinc volatus avicularum minutissimarum, et magna vis, qua immania cete per maria velocissime feruntur; hinc

placidus lineamentorum vultus serena fronte in subridendo motus; hinc vehemens ille, quo homo miser convulsionibus agitatus valida musculorum contractione sua ipsius ossa diffringit. Sed rursum subsisto in enumeratione varietatis infinitae phaenomenorum, quum dicendo materiem exhaurire haud equidem possim. At dicturum me esse sum professus de perpetuo organismi motu, — et in iis, quos enumeravi, quies saltem datur! Concedo equidem, sed numquam silet motus cordis, quo sanguis in ima viscerum penetralia et in extremam corporis superficiem propellitur! Numquam quiescit musculorum motus, quo thoracis parietes in respiratione sublevantur! Quocumque igitur in organismo circumspicias motui locus est ex ipso, de quo dico, fonte demananti et qui numquam cesset.

Sed propero ad finem eorum, quae tractanda mihi sumsi: superest enim ut de sensu dicam, cuius nervi ministri sunt et quem per hos ipsos cum motu arcte cohaerere e supra dictis iam patuit. Uterque vero in altioris ordinis animantibus maximeque in homine cum psyche eiusque organo et actionibus arctissimo nexu copulatur. Hic sane latissimus omnium campus nostrae contemplationi patet. Verum aliquid certe praemonendum esse sentio de ipsis, quibus functiones hae mandatae sunt, organis, ne plerisque vestrûm non intelligibilia proferam.

A cerebro et medulla spinali emittuntur, ut ita dicam, quaquavorsum filamenta nervea et contra fere undique e corporis partibus extra utrumque magnum instrumentum nerveum sitis ad hoc ipsum filamenta eiusmodi revertuntur. Ita quidem nexus continuus est inter encephalum et partes reliquas, et quum cerebrum et medulla eum habent situm, ut inter fibrillas nerveas inde exeuntes easque, quae a reliquis partibus eodem redeunt, sint intermedia, has partes centra vocamus systematis nervorum, fere similiter ac cor appellamus circulationis sanguinis centrum, quia inter arterias inde proficiscentes et venas eo revertentes est intermedium. Hoc quidem totum, quod brevissime descripsi, systema nerveum vitae animalis esse dicitur, quia quasi praesidet iis functionibus, quibus animantia maxime a plantis distinguuntur: motui putate a voluntate pendenti, sensui, qui ad psychen rerum perceptionem transfert, — psychicis ipsis tandem actionibus. Illud systema nervorum vitae animalis in organismo animantium altiorum ordinum non est unicum, sed illi opponimus systema nervi sympathici,

in quo centralium organorum, unde nervi exeunt, multo maior est numerus, sed talium, quae magnitudine et structura et functione cum cerebro comparari minime possunt. Vocantur ganglia ista centra, nec deficiunt talia organa prorsus in alterius generis nervis. Hinc autem nomina systematis nervorum gangliorum vel nervorum vitae vegetativae, quia hi nervi maxime praesunt illis animantium actionibus vitalibus, quae item apparent in plantis: materiae scilicet forinsecus invectae elaborationi, nutritioni, succorum provectioni. Non prorsus alterum ab altero separata esse putantur ista nervorum systemata; sed posterius a prius memorato, itemque ab huius gangliis filamenta accipere constat. — En simplicem ac brevem horum organorum descriptionem! Addam quae de actione necessario sciri debent, ut quam mobilis et sine quiete materies sit in his organis intelligatur. E nervis vitae animalis ii, qui a reliquis partibus versus centra tendunt, sensui praesunt et quasi nuncii sunt conditionis partium reliquarum ad psyches organon; alii illi, qui a cerebro ad organa motus tendunt, illius quasi mandata ad haec transferunt et ita ad motum ea excitant. De cerebro quod psyches organon sit, conscientiae nostri et actionum mentalium sede, iam supra aliquid dixi, itemque de actione nervorum vitae vegetativae, quorum affectiones ad sensorium commune transferri non solent. Itaque iam pergo.

Cum modo de motu et sensu agere coeperam, statim monui, me illum ab hoc non excludere, cuius rei rationem tunc exposui. Forte melius etiam illa intelligentur, si quae iam dicturus sum audiveritis.

Ponamus nervum sensui destinatum ad cerebrum tendentem a peripheria eo, quem sumimus, temporis articulo peculiarem transmittere perceptionem nullam. Non quidem prorsus sine ulla actione est, quum eius conditio profluat a conditione partium sanarum, unde ad cerebrum pergit, sed quum aliquamdiu aliam perceptionem tradat nullam, sumere licet quietem eius molecularum; motus saltem vix demonstrari poterit. Verum ecce! impingit pars, unde exit, — digitus exemplo sit, — in corpus praeacutum; — dolor percipitur. Itaque mutata conditione partis, unde nervus procedit, huius ipsius conditio mutatur, quae mutatio tradi pergit per totum eius tractum et ad cerebrum transfertur, cuius tandem motu doloris notio in psyche nascitur. Sed simul ac nascitur iste sensus doloris, in

organorum centralium materie iterum mutatio contingit, quae transfertur ad nervos motui famulantes; nam nervi illi, qui antea quiescebant, nunc ad agendum impellunt musculos, quorum contractione retrahitur manus; — quem impulsum ad motum his tradere non potuissent, nisi conditione sua mutata. In his omnibus igitur iterum materiae motus est, qui qualis sit ignoratur, quia nemo iudicare potuit indolem eius mutationis, quae in nervis dum sentiunt, vel ad motum impellunt accidit; sed de cuius velocitate ipsi statim iudicare poteritis, cum reputaveritis omnia illa, quae enarravi, consecutione tam celeri contingere, ut uno temporis articulo rem non perpendenti fieri videantur.

Verum ecce! his primum positis iterum pergo! Sumamus unum eundemque in nervis motum esse, quo musculos ad agendum impellunt, — neque enim causam video, cur plura eius genera sumamus, — at infinitae erunt diversitates tum loci, tum vehementiae aut lenitatis. Mox hunc, mox alium musculum, aut musculorum congeriem ad contractionem impellimus; — modo loquelam, modo artificia quaelibet cogitetis; et vero singulorum, quos ita voluntate regimus musculorum, ideoque nervorum ad eos tendentium, motus excitatur mox lenior, mox vehementior. Sed sensus, si spatium respiciamus, non minus late per corpus patet, quam motionis facultas; at hic longe aliud quid accidit! Tactus enim alius est corporis frigidi, et calidi, levis et asperi, diversorumque harum *ποιοτήτων* modorum et graduum; — quin dolorum intus ortorum genera plura sunt, unde nomina doloris secantis, pungentis, urentis, qui iterum intendi minuique possunt. Quomodocumque iam nobis rem fingamus, sive putemus in hisce motus esse generis diversi, — sive unum tantum motus genus, sed cuius effectus diversitatem quaeramus in vehementia maiore minore, vel in plurium pauciorumve fibrillarum nervorum affectione, vel in utroque, — at in cerebro certe tot diversae conditiones qualescumque e rebus illis oriri debent, quot *ποιότητας* harum perceptionum distinguimus. Eandemque ratiocinationem si transferamus ad sensuum organa, — ad imaguneulam retinae traditam, ad sonorum qualiumcumque perceptionem, videte quam oriantur inde motus perpetuo varii, tum in nervis sensuum, tum in ipso encephalo! Et quam multi sint numero magis etiam perspicitur, si reputemus et sensum universum et eum, qui in visu, auditu, olfactu, gustu

est, non solum excitari a rebus extra corpus positis, sed saepe etiam ab intus in corpore latentibus; quod vel somnia probare putamus. — Quid dicam tandem de motu subtili, qui in cerebro comes vel origo esse videtur cogitationum nostrarum et voluntatis actionis et animi motuum? Non dicam de his quidquam, quum res physice sumta sit incognita et id unum tantum verosimile sit, motum materiae harum actionum et affectuum psyches esse vel sequelam, vel causam, forte etiam pro diversa conditione utramque.

En! A. A. humanissimi! brevem exhibui conspectum motuum materiae et formae, qui in animantibus fiunt. Intellexistis, spero, quam compositum sit phaenomenon, quod una vocula *vivere* vocamus, quam sint numquam non in eo motus longe diversissimi. Hae autem mutationes et motus hi multiplices nisi omnes, at plerique saltem singulis temporis articulis, quorum series vitae periodos diversas eiusque decursum totum facit, simul contingunt; — nec tamen horum omnium est confusio aut perturbatio in ea organismi integritate, quam sanitatem vocamus, sed omnium conspiratio et consensus et harmonia!

Quasi pagellam inspeximus magni illius operis, quod naturam appellamus. Sunt qui naturae interpretationem cum librorum explicatione conferunt. Utriusque rei intelligentiae illius, quod vixi, temporis haud parvam partem impendi, sive diligentius, sive negligentius, quod festo hoc die non quaeritis, in his sim versatus! In utraque re difficultates obviam venire, quis negabit? In librorum tamen interpretatione et intelligentia hominem ipsum semper agnoscimus, cuius facultates nobis libros legentibus cum auctoribus eos scribentibus sunt communes, ita ut talia opera nostri ingenioli modulo fere censere liceat. In rerum vero naturae contemplatione librum legimus non hominis manu scriptum, — sed cuius quotquot loci innotescunt et intelliguntur, — sunt autem hi perpauci, — omnes artificium testantur tantum, ut ultro auctoris huius libri admiratione abripiamur; — ambitum vero operis si cogitemus, aut locorum singulorum nexum et originem, ultro fateamur nos impares esse illi amplectendo et explicando. Hac in re igitur naturam intelligere cupienti fere idem accidit, quod veterum scriptorum fragmenta recensenti. Nam quemadmodum hic e paucorum locorum servatorum et collectorum pulchritudine universi, cuius partes sunt, operis

praestantiam aut coniicit, aut diiudicat, ita naturae scrutator e paucis illis locis, qui e naturae libro ad suam notitiam pervenerunt, coniicit quam eximium esse debeat opus totum, cuius fragmenta tantum conspicere ipsi conceditur. Hoc discriminis interest, quod ille fragmenta considerat operis caduci, mortalis, cuius pleraeque partes interierunt; — hic operis integri, perpetui et sempiterni. Utinam aliquando melius et penitius id cognoscere nobis omnibus largiatur summus rerum omnium opifex!

Transeo iam ad alteram officii mei partem, ut recolam, quae academiae Groninganae contigerint tum prospera, tum adversa. Ac fuit omnino primus ille annus, quo novum templum academicum *usu*, uti in nummo est, *splendere* coepit, pluribus casibus tum laetis, tum tristibus insignis.

Hoc quidem primum laetamur, augustissimi Regis personam ac domum hoc anno salvam esse servatam et incolumen. Quin pars doloris e superioris anni clade suscepti compensata videtur gaudio de filiolo nuper nato et fortunato eventu, quo Regina ad pristinam sanitatem et virium integritatem brevi restituta est. Optima quaeque apprecamur nuper nato filio Regis, ut vigeat corpore ac mente, id imprimis ut virtutibus excellens in posterum dignum se praebeat stirpe illustrissima, e qua natus est.

Ex academiae Curatoribus, brevi postquam annuum magistratum gerere coeperam, vita functus est Vir nobilissimus, ingenii sane et virtutis praestantia haud vulgari insignis Oncko van Swinderen, equestri ordini Leonis Nederlandici adscriptus. Cuius nomen quum appello, verecundiam iniicit cogitatio me illius memoriam publice recolere debere, quod eo difficilius mihi, quum vix postremorum viri spectatissimi aetatis annorum testis fuerim. Itaque veniam pro laude petens in hac officii mei parte pergo. Natus est vir amplissimus in hac urbe patre Wichero van Swinderen, iuris utriusque doctore, matre nobilissima Octavia Cornelia Susanna van Rheden. In ipsa academia nostra studiis operam navavit, et defensa dissertatione *de polygynia*, alteraque *de libertate et moralitate actionum humanarum*, artium liberalium magister, philosophiae et iuris utriusque doctor est creatus. Anno post uxorem duxit Quirinam Iacobam Iohannam Gerlacius. Multa et varia in

regione sua et patria gessit munera, quae omnia recensere supersedeo; sunt tamen, quae si nunc non memorem, negligentiae, puto, reus fierem. Magistratui igitur huius urbis adscitus est vir egregius; curator huius academiae factus est; ad eam coetus legiferi partem, quae e civibus ab ordinibus provincialibus delectis constabat, plus semel delegatus est; eius praeses quoque fuit; quod item ei contigit, quum legem de imperio recognoscendi et emendandi causa anno quadragesimo huius saeculi esset convocatus. Eodem anno vero Regi a consiliis est factus extra ordinem et ab eo procerum consilio adscriptus. — Ecce! pauca excitavi e multis: quae autem mandata ei fuisse dixi gravissima et diversissima satis testantur virum fuisse laboris patientem et consilii plenum; neque enim nisi his virtutibus excellentibus talia mandari solent. Ceterum quid ego mihi sumam iudicium ferre de praestantis viri indole, ingenio, moribus? Id ut aliquo iure facerem, et diutius cognoscere illum debuissem et familiariter eo uti et multarum rerum peritus esse, quarum prorsus ignarum me esse scio. An igitur tacebo? Neque hoc faciam, quia non decet, sed lubet referre quo modo de illo sentiant, quibus propter ipsas illas res, quas mihi deësse sum confessus, fere competit de tali viro iudicium.

Laudant hi in viro praeclaro morum puritatem et elegantiam, quae in sermonibus, in vita, in vestitu adeo apparuerint. Officia quaevis diligenter et religiose illum obiisse affirmant, sive res domesticae, sive civiles spectentur; neque quidquam negligere solitum fuisse, ne ea quidem, quae aliis levioris momenti videantur. Rem suam familiarem prudentcr ac sapienter illum curavisse, quod necessario fere facere debuit, qui fortunae bonis cumulatus recte civitatem cognosceret, et probe sciret quibus maxime vinculis diversorum ordinum cives inter se contineantur. Ea autem illum fuisse vitae simplicitate, ut paucis ipse rebus indigeret; ea liberalitate, ut reditu exiguo positae in foenore pecuniae et agrorum esset contentus; ut haud semel pecuniam accipere noluerit, quam aerarium publicum ei vel debere certo constabat; ut numquam sumtibus parceret, quoties requirerentur ad liberorum aut nepotum institutionem; ut frequenter alios opibus adiuverit. Fuisse a loquacitate alienum, quin potius paucorum verborum, quippe qui fere loqueretur ut aliquid doceret, vel doceretur; vitam nempe rem ei fuisse seriam, non levem, qualis multis esse solet. Aliis fidem

haud ita facile adhibuisse dicitur, et hac in re cautus fuisse admodum; sed simul numquam fefellisse fidem, quam in ipso ponerent alii. In rebus gerendis mirae fuisse prudentiae: celeriter consilia cepisse, nec facile capti eum poenituisse, quum prae mirabili rerum civilium et animorum hominum cognitione magna sagacitate futura praevideret et semper illud „respice finem" menti illi obversaretur. Animo fuisse pio; — non solum in rebus adversis, sed etiam in prosperis in Deo reposuisse spem suam omnem. In dissensionibus theologicis, licet satis scirent omnes quibus praesertim partibus esset addictus, semper fuisse moderatum et aversatum esse plurium vehementiam, quin facile ac lubenter agnovisse bona, quae ab alio modo sentientibus in vitae usum redundarent, quippe nullam rem non ei fuisse cordi, quae in vitam civium tum privatam, tum publicam vim haberet.

Ita quidem A. A. de viro eximio sentiunt, quorum iudicio plurimum ego tribuo. Quo vero erga academiam fuerit animo, novimus omnes: huius nempe salutem ac gloriam ita eum curavisse, ut isti rei, quoties opus erat, totum se daret, et ut ad decrepitam usque senectutem prae mentis vigore, quo esse pergebat, semper hanc provinciam sibi mandatam prudentissime administraverit; pro qua re, omnibusque in ea bene factis non gratum nunc significare animum, sane nefas sit. Lugemus igitur obitum viri, quem inter praestantissimos, quos aetas nostra tulit, patriae cives censendum esse, omnes mecum fatebimini. Utinam eius memoria, quam repetivimus, nos ad virtutis et sapientiae studium incitet; quem enim in usum meliorem convertemus tum huius, tum praestantium quorumcunque virorum recordationem?

Non unica haec est mutatio, quam in academiae curatorum collegium intuentes dolemus. Vir enim nobilissimus Gockinga annis et valetudine iubentibus ei valedixit. Solatium sane est post gravis luctus commemorationem cogitatio, non tristiore de causa eius locum aliquamdiu vacuum fuisse; neque invidemus otio, quod sibi cupivit vir per multos annos de nostris rebus bene meritus; dolemus vero aetatem et morbum tanto oneri illi fuisse, ut levamen quaerere coactus fuerit in repudiatione muneris, quod diu ipsi carum fuit et honorifice ab illo gestum. Absenti liceat gratias agere pro opera in academiae salute promovenda posita! Diu adhuc vita et meliore sanitate fruatur contentus bene factorum in superiore vita conscientia!

Atque in horum quidem virorum locum suffectus est inclytus Comes van Limburg Stirum et tu, quem praesentem appellare licet, nobilissime de Vos van Steenwijk! Est quod nobis gratulemur curam nostrarum rerum vos suscipere voluisse. Doctrinae et artes, quas profitemur, multis, ut fructus itineris capiant, longiorem et difficiliorem fere praetendunt viam, quam quae magnopere placeat. Hinc fit, ut haud pauci, fatebimur enim, laborem ferre recusantes inutilia adeo et supervacanea praedicent ea, quorum notitiam vix mediocrem sibi compararunt, certe non eam, unde discere potuerint rerum, quas flocci pendunt, tum inter se nexum tum cum aliis ad vitae civilis usum spectantibus coniunctionem. Est horum error sane manifestus, sed quare ego nunc eius mentionem facio? — Nimirum quia error hic periculo non vacat, nec sine civitatis damno pervulgari et inveterascere poterit. Vestrum, quod gerere coepistis, munus, vester, quem in civitate tenetis, locus princeps faciunt, ut ad eruditionis omnis in patria nostra existimationem multum conferre possitis. Hanc autem rem magnopere vobis et collegis vestris, viris amplissimis, commendatam cupimus, quippe haud minimam partem esse putamus bonorum, quae in academiam a vobis redundare poterunt. — Sunt sane plures graves gravissimi vestri muneris partes: eruditorum ad hoc docendi munus evocatio, quorum delectus magnam partem a vobis pendet; subsidiorum ad institutionem necessariorum dispensatio, — aliae plures; — nec tamen quidquam horum gravius esse arbitror eo, quod commemoravi, quum rectum demum multorum de pretio doctrinarum iudicium ipsi academiae quasi audientiam facere poterit. Huius autem rem omnem omni nomine nunc tibi, vir nobilissime! commendamus; tu eam tueri pergas per longam annorum seriem; nos vota facimus, ut te quoque curante florere pergat, ut splendor eius, si fieri possit, etiam multum increscat et ut a vana ostentatione longe alienissima maxime patriae prosit bonorum ex ipsa civium largo proventu!

Iamque ad vos, collegae coniunctissimi! me converto et ad commemorationem eorum, quae nobis acciderunt. Et statim cum in vos intueor desidero, qui superioris anni festo die adhuc nobiscum fuit, Theodorum nostrum van Swinderen. Fuit huius obitus tum civibus fere qualiscumque ordinis, tum nobis acerbi doloris causa; nec melius ostendere potero quam

iustam dolendi causam habeamus, quam simpliciter enarrando viri multis nominibus desiderati vitam et merita. Haec igitur de illo nunc accipite!

Natus est in hac urbe patre, cuius iam mentionem feci, Wichero van Swinderen, matre Iohanna Margaretha de Beveren. Scholas Latinas frequentavit et anno aetatis decimo quinto studiis in academia hac operam navare coepit. E lectionibus, quibus interfuit, iuvat eas in memoriam revocare, quas cum eius studiis rerum naturalium coniunctas, extra solitum ordinem frequentavit. Ita chemiam doctus est a Driessenio, Botanicen a clarissimo Munniks, cuius lectiones de anatome et physiologia item sedulo audivit. Quin harum disciplinarum amore ita tunc temporis captus fuisse dicitur, ut aliquamdiu dubius fuerit num iurisprudentiae, cui destinatus erat, an medicinae totum se daret. Quod non mirabitur qui noverit a puero eum naturae rerum physicarum cognitionis cupidine flagrasse et adolescentulum iam collectione ad haec studia pertinente, quam parens possidebat, multum fuisse delectatum et paene puerum experimenta chemica iam instituisse cum Sibrando Stratingh, postea item in hac academia professore et peritissimo et dilectissimo. Quin in studia academica adhuc incumbens fundamenta iecit florentissimi hoc tempore sodalitii disciplinis physicis dicati, cuius lustrum decimum hoc ipso anno celebrantem audivimus senem, gratum animi sensum erga Deum effundentem, qui rei suae ita favisset, ut qui conventus primum quasi latuissent in ipsius domo paterna, postea in publicum prodire potuissent ornati lectissima corona tum audientium tum docentium. — Nondum percurso stadio academico defendit specimen studiorum conscriptum *de famulis domesticis*, eodemque anno creatus est artium liberalium magister, philosophiae doctor, defensa dissertatione *de atmosphaera eiusque in colores actione*, quae perinde ac specimen illud in Germanicam linguam est conversa, indicio quanto plausu fuerint excepta. Tandem anno post more maiorum iuris utriusque doctor est factus propugnata dissertatione *de legibus* et habita oratione *de Platone optimo in legibus condendis principis magistro.* — Hic quidem studiorum cursus fuit donec academiae valediceret, quod vel antequam fecisset tot et tam diversa in vita civili ei mandari coepta sunt, ut omnia recensere sane longum sit. Nec vero opus est: alii nempe me facundiores et plurimorum testes oculares, et amicitia cum eo coniunctissimi partim id

fecerunt alio loco, partim facient, ita ut me contineam intra commemorationem eorum, quae ad eius studia et erga academiam merita spectant. E domestica vero vita id praemitto, eum uxorem duxisse virginem nobilissimam Gertrudam Annam Lucretiam van der Merwede, quae adhuc vidua desideratissimi mariti obitum luget. Iamque redeo ad ea tempora, de quibus dicere inceperam. — Academiae vix, studiis minime illum valedixisse vel inde patet, quod cursu academico peracto etiam Ioannem Mulderum, virum clarissimum, audivit zoologiam et anatomen comparatam explicantem. Brevi post clarissimus Thuessink academiae dono dedit collectionem mineralium, cui curandae praefecit cum Sibrando Stratingh Theodorum etiam van Swinderen. Sensimque illo tempore eius fama ita increbruit, ut pluribus eruditorum sodalitiis tum patriis tum exteris nomen eius adscribi coeptum fuerit. Quin anno 1812, quum academia Groningana universali, quam vocabant, Imperiali Francicae esset sive adiecta, sive subiecta, huius moderator, comes de Fontanes, munus inspectoris academiae Groninganae viro amplissimo Adriano Gilles Camper et illi quoque detulit, quod probantibus optimis quibusque gessit. Eodem tempore edere etiam coepit calendarium academicum, in quo scriptis mandavit memorabilia academica anni cuiusque. — Pulsa Francica tyrannide disciplinarum physicarum professor est factus et anno sequente in hoc munere confirmatus. — Decretum Regium eiusdem anni iussit ut in singulis patriae universitatibus, atque ergo in Groningana etiam, prospiceretur tum rebus pluribus aliis, ad disciplinarum physicarum traditionem pertinentibus, tum museo, ubi materies haberetur ad zoologiam et anatomen comparatam necessaria. Swindereno igitur, quippe harum disciplinarum professori cura huius rei mandata est, in qua quam diligenter sit versatus et quam secunda etiam fortuna sit usus testantur plura. Sicuti enim huius indicium id est, quod tempestive in Kühlium quasi inciderit, ita illius, quod tam aptum in museo condendo adiutorem statim sibi adsciverit; unde celeria illo tempore musei incrementa. Industriam eius porro ostendunt invitationes civium, ut dono darent, si quae possiderent vel acquirerent, quae novo museo ornamento esse possent, pacta cum exteris inita, ut mutua cessione exemplarium duplicium vel multiplicium copias suas augerent; ostendit opera, postquam accessit museum Camperianum, ab eo posita in

acquisitione apti aedificii, in quo tuto omnia reponerentur, quamquam hoc non ex eius voto tunc temporis factum esse satis notum est. — Eiusdem in studiis industriae fructus quoque is fuit, quod una cum aliis viris eruditis instituit sodalitium historiae naturalis studio dicatum; in quo quid actum sit enucleate exponere nunc non attinet, verum hoc certum est, Swindereni propositum pluribus annis ante susceptum historiam naturalem huius provinciae illustrandi in eo non solum motum fuisse sed etiam promotum; testis enim est libellus *initia Faunae Groninganae* inscriptus et ab illo sodalitio editus cum supplementis aliquot annuis subsequentibus. Nec defuerunt eruditi, qui eius diligentiam magni facerent, quod patet e speciebus generum aliquot animantium a Kühlio, Goldfussio, Temminkio Swinderenanis dictis. Quin quo pretio etiam a Rege Gulielmo primo fuerit habitus, docet adscriptio ordini equestri Leonis Nederlandici. Quodsi respiciamus doctrinas, quas discipulis in hac academia tradidit, zoologiam cum anatome comparata et mineralogiam cum geologia per longum illum annorum tractum ab eo doctas fuisse novimus: logicam et metaphysicam unum annum docuit, plures vero annos paedagogicen et encyclopaediam. Primarium tamen locum in his disciplinis semper tenuit historia naturalis. Nec silentio hoc dimittere licet: plures fuisse annos, quibus non solum medicinae studiosi, qui ex legis praescripto iis interesse debebant, sed paene omnes academiae cives has frequentabant, idque non unum tantum annum aliquem, sed plures quisque continuos.

Sunt haec fere, quae de viro multum a multis desiderato hoc loco dicenda putavi. Non dixi de omnibus, quae in illo laude digna fuerunt, quia multa ex his academiam et docendi munus minus tangunt. Eius pietatem, erga omnes benevolentiam, alios adiuvandi studium, industriam, animi modestiam, boni veri et pulchri amorem cognovimus omnes, et quam hae virtutes in eius vita eluxerint. Merito ergo lugemus virum multis nominibus egregium. Sit illi terra levis!

Publici igitur doloris causa fuit nobis obitus collegae dum in vivis erat aestumatissimi; nec defuerunt privati doloris causae pluribus e docentium in academia numero. Vos hic primum volo, coniunctissimi de Groot, Pareau et van Hall! qui matrem et socrûs vestras pie dilectas e vita vobis ereptas doletis. Non meum quidem est dolorem vestrum verbis hac hora

lenire velle; neque enim acerbus desiderii eorum, qui tam cari nobis fuerunt, sensus aliena oratione aut eximi aut minui potest. Quae vero animum tali luctu afflictum erigit cogitatio Dei optimi et nostri amantissimi, quo volente etiam qui carissimi cuique sunt ex hac vità abeunt, a vestra sane mente abesse non potuit. Id unum maxime specto, ut vobis significem, nos quoque partem illius doloris sensisse et votà facere ut flebiles eiusmodi casus in posterum a vobis avertantur. Neque alia fere vobis dicenda habeo, amicissimi viri Rovers et Hecker! qui pro nostro res humanas spectandi modulo praematura morte vobis erepta vidistis carissima liberorum vestrorum capita. Tu Roversi! fere consuevisti acerbissimum dolorem ferre, nec tamen minus sentiri hic solet, ubi frequentia vulnera infliguntur, quamquam forte de vicissitudine rerum humanarum firmius tibi persuasum est, quam quum primum eiusmodi casum lugere coepisti. Quid tu, Heckere! senseris satis docent simplicissimi, quos prolis tuae sepulcro insculptos legimus, versiculi. Leniat vestra quoque vulnera Deus, a cuius numine non nisi quod bonum sit proficisci confidimus!

Verum emergamus paulisper e tam luctuosorum recordatione et animum etiam advertamus ad faustiora, quae tum aliis, tum ipsis quoque illis, qui tam graviter vulnerati fuerunt, contigerunt. Vos, collegae amici, Pareau et Iansen! e morbo, qui hoc anno longius brevius vos tenuit, feliciter pristinam sanitatem, quod vobis et academiae gratulamur, recuperavistis. Itaque laeti iam instauravistis laborem solitum. — Tibi quoque, amice Rovers! qui *μάλα πολλὰ πλάγχθης*, gratulamur certe reditum tuum in patriam et ad munus tibi carum; id maxime, quod filii dilectissimi valetudo tibi permiserit ut a longa peregrinatione et quasi exsilio ad viros tibi notos et amicos reverteretis! — Sed qui possim reditus tui mentionem facere, non simul ad te me convertere, Heckere! qui iam duos annos amicissimi collegae vice es functus? academiae nomîne a me rectore accipe grati animi significationem pro diligentia, qua curavisti ne cathedra historiae et antiquitatum esset vacua, qua effecisti, ut ne detrimentum caperet institutio academica e Roversii absentia, quam quo minus sentiebant iuvenes optimi, eo magis id tibi honori est!

Tibi, quem mox alio nomine vocabo, amicissime Enschedé! hoc anno Bibliothecae cura est mandata. Lucro quidem id apponimus nobis et

academiae, nec quidquam vehementius optamus, quam ut pergas novum tuum munus gerere, ut coepisti; tunc enim optima quaeque auguramur de pernecessariis illis studiorum adiumentis, quarum procuratio iam tibi delata est.

Tu, Muldere! defuncto collegae successor es in historiae naturalis et anatomes partium, quas ille docuit, traditione! Novimus tibi gratum esse reditum ad studia, in quibus maximam vitae partem posuisti. Vindicabis nomen, quod merito tibi in iis obtinuisti, atque ita, — neque enim dubitamus, — insigniter proderis academiae et patriae nostrae.

Et a te sponte adducor ad recens vocatos eruditos, quos brevi collegas salutabimus, ad doctissimos van Kerckhoff et van Deen. Horum alter te excipiet, Muldere! in chemiae professione, alter veniet ut partem ferat oneris nimis gravis, quo medicinae professores premebamur. Ita vacanti cathedrae prospectum est et docentium in medica facultate numerus, quod diu frustra optaveramus, auctus. Utinam maturius fieri potuisset! retinuissemus virum, qui emeritus academiae antea et nuper etiam urbi valedixit, et quem doctorem academicum in paucis eximium esse nullus non annus est testatus, quo nobiscum fuit et gloriam academiae Groninganae strenue vindicavit.

Ac possim hic fere concludere quae de professoribus dicenda habeo, nisi gratulari tibi velim, amice van Hall! honorem, qui hoc anno tibi contigit, quum ornatioribus adnumerareris inter adscriptos ordini equestri Luxemburgensi. — Nec vero silentio te, amicissime de Vries! transire possim. Novisti quam sim a blanditiis alienus, sed item, opinor, novisti quam vel in iis, quos ne diligo quidem, lubens agnoscam, si quid boni in illis inveniam. Quo igitur animo nunc erga te esse deberem, nisi publice dicerem et alios, nec minimum me, gavisos esse, cum nuper in Belgio literarum patriarum laudem ita es tuitus, ut non solum magno plausu ibi exceptum te sciamus, sed ut omnino quasi amore tui capti viderentur Belgae literarum amantes, et ut te praesente adeo professi sint se, si quid in suis literis proficerent, id magnam partem nobis et literis nostris acceptum referre. Sed illum plausum et verborum pompam illam parum te curare certo scio. Quapropter hoc potius tibi exopto, ut inceptis vestris numen adspiret et Lexico nostrae literae Nederlandicae a vobis ditentur, quod

auctoribus sit monumentum aere perennius et linguae nostrae studio instrumentum eo aptius, quo diutius fuerit desideratum.

Converto me ad vos, Iuvenes generosi, spes patriae! Plures quoque vestrum fato inexorabili occubuerunt. Ocko Iohannes Woldringh, Iohannes Ernestus Alberda van Menkema, Iohannes Knottnerus, Henricus Wichers, — omnes e vestro numero exciderunt. Nullum sane eorum non flebilem occidisse dicemus; neminem, qui non suis fuerit carissimus, suis laudibus ornatus, a praeceptoribus dilectus. Sed ut in dispari hominum sorte nonnullorum fata fere semper aliquid habent, quod ceteros magis advertat, ita sane res se habuit cum magnae spei iuvenibus, Woldringh et Knottnerus. Ille nempe laudibus cumulatus in studiorum cursu eo pervenit, ut theologiae iamiam operam navaret; in grammatice, linguis Orientalibus, Sanscrita etiam, eius progressus haud vulgares dicebantur ab harum rerum peritis. Quae omnia ut fuerunt honorifica, ita maxima laus ei tribuitur haec, — pietas, qua matrem viduam est amplexus. Hanc in oculis ferebat, huic totum se vovebat; haec praesente illius caritate fruebatur. Quis sine commiseratione sibi repraesentet luctum matris, quae tali filio orbata est. Knottneri vero fatum non minus quam illius fuit memorabile. Comprobationem obtinuit praeceptorum omnium in studiis suis propaedeuticis; — ad primum suum examen accedit iam tum minus recte valens; — cum plausu inde discedit; — quarto inde die in vivis non amplius erat; — octavo post est sepultus! Eheu! quanta parentum, quorum maximus natu filius erat, spes concidit et quam ex inopinato!

Atque utinam mors atra hic substitisset et pepercisset infortunato vestro Slot, qui his diebus tam improviso singulari calamitate fuit adflictus. Sed, proh dolor! quamquam aliquamdiu spemque metumque inter dubii fuimus, non erat in fatis ut salvus evaderet. Hodie mane cadaver exanimum tellus accepit! — Miseret sane omnes diri iuvenis fati; miseret sane parentum unico filio orbatorum; nec vero minus miseret eius, qui nullum periculum suspicatus, nolens ac ludens infortunii causa fuit insons. Sit parentibus immortalitatis spes, sit huic tum ista tum conscientia mali nihil se nec vidisse nec voluisse in acerbo casu solatio!

Sed quidni vos, Iuvenes optimi! quoque intueremini in bona, quae vobis contigerunt; — quae cum cogito statim in mentem venit e vestrum

numero ille, qui in certamine literario ab academia Ultraiectina indicto Groninganae nostrae propugnavit. Tu, ornatissime de la Faille! tam strenue tuam rem egisti, ut primos quidem honores non ferres, sed tamen nemine primos ferente secundos! Gratulor tibi et patri, cui tuae res sane non minus cordi sunt quam tibi ipsi, honorificam, quam nactus es, laboris tui mercedem. Macte virtute tua, quae, ut olim praemium tulit, ita nunc iterum eluxit. Veniet tempus, quo honores, alia laboris praemia parvi facies, ipsum laborem et virtutis conscientiam plurimi: illa scilicet fortuiti quid habent et incerti, in his constantia est et praesidium firmum. Quare hoc tibi exopto, ut ad aetatem, qua quid haec sibi velint melius senties, sine molesto certamine pervenias!

Ceterum, ut summatim dicam, qui in academia studiis hoc anno operam navarunt laudabiliter progressi sunt in cursu incepto. Non pauci fuerunt, qui haud mediocrem sibi laudem meruerunt: fuerunt etiam a quibus vix iure exspectari quid posset ultra quam praestiterunt. Quod ut illis honori est, ita academiae res maxime optata. — Numerum vestrum si spectemus, multo plures sane inscripti sunt albo academico hoc anno quam superioribus bene multis. Non quidem academiae gloriam metimur studiosorum frequentia, sed potius virtute; nec tamen numerum nihili facimus, quia academica vita in nimis parvo studiosorum numero potius languebit, quam vigebit. Itaque hoc quoque ad ea, quae vobis, ornatissimi iuvenes! et nobis et toti academiae fausta sunt, grati referimus.

Atque ut a personis ad res tandem transeam, de subsidiis studiorum monere debeo. Nec tamen id facere possum, quin statim ad principem personam Regis augustissimi recurram, cuius munificentia voluit ut praemia aurea, quae primo aerarii publici impensis cudebantur, et postea, quum futilis ac puerilis parsimonia nimio scilicet constare censeret haec iuvenum ad agendum incitamenta, professorum sumtibus, — iam ex opibus ipsius acciperent studiosi. Ut literis scriptis factum iam est, ita iterum hic publice gratias agimus Regi pro dulci hoc documento quam doctrinis et artibus bene velit, — quam cultus populi illi curae sit.

Minister autem Regius, cui rerum internarum patriae cura mandata est, provinciam Groninganam visurus huc veniens ipse novas aedes academicas, alia instituta nostra visitavit. Quae omnia sibi multum placuisse significavit.

Non dubitamus quin viro excellentissimo patuerit, quanti cives Groningani suam aestiment academiam et quam sapienter nulli rei parcant, ubi haec vel magnos sumtus requirit ut splendide ornetur.

Cum autem referendum est de libris academiae et reliquo apparatu, — bibliotheca eo, quo progredi valet, passu incrementa capere pergit; libri autem a pluribus inspiciuntur et teruntur quam antea factum est.

Museum historiae naturalis iam totum translatum est in locum, quem nunc occupat, novum, qui multis nominibus prae pristino se commendat. Multa non sunt addita quidem, sed nonnulla tamen acquisita: in dispositione vero speciminum sunt adhuc, quae desiderantur et quibus Mulderus noster prospiciet. — Cum multa non addita esse dico, ipsa volo specimina; sed ceterum clarissimus Theodorus van Swinderen voluit ut libri sui, qui ad historiam naturalem pertinerent et inter quos opera plura sunt praestantissima, post obitum suum apud museum essent et ibi servarentur in usum omnium, quod etiam fit, ita ut hoc nomine de academia etiamnum bene mereatur.

Hortus academicus hoc anno multis plantis ex nova Hollandia aliisque est ditatus; quod maxime factum est mutua cessione palmarum iuniorum, quarum specimina duplicia erant adlata ex insula Iava. Quominus nempe emantur plantae plures vetat angustia subsidiorum.

Collectio eorum, quae ad agriculturam pertinent, curari pergit: multa instrumenta sensim sensimque inde in usum omnium transferuntur, ad imitationem nempe exemplarium ibi praesentium confecta.

Chemicus apparatus item in novum locum translatus ibique hoc anno primum in usum vocari coeptus est. Laboratorium hocce prae antiquo longe excellere constitit; sunt quae adhuc partim adiungi, partim mutari debent, quod uti iam Mulderus facere cupivit, ita successor eius in chemiae professione re ipsa faciet.

Physica instrumenta numero increscunt et item aedibus splendidis, in quibus nunc asservantur, gaudent et gloriantur.

Medicorum res si spectemus, nosocomium aedificatur amplum pro vetere; omni modo, ut iure speramus, praestans erit, et indicium novum illustre, quam provinciae et urbis Groninganae civibus curae sint omnes res, quae ad institutionem academicam pertinent. — In usum physiologicae institu-

tionis et histologiae tum nova microscopia, tum alia instrumenta coemta sunt et augeri pergunt. Collectio pharmacologica et multum aucta est et nitidissime disposita, qua in re magnam, quod grati recordamur, operam posuit chemiae professoris adiutor Lofvers, quem honoris causa non nuncupare hodie nolui.

Itaque iam qualicumque tandem modo at perfunctus sum illis officiis, quae cum rectorali munere hoc anno mihi fuerunt imposita, licetque mihi successori id tradere.

Te igitur, Gulielme Adriane Enschedé! a Rege in novum annum creatum academiae nostrae Groninganae Rectorem magnificum proclamo ac renuncio.

Lubens, vir amicissime! tibi cedo onus, quod ut potui gessi, quodque cum bene fertur, ut aiunt, fit levius!

Tu igitur, qua de re nullus dubito, dexterrime ferendo, levissimum tibi reddes.

Fiat hoc cum academiae et tuo commodo!

DIXI.

SERIES LECTIONUM,

IN ACADEMIA GRONINGANA,

HABENDARUM

A DIE 11 SEPTEMBRIS ANNI CIƆIƆCCCL AD FERIAS AESTIVAS ANNI CIƆIƆCCCLI.

IN FACULTATE IURIDICA.

Henricus Nienhuis diebus Mercurii, Iovis, Veneris et Saturni, horâ XI, *Ius Civile* interpretabitur, iisdemque diebus, excepto die Saturni, horâ XII, selecta *Iuris Mercatorii* capita tractabit; diebus Mercurii horâ X, et Saturni horâ X et XII, maxime secundum ius patrium hodiernum, locum *de foro competente in caussis civilibus*, ipsiusque *Processûs Civilis* cum principia, tum praecepta exponet; quibus, post ferias hyemales, adiunget *Exercitationes forenses.*

Iacobus Hermannus Philipse diebus Martis, Mercurii, Iovis et Veneris, horâ IX, *Institutiones* Iustiniani explicabit; die Lunae, horâ XI, diebus Martis, Iovis et Veneris, horâ X, mense vero Aprili, Maio, Iunio et Septembri, iisdem diebus, horâ matutinâ VII, selectos *Pandectarum* locos tractabit; die Lunae, horâ VIII et IX, die Martis, horâ VIII, *Historiam Iuris Romani* enarrabit; die Mercurii, Iovis et Veneris, horâ VIII, *Encyclopaediam ac Methodologiam Iuris* tradet.

Cornelius Star Numan diebus Lunae, Martis, Mercurii, horâ VIII, *de delictis* et *poenis* disputabit; iisdem diebus, horâ IX, praemissa disquisitione de historia iuris publici patrii, *legem de imperio* interpretabitur; diebus Mercurii, Iovis, Veneris, horâ X, *de natura iuris* aget; diebus Lunae, horâ X, Iovis, Veneris, horâ VIII, *historiam Europae politicam* ita tractabit, ut inprimis traditurus sit historiam motuum, defectionum et conversionum civilium inde a defectione provinciarum Unitarum a Philippo ad nostra usque tempora; diebus Lunae, horâ XI, Iovis et Veneris, horâ IX, *Oeconomiae politicae* initia explicabit.

De scholarum, quibus *ius criminale patrium* exponendum sit, habendarum opportunitate et tempore, post ferias cum commilitonibus consilium inibit.

Disputationibus cum publicis tum privatis de iuris quaestionibus lubenter praeërunt Iuris professores.

IN FACULTATE MEDICA.

Iacobus Baart de la Faille diebus Mercurii et Iovis, horâ VIII, et Saturni, horâ IX, — sed post ferias Paschales, diebus Mercurii et Iovis horâ VIII, Veneris et Saturni horâ VII, — *Artem Obstetriciam Theoreticam et Practicam* exponet; et in Nosocomio Academico, ad parturientium lectos, qualibet oblata occasione, practice instituet. Diebus Lunae et Martis, horâ VIII, *morbos Infantum* docebit. *Medicinam Practicam* tradet diebus Lunae, Martis et Mercurii, horâ IX, et post ferias Paschales etiam diebus Mercurii et Iovis, horâ VII. Diebus Mercurii horâ X, et Saturni horâ VIII, *Medicinam Forensem* docebit. Diebus Lunae, Iovis et Saturni ab horâ X ad XII, diebus Martis, Mercurii et Veneris ab horâ XI ad XII, in Nosocomio Academico aegrotis curandis vacabit, morbosque ibi tractatos uberius exponet. — Disputationum exercitiis lubens vacabit.

Franciscus Zacharias Ermerins *Materiam medicam* docebit diebus Lunae, Martis, Mercurii et Iovis, horâ VIII. — *Physiologiam Specialem* iisdem diebus horâ IX. — *Pathologiam generalem* diebus iisdem horâ X. — *Therapiam generalem* die Veneris horâ IX et X. — Exercitationibus clinicis in Nosocomio quotidie vacabit horâ XII.

Ianus Hissink Iansen *Chirurgiam* docebit die Martis horâ X, diebus Iovis et Veneris horâ IX, et post ferias Paschales etiam die Saturni horâ IX; *Histologiam et Physiologicam generalem* diebus Mercurii, Iovis, Veneris et Saturni horâ XI; *Anatomiam pathologicam* die Veneris horâ VIII et X; *Clinicis excercitationibus* in Nosocomio Academico vacabit quotidie horâ I; *Anatomen corporis humani* exponet diebus Mercurii, Iovis, Veneris et Saturni horâ IV; *dissectionibus cadaverum Anatomicis* tempore oportuno instituendis quotidie praeërit.

IN FACULTATE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

Theodorus van Swinderen diebus Lunae et Martis, horâ X et die Martis horâ VIII, *Historiam naturalem Animalium* et *Fossilium, inprimis patriae*, quoad *Animalia*, cum *Anatome comparata* coniunctam, docebit; diebus Lunae et Martis, horâ III, vel, verno tempore, horâ VII matutina, aut alia magis commoda, hoc anno, *Historiam Naturalem Avium* fusius explicabit.

Hermannus Christianus van Hall die Martis, horâ XII, et die Veneris, horis VIII et IX, aestivo tempore etiam die Saturni, horâ VIII, *elementa Botanices* illustrabit. *Botanices sublimioris* selecta quaedam capita tradet die Veneris, horâ XI. Die Mercurii horis IX et X aget de plantis *medicinalibus* aliisque vario respectu *utilibus*, sive de *Botanica applicata*, ordine Familiarum naturalium. Die Saturni autem, horis X et XI, *Oeconomiam ruralem* docebit.

Ianus Guilielmus Ermerins diebus Iovis, Veneris et Saturni, horâ XI, *Arithmetices*, *Algebrae*, *Geometriae* et *Trigonometriae planae* elementa explicabit; *Physicam experimentalem* docebit diebus Iovis, Veneris et Saturni, horâ XII. *Physicam theoreticam* universe, aut selecta eius capita, provectioribus discipulis exponet. *De Matheseos elementis disquisitio* habebitur diebus Iovis, Veneris et Saturni, horâ pomeridianâ III.

Nicolaus Mulder diebus Lunae et Martis, horâ IX, die vero Mercurii, horâ XII, lectiones habebit de *Chemia generali et corporum organicorum.* Diebus Lunae, horâ XII, et Iovis, horâ X, *Chemiam pharmaceuticam* tradet. *Historiam Venenorum Chemicam*, die et horâ auditoribus commodâ, exponet. Cum provectioribus de *Physiologia vegetabilium chemica* colloquetur (post ferias Paschales) diebus horisque commodis. Diebus Lunae et Martis, horâ VI, p. m., *Chemiae technologicae capita* in usum publicum illustrabit. *Exercitiis* denique *chemicis practicis* varii generis quotidie praeërit.

Guilielmus Adrianus Enschedé diebus Iovis et Saturni, horâ IX, *Stereometriam* et *Trigonometriam sphaericam* docebit; *Algebram superiorem*, diebus Lunae et Martis, horâ XI. *Exercitia mathematica* futurorum Praeceptorum moderabitur die Mercurii, horâ I. *Geometriam analyticam*,

Calculum differentialem et *integralem*, *Mechanicam analyticam* et *Astronomiam theoreticam* exponet, horis commilitonibus commodis.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

Petrus Hofstede de Groot diebus Lunae, horâ VIII, Martis, horâ X, et Mercurii horâ VIII, *Historiam Ecclesiae Christianae*, secundum *Institutiones* suas, typis divulgatas, enarrabit; diebus Lunae et Mercurii, horâ X, *Encyclopaediam Theologi Christiani* exponet, secundum *Compendium* ab L. G. Pareau et se editum; diebus Lunae et Mercurii, horâ IX, et Martis, horâ XI, *Theologiam Naturalem*, secundum *Compendium* a se editum, tradet; die Saturni, horâ III et dimidia, *Historiam generis humani Divinitus instituti* inde a Iesu Christi missione in terras, coram studiosis omnium Facultatum aliisque auditoribus, sermone vernaculo, enarrabit; diebus et horis, quae Commilitonibus erunt opportunae, *Loca Patrum Selecta* cum commilitonibus leget, atque *Historiam Euangelii nostris diebus propagati*, duce Walmanno, enarrabit.

Ludovicus Gerlachus Pareau diebus Mercurii, Iovis et Veneris, horâ XI, *Dogmaticam et Apologeticam religionis Christianae*, secundum *Compendium* a P. Hofstede de Groot et se editum, exponet; diebus Martis, Mercurii et Iovis, horâ XII, secundum *Compendium* suum typis expressum, *Theologiam Christianam moralem* exponet; diebus Lunae atque Veneris, horâ XII, et die Martis, horâ I, loca nonnulla *Hermeneutices sacrae*, secundum *Compendium* suum typis editum, tractabit et quaedam *Carmina Hebraica* cum Commilitonibus interpretabitur.

Guilielmus Muurling die Lunae, horâ XI, tractabit *Criticam Novi Testamenti;* die Martis, horâ VIII, et diebus Iovis atque Veneris, horâ IX, Epistolam Pauli *ad Romanos* cum Commilitonibus interpretabitur; die Martis, horâ IX, et diebus Iovis atque Veneris, horâ X, *Theologiam Practicam* tradet, praecipue *Catecheticam*, *Homileticam* et *Liturgeticam;* die Iovis, horâ III, *exercitia Homiletica*, die Saturni, horâ XI, *exercitia* provectiorum *Catechetica*, cum pueris instituenda, moderabitur.

Disputationibus cum publicis tum privatis de *Locis Theologicis*, die Mercurii, horâ III, suis vicibus praeërunt Theologiae Professores.

Ut religionis Christianae accuratius et penitius cognoscendae copia fiat omnibus, qui huius rei desiderio tenentur, Academiae alumnis, a Theologiae Professore pars Novi Foederis legetur cum variarum Facultatum Studiosis, diebus et horis, quae Commilitonibus erunt aptissimae.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

Fredericus Christianus de Greuve diebus Lunae, Martis et Mercurii, horâ IX Historiam Philosophiae exponet; horâ X *Metaphysicam* tradet; iisdem diebus, horâ XI, *Logicam* docebit. *Ethicam*, aliamve *Philosophiae* partem, et *Psychologiam* hora auditoribus commoda explicabit.

Iacobus Adolphus Carolus Rovers tradet *Historiam gentiuu recentiorum*, diebus Lunae, Martis et Mercurii, horâ IX; *Antiquitates Romanas*, iisdem diebus, horâ X, et die Iovis, horâ VIII; *Antiquitates Atticas*, diebus Iovis et Veneris horâ IX et die Saturni horâ VIII. *Disputandi exercitationibus* praeërit alternis hebdomadibus, die Saturni, horâ IX.

Iosua Ioannes Philippus Valeton *elementa grammatices Hebraeae*, additis exercitiis analyticis, tradet diebus Lunae, Martis et Mercurii, horâ VIII. *Grammaticam dialectorum Semiticarum comparatam*, additis exercitiis analyticis Arabicis et Aramaeis, exponet diebus Iovis, Veneris et Saturni, horâ VIII. *Antiquitatem Hebraeam* explicabit diebus Lunae, Martis et Mercurii, horâ X. *Librum priorem* Regum interpretabitur diebus Lunae et Martis, horâ I; *Psalmos* selectos die Mercurii, horâ I. Cum provectioribus Kosegartenii *Chrestomathiam* privatim leget die Lunae, horâ IV, et *Chrestomathiam Kirschianam a* Bernsteinio *editam* eodem die, horâ V.

Ioannes Adolphus Carolus van Heusde diebus Iovis, Veneris et Saturni horâ X *Ciceronis Tusc. Q.* l. I; iisdem diebus horâ I *Aristophanis Plutum;* privatim iisdem diebus horâ XI *Platonis libb. de Rep.* et *historiam Exegeseos Graecae* exponet. *Disputandi exercitationibus* praeërit alternis hebdomadibus, die Saturni horâ IX.

Matthias de Vries *Historiam Patriae* tradet, diebus Iovis, Veneris et Saturni, horâ XII; *Linguam patriam* explicabit et *Eloquentiae* praecepta

tradet, diebus Lunae, Martis et Mercurii, horâ XII; Fabulam, *Reinaert de Vos* dictam, a Doct. WILLEMS editam, interpretabitur, diebus Lunae et Mercurii, horâ IV; *Exercitia Oratoria* moderabitur, die Lunae, horâ V et dim. — Si qui sint, qui *Linguae Sanscritae* elementa sibi explicari cupiant, eorum studia lubentissime adiuvabit; tironibus BOPPII *Grammaticam Sanscritam* et LASSENI *Anthologiam* explicare perget, die Martis, horâ VI—VIII.

GULIELMUS HECKER, Paedagogices Lector, diebus Lunae et Martis, horâ I, Literarum aliarumque disciplinarum studiosis elementa tradet *Paedagogices*, sive *de discendi docendique methodo* praecepta dabit.

NUMERUS STUDIOSORUM

IN ACADEMIA GRONINGANA,

DIE 31 M. DECEMBRIS 1850.

In Facultate		Medica	44.
〃	〃	Disc. Math. et Phys.	3.
〃	〃	Theologica	64.
〃	〃	Phil. Theor. et L. L. H. H.	7.
〃	〃	Juridica	110.
			228.

24

DOCTORES CREATI

IN ACADEMIA GRONINGANA,

INDE A D. 10 OCTOBRIS 1850 AD 9 OCTOBRIS 1851.

IN FACULTATE MEDICA.

1850.

d. 26 Oct. Jacobus Fredericus Cohen, Groninganus, M. et A. O. D., priv. def. Thes. Chir., Ch. D.

d. 9 Nov. Fredericus Constantinus van den Ham, Barnevelda-Gelrus, M. D., priv. def. Thes. Obst., A. O. D. *magna cum laude.*

d. 7 Dec. Janus Bosman Tresling, Groninganus, M. et A. O. D., priv. def. Thes. Chir., Ch. D. *cum laude.*

d. 18 Dec. Petrus Antonius van der Ketten, Zwollanus, priv. def. Diss. *de morbis simulatis, qui pertinent ad organa sensuum*, M. D. *cum laude.*

d. 20 Dec. Jacobus van der Scheer, A. f., M. D., priv. def. Thes. Obst., A. O. D. *cum laude.*

d. 21 Dec. Gerardus Posthumus, Zuidhorna-Groninganus, M. D., priv. def. Thes. Obst., A. O. D. *magna cum laude.*

1851.

d. 30 Jan. Arnoldus Nicolaus Fabius, Stenovicensis, M. D., priv. def. Thes. Obst., A. O. D. *cum laude.*

d. 31 Mart. Anastatius Antonius Jorritsma, Snecanus, M. D., priv. def. Quaest. Obst., A. O. D. *cum laude.*

d. 10 April. Mauritius Salomonson, Almeloënsis, priv. def. Spec. *de haemorrhagia, quae vocatur Apoplexia pulmonalis*, M. D. *cum laude.*

d. 12 April. Arendus Antonius Hyner, Enschedea-Transiselanus, priv. def. Spec. exhib. *nonnulla de Hyperaemia cerebri*, M. D. *cum laude.*

d. 7 Maji. Petrus Cornelis Lindeboom, Heilo-Transiselanus, priv. def. Diss. *de Diphtheritide*, M. D. *cum laude.*

d. 8 Maji. Hajo Diephuis, Groninganus, priv. def. Diss. *de Neurosi cordis*, M. D. *cum laude.*

d. 5 Julii. Janus Jacobus Gulielmus Voorhorst, ex pago Aalten-Gelrus, priv. def. Spec. exhibente *nonnulla de Neuralgia Otica*, M. D.

Eod. die. Regnerus Rinse Bloemen, Sneca-Frisius, priv. def. Spec. continente quaedam *de Carcinomate mammae*, M. D. *cum laude.*

d. 27 Sept. Petrus Antonius van der Ketten, Zwollanus, M. D., priv. def. Thes. Obst., A. O. D. *cum laude.*

d. 8 Oct. Arendus Antonius Hyner, M. D., priv. def. Thes. Obst., A. O. D. *cum laude.*

IN FACULTATE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

1851.

d. 10 Sept. Georgius Fredericus Gulielmus Baehr, Medioburgensis, publ. def. Diss. *de Tautochronismo*, M. M. Ph. N. D. *magna cum laude.*

IN FACULTATE THEOLOGICA.

1851.

d. 30 Junii. Guilielmus Palmer van den Broek, Jucwerda-Omlandus, priv. def. Diss. continente *Commentarium in Ezechielis Propheticarum Capitis I versus* 14 *priores, cum apparatu critico,* Theol. D. *magna cum laude.*

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

1851.

d. 5 Julii. Janus Pol, ex pago Hengelo-Transiselanus, priv. def. Diss. *de Juvenalis Satira XIII*, Ph. Th. M. et L. H. D.

Eod. die. Hermannus van Calcar, Hoogezanda-Groninganus, publ. def. Diss. continente *Introitum in vitam Philippi III, Macedoniae Regis*, Ph. Th. M. et L. H. D. *magna cum laude.*

IN FACULTATE JURIDICA.

1850.

d. 31 Oct. Lucas Wildervanck de Blécourt, ex pago Wildervank-Groninganus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

d. 6 Nov. Daamius Fockema, Leovardiensis, priv def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *magna cum laude.*

d. 6 Dec. Sicco Tjaden Busman, Winschotanus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *magna cum laude.*

d. 14 Dec. Janus Philippus Ludovicus Ernestus Everardus Scheidius, Arnhemiensis, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

d. 18 Dec. Johannes van der Veen, Leovardiensis, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D.

d. 21 Dec. Ludovicus Eyssonius Wichers, Appingadamensis, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *magna cum laude.*

1851.

d. 28 Febr. Gerhardus Ludovicus Gulielmus Vos, Assena-Drenthinus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

Eod. die. Henricus Pelinck, ex pago Norg-Drenthinus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *magna cum laude.*

d. 10 Mart. Jasparus Ganderheyden, Veendam-Groninganus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D.

d. 17 Mart. Edo Johannes Huber, Groninganus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D., *cum laude.*

d. 9 April. Hendericus Rudolphus Warmolts, Leovardiensis, publice def. Diss. *de juris regula: "quae temporalia sunt ad agendum, perpetua sunt ad excipiendum,"* J. R. et H. D. *magna cum laude.*

d. 7 Maji. Janus Minnema de Witte, ex pago Geskesklooster-Frisius, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D.

d. 13 Junii. Ysebrandus Roelfius Hoeksema, Groninganus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D.

d. 21 Junii. Henricus Janus Smidt, Assena-Drenthinus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *magna cum laude.*

Eod. die. Janus Gratama, Assena-Drenthinus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *magna cum laude.*

d. 23 Juuii. Johannes van Baalen, Roterodamensis, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D.

d. 26 Junii. Carolus Boudewinus van Hanswyck, Zwollanus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

d. 26 Junii. JOHANNES JACOBUS ADRIANUS VAN STEENBERGEN, ex pago Borne-Transiselanus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

d. 27 Junii. BERNARDUS DANIEL WEYLAND, Amstelodamensis, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D.

d. 28 Junii. BERNARDUS BROUWER, ex urbe Almelo-Transiselanus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *magna cum laude.*

d. 15 Sept. JANUS SIBENIUS TRIP, ex pago Wildervank-Groninganus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

d. 8 Oct. STEPHANUS JACOBUS VAN ROYEN, Zwollanus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *magna cum laude.*

ATHENAEUM ILLUSTRE

AMSTELODAMENSE.

NOMINA PROFESSORUM,

QUI

IN ILLUSTRI ATHENAEO AMSTELODAMENSI

INDE A DIE I M. JAN. MDCCCL AD D. XXXI M. DEC. EJUSDEM ANNI

DOCENDI MUNUS OBIERUNT.

PROFESSORES DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

E. H. VON BAUMHAUER, Clar. Ord. a. 1850 Praeses.
F. A. G. MIQUEL.
C. J. MATTHES.

PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

D. J. VAN LENNEP, quantum aetas et valetudo sinebat.
J. BOSSCHA.
H. BEYERMAN.
P. J. VETH.

JURISPRUDENTIAE.

C. A. DEN TEX.
M. DES AMORIE VAN DER HOEVEN.

THEOLOGIAE.

G. MOLL.

MEDICINAE.

GER. VROLIK, quantum aetas sinebat.
GUIL. VROLIK.
C. B. TILANUS, Prof. honorarius.
P. H. SURINGAR, Prof. honorarius.
J. VAN GEUNS, Prof. extraordinarius.

ACTA ET GESTA

IN CONVENTIBUS CLARISSIMI ORDINIS PROFESSORUM

ATHENAEI ILLUSTRIS AMSTELODAMENSIS,

INDE A KAL. JAN. MDCCCLI AD FERIAS AESTIVAS EJUS ANNI.

---

d. 24 m. Martii ex literis Curatorum Ordo certior fit, mense Januario a Senatu Amstelodamensi Virum Doct. Gustavum Eduardum Voorhelm Schneevoogt, Med. Chir. et Artis Obst. Doctorem et Archiatrum Nosocomii extra muros conditi creatum esse Medicinae Professorem extraordinarium.

d. 11 m. Junii Vir Cl. J. Bosscha praesens collegis suis nuntiat, se propter valetudinem infirmam, quae prohiberet, quominus officio suo plane satisfaceret, honestam missionem a magistratibus petiisse. Ordo sollicitus, ne Athenaeum damnum faciat hujus viri discessu, qui mense Majo 1839 (non ut antea relatum est anno 1838) Lennepio successit, decernit ut Ordinis nomine consilia ineantur cum Curatoribus, ut aliqua pars muneris, potissimum Historiae enarrandae provincia, Viro Cl. prorogetur.

d. 13 m. Junii Vir Cl. G. E. Voorhelm Schneevoogt Ordini commendatur. Idem

d. 17 m. Junii munus adiit, Oratione vernaculo sermone habita, qua *corpus animumque sejungi non posse physiologicis argumentis probare conatus est.*

SERIES LECTIONUM

IN ILLUSTRI ATHENAEO AMSTELODAMENSI

HABENDARUM INDE A DIE I M. OCT. A. MDCCCL AD FERIAS AESTIVAS A. MDCCCLI.

EDUARDUS HENRICUS VON BAUMHAUER

privatim *Chemiam anorganicam* docebit, diebus Lunae et Martis, hora I, et Mercurii, horis XII—II; tempore vero hiemali diebus Lunae et Martis hora XII, et Mercurii horis XII—II;

Chemiam corporum organicorum, diebus Lunae et Martis, hora IX;

Chemiam pharmaceuticam, diebus Lunae et Martis, hora XII; tempore vero hiemali die Martis horis vespertinis VI—VIII;

Chemiam analyticam, die Lunae hora XI et die Mercurii hora IX;

Historiam Chemicam alimentorum, die Jovis horis vespertinis VII—IX;

Chemiam practicam quotidie in Laboratorio Chemico.

FRED. ANT. GUIL. MIQUEL

privatim tradit *Geologiae et Palæontologiae fundamenta*, semel vel bis quavis hebdomade;

Pharmacologiam generalem et specialem, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, hora XI;

Botanices Elementa, iisdem diebus hora XII;

Stirpium medicinalium, venenatarum et oeconomicarum historiam ter per dierum hebdomadem.

Excursionibus botanicis praeest, diebus commodis.

Vegetabilia cryptogamica et *Oeconomiae ruralis elementa* explicare paratus est.

CAROLUS JOANNES MATTHES

privatim docebit *Planimetriam* et *Trigonometriam rectilineam*, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora IX matutina;
Physicam experimentis illustratam, diebus iisdem hora XI;
Stereometriam, inclusa *Trigonometria sphaerica*, in commodum Medicinae et Literarum humaniorum studiosorum, diebus Jovis et Veneris, hora I;
Geometriae sublimioris Elementa, horis cum auditoribus constituendis.

JOANNES BOSSCHA

privatim *Historiam Universalem* tradit, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora XII—I;
Literas Latinas docet interpretando Epistolas HORATII, et LIVII *Rerum Romanarum* librum primum, iisdem diebus hora I—II;
Graecas Literas, interpretando HERODOTI librum primum, et EURIPIDIS *Hecubam*, iisdem diebus hora II—III.

HUGO BEYERMAN

privatim *Rhetoricen* sive praecepta stili Belgici, additis belgice scribendi exercitationibus, tradit die Lunae hora X—XII et die Saturni hora IX—XI;
Historiam Patriae enarrat, die Lunae hora XII—II et die Saturni hora XI—I;
Pronuntiationis sive *eloquentiae exterioris* exercitia moderatur.

PETRUS JOANNES VETH

privatim docet *Exegesin Veteris Foederis*, interpretandis *Carminibus Hebraeis* per libros historicos dispersis, diebus Martis et Mercurii, hora VIII matutina;

Grammaticae Syriacae elementa, diebus Jovis et Veneris, hora VIII matutina;

Antiquitates Hebraeas, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora IX;

Grammaticam Hebraeam, adjuncta libri *Exodi* lectione continuata, iisdem diebus hora X;

Logicam tradit, diebus Lunae et Saturni, hora VIII, et *Psychologiam*, die Lunae, hora IX;

Cum provectioribus legit *Kosegarteni Chrestom. Arabicam* et *Kirschii Chrestom. Syriaca, a Bernsteinio* denuo editam, alternis vicibus die Saturni, hora VI—VIII post meridiem.

CORNELIUS ANNE DEN TEX

publice varia loca ex *Jure Naturae*, *Publico* et *Gentium* juventuti disceptanda proponit;

privatim tradit *Jus publicum*, *cum universum*, *tum patrium*, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora VIII matutina;

Encyclopaediam Jurisprudentiae, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora IX;

Doctrinam Judiciorum criminalium, diebus Martis et Jovis hora X;

Historiam politicam Europae, diebus Mercurii et Veneris, hora X;

Jus Gentium, diebus Martis et Jovis, hora XI.

MARTINUS DES AMORIE VAN DER HOEVEN

publice disputandi exercitia moderatur;

privatim *Digestorum* selecta capita tractat, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora IX matutina;

Institutiones Imp. Justiniani interpretabitur, iisdem diebus hora X;

Methodum procedendi in causis civilibus docet, iisdem diebus hora XI;

Jus Civile Hollandicum tradit, iisdem diebus hora XII.

GUILIELMUS MOLL

privatim tradit *Exegesin Novi Testamenti*, interpretans *Epistolam* PAULI *ad Galatas*, diebus Martis et Mercurii, hora X;

Historiam Religionis et *Ecclesiae Christianae*, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora XI;
Theologiam Christ. dogmaticam, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora XI;
Encyclopaedia theologica tradenda tirones ad Theologiae studia praeparare conatur, die Lunae horis X—XII;
Exercitationes Homileticas moderatur.

GERARDUS VROLIK

privatim docet *Obstetriciam theoreticam*, diebus Mercurii et Veneris, hora II—III.

GUILIELMUS VROLIK

privatim *demonstrationes anatomicas* habet, tempore hiemali, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora p. m. I;
docet porro, tempore vernali, *Zootomiam*, diebus Jovis, Veneris et Saturni, hora matutina X;
Osteologiam, tempore autumnali, iisdem diebus hora matutina X;
Physiologiam, iisdem diebus hora matutina IX et XI;
Methodum secandi docet, tempore hiemali quotidie.

CHRISTIANUS BERNARDUS TILANUS

privatim docebit *Pathologiam et Therapeiam Chirurgicam*, ter per dierum hebdomadem, hora VIII;
Examen aegrotantium et *Artis exercitium*, in Nosocomio Scholae Clinicae, diebus singulis, hora IX;
Artem obstetriciam ter, quavis hebdomade, hora meridiana;
Encheireses medicas in cadavere demonstrabit, diebus et horis indicandis.

PETRUS HENRICUS SURINGAR

privatim *Pathologiam* et *Therapiam generalem* docet, diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora p. m. I;

Doctrinam morborum singularium interpretatur, diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora p. m. II;

Praxin medicam ad lectulos aegrotantium moderatur, diebus singulis, hora matutina XI.

JOANNES VAN GEUNS

privatim *Pathologiam generalem*, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, docet hora X;

Morborum signa indagandi methodum exponit, simul cum exercitationibus clinicis, diebus Lunae, Martis, Jovis et Saturni, hora VIII;

Medicinam politicam forensem tradit bis quavis hebdomade.

NUMERUS STUDIOSORUM

IN ILLUSTRI ATHENAEO AMSTELODAMENSI

DIE XXXI DECEMBRIS MDCCCL.

Philosophiae	4.
Literarum	7.
Jurisprudentiae	58.
Theologiae	64.
Medicinae	19.
	152.

DE PHYSIOLOGISCHE ÉÉNHEID VAN LIGCHAAM EN ZIEL.

INWIJDINGS-REDE

GEHOUDEN

BIJ DE AANVAARDING VAN HET BUITENGEWOON HOOGLEERAAR-AMBT IN DE GENEESKUNDE AAN HET DOORLUCHTIG ATHENAEUM DER STAD AMSTERDAM,

DEN 16DEN JUNIJ 1851,

DOOR

GUSTAAF EDUARD VOORHELM SCHNEEVOOGT,

MED. CHIR. ET ART. OBST. DOCT.

26

EDEL-ACHTBARE HEEREN BURGEMEESTER, WETHOUDEREN EN LEDEN VAN DEN RAAD DER STAD AMSTERDAM!

AANZIENLIJKE VERZORGERS VAN AMSTERDAM'S DOORLUCHTIG ATHENAEUM!

ACHTBARE MANNEN, BIJ WIE HET TOEZIGT OVER DE GENEES-, HEEL- EN VERLOSKUNDIGE SCHOOL ALHIER BERUST!

HOOGLEERAREN VAN HET DOORLUCHTIG ATHENAEUM EN VAN DE ONDERSCHEIDENE GODGELEERDE KWEEKSCHOLEN, HOOGGESCHATTE AMBTGENOOTEN!

ZEER GELEERDE HEEREN, BEOEFENAARS DER GENEESKUNDE, LEERAREN VAN LETTEREN EN WIJSBEGEERTE, VERDEDIGERS VAN HET REGT!

WEL-EERWAARDE HEEREN, LEERAREN DER GODSDIENST!

VOORTREFFELIJKE JONGELINGEN, BURGERS DEZER DOORLUCHTIGE SCHOOL, DIE UW LEVEN DER WETENSCHAP HEBT TOEGEWIJD!

KWEEKELINGEN DER SCHOOL VOOR GENEES-, HEEL- EN VERLOSKUNDE TE DEZER PLAATSE!

GIJ ALLEN, WIE GIJ ZIJN MOOGT, DIE DEZER PLEGTIGHEID MET UWE TEGENWOORDIGHEID LUISTER BIJZET,

ZEER GEWENSCHTE TOEHOORDERS!

Niemand uwer kan het geheel ontgaan zijn, dat de geneeskunde van den lateren tijd zich vooral daardoor onderscheidt, dat zij ijveriger dan ooit naar den rang eener exacte, eener natuurkundige wetenschap streeft. Zal zij echter dat doel bereiken, zal gestadige vordering mogelijk zijn, het is alleen dan, wanneer zij, even als de stellige wetenschap, den voet op vasten bodem zet, aan onbetwiste feiten het rigtsnoer voor hare schreden ontleent en niet afwijkt van den eenig veiligen weg der *waarneming* en *ervaring*.

De kennis van de *stof*, van de veranderingen, waaraan deze onderhevig, van de wetten, waaraan zij onderworpen is en waaraan de geheele natuur, en bij gevolg ook de mensch, die eigenlijke microcosmus, in gezondheid en ziekte gehoorzamen moet, — die kennis uit te breiden en op zekerder grondslagen te vestigen, dat is 't, wat de hedendaagsche geneeskunde in de eerste plaats beoogt, en, bij volharding op het ingeslagen spoor, ook bereiken zal. In dezen zin is zij zeker op geen gebied met meer vrucht werkzaam geweest, dan op dat der pathologische Anatomie. Dáár heeft zij de bestanddeelen van het menschelijk ligchaam, met behulp van chemie en mikroskopie, tot in de fijnste bijzonderheden opgespoord, gemeten en gewogen. Dáár heeft zij de weefselveranderingen en de onderscheidene nieuwe vormsels onderzocht: dáár de menging der vochten in de meest verschillende levenstoestanden, in gezondheid en ziekte nagegaan. Proeve heeft zij op proeve gestapeld, waarneming aan waarneming toegevoegd, en de uitkomsten onderling vergelijkende, heeft zij de waarde van elke met naauwgezetheid bepaald en het gebruik daarvan met voorzigtigheid beproefd.

Zoo doende is de pathologische Anatomie de hoeksteen geworden van het gebouw der geneeskundige wetenschap. Wèl hebben halfkenners aan de beoefenaars der pathologische Anatomie soms verwijtend toegeroepen, dat zij te lang bij het *ziekte-product* bleven stilstaan en daarbij het *ziekte-proces* uit het oog verloren: wèl heeft men de tegenwoordige geneeskunde beschuldigd, alsof zij meer eene leer van den dood dan van het leven geworden ware: maar is die beschuldiging ook billijk? Ja, zij zou het kunnen zijn; doch alleen voor hem, die slechts één enkel deel dier wetenschap beschouwt en voor de overige moedwillig de oogen sluit. Die beschuldiging zou waarheid behelzen, indien de geneeskunde, zich met de ontleding vergenoegende, niet te gelijker tijd in de pathologie, met voorzigtigheid hare besluiten van het doode ziekte-product tot het levendige ziekte-proces gewaagd had; indien zij niet aan de hand der ervaring zich van oogenblik tot oogenblik rekenschap had gevraagd, hoe datgene tot stand kwam, wat door haar in het lijk ontdekt was. En zie, hoe zij hiertoe wederom al de hulpmiddelen bezigt, die chemie en physica, vooral ook door het mikroskoop, haar aanbieden; zie, hoe zij in de zoogenaamde

physische diagnostiek alle zintuigen scherpt, om het ziekte-proces op den voet te volgen en elke stoffelijke verandering bij het leven na te gaan. Zie dien schat van kennis en zekerheid door percussie en auscultatie gewonnen; zie eindelijk, als de gelukkige vrucht van een en ander, de eerste voorwaarde vervuld om de genezing te beproeven — het juister inzigt in den ziekte-toestand zelven; en daarnevens de groote reeks van nuttige wenken en waarschuwingen omtrent de keuze van soort en hoeveelheid der geneesmiddelen.

Misleiden wij intusschen ons zelven niet! Welke reuzenschreden de geneeskunde ook in de jongstverloopen jaren op het gebied der wetenschap gemaakt hebbe; hoe zéér men ook de rigting, die zij gekozen heeft, moge toejuichen; toch ontbreekt er aan haar streven nog iets, dat wel te verklaren maar niet geheel te verdedigen valt. Wij wenschen het harde vonnis van eenzijdigheid niet uit te spreken; en echter worden wij er toe gedrongen, wanneer wij zien, hoe de geneeskunde bijna uitsluitend al hare krachten wijdt aan datgene, wat men het *stoffelijk* deel van den mensch, wat men zijn *ligchaam* pleegt te noemen en hetwelk alleen voor de waarneming der zintuigen regtstreeks toegankelijk is. De voornaamste zijde van 's menschen wezen, zijne psychische uitingen, mogten van den kant der natuurkundigen geene zoo ernstige behartiging ondervinden, als zij in meer dan één opzigt verdienen. De oorsprong, de aard, het wezen dier psychische uitingen, het gevoel met al zijne wijzigingen, de storm der hartstogten, het spel der neigingen, de grondslag voor het karakter en de gemoedsstemming, de sympathieën en antipathieën, de oneindige reeks van voorstellingen, en hoe veel meer nog de hoogere denkvormen, het scheiden en verbinden, het oordeelen en besluiten, dat alles bleef nagenoeg zonder eenige toelichting. De afhankelijkheid dier psychische uitingen van, of althans haar verband met, en hare betrekking tot het ligchamelijke poogde men alleen te verklaren of aan te toonen door hypothesen, die ter naauwernood in staat zijn de leemten onzer wetenschap aan te vullen. In de gezonde psychische uitingen alzoo geen helder inzigt; voor hare ziekelijke afwijkingen geen zeker keermiddel; maar overal weifeling of willekeur!

Van waar die verwaarloozing der Psychologie, als deel der natuurkundige

wetenschap? Was het wanhoop misschien, van met vrucht die meer in duister gehulde paden te kunnen betreden? Was het onverschilligheid voor de min bevredigende uitkomsten tot dusver verkregen? Het laatste mag men eenigermate onderstellen, als wij met VON SCHADEN nagaan, hoe de psychologen, altijd van het denkbeeld eener *zelfstandige* ziel uitgaande, nu eens uitsluitend op empirischen grond hunne leer zamenstelden, en de verschijnselen van het zieleleven steeds als producten van die zelfstandige ziel beschouwende, deze meestal in betrekking tot elkander analyseerden, zonder in het minst acht te slaan op het materiële substraat, waaraan zij gebonden zijn; — dan weder tot een ander uiterste overslaande, door geheel afgetrokkene, mathematische en logische middelen en door eene wapenrusting van dialectische categorieën, aan de ziel, zoo als VON SCHADEN het noemt, als 't ware het wonderdadig geheim harer existentie poogden te ontrukken. Verviel de bovengenoemde empirische Psychologie, de psychische Phaenomenologie, vooral in de eerst bedoelde dwaling; de laatste was inzonderheid die van de transcendentale, metaphysische Philosophie, waar zij den naam verkreeg van psychische Noumenologie. Wel bragt de natuurphilosophie van SCHELLING het onderzoek meer op het gebied van den natuurkundige over; wel beweerde die wijsgeer reeds, dat het *zijnde* (de stof), in de ontvouwing in tijd en ruimte, van het *wetende* (de kracht) alleen door de wijze van bestaan, dat is, door den *vorm*, geenszins echter door het *wezen* onderscheiden is, en dat beiden werkelijk één zijn; maar deze waarheid werd door hem eigenlijk meer vermoed, dan wel met die zekerheid bewezen, die alleen uit feiten kan worden afgeleid, terwijl nog bovendien de buitensporigheden van vele zijner volgelingen weldra het koorn met het kaf lieten verloren gaan.

Langs welken weg intusschen, dat is: door welke middelen, door welke methode zal men dan hier tot die gewenschte zekerheid geraken? Ziethier M. H. de vraag, met welker gedeeltelijke beantwoording ik u in dit uur wenschte bezig te houden, terwijl ik tot u zal spreken over:

De erkenning der physiologische éénheid van ligchaam en ziel, als de noodzakelijke voorwaarde voor den natuurkundige tot eene vruchtbare beoefening der Psychologie.

Mogt ik daarbij op uwe welwillende aandacht niet te vergeefs gerekend hebben!

Herder heeft het reeds gezegd, dat geene psychologie mogelijk is, die niet bij elken stap bepaald *physiologie* genoemd kan worden. Destijds is misschien deze meening sommigen wonderspreukig toegeschenen; bij den tegenwoordigen stand der wetenschap, is zij, naar mijn bescheiden gevoelen, als de eenig ware te beschouwen. De psychologie moet, even als de physiologie, van de waarneming der verschijnselen uitgaan; zij moet de wetten trachten op te sporen, waarnaar die verschijnselen plaats vinden; zij moet zóó van het zamengestelde tot het eenvoudige besluiten en van het aposterioristische, geenszins van het aprioristische gevolgtrekkingen maken tot hetgeen zij wenscht te ontdekken. Met andere woorden: even als de physiologie zich beijvert, de verrigtingen der verschillende organen te leeren kennen, en zich rekenschap tracht te geven, hoe de bloedsomloop, de ademhaling, de spijsvertering geschieden, welke veranderingen daarbij in het georganiseerde wezen plaats vinden, van welke omstandigheden die veranderingen afhangen; zóó ook behoort de Psychologie de wijze op te sporen, waarop het *gevoelen*, *voorstellen* en *willen* ontstaan; maar tevens, welk aandeel de organen daaraan hebben; van welke omstandigheden zij afhangen; door welke zij gewijzigd en veranderd worden. Alleen van het bekende uitgaande veroorlove zij zich geene uitspraak, dan die op het bekende berust en onthoude zich van voor bekend te verklaren, wat niet door de ervaring aangetoond, of door de strengste logica, die geen' term in de schakel harer redenering mist, bewezen is. Het concrete geval, het *organisme* houde zij éérst en voor alles in 't oog. De openbaringen van dat organisme rukke zij niet uit haar natuurlijk verband; zij make geene scheiding tusschen hetgeen in het leven niet gescheiden is; maar beware in alles de éénheid, die tusschen het orgaan en zijne uiting, tusschen levensverschijnselen en orgaan, in het organisme zelf, altijd gevonden wordt. Zij vergenoege zich dus niet, zoo als de psychologen het doorgaans deden, met de vraag naar de wijze van het gevoelen, voorstellen en willen; maar dringe door tot de organen, waardoor het gevoelen bewerkt wordt, waardoor de voorstellingen zich vormen, waardoor het willen zich openbaart. Of zou men den physioloog niet de grootste onvolmaaktheid in zijne methode te last leggen, die van bloedsomloop en ademhaling sprak,

zonder naar het hart, zonder naar de longen en beider zamenstelling te vragen? — Neen, de natuur- en geneeskundige ontdoe de psychologie van de nevelen der transcendentale, der bovennatuurlijke philosophie en wijze haar eene plaats aan in de *biologie* en in de *anthropologie.*

De *biologie* — zij zal hem de genetische ontwikkeling der ziel, van de laagste zielsuitingen af, die wij bij het dier als instinct opmerken, tot aan de verhevenste denkvormen, de hoogste moraliteits- en godsdienstbegrippen toe, vollediger doen kennen en helderder doen inzien, dan eene aprioristische bespiegeling ooit zou vermogen. Zij zal hem den langzamen overgang, de trapswijze ontwikkeling van het beperkte instinct tot aan het meest omvattend oordeel, tot aan de innigste overtuiging toe, met juistheid leeren waarderen; zij zal hem ook hier de eenheid van het geschapene leeren bewonderen, waarvan LEIBNITZ doordrongen was, toen hij het veelbeteekenend woord uitsprak: wat in den mensch waakt, droomt in het dier en slaapt in de plant.

De *anthropologie* — zij zal op hare beurt niet slechts de physiologische, maar zelfs de pathologische zielsuitingen in derzelver oorsprong, noodzakelijkheid, en veranderingen naauwkeurig aanwijzen; terwijl daarentegen de transcendentale philosophie, op welker gebied de voorstellingen van gezondheid en ziekte, als van toestanden van de *stof,* niet kunnen gedoogd worden, daaromtrent nimmer eenig uitsluitsel kan geven. Maar is het bovendien waar, dat de hoogste en verhevenste zoowel als de laagste, geheel mechanische, zielsuitingen niet anders dan in verband met het ligchaam, met eenig stoffelijk substraat, gedacht kunnen worden; zoo zal als van zelf de anthropologische psychologie steeds het verband, zoo niet de volstrekte afhankelijkheid der zielsuitingen van de organen voor oogen houden, en op die wijze physiologie worden. —

Hij derhalve, die aldus voor zijn zielkundig onderzoek, de biologie, anthropologie en physiologie tot grondslag neemt, geraakt daardoor reeds tot de *genetische* construërende methode. Haar eigenaardig kenmerk is, dat zij van het bekende tot het onbekende overgaat, van het onvolmaakte tot het volmaaktere opklimt en zoo doende in harmonie blijft met alle natuurkundig onderzoek. De *analytische* methode daarentegen volgt eene geheele tegenovergestelde rigting. Van het abstracte begrip van ziel uit-

gaande, stelt zij zich eerst de ziel in hare hoogste reinheid voor; ontleedt vervolgens deze abstractie en splitst ze in onderdeelen, die zij de verschillende *vermogens* der ziel noemt; om eindelijk met een salto mortale tot het onderling verband van deze vermogens met de organen, of het ligchaam te geraken. — Zou men in de keuze van die beide wegen inderdaad nog twijfelachtig kunnen stilstaan? Langs den genetischen weg en geleid door de biologie ontdekt het oog, zij 't ook met eenige inspanning, die éénheid in het zieleleven, die in de geheele natuur, den mensch daaronder begrepen, gevonden wordt en nergens wezenlijke scheiding gedoogt van stof en kracht, van *ligchaam* en *ziel*, van zijn en werken, van gezondheid en ziekte, van leven en dood. Maar het eng begrensd verstand kan niet altijd die éénheid terstond geheel omvatten. De stukswijze nasporing is vaak onvermijdelijk, en gereedelijk komt men er toe in de voorstelling te scheiden en te deelen, wat in het wezen der zaak onafscheidelijk zamenhangt. Van daar echter is de afstand gering tot de willekeurige aanneming van onbekende grootheden, die beurtelings tot steunsel of doel voor het aangevangen onderzoek moeten dienen. Vindt men hiervan de sporen op bijna elke bladzijde van de geschiedenis der wetenschap in 't algemeen, op het gebied der psychologie in 't bijzonder ziet men ze allerwegen.

Bij de behoefte aan verklaring van die groote reeks van verschijnselen, die wij zielsuitingen plegen te noemen, zocht men de oorzaak daarvan in iets, dat men *Psyche* of *ziel* noemde. Tot de vermeende ontdekking van die oorzaak geraakte men nogtans alleen door ontkenning of uitsluiting, omdat de tot dusver verkregene kennis van het somatische, in tegenstelling van het psychische, ontoereikend was gebleken ter verklaring dierzelfde verschijnselen. Aldus nam men a priori eene onbekende grootheid aan, die op zich zelve, als geheel zelfstandig wezen beschouwd, op hare beurt wederom het voetstuk werd van verschillende stelsels en theoriën. Zóó toch ondersteldon sommigen, om het onverklaarbare vraagstuk op te lossen, hoe iets onstoffelijks op iets stoffelijks werken kan, een *fluidum nervorum*, eene *aura*, waardoor de indrukken geacht worden tot in het *sensorium commune*, de zitplaats der ziel, te geraken, en op de ziel zelve zich voort te planten: het was de *scholastische theorie* van het Dualisme van ziel en ligchaam. Zij daarentegen, die in dit op elkander werken geene bevrediging

vonden, namen hunne toevlugt tot het *wonder* en lieten den wil van de Godheid het verband leggen tusschen de onstoffelijke ziel en het stoffelijke ligchaam: het was de *occasionalistische* theorie. Anderen eindelijk, die noch in de eerste dualistische voorstelling, noch in de regtstreeksche en elk oogenblik op nieuws gevorderde tusschenkomst van God eene voldoende verklaring vonden, namen aan, dat door Gods vóórzorg, tusschen ligchaam en ziel, die met elkander in het organisme vereenigd in het leven treden, eene zoodanig vooraf bepaalde harmonie geklonken was, dat, hoezeer ook beiden oorspronkelijk van elkander gescheiden waren, hunne werking toch steeds zamentrof: het was de leer der *Harmonia praestabilita.*

Zou het intusschen voor den natuurkundige nog aanwijzing behoeven, waar de zwakke zijde, wat er gebrekkigs en willekeurigs ligt in elke dier theoriën? Zelfs zij, die de onderstelde zelfstandigheid der ziel, als grondslag voor hun stelsel het allermeest behoeven, stemmen toe, dat de ziel, even als het ligchaam, voortdurend aan allerlei wisselingen onderhevig en in haar niets volstrekt blijvends of standvastigs is, dan alleen de type. En inderdaad, wie zou beweren, dat niet ook de psyche in voortdurende wording, beweging en verandering verkeert, al gaat hare type daarbij niet verloren? Die beweging is de noodzakelijke levensvoorwaarde, zonder welke wij niets kunnen gevoelen en denken, niets kunnen willen en werken; die verandering is het noodzakelijk gevolg van de indrukken der buitenwereld, van de zoogenoemde wederkeerige werking van het ligchaam op de ziel. — Die voortdurende wisselwerking althans verlieze de natuurkundige niet uit het oog, opdat zijn psychologisch onderzoek verwijderd blijve van de twee klippen, waardoor hij anders steeds bedreigd wordt: hier de bloot rationele of aprioristische pneumatologie, die zich eene ziel construeërt, zonder daarbij de ervaring te raadplegen; die hare onstoffelijkheid, als eerste praedicaat, op den voorgrond zet en haar zelve daardoor aan alle waarneming onttrekt; die zich in beschouwingen verdiept omtrent de *Architectoniek der reinen Vernunft*, en zich in onderzoekingen verliest, of het synthetisch oordeel a priori mogelijk zij; ginds de geheel empirische, de uitsluitend aposterioristische theorie, die, zich bepalende bij de verschillende werkingen, welke men aan de ziel toeschreef, voor elke daarvan een bijzondere kracht, of bijzonder vermogen moest aannemen en zóó reeds

de éénheid der ziel liet verloren gaan, terwijl zij nu eens gevoelen, voorstellen, willen als de hoofdzakelijke of eenige vermogens aannam, dan wederom deze splitste in een oneindig aantal onderdeelen, die het spraakgebruik wel is waar wettigt en steeds zal behouden; maar die, bij de wetenschappelijke beoefening, vaak tot dwaling en verwarring aanleiding zullen geven, gelijk men de vele ongerijmdheden der phrenologie reeds aan haar te wijten heeft.

Om deze beide klippen te ontzeilen, beschouwe de waarheidlievende natuuronderzoeker de ziel niet als in *tegenstelling* met het ligchaam, noch *afgescheiden* van de natuur, maar, zoo als ERDMANN zegt, ten minste als de idealiteit van de stof, terwijl de stof de realiteit der ziel is; opdat hij aldus eene éénheid ontdekke, die niet het product is van enkele additie, maar van eene volslagene zamensmelting.

Opmerkelijk intusschen is het, hoe ditzelfde begrip, hetwelk wij later meer opzettelijk op physiologische gronden zullen ontvouwen, dit begrip van éénheid reeds aangenomen schijnt te zijn geweest door enkele van die wijsgeeren, die echter hun stelsel niet geheel op biologischen grondslag konden bouwen. Of leerde SPINOZA niet, dat de eenige en oneindige stof niet anders dan óf onder het attribuut van denken, als *ziel*, óf onder dat van uitgebreidheid, als *stof*, beschouwd kan worden? — Was het iets anders dan het begrip van éénheid, waardoor ARISTOTELES in het eigenlijk levende, *τὸ ζῷον*, niets dan ligchaam en ziel te zamen opmerkt, en daarbij het ligchaam als den aanleg, *ἡ δύναμις*, en de ziel als de voltooijing van dien aanleg, *ἡ ἐντελέχεια*, beschouwt, en eindelijk den geest, *ὁ νοῦς*, verklaart als het hoogere, het onsterfelijke, het Goddelijke, dat boven het individu, de vereeniging van ligchaam en ziel verheven is? — Werd die éénheid niet vooral door ERDMANN gehandhaafd, die den geest als het hoogste, als het eenig beginsel aanneemt van alles, wat nogtans in de natuur als ligchaam en ziel te voorschijn treedt? Is niet voor hem de geest de éénheid? Zijn niet ziel en ligchaam, kracht en stof slechts zijne factoren?

Kan derhalve die éénheid reeds langs den zuiver dialectischen weg herkend worden, waartoe zou dan de natuurkundige zich onnoodig verdiepen

in de navorsching naar het *wezen*, naar de *zitplaats* der ziel? Immers hetzij hij haar als zelfstandig wezen beschouwe, hetzij hij in haar alleen het voortbrengsel van velerlei verbindingen der stof wil zien, de eene zoowel als de andere wijze van haar wezen te verklaren is op *zijn* gebied aan onoverkomelijke zwarigheden onderhevig. — De eene brengt hem op het terrein van het meest onbepaalde en nevelachtige *spiritualisme*, waarop het gebouw der wetenschap alleen met transcendentale hypothesen kan opgetrokken worden; de andere doet hem verzinken in het grove *materialisme*, dat niet één der raadselen des levens bevredigend oplost; dat nimmer de grondoorzaak van ons gevoelen, voorstellen en willen zal kunnen verduidelijken. — Spiritualisme en materialisme zijn, zoo als VIRCHOW te regt opmerkt, in hunne beginselen en in hunne rigtingen even eenzijdig, als de humoraal- en solidaarpathologie, als de haematopathologie en de neuropathologie.

De *Biologie*, als de leer van het leven, kan de afzondering van stof en kracht, van ligchaam en ziel, als twee op zich zelve staande wezens niet toelaten, evenmin als zij de grenslijnen tusschen ziekte en gezondheid, tusschen leven en dood scherp genoeg vermag te trekken.

Het leven is niet aan een' bepaalden aggregaat-toestand der stof gebonden. Vaste en vloeibare deelen, dienstbaar gemaakt aan de openbaring van de wetten des levens, zijn aan gestadige verandering onderhevig. De grofste stoffelijke veranderingen kunnen de fijnste uitingen des levens, die men aan de menschelijke psyche zou willen toeschrijven, wijzigen en zelfs geheel vernietigen.

Met deze onomstootelijke waarheden toegerust, mag de natuurkundige, die tot een beter begrip van het menschelijke leven geraken wil, niet beginnen met de vraag: hoe kunnen ligchaam en ziel *vereenigd* zijn? Want dit zou eene reeds a priori aangenomene scheiding onderstellen, die aan zijn verder onderzoek hinderlijk in den weg staat. Maar hij moest, zoo als ERDMANN te regt opmerkt, veeleer met de vraag aanvangen: hoe kunnen zij van elkander *gescheiden* worden? En echter heeft hij, bij het begin van zijn onderzoek, naar het een, noch naar het ander te vragen. Bij den vorm, die aan ons denken, in den tegenwoordigen tijd, op deze

wereld, noodzakelijk en alleen mogelijk is, kan hij zich die scheiding niet voorstellen, omdat hij ze niet kan *waarnemen*. Hare mogelijkheid te betoogen worde derhalve aan de metaphysica, hare noodzakelijkheid aan te toonen aan de religieuse philosophie overgelaten, het vertrouwen daarop blijve aan het subjective geloof voorbehouden. Het empirisch biologisch onderzoek daarentegen moet zich alleen bepalen bij hetgeen *factisch* is. Daarbij heeft men voorshands alleen de verschijnselen op te merken; de voorwaarden, waaronder zij tot stand komen, na te gaan; de zamengestelde tot eenvoudigere terug te brengen; het verband van die eenvoudigere op te sporen, en op deze wijze de natuur in hare werking te bespieden, en haar de wetten af te luisteren, waarnaar zij alles verrigt. Men doe dit onbekommerd om de uitkomst van zijn onderzoek; onbevooroordeeld ten aanzien van deze of gene meening; maar men doe het vooral met het helder inzigt, dat oorzaak en gevolg, kracht en uitwerksel, ziel en ligchaam eigenlijk niet anders zijn dan abstractiën, die buiten het biologische terrein liggen. Immers kracht alleen is eigenlijk niets werkelijks of werkends: en waar zij zich als iets werkelijks vertoont, daar is zij voor ons menschen altijd de kracht *van* iets, *van* eene stof, *van* een wezen, derhalve een abstractum. Of is niet de magnetische kracht, de spierkracht, de veêrkracht, de aanduiding van de hoofdeigenschap van den magneet, van de spier, van de veêr? Is zij dáár niet de onbekende en niet te bewijzen grond van de verschijnselen, door den magneet, door de spier, door de veêr voortgebragt? Spreekt men niet ook in dien zin van eene scheppende, eene behoudende, eene vernietigende kracht?

Moge dan ook al de natuurkundige de woorden kracht, levenskracht, ziel, niet geheel en al kunnen missen, toch zal hij hun gebruik zooveel mogelijk beperken. Bezigt hij ze evenwel in de beteekenis van absoluut zelfstandige wezens, die het bewegend element of liever de bewegende idee uitmaken van eene reeks van verschijnselen, dan M. H., laat ons het rondborstig bekennen, zijn die woorden voor hem slechts de onbekende x; dan zien wij in elk hunner slechts den terminus technicus onzer onwetendheid. — Moge de theologie en het geloof dan ook al behoefte hebben aan de voorstelling van eene zelfstandige ziel; op het gebied van den natuurkundige zij die *ziel* niet anders dan het product of, wil men, de coëfficient

van verscheidene, met meerdere of mindere naauwkeurigheid gekende factoren. Wat hij onder dat woord te verstaan hebbe, kan eeniglijk een phaenomenologisch begrip, eene collectief-uitdrukking zijn voor eene reeks van verschijnselen, die, in zijn bewustzijn, als te zamen behoorende opgevat worden. Die verschijnselen kunnen — (zelfs de hevigste voorstander van de zelfstandigheid der ziel kan het niet ontkennen) — zonder tusschenkomst van het ligchaam niet aan den dag komen. Zonder zenuwen geen gevoel; zonder hersenen geene voorstelling; zonder ruggemerg geene willekeurige beweging; zonder organen geen leven; zonder ligchaam geen ziel. Het is een eeuwige kring, waarvan begin en einde aan onze waarneming ontsnappen. En zij 't misschien wat te eenzijdig en gewaagd, voor de eene of andere levensuiting, vooral voor de psychische, een bepaald punt van uitgang uitsluitend aan te nemen; zeker is het, dat *in* de organen de wederkeerige verhouding tusschen organischen vorm en levensuiting ontstaat, en dat *door* de organen alleen psychische werkzaamheid zich vertoonen kan. Voor hem, die den weg van waarneming niet verlaten wil of mag, is dit een empirisch feit, nog nooit door eene andere ervaring tegengesproken.

Alle menschelijke ervaring echter vindt hare stof in twee elkander naauw rakende sferen, die van de innerlijke en van de uiterlijke waarneming. Al wat tot de eerste behoort, rekent men tot de wereld des geestes; de andere maakt de buitenwereld uit. Maar *in het ligchaam* zelf komen zij niet anders dan met elkander verbonden voor. — De natuurkundige poge dan in de eerste plaats de wetten des levens goed te kennen, waarnaar de beide groote reeksen van verschijnselen, de somatische en psychische zich openbaren. Leven en beweging is overal, zoowel in den geest, als in de stof. Wilde men dat leven, ten einde het beter te kunnen overzien, in onderdeelen splitsen, dan zou men kunnen spreken van een *mechanisch*, van een *chemisch* en *vegetatief*, van een *animaal* en *psychisch* leven. De beide eerste soorten vallen buiten den kring onzer tegenwoordige beschouwing. Het geheele *vegetatieve*, *animale* en *psychische* leven echter is voorzeker eene voortgaande ontwikkeling, een voortdurend ontvangen, verwerken en terug geven van indrukken, van prikkels. In het organisme

valt daarbij het *streven naar zelfbehoud* in de eerste plaats in 't oog. Dat zijn de hoofdverrigtingen van het organisme, waardoor het zich alles van buiten *toeeigent*, wat voor zijn *behoud* noodzakelijk is; waardoor het voorts in zich zelf *verwerkt*, wat het voor zijn *voortbestaan* behoeft; waardoor het eindelijk *teruggeeft*, wat voor zijne *integriteit* niet noodig, ja zelfs schadelijk blijkt te zijn. Die hoofdverrigtingen nu zijn in de dierenwereld, dus ook voor den mensch, gebonden aan *bloed* en *zenuwen;* — aan *bloed*, hetwelk het geheele ligchaam, tot in zijne fijnste deelen, dooradert; waaruit alle hun voedsel ontleenen, en waaruit alle weefselen ontkiemen; — aan *zenuwen*, die, even als het bloed, door het geheele ligchaam verspreid zijn, van weinige centraalpunten uitgaan en daartoe weêr terugkeeren, — zenuwen, wier invloed voor alle gevoel, voor alle voorstelling, voor alle beweging onontbeerlijk is en die tevens alle wisselwerking tusschen de verschillende deelen van het organisme en tusschen dit en de buitenwereld tot stand brengen. Bloed en zenuwen zijn als het ware de representanten van de beide zijden van den mensch, van zijn ligchaam en van zijne ziel.

Openbaart zich het vegetatieve leven meer in het bloed en zijne omzettingen; in en door de zenuwen vindt het animale, het psychische leven zijne voornaamste werkplaats. Bekendheid met de neurologie wordt dus voor den natuurkundigen psycholoog het eerst vereischt. Maar bloed en zenuwen, ligchaam en ziel, altijd gaan zij in hunne ontwikkeling te zamen; onophoudelijk is er werking en wederwerking bij hen op te merken. Zie al dadelijk de onmiskenbare teekenen daarvan in het verschil van *leeftijd* en *kunne*. Zie hoe de somatische en psychische ontwikkeling van het individu, volgens vaste wetten, met zijnen *leeftijd*, gelijken tred houdt. Of zou men de betrekking willen loochenen, die er bestaat tusschen de snellere omzetting der stof en de grootere afwisseling van de meest tegenstrijdige gemoedsaandoeningen in den kinderlijken leeftijd; tnsschen de meerdere vastheid der hersenen en de grootere vatbaarheid voor het leeren in de jeugd; tusschen de ruimere ontwikkeling van longen, hart en genitaliën — ja, van het geheele slagaderstelsel, en de warmte, den gloed, de energie en den moed der jongelingsjaren? Zou men het willen ontkennen, dat, bij het praedomineren van de onderbuiksingewanden en van het aderlijk bloedstelsel in den mannelijken leeftijd, bedachtzaamheid den overmoed

bekoelt en overleg de hoog gespannen geestdrift tempert? Ziet men het niet, dat in den grijzen leeftijd, met den trageren bloedsomloop, met de involutie der organen, ook het denken, gevoelen en handelen vertraagt en allengs afneemt? Is het hier de leeftijd, elders zien wij hoe het verschil van *kunne* den innigen zamenhang tusschen bloed en zenuwen, tusschen het vegetatieve en psychische leven, aan den dag brengt. Immers noch de individuële verscheidenheid van de karakters, noch het verschil in de huisselijke en maatschappelijke verschijning van den man en de vrouw zouden ooit te verklaren zijn, indien men een oogenblik de eigenaardigheid van hun beider organisatie uit het oog verloor. Duidt niet voorts het woord *temperament*, oorspronkelijk aan het somatische ontleend, de voortdurende werking van bloed en zenuwen, van het ligchaamlijke en het zedelijke op elkander aan? Blijkt die eenheid verder niet in hetgeen men *humeur* noemt? Treedt zij niet nog duidelijker te voorschijn in de *ziekten?* Wie kent niet, b. v., den invloed, dien tuberculose, scorbuut, chlorose, arthritis, hysterie en hypochondrie op het gevoelen en denken, op de geheele zoogenoemde psyche uitoefenen? — De invloed van het *climaat*, van alle uitwendige omstandigheden, van *spijs* en *drank*, van *ligchaamsbeweging* en *slaap*, van *arbeid* en *rust*, — openbaart hij zich niet het eerst in de organen; maar vertoont hij zich niet bijna gelijktijdig in gevoelen, denken en willen, in alles, wat men met den naam van psyche bestempelt? — Is niet in al die uitwendige momenten de sleutel te vinden van de groote verscheidenheid, die er niet alleen tusschen de individuën, maar zelfs tusschen geslachten en volkeren gevonden wordt? Ja, is zelfs de geheele opvoeding, de intellectuële opleiding eigenlijk wel iets anders, dan eene bedachtzaam en langzaam opklimmende oefening, eerst van grovere organen, later van fijnere, waarbij men methodisch van de allereenvoudigste zinnelijke aanschouwing uitgaat, die de minst zamengestelde voorstellingen vormt, en langzamerhand, door toevoeging van voorstellingen, tot vergelijking aanleiding geeft en oordeelvellingen te voorschijn roept? Is niet de *harmonische* ontwikkeling van het geheele organisme diegene, die de beste menschen vormt?

Moet alzoo de Psychologie van deze feiten, die aan de Anthropologie

ontleend zijn en ten minste van het noodzakelijk verband getuigen, dat in deze tusschen ligchaam en ziel bestaat, volkomen kennis dragen; in niet mindere mate moet zij dit van de wetten, waaraan *zenuwen*, *ruggemerg* en *hersenen* in hunne werking onderworpen zijn.

De *zenuwen* toch zijn de vermiddelende organen, waardoor al het in- en uitwendige tot ons bewustzijn komt. Moge ook al de werking dier zenuwen tot dusverre noch tot bloot mechanische, noch tot bloot chemische terug te brengen zijn; moge voor haar dus het woord dynamisch nog moeten behouden blijven; veel is er, wat het experiment omtrent hare werking reeds aan den dag gebragt, veel is er, wat de analogie met magnetisme en electriciteit opgehelderd heeft. En wat hier nog ontbreken mogt, de neuropathologie zal het spoor ons verder wijzen. Van haar verwachten wij met regt, dat zij nog vele geheimen der bewerktuigde natuur, die tot dusver, ook door de naauwkeurigste pathologische Anatomie, niet konden ontsluijerd worden, voor ons ontraadselen zal.

Vraagt inmiddels iemand naar eenige der meest belangrijke wetten van dat zenuwleven, die ons tevens meer op het spoor kunnen leiden van de wijze, waarop ook de psychische verschijnselen geboren worden, wij zouden hem in de eerste plaats opmerkzaam willen maken op de *centripetale* werking der zenuwen, waardoor elke prikkel tot de hersenen overgebragt en het verband gelegd wordt tusschen de buitenwereld en het individu. De *centrale* werking daarentegen moet het ons nader leeren, hoe de indrukken, aan de hersenen medegedeeld, alleen in het bewustzijn overgaan en tot voorstellingen, begeerten, oordeelen aanleiding geven, óf de *centrifugale* werking opwekken, waardoor wilsuitingen en bewegingen te voorschijn geroepen worden.

Doch er is meer dan dit. Veel, zeer veel hebben wij te danken aan de ontdekkingen van lateren tijd, die inzonderheid de *specifieke energie* der zenuwen aan den dag hebben gebragt, en waardoor het is uitgemaakt, dat bepaalde zintuigszenuwen ook bepaalde indrukken, en geene andere dan deze, op de hersenen overbrengen. De latere tijd was 't, die ons hier bekend maakte met de zoogenoemde *lex Belliana*, die ons leert, dat gevoel en beweging van afzonderlijke zenuwen afhangen. Ginds openbaarde hij ons door de wet der *reflexie*, dat er tusschen psychische (willekeurige,

cerebrospinale) en onwillekeurig werkende (spinale en vasomotorische) zenuwen eene wederkeerige, van vaste wetten afhankelijke, betrekking bestaat. — Elders is het de wet der *irradiatie*, naar welke de prikkels aan cerebrospinale zenuwen gegeven, zich op gevoels- en zintuigszenuwen overplanten; eindelijk de wet der *associatie*, der *coördinatie*, der *accommodatie*, waaraan zoovele animale en psychische verschijnselen gehoorzamen. Die wetten, de Neurologie leert het ons — berusten op de in de verschillende deelen van het zenuwstelsel inhaerente principes, namelijk op dat der *irritabiliteit*, hetwelk in de peripherische en gevoelzenuwen; op dat der *associatie*, *combinatie* en *reflexie*, hetwelk in het ruggemerg; op dat der *psychische openbaring*, hetwelk waarschijnlijk het meest in de hersenen gevonden wordt. —

Vergeeft mij, M. H., dat ik een oogenblik U rondleidde op een terrein, waarop welligt eenigen uwer mij niet geheel konden volgen. Maar ik moest U de middelen eenigzins doen zien, die noodig zijn ter verklaring van veel, dat tot het gevoelen en voorstellen betrekking heeft. Meent intusschen niet, dat ik de waarde der neurologie en neuropathologie te hoog schat, en de ontdekkingen, die de latere tijd op het gebied van het zenuwstelsel gemaakt heeft, te ligtvaardig in toepassing gebragt wil zien. Hare waarde moge, zoo als de geleerde en geestige TOLTENYI zegt, niet hooger te stellen zijn, dan die der hypothesen, die COLUMBUS over het nog niet ontdekte Amerika dorst wagen, of dan die der phantasiën van opgetogen geographen omtrent zon, maan en sterren. Het is zoo: zekerheid, volstrekte zekerheid, wordt daardoor nog niet verkregen. Het is zoo: de vraag *hoe* het gevoel in de zenuwen opgewekt wordt: *hoe* het zich op de in de hersenen aanwezige zenuwdraden overplant, en dáár in *bewustzijn* overgaat, zal wel altijd onbeantwoord blijven. Maar de betrekking te leeren kennen, die er tusschen opwekking, voortplanting en overspringing van het gevoel bestaat, en de wetten, waaraan die werkingen onderworpen zijn; — dat ligt onder 't bereik van het physiologisch experiment en van de pathologische waarneming. In dat opzigt vooral verdient het *nihil est in intellectu, quod non prius fuerit in sensu* bij den physioloog bijzondere behartiging. — Gevoelen is leven; leven in den

ruimsten zin des woords. Zoodra wij gevoelen, bestaan wij, en dragen kennis van dat bestaan. Zoodra wij ons bewust worden, dat hetgeen gevoelt, niet hetzelfde is, als de opwekkende oorzaak van dat gevoel, krijgen wij tevens een denkbeeld van de buitenwereld, van hetgeen wij *niet* zijn. In de zenuwen schuilt de eigenschap, die wij gevoeligheid noemen; van die gevoeligheid hangen de gewaarwordingen af; door die gevoeligheid ontstaan onze voorstellingen; door onze gewaarwordingen en onze voorstellingen eindelijk worden onze bewegingen en wilsuitingen voor een groot deel bepaald. Alles hangt hier dus van de indrukken af, die wij door de zenuwen in de hersenen krijgen. Die indrukken echter, welke daarin meer zelfstandig zijn, die door het denken ontstaan en voortgebragt worden, zijn de meest blijvende; daarop volgen de instinctmatige, die door de inwendige organen voortgebragt worden; terwijl eindelijk die, welke wij aan de zintuigen verschuldigd zijn, het eerst weder verdwijnen.

Ziet hier M. H. eenige wetten, waaraan het zinnelijk gevoel gebonden is. Maar heb ik noodig daarbij te herinneren, dat die band ook door *gewoonte* en *oefening* soms naauwer kan worden toegehaald of wijder uitgerekt; en dat de zintuigen, de wachters en wakers voor het gevoel, de een soms wakkerder en ijveriger is dan de andere? Behoef ik er U opmerkzaam op te maken hoe b. v. het *gevoel* (tactus) vaak te veel en te velerlei indrukken tegelijk ontvangt, om ze alle duidelijk tot ons bewustzijn over te brengen? hoe *reuk* en *smaak* ons zeer sterk kunnen aandoen, maar de indrukken daarvan slechts kort in de hersenen overblijven? hoe *gezigt* en *gehoor* ons de duidelijkste en sterkste indrukken geven en deze zich ook gemakkelijker dan andere laten reproduceren? —

Op het *gevoelen* (een zinnelijk, van de zintuigen geheel afhankelijk, proces) volgt het *voorstellen.* Vormt zich een beeld in de hersenen door middel van het oog, en blijft dit er langeren tijd in afgedrukt, — gebeurt er dan eigenlijk wel iets anders, dan wanneer wij lang, na elken anderen uitwendigen prikkel, nog eene gewaarwording van lust of onlust behouden, niettegenstaande de prikkel zelf reeds opgehouden heeft te werken? In het ligchamelijke is de soort der gewaarwording reeds vooraf door de zintuigen bepaald. De eerste reactie, die deze in de hersenen veroorzaakt, is eveneens geheel onwillekeurig. Zinnelijke voorstellingen ontstaan niet,

wanneer de hersenbeelden niet te voren opgewekt waren: die zinnelijke voorstellingen verdwijnen weder, als de afgedrukte hersenbeelden niet meer verlevendigd worden. De beelden, die door ziekte-toestanden van de hersenen in dit orgaan ontstaan, roepen de hun adaequate voorstellingen te voorschijn. Levendige voorstellingen gaan over tot de organen, waartoe zij betrekking hebben en worden daarin, gelijk zinnelijke gewaarwordingen, opgenomen. De duur der voorstellingen is onwillekeurig in het geheugen, willekeurig in de herinnering. Zij kunnen weder opgewekt worden; doch het geschiedt naar vaste wetten; zoo als naar de wet van *associatie*, van *combinatie*, van *sympathie* en van het *contrast*, die welligt geheel overeenkomen met de vroeger aangeduide neurologische wetten.

Maar ook het *zedelijk* gevoel, het willen, is niet willekeurig. Ook dit hangt af van aanleg, gewoonte, opleiding, instinct en sympathie, die voor de georganiseerde wezens hetzelfde is, wat de affiniteit is voor de anorganische wereld. Dat *zedelijk* gevoel is ten naauwste met het *zinnelijk* gevoel en met de voorstelling verbonden, en wel in die mate, dat het eerste zonder het laatste zelfs niet denkbaar is.

Doch keeren wij de zaak nu om; en zien wij, hoe voorstellingen op organen terugwerken; hoe zij gewaarwordingen en bewegingen knnnen veroorzaken; hoe zij de spieren van het gelaat, elke beweging van het individu, ja bijna alle levensuiting kunnen beheerschen. Zien wij verder hoe de voorstellingen juist op *die* organen, waardoor zij voornamelijk gevormd worden, doorgaans het eerst reflecteren. Zien wij eindelijk, hoe niet alleen neigingen, driften en hartstogten, maar zelfs het denken op de uitdrukking van het gelaat, op de vegetative en animale functiën, op gezondheid en ziekte invloed oefent; dan immers worden wij wederom getroffen door het onafscheidelijk verband, ja door de ondeelbare *éénheid* van het somatische en psychische. Hebben wij die merkwaardige verschijnselen naauwkeurig gadegeslagen, dan voorzeker kunnen wij het niet meer loochenen, dat hetgene zich hier als openbaring der Psyche aan ons oog vertoont, niet anders is, dan eene bijzondere levensuiting des persoons, eene levensuiting, die, als voorwerp van onze waarneming en beschouwing, met het ligchaam ontstaat, zich ontwikkelt en ophoudt te bestaan; en dat

alleen het geloof daarin iets blijvends, iets eeuwigs kan erkennen en dit in eene andere wereld, in anderen vorm, in andere stoffelijke verbindingen misschien, kan laten voortduren. Dan eindelijk worden wij gedrongen tot de bekentenis, dat geen juiste waardering, geen billijk oordeel, geen voldoende kennis van den mensch, van zijne zeden en gewoonten, van zijn karakter en zijne daden, derhalve geen psychologie mogelijk is, zonder eene volledige kennis van alle uitingen, van de psychische, zoowel als van de somatische.

Ruimte van biologische, anthropologische, physiologische kennis, zietdaar alzoo M. H.! in de eerste plaats het doel voor het streven van den waren Psycholoog zoowel, als van den Geneeskundige. Bezit hij die, zij zal hem tevens vrijwaren tegen de afdwaling op zijpaden, waarop zoo menig natuur-onderzoeker tot groote schade voor de wetenschap verdoolde. Of was het niet, om slechts iets te noemen, eene dwaling, de zoogenaamde onderscheidene vermogens der ziel in de verschillende deelen des ligchaams eene afzonderlijke plaats te willen aanwijzen? De Physioloog zal 't niet meer wagen voor elk der organen even zoo vele bijzondere krachten aan te nemen, waardoor zij werken; hij zal dus niet meer, in eigenlijken zin, van spijsverterende, ademhaling- en bloedsomloop regelende of van galafscheidende kracht spreken; doch al die levens-werkingen beschouwen als openbaringen van de stof en van hare, door de eigenaardige zamenstelling, tot organen gewijzigde eigenschappen. Maar evenmin zal het geoefend oog van den zielkundige, in de onderscheidene zielsuitingen, afzonderlijke, *zelfstandige* vermogens opmerken; evenmin zal ook hij van een voorstellend, een oordeelvellend, een zedelijk en een redelijk vermogen gewagen. En waar het spraakgebruik aan deze woorden nog behoefte heeft, zal hij niettemin zich wachten voor eene ontologische opvatting der zaak, die er mede bedoeld wordt. Hij zal het spoor niet bijster worden door de dwaallichten der phrenologie of die der cranioscopie; al erkent hij ook, dat beiden menige waarheid, menig belangrijk feit aan den dag hebben gebragt. — Maar zou dan welligt iemand onderstellen, dat er in dit opzigt strijd bestond tusschen de Psychologie en de Physiologie? 't Is in geenen deele het geval. De Physioloog, die het psychische leven als eenen bijzonderen vorm van het organisme moet beschouwen, kan de psychische levensuitingen ter naauwernood anders dan in verband met eenig orgaan leeren kennen.

Maar hij onderstelt dit verband tijdelijk en als middel meer, dan als doel van zijn onderzoek en zonder daarom zich aan te ver gedreven *localiseren* schuldig te maken. Vestige hij ook bij de spijsvertering bij voorkeur zijne aandacht op maag en ingewanden; toch is het hem ten volle bekend, dat de medewerking van bloed en zenuwen en van zoo veel andere deelen des ligchaams voor die spijsvertering gevorderd wordt. Op gelijke wijze zijn de *hersenen* voor hem het orgaan, dat het naauwst met het zieleleven zamenhangt. De regtvaardiging van die meening zoekt de physiologie niet enkel op haar eigen gebied, in slaap en droomen, en in de vergelijking van de verschillende diersoorten; maar ontleent ze vaak aan de pathologie, die ons leert, dat, bij de meeste stoornissen der hersenen, hetzij door uit- of inwendige oorzaken voortgebragt, tevens stoornissen niet alleen van het gevoel, en van de beweging, maar ook van het hoogere zieleleven plaats grijpen. Vandaar de exaltatie en depressie van gevoel en voorstellingen; vandaar de deliriën; vandaar het verlies van bewustzijn, oordeel en geheugen, bij hersenlijden, die de psychiatrie ons leert waarderen en bestrijden. — Soms heeft men gepoogd aan deze, door getrouwe waarneming gevestigde uitspraak, eene andere waarneming tegenover te stellen. Men heeft gewezen op de voorbeelden van stoffelijke veranderingen in de hersenen, die zich echter niet door evenredige veranderingen in hare functiën openbaarden; en omgekeerd, op belangrijke afwijkingen van het verstand, waarvoor de lijkopening geene materiële verandering in de hersenen wist aan te toonen. De tegenwerping schijnt eenige kracht te hebben; maar het is ook niet meer dan schijn. Of ziet men niet evenzeer de longen vaak door knobbelmassa's bezaaid, de lever met kankermassa's doorregen, zonder dat ademhaling of gal-afscheiding merkbare veranderingen ondergaan hadden? Ziet men niet vaak den hevigsten ademnood en de belangrijkste stoornissen in den bloedsomloop; terwijl het lijk niet het geringste organische spoor daarvan bevat? En zou men nu daarom zich moeten onthouden, de longen de organen van de ademhaling, het hart dat van den bloedsomloop, de lever dat van de gal-afscheiding te noemen? Inderdaad, de twijfel is van te ondergeschikten aard, om er lang bij stil te staan; maar niettemin heeft hij eenig nut. Het is eene waarschuwing te meer, om in het localiseren zekere grenzen niet te overschrijden. Al leert toch

de ondervinding, dat het een of ander orgaan op de kracht van de verschillende psychische levensuitingen eenen grooteren invloed oefent; dat verstand en oordeel met de groote hersenen, het gevoel met het hart en de longen, de begeerten met de buiksingewanden in eenige nadere betrekking staan, zoo veroorlove men zich daarom niet, het voorstellen en oordeelen naar de groote hersenen, het gevoel naar de zenuwknoopen van de borst, en de begeerten uitsluitend naar die van den buik te verbannen; men wage het nog niet, voor *alle* ziekelijke zielsuitingen, ziekelijke ligchaamstoestanden als grondslag te willen aanwijzen. Neen, — veel zal hier nog duister blijven, zoo lang de anatomie en physiologie der hersenen nog op dien lagen trap staan, als waarover wij ons tot op heden te beklagen hebben. Zoo lang bestrijde de physioloog dan ook de zucht, om alles, tot den laatsten term toe, te willen oplossen; zóó lang bekenne hij het, dat de verklaring, hoe de materie kan denken, even onmogelijk is als de voorstelling zelve van iets geheel onstoffelijks, en van de werking daarvan op het stoffelijke: zoo lang neme hij die bescheidenheid in acht, die den natuurkundige in 't algemeen, den psycholoog in 't bijzonder moet kenmerken, en die hem slechts ééne formule toelaat voor al wat buiten de grenzen van 't waarnemen en kennen ligt, de formule: *ik weet niet.* Hij late daarbij alle ruimte aan het gemoed, dat er behoefte aan heeft, het nietweten door gelooven aan te vullen, of aan het verstand, dat zich in metaphysische bespiegelingen zou willen verdiepen. *Hij* echter houde vast aan zijn onmisbaar rigtsnoer, de gezette *waarneming*, en trede, met haar gewapend, met fierheid op tegen de verdenking als zou zijne Psychologie eene onbestemde wetenschap zijn, vol willekeur en duisternis. Ja, zij zou die verdenking verdienen, als de stoffe harer beschouwing niet anders, of niet meer ware dan een abstractum, dat aan onze waarneming onttrokken is, en daarom steeds een voorwerp van skepsis blijven zal. Maar alle *willekeur* verdwijnt, als zij zich op het gebied der *ervaring* blijft bewegen, haar licht aan het *weten* en niet aan de gemakkelijke *onderstelling* ontleent en die ééne grondwaarheid vasthoudt: dat ook voor verstand en gemoed, of (om den collectief-naam te bezigen) ook voor de ziel en hare uitingen, evenzeer als voor het ligchamelijke, orde en noodzakelijkheid bestaan, vermits ook zij aan wetten gebonden is.

Gevoelt intusschen iemand zich niet geheel voldaan door de beperkte mate van kennis, die zulk eene empirische psychologie tot dusver ons bieden kan en voor het vervolg belooft; wij zouden hem willen toeroepen: beteugel uw ongeduld, en eisch van den boom geene vrucht, alvorens hij bloesem gedragen heeft. De grenzen der psychologische wetenschap zijn nog op verre na niet te bepalen, zoo lang het onmetelijk arsenaal van proeve en waarneming niet is uitgeput. Zij verklaart voorshands reeds genoeg, als zij het bestaande door de verkregene notiën van iets anders, dat nog beter gekend is, toelicht; als zij zamengestelde verschijnselen in eenvoudigere ontleedt, en ze tot algemeene wetten terugbrengt. Eene diepere beteekenis kan het woord *verklaren* in de natuurkunde niet hebben. Niet ééne natuurwet is eigenlijk te *verklaren*. Men kan ze alleen uit het standvastige der verschijnselen opmaken. Onze psychologie verdiept zich dan ook niet in een ligtvaardig *vitalisme* en in teleologische bespiegelingen omtrent het *waarom* en *waartoe* der verschijnselen. Het vorschen naar de voor geen menschengeest te doorgronden causa finalis laat zij over aan het *geloof*, en vergenoegt zich, met de wijze *hoe*, de voorwaarden *waaronder*, de middelen *waardoor* een verschijnsel tot stand komt, aan te toonen.

En behoeft dan, zoo vragen wij nog verder, zulk eene psychologie zich te zuiveren van de blaam, alsof zij ons in de armen van een verderflijk materialisme wierp? — Dat zij zich aan de materie houdt en de openbaringen van deze in de eerste plaats nagaat, zal wel niemand haar tot een verwijt rekenen. Alleen toch datgene, wat *in* en *door* de *stof* geschiedt, kan het voorwerp harer nasporing en harer kennis zijn. Verlaat zij het gebied der materie, dan ontzinkt haar de vaste bodem en zij drijft zonder bestemming voort in de wolken der onvruchtbare speculatie. — Moet die beschuldiging van materialisme echter beteekenen, dat zij alléén hare aandacht aan de stof schenkt en hare krachten over het hoofd ziet? Maar de naam der physiologie, (waarvan zij een integrerend deel uitmaakt) duidt het reeds aan, dat zij de wetenschap des *levens*, dus des *zielelevens* is, en wederlegt die stelling volkomen. — Wil men al verder door die beschuldiging te kennen geven, dat zij te veel van het bekende uitgaat,

om daardoor het onbekende toe te lichten? — Inderdaad men zou haar dit eer tot lof, dan tot blaam kunnen toerekenen; terwijl het idealisme juist den omgekeerden weg insloeg en het erkenbare door het onbekende en nooit erkenbare wilde verklaren, waardoor het elk oogenblik willekeur voor wet, gissing voor waarheid moest aanbieden. — De waarheid heeft hare grenzen, het ongerijmde niet.

Maar zou het misschien mogelijk zijn, dat zulk eene psychologie 's menschengeest vernederde, de zedelijkheid ondermijnde, het geloof belagchelijk maakte en de godsdienst met voeten trad? Neen, M. H.! neen — en nogmaals neen! Nederig erkent zij het, dat er eene zijde van 's menschengeest is, daar, waar hij zich in de hoogere denkvormen der logica openbaart, waarvoor wij de werking in het stoffelijke substraat tot dusver volstrekt niet kunnen nasporen, evenmin als wij den invloed van dit laatste op die denkvormen physiologisch kunnen aantoonen. — Zij laat het psychische leven ongedeerd en bewondert daarvan zelfs den rijkdom en de volheid. Zij bestrijdt geen geloof, zij vergt geen *on*geloof, zij bespot zelfs het *bij*geloof niet. Maar terwijl zij het aan de theologie overlaat de wapens tegen laatstgenoemden aan te gorden, vraagt zij alleen naar hunnen oorsprong in den mensch, naar hunnen invloed op den mensch. Zij erkent in het *geloof* eene psychische eigenschap, waarvan de noodwendigheid diep in 's menschen eindige natuur gegrift is. Zij erkent de kracht van het geloof, als de brug, die onzen geest van het heden naar het morgen, ja, uit dit leven naar eene andere wereld kan leiden. Zij eerbiedigt het geloof aan de onsterfelijkheid, als de uitdrukking van de diep gevoelde behoefte en het natuurlijk streven van den mensch naar zelfbehoud. Zij buigt voor de kracht van het geweten en ziet daarin den boom der kennisse des goeds en des kwaads, die in 't hart van elken mensch geplant is, al groeit hij weelderiger bij den een en al staat hij naakt in loover bij den ander. Zij berooft den mensch van niet één der regten, zij ontheft hem van niet een' enkelen der pligten, die in 't wetboek zijner zedelijkheid omschreven staan. Zij ontrukt hem niet het besef eener hoogere wereldorde; zij verheft daarin zelfs alles tot een *wonder*, niet omdat zij hem daarin een bovennatuurlijk verschijnsel laat zien, waarvan hij oorsprong en wettelijkheid

niet kan erkennen; maar juist omdat in *alles* eene wetsopenbaring, eene noodzakelijkheid, eene orde doorstraalt, waarvoor zijn geest in zijne beperktheid en onmagt zich diep in het stof ter nederbuigt. Zij doodt niet in hem, maar verlevendigt veeleer de alles beheerschende kracht der liefde, die hij in de doelmatigheid van al het geschapene opmerkt, en die zijn hart zoo oneindig verruimt, zijn gemoed zoo zaligend verheft.

En zij zou de Godsdienst ondermijnen met al wat zij den mensch veredelends, verheffends, troostends en bemoedigends bieden kan? Zij, die zich zoo levendig overtuigd houdt, dat met het geloof, ook de godsdienstzin een onverwoestbare trek van 's menschen wezen is? — Neen, M. H., zij erkent den oppermagtigen invloed van die psychische kracht op het leven van individuën, van geslachten, van volkeren; op hun gevoelen, denken en handelen. Zij gebiedt wèl verdraagzaamheid voor de overtuiging van anderen, maar bevordert geenszins de onverschilligheid omtrent hetgeen voor elken mensch waar en heilig zijn en blijven moet. Zij toch is zich bewust, dat zoo als de mensch, zoo ook zijn God is. De een moge dan zijne Godsdienst in 't weten, de ander in 't gelooven, een derde in 't handelen vinden; de een moge van haar de oplossing van problemen, de andere voedsel voor zijne phantasie, een derde lust en kracht tot werken verwachten; zij moge het verstand door de logische orde van dogmata bevredigen, of de verbeelding gespannen houden door het geloof aan 't wonderdadige; zij moge eindelijk alleen aan het gevoel beantwoorden en den mensch door het besef van Gods wijsheid, Gods almagt, Gods goedheid en Gods liefde berusting schenken in het leed, hoop bij de ontberingen des levens en vertrouwen op de toekomst; — de psychologie overtuigt er ons van, dat niet één ontwikkelingsvorm van de Godsdienst absoluut boven den ander verkieslijk, en, die vorm voor den mensch de beste is, die hem door zijnen aanleg, door zijne natuur aangewezen wordt, die hem de meeste rust met zich zelven, met den God in hem, en den meesten vrede met de menschen verzekeren kan. Moge dus onze psychologie tot geen blinden ijver aanzetten, zij verbiedt ons het aanmatigend oordeelen, zij bewaart ons voor het liefdeloos veroordeelen van onzen naaste. — En nu vraag ik 't U, M. H.! ondermijnt zij de christelijke godsdienst, wier geheele wezen *liefde* is?

Is het dan nu ten slotte waar, dat de empirische psychologie op de grondslagen, die wij er voor vaststelden, de som onzer wezenlijke kennis vermeerdert, — wat zou men haar dan in ernst kunnen te last leggen? Is het waar, dat zij onze inzigten in de wijsheid en orde van het geschapene verheldert; — hoe zou zij dan het gemoed van den Schepper kunnen afleiden? — Is het waar, dat zij het verband der dingen vollediger leert erkennen, hoe zou zij dan de hechtste grondzuil van de zedelijke en maatschappelijke wereld, den godsdienstzin kunnen ondermijnen? Neen, zij moge bijwijlen zich verzetten tegen de slaafsche onderwerping aan elk willekeurig dogma, dat met onze rede in strijd is, en tegen de eenvoudigste waarneming aandruischt; zij moge *dat* geloof, dat uit zijnen aard gemakkelijk is, en ongaarne ter liefde van onderzoek zich vermoeit, nu en dan wakker schudden, opdat het naar een' meer redelijken grondslag voor zijn bestaan omzie, of voor de ervaring en het weten de vlag strijke; — naar mate de som van het *weten* grooter wordt, naar mate het besef van het *niet weten* inniger is, naar die mate zal de mensch zijne eigene nietigheid tegenover de oorzaak van het geschapene dieper gevoelen, en zich voor hoogmoed en verwatenheid meer in acht nemen. Naar mate zijn inzigt in de onverbrekelijke orde der ligchamelijke en zedelijke wereld ruimer wordt, naar die mate zal hij de wijsheid des Scheppers op redelijke gronden meer eerbiedigen. Naar mate de warmte van zijn gemoed meer voedsel vindt in de overtuiging van zijn verstand; naar mate zijn geloof meer in harmonie komt met zijn weten, naar die mate zal de kracht zijner liefde toenemen, en het vertrouwen op de eeuwige liefde, die het heelal bezielt, vaster en onwankelbaarder worden. Zoo waar is het woord van BACO:

Philosophia obiter libata a Deo abducit, profundius hausta ad Eum reducit. —

De plegtigheid, die mij gelegenheid gaf, om deze woorden van mijne innigste overtuiging openlijk uit te spreken, herinnert mij tevens den aangenamen pligt, dien ik thans ga vervullen, door in de eerste plaats

nog het woord te rigten tot U, Edel-Achtb. Heeren *Burgemeester en Wethouderen* en *Leden van den Raad dezer stad!* Gij hebt mij de onderscheiding van de statige professorale toga waardig gekeurd. Uit uwe hand ontving ik den eertitel van hoogleeraar aan de doorluchtige school! — Mag ik hierin eeniglijk een blijk zien van persoonlijke welwillendheid mijwaarts, van vriendelijke goedkeuring van wat ik nuttigs beloofde, beproefde en misschien volbragt; ik zou U dan ook wederkeerig alleen mijnen *persoonlijken* dank, hoe hartelijk ook gemeend, te betuigen hebben. Maar mag ik in uw besluit te gelijkertijd een vernieuwd blijk opmerken van uwe warme belangstelling in den bloeï der wetenschap; eene poging tot de gewenschte uitbreiding van geneeskundig onderwijs, — dan voorwaar, verkrijgt mijne dankbetuiging eene ruimere beteekenis en dieperen zin: dan is zij de weêrklank van wat er omgaat in het hart van allen, die er prijs op stellen, dat Amsterdam niet enkel door plaatselijke uitgebreidheid of door den glans van stoffelijke middelen, maar ook en bovenal door de grootste som van intellectuële kracht, den rang van hoofdstad behoude en verdiene. Welk lot ook bij eene te lang verbeide regeling van het hooger onderwijs aan de stad onzer inwoning, voor zooveel hare geneeskundige instellingen betreft, beschoren zij, zonder kleingeestigen naijver jegens andere soortgelijke inrigtingen, zonder ongepaste aanmatiging, mogen wij de toekomst kalm te gemoet zien, zoo lang eene verlichte overheid, gelijk die, waarin Amstels burgerij zich thans mag verheugen, aan den rijken schat der hier voorhanden middelen en krachten eenen vruchtbaren werkkring weet aan te wijzen. Mogt ik, hoe gering dan ook, een klein deel dier kracht uitmaken, het Edel-Achtbaar Stadsbestuur ontvange de verzekering, dat ik den aangewezen' werkkring als een geschenk met erkentelijkheid niet alleen, maar ook met hooge ingenomenheid aanvaard.

Wel-Edel Achtbare Mannen, aan wie het bestuur dezer doorluchtige school is opgedragen! wat U noopte, mij herwaarts te roepen, kon wel niet anders zijn, dan de hoop in mij een' trouwen bondgenoot te zullen vinden voor de schoone zaak, die Gij met zulk eene werkzame belangstelling voorstaat. Welaan! die hoop, des vleije ik mij, zal niet worden teleurgesteld. Getrouw voor 't minst, getrouw wil ik mij toonen aan het

plegtig voornemen, van alles aan te wenden, wat strekken kan, om in uwen geest het heerlijk doel van *uw* Athenaeum te helpen bereiken. —

Dit doende meen ik ook U welgevallig te zullen handelen, *aanzienlijke mannen, wien het toezigt over de school voor de genees-, heel- en verloskunde is toevertrouwd!* Moge ook de scheidsmuur in vroegere dagen tusschen uit- en inwendige geneeskunde, even willekeurig als ondoelmatig opgetrokken, allengs wegvallen en daardoor de instellingen aan beide zijden van dien muur geplaatst in de toekomst misschien eenige wijziging ondergaan; toch behouden wij de heugenis van het vele goede en nuttige in deze uwe betrekking bewerkt; toch blijft het vertrouwen ons bij, dat de belangen der geneeskunst in U te allen tijde dezelfde warme voorstanders terug zullen vinden. De Amsterdamsche klinische school bekleedt reeds eene eervolle plaats in de geschiedenis der kunst; de rijkdom harer hulpmiddelen, de uitstekende gaven en onvermoeide ijver van hare hoogleeraren, het belangrijk aantal harer leergrage kweekelingen, — het zijn alle zoovele billijke aanspraken, die tot eene welgemeende hulde verpligten. Niemand is gereeder dan ik, die hulde met opregten zin te brengen, niemand ijveriger in de begeerte van ook der klinische school nuttig te zijn en wederkeerig van haar te ontvangen wat ik behoef: leering en teregtwijzing en steun in mijnen werkkring.

De uitbreiding van dien werkkring, gij hebt ze voor mij begeerd, *hoogvereerde Regenten* der beide gasthuizen! Het was *uw* wensch, dat mij eenige onderscheiding ten deel mogt vallen, het was *uw* verlangen, dat mijne door een veeljarig verblijf in het Buiten-Gasthuis gewonnen ervaring ten bate mogt komen van de studerende jongelingschap. Wat zal ik van dat alles mij met de meeste erkentelijkheid herinneren? Uwe groote mate van welwillendheid jegens mij, de onbevooroordeelde vrijgevigheid, waarmede gij den oogst van leering en kennis, in *uw* gasthuis gezameld, ook anderen ter beschikking wildet stellen, of wel het eervol vertrouwen mij geschonken? Het vertrouwen namelijk, dat andere werkzaamheid en andere bemoeijing mij niet vervreemden zouden van de belangen door *U* mij aanbevolen? Vergunt mij, dat ik vooral dit laatste op hoogen prijs stelle

en gedurig verlevendige voor mijnen geest. Neen M. H.! het Buiten-Gasthuis, dat, gedurende elf van de beste en krachtigste jaren mijns levens, mij eene rijke oefenschool was, de plaats waar zooveel lief, maar ook zooveel leed mij wedervoer, waar ik de smarten en de ellende van den mensch tot in de diepste diepten heb mogen peilen, waar ik, in weêrwil van het onvermogen, dat men onzer kunst ten laste legt, de heerlijkheid van mijn beroep helderder dan ooit heb leeren inzien, — die plaats, met al wat er toe betrekking heeft, met al de herinneringen, die er aan verbonden zijn, blijft even dierbaar aan mijn hart, als onmisbaar voor mijne verdere vorming. Doch diezelfde herinneringen zijn te gelijker tijd beloften voor de toekomst: beloften, die daad zullen worden, ter belooning van het vertrouwen, door U, hooggeachte Regenten, in mij gesteld. Zijt er derhalve van overtuigd, dat, wat ook gebeure, de *hoogleeraar* aan de doorluchtige school nooit vergeten zal, welke pligten de *geneesheer* van het Buiten-Gasthuis te vervullen heeft, welke banden van erkentelijkheid hem aan U verbinden! —

Zal hij echter in beide die betrekkingen kunnen doen, wat men met reden van hem eischt en verwacht? Zullen zijne krachten toereiken, om te gelijker tijd als hoogleeraar, de taak hem opgelegd, waardiglijk te volbrengen? Ik ontveins het niet, dat bij die gedachte eenige schroom mij bekruipt. Maar ik vestig mijn oog op U, *Hooggeleerde Heeren! waarde ambtgenooten!* en de moed wordt wederom levendig in mijne borst. Waar ik te kort mogt schieten, ik ben er zeker van, — uwe hulp en bijstand zullen mij niet ontbreken. Allen zijt gij meer dan ik geoefend in het strijdperk der wetenschap; allen zijt ge in ruimere mate toegerust met kundigheden, die U kracht geven om anderen ten steun te zijn; maar allen zijt ge ook evenzeer bezield door hartelijke belangstelling in al wat leiden kan tot bereiking van ons gemeenschappelijk levensdoel. De jongere broeder, die naar ditzelfde doel wil streven, hebbe derhalve niet vruchteloos uwe welwillende tegemoetkoming ingeroepen. Wat in hem goeds of bruikbaars mogt gevonden worden, hij geeft het zijnerzijds geheel en onverdeeld ook U ten beste. Opent hem derhalve uwen vriendenkring, waar het vertrouwelijk vriendenwoord zoo vaak de kiem kan zijn van eene

schoone daad; opent hem de rijke schatkamer van uwe kennis en ervaring, en laat de uitbreiding van wetenschap en kunst ten bate van den natuurgenoot de gewenschte vrucht zijn van ons vereenigd pogen.

Wat de warmte van het vriendenhart vermag, om den wankelenden moed te schragen en licht te ontsteken voor onzen voet, wanneer duisternis soms het levenspad omhult, — ik gevoel het thans bij vernieuwing, nu ik, om mij henenziende, daar zoo menig een' ontdek, dien ik in dat opzigt als mijnen weldoener mag begroeten.

Vergunt, dat ik in de eerste plaats van U getuige, *edel drietal*, MULDER [1]), DONDERS en SCHROEDER VAN DER KOLK, *hooggeschatte vrienden!* die, van elders herwaarts gekomen, door uwe tegenwoordigheid aan deze plaats een blijk hebt willen geven van deelneming in wat mij wedervaart! Aan anderen zij het overgelaten den lof te verkondigen van uwe zeldzame geleerdheid en onvermoeiden arbeid, waarvan de kostelijke vruchten tot verre, verre buiten de grenzen van ons Vaderland met gretigheid genoten worden; — aan *mij* zij het voorbehouden openlijk uit te spreken, wat ik — (en hoe velen niet met mij?) aan *uw* voorbeeld, aan *uw* woord, aan *uwe* hartelijke teregtwijzing, steeds door eenen warmen handdruk verzeld, verschuldigd ben. Wat ik van U ontving was véél en van onschatbare waarde. En toch kom ik méér nog vragen. Ik wensch de voortduring dier vriendbroederlijke gezindheid, die U, wanneer gij ze mij schenkt, niet verarmt en *mij* weldadig verrijkt; ik wensch de voortduring dier gezindheid, omdat zij mij prikkel, kracht en rigtsnoer zal zijn op den weg, door U zelve zoo vaak als den eenig waren mij aangewezen.

Datzelfde wil ik ook U hebben toegeroepen, *waarde kunstgenooten!* die gezamenlijk met mij pogingen, en zoo ik hoop, vruchtbare pogingen hebt aangewend ter bevestiging van den band tusschen kunstbroeders, ter bevordering van de wetenschap, ter behartiging van de belangen van onzen stand. Meent niet, dat de waardigheid, waartoe ik geroepen ben, mij

---

[1]) Prof. MULDER werd weinige oogenblikken te voren verhinderd om bij de inwijdingsrede tegenwoordig te zijn.

ook eene enkele schrede van U verwijderen kan. Integendeel, — te zeer besef ik wat ik missen zou, indien ik uwe hulp, uwe medewerking bij zoo velerlei levensbemoeijing derven moest. En hoe, trouwens, zou ik van mijnen kant kunnen terugtreden, terwijl mijn hart vervuld is van de dankbare herinnering der minzaamheid en hulpvaardigheid, waarmede Gij te allen tijde mij te gemoet kwaamt? Hoe zou ik ze kunnen vergeten, die tallooze blijken van aanhankelijkheid en beproefde vriendentrouw, die, als zoovele koesterende zonnestralen mijn pad verlichtten? — Het kwetse uwe bescheidenheid niet, mijn trouwe HEIJE! wanneer ik hierbij inzonderheid U gedenk en van de vriendenrij der kunstgenooten bij voorkeur *uwen* naam uitspreek. Vrees niet, dat ik daarmede te zeer wil uitweiden in den lof van hetgeen U onderscheidt, als liefderijk arts aan 't ziekbed, als geleerde en diepzinnig denker in de studeerkamer, als begaafd dichter, als rusteloos ijveraar voor al wat schoon en goed en edel is in elke rigting des levens. Ik wil het alleen openlijk gezegd hebben, omdat ik er onweêrstaanbare behoefte toe gevoel, — ik wil het gezegd hebben, hoe ruim Gij mij hebt doen deelen in de kostbare schatten van uw hart; hoe vaak Gij mij hebt gesteund, gelaafd, verkwikt uit de onuitputbare bron uwer liefde en goedheid; hoe helder vooral door *uw* voorbeeld mij het begrip is geworden der harmonische ontwikkeling van hoofd en van hart, van geest en van gemoed! —

En nu, *edele jongelingen, jeugdige burgers van den staat der wetenschap!* Gij vraagt met ongeduld: welken welkomsgroet ik in 't bijzonder U toebrenge? Maar zou het inderdaad voor U nog twijfelachtig kunnen zijn? Gij hebt het gehoord, hoe ik *éénheid* en verband, zamenstemming en harmonische ontwikkeling poog op te sporen en te bevorderen in al wat in en buiten ons is. Gij hebt hem opgemerkt, mijnen afkeer van dat vijandige scheiden en verdeelen. dat vreemdsoortige toevoegen of verwijderen en verminken, waardoor beurtelings reuzen of dwergen, maar altijd monsters ontstaan. Behoef ik ze nog te verduidelijken de toepassing hiervan op u zelve, op uw bijzonder leven, op de rigting uwer studiën, werwaarts deze ook mogen leiden? Er zijn er onder U, die meer misschien dan anderen aan mijne hand eenig bepaald vak van wetenschap wenschen

te beoefenen. Ik reik hun die hand toe met welwillendheid, — zij vatten haar aan in vertrouwen. Maar niet voor deze alleen zou ik wenschen gesproken te hebben. Voor allen in één bond, dien bekoorlijken studentenbond vereenigd, voor allen, zij mogen zich voor letterkunde of wijsbegeerte, voor het regt, de geneeskunst of de godgeleerdheid bekwamen, voor allen heb ik mijne denkwijze ontvouwd. Elk neme daarvan in zich op, wat hem bruikbaar, nuttig of begeerlijk schijnt. Doch zooveel alvast is zeker, dat allen, gelijkelijk, er behoefte aan hebben. Niet een Uwer toch, of hij gevoelt, te midden zelfs van de gepaste vreugd des jeugdigen levens, dat er in zijn borst ook nog iets *hoogers* is weggelegd, dan wat alleen der zinnen lust bekoort.

Dat *hoogere* is stoffe en doel voor de psychologie, waarvan ik de beoefening U heb aangeprezen. Dat *hoogere* nader te leeren kennen is behoefte en pligt tevens. Bevredigt die behoefte, vervult dien pligt, en ik zal mij gelukkig rekenen tot uw leidsman gekozen te zijn.

Ik heb gezegd.

ATHENAEUM

DAVENTRIENSE.

NOMINA PROFESSORUM ET LECTORIS

QUI

IN ILLUSTRI ATHENAEO DAVENTRIENSI

A. D. 16 FEBR. 1850 A. D. 16 FEBR. 1851

DOCENDI MUNUS OBIERUNT.

J. VERBURG, Th. D.

P. BOSSCHA, Ph. Th. M. L. H. D. et J. U. D.

J. DUYMAER VAN TWIST, J. U. D.

M. J. COP, M. M. Ph. N. D. h. t. Rector Magn.

G. J. A. JONCKBLOET, Ph. Th. M. L. H. D.

V. S. M. VAN DER WILLIGEN, M. M. Ph. N. D.

S. SUSAN, Ling. hod. Lector.

ORDO LECTIONUM

HABENDARUM

IN ILLUSTRI DAVENTRIAE ATHENAEO,

A. D. XVII M. SEPT., A. MDCCCL, USQUE AD FERIAS AESTIVAS A. MDCCCLI,

RECTORE MAGN. MARINO JOHANNE COP.

M. J. COP Chemiam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, horâ XI. Botanices elementa tractabit, iisdem diebus horâ XII. Artis pharmaceutices studiosis Chemiam tradet diebus Martis, Jovis et Saturni, Botaniam autem diebus Lunae et Mercurii eâdem horâ IX. Chemiam theoreticam atque analyticam docere et ordines plantarum naturales exponere paratus est. Exercitiis chemicis quotidie praeërit. Favente anni tempestate, cum auditoribus excursiones botanicas instituet. *Publice* de plantarum vita disserendo agrorum culturae praecepta illustrare perget.

J. VERBURG diebus horisque commodis, initia linguae Hebraeae tradet. Porro provectioribus discipulis, ad penitiorem monumentorum Hebraeorum cognitionem aditum patefaciet, illustrandis varii styli speciminibus, diebus Mercurii et Veneris, horâ X. Linguae Arabicae exercitiis occasionem dabit, diebus Martis et Jovis, eâdem horâ. Diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ XI, historiam religionis et Ecclesiae Christianae; vel alternatim specimina quaedam interpretationis librorum Sacrorum Novi Foederis, et doctrinam Christianam moralem tractabit.

P. BOSSCHA Historiam Vet. Univ. ad ductum Compendii sui tractabit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Veneris, horâ meridianâ. Antiquitates Romanas explicabit, diebus Lunae, Mercurii et Jovis, horâ XI. De scriptore Graeco et Latino explicando diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ X, consilium cum auditoribus inibit.

J. Duymaer van Twist Institutiones Justinianeas explicabit, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ IX. Historiam Juris Romani tradet diebus Lunae, Martis, Jovis et Veneris, horâ XII. Pandectas docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ XI. Gaji Institutionum Commentarios exponet, diebus Lunae et Mercurii, horâ X. Iis, qui aliarum juris doctrinae partium studio operam dare velint, dux erit, tempore postea cum auditoribus constituendo.

G. J. A. Jonckbloet Historiam patriae enarrabit diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ IX. Poeseos belgicae historiam tradere perget diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ XII. Litteras medio-belgicas docebit diebus Martis et Jovis, horâ X. Elementa linguae Gothicae tractabit ad ductum compendii Cll. v. d. Gabelentz et Loebe, diebus et horis cum auditoribus constituendis. Antiquitates belgicas explicabit diebus Mercurii et Veneris, horâ X. Eloquentiae quae dicitur exterioris exercitiis et disputationibus academicis praeërit diebus dein indicandis.

Publicas habebit *lectiones* historico-litterarias die postea indicanda.

V. S. M. van der Willigen Elementa Geometriae explicabit, diebus Martis, Mercurii et Jovis, horâ matutinâ VIII. Arithmeticam universalem docebit, diebus Mercurii horâ IX, Jovis horâ IX et Veneris horâ matutinâ VIII. Physicam theoreticam atque experimentalem, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ post meridiem I. Logicam tradet diebus Martis et Veneris, horâ IX. Mathesin sublimiorem, Physicam mathematicam et Astronomiam theoreticam atque practicam tradere paratus est, diebus et horis postea cum auditoribus constituendis.

Astronomiam quam popularem vocant *publicis* exponere perget *lectionibus*, horis dein indicandis.

Sallius Susan, *Litterarum hodiernarum Lector*, Athenaei civium, qui Litteras Germanicas, Anglicas, Italicas et Gallicas sibi tradi cupient, desiderio lubens satisfaciet. Idem cum auditoribus de tragoedia Anglica, *Shakespeare's Hamlet, Prince of Denmark* inscripta, ad ductum auctioris editionis *Collier Payne's Edition*, nuper emendatae, disseret.

In indice praecedentis voluminis miro errore Oratio viri Cl. D. J. van Lennep appellatur *inauguralis*, quum dicenda sit *eucharistica*.